

Fletoret te Sarajevës

Lettere da Sarajevo

SARAJEVSKJE SVESKE

Les cahiers de Sarajevo

SARAJEVSKJE BILJEŽNICE

Sarajevos Litterära Tidskrift

Sarajevos litteraere magasin

САРАЈЕВСКЕ СБЕКЕ

Sarajevos Litteraere Tidsskrift

SARAJEVSKI ZVEZKI

Сараевские тетрадки

САРАЈЕВСКИ ТЕТРАТКИ

Hefte aus Sarajevo

Kirjeitä Sarajevosta

SARAJEVO NOTEBOOK

Stevan Tontić
Milica Nikolić
Milan Dekleva
Katica Ćulakova
Gojko Božović
Damir Arsenijević
Lidija Kapuševska-Drakulevska
Ervin Jahić
Baškim Kučuku
Jovan Nikolaidis
Peter Kolšek
Elizabeta Šeleva
Rusmir Mahmutćehajić
Kolja Mićević
Vladimir Veličković

15 — 16
NO
2007

Časopis *Sarajevske sveske*
izražava zahvalnost
sljedećim institucijama i državama
na njihovoj podršci

Sarajevo *Notebook magazine*
would like to thank
the following institutions and countries
for their support

Open Society Fund Bosnia and Herzegovina
The Balkan Trust for Democracy
Norway
Sweden
Finland
Denmark
Switzerland
Portugal
France
Great Britain
Spain
Slovenia
Makedonija
Bosna i Hercegovina
United States
Ured za kulturu Grada Zagreba
European Community
Goethe Institut Sarajevo
KulturKontakt Austria
Buybook
Carl Bildt

Fletoret te Sarajevës

Lettere da Sarajevo

SARAJEVSKE SVESKE

Les cahiers de Sarajevo

SARAJEVSKE BILJEŽNICE

Sarajevos Litterära Tidskrift

Sarajevos litteraere magasin

САРАЈЕВСКЕ СБЕКЕ

Sarajevos Litteraere Tidsskrift

SARAJEVSKI ZVEZKI

Сараевские тетрадки

САРАЈЕВСКИ ТЕТРАТКИ

Hefte aus Sarajevo

Kirjeitä Sarajevosta

SARAJEVO NOTEBOOK

Redakcija

Ljubica Arsić
Basri Capriqi
Mitja Čander
Aleš Debeljak
Ljiljana Dirjan
Daša Drndić
Zdravko Grebo
Zoran Hamović
Miljenko Jergović
Dževad Karahasan
Enver Kazaz
Tvrтко Kulenović
Julijana Matanović
Senadin Musabegović
Andrej Nikolaidis
Boris A. Novak
Sibila Petlevski

Elizabeta Šeleva
Slobodan Šnajder
Dragan Velikić
Marko Vešović
Radoslav Petković
Miško Šuvaković
Tihomir Brajović

**Glavni i
odgovorni urednik**
Velimir Visković

Izvršni urednik
Vojka Smiljanić-Đikić

Sekretar
Aida El Hadari-Pediša

Sadržaj

U PRVOM LICU

Stevan Tontić	<i>Iskustvo sa poezijom (Pokušaj za nemirnih predprolećnih dana)</i> _____	25
---------------	--	----

DNEVNIK

Milica Nikolić	<i>Dnevničke Beleške: Junak našeg doba</i> _____	41
----------------	--	----

DIJALOG

Ivan Dobnik i Milan Dekleva	<i>Čuvari Metafizičkog</i> _____	63
--------------------------------	----------------------------------	----

TEMA BROJA

Katica Čulavkova	<i>Moja poetika (Autopoetički pogled)</i> _____	77
Gojko Božović	<i>Nova srpska poezija: Između tišine i ruba</i> _____	85
Damir Arsenijević	<i>Bosna Pharmakos – Ka političkoj kritici kulture</i> _____	115
Lidija Kapuševska-Drakulevska	<i>Alisa u zemlji poezije</i> _____	142
Ervin Jahić	<i>Djeca imitacije i nove 'krize jezika'</i> _____	147
Baškim Kučuku	<i>Bogatstvo stilova i pjesničkih oblika</i> _____	172
Jovan Nikolaidis	<i>CGPoezijaCGpoetesa</i> _____	182
Peter Kolšek	<i>Slovenačka pesnička tranzicija</i> _____	188
Elizabeta Šeleva	<i>Kome je i kakva pesma oporuka? – Par utisaka o tranziciji i makedonskoj poeziji</i> – _____	197
Rusmir Mahmutćehajić	<i>Preko vode – Uz Dizdarevu pjesmu "Modra Rijeka"</i> _____	203

SAVREMENA POEZIJA

IZBOR IZ SAVREMENOG PJESNIŠTVA: SRBIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, MAKEDONIJE, HRVATSKE, KOSOVA, CRNE GORE I SLOVENIJE OD 1990. DO DANAŠNJIH DANA

Savremeno pjesništvo Srbije – izbor Gojko Božović

Živorad Nedeljković	<i>Neumereni rad godina</i> _____	221
	<i>Dnevničke beleške</i> _____	221
	<i>Nikada plen</i> _____	222
	<i>Učeci</i> _____	222
	<i>Mrtva priroda sa sečivom</i> _____	223
	<i>Prodavci benzina</i> _____	223

Danica Vukićević	<i>Haifa</i> _____	224
	<i>*** (Sneg je pao na tebe)</i> _____	224
	<i>Smrt od ravnodušnosti Oder Weltende</i> _____	225
Dragan Jovanović Danilov	<i>Beograd, tiha, mermerna trudnica</i> _____	225
	<i>Živeti u malim gradovima</i> _____	226
	<i>Duboka tišina</i> _____	226
	<i>Podrum</i> _____	227
	<i>Ohrid</i> _____	228
	<i>Na morskom dnu</i> _____	228
Vojislav Karanović	<i>Zagrljaj</i> _____	229
	<i>Dodir</i> _____	229
	<i>Uspon</i> _____	230
	<i>Sin Zemlje</i> _____	230
	<i>Molitva</i> _____	231
	<i>Elegija o bagremu pod prozorom</i> _____	232
Dejan Ilić	<i>Budilnik</i> _____	233
	<i>Terase</i> _____	234
	<i>Sigurno</i> _____	234
	<i>Dvorište</i> _____	234
Nenad Milošević	<i>Sastanak</i> _____	235
	<i>Sreća</i> _____	236
	<i>Možda mi nedostaju vitamini</i> _____	236
	<i>Bulevarska mitarstva</i> _____	237
Saša Radojčić	<i>Kamerna muzika</i> _____	238
	<i>Amerika I</i> _____	238
	<i>Rastrgnuti Dionis</i> _____	239
	<i>Traktat o suzi</i> _____	240
	<i>Pesma za 31. rođendan</i> _____	240
	<i>Moj sin čita</i> _____	241
Marija Knežević	<i>Početak kartografije</i> _____	241
	<i>Poslednja lekcija o nežnosti</i> _____	243
	<i>Nehotična usluga veka</i> _____	243
Saša Jelenković	<i>Varvari</i> _____	244
	<i>*** (Ovo je praznina. Ovo je skok preko okvira.)</i> _____	245
	<i>Dolazi doba devičanske ruke</i> _____	245
	<i>Elpenorovo pismo</i> _____	246
	<i>O pouci povest</i> _____	246
	<i>Put ka Aljasci</i> _____	247
Nenad Šaponja	<i>Đokonda (odlomak)</i> _____	247
	<i>Odrzi varke (odlomak)</i> _____	248
	<i>Očevidnost (odlomak)</i> _____	249
	<i>More (odlomak)</i> _____	250

Laslo Blašković	<i>Karijatida</i> _ _ _ _ _	251
	<i>De profundis</i> _ _ _ _ _	252
	<i>Zlatno doba</i> _ _ _ _ _	256
	<i>Bauk, telohranitelj</i> _ _ _ _ _	256
Srđan Valjarević	<i>Klinč</i> _ _ _ _ _	258
	<i>Šolja kafe na nula stepeni II</i> _ _ _ _ _	258
	<i>Tunjevina</i> _ _ _ _ _	259
	<i>Klinč</i> _ _ _ _ _	259
	<i>Toda una vida</i> _ _ _ _ _	260
Ana Ristović	<i>Jan minit je dovoljan za stid</i> _ _ _ _ _	260
	<i>Lingua franca</i> _ _ _ _ _	261
	<i>Oko nule</i> _ _ _ _ _	262
	<i>Podzemna ljubav</i> _ _ _ _ _	263
Dejan Aleksić	<i>Gledajući u drveće</i> _ _ _ _ _	264
	<i>Restrikcija</i> _ _ _ _ _	265
	<i>Nedaleko</i> _ _ _ _ _	265
Nenad Jovanović	<i>Tako je mlada istorija danas</i> _ _ _ _ _	266
	<i>Čvorovi, klupe i polen</i> _ _ _ _ _	266
	<i>Pčela</i> _ _ _ _ _	267
	<i>XIX</i> _ _ _ _ _	267
Ana Seferović	<i>Beleška na dvadeset deveti rođendan</i> _ _ _ _ _	268
	<i>Vetar gaziran lišćem</i> _ _ _ _ _	269
	<i>Tajni život</i> _ _ _ _ _	269
Jasmina Topić	<i>Čisto protivrečje s one strane kapaka očnih</i> _ _ _ _ _	270
	<i>U zgradi</i> _ _ _ _ _	270
	<i>Zrenje u nepomičnosti</i> _ _ _ _ _	271
	<i>Slutnja zime</i> _ _ _ _ _	272
Savremeno pjesništvo Bosne i Hercegovine – izbor Marko Vešović		
Ilija Ladin	<i>Ko Krle kad puši marihuanu</i> _ _ _ _ _	275
	<i>Prazan list</i> _ _ _ _ _	275
	<i>Antina čuda</i> _ _ _ _ _	276
	<i>Na kraju stoljeća</i> _ _ _ _ _	277
Bisera Alikadić	<i>Naše snove ne čitajte u sanjaricama</i> _ _ _ _ _	277
	<i>Žena sa kandilom</i> _ _ _ _ _	278
	<i>Predvečerje</i> _ _ _ _ _	278
	<i>Nježnost nad zgarištem</i> _ _ _ _ _	278
Kemal Mahmutefendić	<i>Ruka, april, maj 1992.</i> _ _ _ _ _	279
	<i>Opomena</i> _ _ _ _ _	279
	<i>Dobro je što te ne sretoh</i> _ _ _ _ _	279
	<i>Groblje u Brajkovićima</i> _ _ _ _ _	280

	<i>Pomen</i>	281
	<i>Mačka</i>	281
Ranko Risojević	<i>Moja ruka</i>	282
	<i>Stric Mlađen prerađuje verandu</i>	282
	<i>Sječa drva</i>	283
	<i>Babina smrt</i>	283
	<i>Vajar</i>	284
Abdulah Sidran	<i>Zašto tone Venecija</i>	284
	<i>Ne mogu da zaspim</i>	285
	<i>Tuga</i>	286
	<i>Bijela noć u Kristiansundu</i>	287
Ivan Kordić	<i>Ciganina dva</i>	288
	<i>Stvarnost</i>	288
	<i>Netaknuto</i>	289
	<i>Zastor</i>	290
Stevan Tontić	<i>Grob</i>	290
	<i>Konak</i>	291
	<i>Jaje</i>	291
	<i>Sjaj i mrak</i>	292
	<i>Tanana večera</i>	293
	<i>Zgasla zvijezda</i>	293
	<i>Pismo Vasku Popi</i>	294
Admiral Mahić	<i>Bosna</i>	294
	<i>Violončelo</i>	295
	<i>Pravoslavna crkva u Novom Sarajevu</i>	295
	<i>Memoari mladog Banjalučanina</i>	296
Jozefina Dautbegović	<i>Razuman dijalog</i>	298
	<i>Dva ručka</i>	298
	<i>Nepriлагоđen prizor</i>	299
	<i>Prostori (i predjeli) koje su napustili ljubavnici</i>	300
	<i>Prazno sa oštrim rubovima</i>	301
	<i>Slovo za Blanku i Ofeliju</i>	301
Ranko Sladojević	<i>Ljetovanje u paklu</i>	302
	<i>Jastuk</i>	303
Željko Ivanković	<i>Hvala Bogu pa je rat</i>	303
	<i>Krist na transporteru</i>	304
	<i>Mojsijev plač</i>	304
	<i>Počast jeziku</i>	304
	<i>Neke pjesme u našim knjigama</i>	305
Husein Hasković	<i>Neće ga pjesma</i>	306
	<i>Veselica</i>	306
	<i>Hrast</i>	307

	<i>Kod Blagoje koji drugu godinu leži u komi</i> _____	329
	<i>Bolest Rize Abadžije</i> _____	330
Senadin Musabegović	<i>Nabrajanja</i> _____	330
	<i>Tu, izvan nas</i> _____	330
	<i>Porodajna</i> _____	331
	<i>Svitanje u Aušvicu</i> _____	331
	<i>Poljubac na šamiji moje majke</i> _____	332
Asmir Kujović	<i>Svjetoničar</i> _____	333
	<i>Žuč</i> _____	334
	<i>Ručak u rovu</i> _____	334
	<i>San vrhovnika</i> _____	335
	<i>Obećana zemlja</i> _____	335
	<i>Mekka</i> _____	336
Aleksandra Čvorović	<i>Zemlja plamenih ptica</i> _____	337
	<i>Cvijet zaborava</i> _____	338
	<i>Napitak</i> _____	338
Tanja Stupar-Trifunović	<i>Kutija</i> _____	339
	<i>Ljubav</i> _____	339
	<i>Igra s lutkama</i> _____	339
Šejla Šehabović	<i>Ljubav, ni na šta</i> _____	340
	<i>Stanica</i> _____	341
	<i>Antigona</i> _____	341
	<i>Srebrenica, Potočari</i> _____	342
Adisa Bašić	<i>Moja soba</i> _____	344
	<i>Veteran</i> _____	344
	<i>Mašinovođa</i> _____	345
	<i>Gastarbajterka</i> _____	345
Savremeno pjesništvo Makedonije – izbor Ljiljana Dirjan i Elizabeta Šeleva		
Mateja Matevski	<i>Umanjivanje</i> _____	349
	<i>Usred drveća</i> _____	349
	<i>Odlepljivanje</i> _____	350
	<i>Pripreme</i> _____	350
	<i>Nemaština</i> _____	351
	<i>Forme</i> _____	351
	<i>Promene</i> _____	352
	<i>Odlazak svitaca</i> _____	352
	<i>Usamljenost</i> _____	353
	<i>Dizanje zida</i> _____	354
Petre M. Andreevski	<i>Oproštajne poklade</i> _____	355
	<i>Iz očiju u oči</i> _____	355

	<i>Koliko lep mrtvac</i>	356
	<i>Je li to zato</i>	357
	<i>Pust kao magla</i>	358
	<i>Kape i glave</i>	359
	<i>Odande i odavde</i>	359
	<i>Ništa ti ne rekoh</i>	360
	<i>Mrtvačka svadba</i>	361
	<i>Zemlja je crna i hladna</i>	362
Vlada Urošević	<i>Negostoprimljiva planeta</i>	363
	<i>Predeli tišine</i>	363
	<i>Prelazni pejzaži</i>	364
	<i>Predeli nespokojstva</i>	364
	<i>Pejzaž istine</i>	364
	<i>Nemilosrdni predeli</i>	364
	<i>Panična planeta</i>	365
	<i>Vojna planeta</i>	365
	<i>Plastična planeta</i>	365
	<i>Mrtva planeta</i>	365
	<i>Planeta za naseljavanje</i>	365
Radovan Pavlovski	<i>Sova</i>	366
	<i>Pejzaž</i>	366
	<i>Dva petla: crveni i crni</i>	366
	<i>Klima i lira</i>	367
	<i>Seljak kraj mora</i>	368
	<i>Pozorište</i>	368
	<i>Nasamo sa Hamletom</i>	369
	<i>Skopska Srednjevekovna gravura broj 2</i>	371
Bogomil Đuzel	<i>Ostrvo na kopnu</i>	371
	<i>Saputnik</i>	372
	<i>Vera</i>	372
	<i>Kamen nepr-r-r-oklijali</i>	373
	<i>Pesma-priznanje</i>	373
	<i>Ko je on?</i>	374
	<i>Čudo svakodnevno</i>	374
	<i>Antej iskorenjeni</i>	375
	<i>Stojko iz Vitolišta</i>	376
	<i>Parmenid. Pra-početak</i>	377
	<i>Oda komarcima</i>	378
	<i>Zrnca</i>	379
	<i>Rasplitanje jednog i uplitanje drugog sveta</i>	379
Eftim Kletnikov	<i>Reinkarnacija</i>	381
	<i>Ta promaja kosmička</i>	381

	<i>Ako je pozajmila ruža tvoje telo</i> _____	382
	<i>Razgovor sa Helderlinom</i> _____	382
	<i>Ne prolazite pokraj napuštene vodenice</i> _____	383
Risto Lazarov	<i>Vltava</i> _____	383
	<i>Tog avgustovskog jutra u Pragu</i> _____	387
	<i>Tramvaj za sećanje</i> _____	388
	<i>Porodični katren</i> _____	389
Katica Ćulavkova	<i>3. Vreme, Čovek</i> _____	389
	<i>Crna Mesečina</i> _____	390
	<i>Zmije i jagode</i> _____	390
	<i>Otvoreno nebo</i> _____	391
	<i>Autobiografija</i> _____	392
Jordan Danilovski	<i>Labud</i> _____	393
	<i>Nema sobe moje ne</i> _____	394
	<i>Jutro</i> _____	394
	<i>U otvaranju</i> _____	395
Slave Đorđo Dimoski	<i>O predmetima</i> _____	395
	<i>Taman konj leži iznad planina</i> _____	396
	<i>A ja?</i> _____	396
	<i>Rekonstrukcija: "Crvena Konjica" – K.Malevič</i> _____	397
	<i>Rekonstrukcija: "Proza o transibirskoj železnici..."</i>	
	<i>a mala Žaneta francuskinja</i> _____	397
Jovica Ivanovski	<i>Ja ću pokušati blagošću</i> _____	397
	<i>Ma pišem ja na svemu</i> _____	398
	<i>Berberinu</i> _____	398
	<i>Noćna šetnja kroz staru mahalu</i> _____	398
	<i>Žena suvozač</i> _____	399
Otac Metodij Zlatanovski	<i>Posegni za svojim svetionikom</i> _____	400
Lidija Dimkovska	<i>Grickalica za nokte</i> _____	401
	<i>Pamćenje</i> _____	402
	<i>Zrelost</i> _____	403
Igor Isakovski	<i>Ogrebani zidovi i prazni radijatori</i> _____	403
	<i>Nesređena</i> _____	406
	<i>Duboko u rupi</i> _____	407
	<i>Sendvičara u 4 ujutro. Bez ogledala.</i> _____	408
	<i>Dobro bi bilo</i> _____	409
Nikola Madžirov	<i>Kad neko odlazi sve što je stvoreno vraća se</i> _____	411
	<i>Senke nas mimoilaze</i> _____	411
	<i>Pre nego smo se rodili</i> _____	412
	<i>Nebo se otvara</i> _____	412
	<i>Muzej iščezavanja</i> _____	413
	<i>Svetlost i prah</i> _____	413

	<i>Sise Agnese Sorel</i> _ _ _ _ _	445
	<i>Fijumanski Notturmo</i> _ _ _ _ _	445
	<i>Propast Venecije (7)</i> _ _ _ _ _	446
	<i>Tamilci žderu zagorske štrukle i mlince</i> _ _ _ _ _	446
Branko Maleš	<i>*** (ja sam bijeli kralj!)</i> _ _ _ _ _	447
	<i>*** (bijelo pismo sam dobio!)</i> _ _ _ _ _	448
	<i>*** (vidio sam super-fiziku! zatim)</i> _ _ _ _ _	448
	<i>*** (ja uvijek počinjem)</i> _ _ _ _ _	449
	<i>Nisko nebo i telefon!</i> _ _ _ _ _	449
	<i>Kad sam bio na 3 mjesta</i> _ _ _ _ _	451
Sead Begović	<i>Nas troje</i> _ _ _ _ _	452
	<i>Prorok u našem vrtu</i> _ _ _ _ _	453
	<i>Rak</i> _ _ _ _ _	453
	<i>Zašto guja u njedrima?</i> _ _ _ _ _	454
	<i>Kamo je otišao rat?</i> _ _ _ _ _	454
Anka Žagar	<i>Još kamen jedan za Mostar</i> _ _ _ _ _	455
	<i>Zaveslaj</i> _ _ _ _ _	456
	<i>Odlazi fleka, odlazi srce</i> _ _ _ _ _	456
	<i>Kulisa</i> _ _ _ _ _	457
Branko Čegec	<i>Putopisanje</i> _ _ _ _ _	458
	<i>Ronjenje na dah</i> _ _ _ _ _	458
	<i>Nikad u Nizozemskoj</i> _ _ _ _ _	459
Kemal Mujičić Artnam	<i>Početak</i> _ _ _ _ _	460
	<i>Singularnost</i> _ _ _ _ _	460
	<i>Kretanje</i> _ _ _ _ _	460
	<i>Ciklus</i> _ _ _ _ _	461
	<i>Plus četrdeset</i> _ _ _ _ _	461
Delimir Rešicki	<i>Krakov, Kazimierz</i> _ _ _ _ _	461
	<i>Šalamunov hram</i> _ _ _ _ _	463
	<i>Dijadema</i> _ _ _ _ _	464
	<i>Ambrozija</i> _ _ _ _ _	465
	<i>Roland Barthes</i> _ _ _ _ _	465
	<i>Magic & Loss</i> _ _ _ _ _	467
Miloš Đurđević	<i>* (bio sam to ja i tamo kad su se skupili)</i> _ _ _ _ _	468
	<i>* (ljetu je previše zahtjevno kažeš dok se osvrćeš da pažljivo)</i> _ _ _ _ _	468
	<i>* (sjetit ću se svega gusti dim hašiša mrke kaplje)</i> _ _ _ _ _	469
Krešimir Bagić	<i>Utorak</i> _ _ _ _ _	469
	<i>Panika prostora</i> _ _ _ _ _	470
	<i>Opasne životinje</i> _ _ _ _ _	471
	<i>Tržnica u Dubravi</i> _ _ _ _ _	471

Zorica Radaković	<i>Uranjanja u pad</i> _____	472
	<i>Ova zemlja</i> _____	473
	<i>Bezbolne pločice</i> _____	473
	<i>Nesanica let na pepelom</i> _____	473
Boris Dežulović	<i>Himna</i> _____	474
	<i>Pušač</i> _____	476
	<i>Boraja</i> _____	478
	<i>Savršeni zločin</i> _____	478
	<i>Moja domovina</i> _____	480
Sibila Petlevski	<i>Datumi slave</i> _____	480
	<i>Takvo je doba</i> _____	480
Damir Šodan	<i>Endokrina Lirika</i> _____	481
	<i>Durruti 1936</i> _____	482
	<i>Pismo divljem skitu</i> _____	483
	<i>Tolstoj</i> _____	483
Miroslav Kirin	1. <i>Zašto započinješ riječju 'moraš'?</i> _____	484
	5. <i>Ne dozvoli da poludim, zavrni mi suze,</i> _____	484
	6. <i>Nije mi jasno gdje su izvori ove katastrofe</i> _____	485
Miljenko Jergović	<i>Znao je sa avionima kao sa djecom</i> _____	485
	<i>Razgovor hauzmajstora Šulca i nakupca Stipana</i> <i>na pijaci Markale u jesen 1979.</i> _____	486
	<i>Dobro je dok gospodin Bog ne traži ništa od</i> <i>Kusonje Joze, samohranog oca sedmero djece</i> _____	486
	<i>Razgovor sa Šinterom</i> _____	486
	<i>Dženaza jednog revolucionara</i> _____	487
	<i>Bolest Rize Abadžije</i> _____	487
Simo Mraović	*** <i>(Sretah velikog političara.)</i> _____	487
	*** <i>(Nemoj me gledati)</i> _____	488
	*** <i>(oću doma u nizozemsku veli lui)</i> _____	488
	*** <i>(zaustavljajmo fičoratija i budimo ga)</i> _____	489
	*** <i>(Svi frendovi koji nisu pjesnici otišli su.)</i> _____	489
Drago Glamuzina	<i>Kao da ih nikad nije voljela</i> _____	490
	<i>Singularitet</i> _____	490
	<i>Drhtavi jeleni</i> _____	491
	<i>Špilja plivača</i> _____	492
Tomica Bajsić	<i>Ranjenik iskušava boga</i> _____	492
	<i>Kardinal Kuharić na telefonu 9827</i> _____	494
	<i>U krugovima</i> _____	495
	<i>U brdima iznad Petropolisa</i> _____	496
	<i>Lukavi brijač</i> _____	496
	<i>Čovjek je pao na ulici od crvene kuge</i> _____	497
Ivica Pretenjača	<i>Uzimaj sve što te smiruje</i> _____	497

	<i>Ljeto provodim s djevojkom</i>	498
	<i>Živim po oku</i>	499
	<i>Cipele koje sam donio na nogama</i>	500
	<i>Ti stalno odlaziš, Ivice</i>	501
Ivan Herceg	<i>Dvostruki život</i>	502
	<i>Kao snijeg</i>	502
	<i>O nemogućim licima</i>	503
	<i>Slova za kaleže</i>	503
	<i>Platno</i>	504
Sanjin Sorel	<i>Nostalgija</i>	504
	<i>Putovanje</i>	505
	<i>Državnost i Anarhija</i>	506
Tatjana Gromača	<i>Unutra</i>	506
	<i>Što čekaš?</i>	507
	<i>Tetovaža</i>	507
	<i>Sparina</i>	508
	<i>Alkohol ubija</i>	508
	<i>Iz telefonske govornice</i>	509
Dorta Jagić	<i>Ja sam portret, putovanje i život</i>	509
	<i>31. rođendan</i>	510
	<i>Amen i gore</i>	510
	<i>Kantata o kavi</i>	511
Ana Brnardić	<i>Valcer zmija</i>	512
	<i>Izlazak iz Bijele Kuće</i>	512
Ivana Bodrožić	<i>*** (Protežnost je Božji atribut,)</i>	512
	<i>Soba 325</i>	513

Savremeno pjesništvo Kosova – izbor Baškim Kućuku

Fatos Arapi	<i>Ti me ne ostavljaj samog</i>	517
	<i>Tuga me napusti zadnja</i>	517
	<i>Nijedna epska duša živa...</i>	517
	<i>In Tenebris</i>	518
	<i>...previše moderan ja</i>	518
Dritëro Agolli	<i>Pelegrin</i>	519
	<i>Ulazimo i izlazimo</i>	519
	<i>Vrata</i>	519
	<i>Sivilo</i>	520
	<i>Majčina smrt</i>	520
Azem Shkreli	<i>Lirika</i>	520
	<i>Balkanci</i>	521
	<i>Upustvo za zaborav</i>	521

	<i>Pričica</i>	521
	<i>Motiv sa vrućicom</i>	521
Rahman Dedaj	<i>Veliki čas</i>	522
	<i>Samo o stvarima koje se ne dodiruju</i>	522
	<i>Trenutak</i>	523
	<i>Čudna ptica</i>	523
	<i>Izgubićeš se</i>	524
	<i>Monolog</i>	524
Frederik Reshpja	<i>Čekam te</i>	525
	<i>Noćni pejzaži</i>	525
	<i>Zima</i>	525
	<i>Juda</i>	526
	<i>Putnik</i>	526
Ali Podrimja	<i>Jedan obični mrtvac</i>	526
	<i>Ukradeni plamen</i>	527
	<i>Ja sam zvjer</i>	527
	<i>Spomenik teletu</i>	528
	<i>Živjeti</i>	529
	<i>U Beirut da pođeš</i>	529
Xhevahir Spahiu	<i>Prije ekliptike</i>	529
	<i>Polazak bez povratka</i>	530
	<i>U šumi srndaća</i>	530
	<i>Prebijeni pas</i>	530
	<i>Muzej Apolonije</i>	531
	<i>Gore svijeće</i>	531
Eqrem Basha	<i>Balada o čovjeku koga svijet nije poznavao</i>	532
	<i>Čovjek koji se nije gledao u ogledalu i svijet koji češljaše kosu</i>	533
	<i>Crna balada jednog bijelog dana</i>	534
	<i>Kupi mi majko metkove</i>	534
	<i>Audiencija</i>	535
Sabri Hamiti	<i>Uspomena</i>	536
	<i>Bajka</i>	536
	<i>1985</i>	537
	<i>Majčino lice</i>	537
	<i>Zavjet</i>	538
Visar Zhiti	<i>Svijetlosti pakla</i>	538
	<i>Volim vas sve</i>	539
	<i>Vrste časovnika</i>	540
	<i>Moj slijepac</i>	540
	<i>Tvoja rana na mojem tijelu kao malo sunašće</i>	541
Basri Çapriqi	<i>Školjka</i>	542

	<i>Povorka</i>	542
	<i>Vrata</i>	542
	<i>Kroćenje zmiје</i>	543
	<i>Jastuk</i>	543
Mimoza Ahmeti	<i>Strast, strast</i>	544
	<i>Žalost</i>	544
	<i>Fiktivni termini</i>	545
	<i>Suspens</i>	545
	<i>Dama i muzika iz velikih gradova</i>	546
Agron Tufa	<i>Duša</i>	547
	<i>Anđeoska avangarda</i>	547
	<i>U beskrajnoj noći</i>	548
	<i>Rebraste kule</i>	548
	<i>Crni mak</i>	549
Salajdin Salihu	<i>Ti rano zaspiš</i>	549
	<i>Pripaljujem cigarete na način Žak Prevera</i>	550
	<i>29 godina imaše Buda</i>	550
	<i>Divljaštvo</i>	550
	<i>Kad dan svane zvijezde se gube</i>	551
Lindita Ahmeti	<i>Grafika na staklu</i>	551
	<i>Trougao</i>	551
	<i>Glumimo kao da hodamo bez zemlje pod nogama</i>	552
	<i>San rasplamsava moju samoću</i>	553
	<i>Gasi se svijetlo</i>	553
Ervin Hatibi	<i>Vojna zona</i>	554
	<i>SMS</i>	555
	<i>Sestrina subota</i>	556
Savremeno pjesništvo Crne Gore – izbor Jovan Nikolaidis		
Jevrem Brković	<i>Kako se pravi srećan Crnogorac</i>	559
	<i>XII</i>	560
	<i>Kad otac odlazi u rat</i>	560
	<i>Kćeri moje</i>	561
	<i>Otići što dalje</i>	561
Mladen Lompar	<i>Nevrijeme u prirodi</i>	562
	<i>Noć iz Lapidarija</i>	562
	<i>Posljednje saznanje Đurđa Crnojevića</i>	563
	<i>Kako preživjeti Vizantiju</i>	563
Pavle Goranović	<i>Kako mirišu knjige</i>	565
	<i>IV (Sve tvoje noći)</i>	566
	<i>Moja zemlja</i>	566

	<i>Sarajevski sonet</i>	566
	<i>Izgubljeni rukopisi</i>	567
Milorad Popović	<i>Antibirokratska Revolucija</i>	567
	<i>Rade Tomov</i>	568
	<i>Kako smo stvarali naciju</i>	569
Marko Vešović	<i>Panj</i>	572
	<i>Uštap u vodi</i>	573
	<i>Kad je srpski snajperist mojoj prijateljici</i>	574
	<i>I ja sam ko knez Andreja</i>	575
	1. <i>Otići u Pape</i>	576
	2. <i>Odavde si</i>	577
	<i>Dok prelazim u Mumiju</i>	578
Balša Brković	<i>Noć u Brundisiumu (Der Tod Das Vergil)</i>	578
	<i>Ave Marija</i>	579
	<i>Thomas misli o sinu</i>	579
	<i>Sveti Pavle</i>	579
	<i>Poslanica prijatelju: Neka Gospod blagoslovi Germaniju</i>	580
Aleksandar Bečanović	<i>Jednostavno</i>	583
	<i>L'Azur</i>	585
	<i>Ništa nije sigurno</i>	585
	<i>Tek sa znakom</i>	585
	<i>All apologies: Neka Bog Blagosilja Ameriku</i>	586
Dragana Tripković	<i>Sedam</i>	589
	<i>Vraćanje</i>	590
	<i>Kurve i umjetnici</i>	590
	<i>Univerzalna slika žene</i>	591
Sanja Martinović	<i>Porodična fotografija</i>	592
	<i>Velika plaža</i>	593
	<i>Nasreća na putu</i>	594
	<i>Strah od otvorenog prostora</i>	595
	<i>*** (Mandarine su bile u zdjeli)</i>	596
	<i>Opravdanje</i>	596

Savremeno pjesništvo Slovenije – izbor Peter Kolšek

Esad Babačić	<i>Sibir</i>	599
	<i>Aparat</i>	599
	<i>Tranzicijska</i>	600
	<i>Alternativna šansona</i>	600
	<i>Brdo</i>	600
Andrej Brvar	<i>Proljetna</i>	601

	<i>Smrt u podne</i> _____	601
	<i>Ponovno, ah, ponovno</i> _____	602
	<i>Perforirani krajolik</i> _____	602
	<i>Mačkica</i> _____	603
Primož Čučnik	<i>Privilegije govornog jezika</i> _____	603
	<i>Prva pjesma</i> _____	605
	<i>Stari ljudi umiru mlađi</i> _____	605
Aleš Debeljak	<i>Tetovaža pod mostom</i> _____	606
	<i>Izveštaj o porazu</i> _____	607
	<i>Bele noći na jugu</i> _____	608
	<i>Nedeljna dilema</i> _____	609
	<i>Mrtva straža</i> _____	609
Milan Dekleva	<i>Crvenilo</i> _____	610
	<i>Daljina putnika</i> _____	611
	<i>Anaksimandar odbrojava</i> _____	611
	<i>XVI</i> _____	612
	<i>Bio je početak</i> _____	612
Jure Jakob	<i>Veliki voz u žarkoj noći</i> _____	613
	<i>Na putu u jesenju noć</i> _____	613
	<i>Most u vazduhu</i> _____	614
	<i>Dlan nad pragom</i> _____	615
	<i>Jedrilice</i> _____	616
Milan Jesih	<i>Sve će se rasplinuti: i te večeri...</i> _____	617
Barbara Korun	<i>Kraljica Elizabeta i svom ljubavniku,</i> <i>zamak Elsinor, Engleska, početak 16. veka</i> _____	619
	<i>Pesnik Iztok Osojnik svojoj saputnici</i> <i>u planinarenju, u Ospu, Slovenija,</i> <i>početak 3. milenijuma</i> _____	620
	<i>Majka Tereza novoj monahinji, manastir,</i> <i>Kalkuta, kraj 2.milenijuma</i> _____	621
	<i>Josef Konrad Bonači, brodovlasnik i trgovac,</i> <i>Trst, Austrougarska, kraj 19.veka</i> _____	621
	<i>Svet ljudi –Pesnički komentari</i> _____	622
Brane Mozetič	<i>Banalije</i> _____	624
Boris A. Novak	<i>Konačna noć</i> _____	628
	<i>Alba</i> _____	628
	<i>Tvoj miris</i> _____	629
	<i>Pukotine u vremenu</i> _____	629
	<i>Naša jedina kuća</i> _____	630
	<i>Od/luke</i> _____	630
	<i>Moj dvojniki</i> _____	631
Josip Osti	<i>Poslije rata gradimo kuću</i> _____	631

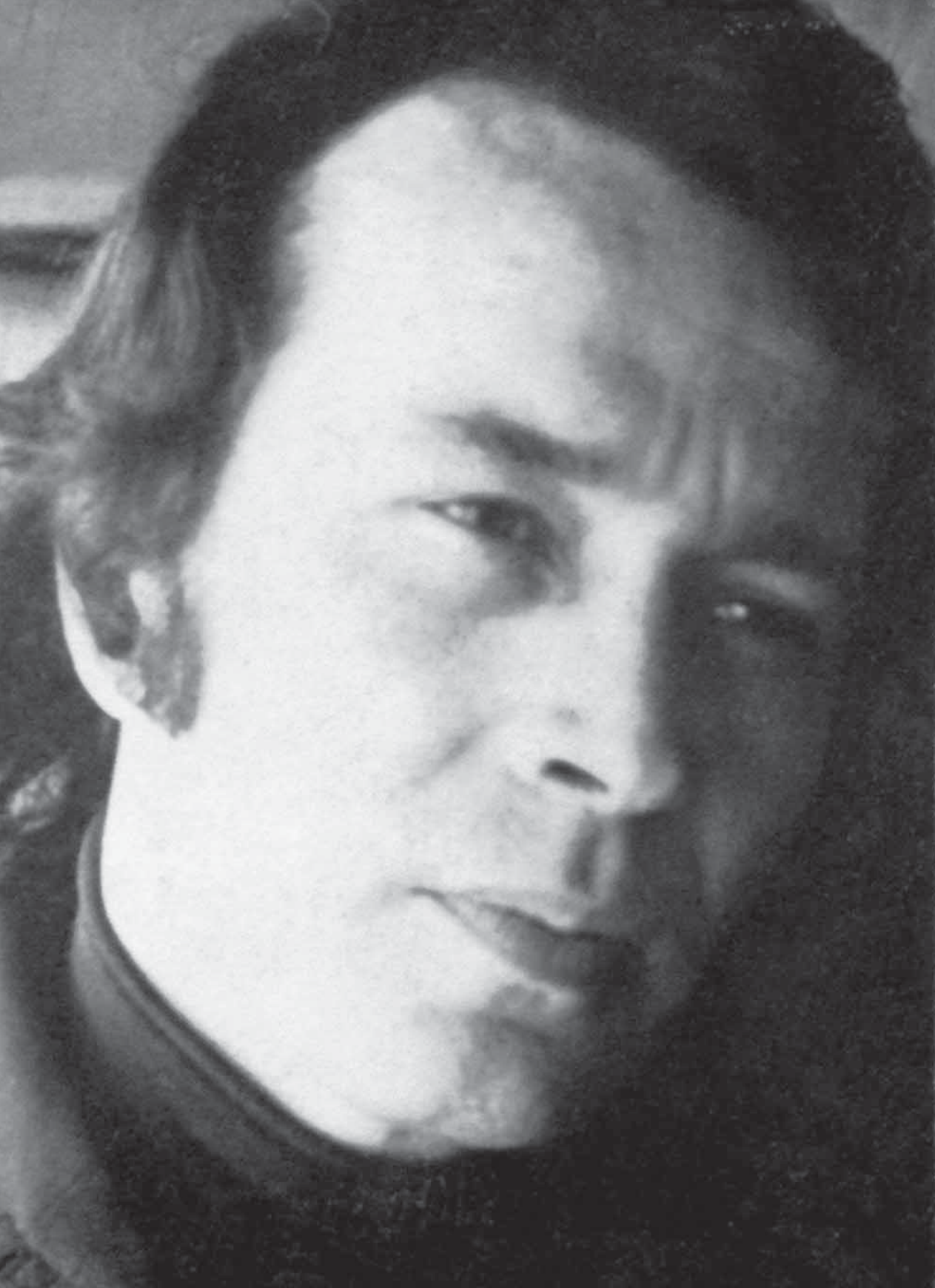
	<i>Djevojčica među kristalnim čašama</i> _____	632
	<i>Plod ljubavi</i> _____	632
	<i>Kada god se sretnemo, dugo se gledamo</i> _____	633
	<i>Svuda tražim pjesmu</i> _____	633
Andrej Rozman Roza	<i>Pet pesama (kojih ima šest)</i> _____	634
	<i>3 x semafor</i> _____	634
	<i>Krokodilčić Miki</i> _____	635
	<i>Sve je u redu, mama</i> _____	635
	<i>Na kraju puta</i> _____	635
	<i>Ćutanje</i> _____	636
Peter Semolič	<i>Uprkos svemu</i> _____	636
	<i>Otčaravanje</i> _____	636
	<i>Proletnji vetrovi</i> _____	637
	<i>Nesklad</i> _____	638
	<i>Dečije igre</i> _____	638
Lucija Stupica	<i>Jednosmerna ulica</i> _____	639
	<i>Jabuka</i> _____	640
	<i>Negde u Vilijamsburgu</i> _____	640
	<i>Žrtvovanje</i> _____	641
	<i>Prevrnuti činovi</i> _____	641
Peter Svetina	<i>Ćutljivi susreti</i> _____	642
	<i>Kafana na prvom spratu</i> _____	643
	<i>Litvanska metafora</i> _____	643
	<i>Veče namenjeno poeziji</i> _____	644
	<i>Svakodnevnne geometrije, 4</i> _____	645
Aleš Šteger	<i>A</i> _____	645
	<i>Čačkalica</i> _____	646
	<i>Kamen</i> _____	646
	<i>Cipele</i> _____	647
	<i>Čvorovi</i> _____	647
Maja Vidmar	<i>Opet soba 333</i> _____	648
	<i>Soba 204</i> _____	648
	<i>Još uvek soba 209</i> _____	649
	<i>Soba 311</i> _____	649
	<i>Moja soba</i> _____	649
Milan Vincetič	<i>Sećanje</i> _____	650
	<i>Baldahin</i> _____	650
	<i>Muška</i> _____	651
	<i>Ženska</i> _____	651
	<i>Balada</i> _____	651
Uroš Župan	<i>Bašta, Bah</i> _____	652
	<i>Vraćanje kući</i> _____	653

	<i>Ostrvo</i> _____	653
	<i>Istorija umetnosti za početnike</i> _____	654
	<i>Tuge će uvek biti</i> _____	654
PUTOVNICA		
Kolja Mićević	<i>Rime Dantea Aligijerija</i> _____	659
Dante Aligijeri	<i>Rime</i> _____	660
PORTRET SLIKARA		
	Vladimir Veličković _____	709
Kolja Mićević	<i>Dosije 'Veličković, Dante'</i> _____	709
BILJEŠKE O AUTORIMA _____		745
EXECUTIVE SUMMARY _____		790

U PRVOM LICU

Stevan Tontić

zasniva se cijela egzistencija, nevidljiva i trusna (davno razrušena!) “kula” pjesničkog života. (Čardak ni na nebu ni zemlji, rekli bi ljubitelji slikovitih fraza. Mada više nema ni čardaka, ni pejzaža kojima bi pristajali, ni pjesnika koji baš čeznu za takvim bajkovito-folklornim nastambama. Lijepo mi stanujemo – u Sarajevu kao i diljem “Bosne ponosne” – i u našim betonskim kutijama, pod uslovom da nisu ruševne ili tuđe i da nas susjed druge vjersko-nacionalne krvne grupe ne gleda poprijeko.)

Moji pokušaji u poeziji traju već četrdeset godina. Ponekad se osjećam kao stara, nekim čudom preživjela “životinja koja piše.” Životinja koja još traži izvore poezije i u pustinji oko sebe, uzdajući se u regeneraciju vitalnih energija, u podmlađivanje izmrcvarene, ratnim i izbjegličkim užasima pretovarene duše. Ni status povratnika, ni međunarodno nadzirani mir još joj nisu donijeli željeno smirenje.

Neću reći da se pred iznenadnim javljanjem ritma i zvuka neke nove pjesme osjećam kao početnik, kao u doba mutnih sanjarenja koja spadaju u grijeh mladosti. Međutim: iako sam štošta naučio čitajući velike i male, genijalne i petparačke pjesnike, čitajući filozofe, poetičare i kritičare, moje nedoumiце u oblikovanju pjesme sada su katkad mnogo veće nego u godinama inicijacijske “zaraze” tajnim jezikom poezije. Osim toga, pretpostavlja se da je čovjek sa tolikim spisateljskim stažom odgovorniji prema riječima od žutokljunca koji lako pada u pjesmotvorni zanos. Stanje zanosa izaziva se i raznim vještačkim sredstvima (alkohol, droge), sve ne bi li se rodilo žuđeno “čudo od pjesme”. Samo, zreo pjesnik se ne zanosi, već predano osluškuje, roneći u izvor svoje fascinacije i jezičke strasti iz koje se kristališe jedino mogući pjesnički izraz i oblik. Njegove ekstaze (ah Bodler, ah Tin, ah “ludi” Laza Kostić!), ako ih uopšte i ima, zapravo su uvježbana poniranja u praznine i ispunjenja sopstvenog života, u svaki prizor postojanja i ništavila koji angažuje njegove senzore, imaginaciju i refleksiju, dar i moć jezičke ekspresije.

Ipak, i ekstaze mladog (“nadobudnog”) pjesnika, čak i temperamentnog recitatora, kao i zanosi matorog, “romantičarski” nastrojenog poete-amatera, mogu da nas, u najmanju ruku, podsjetu na nešto iskonsko, nešto u prirodi same poezije. Mogu nas, recimo, odvesti u susret sa poezijom primitivnih naroda. U naručje oralne, često s muzikom združene poezije

ZVEZDE

Jer smo zvezde. Jer pevamo.
Jer pevamo sa svetlošću.
Jer smo ptice koje rađa plamen.
Jer preko celog neba širimo krila.
Naša svetlost je naš glas.
Mi zasecamo put duši
na njenom putu ka smrti.
Jer nas troje iz plemena smo lovci.
To troje love medveda.
Jer nikada ne beše vreme
u kome ovo troje lovilo nije.
Jer gledamo na brda sa prezirom.
Ova pesma je pesma zvezda.

Izuzmemo li četiri stiha o lovu na medvjede – što je u našoj civilizaciji odavno privilegija jednog soja za lov (i zgrtanje love) nadarenih političara i bogataša a nikako pjesnika – zar nam ova pjesma ne zvuči kao čista tvorevina moderne evropske lirike? Ti stihovi mogli su da iziđu iz pera jednog Elijara i jednog Lorke, možda jednog A. B. Šimića kao i jednog Pope. Ko zna iz čijeg sve moderno skrojenog šinjela. Možda čak i iz proleterskog šinjela Vujice Rešina Tucića, najautentičnijeg srpskog “neoavangardiste”, čiju zbirku *Gnezdo paranoje* upravo čitam, odbrojavajući zadnje blage dane zime i klizeći u paranoidno bosansko proljeće.

Ako ne kultura i zanat pisanja koji ciljano prozvođe pjesme kao *umjetničke* tvorevine, *sámo poetsko* se u percepciji i doživljaju svijeta javlja oduvijek i svuda pod nebeskim svodom. Bića, stvari i pojave između zemlje i neba, i sama riječ, ne prestaju – bar za osjetljive – da gube svoju tajanstvenost, svoju magijsku moć. Evo šta o tome kaže Oktavio Paz u svom kapitalnom djelu o prirodi poezije *Luk i lira*: “Niko se ne može oteti verovanju u mađijsku moć reči, čak ni oni koji nemaju poverenja u njih. Rezerva prema jeziku je intelektualni stav. Samo u nekim trenucima merimo reči; kad oni prođu, opet im vraćamo poverenje. Poverenje u jezik je spontan i iskonski čovekov stav: stvari su njihovo ime. Vera u reči je reminiscencija naših davnašnjih verovanja: priroda je ispunjena duhovima; svaki predmet ima sopstveni život; reči, koje su duplikat objektivnog sveta, takođe imaju dušu. Jezik, kao univerzum,

zatajenog subjekta, tog ispisivača neutralizovanih jezičkih znakova, budući da je pjesničkome “ja” konačno odzvonilo. Jer pobogu, odzvonilo je i samome Bogu, što je Niče samo blagovremeno obznanio, a već Hegel sjetno zapazio da jutarnju molitvu modernog čovjeka zamjenjuje – čitanje novina.

Bodrijar je, recimo, vrlo podsticajan mislilac, kazuje nam nešto novo o promijenjenom karakteru globalno uređenog svijeta i njegovoj percepciji (simulakrum, simulacija), o derealizaciji stvarnosti itd. Ipak se danas mora reći: rat u Iraku, naprimjer, pojavljuje se kao video-igra, simulacija ubijanja i razaranja prevashodno u svijesti Amerikanaca i njihovih evropskih trabanata, pa onda i cijelog, dovoljno distanciranog medijskog čovječanstva, dok je za same građane Iraka najkrvavija i najstrašnija realnost. “Hiperrealnost”!

Nemam ništa protiv teoretičara i tumača postmodernizma (inače američkog proizvoda) koji samo imenuju i opisuju (doduše na neobično multiplikativan način) nizak vodostaj tvoračke subjektivnosti i duhovnosti naše epohe. Mada nikako “epohalan”, taj opis je legitiman – ništa ne nastaje bez nekog, za većinu nevidljivog, uzroka. Veoma cijenim i neke “postmoderne” pisce u sopstvenom jeziku (Albahari, Basara, Pantić, Pištalo, Samardžić, posebno poneko majstorsko djelo kao što je Albaharijev *Mamac*), ali ne znam tačno u kojoj mjeri oni sami prihvataju “sistemsku” poetiku postmodernizma kao adekvatno teorijsko objašnjenje za ono što pišu. Pretpostavljam da svaki stvarno dobar (da ne kažem autentičan) stvaralac s nelagodom prima vladajuće oznake koje mu kritičari horski pripisuju. Pretpostavljam da to još više važi za liričare nego za prozaiste, pogotovo esejiste. Za mene su Novica Tadić i Radmila Lazić, na primjer, i moderni i postmoderni pjesnici. U nekom obavezujućem i zaključnom smislu, te etikete uopšte ne moraju da ih se tiču. One su tu kao glavni pojmovni oslonci interpretatora i kritičara, poštapalice s kojima je lakše (komotnije!) čitati i tumačiti svojstva jednog pjesničkog djela dovedenog na taj način u familijarne odnose sa svim drugim djelima pod istom poetičkom naljepnicom. Mogu se tako zamisliti čitave porodice ili sekte ovog ili onog književnog “izma”, kojih je, uostalom, bilo mnogo više u prvoj polovini 20. stoljeća nego danas.

Pitanje je dakle: kako umaći “izmima”, zapravo – samom “duhu vremena”? U stvaranju jednako kao i u tumačenju stvorenoga. Samo rijetki izmiču mamcima tog duha; on obi-

luje sredstvima privlačnosti, sredstvima nagrade i kazne. Biti “u trendu”, biti “na sceni”, sirenski je zov medijskog svijeta i “književnog pogona” (njem. Litarturbetrieb), javnosti kojoj ništa ne smije ostati skriveno, svojeglavo zatvoreno u svoj svijet, možda subverzivno. Monah i anahoreta u umjetnosti davno su se izobičajili. Individua “koja piše” (bilo šta) a ne apeluje na javnu podršku i medijsku promociju postala je rjeđa zvjerčica. Oni što, recimo, fabrikuju poželjne, vladajućim duhom poručene patriotske pjesmice i kolumne apeluju tom “nesebičnom” spisateljskom predanošću na dodjelu žuđenih priznanja, lovorovih vijenaca, na članstva u udruge uglednika, svakako i akademija znanosti i umjetnosti – zakaj ne?! Znam bar dva tuceta pjesnika koji će umrijeti ogorčeni i na Srpstvo i na Akademiju ukoliko ne budu primljeni u najprobranije društvo zaslužnih nacionalnih radnika i, posebno – besmrtnika. Svoje pjesničko “ja”, ukoliko tako nešto još čuči u njima, oni rado utapaju u kupke kolektivne duševnosti, u to sveobuhvatno, nadlično “Ja” (ili u prozaičnije “Mi”), koje i misli “za nas”, umjesto nas. Onaj ko to ne prihvata, pjesnik pobunjenik protiv idola i lažnih svetinja nacije, žigoše se kao otpadnik. Da se nešto *Lirika Itake* Miloša Crnjanskog pojavila prvi put među Srbima u ovo naše mračno doba, njen autor bi opet bio više napadan nego slavljen pjesnik.

Jovan Hristić, za kojeg se vezao pojam aleksandrijca u srpskoj poeziji druge polovine 20. vijeka, progovorio je u vremenu našeg najnovijeg državno-političkog i mentalnog sunovrata direktnim jezikom optužbe i opomene. U pjesmi “Varvari” (replika na čuvenu Kavafijevu pjesmu) upozorio je pjesnike da će ih slavopojke dolazećim varvarima skupo koštati: biće “prvi obešeni na gradskom trgu”. “Jer varvari su varvari i nisu nikakvo rešenje.” Da: i najfiniji “pjesnici kulture” ne mogu da se potpuno isključe iz realnosti, pogotovo u “mračnim vremenima” o kojima je pjevao Breht, kada su ugroženi i strahovladom i opštim duhovnim jadom u sopstvenoj zemlji. Ako više i ne oličava savjest nacije, ako ga i ne obavezuje nekakva prosvjetiteljska misija, pa čak (uzmimo i takav slučaj u obzir) ni građanska solidarnost sa poniženima i uvrijeđenima, obavezuje ga etos samog pjesničkog jezika i umjetnosti kojom se bavi. I on tu ne može, makar se osjećao kao “trska koja misli”, a da se ne osjeti pozvanim i bar potencijalno “ulančanim” u veliku tradiciju nepotkupljivih svjedočanstava poezije. U protivnom, riskira da se živ upiše među duhovne i moralne mrtvace, da

još postoji fantom tvoračkog i agirajućeg subjekta u pjesmi, i ne vidim neku mogućnost da ga iz nje istjeram. (Prije će on mene!) Naravno, taj subjekt uzima različite likove na sebe, zauzima čak oprečne govorne pozicije, osjeća se kao *ništa* ili nadima (nekad bilo!) do tragikomičnih dimenzija, погруžava se do žestokog samoporicanja ili oglašava kao instanca otkrovenja ljepote i užasa (sve više užasa) postojanja. I to su njegove legitimne metamorfoze, igre likova-maski bez kojih bi imaginarni svijet svakog pisca bio krajnje jednoobrazan i dosadan.

Postiđujući tragovi “velikih naracija” egomanijom obuzetog pjesničkog subjekta? Manija veličine i značajnosti? Genetsko nasljeđe pretencioznog “modernističkog esencijalizma”? Pojmovi koje postmodernistički kritičari lako uzimaju na nišan, čisteći tlo od humusa modernizma za posnu kulturu književnih proizvoda sa spušenom temperaturom govora (svaki patos zabranjen!) s “nultog stepena” pisma, za poeziju koja ne pretenduje ni na kakva “otkrovenja” (ta sve je već otkriveno!), ne zamajava se potrošenim utopijskim vizijama ni kompromitantnim, beznadežno zastarjelim metafizičkim pitanjima (o Bogu, čovjeku, sudbini, istoriji, slobodi, odgovornosti).

Ipak – čemu poezija u vremenu toliko oskudnom u pjesničkome “ja” i energiji kreativne pjesničke subjektivnosti? Čemu mrčiti papir, što no rekli braća Montenegrineri, ako na njemu ne ostaje nikakav “esencijalni” pečat našeg jastva, dublji biljeg duha, znak ruke koja piše? Pa čak ako nakon Šelija niko više i ne pomišlja na pjesnike kao “nepriznate zakonodavce svijeta”.

Najveći i najmjerodavniji pjesnici bili su nepopravljivi “esencijalisti” već time što su nam ostavili suštinska otkrića svoga duha o životu i smrti, o graničnim situacijama, lomovima i preobražajima egzistencije, o ljudskom i zvjezdanom prahu, o božanskom i demonskom u čovjeku. *Gilgamesh*, zatim sve *svete knjige* (doduše, ne tek Poezije radi), drevna kineska, indijska, grčka, rimska, arapska i čija sve ne poezija pune su esencijalno pjesničkih otkrovenja; mnogi moderni romani i priče (A. Platonova, T. Vulfa, V. Borherta ili Asturijasa, Crnjanskog, R. Petrovića ili H. Hume, naprimjer) sadrže mjesta suštastveno otkrivalačka, jezikovtverno-poetska, kao “so” koja im daje nezaboravan ukus. Na tu “so” jezik istraživača katkad nabasa i u neknjiževnim tekstovima najrazličitijeg karaktera, dokumentima ljudskog opstanka između “ovog” i

“onog” svijeta. A kod svih tvoraca te poezije, čak i anonimnih, neskriveno nam se ukazuje subjekt koji govori. Jednom kao duh koji se “opija” prokletstvom postojanja (Bodler), drugi put kao hipersenzibilna intelektualna instanca majstorskog “pravljena” pjesama (Valeri), treći put kao “ništa” koje se ipak oglašava, stoti i hiljaditi put kao to što jeste i teži da bude: ja, ličnost ili bilo čiji, ma i najništavniji lik. “Jer JA, to je neko drugi”, govorio je Rembo.

Jeste, Eliot je tvorac Bezlične teorije o poeziji: pjesnik ne posjeduje “ličnost”, već “medijum”; ne možete ga uzimati i ocjenjivati samog, već ga valja “postaviti među mrtve” pohranjene u tradiciji; od pjesnika se traži “trajno potčinjavanje svoga ja, onakvog kakvo je u nekom određenom trenutku, nečemu vrednijem”, traži “trajno samožrtvovanje, trajno poništavanje sopstvene ličnosti”.

Zar bi Majakovski mogao da prihvati bilo koji od ovih zahtjeva? Osim onog da je “medijum” – medijum prevratničkih ideja i radikalno novih pjesmotvornih sila.

Zar bi – uzmimo našeg popularnog pjesnika – toliko “lični” Izet Sarajlić uopšte bio u stanju da razumije nalog za “trajnim potčinjavanjem svoga ja, onakvog kakvo je u nekom određenom trenutku” bilo čemu, osim upravo ličnim susretima sa pjesnicima i prijateljima, gradovima i pejzažima, bezbrojnim “određenim trenucima” i doživljajima svoga “ja” od kojih se i sastoji njegova permanentno poetizovana i na taj način dokumentovana autobiografija? (Bez obzira na domete te poezije.)

Usudio bih se da primijetim: samo onaj ko ima svoje “ja”, i to s visoko razvijenom voljom i kreativnom sviješću, u stanju je da realizuje eliotovski ili neki drugi “bezlični” poetički program. Šta su drugo i činili stari anonimni autori? A na neki način i današnji obezličeni inter(net)tekstualci, čije “ja” nije mnogo više od prazne lične zamjenice.

Za Gotfrida Bena, međutim, “ne postoji drugi predmet za liriku nego što je to sam pesnik”. A zatim: “Reč je falus duha, centralno ukorenjen. Uz to, nacionalno ukorenjen. Slike, kipo-vi, sonate, simfonije su međunarodne – pesme nisu. Pesmu možemo definisati kao ono što ne možemo prevesti.” Jasne, odlučne formulacije, kao i uvijek kod Bena, zavjerenog etosu izraza i forme.

E sad: neki su se više držali katolika Eliota, drugi paganina Bena, treći ko zna kojeg učitelja.

DNEVNIK

Milica Nikolić

Milica Nikolić

DNEVNIČKE BELEŠKE

JUNAK NAŠEG DOBA

Januar 2007.

Nedavno sam dobila upravo objavljenu zbirku Ibrahima Hadžića *Nepročitane i nove pesme* (Prosveta, Beograd, 2006). Prvi put sam o pesniku Hadžiću pisala pre trideset godina, drugi put pre deset. On me i danas, na neki poseban način, pobuđuje da se odazovem, iako mi okolnosti ne idu na ruku. Kratko rečeno, Ibrahimove knjige su me uvek potresale. Nekom vrstom bola kojim su zračile, možda i tuge u pamukovskom spektru. Zbog dvostruke pripadnosti i nemogućnosti da samo jednim svodom pokrije svoj identitet. U današnjoj zbirci otkrivam nove dimenzije, volela bih da to raščlanim. Ali ne mogu da započnem bez podsećanja na nekadašnje utiske. Nemam više "ruke" koje bi mogle da pronađu stare časopise. Zatvorila sam svoj krug, moram toga biti svesna. (Krivim ruke a ne glavu, lakše mi je.) Ali samoodbrambeni refleks neumoran je prevarant. Probudio mi je sećanje na jedan deo mog života koji sam volela, pre četrdeset godina, kada sam redovno "obilazila" Ristićeve, Ševu i Marka, i Vučove, Lulu i Aciku, tog neumornog *Humora Zaspala* i jedinstvenog šarmera. Slušala sam ga i gledala kako i u dubokoj starosti (poput moje sadašnje, zašle u devetu deceniju) pravi divne autoironične eskapade na račun svoje zaboravnosti, izgubljenosti u vremenu i prostoru i zastajkivanju na pragu odlaska u ništavilo. Govorio je da pojma nema šta je u životu napisao, niti ga to uopšte zanima, ali evo, ipak, pruža mi da pogledam rukopis koji se poslednjih meseci (ili poslednje godine) sam od sebe napisao, po nekoj njemu nejasnoj inerciji. Naravno, za sve je kriva LuĴina (prelepa i ovako stara). Svake večeri mu je na pisaćem stolu ostavljala beli list papira. Znala je da, po celoživotnoj navici, mora tu ujutru sestiti u devet. I tada bi se događalo čudo: njegova glava je počinjala sama od sebe da funkcioniše, pojavljivalo se nešto što je valjda bilo nalik na misao, zapravo rečenica je sama sebe mislila a on je to doživljavao samo kao nejasan sjaj

i sve zaboravljao pošto bi ustao od stola. Ali, evo, nakupilo se dosta tih stranica, moli me da pogledam, da “slobodno” izbacim što god hoću, da ostavim ono što “može” – rukopis mi je na raspolaganju.

Čitala sam divne kratke forme, prelepe minijature koje su svetlele poput zvezda padalica, i ne samo to: nije se imalo šta ni oduzeti ni dodati. Naravno, otišla sam u “moj” Nolit (Miloše, gde si danas?) i uvek strogoj, nedodirljivoj redakciji ponudila rukopis ostarelog pisca. Smejali su se, radije bi nekog mlađeg.

Beležim ovo, verovatno zato što sam ugrožena vlastitim strahom da bi neko mogao tako reagovati ako kojim slučajem dobije ove “Dnevničke beleške”. Možda jedino neće Vojka Đikić, ako ništa drugo onda zbog sećanja na nekadašnju saradnju i mog oduševljenja njenom kreativnom energijom kada je zvala iz Sarajeva da saopšti/proveri svoju zamisao o okupljanju onih koji su spremni da ponovo ožive zajednički kulturni prostor: danas već slavne Sarajevske sveske, Sarajevske bilježnice, Sarajevski zvezki, Sarajevski tetratki.

Februar 2007.

Petnaestak dana sam se dvoumila. Gotovo spremna da odustanem, najednom sam osetila kako opet počinje da se migolji onaj samoodbrambeni crv. Što da ne – mogla bih da zamolim Ibrahima Hadžića, koga već dugo nisam videla, da mi donese, ukoliko ih je sačuvao, časopise sa tekstovima koje sam davno pisala o njegovim knjigama. Tako bih videla može li se uspostaviti veza, bilo kakav odnos sa mojim današnjim utiscima i nalazima? Nisam se suviše dvoumila. Učinila sam to. Diskretan kao i uvek, doneo je fotokopirane tekstove. Nije se ništa moglo pročitati na njegovom licu. Ne misli li da više ne treba da se upuštam u to? Da ne mogu ili ne umem? Pogotovu pošto je čuo da će moje današnje težište biti poslednja trećina knjige, naslovljena *Etnografski zapisi*, i da kao pomoćnu literaturu tražim njegov *Rožajski rječnik*. Bila sam nevesela kada je otišao.

Međutim, ubrzo sam se našla, i bez Lučine, pred pozivom fotokopija na stolu – prikaza iz beogradske *Književnosti* 1980, i iz sarajevskog *Izraza* 1998. i zaključila da itekako valja podsetiti na njih jer je to početak jednog autentičnog i podsvesnog

pesničkog svedočenja na točku naše novije istorije. Današnji Hadžićevi pesnički iskazi, naročito u *Etnografskim zapisima*, predstavljaju sledeću etapu, ako ne i zaključni komentar dramatičnih pitanja naše epohe.

Da uprostim: u prvom tekstu o *Vrelim tragovima* iz 1980. dosta sam uverljivo obrazlagala da je najintenzivniji glas onaj što je progovorio o “genskoj uznemirenosti” i “pokušaju pomirenja” dva sveta i dve nesrazmernosti... koji su karakteristično obeležje ličnih drama ove epohe. Već tada sam videla u pesnikovoj uznemirenosti ogledalo jednog konfliktnog istorijskog trenutka, naravno i ne sluteći dokle nas on može dovesti. Tada je to bio samo ‘*život sa belegom tajnim*’ u kome se osećala “prava egzistencijalna zebnja”, poput stihova o “životu koji nije zaboravio”:

*Izlili su me od slabe kovine.
Rudaču koju su žarili
I topili
Stavili su na vetar.*

*Ležim raskrečen, go,
U blatu.
Naprežem se da bolje vidim
Prašinu od koje sam sazdan.*

*Žmirkam na svetlost. Zebem na suncu.
Mokrim krv.
Uši sam namestio kao dlanove
I osluškujem.*

Beležila sam između ostalog:

Ima u Hadžićevom doživljaju života svedenog na oporu jednačinu rađanja i smrti... nečeg što se može nazvati sudbinskim ili arhetipskim... Ne pripadajući borbenima i nadmoćnima, pesnik rožajskog detinjstva ostao je da leži na vetrometini, odolevajući... Slojevito viđenje arhetipskog osetio je kao uzbudljiv poetski poriv... njegove slike i značenja i svedenostiha artikulacija deluju do ogoljenosti upravno... sve je uslovljeno pokušajem da se to treperenje, ne samo sopstveno već i zajedničko, gensko, iskaže i osmisli... Najodređeniji odgovor vidim u poslednjoj strofi pesme *Porodično stablo*: ‘*Treperimo na vetru./ Otkidamo se i slećemo./ Ali uvek nas okuplja/ Ista grana*’.

Nazvala sam to osamdesetih “manjinskim osećanjem života”, zatim “prednošću bola”, i posredno saopštenim “doživljajem života čoveka koji nosi beleg izdvojenosti...”

... Hadžić je uspeo da nevelikim rožajskim ciklusom otvori razumevanju sve ono razbijajuće i spajajuće u tom nukleusu koji je surovo uslovljen spoljnim, sve slojeve tog tako elementarno saznanog i gotovo samo od bola sazdanog življenja. Ako u njemu ipak ima lepote, onda je ona sadržana u trajanju i tajni održanja svemu uprkos, i njegovoj divnoj uprošćenoj jednačini... Ako pesmu *Isti život* shvatimo kao kosmičko jezgro i ne tražimo mu ni protivtežu ni protivvrednost, moći ćemo da naslutimo njegovo dosezanje do samih egzistencijalnih osnova. Trajanje u slušanju vučjih urlika, oreolu muva, tajenju bolesti i zmijskoj košuljici oko vrata, istom magaretu, prženju na jari, uzdanju u nož, istoj cigareti, ‘*Od istog se pucnja/ ledile naše kosti*’, muženju krava iz iste sise, istoj planini što vezuje za istu tesnu zemlju, strepnji od gladi, otmica, krvi, ‘*Zavijen komad hleba/ u krpju*’ i, završnom, sveobjašnjavajućem: ‘*Isto čuvamo glavu u torbi*’... Zato i ne sumnjamo da Hadžić još nije zaboravio i da nikad neće izneveriti taj život: ‘*Još nisam zaboravio/ Gustinu noći./ Neprozirno tkivo/ Koje diše./ Iza zida/ Crnu jamu/ Iz koje svetle/ Mačje oči./ Još nisam zaboravio/ Tajni znak:// Raspolućenu konjsku lobanju/ Na ogradi./ I miris/ Ustajalog trapa/ I nečujni rast/ Lagane trave*’... Ili kako nam u *Ožiljcima* kaže: ‘*Slušam očeve/ reči magijske// Sledim vreli trag./ Idem uz bregove./ Padam na ožiljke/ Strašne – Njegove.*’

Mart 2007.

Prikaz druge Hadžićeve knjige *Pesme i* iz 1998. započela sam podsećanjem na stihove iz *Vrelih tragova* koji su mi se i ovog puta, nakon dvadeset godina, ukazali kao presudni za sve ono što sam konačno formulisala kao geslo Hadžićeve sudbinske pesničke iskaznice (*Izlili su me od slabe kovine...*).

No zabeležila sam tada i nove obrise i drugačija čitanja tematskog kruga zbirke *Pesme i*:

Nova Hadžićeva zbirka pobudila me je na isti način i potvrdila moje nekadašnje nalaze i sumnje. Nažalost, onako kako mi osamdesetih nije izgedalo moguće. Danas je Hadžićevo osećanje ugroženosti dobilo silno uvećane i tragične razmere i postalo nesrećna pesnička “privilegija”. Glas uznemirenosti

prerastao je u glas očajničkog poraza pred krivuljom istorije i pred strašću za odmazdama koje se ne skidaju sa poprišta društvenih zbivanja. Danas se i ja odazivam kao neko ko jedva opstaje upravo pred ovim saznanjima.

Ali druga zbirka je otkrivala i jedan novi uvid, i o tom delu Hadžićeve poetike htela bih, u ovom momentu, 2007, više da govorim. Otvorila je jednu baznu ravnotežu koja nam omogućuje da čujemo ništa manje autentičan i dramatičan drugačiji glas, onaj koji prvome sučeljava drugo lice postojanja... podstičući složeniji pogled uprkos tako opipljivoj ugroženosti na delu... uspostavljanjem dramatične ravnoteže dva suprotna načela na kojima je zasnovano planetarno ustrojstvo, ravnoteže u kojoj je uspeo da nađe kotvu spasenja i ostvari značajno poglavlje svoje poezije... To je čist govor bića koji može da postane oglašavanje istorije i antropologije. Ta dva govora su dva polarizovana motiva ove knjige: onaj o krvavim rezovima koji se uobličuje u govor o trajanju ljudske vrste sa uvek istim "istorijskim" crnim rupama, i govor-odgovor: svespasonosno okretanje kosmičkoj zamisli, koja nam jedva može, naravno privremeno, pružiti obrazloženje postojanja. To su te dve osnovne nominacije ove poezije. Svaka ima svoju prednost i, povremeno, svoju prevagu. Pesnik nas poziva da uvažimo njegovo osnovno pripadništvo i, na veoma privlačan i diskretan način, nemogućnost da opstane u istoriji za koju su ga prikovali. Posredi je nešto što je izraz najdubljeg osećanja sebe kao dela planetarnog kruga, bliskog mogućem atavističkom, ali i nešto više od toga, nešto što isto toliko podleže koliko i ne podleže tumačenju, upravo onoliko koliko znamo da su podatne razlaganju sastavnice naših unutrašnjih kodova. Kada pročitamo stih *'Mulj zeva pa začuti'*, uvučeni smo u svet stvari i supstancijalne zagonetke, jedino što znamo je da je onaj ko izgovara ove reči deo tog mulja, i toga zeva i te ćutnje. Nikakvim se poetskim sredstvima ne može nadomestiti snaga ovog stiha jer je to učešće bez ostatka, postojanje u postojanju – koji ne ostavljaju ni najkraći put za mimolaženje, a pogotovu ne za zamene.

Otud izvire priča o onom "drugom" Hadžiću, gljivaru i čitaču tajnih slika poput godova na presečenom stablu, koji oseća sebe kao podređenog protagonistu u planetarnoj postavci... posedujući dar da vidi mikrosupstance živoga... i sposobnost da izdvoji često drugima nevidljive sudeonike ove kolosalne postavke pa tako uspostavi ravnotežu sopstvene egzistencije uz puno očuvanje svoga *tajnopisa*.

Hadžićevi “stihovi o prirodi”, priča o združenosti sa njom, lišeni su pouke i poruke, i upravo to čini ovu povezanost poetski tako plodnom. Iza ove prisnosti ne stoji nikakva tražena tonalnost, nikakvo strukturisanje (izuzev onog vlastitog, unutrašnjeg naloga) – ona je sam govor bića kome je dato nešto što drugima nije. Da ne govorimo koliko je ovo suprotno... konceptu slavne “lepote prirode”... Ovo su drugačiji znaci. Njihov smisao nam mahom nije jasan. Hadžić ih zove ‘*signalima*’ i ‘*meni nerazumljivim porukama*’. Čujemo ih kada nam priča o leptirima i njihovom naizmeničnom otvaranju i zatvaranju krila, o prutu koji se otima matici i maše iz vode, o punoglavcu u plicaku i jagodi na travnatoj obali. Ali čujemo i u najjednostavnijem obraćanju: ‘*Prijatelju,/ Posveti jutro izlasku sunca,/ Buđenju trave,/ Ptici na grani:/ Pogledaj kroz prozor/ I zamišljaj da si deo večnog kamena.*’

Pred nama je neko ko je u posedu... dve velike odanosti – one iz sveta šuma i one iz zone posredovanja i prenošenja onoga sve ka čoveku i od čoveka. Hadžić je izabrao dva prostora: najveći – jedine imperije, i onaj koji zovemo ljudskom sudbinom.

Zato, govoreći o Hadžićevoj poeziji do današnjih dana, moramo pratiti rukavce ostvarenja ova dva paralelna poetska makroplana. Onog koji se može nazvati Hadžićevim posedovanjem gljivarske tajne i tajnih puteva... Ukazaće ti se samo ‘*Ako budeš strpljiv/ I bez zle naravi tihe lisice*’, reći će on nalazaču... ‘*Ti zasej seme*’. I dobićeš ‘*Odgovor nebeskih tajni*’.

Nazvala sam *Pričom o godovima* insert o vidovitoj zemaljskoj priči o drvoseči koji ‘*usred leta vidi ledene šare na prozorima*’, koji ne veruje ljudima nego pticama i crvima, onaj kome na kraju ostaje samo da broji stešnjene godine, van istorije i van oblika i odnosa ljudske zajednice... Poetska priča *Drvoseča* prerasta u složeno predanje o prenošenju naloga, o zameni uloga, o kazni. Onaj ko je pokušao da razvrgne ugovor o poslušništvu stvarni je junak ove priče o Velikom Ustrojstvu. U tome ključu otvara nam se i pesma *Stara slika*: ‘*Na starom panju,/ Koji je pupak šume,/ Leži zmijska./ Po godovima, ako bi još neko,/ Sem zmijske,/ Uspeo da izbroji, video bi:/ Stablo je niklo u vreme/ Pobune na dahije,/ U vreme kada je Vuk pisao slova,/ A Mocart komponovao./ U vreme kada su moji preci primili novu veru./ To samo zna zmijska./ A njene šare čine/ Anagram smrti./ Ovu otrovnu lirsku sliku/ Pratimo:/ Ja, sakriven u gustišu,/ I orao nebeski lovac./ Ja na postavljenoj sofri-panju/ Vidim anagram smrti,/ A gospodar nebesa/ Pripremljeni ručak*’.

Čovek – zmija – panj i orao – sudionici su ove “otrovne lirske slike”. Zašto otrovne? – ključno je pitanje, i na njega možemo dati bar dva odgovora. Je li reč o onoj stvari koja u zmiji čeka i koja se izjednačuje sa njenom prirodom, ili je reč o skupu sastavljenom od antagonističkih, ili ponekad i usaglašanih učesnika zemaljske i nebeske slikovnice, katkad pomoćnika, katkad uništitelja?... U trijadi živih, čovek je “na kraju genetskog napora” a zmija na početku: simbol jednostavnosti i simbol složenosti...

... Čovek je nadmoćan samo u svojoj složenosti koja mu je uvek od pomoći. U nadahnuto jednostavnoj Hadžićevoj šumskoj slici priča je samo prividno uprošćena: čovek je sakriven u gustišu, nimalo nadmoćan, on je poštovalac zmije, uvek uplašen, ali i pun uzdanja u nju, jer “samo ona zna”. Ali, šta zna? Da li jedinu tajnu novih smrti i tragove koje za sobom ostavljamo? Tolikih smrti koje su pratile i ispratile godine na panju, onih iz buna i onih kada se stvaralo. Da li zmija jedina zna zato što njene šare čine anagram smrti? Ili što je svojim telom pokrila sudbinski pesnikov god? Zagonetka je postavljena, a da li je i odgovor dat?

Pravilnost godina i “premeštenost” zmijske šare? Spojenost znakova života i oznaka smrti? Zmija i panj – dva različita trajanja. Panj zmiju ne interesuje, njegovo je vreme drugo, a zmija zna sve o čemu bi panj mogao da priča. “Lirska scena” je već time pokrivena. Ali ipak, to je samo njena polovina. Druga, ona “otrovna”, izlazi iz ove sastavnice, jer uključuje pesnikov pogled, njegovu tajnu. Samo zmija zna da je stablo niklo ‘*U vreme kada su moji preci primili novu veru*’. Ležeći na godovima, zmija je čovekov saučesnik, ona skriva krivicu bez razloga, predačku, koju smo primorani da delimo ma koliko bili daleko. Ali sučeljavanjem sa pogledom “nebeskog lovca”, ovaj se unutrašnji lavirint ponovo smešta u planetarnu zamisao, u deo iste jednačine u koju staje i pogled “nebeskog lovca” – da bi se sučelila dva pogleda, veoma različita, iako su deo iste postavke, samo sa druge razdaljine. Jedan u toj carskoj formuli pripada jedinom sudioniku koji ne samo da misli čoveka i njegove zamršene pobude i odnose nego i misli smrt, želeći da odgonetne njene naloge i učinke. A pogled “gospodara nebesa” zna samo za imperativ opstanka i solarnu nadmoć, ne i za pretpostavku ugroženosti. Vidovitost Hadžićeva umela je da obuhvati ta dva, ta tri pogleda, da ih sjedini u jednačinu života, najjednostavniju i najbožanskiju međuolikima. Upravo

tu otkrivamo prirodu ove vizije koja je umela da saopšti da su anagram smrti i postavljeni ručak, ma koliko izazivali treperenje "trske koja misli" zbunjene pred upotrebom čoveka u istoriji, deo velikog projekta koji sačinjavaju mirijade delova jednake važnosti.

Sad mogu da kažem: verujem da je upravo Hadžićevo gljivarstvo odnegovalo ovaj jedinstveni pogled i konačno ga odredilo... Ali još nešto: gljivarstvo je i svespasavajuća strana pesnikovog života koja mu je pomogla da se skloni od paralelnog nalaza, onog krvavog crteža na staklu, ljudskih odnosa. Ali to jeste i ostaje druga polovina knjige koju imam pred sobom 1998, i druga polovina života Ibrahima Hadžića...

... U pesmi *Krijumčarenje* vidim moguću vezu sa svojim nalazom od pre dve decenije, sa Hadžićevim govorom o izmeštenosti i nemogućnosti prilagođavanja, o neuklonjivim "vrelim tragovima" i izopštenosti kao sudbinskom određenju života i poezije. Bolna podloga Hadžićevog života, ono što mu je dala sredina u kojoj je ponikao, i dramatični rascep između nje i novog okruženja – pokazala se, usled odsustva bilo kakve dogradnje, presudnim likom njegove poezije. Razvilo se to u jedno razudenije kazivanje, podrazumevam pod tim nekoliko rukavce kojima se ovo "staro" osećanje na nov način doživljava i saopštava...

... To su dva života, sukobljena u samopostojanju i sa postojeća u sukobu koji je nadmašio ovu poddelu i učinio je naivnom. Ona je dubinska podloga podvojenosti koja se danas u našem krvavom razdvajanju pretvorila u nesavladljiv egzistencijalni strah, jedva nalik osećanju koje se pre dvadeset godina moglo nazvati manjinskim bolom. Nažalost, ono što je "novo vreme" donelo nije ugrozilo samo nekadašnji čisti svet već i sam megalopolis, dobivši oblike koje niko od nas nije mogao slutiti i prema kojima nekadašnja kolizija izgleda benigna i laka.

U nedoumici sam da li da se zaustavim na odeljku o "apokalipsi koja nas je žudno iščekivala", o kojoj govore dve tihe, inokazne Hadžićeve pesme: *Jastuče za igle* i *Perač prozora*.

Jastuče za igle... čuva ljupku formu gravire i... evocira govor bajke ili grimelhauzenovskog žanra, ali ne guši urlike Sebastijanove: *'Dao mi je/ Sv. Sebastijana,/ Istog kao sa slike Andrea Mantenje,/ I rekao:/ Koristi ga,/ Zabadaj u njega igle...'*

Jastuče – izbodeno telo pretorijanca koji se objavio hrišćaninom osudivši sebe time na martirsku smrt, u herojskoj

volji da sledi svoju ideju, dvostruko je lice ove pesme, koliko je to i drugi glas alegorije, majstor Hans. Odlična podtekstualna mutacija omogućuje dvostranost uloga, veoma plodnu za zamisao pesme. Segrt u veštini krojačkoj, koja bez ubadanja igala ne može, u tela drugih i svoje sopstveno, jednovremeno je i mučenik Sebastijan i oni koji u njega zabadaju tanke oštrice, isto onoliko “Časni” koliko i “Dobri”. Uloge su pomešane – one sa strane pretorijanske i one sa stratišta, mučenikâ. S pretorijancima čini nam se da je sve jasnije, ali dobri ljudi, darežljivi i uslužni majstori ljudskih ubilačkih zanata, znamo koliko su mogli da pomognu rasulu i usavršavanju šegrtskog posla nekad i sad. Nade da će se popravka stare odeće u dogledno vreme završiti gotovo da nikad nije bilo niti će biti...

... *Perač prozora* je druga vrsta alegorijskog i likovnog rukopisa, veoma apartna “ljubavna pesma” sa podtekstualnim implikacijama... Krvava impostacija, jedini mogući govor 1994. – godine kojom je pesma datirana – daje ovoj zatvorenoj poetskoj strukturi snažan naboj. Brišem prozor, uklanjam mrežu tankih raspuklina sa našeg postojanja – života nas dvoje i okoline koja je izvan staklenog pravougaonika, uokvirene umetničke slike i njenih krakelura, ali i mnogih njenih sižea. Prstom umočenim u sopstvenu krv, crtam portret *moje drage*, obrisani prozori su rasvetlili naše odnose, našu spavaću sobu, rečnike koje više ne upotrebljavam jer mi je jezik odumro, kao što odumirem i sam. Govor je to o sopstvenoj razorenosti, ali i o raspuklosti svih nas, nesvesnih da smo učesnici u sveopštoj destrukciji.

Tako Hadžić ispisiuje svoje *Los desastros de la guerra*. U pesmi *Potruga* prepoznajem ustreptalost i slutnje *Vrelih tragova* dovedene do paroksizma, ali i dalje zagušene i pribijene uz dno bića. Strah od potere je sad prisutan ne samo u genima, on je tu, pred vratima, u sobi, nad dečjom i nad sopstvenom glavom, već stavljenom na panj. ‘*Mi smo ti na tragu*’ – strašna je poruka koja je ovih godina odzvanjala i još odjekuje među nama. Iščekivanje ‘*tajnog znaka*’, pitanje ‘*ko će prvi doći*’ paradigma su progona, zatiranja, kolektivnih smaknuća, kućnih pokolja, masovnog uništenja. Možda ne bi bilo preterano reći da je *Potruga* neka vrsta narodne pesme – kolektivni glas svih progonjenih oduvek i svuda. Izraz kolektivne svesti, ona je snimak unutrašnjeg monologa gonjenih, podjednako one većine u kojoj slutnje nije bilo i onih u kojima je ona tinjala. *Potruga* je povlašćeni trenutak pesnika kroz koga, kako je to jednom rekla Marina Cvetajeva, “govore svi”.

... Odjek ovoga glasa čujemo i u pesmi *Rodoljubiva uspa-vanka 1990. godine*. 'Spavaj, drago moje detence,/ bau, bau!' (replaci na Ljermontovljevo buji-paji, detence moje, slatko spavaj i spremaj se za blagosloveni boj sa zlim Čečenom, ikonu ću ti dati.)... Spavaj, ali samo ovlaš, osluškuj, ali se pravi da ne čuješ, prati te nasleđena mora: 'Jame su pune leševa,/A reke nose naduta tela...' Ipak '...slušaj i šušanj,/ i crva, i urlik. Jednom to/Sve postane isto'.

Trećom pesmom iz gojinskog kruga – Hadžićevim *Optužujem* – prenetim u celini – završiću za ovu priliku prilagođen pregled trodecenijskog pesnikovog bola i protesta, kako bih potražila anamnezu njegovog današnjeg oglašavanja.

OGLAS

*Ja, pesnik, I.H.
Zalutao, izgubljen, obezvređen,
Nepotreban, suvišan, utučen,
Ugrožen,
Prevaren,
Beznadežan,
Tražim slobodno mesto u
Nekom logoru.
Može i konc.
Poželjno je da bude doživotno
I bez preteranih mučenja
(po mogućnosti neka je humano).
Zauzvrat, odričem se materijalnog
I sveg duhovnog
U korist upravnika logora.
Inače, imam blizu 50 godina.
Oženjen sam i imam dvoje dece.
Objavio sam 6 knjiga poezije
Za koje sam dobio nekoliko nagrada.
Za svoj činovnički rad i
Privrženost poslu
Odlikovan sam.*

Ozbiljne ponude sa detaljnim
Opisom
Slati na Udruženje književnika
Srbije,
Ul. Francuska 7
11000 Beograd
(na ime oglašivača).

p.s. na zahtev vlasnika logora
Mogu naknadno priključiti
Nekoliko preporuka mojih prijatelja.

Juni, 1992.

April 2007.

Evo me tek danas, drugog aprila 2007, pred poslednjom Hadžićevom knjigom *Nepročitane i nove pesme* (Prosveta 2006), glavnim krivcem ne samo za ove beleške nego i za podnaslov-repliku *Junak našeg doba*. U međuvremenu, zbirka je dobila i nagradu Srpskog književnog društva "Biljana Jovanović", koja se po svojoj moralnoj fundiranosti, sastavu žirija i obrazloženju bolje nego ijedna druga uklapa upravo u ono što pokušavam da saopštim o Hadžićevoj poeziji.

Moram priznati da pomalo zazirem od konotacija koje se mogu učtavati u ljermontovljevski podnaslov. Ne samo zbog bar dvaju mogućih nosećih značenja koja ga pokrivaju, već i zbog uverenosti da ovaj tekst može da ponese ono koje ja podrazumevam. Osim toga, pitanje je hoće li mom junaku biti prihvatljiv njegov životopis u mojoj interpretaciji, nastao izvlačenjem linije ili linija njegovog dela kao sudbinske priče? I pogotovu – šta će reći na odluku da iz zbirke izdvojim i promovišem kao završnicu poslednju njenu trećinu, koja je naslovljena *Etnografski zapisi*? Nadam se da ću uspeli da obrazložim zašto to činim, a i priviđa mi se da bi i Biljana bila zadovoljna.

No ne mogu da izbegnem još jednu uvodnu ogradu: nika-da nisam bila zagovornik izjednačenja dela sa umetnikovim životom, iako je, naravno, često nemoguće ovu vezu poricati – uz neophodnu veliku osetljivost za tananosti otkrivenih veza i njihovih zamršenosti. Ovako direktno kao što u tom pogledu pratim Hadžića, čini mi se da dosad nisam činila. ("Nije

tačno!” dovikuju mi ruski pesnici, čiju vekovnu vezanost za biografiju nisam mogla da zapostavim.) Ali kao fusnotu mogu da dodam da ovog puta stvar može biti i u meni, zapravo u vremenu koje me je surovo određivalo, ponekad i gospodariło celokupnom unutrašnjom energijom, pa i onim što sam smatrala nezavisnim profesionalizmom. Možda je upravo moj tako formirani habitus uslovio da izvrsnog pesnika širokog spektra Ibrahima Hadžića sagledam kroz deo njegovog života kakav je bio primoran da živi. Što je dovelo do uspostavljanja ili pomeranja nekih granica koje u ovoj interpretaciji mogu izgledati kao govor o kraju jednog pesničkog životopisa. Kada ovo kaŕem, imam u vidu strukturne zakonitosti koje svaki dnevnički pristup podrazumeva. Tako da, protiv svoje volje, prateći samo jedan, iako izuzetno snaŕan trag uvek kompleksne umetničke ličnosti, sugerišem današnje nalaze kao razrešnicu a ne samo kao segment života.

Da sve ovo bliŕe odredim: pesme u poslednjoj Hadžićevoj knjizi ponikle su u ratno i poratno vreme, isprovocirane snaŕnom autorovom potrebom da bar donekle razmrsi (ili bar pomogne odgonetanju) tajne zla u čoveku, za koje je nedavno Danijel Dragojević rekao svome nekadašnjem beogradskom prijatelju: “Zlo je jedan veliki misterij”. Ibrahim Hadžić je poslednjom knjigom dao svoj doprinos ovoj večitoj i nerazrešivoj temi. Sa dva ključna uporišta: “mog učenog strica” u njegovom velelepnom poimanju i slikanju zla, i onom koje pesnik sam artikuliše u pesmama o *nama istima* koji bismo dušu prodali svakom đavolu da dokaŕemo kako smo jedinstveni i različiti. Slikovnica Ibrahima Hadžića, jezička i likovna, za moje emfazi sklono poimanje – najvišeg je reda.

Da i ja pođem od uvodnog, nedatiranog a kurzivom štampanog teksta – priče o priči “mog učenog strica”.

‘Moj učeni stric, ne kaŕem školovani već učeni, samo meni, znajući koliko ga cenim, poverio je istinitu priču o đavolu. Dobro je znao da je ja neću sačuvati samo za sebe već ću je, guran ŕeljom da i druge podučim, ispričati u onom obliku kako sam je od njega čuo.’

Učeni stric će potom objasniti da ljudi odvajkada zamišljaju đavole, i da to i danas čine, a da pod tim imenom valja razumeti jednu posebnu vrstu stvorova.

Ti stvorovi poseduju sve što poseduju ljudi: udaju se, ŕene, rađaju, umiru. Imaju svoje države, imaju svoj narod, imaju svoju vojsku i sve ostalo. Kao što ima nas katolika, pravoslavaca, muslimana, jevreja ili naroda Rusa, Turaka, Šiptara, Cigana, Grka i

drugih, tako ima i njih. Kod njih je jedna stvar čudna: njihovo telo je kao magla. Na primer, ti vidiš pramen magle, kroz njega ideš. Ti prođeš kroz maglu, a ona ostaje. Ti je ne poneseš i ne rasturiš. Ona ostaje u pramenu kao što je bila. Mi tako đavole zamišljamo, mi smo ranije tako učili.

Jedanput đavo što čuje, on zapamti – on pamti bolje od svakog čoveka – on zapamti zauvek. Ljudi ne mogu tako lako da uče, puno godina treba da uče pa da nauče. Đavo nauči svako lukavstvo za tren od čoveka.

Mogu ti zadati veliku muku: ima ih ubica, ima ih lopova, ima ih kockara, ima ih prevaranata. Ne može čovek biti takav lopov kao što oni mogu biti. Ja sam tako učio. I tačno tako verujem.

Mogu se pretvoriti u sve oblike životinja: mogu biti konj, pas, zmija, mačka, lisica, jazavac, riba... Samo u predmet ne mogu da se pretvore, ne mogu da se pretvore u ono što se ne kreće. Takođe ni u petla ne mogu da se pretvore jer petao ima uspravne uzlove.

Ako vidiš privid, a ti nisi siguran da li je to on ili ljudsko biće, pogledaj mu čupriju. Đavo nema onu čupriju između nozdruva. Ili proveriti da li ume da izgovori reč uzu-hu. Ako je naletnik on će reći zviždu-hu. Mi smo tako učili i, ja, tako verujem.

Ovaj "etnografski zapis" poseduje svu poetsku snagu Hadžićevog današnjeg moralnog habitusa, njegovu potrebu da etično pronađe u već zabeleženim čovekovim odgovorima na tajnu postojanja i njegovog ogledala u sukobima i međusobnim uništenjima. Pojam "đavola", zla, njegove misterije koja ima hiljadu lica i koju bi Hadžić da otkrije makar sa jedne strane, bar u deonici vlastitog života – u priči učenog strica toliko je poetski razuđena da učitava u svoju sliku sve što će zatim biti ponuđeno u pesmama svrstanim u *Etnografske zapise*. Tu će pesnik progovoriti vlastitim jezikom, tražeći, nakon surovog iskustva, u već načetoj sedmoj deceniji života, osnovu za svoje nalaze u oglašavanju drugih. Najčešće će to činiti obraćajući se prijatelju sa kojim može da podeli svoja uverenja, ali ne uvek. Dijalog je često usmeren ka onima što stoje na pramcu "protivničkog broda" (čak i njihovim žrtvama). Ponekad se čini da i sam preuzima ulogu "učenog strica" u dvostrukom značenju njegovih sintagmi: 'Mi smo tako učili i, ja, tako verujem.' Njen deo: "Mi smo tako učili" može da podrazumeva tuđe koliko i vlastito iskustvo preneseno genima. Potonje 'i, ja, tako verujem' biće nam ponuđeno u nekoliko varijanata ili svedenih znanja. Uvek u čudesnoj slikovnici tonaliteta bliskog izgovoru "učenog strica" i sa jezičkim opogejem svojstvenim završnici priče o

“posebnim stvorovima”, Hadžićevi stihovani zapisi u “etnografskom” odeljku predstavljaju autentičnu, verujem i neponovljivu sintezu onoga što sam upravo i nazvala jezičkim apogejem, britke značenjske eksplicitnosti i visoke moralne podloge.

Sam će reći:

‘Dugo sam istraživao,/ Kopao po jeziku/ I narodnim sećanjima/ Kao i po tajnim i strogo pov. spisima...’

da bi objavio svoju jezičku paradigmu *Nepomenik*: *‘I saznao/ Da Bog ima tek/ Tri-četiri imena/ A đavo,/ Ni sam Đavo ne zna koliko.// Bog se retko javlja,/ Samozadovoljan je,/ I poprilično star i lenj,/ Potrošio je sve valjano seme pa ne stvara ništa više dobro/ Pa skoro sve važne stvari/ Prepušta svom iskušeniku-namešteniku.// Evo, ako se samo okrenem i pogledam u blisku prošlost/ Izneću ti sasvim ubedljive dokaze/ U nezainteresovanost za svet oko sebe/ Već ostarelog Boga/ I kako jednu po jednu, važnu od važnije odluke/ Prepušta tom neumornom ispiraču smrtonosnog zlata.’*

Sled ove duge pesme, sav u srčanom i krvavo zgusnutom nabrajanju, jedina je ubojita strela preostala čoveku – strela jezika. *‘Šta kažeš na đavola Vukovara,/ Đavola Dubrovnika,/ Đavola Sarajeva,/ Đavola srušenog Mostarskog mosta,/ Na đavola Štrbaca,/ Đavola Bukovice,/ Đavola Srebrenice,/ Đavola Medačkog džepa,/ Đavola Oluje,/ Đavola Kosova,/ Đavola popaljenih kuća,/ Srušenih bogomolja/ (Onih gde se đavoli i ljudi Bogu mole),/ Đavola poniženja,/ Đavola osvete,/ Đavola bezbrojnih poklanih ljudi i dece/ I silovanih žena?’*

Ali pesniku već “trne jezik” i “gubi smisao u nabrajanju” *‘Ka da se iza toga ne krije ništa’* – da dodam: kao da to “samo imenovanje” nije čovekovo najjače oružje skovano iz straha od pošasti, sveopšte, tih pedeset nabrojanih imena koja su nalik na zgusnute jezičke molekule svesti o zlu, imena koja i mene ostavljaju u nedoumici odakle su sve preuzeta, da li, rekla bih, sa celog balkanskog prostora? Ko je anatemnik, natemljak, satana, cucula, ancika, dukljan, tipotnik, bradailo, nagrailo, kamen mu u ustima, katoris, demun, iblis, daleko mu bila lepa kuća, ime mu se ne pomenulo, tmoon, onamoon, maslak, norin kralj, lanetnik, naletnik, nalet ga bilo, dreć, hudić, karandoloz...

Ne može se pomenuti svih tih pedeset nepomenika, ali jedno još moram: *‘To okretno stvorenje što se stalno promeće/ I dobija razna ljudska imena,/ Pa ima imena strašnih ubica,/ Pa je čas ti, čas ja.’*

Da celu ovu jezičku vatrometnu priču završimo krajem *Nepomenika*, slikama u koje smo svi umešani i isprepleteni, pri-

znawali ili ne verovanje “učenog strica”: *‘Đavo samo radi, radi/ Svoj i tuđ posao./ Razgrće zemlju, prekopava/ Zasejane njive./ A Bog vrlo retko podigne oči./ Taj stari i nezainteresovani Bog,/ Taj Bog bez poroda/ I nema ko da ga nasledi,/ A đavoli se samo kote i množe,/ Rađaju i umiru,/ I sve gori od goreg nastaje./ Pa čas su sveštenici,/ Čas ministri,/ Pa lekari (naročito specijalisti za dušu),/ Čas generali,/ Pa novinari,/ Pa, bogme, i profesori,/ Pa književnici naročito,/ A da ne pominjem i filozofe.// A šta mi radimo?/ Zašto ne pogledamo da li imaju/ Čupriju između nozdrva?/ Zašto im ne kažemo: reci uzu-hu!/ Ti si Đavo,/ Nalet te bilo, Nepomeniče!// (2005)’*

Četiri pesme koje slede za ovim đavoljim nakotom nazvala bih “primenjenom đavolovom poetikom” koju nam je Ibrahim Hadžić ponudio kao svoj “dokazni materijal” najvišeg reda – u obradi četiri teme: heroja građanskog rata, Gazimestana, “našeg i njihovog jezika” i “boje okoline”. Ne strepim od moguće društvene, da ne kažem političke manipulacije, jer je ovaj pesnički rečitativ sve drugo samo ne ono što bi se moglo približiti bilo čemu sličnom. Što znači da neću samu sebe cenzurisati u odabiru silnica koje ću povlačiti isključivo prema osećanju “stvari” istorije.

Započecu meni dosad nepoznatom Herodotovom rečenicom koja deluje tako “moderno” a uvod je u pesmu *Heroji građanskog rata*:

*Građanski rat ne može se porediti sa odbrambenim ratom,
kao što se ni mir ne može porediti sa ratnim stanjem.*

Herodot

Iz pesme izdvajam samo jednu strofu (a kako bih je rado navela celu) jer želim da uvažim autorovo nezadovoljstvo vlastitim poetskim dosegom, izrečeno u usmenoj “prijateljskoj sugestiji”: */Naši heroji su zaslužni/ Za našu pobedu.// Šta vi hoćete?/ A vaši zlikovci, koje vi proglašavate za vaše heroje,/ To nisu nikakvi heroji,/ To su podle ubice,/ Nečastive aveti praznih duša./ Oni su noževima vadili oči,/ Rasparali trudnice,/ Mučili zarobljenike strašnim mukama,/ Palili kuće, bogomolje,/ Bolnice./ (1997)’*

Tema naši i njihovi, za mene najuzbudljivija strategija etičke poetizacije Ibrahima Hadžića, čini mi se da je u *Etnografskim zapisima* najeksplicitnije izvedena. Moglo bi se reći i najupravnije. Neko bi dodao: to za poeziju nije dobro. Možda – ali ovde nije tako. No, ipak da dodam: nije tako za čitaoca moga istorijskog iskustva, koje me je toliko obeležilo.

Ali koju generaciju nije? Samo je na različite načine ispričana ta zlehuda priča koja se zove istorija. Evo me pred “mojom” istorijom u pesmi *I ti Crnogorci*, gde kao i u svim prethodnim neću moći da pratim sve njene tokove, već samo ono što osećam sebi bliskom izvedenicom, koju vidim i kao moto celog ovog tematskog kruga:

*Nije ovo nikaka lakrdija,
Ovo je rasprava...*

*Mi smo ka lice i naličje,
Mi smo ka slika i prilika:
Kad ti stojiš ispred ogledala –
Vidiš mene,
Isto i ja vidim tebe
Kad se oglednem...*

*Badava što ti pričam
Da smo isto,
Kad ti samo u svemu vidiš različito...*

Pesma veoma ubedljivo saopštava da se o rečima može voditi ne samo imaginarni dijalog već i visoka rimovana rasprava. Ovog puta “o vašim i našim rečima” u duhovitoj i paradoksalnoj razigranosti na temu leksike koju bismo rado da prisvojimo kao “samo našu” ili da mnoge reči ekskomuniciramo kao “tuđice”. Hadžić započinje svoju bravuroznu poetsku eskapadu pričom o “poklonu ratnika” što *‘doniješe nama tursku veru,/ A vama i nama/ Razumiješ ti,/ Arapske, pesijske,/ I svoje, turske riječi.’* Ko bi odoleo da ne pobroji bar neke: kula, kapija, košulja, čarape, dušek, jastuk, jorgan, čaršav, alkohol, kafana, cicija, sirće, šašav, tambura, bećarac, džep, pare, kreč, soj, kačamak, kajmak, tutkalo, lula, makaze, višnja, čaj, nana, jasmin, bunar, česma, merdevine, tavan, torba, kašika, bubreg, kičma, kopile, čelik, bakar, admiral, čamac, hajduk, alat, kalauz, turpija, magazin, kesa, mangup, hajde, bajrak (*‘ili hoćeš barjak’*), serdar, tepsija, avet, azuran, azimut, bedem, boja, algebra, berićetan, čak, buđ, gulanfer, badava, mufljuz, lakrdija, ćorav, leš, tandara-bandara (*‘ili ako hoćeš mandara’*).

Verujem da će se retko naći čitalac koji za mnoge od ovih reči ne bi pretpostavio da izvorno pripadaju njegovom jeziku. Umesto bilo kakvog komentara, navešću finale ove “etnograf-

ske" pesme: 'Nemoj mislit/ Da su ovo tvoja imena./ To su vama i nama dali Jevreji:/ Tvoj je Adam – moj je Adem,/ Tvoja je Eva – moja je Hava,/ Tvoj je Jov – moj je Ejub,/Tvoj je Avram – ja sam Ibrahim,/ Tvoj je Mojsije – moj je Musa,/ Tvoj je Solomon – moj je Sulejman,/ Tvoj je David – moj je Daut,/ Tvoj je Ilija – moj je Alija,/ Tvoj je Josif – moj je Jusuf,/ Tvoj je Isus – moj je Isa,/ I kao kapa svega,/ Tvoj Bog je, bogomi, i moj Bog./ Samo ga ja, razumiješ ti,/ Zovem Alah.// Mi smo jedno lice/ A dva tijela./ (2006)'

Posle ove poetske "rasprave", poeme sa tužnim naslovom *I ti Crnogorci*, pisane 2006, znači koliko danas, smeštena je *Boja okoline*, poslednja pesma iz izdvojenog tematskog kruga, datirana 1985, veoma bliska mom prvom prepoznavanju Hadžićeve poetike sedamdestih, samo mnogo eksplicitnija pa verovatno zato tad i "nepročitana". Tu eksplicitnost ne mogu da mimoidem i danas – bar ne u ovakvom jednom odazivu, za koji sam se odlučno opredelila, za sav rizik da se dovede u pitanje moj "kritičarski" stav. Nadam se da će me dnevnički karakter ovih beleženja danas, 2007, nakon četiri godine izolacije bar donekle zaštititi, ili bar ublažiti udarac.*

Sve ovo govorim kako bih opravdala još jedno obimno navođenje ili gotovo doslovnu parafrazu. Pošto sam uverena da najveći broj eventualnih čitalaca ovih mojih dnevničkih zabeležaka ne zna sve Hadžićeve stihove, verujem da je to bolje nego pozivati ih da mi veruju na reč. Dakle, pesma *Boja okoline* počinje ovako:

*Ja se prilagođavam.
Premazujem se svim mastima. Poprimam
Boju okoline; teško biste u meni
Prepoznali napr. ijekavca,
Ili čoveka koji ne zna više
Od tri padeža.*

*Ne ličim više ni izgledom
Na svoje pleme:
Bled, uzak u plećima,
Nosim naočare,
Čuvam odnegovane akušerske
Prste.*

*Krećem se kao paučina
Na vetru,*

* Već me je ovih dana ohrabrila *Antologija američkog eseja* prof. V. Kostića, koja mi je otkrila konceptualne mogućnosti izrazito ličnih, krajnje slobodnih u interpretaciji svakodnevnog života, spisa američkih esejista, i njihovo razumevanje ovoga žanra.

*Čim podignem teret
Ja se zadišem,
Preznojim,
Ne umem da napravim dece
Ni koliko prsta na ruci.*

*Već nekoliko decenija
Ja poprimam
Nove oblike;
Čas sam krug na vodi,
Čas list jasike na vetru...*

Ipak, prekinuću. Neka prođe kroz čitaoca ono što nam je Ibrahim Hadžić u svojoj čestitoj upravnosti direktno rekao:

*Plaši me pljusak kiše
I hućanje grada,
U običnim znacima
Ja vidim zaveru neba.*

*A u snu, kad nisam više
Pod prismotrom, dođu sa
Brezovim prutovima, sa
Noževima, iza leđa sa
Volujskim žilama
I kažu:
Priznaj i reci bijelo. Ja priznajem
I kažem
– Bijelo!
– Mlijeko!
– Zvijezde!
– Rijeka!
I osjetim kako istresam pijesak
Iz kvarnih zuba,
Strujanje sokova ispod kore,
Šum u ušima,
Blagost u mošnjama.*

*Reci, i zamahuju volujskom žilom
Iznad moje pečene
I blede stražnjice, rekni
Sedu.*

– *Sedu, radu, uču, muču se.*
– *Sedu,*
– *Radu,*
– *Radu,*
– *Muču se,*
Ponavljam glagole spreda i pozadi
I vidim kako se zvijezde
Iznova i iznova javljaju, kako iz
Kravljeg vimena nadolazi
Poplava mlijeka, kako rijeke
Jure niz klisure, i osjećam kako
Padam,
Padam u san.

Ja se usavršavam, poprimam
Boju zidova pored kojih prolazim...

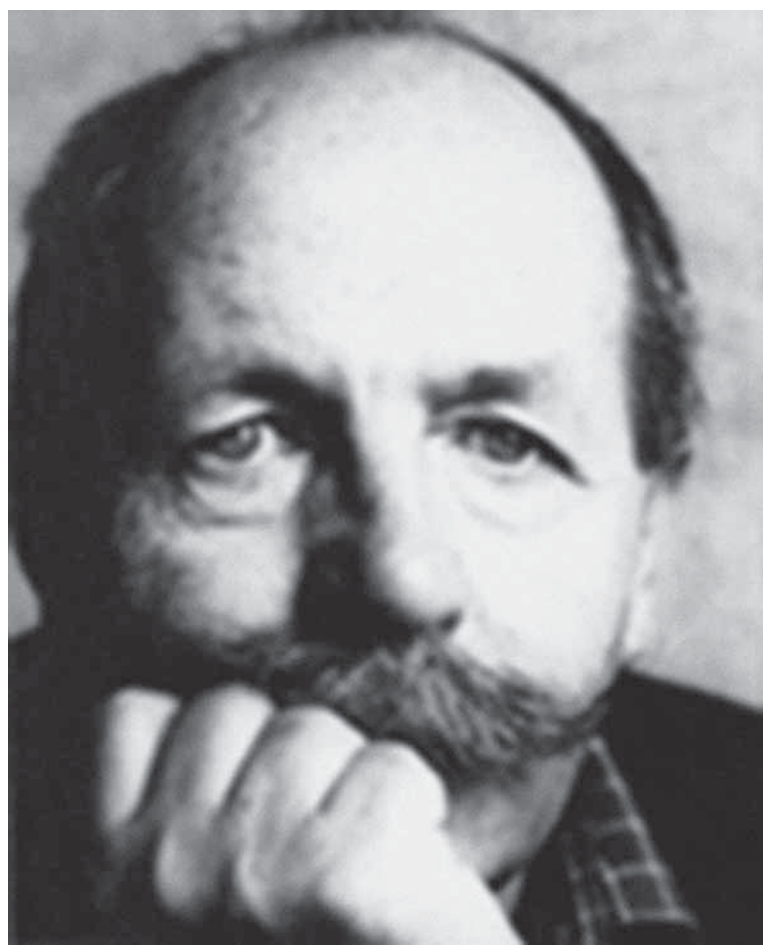
Ne završavam slučajno “starom” Hadžićevom pesmom ovu belešku. Vraćam se početku u nadi da ne govorim samo o pesnikovoj biografiji već i o našoj lošoj istoriji. U kojoj se prepoznajemo svi, na različite načine, ali sa viškom loše savesti, priznate ili nepriznate, svejedno. No, da li je o tome reč, smem li da umesto govora o “čistoj poeziji” pretežno ekspliciram nešto drugo? Dnevnik mi to dozvoljava. Da li? Ili je posredi samo moje lukavstvo, kome nisam suviše vična ali ponekad mu sa zadovoljstvom pribegavam uverena da sam pronašla kapu nevidimku?

12. april 2007.

DIJALOG

Ivan Dobnik
Milan Dekleva

Ivan Dobnik i Milan Dekleva

ČUVARI METAFIZIČKOG

Ivan Dobnik: *Mushi mushi* je knjiga koja stoji na samom početku vašeg pisanja poezije (1971); haiku, elitni pesnički oblik Istoka, kakav razvijate u toj zbirci, već otkriva vaše pesničko viđenje i najavljuje radikalne promene u odnosu prema pisanju poezije. Kakva je bila generička pozadina knjige *Mushi mushi*?

Milan Dekleva: Nakon tri i po decenije, moram biti oprezan kada zbirku postavljam u kontekst njenog nastajanja. I sami znate: lično pamćenje bira i vrednuje događaje na svoj način, i ko bi mogao da ima poverenja u njega! Ali, uprkos tome ću pokušati: za *Mushi mushi* su bila suštinski važna dva elementa: studentski pokret i otpor prema tada aktuelnom pesničkom modernizmu. Sa ove vremenske udaljenosti, čini mi se da su oba elementa povezana. Studentski pokret kojem sam pripadao nije bio samo poziv na društvene reforme, već i pokušaj estetizacije života. Otpor prema zapadnoj profitnoj i potrošačkoj groznici bio je *poetičan*, na svoj način *romantičan* otpor. Šta je bilo moguće suprotstaviti (malo)građanskom materijalizmu? Skok – utopijski odskok – ka duhovnoj, mističnoj tradiciji Istoka, koji je trebalo da podmladi napadni evropski racionalizam i u njemu procvetala volju za moć. Danas se čini da je iskreni idealizam generacije, koju su obeležili *Vudstok*, *Džon Lenon*, *Timoti Liri*, *Vilhelm Rajh*, *Alan Vots*, i *Majls Dejvis*, bio naivan. Takav je samo ukoliko ga posmatramo kao *istorijski projekat*, otvoren ka budućnosti. Međutim, ukoliko u njemu vidimo pokušaj pomeranja u trenutak postojanja, u potpuno prisustvo sadašnjosti, dakle kao ekstatično osećanje sveta, možemo reći da je taj idealizam odigrao prelomnu ulogu u menjanju jedne jedine dimenzije bitisanja, a to je ona kojom su upravljali kapital ili partijska diktatura. *Romantični* otpor, dakle, znači pokušaj da se u opustelom svetu ujedini *Helderlinov* pesnički stav i *Kamijev* revolt. U tom smislu nam on govori o nečem veoma važnom: da nismo bića, koja bi tokom vremena napredovala ka svom ispunjenju, kao što je to mislio Hegel, već da smo *lutajući putohodci*. U traganju za istinom se uvek iznova zatičemo na istim raspućima *izgubljenosti*. *Anaksimandar* i *Heraklit* su nam na neki tajanstveni način *bliži* od *Ajnštajna* i *Bodrijara*.

prevela sa slovenačkog:
Ana Ristović

fotografija: © Sandi Radovan

I.D.: *Paradoks* je jedna od osnovnih metoda vašeg stvaralaštva i odnosi se na pesničku refleksiju koja, u vašem slučaju, crpe iz svetova filozofije, a ona je, kao predstavница nauke, doduše, na suprotnom polu: kako se u odnosu prema njoj ponaša “ekonomija” pesničkog jezika, to jest red stvari, ritam, metafora itd., odnosno, kako sa njom prijateljuje?

M.D.: U blizini paradoksa uvek postajem vrcav, tako da će takav biti i odgovor: osećaj za red stvari, dakle meru, ritam, metaforu, živi i dobija smisao samo kao neprestano izazivanje nereda. Pokušajmo sa poređenjem: a šta je drugo sportska igra nego zajednička avantura, koja dovodi do sasvim neverovatnih, još nikada ostvarenih situacija? Ili džez improvizacija: u tok zvučanja uračunato je iznenađenje. Pesa je, dakle, kristal jezika, krajnja jezička izbrušenost, koja svojom strukturisanošću izaziva sukob, konfrontaciju čitaoca sa haosom. Divlji nered kosmosa daje organizmu pesme potreban *elan vital*, podsticaj da počne da se uređuje i izdvaja iz nepregledne, nečitke magme svega. Možda je najprimerenije reći: iz *Svejednosti*, koja je jedna od najsnažnijih i najparadoksalnijih slovenačkih reči. Formiranje, oblikovanje pesme (ili molekula, koji ima ‘smisao’ za povezivanje sa drugim delićima) uvek je proces izdvajanja iz celine, na neki način rana i bol. Svako biće, dokle god je svesno svoje posebnosti, u sebi nosi sećanje na bolno rođenje. Pokušaću da pojednostavim: pesma kao *pevujuće značenje* u svom jeziku nosi sećanje na belinu papira, muk i prvobitnu tišinu. Uzmimo, da je metafora cigla pesme: ruski formalisti su precizno objasnili da je metafora jezički ‘veliki prasak’, koji onda kada se dogodi u vezi sa bliskim rečima, pred nas priziva najudaljenije stvari, postupke i konstelacije. Pesništvo je – na intuitivnoj ravni – naša žudnja za potpunošću sveta koju smo sami, da bismo mogli postojati, napustili. Od kada znamo za relativnu teoriju i kvantnu mehaniku, (najverovatnije) smo svi svesni paradoksalnosti postojanja. Pitanja: odakle dolazimo, ko smo, kuda idemo, deo su svakodnevnog nemira. A kako da reagujemo na svet koji ima jedanaest dimenzija i satkan je od vibrirajućih vlakana?

I.D.: Područje muzike je takođe veoma ključno. Improvizacija, slivanje racionalnog i iracionalnog, reč i tišina, rukopis i belina, *Džon Kejdž*, *Boris Vijan*, *Bah*, *Džon Koltrejn*, *Čarls Mingus* (su, naravno, samo šačica imena): kako ulazi i deluje u svetu dolaska napisane pesme, kako sudbonosno prožima suštinu vaše Pesme?

M.D.: Dosta sam razmišljao o improvizaciji, ali njena tajanstvena moć se ne može shvatiti. Zamislite džez kvartet, koji sred noći svira u zadimljenom podrumskom klubu. Muzičari pred sobom nemaju držače za note, ali oni im nisu ni potrebni, jer žmirkaju ili – široko otvorenih očiju – zure u odsutno. Šta ih spaja? Kako to, da sva četvorica uživaju? Latinski narodi su u reči *koncert* prepoznavali etimološki izvor *con-sensus*, zajedničko osećanje. Prethodno sporazumevanje se očuvalo u italijanskoj reči *con-certo*. Kako je sa do-govorom danas? Šta se u muzici – umetnosti sa-vremena, koja se rađa i umire u trenutku zvučanja – uopšte moguće unapred dogovoriti? Ništa važno, naravno. Malo harmonija, ritmični motiv koji traje nekolikoliko taktova ili melodična tema, dovoljni su da u među-igri izazovu orgijastičnu razigranost. Pred slušaocima izrasta džungla zvukova, u kojoj se (kao u romanima najizrazitijih magijskih realista) tiskaju i prepliću sudbine bezbroj bića. Šta govori preplet tih hiljade glasova? Da se vratim na početak, na trenutak ‘prethodnog dogovora’. Očigledno je da su se muzičari ‘usaglasili’ na nekoj duboko egzistencijalnoj ravni: da li je to sazvučje duša? Mora biti. Za uspešnu improvizaciju je, međutim, važno još nešto: zajedničko rizikovanje. Ništa slično što se bude dogodio, još uvek nije bilo odsvirano, i muzika, koja će nastati tokom vremena, neće moći da se ponovi. Imamo posla sa ekstazom, prevazilaženjem samoga sebe i prelaskom u zvučno pletivo i osluškivanje drugog. ‘Ja je drugo’, kao što bi rekao *Artur Rembo*.

I.D.: Pesnik i jezik: bez govora jezika nema pesme jezika. Da li je pesnik bezuslovno podređen jeziku, da li je pesnik jezik sam, neodvojiv od njega, ili je pesnik ipak i vladar jezika? Izuzetno komplikovan odnos strasne ljubavi, koja rađa plodove u stvaralačkom aktu pesme: pesnik samo izgarava ili i sam, u aktuelnom sada i ovde, dobija lepotu onostranog, sveta izvan smrti?

M.D.: Čovek se rađa u svetu. Čovek se rađa u jeziku. Da li je moguće postaviti znak jednakosti između tih tvrdnji? Rekao bih da ne. Međutim, tačno je da čovek dolazi do sveta tako što osvaja jezik. U tom smislu su ‘granice jezika’ istovremeno i ‘granice sveta.’ Na koji način osvajamo jezik? Slušanjem. Ništa ne možemo učiniti sami, sve što je u jeziku nam je darovano. Čujemo mamu, koja nam peva uspavanku. Pratimo poruku zaključanu u ritam i melodiju, poruku koju tokom igre saop-

štavaju braća i sestre ... i tako dalje, dok ne postanemo svesni da pišemo na jeziku koji su oblikovali *Prešeren, Murn, Vodušek, Kocbek, Strniša* i *Zajc*. Sada smo odrasli, i postajemo pragmatični u svom aktivnom odnosu prema svetu. A u odnosu prema jeziku postajemo sebični i naduveni. Pišemo stihove i rečenice i obožavamo ih: to su naša deca. A da li su to zaista naša deca? Na koji način u okviru jezika možemo razmišljati o nasleđu i genetskoj manipulaciji? Želim da kažem sledeće: 'stvarati' pesmu je zaista uzbudljivo, ali onda, kada je pesma rođena, nije moguće 'imati' je; nije moguće odnositi se prema pesmi kao prema predmetu. Pesma se rađa stara, jer je stara kao svet. U tom smislu je u svakoj novoj pesmi veoma malo 'našeg'. Kao što rekoh već na početku ovog razgovora: modernizam je bio – sa svojim doživljavanjem jezika kao gline i pesnika kao Tvorca – mrtav rukavac u reci poezije. To je veoma brzo postalo jasno onim najsmelijim modernistima: *Zagoričnik* se vratio belini papira, za *Chubbyja* je pesnik bio 'drekec pekec'¹, *I. G. Plamen* je vratio jezik u zagrljaj i tajanstveni šapat stvari. Lepota onostranog, kao što kažete, za mene je neshvatljiva, ali dopada mi se metafora izgaranja. Ukoliko je plamen sveće pesma, fitilj jezik, vosak pesnik, onda je lepota nalet vetra, koji dolazi. Metafora je lepa zbog toga, jer govori o suptilnosti i tananosti pesme. Kako brzo pesma može da utrne!

1 "Drekec-pekec" - Pogrdni izraz koji obično upotrebljavaju deca želeći da se nekome narugaju. - Prim. prev.

I.D.: Kakve mogućnosti, po vašem mišljenju, ima moderna poezija u suprotstavljanju zlu (koje je svojstveno čoveku), bez obzira na to da se pesnička ili bilo koja druga utopija sa čovekom uvek iznova rađa poput Feniksa i uvek iznova propada? Zlo našeg vremena se najviše ispoljava u uništavanju prirode, u planetarnom pustošenju našeg doma, ljudskog gnezda, i hteli to ili ne, pesničke esencije. Kako se, dakle, ponašati kao pesnik na tako apokaliptičkom početku trećeg milenijuma?

M.D.: Moderna poezija je (a to, najverovatnije, važi za poeziju uopšte, nema smisla uzimati u obzir dvorske i udarničke stihove) uvek bila izvan dobra i zla, ukoliko smem da se oslonim na Ničea. Istina je, da se ponekad angažovala u oblikovanju određenog svetskog nazora, a posebno u oblikovanju emotivne inteligencije, kao što danas volimo to da kažemo. Kao primer bismo mogli navesti *Vede, Lao Cea, romantičare* ili *Hajdegerov Poljski put*. A ta njena 'prosvetiteljska' uloga nije imala zadatak da bilo šta menja, jer poezija raste iz daljine, koja nije u ljudskim rukama, i na nju ne utiču zlo i dobro.

Do te tačke, u kojoj postoji poezija, dobro i zlo više ne dopiru. Stihovi *Pasternaka* ili *Cvetajeve*, površno čitani, mogu biti snažna kritika despotizma, ali u svojoj poetskoj dubini saopštavaju nešto što blokira čovekovu akciju, i zbog toga ne mogu postati oruđe revolucionarnog prevrata. I više od toga: kada pred njega postave ogledalo *individualne sudbine*, osame ga i nadahnu kontemplacijom. Zadatak pesnika je, dakle, stvaranje pesme, čišćenje egzistencijalnog polja. To polje mora biti bojište – a ne čistina smrti za druge, već bitka za sopstvenu *istinu*. Sa gorkim osmehom mogu da zaključim, da bitka traje do poslednjeg daha.

I.D.: Etičnost bića. Poezija. Pema. Na koji način se etika otkriva u reči i – pomoću jezika – kako da čovek spasi svet, samoga sebe, gde se nalazi tačka inverzije i kakvu ulogu u tome može imati poezija?

M.D.: Etičnost poezije leži upravo u 'obogaljivanju' subjektivne volje, koja je, kao što se to uvek otkriva, samovolja. Čitav niz filozofa prethodnog veka je poeziji dodeljivao 'sveto' mesto, jer smiruje čoveka i zbog toga (u epohi poludelog, digitalnom tehnikom podstaknutog dinamizma) ima terapeutsku ulogu. Poezija, ipak, ne može postati zamena za izgubljene autoritete, ali, sa druge strane, moćna je upravo zato što dolazi iz grla, njen glas peče i omamljuje zato što je povezana sa dahom i pulsiranjem srca, sa ličnom, jedinstvenom, ritmičnom prožetošću sa svetom. Obogaljivanje samovolje subjekta je i jedina mogućnost čovekovog 'globalnog' opstanka, jer nam je, u postindustrijskom dobu, jasno da gostoljubivost planete koja nam je dala svoje sklonište nije bezgranična. I više od toga: pošto je čovek postao 'osvajач sveta', u tom narastanju moći mora se nužno okrenuti ka samome sebi. Kada čovek – kao inteligibilna mašina – postane *predmet* ekonomije, kraj će biti veoma blizu.

I.D.: U izvrstnoj knjizi eseja *Gnezda i katedrale* (1997) zapisujete: "*Školjke nam pripovedaju ovu priču: Nismo zato, da bismo imali, već imamo zato, da bismo bili. Imamo samo toliko, da jesmo, jer svaka prekomernost je nepromišljena, neprirodna, uperena protiv kružećeg životnog elana.*" Sasvim se slažem sa ovom mišlju. Kosmos pesme je nesumnjivo "čarobna matrica" Univerzuma, Svega. U kakvom odnosu je prema spoljašnjem svetu?

M.D.: Čarobna matrica Svega, sjajno! Bolje ne bih znao da to kažem. U pesmi istinski vibrira osnovna matrica, pečat

Početka (i otisci kasnijih 'stanja'). U pesmi nije moguće odvojiti spoljašnjost od unutrašnjosti, kao što ni u fizici nije moguće odvojiti materiju od energije. Kada se zagledam u sebe (i u toj zagledanosti zatamnim svet), ja sam *sve stvari*. Kada krenem u svet (i izbrišem samoga sebe), tada sam u *svakoj stvari*, u poslednjoj izbi, najtamnijem kutku svemira. A šta je drugo život nego *njihanje, prelivanje* vremena između 'mene' i 'sveta'? Čini mi se da razmišljanje o realističkoj ili intimističkoj poeziji nije previše plodonošno, jer se zadržava unutar loše shvaćene Aristotelove dihotomije *mimesis* i *katharsis*. Stari Grci su precizno osećali taj paradoks: što je umetnost sličnija životu, to se više od njega razlikuje. Pesma – slika (*Bildgedicht, Dinggedicht*) nas očarava upravo zato što nam pomaže da prodremo u 'svest' stvari. Ono što govorim ne želim da bude vraćanje 'preživakanoj' filozofiji: kada sam zadivljen lakim letom ptice, ne postajem lastavica, već *Dedal*, čovek, sklon iskušenju i ograničenosti.

I.D.: Kao u pesmi: "*Prolaznost otvari misao i smisao za pevanje.*" (*O trnu i ruži*, 2002, str. 29). Kako su povezani egzistencijalni stav – odbrana pesničke hipersenzibilnosti – i *poiesis*, fundamentalni način pesnikovog odnosa prema transcendenciji?

M.D.: Moguće je da se pričanje o poeziji kao 'ekstazi smrti' izlizalo i da postaje previše površno objašnjenje, ali je za umetnost reči od ključnog značaja. U vreme, kada industrija genetskih popravki, farmaceutska industrija, plastična hirurgija itd. pokušavaju da uz podršku masovnih medija iz celog sveta izbrišu svest o ljudskoj prolaznosti, poezija nas dotiče nežnošću prema svemu što ubijamo u svetu i u sebi. Naime, uništavamo *smisao za prolaznost*. Taj smisao ne gura čoveka u bezdan tragičnog osećanja bezizlaznosti, već je, suprotno tome, izvor smeha i egzistencijalne vedrine. Uživamo samo u onome što je prolazno, što kopni i stari zajedno sa nama, što svojim odlaženjem otvara prostor za ono novo. I sam osećaj za večno nam je darovan kroz užitak događaja, koji nije ništa apstraktno, već krvava konkretnost, erotični drhtaj, u kojem se naježe koža i misao. Ta večnost, u koju pokušavaju da nas 'primame' ustanove i njihovi udžbenici, jeste nametnuta večnost, patvorena večnost; naime, za večnost, kao i za ljubav, sami se moramo postarati. Čovek je onaj koji brine o prolaznosti, odgovoran je za nju, sve dok je živ.

I.D.: Suprotstavljanje brezbrižnosti i trijumfu zapadnog potrošačkog, komformističkog društva, koje je u stvari uzurpiralo već čitavu planetu, vidim upravo u poeziji: poezija može biti veoma širok, univerzalan pojam. Kako u tom kontekstu, po Sloterdajkovom *Evrodaoizmu*, vidite Pesmu, kakav je njen značaj?

M.D.: *Sloterdajk* mi se čini važan zbog svoje 'kritike kinetičkog uma'. Otkrio je slepu pegu informacijskog doba, koju vodi korporacijska pamet Zapada. A zove se *preobilje*. U mislima nemam samo materijalno preobilje, koje prouzrokuje nesnosnu glad, patnju i sukobe u trećem svetu, već prezasićenost *razmenom* podataka. U svetu, u kojem se u svakom trenutku razmenjuju bilioni informacija i trguje se njima, u svetu u kojem su informacije vrednost, dakle kapital, ostvaruje se *Hakslijev* crni scenario iz *Vrlog novog sveta*. Nadzor nad podacima i manipulacija njima postaju najvažniji zadatak centara planetarne moći. Jasno je da su ta središta u rukama multinacionalnih kompanija. Takođe i to da društvom upravlja samo šačica ljudi, koje je baš briga za etiku. Šta se, dakle, dešava? Mi 'obični smrtnici', koji imamo dostup svetskoj internet mreži, gubimo vreme dok se probijamo kroz prašumu informacija (kroz informacijski šum) i odvajamo zrno od kukolja. One podatke, koji će zaista promeniti sliku budućnosti, nećemo naći na internetu, tom veoma opevanom, najdemokratičnijem mediju. Ako mogu da budem malo ciničan: šta znamo o kloniranju i retuširanju genetskog materijala, koji pod strogim nadzorom velekapitala teče mimo parlamentarne i sudske kontrole?

Problem kinetičkog uma koji proizvodi preobilje je u tome, da mora obraditi i vrednovati sve više podataka u što kraćem vremenskom roku. Ukoliko ostavimo po strani moguće greške, postaje jasno sledeće: i one izabrane informacije su 'važee', upotrebljive u sve kraćem vremenskom roku. U suštini, čovek postaje vojnič brzine, što znači da na poligonu mirnog, pribranog postojanja, sam sebi skraćuje vreme. I sama mogućnost, da bi uspeo da ostvari duplo duži životni rok, sa stanovišta egzistencije ne predstavlja ništa. Poesma je, kao što sam već pomenuo, lek koji ću, napola u šali, nazvati *antikinetik*. Lek, koji nam vraća sprost.

I.D.: U knjizi *Preseženi človek (Prevaziđeni čovek)* (1992) zapisujete: "*Ljubakamo se sa nebom, a venčani smo sa zemljom.*"

Ontološka diferencija u poeziji, kada je čovek u pitanju, otkriva se na najpotresniji i istovremeno veličanstveni. Da li je pokretač svega erotični odnos prema Drugome?

M.D.: Još u *Vedama* pesnici su bili oni ljudi koji brinu o vezi između neba i zemlje. U razdvojenosti neba i zemlje veza nije bila nešto što se podrazumeva! Ukoliko ona nije bila nešto podrazumevajuće hindusima, koji su znali da vode ljubav sa bogovima u stotinu položaja, kako da bude razumljiva nama, koji ne znamo šta da činimo sa ispražnjenim nebom i *sadržinom* zemlje? Poetska misao u knjizi *Prevaziđeni čovek* se oslanja na uloge koje su nam dobro poznate: sa nebom se još samo ljubakamo, skačemo preko plota, tešimo dušu (da li i duša ima nagon i žlezde?). Nebo zavodimo tako što smo neverni zemlji. Nebo i zemlja, na taj način, u stvari, postaju Drugo, kojem se – u rascepljenosti – ne približavamo, ne poznajemo ga više. Ostajemo sami. Misao koju pominjete, želi da saopšti još nešto: za čoveka u stisci, za tog prevaziđenog čoveka, brzo se nađu lažni spasioci koji mu napune nebo prividima i zlatom, devičanskim vrtovima i izvorima. Šta oni čine na taj način? Skreću pažnju sa zemlje, njene plodnosti i spokoja. Put ka nebu, naime, ne sme biti obična avanturica. Sada, kada naše oči gledaju kroz ogledalca i sočiva teleskopa *Hubble*, to je prilično jasno. Još uvek gravitiramo ka zemlji.

I.D.: U vašoj poeziji ima neverovatno mnogo jezičke igre, specifične radosti, koju bismo mogli povezivati sa džezom, modernim buntom protiv monotonije digitalizovanog sivila ljudskog društva. *Sosledja (Redosledi)* (2001) su takođe razigrane, razgibane, ritmično i misao strasne pesme o našem gostovanju na Zemlji, dakle, o našoj kratkotrajnosti. Opisujemo, opevamo, volimo: da li smo mi, pesnici, poslednji čuvari metafizičkog?

M.D.: Mi, pesnici i pesnikinje smo u redu ljudi, ali ako govorimo o čuvarima metafizičkog, zar nisu to pevačice i pevači bluzi i gospela? Kada slušam *The Montreal Jubilation Gospel Choir*, *The Blind Boys Of Alabama*, *Reja Čarlsa* ili *Aretu Frenklin*, istovremeno sam potresen i raznežen. Zastrahujuće, koliko je vere, poverenja, zanosa, ljudske predanosti u svakom zvuku! Nešto slično – toliko veličanstveno – dešava se u džezu. Kada slušam, na koji način nadziru vreme *Elvin Džons* i *Maks Rouč*, kakvom osetljivošću *Kit Džaret* zna da majušni trenutak rastegne do u beskraj, sa kakvom strašću *Bojan Zulfikarpašić*

zna da savije zvuk u mantričku potpunost improvizacije – skidam kapu! Da ne bih govorio previše elitistički: zar majstorska ikebana nije gnezdo metafizike? Ili *fouette* vrhunske balerine? Virtuozna šah-partija *Garija Kasparova*?

I.D.: Sa smrću, kao ljudskog bića, padamo u beskraj: da li je pisanje poezije način da se odupremo smrti, ili, kako je kao prirodni kosmički poredak stvari prepoznamo u *poiesisu* i sadržinski je iskazujemo?

M.D.: Prepoznavanje u *poiesisu* mi je bliže. Ali, o tome mnogo više zna Dane Zajc, koji nosi u ustima vatru i u grlu gomilicu pepela. Sa smrću je tako: ako nije baš najbolja, onda je najbliža susedka. Što se više skrivamo od nje i što joj više zatvaramo vrata pred nosom, to je češće srećemo. Ako prema smrti gajimo poštovanje i ako smo pažljivi prema njoj, dopušta nam da živimo. Ako joj se podsmevamo, mrtvi smo još za života.

I.D.: Kakvo je vaše srodstvo sa svetskom poezijom? Šar, Eliot, Pessoa i nebrojeni drugi – naravno, različita vremena i prostori – kako su vas dodirnuli? I, istovremeno: kakav je odnos pesnika i filozofa?

M.D.: Najviše volim poeziju 20. veka, niz velikih pesnika je dug. Za mene su bili važni (uz one koje ste nabrojali) *Rilke, Trakl, Celan, Himenes, Paz, Neruda, Silvija Plat, Popa, Stivens* ... Veoma volim da čitam klasične i savremene arapske pesnike i klasične kineske majstore. Trenutno me oduševljava američka pesnikinja *Luiz Glik* – njena zbirka *The Wild Iris* je knjiga vrhunske poezije, dokaz, da putovanje ka mističnom iskustvu vodi kroz vrtove jednostavnog i iskrenog govora. Ukoliko se zadržimo na prethodnom veku: razgovori između pesnika i mislilaca su urodili sjajnim rezultatima, pomenuću samo čuveni susret *Hajdeger – Šar*. Rizikovaću i pribeći uopštavanju: nakon Ničea praktično nema velikog filozofa koji mišljenje neće *konfrontirati* sa pesništvom. Pesništvo *izaziva* mišljenje, i to ne možemo ispustiti iz vida. U trenutku, kada je filozofima – i naučnicima – postalo jasno koliko važnu ulogu ima *neodredivost*, koliko *metoda* gledanja i eksperimentisanja utiče na rezultat merenja, počeli su da pažljivije slušaju pesnike. U svetu u kome ima toliko istina koliko i interpretacija, filozofi i naučnici su shvatili da su samo *tumači* spoznavanja. Nije u pitanju degradacija 'profesija', već mudrost: što smo bliže

jedinstvenoj teoriji svega, to je tajanstvenija slika sveta. A pesnici su se, i to dobro znamo, uvek bolje snalazili u začaranom nego otčaranom svetu.

I.D.: *U živi zub* ljudskog postojanja, rane, iz koje izraste pesma: kakva je vaša svakodnevna atmosfera za pesmu, “*posvetovanost za posvećenost*”, ukoliko to nije opet paradoks i nije u pitanju “posvetovanost za posvećenost”?

M.D.: Zbirka *U živi zub* (2003) je jedan od mojih pokušaja stvaranja ‘ciklične’ pesme. Privlačila me je ideja da napišem niz pesama na isti ‘motiv’, da ponovo isprobam mogućnost koju dobro poznaju slikari i kompozitori. U muzici se ne pojavljuje samo u obliku varijacija na određenu temu, već unutar svake polifonije, istovremenog razvijanja različitih glasova. Zbirka *Sosledja (Redosledi)* je bila neka vrsta poetične mreže bačene preko sveta, pokušaj da same stvari progovore – iz svoje prirode i povezanosti sa drugim stvarima. Poeme *Varijacije na neznanu temu (Varijacije na nepoznatu temu)* i *Jezikava rapsodija (Jezičava rapsodija)* (1996) bile su kantate za orkestar, hor i soliste, sa vidika meteža glasova nekakva vrsta zamene za ep, koji u savremenom svetu nije moguće napisati. *U živi zub* je veoma lično razmišljanje o tome da li da i dalje pišem istu pesmu. Često mi se čini da je moje pesništvo slično istočnjačkoj kaligrafiji: duga priprema, a onda užurbano pisanje o onome što nema svog imena, uvek iznova i iznova. U tom smislu zvučnu igru *posvetovanost za posvećenost* treba čitati sa izvesnom dozom humora. Mi pesnici smo (ili bismo to želeli da budemo) šamani, vračevi savremenosti; naša želja je da desakralizovani, profani svet ispunimo ‘višom vrednošću’, koja nije samo dobitak ostvaren putem brzih mahinacija. Na slovenačkom je zvučna srodnost posvetovanosti i posvećenosti veoma važna. Vredna je razmišljanja!

I.D.: Stihovi iz *Prevaziđenog čoveka* (1992): “*Ono što je vredno divljenja i smeha: da još uvek pokušavamo da usavršimo Pesmu.*” Heraklit, Buda – sinteza zapada i istoka u poeziji: da li je na kraju pesme Velika tišina (koja je, istovremeno, već u Pesmi kao njen *sine qua non*)?

M.D.: Ono što je najviše vredno smeha, a malo manje divljenja, jeste podton misli. Govori o tome da su Stari bili mnogo bliži Pesmi. Pesmi sa velikim početnim slovom, savršenoj pesmi. I u kulturama Istoka i Zapada su bili više ispre-

pletani u vremenu, dok još nije bilo došlo do fizičkog dodira civilizacija. Na počecima svoje mudrosti čovek je bio mnogo *globalniji* nego što je to danas. A što se tiče tišine: svaka pesma je *pre svega tišina, posejana sa nekoliko reči*. I u tom smislu je slična Vasioni.

I.D.: Moderni čovek na strašnom rubu postojanja, nad bezdanom, u srži poslednje mogućnosti spasenja, u *Paničnem človeku (Paničnom čoveku)* (1990), u trenutku bilo kada mogućeg kraja naše civilizacije, sa Anaksimandrom, našom pesničkom prijemljivošću za "tajnu početka": zar nije to sjajna mogućnost za orfičku eksploziju poezije trećeg milenijuma?

M.D.: Izbor naslova zbirke i uživljavanje u pogled *Anaksimandra* nisu slučajni. Poklič apokaliptičnosti je bio posebno jak na prelomu milenijuma: kraj kao otkrovenje? Kraj čega kao otkrovenje? Ako ništa drugo, mi ljudi smo u blizini kraja otvoreni za početak. Panični čovek nije samo zbunjeno biće, izbezumljeno od teskobe i straha, već i biće koje oseća *sve*, što je skriveno u grčkom korenu reči *pan*. *Anaksimandar* je mislilac početka zapadnog puta, učinio mi se kao idealan 'lirski subjekt', jer na veoma prirodan i jasan način spaja naivnost i mudrost ishodišta, civilizacijskog početka, trenutka odluke, kada bogovi dopuštaju čoveku i prepuštaju mu *sve*, trenutka, kada *Sve* pada na čoveka. *Anaksimandrov* temeljni filozofski pojam, *apeiron*, sinonim neodredivosti, koji nosi i uređuje celinu svega postojećeg i nepostojećeg, *sveobuhvatno*, za mene je privlačniji i poetičniji nego panteistički bog. Iskreno rečeno, čini mi se da je malo verovatna najava 'orfičke eksplozije', iako su vrata ka apokaliptičkoj recepciji i osećanju sveta otvorena. Iskustvo kaže, da je čovek, uvek kada bi se našao na vremenskim prelomnicama, na raskrnci, po pravilu birao najgori put. Ni malo nije čudno što bog nema smisla za smeh, jer je čovek loš šaljivac!

I.D.: U vašem pisanju ravnopravnu ulogu uz poeziju imaju i esejistika i proza. Kako vas intrigiraju i kako se međusobno prepliću?

M.D.: Umetnost reči je čudesno raslojena, svaka vrsta daruje piscu jedinstveno iskustvo. Među vrstama ne može doći do takmičenja i nemoguće je razvrstavati ih po vrednosnoj lestvici. Zbog čega sam se (u određenom trenutku) usredsredio na roman, esej ili kratku priču, ne mogu da objasnim, jer je moju jezičku pažnju usmeravala intuicija. U glavi su iznenada

nastali kadrovi-sekvenca, uzbudljivi prizori, pretvorio sam se u direktora fotografije koga je usmeravao nepoznati režiser. Ali, to je, naravno, špekulacija, koja je bila *pre* prve reči romana, novele, crtice, eseja, itd.

I.D.: Na kraju našeg razgovora, još jedno konkretno pitanje o *Poetikonu*, koje sam postavio i Ivu Svetini: Kako vidite *Poetikon*, nov slovenački književni časopis, namenjen samo poeziji i poetskom?

M.D.: *Poetikon* je, bez lažne uljudnosti, izuzetan događaj u savremenoj slovenačkoj periodici. U trenutku kada poezija postaje ugrožena vrsta samo zato što ne pristaje na glupavost kapitalom hranjene zabave, *Poetikon* najverovatnije neće moći da promeni odnose moći. Ali, ne smemo zaboraviti da su se naizgled izolovana svetišta, univerziteta, izdavačke kuće i manastiri na bojištu duha uvek uspevali da se odbrane od primitivnih, ljutih varvara. Neka *Poetikon* bude takav hram poezije!

U KONTEKSTU

Katica Ćulavkova

Gojko Božović

Damir Arsenijević

Lidija Kapuševska-Drakulevska

Ervin Jahić

Baškim Kučuku

Jovan Nikolaidis

Peter Kolšek

Elizabeta Šeleva

Rusmir Mahmutćehajić

**SAVREMENA
POEZIJA**

Katica Ćulavkova

MOJA POETIKA (autopoetički ogled)

Pitanje o tome kakva je moja poetika postavljam sebi naročito žestoko u trenucima iluzije o krizi. Iluzija se, kad je riječ o efektu, ne razlikuje mnogo od prave krize. Ona je moćna kao meditacija. Sve dok je ne prevaziđe, pjesnik je opsjednut sumnjom da doživljava stvaralačku nemoć. Tad osjeća da je nužno postaviti pitanje o identitetu vlastite poetike, jer je to pitanje njegovog ličnog identiteta. Stanje krize senzibilizuje ličnost da bi se mogla suočiti sa svojim identitetom, da bi odbacila indiferentnost kao *modus vivendi*. Identitet je čin samoosvješćivanja, pa ne može biti statična i jednokratna manifestacija. Stanje krize je stanje narušenog suvereniteta. Kao da sam bila dezintegrirana i uništena i kao da nisam sasvim vladala svojom poezijom. Osjećaš da gledaš poetski, ali nešto odlaže stvaralački čin. Počinješ da tragaš za njim, osjećaš se tuđom kod kuće, osjećaš se zarobljenom, sloboda postaje tvoja fiksacija, osa umiranja, osa življenja. U takvim trenucima zaziranja od krize pjesnik se konsoliduje. Sređuje račune sa samim sobom, sa svojim darom, sa svojim prethodnicima i svojim savremenima, sa svojim predrasudama i navikama. I počinje iznova, s obnovljenom stvaralačkom potencijom, s uvećanim libidom za pjevanje.

Pjesnik ima moć levitacije. On može da se odvoji od sebe samog i da pogleda na sebe iz nekog opšteg svjedodžbenog ugla, migriran u neku zonu odsutnih formi postojanja. Pjesnik, dok gubi dodir s poezijom, kad mu nedostaje nadahnuća, jeste pogođen naplivom fobije da isklizava samom sebi, kao da je neuhvativa jegulja, koja slijedi glas porijekla i kreće na daleki put. Onda panično traži dokaze da postoji, hvata se za slamke, slamke se lijepe svud oko njega, bodljikave, komične. U takvim trenucima, kad mi se čini da ne znam ni kad sam posljednji put napisala pjesmu, osjećam da je najbolje da se zaustavim, da se priberem (kao da sam bila daleko od sebe, u nekom čudnom egzistencijalnom i duševnom egzilu), da nađem vremena i snage da shvatim gdje sam se to poslije svega našla, što sam postala, kakav je moj jezik, kakva je moja

preveo sa makedonskog:
Nenad Vujadinović

poezija, da li treba da promijenim nešto korjenito u njoj ili u sebi samoj, ili u svom odnosu prema poeziji i svijetu! Tako pitanje o mojoj poetici, postavljeno u trenucima stvaralačke ili esencijalne krize, postaje pitanje života i smrti, šekspirovsko pitanje, kamen iskušenja, kamen međaš. To pitanje je perenijalno, svagdašnje. To pitanje je konstitutivno za poeziju. To pitanje je antropološko i filozofsko. Ono ima moć da vrjednuje iznova sve, sve da preuredi, da obnovi. To me vraća na primordijalnu obalu stvarnosti, na granice između ovdašnjeg i ondašnjeg, ovostranog i onostranog. Ta je obala izbljednula do krajnjih granica, kao da se nad njom nadnijela gusta prašina metafizike, baš kao kad na Prespansko jezero padne neka magla-nemagla u obliku misteriozne izmaglice, došle – ne toliko iz nekog drugog prostora – koliko iz drugog vremena. Kad sam to prvi put vidjela, mislila sam da se jezero i zmijsko ostrvo usred njega vide nejasno zbog prejakog nebeskog sjaja koji se spušta na vodu. Mislila sam: isuviše sjaja, ne može to na dobro izaći, odmah se pomuti vidik. Pogled je bilo mioptičan, ali savršen u toj mioptiji. Na toj sudbinskoj obali, na toj tromedi, čujem potresne bubnjeve pitanja i njušim tragove koji bi mogli da me dovedu do onog što se zove odgovor ili *smisao života*. Stvaraću ili ću rušiti, zapaliću sve ili ću sve sačuvati, žrtvovaću se ili ću se autistički izolovati među zidove života (život je zid do zida, međa do međe, lavirint!); hoću li govoriti istinu i po cijenu da me proglase za jeretika, hoću li se angažovati u procesu preporoda i samoosvješćivanja mog makedonskog naroda ili ću ignorisati sve što nije privatno, hoću li biti pjesnik-čovjek, a ne samo pjesnik, a ne samo čovjek?

Svijest o mojoj poetici čini me hipersenzibilnom. Ili sam ja možda već bila hipersenzibilna, oduvijek sam to? Takva sam stvorena? Vjerovatno zbog toga nemam sna; a, ako ga i imam, on više uznemiruje nego odmara, ispunjen senzacijama, sjećanjima i vizijama. Zar sjećanje nije vizija? Uznemirenost zbog jedne spoznaje ili zaprepašćenost i, eto, pokreće se u meni misaoni nemir, osjećaj da nemam dovoljno vremena, da pisanje ne trpi odlaganje, da je pitanje poezije sadašnji i ovdašnji čin, apsolutno prisutan. Zar to nije osnova moje poetike, onaj oblik apsolutne prisutnosti u sebi i u svijetu, sjedinjavanje s Bićem? Ekstatični trenutak sad-i-ovdje omogućava mi prelazak od same sebe ka nekom svijetu u kojem je ego eksteritorijalizovano, zaboravljeno u svijetu letargije. Ja, bez mene same. Amnezija efemernog. Uvijek različit način prisustva, a ipak

Ali, da se vratimo na pitanje preokreta. Preokret se pravi u odnosu na uspostavljene kanone, uključujući i kanone vlastite poetike. Moja poetika je sklop različitih kanona od kojih, tražeći nove, periodično imam duboku potrebu da se otuđim. Ako postoje preokreti, postoji i nezadovoljstvo postignutim i čežnja za nečim drugim, iskonska želja za još malo nečega, za osviještenim poetičkim revoltom ili, naprosto, postoji poriv za još jednim iskušenjem/pustolovinom, obuzetošću magijom stvaralačke igre, neizvjesnošću, nebezbjednošću, strahom, jezičko-pjesničkim adrenalinom, užitkom u činu otkrovenja kao u činu vrhunskog uzbuđenja. Vrhunsko uzbuđenje je ekstatično. Ako postoje preokreti, to znači da se nešto kreće, ne samo po površini, nego i na dnu, u mraku, gdje probija nevidljiva svjetlost podzemnih izvora, na ušću gdje se jedno jezero prelijeva u drugo. Spojeni sudovi. Mnoge stvari naoko izgledaju nepokretne, mračne, efemerne, ali su suštinski pokretne, svijetle, neuhvatljive, tajanstvene, hélas, avaj! Kriza, kao stanje razlučivanja starog od novog, nadživljenog od nedoživljenog, monotonog od atraktivnog – posjeduje privlačnu snagu tuđeg, onog koje još uvijek nije tu, ali koje bi moglo tu da bude. To je prelazak od ne-mojeg ka mojem. Možda prelazak iz ničijeg u moje. Dobijanje lika, imena i obilježja. Da, u poeziji se njeguje praksa vjerovanja, konfesija idealizacije: da se nešto stvara po prvi put i da je originalno, samozačeto, prvorodeno, u iskonskom smislu riječi. Ta zabluda održava poetiku u stvaralačkoj napregnutosti, tenziji koja vodi ka preokretu, ka revoluciji. Teorija kaže da u stvaralaštvu ništa ne počinje *ex nihilo* i da sve počinje od nečega, da svakoj pjesničkoj tvorevini prethodi nešto, pjesnička revolucija je kretanje kroz prethodno. Pjesnici doživljavaju trenutke stvaralačke fascinacije kad duboko u sebi osjećaju da su negdje sami, zaboravljeni i jedni jedini. Pjesnik defloriše svijet. Svijet u kojem je pjesnik slobodan i potentan, razdjevičeni je svijet. Svakodnevno neko gubi nevinost. Svijet u očima pjesnika je grešan.

I da ne dužim dalje s granicama meta-auto-interpretativnog poetskog kruga, pokušaću da uđem u bezdan priče čije tajne znam onako kao što se poznaje nešto što je viđeno u snu. Dakle, ne treba da kažem da tvrdim, već da naslućujem i raspoznajem tajne. Jul 2006. godine. U Ohridu sam. Nasuprot bijelom jezeru okruženom bijelim planinama. U jednom slučaju bijelo znači svijetlo, providno, lijepo; u drugom znači golo, bez šuma, visoko. Sjedim nasuprot smrti, kazala ja to

ili ne. Ne igram šah. Da sam igrala, odavno bih izgubila igru. Igram igru koja traje duže. Tražim *lijepo* tamo gdje se nudi *ružno*, tražim *dobro* tamo gdje opsijeda *zlo* ... Sve čega nema. U očaju, vidim nadu u čovjeku, u pojedincu koji ima moć da nadmudri sistem zla, koji ima moć da izbjegne najezdu sofisticiranog kolonijalizma, perfidnog globalnog totalitarizma savremenog svijeta. Nadam se porivu koji može biti humaniji od razuma, nadam se nekom neočekivanom preokretu događaja, nekoj prividnoj entropiji, koja će imati potencijal da preuredi sistem, da nas spasi. Odgovor je paradoksalan. Ono što ima moć da nas izbavi iz zarobljenišтва ima i moć da nas u njega baci. Riječ podjednako može da bude i izvor dobra, i izvor zla. Ključ koji otvara i zatvara. Riječ može biti takva da humanizuje i obratno, da pretvori čovjeka u čudovište. Problem je u tome što biramo kakvi su nam motivi, da li vladamo sobom ili drugi nama manipulišu? Ne samo poezija – i opstanak nacije je pitanje izbora. Sloboda izbora postoji i kad se čini da vam je sasvim oduzeta.

Sjedim nasuprot milionima godina starom jezeru i hiljadama godina starim arheološkim i umjetničkim artefaktima, onima koji potiču iz istorije naučno nazvane (čudno i paradoksalno): *praistorijom*; kao da je istorija samo ono što je ostavilo traga u riječima, ono što je ušlo u neku priču, što vrši neku pragmatičnu funkciju u stvarnosti. Sve neupotrebljivo je praistorija. Sjedim nasuprot artefaktima iz različitih epoha – iz aleksandrijske, iz epohe prvog velikog slovenskog i, u tom smislu, makedonskog pisca Konstantina Filozofa, iz epohe Klimenta i prihvatanja pisma i slova Slovena (vjerovatno najveće populacije na evropskim prostorima fragmentirane po etničkoj, vjerskoj, ideološkoj i graničnoj osnovi najvećeg broja pojedinačnih država, koje neću nabrajati zato što je njihov broj i onako još uvijek u porastu!). Gledam i razmišljam. Jezik moje poezije, makedonski, ubrizgan je u osnove svih slovenskih jezika kroz njihovu srednjovjekovnu i crkvenoslovensku matricu. Matrica pamti. Makedonski jezik je memorisan zauvijek. Jezik je kao disk koji samo naizgled briše upisane tekstove, a de fakto ih konzervira, makar to bilo i u tragovima, palimpsestno. Možemo da zaboravljamo, ali ne i da osporavamo činjenicu da makedonski jezik postoji nezavisno od nečije volje ili nečijeg priznanja. Mnemotehnika naroda u iščezavanju je poetika mimikrije, instiktivni poriv za opstankom. Ona se suprotstavlja nasilju nad istorijskim činjenicama i artefakti-

ma, dijaboličnoj *violentia*, onoj koja se čini s predumišljajem. Pjesnik sam sebi dopušta pretpostavke. Ionako ima razvijeno čulo unutrašnjeg vida, pa može bolje da se kreće u tamnim predjelima vremena i prostora.

S punih 55 godina, poslije pedesetak godina iskustva s pjesničkom riječju, s tom atrakcijom koja se u odnosu na jezik ponaša po principu neke uzajamne opojnosti – nadam se da mogu reći nešto što me neće udaljiti od poetskih načela mojih pjesama, već će me približiti njima. Da, tačno sam rekla, ne piše se poezija – pišu se pjesme, konkretne tvorevine u kojima se ovaploćuje poezija. Postojanje je suština koja ima mnogo oličtvorenja do koje se stiže različitom brzinom, koja pruža brojne identitete, bez koje nijedan pjesnik nije prepoznat kao izuzetna pojava u istoriji čovječanstva. To ne znači da svako ima moć da dodirne suštinu pjesničkog bića, niti da je svaki zapis pjesma, ni da je svako pismo – pismo tog bića. Ne, to samo znači da je svakom pjesniku data šansa da pronade svoj put do suštine.

Pjesniku je od suštinskog značaja veza s maternjim jezikom, s jezikom na kojem misli, pamti, osjeća, gleda, miriše, spava, s jezikom kojim opšti sa zemljom, s precima, s kolektivnom i kulturnom memorijom i s nesvjesnim, s jezikom koji preobražava svijet u pjesničke forme i vizije. Pjesnički jezik ima stvaralačku i epifanijsku moć. Moj pjesnički jezik potpuno se uklapa u makedonski jezik, toliko se osjećam udobno u njemu, raskošno, osjećam ga svojim, dijelom sebe ... Makedonski jezik nikad me nije iznevjerio. Uvijek mi je omogućavao da izrazim ono što sam htjela da kažem. Finese u semantici, eufoniji, sintaksi i stilistici makedonskog jezika omogućavaju perfekciju koja nije uvijek moguća kad je riječ o drugim jezicima. Makedonski jezik pruža posebne matrice za uspostavljanje odnosa između subjekta (pjesnika) i objekta (predmeta pjevanja) na ravni identifikacije ili razlikovanja, zavisno od potrebe da se nešto mistifikuje, da se sakralizuje ili da se učini dvo-smislenim. U odnosu na vremena i na njihovo usaglašavanje, makedonski jezik je nevjerovatan lingvistički fenomen: on u sebi ima kodiranu moć da razlikuje posvjedočeno od prepričanog vremena uz specifičnu poziciju govornika (prisutnog i odsutnog pripovjedača), u slučajevima kad je pripovjedač svjedok ili medijator nečije tuđe priče. Makedonski jezik ima osjećaj za istinito, za nijanse, za vrijeme, za prostor. On je nanizan derdan i svako pomjeranje jednog, i najmanjeg zrnca jezičke

strukture, znači i pomjeranje značenja, prevrjednovanje svijeta ... Ako se, naprimjer, prepričava san na makedonskom, koristi se gramatičko vrijeme koje lični doživljaj u snu prikazuje kao da je tuđi. Svoje snove prepričavamo kao da su tuđi, kao da je ono što gledamo vlastitim očima u snu u suštini nečija tuđa priča koju mi možemo samo da prepričamo indirektno, kao da nismo prisustvovali događaju. Makedonsko neodređeno prošlo vrijeme sačuvano je da bi izrazilo svijet imaginarnog, neposvjedočenog, simboličkog, mitskog i pjesničkog. Ono je tamo gdje se Ja izdvaja od kolektiva, ali čuva njegovu sjenku; tamo gdje Ja gleda, ali tako da se stvara utisak da gleda očima nekog drugog. San je svijet podvojenosti i podjela. San je zona intertekstualnih podudaranja i šaputanja. Nema eksplicitnih citata prošlosti ni budućnosti, ali ima fragmentarnih reminiscencija iz jednog totalnog vremena, iz stanja idealnog sinhroniciteta. Implicitno, već u sebi, sistemski, makedonski jezik pravi razliku između stvarnosti i fantazije. Pjesnički semiotički kod ugrađen je u sami sistem makedonskog jezika. Narod koji govori tim jezikom ne može a da nema naslijeđen osjećaj za pjesničko tumačenje svijeta. Činjenje i posmatranje su jedno te isto u makedonskom jeziku. Tako je pjevanje već samo po sebi i stvaralački čin, i teorija. Ako se vratimo na makedonsku usmenu poeziju, uvjericemo se u ovu tvrdnju.

Moj pjesnički govor je aktuelizacija memorijskog kapaciteta makedonskog jezika, ponovno oživljavanje finesa izražavanja pomalo zaboravljenih u svakodnevnoj govornoj praksi, potcijenjenih ili neprecizno kodifikovanih u sistemu savremenog makedonskog jezika. Poezija ide onostranom granicom kodificiranog jezičkog sistema i vraća na scenu arhaizovane forme. Oživljujući jezik, poezija oživljava prošlost i prosvijetljava sadašnjost. S takvim dugom prema vlastitom narodu i kulturi pjesnik nekog od malih jezika i naroda ne može sebi da dozvoli luksuz da bude infantilno biće koje se odaje artistskom ludizmu kao jedinstvenom i vrhovnom cilju. On bi trebalo da ima složeniji zadatak s više slojeva u ovom kompleksnom svijetu, u ovoj kosmičkoj energetskej enigmatičnoj savršenosti. On bi trebalo da ima osmišljenu misiju u ovoj bezumnoj savremenosti, koja zloupotrebljava informatičko-komunikacijske tehnologije i njene prednosti za neokolonijalističke i totalitarističke ciljeve, za stvaranje bipolarnog svijeta bogatih i siromašnih, civilizovanih i primitivnih, terorista i mirotvoraca, odabranih i otpisanih, torturiranih i privilegovanih. Pjesnik može da

sagleda ove prevare razvijenog svijeta, da ih prepozna i da sugerise njihovo osujećenje. Jer poezija dobro poznaje jezik ironije – govoriti jedno, a misliti i raditi suprotno – poezija dobro zna grotesku – očekivati jedno, a doživjeti nešto sasvim suprotno – jer poezija dobro zna zakone iznenadnog raspleta, jer poezija vjeruje u moć individue. Naizgled nemoćna, ona opšti na višem nivou, otvara oči da bi vidjela ono što obični svijet ne može da sagleda ili odbija da vidi, ona diže svoj glas, jer njen glas ne može da bude učutkan nijednim mirovnim dogovorom, nijednom koalicijom, nijednim režimom.

Višedecenijsko testiranje vlastite svijesti, vlastitih ograničenja i nadarenosti, osposobilo me da posmatram svoj individualitet u širim civilizacijskim okvirima, u odnosu na kolektivne potrebe naroda kojem pripadam i čovječanstva, koje je mjera svih ličnih i kolektivnih postupaka. Moja se poetika tako postavlja u jedan kontekst koji nije više samo moj i koji možda nikad nije ni bio samo moj, koji je oduvijek bio ne-samo-moj, bio je makedonski i opštjeljudski. Oformio se kvadrat oko čijih se uglova mogu iscrivati mnogobrojni krugovi tumačenja: lični (intimni, porodični, polni), kolektivni (etnokulturni, jezički, vjerski, istorijski), opštjeljudski (antropološki, humanistički, civilizacijski, interkulturni) univerzalni (sakralni, duhovni, astralni, energetski, metafizički). Lično u poeziji prelazi u kolektivno, etnokulturno se prepoznaje kao opštjeljudsko, a ono se otvara prema univerzalnim paradigmatama koje ponovo završavaju ličnim, personifikuju se u njih i nalaze svoj odraz u jeziku, u poeziji. Spirala pjesničke energije okreće se toliko brzo da se čini da miruje. Možda su najsitniji djelovi materije nešto najbrže na svijetu. Apsolutno kretanje doživljava se kao mirovanje, kao makedonska *kalokagatija*, sjedinjavanje lijepog i dobrog. Osnovni splet moje poezije i vrhovno načelo moje poetike.

Gojko Božović

Nova srpska poezija: Između tišine i ruba

Okvir: Glas iz tišine

Nije pitanje da li je utihnula poezija, pravo je pitanje da li je utihnula naša sposobnost da čujemo ono što nam govore pesnici. Tako u jednom eseju o poeziji i njenom okruženju, o onome što poezija govori i o tome kako se poezija u modernim vremenima čuje govori Gadamer.

Pa kako stojimo sa našim sposobnostima?

Razumevanje poezije je individualno pitanje, svako čita iz sopstvenog iskustva, i ta različitost i omogućava postojanje književnosti. Ali javni status književnosti i u okviru nje same poezije govori najpre o društvu.

Šta propuste oni koji ne čitaju savremenu srpsku poeziju?

Postoje dva odgovora na ovo pitanje. Jedan je zabrinut, drugi je smiren. Između ta dva odgovora, svejedno što ih povezuje isto pitanje, nema nikakvih dodirnih tačaka. Oni koji čitaju poeziju veruju da je reč o nenadoknadivom gubitku. Oni koji ne čitaju poeziju očigledno veruju da zbog toga nisu ni na kakvom gubitku. Kako bismo inače mogli da razumemo situaciju u kojoj je savremena srpska poezija izgubila praktično svaku vezu sa javnošću. Poezija je, najpre, nestala iz medija. U novinama se gotovo više ne objavljuju ni priče ili odlomci iz romana, a kamoli nove pesme.

I u ovakvom stanju stvari, dakle, poezija je prošla gore nego neki drugi žanrovi književnosti. Teško je reći da je prošla gore nego drama, esejistika, književna kritika, književna teorija ili književna istorija, jer sve su to žanrovi koji, bez obzira na svoju vitalnu važnost za razvoj jedne nacionalne književnosti, praktično ne postoje u javnom govoru i mišljenju. Ali je

fotografija:
© Stanislav Milojković

svakako prošla gore u odnosu na roman, pa čak i u odnosu na priču koja opstaje uprkos romanocentričnom dobu. Možemo to proveriti na jednom jednostavnom, ali vrlo indikativnom primeru. Uporedimo odnos prikaza romana i prikaza poezije u najreferentnijim književnim časopisima u Srbiji, pa ćemo odmah uvideti kako je poezija, čak i u tom odnosu, u marginalizovanom položaju. To nije samo pitanje jednostavne kvantifikacije kritičkog govora o savremenoj srpskoj poeziji, već ukazuje i na dublji problem – nedostatak javne potrebe za kritičkom recepcijom poezije. Mada je poezija prilično napuštena već i od strane književne kritike, prave razmere njene marginalizovanosti vide se kada se sagleda njen položaj u sistemu javnih diskursa i društvenih znanja.

Nagrade za poeziju, čak i ako iza njih stoje lepa tradicija, ugledni dobitnici i kredibilan žiri, jedva da podstiču strasti i osnovno interesovanje i u užim književnim krugovima.

Već nekoliko godina u Srbiji se objavi više romana nego pesničkih knjiga, što je primer po mnogo čemu izuzetan.

Mnogi srpski pesnici, među njima i neki sa dugom pesničkom karijerom i lepo oblikovanim opusima, tokom poslednjih petnaestak godina postali su pisci proze, u prvom redu pisci romana. U njihovoj prozi ostali su tragovi pesničkog rada i, pre svega, pesničkog tretmana jezika, što je za savremenu prozu veoma važno. Ali gotovo niko od njih nije nastavio da, uporedo sa novim žanrom, piše poeziju. Razume se, prirodna je potreba da se ljudi menjaju, kao i da se menjaju žanrovi i mediji u kojima se svako od nas izražava. Iza svake promene, međutim, stoji neki razlog. U ovom slučaju reklo bi se da ovako izražen prelazak na prozu (što nije pojava koja je zahvatila samo poeziju, već još jedan ugroženi žanr – mnogi autori iz zone političkog novinarstva, napadnutog ideološkim pritiscima i senzacionalizmom tabloida, prešli su na pisanje romana) proističe iz izgubljene komunikacije poezije sa ma koliko širokom javnošću. Poezija je ipak glas upućen nekome, ako taj glas niko ne čuje, onda se ona suočava sa dubokom krizom sopstvenog smisla. U takvoj krizi mnogi pesnici su roman doživeli kao žanr-egzil: ostali su na terenu književnosti, ali su zadržali i postojanu kopču sa javnošću.

Potreba za komunikacijom, udružena sa činjenicom da su polovinom devedesetih godina XX veka srpski pisci prvi put izašli na tržište, učinila je da poezija ne bude privlačna kao što je bila u prethodnim decenijama. Poezija se, dakle, više ne

doživljava kao oblik u kome se raspravljaju važne društvene teme ili preispituju i definišu odlučne ideje jednog trenutka. Kao što to može da bude jako loše i po poeziju i po same teme društva koje je, kao i većina savremenih društava, od poezije odustalo, to za poeziju može da bude i dobro ukoliko u svemu tome prepozna i efekat rasterećenja od suvišnih obaveza da se govori u ime drugog, pre svega, u ime kolektivnih očekivanja i velikih naracija. Poezija je prepuštena samoj sebi, retkim preostalim čitaocima i sve usamljenijim medijima njenog javnog prisustva. U toj tišini nastaju važne stvari, postoji samo opasnost da one ostanu neprimećene.

Nalazeći se u takvom položaju, bez adekvatnog javnog odjeka, poezija sve više postaje privatno pitanje onih koji je pišu. Tako mogu da nastanu neki privatni mitovi ili intimne fascinacije. Ali tako je nastao i jedan veliki izazov za savremenu poeziju: pošto nema javni odjek, a često ni kritički odgovor, poezija je ostala bez korektiva. Otuda mnoge savremene pesme, čak i vrlo značajnih savremenih pesnika, pa i čitave knjige pesama izgledaju kao privatni, suviše privatni dnevnik, jedva razumljiv i posvećenim čitaocima.

Već dugo u marginalizovanoj poziciji, iako ona tu marginu nije izabrala ni voljno, ni svesno, prebivajući na margini javnog interesovanja i na margini medijske projekcije sveta, ako je tu negde još uopšte ima, pa čak i na margini književnokritičkog govora i onih razgovora unutar samog književnog života koji se, na ovaj ili onaj način, i dalje nekako vode, poezija se povukla sa scene, jer je na toj sceni više niko nije primećivao. Niti za njenim povlačenjem neko više ozbiljno žali. Na sceni su ostali diskursi javnog govora, uglavnom Politika, Ideologija, Istorija, Pragmatika.

Budući da je u poslednjih dvadeset godina socijalna funkcija književnosti – pa samim tim i njen status – temeljno promenjena, lako je zapaziti kako je na vidljivom horizontu javnog života sve manje književnosti kao celine i kao jednog poželjnog oblika humanističkog znanja i posve oslobođene mašte. Književnost više nije obavezujuća disciplina uz pomoć koje svaki osetljivi i na idealima modernosti i prosvetiteljstva ustrojeni pojedinac izgrađuje sebe i definiše sopstveni pogled na svet. Umesto toga, postmoderna specijalizacija znanja i ubrzanje života, vrlo često samosvrhovito, oduzeli su književnosti taj status, što je doprinelo njenom potiskivanju sa javne scene.

Na toj sceni neke knjige, ipak, postoje i beleže, u marketinškom smislu, vrlo lepe rezultate. Ali sve što se objavljuje u obliku knjiga nije književnost, još manje je poezija. Kao što je u oblasti elektronskih medija dominantan oblik *reality show*, kao što su tržište štampanih medija preuzeli tabloidi, tako su i na tržištu knjige dominantni postali tabloidi u koricama knjiga. To su vrlo komercijalne knjige u kojima nema obavezujućih, produhovljenih ili teških sadržaja, ali zato ima komercijalnog potencijala, lakoće koja pomaže u bekstvu od realnosti, kao i estrade i zabave, ako one ičemu pomažu.

Književnost kakvu poznajemo tu zaista nema šta da traži, jer to nisu očekivanja koja ona može da zadovolji. I kao što je Vladan Desnica, pre otprilike pola veka, predlagao da se, po uzoru na odnos likovnih i primenjenih umetnosti, razdvoje književnost, kao polje oslobođene kreativnosti, i primenjena književnost, kao prostor ideološki funkcionalizovane literature, tako bi bilo korisno razlikovati, i jezički, ne samo estetski, ono što je književnost i ono što je populistička literatura. Ta razlika se sve više zamućuje, a to ostavlja pogubne posledice isključivo po visoku književnost, a nikako ne i po pisanje koje nas obavezuje jednako kao i gledanje nekog holivudskog filma C produkcije.

Ostavljena po strani javnog interesovanja, bez uticaja na oblikovanje društvenih i javnih tema, a setićemo se da su, sve do pre dvadesetak godina, ključne društvene teme najpre raspravljane u poeziji, poezija je, danas više nego ikada, ovde kao i drugde, u prostoru između onih koji je pišu, ali nije obavezno i da je čitaju, i posvećenika koji je čitaju, a vrlo često je i sami pišu. Budimo realni, to su vrlo mali brojevi, a od te realnosti ne bi smele da nas odvoje ni isfabrikovane činjenice književnog i izdavačkog života koje previđaju da stihova ima mnogo više nego suštinske poezije.

Zašto je problem to što je poezija svedena na vrlo uski prostor sopstvenog opstanka? Naravno, nije problem što je poezija ostala bez socijalne funkcije koja joj je na Istoku Evrope dugo pripadala, ali joj je, pravo govoreći, donela i mnoge nevolje i mnoga teška osporavanja. Ostajući bez socijalne funkcije, poezija je promenila svoju javnu poziciju i oslobođena je nekih teških obaveza za koje je prirodnije da pripadnu nekim drugim žanrovima javnog života. Ali ostajući bez javnog prostora i bez dovoljno kritičke recepcije, poezija postaje suviše upućena na samu sebe, suviše zatvorena u dosuđeni prostor, bez modernizacijskih iskoraka po kojima je, među svim drugim žanrovima

srpske književnosti, uvek bila prepoznatljiva, pomirena sa zadatim statusom. Dok čitamo mnoge savremene pesnike, pa čak i neke od najboljih među njima, možemo zapaziti jednu vrstu hermetične intimizacije pesničkog jezika u njihovima stihovima. U njihovim metaforama progovaraju intimni, sasvim intimni uvidi i fascinacije, teško dokučivi ako ne znamo te pesnike i njihovu svakodnevicu, posredovani tako da je odmah vidljivo da računaju na vrlo sveden prostor i na vrlo ograničen broj čitalaca. Tu se, dakle, odigrava, na naše oči, jedna strukturna promena u samoj prirodi savremene srpske poezije i biće veoma zanimljivo pratiti dalji razvoj događaja u ovom pravcu.

Ako bi sve ovo mogli da budu odgovori na pitanje: *Zašto se poezija ne čita?*, odgovor na pitanje: *Zašto se poezija, ipak, toliko piše ako nije sporno da se u istoj toj meri i ne čita?* valja potražiti na drugoj strani. Dakle, ne u prostoru javnih razloga i pragmatike socijalne scene, već u prostoru antropoloških nužnosti, nesumnjivih i kod onih koji poeziju čitaju i kod onih koji poeziju pišu. Naprosto, poezija jeste manjinsko uverenje, ali joj se to ne događa prvi put u njenoj vrlo dugoj istoriji. I uvek je opstajala na tome što ona jeste jedna od autentičnih potreba i na tome što se, uz pomoć poezije, može izgovoriti mnoštvo značenja koja se drugačijim sredstvima ne mogu kazati. To nije mali razlog za opstanak jedne veštine, premda se mora reći kako se priroda argumentacije za opstanak dramatično menja u postmodernom dobu.

Dok, na jednoj strani, postoje ubedljivi razlozi zbog kojih je vreme provedeno sa savremenom srpskom poezijom korisno utrošeno vreme, na drugoj strani piše se neverovatno mnogo stihova. Na sceni su sve zamislive poetike, od sasvim anahronih do najmodernijih. Na sceni su i oni koji su u jakom dosluhu sa tradicijom i oni koji pišu protivno svakom osećanju pesničke ili neke druge tradicije, kao da niko pre njih nije pisao.

Na srpskom jeziku piše se mnogo poezije, verovatno više nego ikada otkako se na srpskom jeziku piše poezija. To otvara ozbiljan paradoks: otkuda to da se piše tako mnogo poezije u vreme u kome poezija praktično više nema nikakav javni odjek?

Javljujući se kao glas iz tišine, možda i kao glas upućen u tišinu, poezija se pokazuje kao antropološka potreba. Možda nas niko ne čuje dok govorimo u stihovima ili dok govorimo o stihovima, ali to ne ukida potrebu da poezija opstane i u modernom dobu.

Tako izgleda okvir u kome se piše, objavljuje i čita savremena srpska poezija.

Posle Prvog svetskog rata srpska poezija nastaje u znaku prvog talasa modernizma. Ako je poezija protosimbolizma, simbolizma ili moderne još odjek evropskih pesničkih škola – pa po samoj definiciji odjeka mora da barem malo vremenski kasni za originalnim izvorom zvuka – ili je pak njihovo naslućivanje, u doba prvog modernizma srpska poezija ne pokazuje nikakvu vremensku distancu u odnosu na evropski književni kontekst. Prožimanja su duboka i nedvosmislena, a neki od pesničkih pravaca, kakav je zenitizam, nastaju upravo u okrilju srpske poezije. Stihovi Miloša Crnjanskog, Rastka Petrovića, Momčila Nastasijevića ili Stanislava Vinavera izražavaju modernu sudbinu čoveka koji je u grotlu Prvog svetskog rata ostao bez iluzija, humanističkog entuzijazma i velikih očekivanja, pa sada peva posle rata, sa dubokom, melanholičnom spoznajom o gubitku stvarnih oslonaca u obesmišljenom svetu. Srpski pesnici prvog modernizma su se zato okrenuli istraživanju forme i teme, verujući da neuporedivi egzistencijalni i metafizički izazov pred kojim su se našli zahteva i novi oblik razumevanja i novi tip govora.

U drugoj polovini XX veka srpska poezija se suočila sa nekoliko poetičkih i socijalnih izazova. Našavši se u izmenjenom socijalnom i političkom okruženju, oličenom u jednopartijskom sistemu komunističke vladavine, srpska poezija se, kao i čitava književnost, uostalom, najpre našla pred zahtevom da tematski i poetički izraz poistoveti sa socijalno prihvatljivom slikom sveta. U tom odnosu koji je umeo da bude napet i intenzivan, ali je jedno vreme predstavljao podrazumevanu konstantu njenog konteksta, statusa i recepcije, srpska poezija je pre drugih književnih žanrova, upravo zbog same prirode oblika (tihi izraz i metaforički sklop su pogodni za doba meke ili otvorene diktature, ali su, pokazuje se, nedostatak u dobu ubrzane i komercijalizovane civilizacije), proširivali i provocirali utvrđene granice slobode.

Razvijajući mimikrijski, ezopovski govor, srpska poezija je svedočila o svom vremenu onoliko koliko je bilo onih koji su spremni da je čuju i da prepoznaju njenu subverzivnost, pogotovu ispoljenu posle 1970. godine. Istovremeno, stekavši ovakvu ulogu, srpska poezija je imala snažno prisutnu socijalnu funkciju, što se nastavilo na već istorijski kodifikovana očekivanja društvene zajednice da poezija i, šire uzev, književnost govore u ime nekog, ne samo u ime pesničke privatnosti. Bez ovako shvaćene socijalne funkcije srpska poezija će ostati

tek krajem XX veka, kada će pad Berlinskog zida i simbolički i stvarno označiti kraj komunističkog projekta. Gubitak socijalne funkcije označio je i gubitak šireg interesovanja za poeziju. Sumrak ideološkog doba oduzeo je poeziji izazov socijalne provokacije, a oživljeni istorijski nihilizam, što je iskustvo koje je srpsku poeziju, kao i srpsko društvo, sačekalo tokom poslednje decenije XX veka, nije dozvolio poeziji da rasterećivanje od zadate socijalne funkcije prođe u znaku oslobođene igrivosti. Tamo gde je prestala ideologija, počela je surova istorija, na jedan način delotvorna u doba svog izlaska na scenu, na drugi način prisutna u godinama svog vrlo sporog hlađenja.

Težnja za postepenim oslobađanjem od socijalnih okvira, prihvatljivih standarda javnog mnjenja i umetničkih sloboda nedvosmisleno je prisutna u srpskoj poeziji druge polovine XX veka. Postojano prisustvo te težnje ima nekoliko faza, vezanih za unutrašnju dinamiku društvenog razvoja, ali i za same poetičke promene u samoj poeziji.

Može se reći da srpska poezija druge polovine XX veka dolazi u nekoliko velikih talasa. Svaki od njih menjao je srpsku poeziju, uticao na svest o njenoj tradiciji i postavljao nove izražajne i epohalne zahteve. I svaki od njih je, u određenoj meri, uticao na oblikovanje potonjih pesničkih generacija, što je prilično vidljivo u čitanju najvažnijih pesničkih opusa koji su počeli da se uspostavljaju tokom devedesetih godina XX veka. Zahvaljujući opisanim promenama i ukrštenim uticajima nekoliko poetičkih oblika, nisu oblikovani samo novi poetički modeli ili nove pesničke generacije, već i zahtevi šta je veliki pesnik u okviru srpske poezije.

Polovinom pedesetih godina XX veka u srpskoj poeziji se definitivno utemeljuje drugi modernizam. Pesme Vaska Pope i Miodraga Pavlovića uvode srpsku poeziju u novi krug modernističkih tema, otvarajući odlučno pitanje smisla, izraza, jezika, govora ili ćutanja. Preispitujući jezičku i pesničku tradiciju, ovi pesnici su prepoznali epohalne izazove jedinke izglobljene iz svog ležišta – ostavljene nasamo sa zebnjom u susretu sa svetom, ali i u susretu sa samom sobom – kao i nedvosmisleno okončavanje velikih projekata prosvetiteljstva.

Poezija nadrealizma, prisutna između dva svetska rata, obnovljena je početkom pedesetih godina najplodotvornije u onovremenim stihovima Oskara Daviča.

Pesnici modernizma velike teme savremenog sveta i čoveka u njemu ispovedaju na svom jeziku, ali bez težnje da ih

omeđe samo na prostor svoga jezika ili podneblja. Otuda odjek antičke Grčke ili helenističkog Mediterana, eliotovske koncepcije odnosa tradicije i individualnog talenta ili pak beketovskog susreta sa poslednjim izrazima jezika, gotovo sa ćutnjom, nisu ništa manje snažni od prisustva srpske pesničke tradicije. Vidljivo je to u stihovima Branka Miljkovića, Ivana V. Lalića, Jovana Hristića ili Aleksandra Ristovića. Neki od najznačajnijih srpskih pesnika poslednje decenije XX veka (recimo: Živorad Nedeljković, Vojislav Karanović, Saša Radojčić ili Saša Jelenković) obnoviće u svojim stihovima čitav niz tema poezije srpskog drugog modernizma. To uopšte nije iznenađenje: drugi modernizam se pokazao kao najtrajnije iskustvo srpske poezije u XX veku, bilo da je prisutan kao delotvorna pesnička praksa, bilo da je referentna poetička tačka spram koje se oblikuju i samoprepoznaju novi poetički horizonti.

Uporedo sa modernističkom obnovom, ali i zahvaćeni njome, nastaju stihovi još jednog klasika moderne srpske poezije, Stevana Raičkovića. U njima dominira iskustvo obnove lirske elementarnosti i prepoznavanja veza sa čistom prirodom u dobu u kome se priroda neumitno urbanizuje. Nekada manje vidljiva, lirska elementarnost, obično udružena sa klasičnijim osećanjem forme i strogom versifikacijom, u pojedinim periodima doživljava svoje velike trenutke (početak sedamdesetih, potom, još očiglednije, devedesete godine). Aktivan i tokom dvedesetih, Raičković je presudno važan za formiranje melanholične lirske paradigme u srpskoj poeziji novog doba.

U šezdesetim godinama srpski pesnici pokušavaju da sliku sveta, ispražnjenog i obesmišljenog, nasele kulturnim i jezičkim pamćenjem, a da modernu jedinku, nesaglasnu sa svojim svetom i sa svojim likom, opreme naročitom kulturnoistorijskom svešću. Iz ovog nastojanja proistići će stihovi Vaska Pope u kojima će se otkrivati raspon od pojedinačnih pesničkih hodočašća posvećenih važnim kulturnoistorijskim toposima do celovite pesničke rekonstrukcije centralnog nacionalnog mita prepoznatljive u knjizi *Vučja so*, objavljenoj polovinom sedamdesetih. Na ovoj osnovi nastaju i nekolike faze skitijskih pevanja Miodraga Pavlovića. Slični izazovi će, recimo, Ivana V. Lalića voditi prema susretu sa Vizantijom, koji u modernoj evropskoj poeziji traje još od Jejsa i Kavafija, i do dijaloga sa Eliotom. Dotle će se Jovan Hristić posvetiti pesničkoj reinterpretaciji filozofije stoicizma i spoznaji stare Grčke i vanvremenog Mediterana, koji su u njegovim stihovi-

Subota. Komunikativnost će poeziju Matije Beckovića usmeriti prema obliku poeme u kome će se združiti dijalekatski izraz, prividni epski svet i nedvosmisleni modernizam. U epskom i dijalekatskom mizanscenu Becković smešta beketovske dileme i, još češće, ironijski rekonstruiše susret modernih vremena sa dobom epske, herojske civilizacije.

Sedamdesetih godina istorijska avangarda se obnavlja u iskustvu neoavangarde, živo prisutnom u srpskoj poeziji. Premda je ta živost oličena u neverovatno velikom broju umetničkih grupa ili pak individualnih projekata, što sve pokazuje koliko je poezija u jednom ne tako davnom času bila podsticajna i važna i da su u njoj raspravljane najvažnije teme jedne zajednice, neoavangardna poezija je značajnija kao sada već (književno)istorijska činjenica ili po tome što je bez njenih učinaka nemoguće razumeti dalji razvoj nekih njenih značajnih predstavnika. Uzmimo slučaj Vojslava Despotova, koji će se od rane neoavangardne faze transformisati osamdesetih godina u jednog od najvažnijih pesnika srpskog postmodernizma.

Ali jedno drugo iskustvo srpske poezije, gotovo sa drugog pola raspoloživih mogućnosti, svakako ju je dominantnije obeležilo. To je iskustvo verizma. Poezija postaje prostor govora o neposrednoj, pre svega socijalnoj stvarnosti. Razvijajući strategije vlastite subverzivnosti, pa samim tim i poetičke osnove ovog angažmana, poezija preispituje jezik i ideologiju, preovlađujuću sliku sveta i uspostavljeno viđenje vrednosti. Ni zbog prirode društva u kome nastaje, ni zbog same svoje prirode, koja ne trpi nedvosmislenost i deklarativnost, pesnički govor, čak ni u verizmu, ne može biti do kraja otvoren, ali on u sebi izražava dramu ideološkog društva i dramu pobunjenog jezika.

U osamdesetim i u prvoj polovini devedesetih godina postmodernizam je novo veliko iskustvo srpske poezije. To iskustvo oličeno je u čitavom nizu pesničkih opusa koji izvorno pripadaju ovoj poetici (Vojslav Despotov, Vladimir Kopicl, Milovan Marčetić), ali i u poeziji niza pesnika, u širokom rasponu od Novice Tadića i Ivana V. Lalića, u čijim se stihovima u većoj ili manjoj meri mogu pratiti odjeci postmodernizma. Kada Ivan V. Lalić, na primer, u *Pismu*, knjizi svoje pune ostvarenosti i jednoj od najvažnijih knjiga srpske poezije, ispisuje pesmu "Plava grobnica" koja je nezamisliva bez dijaloga i podrazumevanog teksta istoimene pesme Milutina Bojića, napisane u vreme kataklizme Prvog svetskog rata, onda čitalac može da prati kako nastaje jedan po mnogo čemu postmoderni palimpsest.

Devedesete godine u srpsku poeziju nisu unele neki sasvim novi poetički izraz, ali su unele, više nego i jedan raniji period u novijoj istoriji srpske poezije, sasvim novu poetičku situaciju – stanje poetičkog pluralizma. To poetičko iskustvo jednako je prisutno i u godinama posle 2000. Modernizam posle modernizma, lirika, neosimbolizam, verizam, postmodernizam – postoje uporedo, u međusobnom dodiru, prožimanju i dijalogu. Istorijski kontekst nastanka srpske poezije u poslednjoj deceniji XX veka, oličen u nekoliko ratova za jugoslovensko nasleđe, uticao je da se u pesmama savremenih srpskih pesnika naglašeno obnovi interesovanje za istoriju. To nije, međutim, istorija nekog završenog perioda, sada već udaljenog u vremenu, nego istorija koja je postala svakodnevnim životom. Socijalna subverzivnost ustupila je, tako, mesto pesničkom tumačenju užasa i sila istorijskog ništavila. Jezik poezije ponovo se susreo sa jezikom istorije, a taj susret ima sve oblike rvanja sa anđelom tame. Indikativan primer ove promene predstavlja poezija Duška Novakovića. Stihovi ovog pesnika u osamdesetim godinama oličavaju snažan i podsticanjan veristički govor produbljen kulturnoistorijskim i mitskim aluzijama i relacijama. Ali u poslednjoj deceniji, pogotovu u knjizi *Stacionarije*, Novaković se od poezije socijalnog verizma okrenuo govoru o udesu života sa istorijom.

U devedesetim godinama, uporedo sa knjigama pesama nove pesničke generacije, uobličavaju se i produbljuju opusi nekoliko izrazitih stvaralačkih individualnosti iz ranijih pesničkih generacija. U slučaju Ivana V. Lalića devedesete godine predstavljaju kulminativni čas milosti uobličjenja. Isto tako, to je decenija u kojoj nekoliko odličnih knjiga objavljuje Milosav Tešić, pesnik iz tradicije jezikutvornog, versifikacijski zainteresovanog neosimbolizma. Novica Tadić i Duško Novaković, Miroslav Maksimović i Slobodan Zubanović, Vojislav Despotov i Vladimir Kopicl, Radmila Lazić i Milan Đorđević, unoseći u svoju poeziju nove teme i nove tonove, potvrđuju se kao ovog časa najproduktivnija generacija u savremenoj srpskoj poeziji.

Mnogo poželjnija od istorije u kojoj je nastajala, jedan od nesumnjivih vrhunskih izraza jezičke i društvene zajednice iz koje proističe, srpska poezija pokazuje tematsku i poetičku razuđenost, kao i izuzetne vrednosne standarde, kako sa stanovišta pesničke savremenosti, tako i sa stanovišta svog istorijsko-poetičkog razvoja u drugoj polovini XX veka.

Poezija, naravno, niti je zaokružila svoj razvoj, niti je iscrpela razloge svoga govora. Upućena retkima, možda sve ređima, poezija se nalazi pred sudbinskim izazovom svog ovovremenog postojanja: kako nastajati u gotovo apsolutnoj tišini, a misliti na najviše mere, kako biti skoro izvan sveta, a prodornije od drugih disciplina misliti o svetu takvom kakav jeste, kako iskušenje opstanka preosmisliti u paradoks vitalnosti i u istinsku spoznaju svoga doba, u malu kutiju ljudske izuzetnosti?

Devedesete i posle: Glasovi sa ruba

Čas uobličanja novije srpske poezije – devedesete godine – poklopio se sa časom jedne od najburnijih objava istorije jugoistočne Evrope u XX veku.

Poezija može da se hrani istorijom, isto kao i tolikim drugim izrazima stvarnosti, ali živo prisustvo istorije nije najbolji kontekst ni za razumevanje poezije, ni za uobličavanje pesničkih opusa u nastajanju. To nije samo zato što se poezija pred pritiskom istorije povlači sa scene ili opstaje na njoj zahvaljujući teškim koncesijama. Pritisak istorije zahteva i nekakav odgovor, jer je poezija uvek, čak i u svojim najavangardnijim formama, glas iz sopstvenog vremena. Ona ne može da koristi samo izražajni standard jednog doba, ona i svedoči o njemu, makar to činila i vrlo tiho i posredno, makar, na prvi pogled, ništa ne kazivala o vremenu u kome je napisana.

Istorijska drama i društvena kriza na snažan način su odjeknuli u srpskoj književnosti pisanoj na kraju XX veka. Otuda je srpska književnost u protekloj deceniji u tematskom pogledu bila u znaku aktuelne ili još neohlađene istorije. To je najlakše pratiti u savremenom romanu, ali su neka od najvažnijih ostvarenja po kojima će se u književnom smislu pamtiti naše vreme, po kojima će se to vreme moći otkrivati sa svim njegovim konvulzivnim silama, nastala baš u poeziji.

Istorijske okolnosti njenog nastanka u devedesetim godinama uticale su da se srpska poezija bavi temama istorije kao neposrednim egzistencijalnim pitanjima. Istorija i savremena egzistencija su se poklopile, zbog čega su i postale tako učestala tema u srpskoj poeziji poslednjih petnaestak godina.

Počevši sa iskustvima moderne, koja su posle Prvog svet-skog rata smenjena prvim modernizmom, srpska književnost

je, posle jednodecenijskog modernističkog utihnuća u kome je dominirala literatura realnog socijalizma, ušla u doba drugog modernizma, začetog u poeziji stihovima Vaska Pope i Miodraga Pavlovića, a u prozi velikim romanima Ive Andrića.

Poetičke mene koje su potom usledile – uključujući kulturnoistorijska istraživanja neosimbolizma; živo i relativno kratkotrajno prisustvo neoavangardnog pesništva s kraja šezdesetih i iz prve polovine sedamdesetih godina, koje je značajnije po odjeku u opusu pesnika kao što je Vojislav Despotov nego po sopstvenim rezultatima; verizam koji je temeljno obeležio pesničko iskustvo druge polovine sedamdesetih i dobar deo naredne decenije, da ni u devedesetim ne bi sasvim zgasnuo; ili postmodernizam kao ozbiljno iskustvo srpske poezije pisane posle druge polovine osamdesetih godina – pokazuju kako je srpska književnost XX veka u svom najboljem delu i u svom matičnom toku obeležena iskustvom neprestano ovladavanog moderniteta. To važi i za postojano prisutno pesništvo lirske obnove, uprkos povremenim izrazima njegove umerene ili znatne tradicionalnosti.

Dva procesa su se uspostavila u srpskoj poeziji druge polovine osamdesetih godina. Trajući uporedo, ovi procesi su ostavili snažan pečat na poetičkoj mapi savremene srpske poezije budući da su međusobno različiti po razumevanju sveta i pesničkog čina, po odnosu prema pesničkoj tradiciji, kao i po razumevanju sazajne moći poezije u odnosu prema sopstvenom vremenu.

Na jednoj strani, napuštajući iskustvo neoavangarde ili verizma, poezija se okretala oblicima postmodernog diskursa. Neoavangarda je opstala u pojedinim elementima jezičke igrivosti, dok se verizam naizmenično primirivao i opet vraćao na scenu, što je u vrlo bliskoj vezi sa socijalnoistorijskim okolnostima nastanka savremene srpske poezije.

Na drugoj strani, poezija je od verizma, ironije, groteske ili tretmana urbanosti pravila obrt prema tradicionalnijim oblicima lirike. U nekim primerima taj obrt je bio veoma paradoksalan, jer je podrazumevao vrlo veliki poetički raspon i dolazak do lirike koja ne uvažava ni trenutak svog objavljivanja, ni ovladano iskustvo poezije, već se regresivno zaustavlja na istrošenim toposima i tehničkim postupcima srpske poezije kraja XIX i početka XX veka.

Ali označeni poetički paradoks nikako ne sme da zamrači postojanje reprezentativnih, suštinski drugačije utemeljenih

oblika kreativne lirike koji su u neposrednom odnosu prema oblicima tradicije, što, razume se, ne ukida ni duh preispitivanja, ni svest o modernim iskustvima poezije. Neke od najvažnijih knjiga savremene srpske poezije objavljenih u poslednje dve decenije nastale su u znaku čiste lirike (pozni stihovi Stevana Raičkovića), u znaku lirike koja izrasta u susretu modernizma i neosymbolističkog interesovanja za kulturnu tradiciju (*Pismo* Ivana V. Lalića) ili u znaku lirike koja počiva na versifikacijskom majstorstvu i jezičkoj imaginaciji (pesme Milosava Tešića).

U devedesetim godinama dolazi do stabilizacije osvojenih poetičkih znanja. Započeti procesi se nisu iscrpli u svojoj egzistentnosti. Gotovo sve poetike srpske poezije XX veka došle su do svog glasa, modernizovanog ili samo apsolviranog, u poslednjoj deceniji tog veka, onda kada je taj vek, posle pada Berlinskog zida, suštinski možda već bio završen ako prihvatimo stanovište da vekovi nisu omeđeni inercijom okruglih godina već dejstvom simbolički jakih događaja.

Jedan žanr i jedna tema obeležili su srpsku književnost poslednje decenije XX veka. Žanr je, naravno, roman, tema je, takođe naravno, istorija. Mada žanr niskog javnog prisustva, poezija nije ostala po strani od pritiska istorije. Ali u poetičkom smislu savremena srpska poezija je u znaku poetičke raznovrsnosti i nehijerarhičnosti prisutnih poetika. Ovo obeležje čini poeziju vrlo dinamičnim žanrom. To, na prvi pogled, izgleda paradoksalno, jer se dinamizam pripisuje žanru koji je nestao sa javne scene. Ali unutar same savremene srpske poezije, računajući i onu najnoviju, nastajalu tokom devedesetih godina i tokom prve polovine prve decenije XXI veka, unutar stihova koje smo spremni da oslušnemo, događaju se vrlo važne stvari i promene su prilično brze.

Novija srpska poezija predstavlja istinski primer poetičke različitosti i nehijerarhičnosti zastupljenih poetika. Iskustvo poetičke različitosti može se najpre prepoznati u spremnosti samih pesnika da se menjaju. Vojislav Karanović je od neovangardne jezikotvorne i modelotvorne usmerenosti *Tastature* preko modernističkog glasa nekoliko narednih knjiga stigao do postmodernog razumevanja subjektivnosti i taktilnosti, što je pogotovu očigledno u knjizi *Svetlost u naletu*. Poetika izmicanja, subjekat zatečen na granici ili sredokraći čula i sveta jeste, međutim, ono što okuplja praktično sve Karanovićeve knjige u prepoznatljivu celinu uprkos svim unutrašnjim razlikama.

Poezija Vojislava Karanovića je čista pohvala subjektivnosti. To nije tako samo u knjizi *Svetlost u naletu*, koja je jedan od vrhunaca njegove rasprave o taktilnosti, o moćima i o granicama čula. U Karanovićevim stihovima pažljivo se oblikuje pozornica na kojoj sve zavisi od subjekta koji kao kakva *živa rešetka* prima senzacije iz okolnog sveta i potom ih preobražava uzvrćajući slikama nastalim u umu i u pesničkoj uobrazilji. Subjekt Karanovićeve poezije glasom tihim, skoro jedva čujnim otkriva sliku u slici, jedva vidljivo u vidljivom, izgovara misli proizašle iz vidljivih slika. Karanović, naprosto, misli u slikama. To mišljenje je utoliko uzbudljivije što nije dato u diskurzivnom obliku već protiče u znaku malih i postepenih otkrića, izgovorenih iz perspektive u kojoj se mešaju lirska dimenzija i izvorna začuđenost pred mnoštvom sveta.

Jezički barok po kome su najprepoznatljivije pesme Dragana Jovanovića Danilova postaje u novijim pesnikovim knjigama (*Alkoholi na jugu*, *Koncert za nikog* i *Gnezdo nad ponorom*) pročišćeniji i nešto svedeniji, a ova postepena promena glasa vodila je i prema delimičnom preobražavanju slike sveta. Danilov više ne govori samo o harmonijskim primerima sveta, niti samo o svetlim principima i epifanijskim ukazanjima. U njegovu poeziju ulaze i tonovi neposredne stvarnosti, pa čak i veristički uobličeni prizori. Na ovaj način produbljuje se i usložnjava slika sveta uspostavljena u ovoj poeziji. Danilov se u novoj fazi svoje poezije pokazuje kao odličan hroničar kako svakodnevnih epifanija, tako i svakodnevnih pretećih senki postojanja. Prosvetljene slike njegove poezije, karakteristične za trilogiju *Kuća Bahove muzike*, sada zadobijaju autorski i poetski osvojen kontrapunkt.

Promene mogu biti vrlo tihe. Tako se kod Saše Radojčića pre može govoriti o usložnjavanju pesničkog govora nego o nedvosmislenoj poetskoj promeni, ali nekih razlika svakako ima između prve pesnikove knjige *Uzalud snovi* i njegovih docnijih rukopisa, najviše u izmenjenom, postklasicističkim tonom prožetim tretmanom odnosa jezika i stvari. Kao što se čitalac opisan u odličnoj pesmi "Moj sin čita", jednoj od najboljih koje je napisao Saša Radojčić, nalazi u rubnom prostoru, između strasti i nužnosti, tako se i Radojčićeva poezija ostvaruje u suptilnom ukrštaju dveju mogućnosti. Te dve mogućnosti, kultura i verizam, u poeziji se obično javljaju kao sušte suprotnosti, kao entiteti između kojih se bira, a koji se retko, ako se ikako, spajaju. Radojčićeve pesme protiču izme-

đu klasicističke uređenosti i smirenosti, na jednoj, i pažljivog izbora stvari iz svakodnevice, na drugoj strani. Oblikovane kao izraz kulturološkog vitalizma, ove pesme su i posledica iskustva sa stvarnošću. Zahvaljujući tome, Radojčićeve pesme čitamo kao složene, poliperspektivne celine u kojima se erudicija proverava na primerima iz neposrednog iskustva, dok se u tom iskustvu uočavaju časovi potonuća ili časovi epifanija koji bi bili drugačiji da nije znanja iz biblioteke. Rani pesnikovi stihovi bili su više posvećeni unutrašnjim prostorima i stečenim znanjima. I u knjizi *Kamerna muzika* prostor je bio upravo takav kako sugeriše njen naslov – kamerno intimiziran, pri čemu su granice stišanog, autorefleksivnog jezika uglavnom bile i granice predočenog sveta. Međutim, u knjizi *Amerika i druge pesme* pesnik se okreće stvarima ovoga sveta ne napuštajući ovladana poetička i jezička iskustva. Ospoljavajući svoju perspektivu i pokazujući zanimanje i za ono što pripada anonimnoj svakodnevnici i za ono što ulazi u vidokrug istorije, pesnik se, u stvari, našao između apstraktizacije stvarnosti i konkretizacijskih uvida u nju. I upravo kao da je tu, između vidljivog i opisa, suze i traktata o njoj, tradicije i neposrednog doživljaja, egzistencije i promišljenosti, Saša Radojčić pronašao svoju pravu meru. Suočavajući se sa stvarnošću i istorijom koje se očas preokreću u “jezu postojanja”, ovaj pesnik je napisao stihove u kojima se misli i u kojima se zapitanost iskazuje gestovima otmene melanholije i elegičnosti. Kao malo gde u ovom trenutku, srpska poezija misli u stihovima Saše Radojčića. Dok čitamo njegove pesme, jasno osećamo kako u njima ovladava drama mišljenja, ono strpljivo i retko nastojanje da se svim stvarima pogleda u lice, ali i da se pogled usmeri i sa druge strane, prema onome što obično ostaje senovito i skriveno. Radojčićeva poezija izražava stoičko nastojanje da krhka jedinka modernog doba, posle svih poraza i gubitaka, ne bude ostavljena i bez dara mišljenja.

Prve dve knjige Ane Ristović (*Snovidna voda* i *Uže od peska*) predstavljale su neobuzdan susret sa jezikom i sa pesničkom slikovnošću, da bi se u docnijim knjigama (*Zabava za dokone kćeri*, *Život na razglednici* i *Oko nule*) pesnikinja usredsredila na prikazivanje oslabljene, krhke subjektivnosti suočene sa iskušenjima vlastitog erosa ili vlastitog socijalnog okruženja. Otuda se u njenim stihovima javljaju Beograd i Ljubljana, sever i jugoistok, spoljni prostori egzistencije, intimni, unutrašnji predeli, trgovi i železničke stanice, javno i privatno,

granice novostvorenih država i granice koje čoveku nisu date da ih pređe, melanholija i životne radosti, iskustvo i spoznaja. Pesme Ane Ristović protiču u stalnoj promeni i pokretu. Nekada su to pokreti u spoljnom svetu, nekada putovanje po unutrašnjosti lirskog subjekta. Njene pesme izražavaju oslobođenu subjektivnost, čak i onda kada to podrazumeva jaku notu detabuizacije ili suočavanje sa izazovima osveštanih konvencija. U ovim stihovima se skupljaju utisci raznolikih svetova i prostora, sve u težnji da se pronađe neko mesto ili neki trenutak dostojan patetične potrebe da bude zaustavljen u kakvoj pesničkoj razglednici. Ili još pre: u stihovima Ane Ristović smenjuju se tolika mesta kako bi se dublje spoznalo ono početno i ishodišno mesto svakog putovanja, cilj svakog preobražaja i promene – sam subjekt sa svim svojim strastima i strahovima (čak bi se moglo reći: sa strahovima kao jedinim preostalim strastima), sa preostalim neutaživim željama i sa spoznajom koja mu govori kako bi se od nekih želja moglo odustati, sa istinskom težnjom da se bude negde drugde, pa samim tim da se bude i neko drugi, i sa više puta potvrđenim znanjem da je “uvek isto”. *Oko nule* je verovatno najbolja pesnička knjiga Ane Ristović. Posredi je čvrsto organizovana pesnička celina u kojoj pojedinačne pesme predstavljaju *delove iz čitavoga*, donoseći, svaka na svoj način, fragmente jednog pesničkog viđenja sveta u kome preovladavaju figure melanholije i senovitosti. Strah je reč koja stoji u svakoj od pesama u ovoj knjizi, a oblici straha postaju izrazi i vidljivog i dostupnog sveta i onog sveta pohranjenog duboko u nama.

Iskustvo različitosti ogleđa se i u tretmanu iskustvene stvarnosti. Od novijih srpskih pesnika sa stvarnošću najneposredniji odnos imaju stihovi Srđana Valjarevića. Zahvaljujući njima, poetika urbanog realizma dospela je i u noviju srpsku poeziju. Pustoš egzistencije na socijalnom rubu grada, pri čemu autsajderski status lirskog junaka nije samo posledica socijalnih ili nekih drugih viših uslovljenosti, već je i svojevrsna reakcija subjekta na zadati svet, postaje tema žestokih i sugestivnih Valjarevićevih pesama. Jedna zaustavljena scena iz autsajderske biografije ili jedan uhvaćeni prizor iz sive urbane svakodnevice – to su osnovne teme Valjarevićeve poezije.

Neposrednost je važno svojstvo i pesama Nenada Jovanovića. Ali dok su Valjarevićeve pesme naracija o čoveku u tuđem svetu vlastitog grada, Jovanović je okrenut stvaranju jakih pesničkih slika ispunjenih intimističkim projekcijama.

U ovoj pesničkoj avanturi, ispunjenoj pomerenim i očuđenim pesničkim slikama, čitalac se probija od slike prema paradoksu, od jezičke atrakcije prema kakvom uzbudljivom prepletu svakodnevnog iskustva i njegove iskošene tematizacije. Slike u poeziji Nenada Jovanovića, kao u nekom upečatljivom sinemaskopu sa panoramskim programom, pri čemu se iz epizode u epizode ide vrlo ubrzano, zahvaljujući nizu sekvenci i fleševa koji ih prate, jesu upravo takve, iskošene i pomerene, očuđene i nastale na principu jedva uhvatljive asocijativnosti. Te slike su, po pravilu, bogate i upečatljive, čak i kada nisu odveć funkcionalne sa stanovišta pesme u kojoj se nalaze. Ali pesnika vode jezik i sled asocijacija, što njegove pesme ispunjava nizom epizoda povezanih indirektno, gotovo filmskom dramaturgijom. Tamo gde se asocijativnost udruži sa jezičkom efektivnošću i gde pesnik saobrazi građu od vrlo različitih elemenata, pretapajući ih u konstruktivnu celinu, nastaju najbolji trenuci Jovanovićeve poezije. Ako tip uskomešane slikovnosti u Jovanovićevoj poeziji može da se dovede u vezu sa umetnošću pokretnih slika, onda se u poetičkom smislu ovi stihovi javljaju kao baštinici iskustava istorijske avangarde u vrlo širokom luku od ekspresionizma do nadrealizma.

Iskustvo neposrednosti progovara i u stihovima drugih pesnika značajnih za razumevanje nove srpske poezije. U pesmama Ane Ristović stvarnost erosa graniči se i prožima sa stvarnošću socijalnih frustracija. Govor o stvarnosti u pesmama Marije Knežević meandrira između simboličkog posredovanja uz pomoć figura različite starine i melanholičnog preispitivanja susreta sa stvarnim svetom. Nešto slično se može primetiti i povodom poezije Ane Seferović, u čijim stihovima je nedvosmislenije prisutna kritička intonacija preispitivanja stvarnosti i stereotipa koji je izražavaju. Pesme Živorada Nedeljkovića su melanholični glas o stvarnosti između prirode i grada, negde na samom njihovom rubu. U stihovima Nenada Miloševića ispovedanje svakodnevice lirskog subjekta produbljuje se ispitivanjem velikih izazova njegove socijalne i civilizacijske situacije. Otuda raspon njegove poezije ide od malih, kamernih lirskih studija do lirske esejizacije sveta zapletenog u ekonomski pragmatizam i ideološke projekte.

Na drugoj strani, odnos prema neposrednoj stvarnosti dat je u prigušenijem obliku u poeziji Vojislava Karanovića ili Danice Vukićević, Šaše Jelenkovića ili Dejana Ilića, Lasla Blaškovića ili Nenada Šaponje. Njihovi stihovi su, izuzmemo li

donekle paradoksalnu metaforičnost stihova Danice Vukićević, stišani glas o svetu, melanholični izveštaj o porazu u istoriji i društvu, jednako kao i u mnogo svedenijim i intimnijim prostorima egzistencije. Posle himničnog tretmana sveta, koji je stajao u opoziciji sa verističkim karakterom značajnog dela savremene srpske poezije, Dragan Jovanović Danilov ispisuje stihove u kojima stvarnost pokazuje i svoj tamni i destruktivni lik. Poezija Saše Radojčića primer je tihog promišljanja oblika stvarnosti i uzroka koji su takvu stvarnost omogućili. U njegovoj poeziji slika neposrednog okruženja najčešće je povezana sa raspravom o smislu poezije i o moćima pesničkog jezika.

Ako je poetička situacija u fazi miroljubive koegzistencije, ispunjene naporednim prisustvom različitih iskustava i povremenim razmeštanjem poetičkih figura, to nikako ne znači da se u novijoj srpskoj poeziji ne mogu pratiti neke promene u ravni poetike. Važan deo novije srpske poezije devedesetih godina (Karanović, Danilov, Radojčić, Jelenković, na primer) posvetio se ispitivanju osnova modernističke poetike. Ispitujući osnove ove poetike, ovi pesnici su obnavljali neke tipično modernističke topose (od Karanovićevog broda i Radojčićevih stvari ili Dionisa do pojave Elpenora u Jelenkovićevoj poeziji), aktualizovali pojedina poetička pitanja (tišina, poezija i stvarnost, jezik poezije, pitanje pesničke slike, pitanje subjekta, odstajanje od angažmana u formi stiha, melanholija) ili vodili zanimljive dijaloge sa pesnicima iz tradicije srpskog modernizma. U tom pogledu pogotovu su se podsticajnim pokazali pesnici druge generacije drugog modernizma u srpskoj poeziji, najpre Ivan V. Lalić, Borislav Radović, Aleksandar Ristović i Jovan Hristić. I u odnosu prema formi vidi se kopča jednog dela novije srpske poezije sa modernizmom. Tako poeme pišu Dragan Jovanović Danilov, Nenad Šaponja, Laslo Blašković, Marija Knežević, Ana Ristović i Nenad Jovanović. Radojčićeva *Amerika* ima obeležja i opseg poeme, dok Jelenković, recimo, piše nerimovane sonete.

Obnova modernističkog senzibiliteta bila je, dobrim delom, poetička protivreakcija na verističku poeziju osamdesetih, na postmodernizam druge polovine osamdesetih i čitavog toka devedesetih, ali i na egzistencijalnu pustoš, uzrokovanu dejstvom istorije i ideologije, politike i socijalnih procesa. Pri svemu tome, okretanje tišini ili formi i jeziku predstavljalo se kao poslednja iluzija urednosti. Ovakva poetička reakcija utoliko je zanimljivija ako se ima u vidu da su u srpskoj prozi

koja nastaje u poslednoj deceniji isti poetički i egzistencijalni uzroci vodili prema sasvim drugačijem odgovoru: umesto obnove modernističke osećajnosti, novija srpska proza u važnom svom delu uspostavlja poetiku urbanog realizma.

Ali najvažniji primer različitosti u novijoj srpskoj poeziji predstavlja činjenica da je reč o pesnicima čije ključne knjige oličavaju nekoliko poetičkih modela savremene poezije. Poetika tišine i glas melanholije povezuju stihove Vojislava Karanovića, Dragana Jovanovića Danilova, Saše Radojčića, Saše Jelenkovića, Nenada Šaponje, Dejana Ilića, Dejana Aleksića ili Jasmine Topić, ali između njih postoje i vrlo važne razlike.

Jednom nogom u modernizmu, drugom u postmodernizmu, Karanović oblikuje pesme u kojima je težišni odnos između subjekta i sveta negde između ova dva entiteta. Smešten na osetljivoj granici, nagnut nad vrtoglave prizore, subjekat ove poezije prima senzacije koje preko čula i simbolički uzbudljivih slika postaju sadržaj zapitanih misli. Danilov je saživljen sa iskustvima modernizma, a u svojim stihovima baštini tradiciju postsimboličkih poetika. Prosvetljena slika sveta, još istaknutija posle verističkih tonova novijih njegovih pesama, osnovno je distinktivno obeležje ove poezije. Preispitivanje – to je reč koja mora biti pomenuta povodom poezije Saše Radojčića. Spremni na spoznaju strasti i nužnosti, unutrašnjih prostora i svakodnevice, Radojčićevi stihovi sa sebi svojstvenom postklasicističkom merom spajaju kulturu i verizam, erudiciju i neposrednost iskustva.

Pesme Saše Jelenkovića, pak, vode dijalog sa ekskluzivnom tradicijom svetske poezije, od antičkih izvora do Herberta i Ruževića. U njima se sudbina jedinke ne odvađa od govora o samoj pesmi. Niskoretorične po glaslu kojim govore i po sredstvima koja koriste, Jelenkovićeve pesme su primer srednjeg modernizma. Ove pesme, naime, još nisu sasvim zatamnjene, još se nisu opredelile za visokomodernistički susret sa ćutanjem, ali se pred čitaocem otvaraju postepeno. Dobar primer ove strategije jeste pesnikova trilogija o Elpenoru. Antičku priču o Elpenoru, najmlađem Odisejevom saputniku, Jelenković je iskoristio kao osnovu za preispitivanja vrlo modernih tema i, na drugoj strani, vrlo starih pesničkih i ljudskih iskustava. Mada učestvuje u herojskom poduhvatu, u poslu koji se bliži ljudskim granicama, a katkad ih i prevazilazi, Elpenor nije tipični primer heroja, a čeka ga i neherojska smrt, kada od pića i mamurluka pada s krova i lomi vrat, pa potom neko vreme

u ovim stihovima prostor podrazumeva, kao sama datost, što ga ne čini manje problematizovanim, ali mu se, samim tim, daje bitniji status. Prostor u Ilićevoj poeziji se menja, ali u najvažnijem ostaje isti – to je prostor intime, svejedno da li je sasvim kameran ili je pak reč o širem i ospoljenom prostoru sa kojim se jedinka i dalje identifikuje. Jedinka osvaja jedan po jedan prostor tako što ga iz naglašne subjektivističke perspektive prilagođava sebi: to više nije prostor po sebi, već prostor u kome se odigrava konkretna, a ne bilo kakva ljudska sudbina sa svim svojim izazovima. U prvim Ilićevim knjigama taj prostor veoma često bila je soba. U tom svedenom i zaokruženom prostoru subjekt ove poezije prepoznavao je svoje velike i male razloge, otkrivajući polje intime kao veliku pozornicu egzistencije. U *Kvartu* soba ostaje važan i po mnogo čemu povlašćen prostor, ono što nesumnjivo *jeste* u varljivom i nesigurnom svetu okolnih i vidljivih stvari. Subjekt ove poezije vrlo često upravo iz sobe posmatra svet, znajući kako takva stajna tačka jeste jedini postojan horizont. Ali u *Kvartu* vidimo kako se pesnički prostor širi. To proširenje prostora poezije i egzistencije pesničkog subjekta na prvi pogled jeste neslućeno veliko. Od sobe u *Kvartu* se stiglo do gradske četvrti, ponegde čak i do celovitog grada, do predgrađa, do grada u kome se ne živi nego se u njemu, mediteranskom gradu, samo privremeno boravi, kao i do čitavog niza prostora koji pripadaju izvangradskom miljeu. Međutim, unutrašnji sadržaj jedinke u susretu sa tim prostorima nije suštinski drugačiji nego u vreme dok je ona bila u svedenom prostoru sobe. U svakom prostoru u kome se nalazi jedinka Ilićeve poezije prepoznaje, na jednoj strani, zadatost egzistencijalnog kruga koji se ne može napustiti, dok, na drugoj strani, u svakom prostoru pokušava da otkrije zatamljene slike mogućeg, odsutnog, autentičnog života. U tom dvojstvu zadatog i mogućeg oblikuju se scene osmišljenih, ali ne uvek i dosegnutih epifanija. U takvim, zaustavljenim scenama, “kao na trenutnom / snimku”, postmoderni verizam Ilićeve poezije dolazi do svog najčistijeg glasa.

Izdvojena, kao i svet o kome govori, poezija Živorada Nedeljkovića u svakodnevicu malih stvari prepoznaje svoju istinsku temu. Govoreći tiho, iz naglašeno lirske pozicije, ove pesme, postepene u svom toku, pokušavaju da u izabranim prizorima svakodnevice otkriju izraze dubljeg i smislenijeg postojanja. Nedeljkovićeve poezija predstavlja promišljeno i tiho preispitivanje svakodnevice. Ako je promišljenost način na

koji se pristupa svetu, ako je to drugo ime za eminentno lirsku volju da se razumeju male i skrivene stvari naših života, u koje se nekad intenzivno mešaju bes istorije i sila nužnosti, onda stišani ton njegovih stihova jeste način na koji se ovaj pesnik u svakoj prilici i povodom svih tema obraća svome čitaocu. Čitajući Nedeljковиćeve pesme, prepoznamo pesnika koji je dostigao visoku meru i jasno individualizovao sopstveni ton. Pesme ovoga autora odlikuju se nerazglašenim temama, tihim tonom i izvornom skromnošću. One se ponekad mogu doživeti kao nedovoljno raznovrsne, jer nam se već posle nekoliko njegovih pesama namah stvori standard i horizont očekivanja koji se retko izneverava, ali nam, na drugoj strani, pokazuju svu vrednost svakodnevice. Nedeljковиć bira teme iz neposrednog okruženja lirskog subjekta. On, pri tome, ne previđa težinu istorije, društva ili politike, koliko god da prema njima ima ironijsko-melanholični otklon, ne zapostavlja ubrzanje koje vlada u njegovom dobu, niti pak smisao trajanja kulture, još manje previđa međuprostor između jedinke i tih velikih entiteta, ono polje u kome se proverava naš svagdašnji udes i spas. Nedeljковиć je stišan i kada je reč o poetičkim načelima. Ona se, naravno, mogu raspoznavati iz njegovih stihova, neka su vidljiva i onome ko pročita samo jednu pesnikovu pesmu (tretman svakodnevice, tip melanholične meditativnosti, lirizam, tihi govor o malim stvarima, status jezika, referentnost), ali su u njima gotovo uvek posredno kazana. Ostajući na strani svog povučeno, distanciranog lirskog subjekta, kome je neporedivo bliža pozicija zapitanog posmatrača, onoga koji, sa strane, pažljivo gleda i o onome što je video izveštava glasom dovoljno tihim da bismo ga pažljivo oslušnuli, ovaj pesnik, kao neki lirski hroničar, sve vreme svedoči o događajima modernog sveta. Taj svet je osvetljen nesumnjivom lirskom perspektivom. Lako je videti da lirski subjekt u mnogo čemu nije blizak tom svetu, iz čega, uostalom, proističe i njegova izmahnuta pozicija.

Pesme složene u knjigama od *Pogrešne prognoze* do *Tačnih stihova* predstavljaju uzlaznu, kristalizacionu liniju jedne poetike u kojoj se simbolički povlašćuju male stvari, a svakodnevića postaje velika pozornica na kojoj se probranim i preciznim jezikom dolazi do epifanijskih trenutaka savremene srpske poezije. Dosledno opredeljen za liriku, Živorad Nedeljковиć ispisuje stihove u znaku melanholične smirenosti i zapitanosti naseljene primerima jezičke uzbudljivosti. Nastali na ovakvoj

pozadini, pesnikovi stihovi uobličavaju poetiku običnog, sporednog i skrivenog. To se može videti već po činjenici da je veliki broj Nedeljkovićevih pesama smešten u dvorištu kao izdvojenom, intimizovanom prostoru prirode. Dvorište se u ovim stihovima ukazuje kao izabrani svet lirskog subjekta, mesto u kome je on dovoljno sa sobom i odakle smireno osmatra svet. Isto tako, dvorište više nije netaknuta priroda, već priroda kultivisana ljudskom rukom, vrt koji se uporno obdelava, simbolička zamena za sve čovekove napore.

Prizori iz svakodnevice ili iz sećanja na svakodnevicu naselili su i stihove Nenada Miloševića. Ali se od simbolizacije detalja ovde ide prema najširoj pozornici egzistencije, prema lirskoj esejizaciji sveta poezije i ekonomije, kulture i istorije. Povlašćena mesta u poeziji Nenada Miloševića jesu, zapravo, trenuci. Sve se u ovim pesmama zbiva u retkim časovima sabranosti lirskog subjekta ili u časovima kulminacije njegove svakodnevne raspolućenosti, u blesku epifanije ili u iskupljujućem trenutku spoznaje. U takvim trenucima lirski subjekt Miloševićevih stihova prepoznaje svet oko sebe, ali otkriva i samog sebe. U tom dvostrukom raskrivanju ukazuju se najbolje strane Miloševićevih pesama, kao i njihova sposobnost da se iz mirnog govora o svakodnevnim, pa tako i neizrazitim stvarima očas pređe u zonu preciznih i uzbuđujućih uvida. Stvarnost tada postaje razučena, a unutrašnji svet lirskog subjekta nužan uslov pesničkog govora u kome se iza običnosti otkrivaju opasne senke i neočekivane situacije. Koji su to trenuci Miloševićeve poezije? Jutro i sumrak, večer i podne, ili pak neki čas između ovih tako čestih vremenskih pokretača pesničke imaginacije. U nekom od ovih trenutaka preobražava se subjekt pesnikovih stihova, suočava se sa novim znanjem o sebi, sa novim, do tada neviđenim izgledom svoga sveta. Niko takav susret nije doživeo, a da je posle njega ostao isti. U svakodnevici svoga postojanja gradski čovek Miloševićevih pesama, postojano prisutan u svim njegovim knjigama, negde na razmeđu između melanholije zrele mladosti i prepoznatog umora ranog srednjovečja, i sam se menja, ispovedajući svoju priču, kazujući svoju raspršenu, fragmentarizovanu hroniku modernog grada. Zajedno sa svojim junakom, preobražavaju se i same pesme. U njima se prati raspon od razvijene deskripcije nekog događaja, okolnosti ili zapitanosti, da bi se potom govor usredsređivao na trenutak promene u kome se prethodni događaji raspoznaju kao priprema za predstojeći uvid.

Od ovog preobražaja zavisi i status Miloševićevih pesama. Ne samo da se većina njih oblikuje na ovoj formativnoj osnovi već i njihova uverljivost duguje najveći deo svoje snage upravo opisanoj sposobnosti da se minimalizam i rutina svakodnevice preudese u neuporedivost jednog ljudskog života. U stihovima Nenada Miloševića ispovedanje svakodnevice lirskog subjekta produbljuje se ispitivanjem velikih izazova njegove socijalne i civilizacijske situacije. Otuda raspon njegove poezije ide od malih, kamernih lirskih studija do lirske esejizacije sveta zapletenog u ekonomski pragmatizam i ideološke projekte. Slika društva ili slika ekonomske stvarnosti koji se tiču svih stoje naspram malih, lokalnih, svakodnevnih prizora važnih samo zainteresovanom posmatraču.

Laslo Blašković je jedan od najizdašnijih proizvođača pesničkih slika u savremenoj srpskoj poeziji. Bogate koliko i iznenađujuće, ove slike pokazuju Blaškovića kao pesnika postmoderne redakcije (neo)nadrealističkih iskustava. Posle nekoliko knjiga u kojima je bilo više pesama nego poema, Laslo Blašković je napisao knjigu *Žene pisaca* u kojoj preovlađuju kratke pesme. Mada je ostao privrženik asocijativne fraze i eruptivnog izraza, po čemu je prepoznatljiv u savremenoj srpskoj poeziji, Blašković je u knjizi *Žene pisaca* uneo jedan važan dodatak gradivnom materijalu svojih stihova. Naime, u njima, mnogo više nego do sada, zapažamo kako ove pesme nastaju iz sasvim svakodnevnih relacija i od epifanija otkrivenih u toj svakodnevici.

Govor munjevite asocijativnosti i neočekivanih slika svojstven je i pesmama Danice Vukićević. Dok u Blaškovićevom stihu osvaja ironija i kada govori o nesigurnom jeziku i pokazuje istrošenost nekih govornih formi, ali i kada govori o slomu zatečenih garancija smisla, stihovi Danice Vukićević obeleženi su intenziviranim govorom jedinke o susretu sa svetom. Nenad Jovanović u jake i upečatljive slike svoje poezije preobražava različite izraze iskustva, naročito onog neposrednog i onog sasvim individualizovanog. Naglašena vizuelna nota, udružena sa jezičkom imaginacijom, čini Jovanovićeve pesme uskomešanim nizom žanr-scena u kojima se stvarnost, u isto vreme, i evocira i prevazilazi.

Melanholična i lirska refleksivnost obeležavaju svedene pesme i poeme Marije Knežević. I kada govore iz pozicije gotovo privatnih senzacija, i kada dublje zalaze u dostupni svet, stihovi Marije Knežević su najviše okrenuti potisnutoj, osujećenoj subjektivnosti. Na drugoj strani, pesme Ane Ristović protiču u

znaku oslobođene subjektivnosti. To se ogleda kako u izboru tema, koje su vrlo često u bliskoj vezi sa postupkom detabuizacije, tako i u preovlađujućem stavu prema svetu erosa i svetu socijalne realnosti. Polazeći od sličnog razumevanja sveta u kome subjektu pripada posebno mesto, a potom prividno različito govoreći o u osnovi istom (glasom melanholične rezignacije i glasom detabuizacije), pesme Marije Knežević i Ane Ristović su zanimljiv doprinos novijoj srpskoj poeziji.

Sasvim stvarni prizori i sasvim konkretne situacije mogu se prepoznati u svakoj pesmi Srđana Valjarevića. Nema sumnje da nam on govori o našem svetu, o gradu devedesetih, sa poznavanjem njegovih rubova i zamračenih mesta. Kao kakav hroničar iz pozicije urbanog realizma, Valjarević u narativnom tonu svojih najboljih pesama ostvaruje slike izuzetnog simboličkog potencijala. Tada to više nije samo naš svet, nego svet u koji smo svi pali, svejedno koje to mesto jeste kafavijevski jedini grad našeg života.

Ispisana u strogim versifikacijskim formama, u znaku dijaloga sa poezijom Ivana V. Lalića, poezija Dejana Aleksića, pogotovu u knjizi *Posle*, nasleđuje neosimbolističke topose (jezik, oblik, kultura, tradicija). U ovim stihovima postepeno se otkriva slika svakodnevice kojom mine neki epifanijski vidik, da bi se potom ukazala i kakva scena negacije svetlih principa. Ipak, Aleksićeva poezija je, na prvom mestu, slavljenje sveta takvog kakav jeste, sa svim sadržajima koje taj svet podrazumeva. Svesna prirode svog sveta ali i svesna svog postsimboliističkog pozvanja da u takvom vrlo neizvesnom svetu osluškujе i sluti dublje uvide i uzroke, ova poezija prepoznaje u jeziku mogućnost prevazilaženja opisanog dvojstva.

Pesme Ane Seferović i Jasmine Topić predstavljaju prime-re poezije budućnosti koje je već došla. Međusobno veoma različite, pesme ove dve pesnikinje podrazumevaju jednu važnu bliskost. Nju valja otkrivati u posvećenom odnosu prema pesničkom jeziku kao sredstvu razumevanja sveta. Svedeni jezik i precizne pesničke slike obeležavaju poeziju Ane Seferović. U njenim pesmama ukazuju se likovi stvarnog sveta, onog koga smo zatekli i onog koji se objavljuje upravo u ovom času. Stihovi ove pesnikinje zaokupljeni su intimnom dramom svakodnevice, da bi u knjizi *Beskrajna zabava* postali otvoreni i za stereotipe i modernog urbanog sveta. Pesme Jasmine Topić, a tu pre svega imamo na umu njenu knjigu *Romantizam*, koja označava veliki uspon ove pesnikinje, nastaju

postepenim taloženjem stihova koji pokušavaju da iznutra, glasom introspekcije i autorefleksije, sagledaju zadati svet. Sa jasnim nasleđem modernističkih poetika, pri čemu tu poezija Jovana Hristića ima posebno mesto, pesme Jasmine Topić se uzglobljavaju kao promišljeni primeri rekonstrukcije privatne, gotovo kamernе, i javne svakodnevice.

U pesmi “Poezija nastaje”, objavljenoj u knjizi *Živa rešetka*, Vojislav Karanović kaže:

Pesnik je onaj
Koji piše pismo
Na adresu nepostojeće osobe
Koja živi u nepostojećem gradu
Nepostojeće zemlje.

Pišući ovu pesmu na početku devedesetih, Karanović verovatno nije ni slutio koliko će ona biti ne samo mala rasprava o nastanku pesme i o poziciji moderne poezije u sistemu društvenih znanja već i svedočanstvo o tome kako je nastajala nova srpska poezija u poslednjoj deceniji XX veka i u prvim godinama posle nje.

Napomena: 1990-2007.

Postoje termini koji su vrlo uslovni, ali su, u svoj toj uslovnosti, neophodni za lakše sporazumevanje. Takva je sudbina svih konvencija. Po svojoj prirodi vrlo uslovne, konvencije ipak omogućavaju da komunikacija teče prirodno i neopterećeno, a da se, umesto umnožavanja nespo razuma, uspostavlja ju prihvatljivi okviri razumevanja.

Nije drugačije ni sa terminima kao što su “nova srpska poezija” ili “poezija devedesetih godina”. Ovi termini bi se mogli osporavati na različite načine. Ali nije sasvim jasno šta bi se takvim osporavanjem dobilo. Potpuno je izvesno da će se za nekoliko godina uobličiti nova pesnička generacija koju ćemo, u nedostatku boljeg imena, a u nužnosti da znamo o čemu govorimo, nazivati “nova srpska poezija”. Tada će biti potrebna jedna nova antologija kako bi se sistematizovalo to novo pesničko iskustvo.

Isto tako, sasvim je jasno da sintagma “poezija devedesetih godina” može da podrazumeva različita, pa i vrlo suprotstavljena značenja. U ovom slučaju, termin “poezija devede-

setih godina” upotrebljavan je da označi poeziju pesnika koji izlaze na scenu u poslednjoj deceniji XX veka, a nikako ne i da označi sve što je u tom vremenu na srpskom jeziku pisano u obliku stihova.

Termin “nova srpska poezija” ima, dakle, operativnu, a ne poetičku vrednost. Ovaj termin implicira da autori iz izbora *Nova srpske poezija 1990-2007*, nešto nasleduju, ali i da se posle njih već ukazuju mogući novi naslednici.

Zašto sam se odlučio za pomenuti vremenski raspon?

Ako termin jeste uslovan, što ništa ne oduzima njegovoj upotrebljivosti, godine označene u podnaslovu ovog izbora nikako nisu proizvoljne. Poslednja godina (2007) jeste tačka u vremenu iz čije perspektive jeste konačno oblikovan ovaj izbor. Slika je zaustavljena sa željom da se ukaže na nekoliko važnih i zanimljivih pesničkih individualnosti koje su se ostvarile posle 1990. godine.

Pesničke generacije, kao i pesnički opusi, uostalom, nastaju u konkretnom vremenu, a tragovi tog konkretnog vremena mogu se pratiti i u stihovima pesnika predstavljenih u ovom izboru. Dramatične istorijske i društvene promene koje su nastupile posle 1990. godine uslovile su i čitav niz promena u statusu književnosti i pogotovu poezije u okviru nje. Drugim rečima, poezija je u devedesete ušla sa jakim glasom, sa socijalnom funkcijom i sa prilično značajnim javnim statusom, a iz tog vremena izlazi kao marginalizovana delatnost, kao zanat u izumiranju koji, ipak, neće izumreti.

I još je zbog nečega bilo važno odrediti pomenute vremenske granice. To proističe iz same prirode ovog izbora. To nije antologija koja predstavlja celokupnu srpsku poeziju, već tematska antologija koja nastoji da pokaže nove poetičke pojave i najuobičajnije nove pesničke glasove formirane u srpskoj poeziji posle 1990. godine. Otuda koristim sintagmu “poezija devedesetih godina” da bih označio stihove novih pesnika. Drugačiji pristup bio bi teško ostvarljiv u jednom celovitom i doslednom obliku. Ako bismo pod “poezijom devedesetih godina” smatrali poeziju pesnika svih generacija koji su pisali i objavljivali tokom te decenije, onda bismo dobili pre almanah nego antologiju novije srpske poezije, budući da ne bismo mogli da biramo najbolje pesme od datih pesnika već samo njihove novije stihove.

Opređeljujući se za antologijski izbor nove srpske poezije, učinio sam to u uverenju da pesnici devedesetih zaslužuju da

budu predstavljeni u obliku antologijskog izbora, svejedno što su njihovi opusi upravo sada u najintenzivnijem nastajanju. To ovoj antologiji daje jednu vrstu posebne draži, jer se antologičar suočava sa rizikom većim nego što je to u sastavljanju antologija koje obuhvataju duži vremenski period, a pogotovu u sastavljanju antologija perioda koji je u književnoistorijskom smislu zaokružen. Pesnici koji su predstavljeni u ovom izboru svakako će se značajno menjati u svojim novim pjesmama i u svojim novim knjigama. Autori čije pesme sada nisu izrazite možda će u narednim knjigama obradovati svoje čitaoce, među kojima će se truditi da bude i ovaj antologičar. I svakako: akreditacije je neophodno neprestano obnavljati, čak i kada ste se jednom našli u nekoj antologiji. Naprosto, antologije ovakve vrste, koje istražuju pesničke opuse u nastajanju i u promenama, i same su podložne promenama. Ako za nekoliko godina budem ponovo priređivao antologiju novije srpske poezije, voleo bih da u njoj budu i neka nova imena.

Birajući ovde zastupljene stihove, nastojao sam da, u svim prilikama, uzmem samo najbolje pesme, nezavisno od toga u kojoj meri one reprezentuju različite poetičke ili tematske faze pojedinih pesnika. Otuda ovo i jeste antologija, a ne panorama pesničkih postupaka, poetičkih i oblikotvornih modela ili tematskih izazova novijeg srpskog pesništva.

Pesnički tekstovi su doneti u celini, osim u slučaju poema Nenada Šaponje. Iz njih sam izdvojio delove koji ih najbolje predstavljaju.

Redosled ciklusa pesama u ovoj antologiji odredila je hronologija rođenja zastupljenih pesnika. Redosled pesama u okviru ciklusa koji predstavljaju zastupljene pesnike odredila je hronologija objavljivanja pesama.

Predstavljajući pesme sedamnaest pesnika, rođenih između 1959. i 1977. godine, a na pesničkoj sceni prepoznatih između 1990. i 2007. godine, nastojao sam da predstavim nove razloge zbog kojih je važno čitati savremenu srpsku poeziju. Evo tih razloga.

Damir Arsenijević

Bosna pharmakos – ka političkoj kritici kulture

prevela sa engleskog:
Ajla Demiragić

Ovaj rad ima tri opća cilja. Prvi je da predstavi teorijski okvir putem kojeg se dominantne ideološke pretpostavke – na kojima počivaju književna historiografija i savremena poezija u Bosni i Hercegovini od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća – mogu evaluirati, te koji omogućava artikuliranje alternativa tim pretpostavkama. U ovom radu oslanjam se na kulturni materijalizam, prije svega na radove Terryja Eagletona i Alana Sinfielda, te na kritiku ideologije koju je razradio Slavoj Žižek. Drugi cilj je da, kroz navedenu teorijsku prizmu, ponudim pregled načina na koje je poezija u Bosni i Hercegovini bila pod utjecajem društveno-političkih promjena započetih potkraj 1980-ih godina, te kako je sama reagirala na te promjene. Imajući u vidu da polje kulturne produkcije vidim kao područje sukobljavanja i borbe oko označavanja i značenja, ovdje analiziranu poeziju smatram konkretnom materijalnom intervencijom u to polje.

Ipak, takvo kontekstualiziranje je samo inicijalna, ali nužna operacija koja stvara osnovu za treći i najznačajniji cilj rada: dokazivanje tvrdnje da je od kraja 1980-ih godina postojala određena struja u poeziji, koju sam na jednom drugom mjestu odredio kao “poeziju razlika”,¹ a koja razotkriva dominantnu ideologiju u njenom potpunom bankrotstvu i nudi emancipatorni potencijal za ponovno osmišljavanje političkih, socijalnih i kulturnih odnosa u BiH.

Ova struja pjesničke produkcije je, nažalost, bila potisnuta i zanemarena u diskursu o poeziji, ili se o njoj, u najboljem slučaju, tek djelimično diskutiralo. Moja namjera jeste da se dijahronijskom analizom i sučeljavanjem s postojećim strujama unutar pjesništva *poezija razlika* osnaži, te da se analizira kako njena disidentska priroda naglašava, pa i proširuje nedosljednosti dominantne ideologije.

1 Damir Arsenijević, “Poezija razlika u Bosni i Hercegovini – ‘negiranje dominantne ideologije monopola na vjerodostojnost’”, *Zeničke sveske*, 02/05 (2005).

2 “Strukturirani uzorak” odnosi se na aktivnost u kojoj “istraživač/ica vrši izbor slučajeva koje će uključiti u uzorak na temelju suda o njihovoj tipičnosti. Na ovaj način oni grade uzorak koji zadovoljava njihove specifične potrebe.” Vidjeti Louis Cohen, Lawrence Manion i Keith Morrison, *Research Methods in Education*. V izd. (London and New York: Routledge Falmer, 2003), str. 103- 104.

3 Za odličnu diskusiju o liberalnom konformizmu vidjeti Nebojša Jovanović “Yet Another Effort, Intellectuals, If You Would Become Amnesiacs! Against Post-Yugoslav Liberal Conformism,” *Leap into the City: Chisinau, Sofia, Pristina, Sarajevo, Warsaw, Zagreb, Ljubljana-Cultural Positions, Political Conditions: Seven Scenes from Europe*, (ur.) Katrin Klingan and Ines Kappert (Cologne: DuMont Literatur und Kunst Verlag, 2006).

4 Boris Buden, *Kaptolski kolodvor*, Vesela nauka, (ur.) Branimir Stojanović (Beograd: Centar za savremenu umetnost Beograd, 2002), str. xiii.

Izbor pjesnika/kinja i pjesama sačinjen je na osnovu postupka koji se u istraživačkoj metodologiji naziva “strukturirani uzorak”. U ovom radu takav uzorak je upotrijebljen kao smišljena strategija usmjerena na predstavljanje određene političke solidarnosti koju utjelovljuje svaka od identificiranih poetskih struja.² Bazirao sam se na djela oko 30 pjesnika/kinja, u rasponu od onih već etabliranih pa do novih glasova, kako bih analizirao ulogu poezije u polju bh. kulturne produkcije od kraja 80-ih godina prošlog stoljeća. Kriteriji u procesu selekcije pjesničkih tekstova kreću se od reafirmacije statusa književnog stvaralaštva, utemeljenog na njegovoj kritičkoj recepciji, pa do reevaluacije značaja kako neafirmirane poezije tako i etabliranih djela.

Polemički ton ovog rada je upotrijebljen s namjerom: nadam se da će analizu prezentiranu u ovom radu preispitati drugi istraživači/ice u ovoj oblasti. Kao takav, ovaj rad usmjerava svoje argumente protiv onih koji *uistinu vjeruju* da je etnonacionalni model jedina realnost današnje Bosne i Hercegovine. Naravno, riječ je o današnjim bosanskohercegovačkim liberalnim konformistima,³ a ne o etnonacionalistima. Upravo su oni ti koji ovih dana vrše prepakiranje etnonacionalnog modela, bilo kroz konsocijacijsku demokratiju ili kroz jedinstvo u razlikama. To su isti oni koji su krajem 1980-ih, vjerujući da ne postoji alternativa etnonacionalizmu, napustili politiku u korist kulture. Oni su također bili ti koji su prihvatili etnonacionalnu logiku s kraja osamdesetih – ili Jugoslavija ili demokratija – i još uvijek je prihvataju kao “povijesnu nužnost”, ili kao svojevrsnu “nepovratnu političku činjenicu”.

Pišući o prešutnom prihvatanju takve dominirajuće etnonacionalne logike, Boris Buden je primijetio da “pristati bez otpora na tu dominaciju, bespogovorno prihvatiti spomenutu ekskluzivnu disjunkciju, to nasilno ‘ili-ili’, kao jedinu logiku vlastite političke stvarnosti, značilo je svojevrijedno odustati od slobode. I tako prihvatiti sukrivnju za svo зло koje se po toj logici desilo. Ljudi nisu odgovorni za slobodu koja im je uskraćena nego za neslobodu kojoj se nisu suprotstavili.”⁴

Upravo u ovom prihvatanju etnonacionalne logike kao nužnosti i jedine političke mogućnosti leži istinski *Denkverbot* u današnjoj Bosni i Hercegovini – zabrana koju nameću liberalni konformisti, a koja se odnosi na mogućnost artikuliranja bilo kakve ljevičarske političke alternative. Ovaj rad je usmjeren protiv takvog *Denkverbota*. Suprotstavljajući se kulturnoj

politici, ovaj rad predstavlja poziv, ali i mogući model za revalidiranu političku kritiku kulture – koja je politizirana u ime svih onih koji su isključeni i marginalizirani u današnjoj BiH, a na kojima se dominantna ideologija otkriva u svojoj nekonzistentnosti i bankrotstvu.

Kulturni materijalizam i reartikulacija bosansko-hercegovačkih književnih historiografija

Promišljanje ideologije i obima disidencije ima središnji značaj za kulturni materijalizam, budući da je ovaj teorijski pravac zainteresiran kako za dominantne, tako i za subordinirane ideje, te za ispitivanje načina na koje te ideje djeluju u društvu.⁵ Za razliku od tradicionalne kritike, kulturni materijalizam “ne pokušava da mistificira svoje perspektive kao prirodne, očigledne ili ispravne interpretacije... već je posvećen transformaciji društvenog poretka koji eksploatira ljude na bazi njihove rase, roda i klase.”⁶ Disidentstvo, prema Sinfieldu, nastaje iz pritisaka i strategija koje dominantna ideologija nužno proizvodi u pokušaju da održi vlastitu sigurnost, dok uspjeh ili neuspjeh disidentstva ovisi o relativnoj snazi i slabostima u specifičnim historijskim okolnostima.⁷

Drugi način da se problematizira dominantna ideologija jeste fokusiranje na ‘tipičnost’ na koju se ona poziva (pri čemu je njena univerzalnost izražena kroz specifičan sadržaj) i insistiranje na tvrdnji da je riječ o “elementu fantazme, fantazmičkog miljea/podrske univerzalnoj ideološkoj ideji.”⁸ Fantazma stimulira i uzrokuje želju jer nudi obećanje da će prikriti nedostatak u simboličkom poretku.⁹ Pošto je fantazma *uvijek-već* simbolizira i potpomaže, ideologija se u osnovi obrće oko artikuliranja “eksternog elementa, stranog tijela koje uvodi korupciju u zdravo društveno tkivo.”¹⁰ Tu treba locirati i krajnje utopište ideologije: u “*unheimlich* spektralnom dodatku”¹¹ Taj spektralni dodatak je ujedno i simptom svake ideologije.

Simptom je najkonkiznija definicija Lacanovog Realnog: “Što mi više moje (simboličko) rezonovanje govori da je x nemoguć, to me njegova fantazma više proganja”.¹² Riječ je o praznini u simboličkom poretku, nedostatku oko kojeg je simbolički poredak konstituiran (‘fundamentalnoj nemoćnosti’), limitu potpune simbolizacije, koji ga otkriva kao nekompletnog, dislociranog i iščašenog.

5 Scott Wilson, *Cultural Materialism: Theory and Practice* (Oxford: Blackwell, 1995), str. 35.

6 Jonathan Dollimore, Sinfield, Alan (ed.), *Political Shakespeare: Essays in Cultural Materialism*, II izd. (Manchester University Press, 1996), str. viii.

7 Alan Sinfield, *Cultural Politics-Queer Reading* (London and Philadelphia: Routledge and University of Pennsylvania Press, 1994), str. 25-6.

8 Slavoj Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology* (London: Verso, 1999), str. 175.

9 Vidjeti II poglavlje Yannis Stavrakakis, *Lacan & the Political*, Thinking the Political, (ur.) Keith Ansell-Pearson and Simon Critchley (London and New York: Routledge, 1999)

10 Slavoj Žižek, *The Sublime Object of Ideology* (London: Verso, 1989), str. 126.

11 Vidjeti Slavoj Žižek, “Between Symbolic Fiction and Fantasmic Spectre: Toward a Lacanian Theory of Ideology,” *Interrogating the Real*, (ed.) Rex Butler and Scott Stephens (London: Continuum, 2005), str. 262.

12 Žižek, “Between Symbolic Fiction and Fantasmic Spectre: Toward a Lacanian Theory of Ideology,” str. 258.

- 13 Wilson, *Cultural Materialism: Theory and Practice.*, str. 37-8.
- 14 Terry Eagleton, *Holy Terror* (Oxford: Oxford University Press, 2005), str. 135-6.
- 15 Žižek, *The Sublime Object of Ideology*, str. 180.
- 16 Žižek, *The Sublime Object of Ideology*, str. 172-3.
- 17 Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, str. 158.
- 18 Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, str. 158 i napomena 23.
- 19 Slavoj Žižek, "Class Struggle or Postmodernism? Yes, Please!" *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*, (ur.) Judith Butler, Ernesto Laclau i Slavoj Žižek (London: Verso, 2000), str. 119.
- 20 Žižek, "Class Struggle or Postmodernism? Yes, Please!", str. 121.
- Fokusiranje na Realno omogućava više prostora za promišljanje o disidentstvu, koje je povezano sa "negativnošću koju aktivira traumatični susret s Realnim kao sa pozitivnom diskurzivnom borbom", i kao s onim što ima suštinski značaj za samu historiju.¹³ U svom najnovijem radu Eagleton se također oslanja na Realno kao na područje na kojem se odbačeni i isključeni iz simboličkog poretka – figura *pharmakosa*, žrtva-agent društvene transformacije ili "odgovorni oblik nehumanosti" – susreću s drugima.¹⁴
- U tom kontekstu moguće je rasvijetliti potencijal za društvenu transformaciju pozicije u kojoj "subjekt predstavlja odgovor Realnog".¹⁵ Ako je Realno praznina, nedostatak oko kojeg je izgrađen simbolički poredak, a u isto vrijeme i preostatak, distorzija simbolizacije, na koji način se može artikulirati? Upravo neuspjeh simbolizacije nudi način da se Realno "zaokruži", da se locira njegovo prazno mjesto i upiše sama nemogućnost njegovog upisivanja.¹⁶ Subjekt ne samo da ukazuje na nedostatak u simboličkom poretku, već je ujedno i "kontingencija koja predstavlja osnov samog pozitivnog ontološkog poretka, odnosno 'medijator u nestajanju' čija gesta samobrisanja transformira pre-ontološko kaotično mnoštvo u sliku pozitivnog 'objektivnog' poretka stvarnosti."¹⁷ Stoga je svaka ontologija politična, jer je utemeljena u toj kontingenciji: u "odbačenom, kontingentnom, 'subjektivnom' činu odlučivanja." Zadatak kritike ideologije jeste da "objelodani njenu odbačenu 'političku' osnovu, koja se skriva iza privida reificiranog ontološkog poretka: kako se ona zasniva na određenom ekstremno subjektivnom činu."¹⁸
- Bitno je ne pribjeći redukciji subjekta na proces subjektivizacije, jer je upravo to zamka marginalističke politike identiteta. Subjekt je unutarne ograničenje društvenog; čisti antagonizam, ono što ostaje izvan simboličkog i što spriječava njegovo zatvaranje. Subjekt je praznina u strukturi koju "imaginarno (ne)prepoznavanje interpelacijskog Poziva nastoji da popuni".¹⁹
- Ova radikalna negativnost ili "zadržavanje kod negativnog" predstavlja *locus* transformativnog potencijala kroz *čin*, u žižekovskom smislu, kao ono što prevazilazi rješavanje parcijalnih problema subjektivizacije i teži reartikulaciji samog principa na kojem počiva simbolički poredak.²⁰ Subjekt se pojavljuje "upravo u trenutku kada individua izgubi podršku u mreži tradicije", a to granično iskustvo na nivou artikuliranog,

na kojem individua zauzima 'ekskremntnu' poziciju – poziciju simptoma, ili *pharmakosa* – jeste tačka u kojoj individua postaje subjekt.²¹

Postavlja se pitanje kako se, na osnovu dosadašnjeg izlaganja, mogu razviti emancipatorne strategije usmjerene na širenje "trusnih linija" u dominantnoj ideologiji. Politizacija do sada nepolitiziranih i marginaliziranih društvenih grupa je odlučujući korak u politizaciji grupe pjesnika i pjesnikinja koji/e su bili/e marginalizirani/e jer su pripadali/e mlađoj generaciji, ili gej i lezbijskoj sceni. Ipak, ovo politiziranje mora prevazići savremenu postpolitiku menadžmenta, u kojoj je svaka grupa i podgrupa uredno kategorizirana, pa se određeni koraci poduzimaju kako bi se rasvijetlile i uklonile samo nepravde koje su nanese pojedinačnoj grupi.

Postpolitika vrši prikladno upravljanje svim posebnostima, ali time politički teren i njegova pravila ostaju nepromijenjena. Ovo je bijeg od politike koji upravo i leži u odbacivanju klasne borbe. Kao što je Žižek naglasio, ovdje leži suštinska razlika "između feminističke/antirasističke/antiseksističke itd. borbe i klasne borbe: u prvom slučaju cilj je prevesti antagonizam u razliku ("miroljubiva" koegzistencija spolova, religija, etničkih grupa) dok je cilj klasne borbe upravo suprotan: da se klasne razlike pogoršaju i pretvore u klasni antagonizam."²²

Kroz naturalizaciju, personalizaciju i kulturalizaciju, postpolitičko multikulturalno upravljanje razlikama i njegov diskurs tolerancije depolitizira društveni konflikt i marginalizaciju, reducirajući "konflikt na inherentni sukob među identitetima, čineći samu religijsku, etničku i kulturnu razliku inherentnim poljem konflikta, što predstavlja poziv na praksu tolerancije, koja ga ublažava."²³ Ovo je suštinski uvid u kontekstu poslijeratne BiH, gdje multikulturalna politika međunarodne zajednice stavlja naglasak na etničku toleranciju, a liberalni konformisti fetišiziraju kulturne razlike. Multikulturalna tolerancija upravlja zahtjevima i konfliktima ovih identiteta, ne dopuštajući ispravnu politizaciju.

Kako ističe Wendy Brown, "kao takva, tolerancija ponovno naglašava depolitizaciju zahtjeva i sukoba (identiteta), istovremeno se predstavljajući kao nenormirani instrument liberalne vlasti, puko sredstvo obezbjeđivanja slobode savjesti ili (što je možda primjerenije današnjici) slobode identiteta"²⁴

Raymond Williams je davno pokazao mogući izlaz iz ovog ćorsokaka. Njegova trijada – dominantno-rezidualno-nastaju-

21 Vidjeti Slavoj Žižek, *Tarrying with the Negative: Kant, Hegel, and the Critique of Ideology* (Durham: Duke University Press, 1993), str. 40-41. Vidjeti i Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, str. 160-161.

22 Slavoj Žižek, *The Parallax View* (Cambridge, Massachusetts and London: MIT Press, 2006), str. 362.

23 Wendy Brown, *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006), str. 15.

24 Brown, *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*, str. 24.

25 Raymond Williams, *Culture and Materialism*, II izd. (London: Verso, 2005), str. 48.

26 Williams, *Culture and Materialism*, str. 48

27 Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, str. 208.

će – omogućava politizaciju kulturnih praksi i širenje “trusnih linija” u, kako on naziva, “selektivnoj tradiciji” dominantne ideologije. Nadalje, tretirajući umjetnička djela ne kao predmete već kao prakse, Williams takođe predlaže ispitivanje “uslova prakse” u određenoj kulturi. Po njegovom mišljenju, “priznavanje veze između kolektivnog obrasca i individualnog projekta – a to su jedine kategorije na koje se na početku možemo osloniti – jeste priznavanje povezanih praksi”.²⁵ Takve povezane prakse mogu sadržavati sličnosti koje će nam omogućiti “da ih grupišemo u kolektivne obrasce”, koji mogu prelaziti žanrovske podjele, pa i da govorimo o “praksi grupe u određenom periodu prije nego o praksi određene faze u okviru žanra”.²⁶

U ovom radu razmotrit ću uslove prakse kako bih konstruirao tri pjesničke struje u skladu sa specifičnim ideološkim fantazmama koje one podržavaju, bilo da je riječ o reetnizaciji, transhistorijskoj, depolitiziranoj, apstraktnoj univerzalnosti esencijalističkog humanizma, ili o radikalnoj razlici. Nadam se da će ovakav model biti primjenjiv u širem kontekstu poezije u bivšoj Jugoslaviji.

U polju kulturne produkcije, ove tri paralelne struje, koje imenujem kao *poeziju reetnizacije*, *poeziju lažnog univerzalizma* i *poeziju razlika*, bile su uključene u sukob oko kulturnog značenja i kulturne memorije, te u njihovo preispisivanje od kraja 1980-ih naovamo. Pored toga, etičko-politička intervencija ovog rada ide korak dalje: ona uspostavlja i osnažuje prakse koje su pokrenule feministkinje, homoseksualci, lezbijke i pripadnici mlađe generacije – iščašeni elementi u simboličkom poretku od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća – kao *polje* univerzalnosti koje je nužno za pravi politički čin.

U ovakvom činu, “određeni zahtjev nije samo dio pregovaranja oko različitih interesa, već ima za cilj i nešto više, te počinje da funkcioniра kao metaforička kondenzacija globalnog restrukturiranja cjelokupnog društvenog prostora.”²⁷ Samo se kroz čin identifikacije sa *pharmakosom*, koji je kost u grlu simboličkog, može traverzirati fanatazma dominantne ideologije, i na taj način pomjeriti *kriterije mogućnosti* i reartikulirati simbolički prostor.

Solidarnost sa isključenima, u kojoj je subjekt izričaja sam isključeni element, može poslužiti kao radikalna politička pozicija koju svaka osoba može usvojiti kako bi uzdrmlala i repolitizirala samu logiku na kojoj počiva simbolički poredak.

To je čin traverziranja/pre(vazi)laženja fantazme u kojem je, kako ističe Richard Boothby, “subjekt potčinjen takvom efektu simboličkog nedostatka koji otkriva ograničenja svakodnevne stvarnosti.”²⁸

Ovaj rad otkriva radikalnu emancipatorsku politiku u poeziji razlike, struji koja uspostavlja one modalitete subjektivizacije koji se identificiraju sa simptomom. Prava politizacija se odvija kada određeni zahtjev potčinjenog “počinje funkcionirati kao metaforičko kondenziranje globalnog otpora” usmjerenog protiv dominantne ideologije.²⁹ *Pharmakos* stoji u metaforičkom odnosu prema zajednici. On je odbojna figura, u isto vrijeme i žrtva i agent transformacije simboličkog poretka. U svom bitisanju, *pharmakos* je “negativni indeks transformacije”, imajući u vidu da se s njegovim specifičnim predikamentom ne može nositi bez sveobuhvatne promjene simboličkog poretka – “njegovo nesvodivo naročito postojanje pokazuje da je njegova situacija univerzalna.”³⁰

Dijahronijski pregled i analiza koji slijede ispituju u kojoj je mjeri poezija sudjelovala u borbi oko značenja u polju bosanskohercegovačke kulturne produkcije, te u kojem obimu *pharmakos* poezije razlika nudi potencijal za radikalnu transformaciju.

Prijeratne bosanskohercegovačke književne historiografije i poezija

Polje kulturne produkcije od sredine do kraja 80-ih godina prošlog stoljeća bilo je metaforičko raskrižje, tačka u kojoj su donesene ideološke odluke u vezi s kasnijim kolapsom jugoslavenskog socijalizma. Ove odluke su donesene u korist rastuće reetnizacije, koju karakterizira etnonacionalna homogenizacija, dok su liberalni konformisti u potpunosti odustali od politike.

Kritika poezije je, naročito, bila polje na kojem je politička borba protiv nadolazećeg etnonacionalizma ustupila mjesto depolitiziranoj poziciji. U oštromnoj raspravi o vezi s ideologijom i književnošću u bivšoj Jugoslaviji, Drinka Gojković primjećuje da je u ranim osamdesetim Društvo pisaca Srbije branilo disidentstvo u poeziji, usmjereno protiv socijalističkog režima, isključivo na depolitiziranim osnovama – udaljavanjem poezije od društva i izbjegavanjem prave politizacije koja bi preispiti-

28 Slavoj Žižek, *Welcome to the Desert of the Real! Five Essays on September 11 and Related Dates* (London: Verso, 2002), str. 18.

29 Žižek, *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, str. 204.

30 Eagleton, *Holy Terror*, str. 135.

- 31 Drinka Gojković, "Trauma Bez Katarze," *Srpska strana rata: Trauma i katarza u istorijskom pamćenju*, (ur.) Nebojša Popov, II izd. (Beograd: Samizdat B92, 2002).
- 32 Mile Stojić, *Iza spuštenih trepavica: Hrvatsko pjesništvo XX stoljeća* (Sarajevo: Svjetlost, 1991).
- 33 Stevan Tontić, *Moderno srpsko pjesništvo* (Sarajevo: Svjetlost, 1991).
- 34 Enes Duraković, *Muslimanska poezija XX vijeka* (Sarajevo: Svjetlost, 1990).
- 35 Vidjeti Stevan Tontić, *Novije pjesništvo Bosne i Hercegovine* (Sarajevo: Svjetlost, 1991).

vala nasilne i nelegitimne aktivnosti koje je režim poduzimao.³¹ Etnonacionalizam je ponudio politički model putem kojeg je bilo moguće pokrenuti pitanja poput slobode govora i suprotstaviti se nedemokratskom socijalističkom režimu.

Prihvatanje etnonacionalizma u bosanskohercegovačkoj poeziji slijedilo je isti obrazac i percipirano je kao autentični izraz demokratije. Štoviše, uvaženi književni kritičari, koji nisu smatrali da je etnonacionalizam *panaceja* protiv nedemokratskog socijalizma, nisu ponudili bilo kakvu alternativu. Samodopadno insistirajući na "univerzalnim ljudskim vrijednostima", oni nisu ponudili izlaz i podršku alternativama koje su govorile glasom potlačenih – kao što su djela feministica, homoseksualaca, lezbijki i generacije mlađih umjetnika/ica.

Između 1990. i 1991. godine, pod uredničkom palicom Ivana Lovrenovića, sarajevska izdavačka kuća Svjetlost objavila je tri etnonacionalne antologije poezije 20. stoljeća i jednu antologiju savremene bosanskohercegovačke poezije: *Iza spuštenih trepavica*,³² *Moderno srpsko pjesništvo*³³ i, po prvi put u književnoj historiji socijalističkog perioda, antologiju muslimanske poezije *Muslimanska poezija XX vijeka*³⁴, te *Novije pjesništvo Bosne i Hercegovine*.

Ova posljednja antologija najbolje svjedoči o opsesiji etnonacionalnom podjelom književnosti: ne samo da sadrži kategorije hrvatske, muslimanske i srpske poezije, već postoji i indikativna kategorija označena kao "dva jevrejska pjesnika."³⁵

Kao svojevrsni inventar kraja milenijuma, ove antologije, posmatrane iz perspektive 2007. godine, stoje kao jasni dokazi dovršene etnonacionalne podjele BiH na početku 1990-ih. Napisane u periodu krize, one predstavljaju razočaravajuće svjedočanstvo o njihovim urednicima, svjedočanstvo potpunog i tihog prihvatanja etnonacionalne logike kao dominantne, ali i odustajanja od osmišljavanja i zalaganja za alternativni način promišljanja poezije i općenito književnosti u BiH.

Dvije velike studije o bosanskohercegovačkoj poeziji koje su objavljene pred sam početak rata, 1992. godine, nude jedinstven uvid u različite putanje aktivne politizacije književnosti. Studija *Pjesnici lirske akcije* Nikole Koljevića naposljetku se svodi na zapisivanje i podržavanje etnonacionalizma kao jedine moguće političke alternative. S druge strane, studija Hanifa Kapidžić-Osmanagić *Pjesnici lirske apstrakcije* aktivno odbija da se uključi u bilo kakvu raspravu o politici, zalažući se za depolitiziranu apstraktnu univerzalnost poezije.

Koljević je razvio poetsku paradigmu “lirske akcije” koju je definirao kao “*aktivan* lirski odnos pjesnika prema svom historijskom i biografski zadatom kontekstu”.³⁶ Ova paradigma, bazirana na dijalektičkom odnosu poezije i društva, predstavlja “selektivnu tradiciju”. Ona, kako se ističe, ujedinjuje prividno različite pjesnike, ali mjera u kojoj autor politizira njihovu poeziju i povezuje ih sa njihovim društvenim kontekstom nije ista. On propušta, naprimjer, da smjesti poeziju Abdulaha Sidrana u društveni kontekst i o njoj piše u terminima “ljudske akcije” koju Sidran uspijeva da “protivstavi tragično univerzalnom okviru krajnjeg ništavila”,³⁷ ali za poeziju Rajka Petrova Noge ustvrdit će da je *osvojila* “domaću univerzalnost” korištenjem epskih simbola i “našeg arhetipski dubokog obrasca ponašanja”. Elaborirajući i prihvaćajući takvu logiku, Koljević će ustvrditi da je Nogo uspio napraviti ono što je “u poeziji možda najteže: da veran svom ličnom glasu i liku ‘svoj slučaj’ saobrazi sa sudbinom i duhovnim obrascima cele jedne kulture”.³⁸

Koljevićeva upotreba pojma ‘osvajanje’ “domaće univerzalnosti” precizno govori o tome kako su etnonacionalne elite osvojile polje političkog. Suočene sa kolapsom socijalizma, one su ponudile etnonacionalizam kao jedinu pravu političku, demokratizirajuću alternativu.

Poezija reetnizacije, u kojoj je etnička homogenost predstavljena kao prirodan i dugotrajan jamac izvjesnosti, regrutira sferu kulturne produkcije u prepravljanju i reinterpretaciji mitova usmjerenim na prikrivanje društvenih antagonizama. Historijske činjenice su prilagođene i prepravljene kako bi se stvorio utisak nekontingentne, linearne historije u kojoj je etnija na stalnom udaru i u stanju potčinjenosti, te u kojoj bilo kakvo udaljavanje od etničkog jedinstva rezultira podjelom i neslogom unutar društva. Različiti etnonacionalni projekti, u rasponu od onih u razvijenoj fazi, kakvi su bili srpski i hrvatski, do zaostajućeg bošnjačkog/muslimanskog, uspješno su se odupirali bilo kakvoj opoziciji, djelujući brutalno i beskompromisno. Sva tri glavna etnonacionalna projekta, iako su se drugačije razvijala, imaju slične preokupacije i slične strategije homogenizacije etnije u naciju.

Kao ilustracija mogu se izdvojiti tri pjesme koje pripadaju poeziji reetnizacije: ‘Košava’ Radovana Karadžića, ‘Na kraju milenija’ Rajka Petrova Noge i ‘Semka’ Džemaludina Latića, jer sve tri dijele istu zabrinutost zbog nedostatka etničkog

36 Nikola Koljević, *Poezija 1945-1980: Pjesnici lirske akcije* (Sarajevo: Institut za književnost, Svjetlost, 1992), str. 6.

37 Koljević, *Poezija 1945-1980: Pjesnici lirske akcije*, str. 181.

38 Koljević, *Poezija 1945-1980: Pjesnic ilirske akcije*, str. 140-141.

jedinstva, locirajući problem u samozadovoljnom zaboravu tradicije i običaja. Konstruirane kao opomena da nepoštivanje tradicije može voditi nestanku etnije, sve tri pjesme se oslanjaju na upotrebu prirodnih, natprirodnih i religijskih motiva.

Latićeva ‘Semka’ je, naprimjer, simptomatična pjesma reetnizacije u poeziji. Ona predstavlja efikasnu kritiku nedostatka etničkog jedinstva korištenjem podsjećanja na konkretne opresivne socijalističke prakse usmjerene protiv izražavanja muslimanskog etnonacionalizma. Pjesma je simptomatična jer je konstruirana kao opozicijski diskurs dominantnom socijalističkom simboličkom poretku, sadržavajući momenat disidentstva izraženog kroz potisnuti muslimanski etnonacionalizam i nudeći preoblikovanje muslimanske tradicije na način da se afirmira primat etničkog pitanja. Ostavljajući po strani efektivnost ove pjesme, podrška etnonacionalnom jedinstvu koja je u njoj iskazana slična je onoj koja se može pronaći kod Noge i Karadžića.

Latićeva pjesma ‘Jednog jesenjeg dana’ i Nagine ‘Lazareva subota’ i ‘Svatovi’ dijele strategiju apropijacije prošlih žrtava i njihovog konstruiranja kao onih koji su se žrtvovali zarad nacionalnih ciljeva, ali i koji predstavljaju potvrdu historijskog stradanja naroda. Tako Karadžićeve pjesme ‘Gavrilo Princip’ i ‘Cipele ratne’ otkrivaju kako je etnos u neprestanoj borbi za samoodržanje. Ova borba vezana je za historijske figure koje su upotrijebljene i konstruirane kao osvete naroda, boreći se za historijsku misiju etnije – za njeno jedinstvo. Ta historijska misija ovisi o Drugom, koji je oslikan kao prijetnja narodu, s ciljem prikrivanja socijalnih antagonizama, ali i o pripremi regruta iz budućih generacija, koji će nastaviti da djeluju na realizaciji etničkih ciljeva.

Hanifa Kapidžić-Osmanagić karakterizira svoju paradigmu “poezije lirske apstrakcije” kao društveno “neangažiranu”, ali “angažiranu u riječ”. Njena paradigma cementira poeziju “lirske apstrakcije” u puki okvir ličnog, na taj način se trudeći da je oslobodi čak i implicitne kritike društvenog koju ta poezija u biti artikulira. Paradigma “lirske apstrakcije” je dehistorizirana i u potpunosti zanemaruje društvene uslove kulturne produkcije.

Ona ispravno otkriva struju poezije koja vjeruje da se može distancirati od društvenog tako što će se okrenuti ka ličnom. S druge strane, ona neispravno sputava implicitnu društvenu kritiku koju ova poezija izražava i ograničava je na

“angažman u riječ”. Ovo je poezija lažne univerzalizacije koja nudi određenu vrstu društvene kritike, premda je ta kritika znatno oslabljena uvjerenjem da se može izdvojiti iz društvenog, kao i njenim pribjegavanjem odveć apstraktnom spoju individualnog i univerzalnog.

Poezija lažne univerzalizacije svjedoči o strepnjama izazvanim gubitkom i dislociranošću u kontekstu socijalizma u nestajanju i rastuće reetnizacije. Povlačeći se u sigurnost ličnog, ova struja poezije pokušava da stvori kritičku metapoziciju.

Zbirka pjesama ‘Anabasa’ Huseina Tahmišćića je melanolična meditacija o putovanju ka imaginarnoj zemlji zvanoj Anabasa – zemlji ličnog, privatnog i unutrašnjeg. Na sličan način, Dara Sekulić u pjesmi ‘Duh pustoši’ razmišlja o iskustvu otuđenja, konfrontirajući traumatičnu fragmentaciju identiteta sa žudnjom za povratkom jedinstvenom i koherentnom svijetu. Pasivnost želje za ponovnim uspostavljanjem imaginarnog jedinstva govori o žalom ispunjenom i sputavajućem eskapizmu u područje impersonalnog trećeg lica jednine.

U zbirci ‘Jeruzalemski zid’, objavljenoj 1990. godine, Ivan Kordić govori o mogućnosti iskazivanja sunovrata svih izvjesnosti, koristeći meditaciju koja se proteže od individualnih do apstraktno univerzalnih. Simptomatično čitanje ove zbirke otkriva snažnu zabrinutost zbog iznenadnog ugrožavanja tradicije i sumnje u pogledu mogućnosti pronalaženja jezika kojim bi se moglo diskutirati o ovim promjenama.

Niz od 24 kratke pjesme u prozi Mubere Pašić naslovljen ‘Šapat pasa: lirska-fantastična poema u prozi’ predstavlja rječito istraživanje postojanja u haotičnom okruženju. Upotreba fantastike signalizira perspektivu koja se izdvaja iz svakodnevne realnosti, stavljajući naglasak na intuitivno i proročansko. Njen fatalistički, cinični stav tvori metapoziciju koja negira svaku mogućnost akcije i zatumljuje kritički potencijal njene poezije.

Hanifa Kapidžić-Osmanagić također prešutno prihvata Koljevićev depolitizirajući postupak i analizira novu poeziju osamdesetih kao onu koja uvodi “novu osjećajnost” koja je “zasnovana na univerzalizovanoj nostalgiji i na razočarenju u ideologije”.³⁹ Ona primjećuje da je to poezija promjena, te da je ‘postmoderna’ – što, prema ovoj autorici, znači da predstavlja “i nastavak modernizma i njegovo kritičko mišljenje” – ali također tvrdi da, pomiješana sa svojom “univerzalizovanom nostalgijom” ujedno predstavlja i “neku vrstu metafizičke sjete”.⁴⁰

39 Hanifa Kapidžić-Osmanagić, *Poezija 1945-1980: Pjesnici lirske apstrakcije* (Sarajevo: Institut za književnost, Svjetlost Sarajevo, 1992), str. 17.

40 Kapidžić-Osmanagić, *Poezija 1945-1980: Pjesnici lirske apstrakcije*, str. 17-18.

Ipak, neke od ovih pjesama pripadaju poeziji razlika, koja artikulira i istražuje radikalni transformativni potencijal stalnim amplificiranjem "trusnih linija" u dominantnoj ideologiji. Ona govori glasom svih onih koji jesu simptom u simboličkom poretku, kao što su: feministice/i, homoseksualci, lezbijke i pripadnici/e mlađe generacije. Ova struja poezije predstavlja iščašeni element, kako u Koljevićevom tako i u projektu Hanife Kapidžić-Osmanagić.

Govoreći iz liminalne pozicije, pjesnici koji pišu poeziju razlika razotkrivaju i preispituju marginalizaciju, isključivanje i nasilje sadržano u nestajućem socijalističkom kao i u rastućem etnonacionalnom poretku. Pored toga, imajući u vidu da su bili uključeni u razvijanje aktivnosti civilnog društva kroz različite časopise, novine i javne manifestacije s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina prošlog stoljeća, ovi pjesnici/kinje su preispisivali društveno uslovljene mogućnosti konstrukcije identiteta, zajedništva i pripadnosti. U svojoj poeziji oni su efikasno repolitizirali i jačali nove modalitete subjektivizacije i na taj način stvarali "vjerodostojno opoziciono sopstvo".⁴¹ Pjesnikinje su preuzele primat u preispisivanju mogućnosti konstrukcije identiteta, iskazujuću punu svijest i artikulaciju potrebe za solidarnošću među isključenima radi iniciranja i provođenja društvene transformacije.

Pjesma Semezdina Mehemedinovića 'August 1989' preispituje identitet kao fiksnu kategoriju, svjedočeći o političkim, društvenim, estetskim i ideološkim poremećajima u okruženju koje se mijenja. Njegov 'Nagli skok' također otkriva pukotine u ideologiji u kontekstu promjene socijalističkog poretka, kroz istraživanje utjecaja društvenih promjena na književnost, te načina na koji se i samo pisanje uspostavlja kao prostor kritiziranja dominantne socijalističke ideologije.

Pjesma Feride Duraković 'Gospode' dijeli sa Mehmedi-novićeveim 'Naglim skokom' i 'Avgustom 1989' principe koji podrazumijevaju jačanje ljudske agensnosti i uspostavljanje književnosti kao prostora kritiziranja dominantne ideologije. Pjesma konstruira pisanje kao privatni-ali-angažirani prostor, i na taj način uspijeva da prevaziđe patrijarhalnu strukturu koja se, u kontekstu socijalizma, obično jača bijegom iz društvenog u sferu privatnog.

Djelo Bisere Alikadić zauzima značajno mjesto u svakoj diskusiji o disidentskom potencijalu ekonomije rodnog označavanja u poeziji i ženskom pismu u BiH prije rata.

41 Vidi Sinfield, A. (1992). *Faultlines: Cultural Materialism and the Politics of Dissident Reading*. Oxford, Clarendon Press.

Disidentstvo Bisere Alikadić ne leži samo u njenom zaokretu u odnosu na očekivanu žensku poziciju iskazivanja, već i u politiziranom preispisivanju kriterija mogućnosti koje se koriste za artikuliranje identiteta. Ta politizacija u djelima Bisere Alikadić nabolje se vidi u njenoj aktivnoj, beskompromisnoj odanosti želji. Tako npr. 'Igra na pupčanoj vrpci' predstavlja razigrano redefiniranje mogućnosti, razotkriva društvene zabrane kao kulturno uslovljene i kontingentne, te nagovještava transformativni potencijal – smjelu želju Drugoga. Na taj način, odbacujući neprestano ponavljane zabrane, pjesma nagoni čitatelja/icu na smjelost. 'Kad se smiju obične žene atenske' je još jedna prividno naivna čulna ekspresija ženskog kolektiviteta, ali je u svojoj suštini profinjena i moćna emancipatorna meditacija o snazi zajednice, solidarnosti i akcije potčinjenih. Pjesma predstavlja direktan izazov represivnom patrijarhalnom kulturalnom kodu u odnosu na poziciju žene u društvu i otvara prostor za njihovo (žensko) kolektivno djelovanje.

U trenutku kada su donesene neopozive odluke u korist sve jače militantne reetnizacije, poezija razlika je ukazivala na strategiju opstanka ukorijenjenu u zajednici isključenih. Tako i pjesma Miljenka Jergovića 'Jugoslavija, posljednji maj' prevazilazi opcije koje je uspostavila dominantna biopolitika – šutjeti ili biti kooptiran čineći neko neetičko djelo kao što je odvođenje pokornih tijela na front. Pjesma uspijeva da repolitizira pisanje i da oživi jezik zamukle riječi onih tijela koja će uskoro postati tek puk leševi u vrećama, te da, prikazujući ta tijela kao brojke u državnim planovima, stvori prostor za moguće disidentstvo.

Jergovićev 'Himmel Commando' predstavlja direktan i snažan protest protiv brutalnih mjera koje je dominantni biopolitički poredak poduzeo protiv Albanaca, koji su u periodu između 1980. do ranih 90-ih svakako bili najpotlačenija nacija kojoj ne samo da je bilo uskraćeno punopravno učešće u političkom diskursu već su njeni pripadnici bili hapšeni i ubijani. Objavljena 1991. godine, ova pjesma je rani primjer komemorativnog diskursa "barikade" kojeg su stvorili isključeni, progovarajući protiv represije i negiranja slobode od strane dominantne ideologije.

U Mehmedinovićevoj pjesmi "Na brdu iznad Rajlovca" iz ciklusa 'Zenica Blues' ponuđen je cjelovit prikaz neuspješnog pokušaja stvaranja ujedinjene disidentske alternative etnonacionalizmu. Ova pjesma baca svjetlo na iščašenu, dislociranu

egzistenciju, usvajajući sam karakter dislociranosti kao emancipatorni. Referenca na 'blues' u naslovu pjesme signalizira melanholično promišljanje o liminalnoj egzistenciji koja, u pravoj *blues* maniri, predstavlja i glas dijaspore o usko definiranom etnonacionalnom identitetu, ali i suptilnu kritiku i otpor takvoj politici identiteta.

Bosanskohercegovačke književne historiografije i poezija u i o ratu

Prvo što se primjećuje u bilo kojoj raspravi o ratnoj književnosti u Bosni i Hercegovini od 1992. godine jeste širok spektar termina koji se koriste kada se o njoj govori: 'patriotske teme', 'ratno pismo/ratna književnost' i 'antiratno pismo'. Raznovrsnost tih termina svjedoči o traumatičnom jezgru oko kojeg kruže sukobljene simbolizacije, svaka sa svojim svjetonazorom. Rat je period u kojem etnonacionalne elite nasilno proizvode svoje verzije književnog kanona zasnovanog na mitskom i linearnom narativu etničkog identiteta koji je i ugrožen i prirodan. U etnonacionalnom diskursu, Koljevićev termin "domaće univerzalnosti", o kojem je već bilo riječi, postaje jedina moguća organska identifikacija subjekta sa etnijom. Ratna književnost postaje polje u kojem etnije čvrsto ustanovljavaju svoje fantazmatske i ideološke koordinate, pod vođstvom onih koji su konstruirani kao "veliki nacionalni bardovi". Međutim, vođeni fantazmom o stvaranju koherentne priče o jedinstvenom etničkom identitetu, etnonacionalni projekti se konstantno moraju angažirati oko razrješavanja konflikta i kontradikcija koji ukazuju na nemogućnost realiziranja takvog zatvorenog identiteta.

Dok srpski i hrvatski diskursi reetnizacije u Bosni i Hercegovini tragaju za jedinstvom i totalitetom kreiranjem književnih kanona zasnovanih na vezama sa književnošću u Srbiji, odnosno Hrvatskoj, fenomen stvaranja bošnjačkog književnog kanona je naročito zanimljiv. Njegovi formalni počeci mogu se locirati tek u 1995. godini, kada je izdavačka kuća *Alef*, pod vođstvom profesora Enesa Durakovića, započela prvi sistematski pregled bošnjačke književnosti, što je do 1998. rezultiralo objavljivanjem deset antologija, te šest knjiga eseja.⁴² Ovo "zaostajanje" bošnjačkog etnonacionalnog kanona može se objasniti jakim antiratnim osjećanjem u kulturnoj

42 Rasprava o problemima etnonacionalnih književnih kanona može se naći u dvobroju časopisa *Sarajevske sveske* br. 8-9 iz 2005. Vidi, posebno, Enver Kazaz, "Nacionalni književni kanon-mjesto moći," *Sarajevske sveske* 8-9 (2005); i Nirman Moranjak-Bamburač, "Nevolje sa kanonizacijom" *Sarajevske sveske* 8-9 (2005).

produkciji koji je postojao u Sarajevu i drugim gradovima u prvih nekoliko godina rata, a koji je naglašavao *bosanski* stav. Takav stav je dominirao sve do promjene političkog fokusa zvanične Vlade Republike Bosne i Hercegovine koja se dogodila 1993/94. godine, napuštanjem ideje o jedinstvenoj BiH u korist trodjelne etničke kompozicije države koju čine Bošnjaci, Hrvati i Srbi. Nedoumice u vezi s nazivom etničke grupe u ranim 1990-im – Bošnjaci ili Muslimani – bile su dodatni faktor kašnjenja u stvaranju bošnjačkog kanona.⁴³ Tek 1995. godine, na samom kraju rata, ova tranzicija u imenovanju poezije je definitivno napravljena objavljivanjem Durakovićeve *Antologije bošnjačke poezije XX vijeka*, koja predstavlja neznatno dopunjeno izdanje njegove *Antologije muslimanske poezije XX vijeka* iz 1990. godine.

Poetika poezije reetnizacije počiva na preispisivanju etničkog sjećanja, utemeljenog u etničkim historijama i mitovima; korištenjem svog drugog upozorenja, onog o ugroženom etnonacionalnom identitetu, ona perpetuira fantazmu etnonacionalnog jedinstva, podržavajući politike etnički čistih teritorija. Za potrebe projekta etnički čistih teritorija, ova poetika prisvaja i priziva prošle i buduće smrti etničkog subjekta da bi osigurala njegovu slobodu. Stoga se, na temelju zaključavanja tog živo-mrtvog subjekta između prošlih i budućih smrti, može ustvrditi da je poetika reetnizacije, zapravo, prevashodno *poetika smrti*, ne samo njegovih subjekata nego i njegovog glavnog objekta, odnosno mete – Drugog.

Umjesto da se tretira kao iskaz patriotskog osjećaja otpora, poeziju reetnizacije u ratu valja posmatrati kao komercijalni poduhvat usmjeren na zaštitu hegemonije etnonacionalnih elita, o čemu svjedoči disproporcionalan broj objavljenih etnonacionalnih pjesnika koji su mobilizirani da bi pisali i preispisivali etnonacionalne kanone, koji su pozivani da učestvuju na pjesničkim večerima te postavljani na vodeće pozicije u medijskim kućama i na mjesta s kojih su se kreirale kulturne politike.⁴⁴ Takva politička ekonomija postaje još jasnija ako se uzme u obzir da neki od ovih pjesnika pripadaju odabranim etnonacionalnim elitama, imaju bliske veze sa etnonacionalnim političkim strankama i obnašaju zvanične funkcije, kao što su Radovan Karadžić, ratni predsjednik Republike Srpske, Todor Dutina, ratni glavni i odgovorni urednik SRNE, Džemaludin Latić, bliski saradnik Alije Izetbegovića i ratni glavni i odgovorni urednik *Ljiljana*, ili Ivan Tolj, general-major

43 Neki kulturni i književni časopisi, posebno u Bosni i Hercegovini, vrvjeli su primjerima rasprave u vezi s ovim pitanjem. Vidi izdanja *Književne revije* iz 1991. i 1992. Također je indikativno da je književni časopis *Izraz* potpuno zane-mario tu raspravu.

44 Knjige poezije Bore Kapetanovića i Vesne Cimbaljević, naprimjer, objavljene su 1994. u tiražima od po 1.000 primjeraka.

45 Enver Kazaz, "Prizori uhodanog užasa" *Sarajevske sveske* 5 (2004). str. 143.

46 Nenad Radanović, *Antologija sarajevske ratne poezije* (Sarajevo: Društvo pisaca Bosne i Hercegovine i PEN Centar BiH, 1996). str. 4-5.

47 Nenad Radanović, *Antologija sarajevske ratne poezije*. str. 4.

48 Simon Featherstone, *War Poetry: An Introduction Reader*, Critical Reader in Theory and Practice, ur. Rick Rylance (London and New York: Routledge, 1995), str. 23.

Hrvatske vojske u vrijeme vladavine Franje Tuđmana, zadužen za patriotsko obrazovanje u vojnoj školi "Ban Jelačić". U tako ekskluzivnoj političkoj ekonomiji sve je mobilizirano da se održi privid homogenosti i stabilnosti etnonacionalnog fantazmatškog narativa.

Termini *ratno pismo* ili *ratna književnost* su, prema Enveru Kazazu, neprecizni, jer ne obuhvataju "*antiratnu dimenziju* kao semantičku osnovu ove književnosti", pa bi stoga bolji termin za pismo koje koegzistira sa onim koje '*promovira rat*' mogao biti "*antiratno pismo*".⁴⁵ Na sličan način Nenad Radanović u uvodu u prvu antologiju ratne poezije tvrdi da ova poezija "i nije pisana da bi je se negdje klasifikovalo, nego da bi bila i opstala kao život sam, kao stvar po sebi, samoj sebi dovoljno održiva". Ovo pjesništvo "nije patriotsko u uskom, skućenom smislu tog pojma... već je u prvom redu, humanistički krik, i po tome je, na svoj neponovljiv način, univerzalno".⁴⁶

Termin (*anti*)*ratno pismo* je koristan samo utoliko što usmjerava pažnju na snažnu opoziciju i kritiku rata koja postoji u ratnoj bosanskohercegovačkoj književnosti, ali je takođe tretira i kao homogenu kategoriju, na taj način zanemarujući mnogostrukost načina artikuliranja takvog antiratnog osjećaja. Premda se antiratni stav može uzeti kao osnova na kojoj određena ratna bosanskohercegovačka književnost tematizira rat, takva osnova je zapravo ograničavajuća, jer zanemaruje ispravnu političku dimenziju *poezije razlika* koja prevazilazi lažnu binarnu opoziciju ratno-huškački etnonacionalizam nasuprot humanističkom univerzalističkom pacifizmu. Pjesnici koji pišu takvu potpuno politiziranu poeziju ne nude isprike za svoju humanost; njihova poezija nije Radanovićeva verzija neke neodređenog pjesničkog obraćanja "tihom, poniznom, a opet i moćnom molitvom kao pozivu na mir, ljubav i dobrotu".⁴⁷ Poezija razlika se u potpunosti identificira sa simptomom, na taj način otkrivajući kontradikcije unutar dominantne ideologije. Tretirati *antiratno pismo* kao homogenu kategoriju, kao rezultat do tada nezabilježnog iskustva, znači ne samo odvojiti ga od njegove materijalnosti – kulturnih aktivnosti koje su vodile do njegovog nastanka – nego i ograničavati i ignorirati značajan dio njegovih punih političkih potencijala. Takav tretman rata je u konačnici depolitizirajući, jer nudi pojednostavljenu reprezentaciju rata, izdvaja ga iz kompleksnosti kulturnih i historijskih procesa i konstruira ga kao fenomen koji se nalazi van domašaja historijske i kulturalne analize.⁴⁸

Krajnja depolitizacija takvog odnosa evidentna je u Kazazovom strateškom naglašavanju *anti* u *ratnom pismu* – pri čemu ga (*anti*)*ratno pismo*, u preoblikovanju kulturalnog sjećanja, na izvjestan način oslobađa “od ideoloških konstrukcija”.⁴⁹ Ostaje nejasno šta Kazaz misli pod ovakvim oslobađanjem i, naročito, kako antiratno stajalište uopće može biti oslobođeno od “ideoloških konstrukcija”. Iako naglašava kritički ton antiratne poezije koja zauzima poziciju razočaranog svjedoka i žrtve, Kazazov model predstavlja depolitiziranu simplifikaciju koja zanemaruje puni politički potencijal, koji se može pronaći u poeziji razlike, i koji može omogućiti prevazilaženje čorsokaka ograničenih mogućnosti sadržanih u binarnoj opoziciji ratno-antiratno.

Poezija lažne univerzalizacije nastala tokom rata usvaja poetiku svjedočenja o ratnoj destrukciji – i privatnog i javnog, protežući se od dokumentarnih reprezentacija rata do internaliziranih ratnih iskustava. Glavna karakteristika svjedočenja ove struje poezije u ratu je pokušaj obnove zajedničke ljudskosti i ljudskih bića općenito. To se postiže ili povlačenjem u lično i domaće ili evociranjem metafizičkih utočišta.

Antiratni stav u ovoj struji poezije izražen je kroz internalizaciju konflikta, što predstavlja strategiju koja služi naglašavanju nemogućnosti razlikovanja života i smrti, ili putem fragmentirane reprezentacije kroz figuru litote kao strategije artikulacije traume ratnih bitaka koje se odigravaju na ljudskim tijelima. U svom antiratnom stajalištu, kritika koju upućuje poezija lažne univerzalizacije razvija se u potrazi za novim jezikom koji bi prikazao potrošnju individualnih života i njihovo brisanje iz sjećanja.

Međutim, u svojoj internalizaciji konflikta, ova struja poezije ostaje u domenu prekomjernog apstrahiranja iskustva traumatskog susreta sa Realnim. Za nju je moguće tvrditi da je “oslobođena” od ideološke konstrukcije upravo zato što evocira apstraktno univerzalno ljudsko iskustvo, pri tome zanemarujući specifične sociohistorijske sile opresije. Međutim, čak i pjesme koje žale za gubitkom onoga što se smatra esencijalnim ljudskim kvalitetima, kao što je “Ljudska milošta” Izeta Sarajlića (‘Ljudska milošta,/ gdje si?// Zar jedino/ u knjigama?’),⁵⁰ kada se čitaju u kontekstu, one izražavaju kritiku rata u onome što se čini kao njihov bijeg u apstraktno i privatno.

U pjesmi “Nabrajanja” Senadina Musabegovića iz njegove zbirke *Udarci tijela*, raskršće privatnog i javnog izraza o ratu rea-

49 Kazaz, “Prizori uhoda-nog užasa”, str. 140.

50 Vidi Izet Sarajlić, *Sarajevska ratna zbirka*, Nedjelja-ratno izdanje 11/08/1992.

lizirano je u slikama ljudskog tijela kao proizvoda suverenog biopolitičkog poretka u kojem i tijelo i svi njegovi pojedinačni elementi i funkcije predstavljaju puko gorivo za njegovo održavanje. Poput Musabegovićevog “Nabrajanja”, “Rat” Tanje Stupar je zabilježila o suvišku rata uslovljena ‘svakodnevnom’ temporalnošću. Ako se rat primarno poima u temporalnim kategorijama, prostor ratnih bitaka se opet otkriva kao tijelo koje podstiče održavanje suverenog biopolitičkog poretka. Na sličan način, u pjesmi Feride Duraković ‘Georg Trakl ponovo na ratištu 1993’ rat izaziva povlačenje u sferu ličnog iz koje se suvišak rata može kritizirati. To je također svjedočanstvo unutrašnje borbe onog/one koji/a govori pjesmu o potrazi za jezikom kojim bi se svjedočilo o traumatičnom iskustvu rata.

Pionirski rad koji dovodi u pitanje homogenost *antiratnog pisma* jeste pozicija koju zauzima Nirman Moranjak-Bamburač.⁵¹ Ona pristupa ratnoj književnosti i problemima ukupne strategije (*anti*)ratnog pisma iz perspektive koja je različita od *mainstream* diskursa. Preispitujući proces fiksiranja “autentičnog” stvaranja identiteta “svjedoka” i “žrtve”, ona tvrdi da se prvobitno nasilje pisanja i činjenično nasilje ne mogu odvojiti. Moranjak-Bamburač preuzima disidentski potencijal iz *l’écriture féminine*, provocirajući postojeći simbolički poredak uvođenjem novih i različitih iskustava. Na taj način se dotiče i važnog pitanja: u *mainstream* raspravama radikalni potencijal ratne poezije koja se ne može uklopiti u čvrstu binarnu opoziciju ‘ratno/antiratno’ pismo biva izgubljen, budući da je u pravilu analiziran u okviru opće kategorije antiratnog pisma.

Međutim, strategija koju predlažem u ovom eseju jeste pomak od pukog subverzivnog izmještanja, te sveobuhvatno lociranje etičke i političke pozicije u simptomu, u ekskrementalnoj poziciji *pharmakosa*, kako je predstavljen u poeziji razlika. Traverzirajući fantazmu dominantne ideologije, ova struja poezije se ne oslanja ni na jednu prividnu izvjesnost u simboličkom poretku, već zahtijeva njegovu sustavnu reartikulaciju.

Aktivnim iznalaženjem i reproduciranjem alternativnih modaliteta subjektivizacije i identifikacije, poezija razlika nastala u ratu nudi radikalnu kritiku hegemonijskih etnonacionalnih manipulativnih reprezentacija i fiksiranih kategorija. U svom radikalno kritičkom stavu, poezija razlika prevazilazi negativnosti i čorsokak uvriježenih kriterija vjerodostojnosti, i

51 Nirman Moranjak-Bamburač, “Ima li rata u ‘L’écriture De Guerre?’” Gender and Identity: Theories from and/or on Southeastern Europe. ur. Jelisaveta Blagojević, Katerina Kolozova i Svetlana Slapšak (Belgrade: ATHENA i Regional Network for Gender/ Women’s Studies in Southeastern Europe, 2006)

na taj način realizira puni potencijal najavljen u ratnoj poeziji lažne univerzalizacije. Njen modalitet je transformativan: sa svjesno izabrane opozicijske, liminalne pozicije, ona ponovno otkriva i iznova osmišljava koordinate simbolizacije. U takvoj transformaciji, poezija razlika osigurava *novi jezik* koji služi kritici ratnih političkih matrica. To je *jezik postajanja subjektom kritike*, a ne puka mimetička refleksija unaprijed određenog političkog stava.

Poezija razlika problematizira društvene antagonizme, neprestano spriječavajući pokušaje uspostavljanja fiksiranih kategorija u društvenim odnosima. Ona je po sebi izraz prekomjernosti značenja koji izbjegava fiksiranost i ugrožava hime-re homogenosti. Politička pozicija ovih pjesnika je eksplicitna i postaje očigledna u konkretnim materijalnim praksama u koje su bili uključeni tokom rata.

Pjesma 'Nevolje četničkog snajperiste' Abdulaha Sidrana je direktna i dramatična intervencija u etnonacionalni etos čiji je cilj postizanje homogenosti uništavanjem razlike. Na taj način ova pjesma opisuje, razotkriva i snažno kritizira destruktivni etnonacionalni diskurs koji je utemeljen na brisanju Drugog, a istovremeno reafirmira Drugost i razliku kroz njihovo ponovno upisivanje u kulturnu i historijsku memoriju u vidu *prisutne odsutnosti* one djece koju napadaju i ubijaju. Poput Sidranove pjesme 'Nevolje četničkog snajperiste', pjesma 'Kaže Rebeka Vest' Marka Vešovića otkriva i kritizira isključivost monološkog etnonacionalnog diskursa. Ona također preispituje stereotip balkanizma koji se koristi za stvaranje isključivog i monološkog etnonacionalnog identiteta. Autoritet monološkog etnonacionalnog diskursa i stereotipa o Balkanu dovodi se u pitanje i denuncira u raspravi koja se odvija u dijaloškoj formi.

Pored toga, kako tvrde Mostova i Iveković, "proizvođenje nacija/država proizvodi i granice, a zatim, naravno, i njihovo narušavanje... Jer granice razdvajaju onoliko koliko i pozivaju transgresiju i proizvode ničiju zemlju. Nasilje nad ženama je konstitutivni dio tih procesa. Njegov najblaži aspekt je podređivanje žena muškoj hijerarhiji (državnoj, društvenoj ili hijerarhiji zajednice). Ekstremni slučaj tog podređivanja je silovanje".⁵² U kontekstu te povećane nesigurnosti ženske pozicije, koja se javlja u ratu, svijest o ponovnom orodnjavanju ratne poezije u Bosni i Hercegovini predstavlja najeksplicitniju političku kritiku – destabilizirajući i etnonacionalni narativ i

52 Rada Iveković i Julie Mostov, "Introduction," *From Gender to Nation*, ur. Rada Iveković i Julie Mostov (Ravenna: Longo Editore, 2002). Str. 12

rat kao muškocentrično mijenjanje nacionalnih topografija. Pjesme "Pisac sagledava domovinu dok učeni postmodernist ulazi u njegov grad" Feride Duraković i "Pisati" Nermine Omerbegović dovode u pitanje validnost muškocentričnog narativa koji nameće svoju vrhovnu vjerodostojnost, tako što ukazuju na praznine koje ovaj narativ nastoji prikriti kako bi se konstruirao kao koherentan i homogen.

Poezija razlika iznova osvaja i osmišljava tjelesnost da bi razotkrila nasilje i razbila trajni, ahistorijski prezent ratne biopolitike koja depolitizira pojedinca. Odbijajući da se s njim/njom računa kao lešom u vrećama, on/ona postaje *tijelo koje računa*, u svojoj transformativnoj i radikalnoj reviziji procesa označavanja.

U takvoj radikalnoj reviziji, ova poezija uspostavlja strategiju preživljavanja kroz reviziju temporalnosti, permanentnog prezenta ratne biopolitike. Ona ostaje kao konstantan podsjetnik i intervencija u okamenjenu ratnu biopolitiku prema kojoj, riječima Semezdina Mehmedinovića, "preživljavaju oni sa određenim planovima za budućnost svojih tijela".⁵³ Ratne pjesme Asmira Kujovića, Marka Vešovića, Feride Duraković i Semezdina Mehmedinovića svjedoče o takvoj strategiji.

Poslijeratna bosanskohercegovačka književna historiografija i poezija

Poslijeratna konstrukcija bosanskohercegovačkih književnih historiografija odvija se unutar multikulturalnog diskursa etničke tolerancije i društvene, historijske i političke amnezije koju je uvela "međunarodna zajednica" zadužena za održavanje mira i za poslijeratnu rekonstrukciju zemlje. Takve politike međunarodne zajednice postavile su ograničenja i nametnule depolitizirajuće norme koje spriječavaju bilo kakvu mogućnost temeljite rekonfiguracije simboličkog prostora u ovoj zemlji. Sagledane iz perspektive ovog diskursa tolerancije, bosanskohercegovačke književne historiografije postaju područjem igre mnogostrukih identiteta, koje je sada još i više otvoreno za sudjelovanje širokog kruga kulturnih grupa. U ovom polju svaka mogućnost društvene transformacije je zamijenjena slobodnom igrom (*free-play*) mnogostrukih glasova. Stoga je svaka rasprava o solidarnosti i ravnopravnoj participaciji u kulturi potisnuta pozivima za što veću partikularnost i poštivanje razlika.

53 Semezdin Mehmedinović, "Ruins," prev. Ammiel Alcalay, *Sarajevo Blues*, ur. Semezdin Mehmedinović (San Francisco: City Lights Books, 1998), str. 69.

Unutar ovog polja mnogostrukosti “nesamjerljivih” interesa, jedina konstanta koja ujedinjuje tu heterogenost jeste logika tržišta i projekata koje diktiraju strani donatori. U takvom kontekstu jačanje etnonacionalne književne historiografije omogućeno je kontradiktornim i paradoksalnim politikama međunarodne zajednice usmjerenim na reduciranje etnonacionalnih utjecaja kroz tzv. poštivanje razlika. Pored toga, većina liberalno-konformističkih intelektualaca nastavlja sa depolitizirajućom prijeratnom metodom kritiziranja etnonacionalizma, prihvatajući logiku tolerancije kao panaceju i zagovarajući politiku identiteta iz pozicije koja je navodno oslobođena od ideologije. Samo mali broj kritičara i teoretičara/ki fokusiran je na preispitivanje logike koja stoji iza diskursa multikulturalne tolerancije, etnonacionalnih i liberalno-konformističkih projekata, i zalaže se za temeljito politiziranu kritiku kulture.

Poslijeratnu etnonacionalnu paradigmu književne historiografije karakteriziraju projekti usmjereni na dalju konsolidaciju etnonacionalnih kanona. Takvu konsolidaciju podržavaju i inicijative međunarodne zajednice, što se vidi i na primjeru pregovaranja oko likova na novčanicama jedinstvene BiH valute. U svojoj studiji srpske književnosti Staniša Tutnjević analizira “dinamiku srpskog književnog prostora” oblikovanu “srpskom nacionalnom sviješću” koja je zasnovana na jedinstvenoj “duhovnoj osi” koja povezuje nezavisnost srednjovjekovne države i crkve sa savremenim dobom. Uprkos brojnim sociopolitičkim promjenama, taj književni prostor, prema Tutnjeviću, je u svojim unutrašnjim tendencijama, sadržaju i kvalitetu ostao konzistentno okupljen unutar kontinuiteta koji “još uvijek opstaje i traje”.⁵⁴

U svojoj studiji *Bosanske i bošnjačke književne neminovnosti* (sic!), Esad Duraković ne samo da usvaja Lovrenovićev koncept “kompozitne integralnosti”, već pokušava usvojiti i rad Moranjak-Bamburačeve na poetici i ideologiji u kojem se ona zalaže za političku analizu smjena u književnim paradigmama u Bosni i Hercegovini. Ali tu se Durakovićev projekt guši svim tim usvojenim materijalom: Moranjak-Bamburačeva zapravo predlaže upotrebu postkolonijalne kritike kako bi se kritizirao ‘normativ diskursa kolektivnog identiteta koji, u ideološkim terminima, ne nudi toliko lažnu sliku stvarnosti koliko se krije iza opravdavanja određene stvarnosti’.⁵⁵ Duraković u međuvremenu preuzima ovaj stav kako bi opravdao svoj projekt,

54 Staniša Tutnjević, *Dinamika srpskog književnog prostora* (Banja Luka: Glas srpski, 2000), str. 5.

55 Nirman Moranjak-Bamburač, “Ideologija i poetika,” *Radovi Filozofskog fakulteta* (2000).

56 Enes Duraković, "Bosanske i bošnjačke književnopovijesne neminovnosti," *Bosanske i bošnjačke književne neminovnosti* (Zenica: Vrijeme, 2004), str. 176-177.

57 Duraković, "Bosanske i bošnjačke književnopovijesne neminovnosti," str. 159.

58 Arsenijević, "Poezija razlika u Bosni i Hercegovini – 'Negiranje dominantne ideologije monopola na vjerodostojnost', str. 133.

59 Ovdje mislim na knjigu za djecu *Ima čuda, nema čuda* iz 2002. i roman *Čudesna hronika noći* iz 2004. Radovana Karadžića. Objavio je Miroslav Toholj, bivši ministar informiranja Republike Srpske i bliski Karadžićev saveznik, danas vlasnik izdavačke kuće *Igam*.

stvarajući, iz perspektive depolitizirane "kompozitne integralnosti", kontinuiranu "idiosinkraziju" bošnjačke tradicije.⁵⁶

Drugim riječima, dok Moranjak-Bamburač predlaže, kazano Sinfieldovim terminima, preispitivanje kriterija vjerodostojnosti dominantne ideologije, Duraković se zalaže za učvršćenje dinamičkog razvoja bošnjačke književne tradicije koja "mora biti oslobođena od bilo kakve ideološke i političke instrumentalizacije".⁵⁷ Međutim, Durakovićevo usvajanje depolitizirane "kompozitne integralnosti" – konstantno povuci-potegni između bošnjačkih i bosanskih identifikacija – samo svjedoči o subjektu kao odgovoru Realnog, koji ne može biti obuhvaćen niti jednim fantazmatskim identitetom.

Poezija reetnizacije nastavlja da se razvija u svim drugim segmentima kulturnog života: književnim časopisima, knjigama, večerima poezije i popularnim turbofolk pjesmama. Danas se odgovor etnonacionalizma na izazove tranzicije sastoji u prisvajanju folk populizma i religije.⁵⁸ Etnonacionalne elite koriste književnost kao čin prkosa protiv cenzure koju nameće međunarodna zajednica. Takav zaključak se najbolje može izvesti iz senzacionalističkog objavljivanja knjiga Radovana Karadžića, koje se oslanja na konstruiranu auru misterije u kojoj su te knjige predstavljene kao one koje su tajnim kanalima stigle do izdavača.⁵⁹ Poezija reetnizacije odjekuje tjeskobom i nemirima koji se mogu naći unutar sva tri etnonacionalna projekta, a koji se odnose na: nestabilnost etničkog identiteta i domovine; slabljenje etničke solidarnosti, koja bi trebala biti ojačana povratkom religiji kao elementu koji etniju čini različitom i homogenom; nezadovoljstvom i izdavanjem ratnika koji su se borili za domovinu, a koji su sada napušteni i sudi im se za ratne zločine.

Pjesme 'Smaknuće' Mire Šubašić i 'Klupko na zemlji' Mihajla Orlovića, obje objavljene 2002. godine, ukazuju na primat "domovine", odnosno Hrvatske i Srbije, kao jedine garancije opstanka etnije. U 'Smaknuću' Šubašić smješta fantazmu domovine u historijski događaj iz 1671. godine, javno smaknuće bana Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Dok Šubašić koristi banalni, uzvišeni registar da potakne etniju na konsolidaciju i akciju, Orlović se u svom 'Klupku na zemlji' oslanja na snažne pjesničke slike i registar kletvi da bi uputio direktno upozorenje onima koji mrze i dvoje domovinu Srbiju. Iako nešto učinkovitija u svojoj upotrebi pjesničkih slika, registra i diskurzivne strategije neposredne kletve, pje-

sma nudi istu naglašenu fantazmatsku strukturu domovine kao i 'Smaknuće' Mire Šubašić.

Fantazmatska struktura domovine konstruirana je kao supstitut za nemogućnost ostvarivanja etničke homogenosti nacije.⁶⁰ Ta nemogućnost je najfrekventniji element koji se stalno "prerađuje" u poeziji retnizacije. 'Ko na drumu spava, inje mu je trava' Anđelka Anušića, 'Opis Rahmanove slike' i 'Sloboda ili ljepota vjerovanja' Atifa Kujundžića, te 'Bogozaborav/Gubilište' Mirka Vukovića, bave se tom nemogućnošću fokusirajući se na njeno predstavljanje, da bi je tek kasnije preoblikovali u upozorenje. Kako bi konstruirale koherentan narativ nacije, ove pjesme se oslanjaju na preispitivanje historije u kojoj je nacija izložena konstantnoj prijetnji uništenjem.

Dominantna ideologija sputava nezadovoljstvo bivših ratnika koji žive u osiromašenim okolnostima i održava *status quo* predstavljajući ga kao neminovnost, kao prirodno stanje neposredno nakon rata. Poezija retnizacije nastoji da preradi ove destabilizirajuće elemente etnonacionalnih projekata ili kroz formalnu osudu etnonacionalnih elita kao korumpiranih izdajnika "istinskog" etničkog interesa ili zalaganjem za prihvatanje individualne podređenosti etniji kao dijelu prirodnog poretka. Pjesma 'Tada' Bore Kapetanovića pribjegava opravdavanju rata kao neminovnog društvenog fenomena, tri puta ponavljajući da bez rata ne bi bilo ni ratnika, kao da nasilnim putem smješta istinu u ovu izjavu. 'Hrvatski Uskrs u Den Haagu' Branimira Arapovića panegirik je hrvatskim vojnicima koji izdržavaju kazne za počinjene ratne zločine.⁶¹ Ova pjesma slavi "naše anđele u den haagu" i direktno napada hrvatske etnonacionalne elite kao izdajnike.

Poezija lažne univerzalizacije svjedoči o nelagodama uzrokovanim neizvjesnošću tranzicije i politikom "bijele buke" brojnih ratnih i poratnih transakcija sjećanja. Ova poezija stvara ahistorijsko, imaginarno distanciranje od nasilja dominantne ideologije pribjegavanjem odveć apstraktnim združivanjem individualnog i univerzalnog. Pjesma Ranka Risojevića 'Glava noć' je reprezentativna za zbirku *Vrata tame*, koja smješta apstraktnu individuu u podređeni položaj u odnosu na nadmoćne historijske sile. Poput Risojevića, Vojka Smiljanić-Đikić u svojoj zbirci *Druga zemlja* pokušava da se suoči sa poslijeratnom tranzicijom artikulirajući načine pripadanja koji će osigurati alternativu preovlađujućem osjećaju

60 Vidi Renata Salecl, *The Spoils of Freedom: Psychoanalysis and Feminism after the Fall of Socialism*, *Feminism for Today*, ed. Teresa Brennan (London and New York: Routledge, 1994).

61 U svom pismu generalu Tihomiru Blaškiću od 17. decembra 2001. godine Arapović naknadno posvećuje pjesmu hrvatskim vojnicima koji su izručeni Hagu radi izdržavanja kazni za ratne zločine. Vidi Borislav Arapović, "Prepiska Arapović-Blaškić," *Osvit* 1-2-3-4 (2002), str. 265.

dislociranosti. Kao što govori naslov njene zbirke, ali i njene pjesme 'Razbaštinjeni sinovi', ta alternativna pripadnost i njeno implicirano jedinstvo konstruirano je izvan vremena, mjesta i jezika. U istom stilu, Ranka Peulić kao predstavnik mlađe generacije pjesnika u svojoj pjesmi 'Odrastanje usporava smijeh' govori o redefiniranim značenjima u novonastalom svijetu poslijeratne tranzicije. Svojom fragmentiranom sintaksom, pjesma ukazuje na to da je taj novi svijet sastavljen od smrskanih komada pod kojima je zarobljeno "prvo lice množine" zajednice. Međutim, u poslijeratnom periodu, poezija lažne univerzalizacije žali zbog fenomena alijenacije i gubitka, ali u isto vrijeme odustaje od vlastitog medija – jezika – kroz koji se mogu konstruirati adekvatne političke alternative dominantnoj ideologiji.

Poezija razlika podstiče istinsku političku alternativu, budući da kroz nju pjesnici pregovaraju o svom odnosu spram gubitka i traume, te jačaju one alternativne modalitete subjektivizacije koji direktno ugrožavaju normu koju je postavila dominantna ideologija. Pored toga, poezija razlika artikulira i repolitizira do tada marginalizirane modalitete subjektivizacije. Koristeći "metaforičnost" među zanemarenim, poezija razlika oblikuje novu zajednicu. Transcendirajući lažne političke izbore koje nude uskogrudi etnonacionalisti i amnezlični neoliberali, ta nova zajednica već je otpočela *pomjeranje granica mogućnosti* na polju kulture u današnjoj Bosni i Hercegovini.

'Trauma market' Adise Bašić dijaloško je svjedočanstvo takvog produktivnog odnosa prema ratnoj traumi. U ovoj pjesmi cinični stereotipi se dovode u pitanje ironijom, a trauma se prihvata, ali ne kao izvor užitka u samoviktimizaciji već kao "najdublje i najvrijednije iskustvo koje imamo".⁶² Ova vrijedna iskustva govore o vještinama preživljavanja i tu su da bi se podnijela poslijeratna tranzicija. Dok Bašić prisvaja stereotipne reprezentacije i klišeje i u činu disidentske opozicije baca ih u lice dominantnoj ideologiji, u pjesmi 'Na nišanu prošlosti' Seada Vrane granica između prošlosti i sadašnjosti zamagljena je radi stvaranja svojevrsne aktivne i kreativne tenzije između ove dvije vremenske odrednice. U kontekstu takve tenzije, zamke fiksirane kategorije prošlosti se prevazilaze kroz konkretnu praksu aktivnog svjedočenja, u kojem, prema Benjaminovom uvidu, prošlost postaje svjedok sadašnjosti kao "prizor koji bljesne" i koji sadašnjost priznaje "kao jednu od njenih preokupacija".⁶³ U pjesmi 'Prorok u tranziciji'

62 Omnibus, *Intervju sa Adisom Bašić*, 2004 [pristupljeno 21/01/06 u 22:00], Omnibus, Dostupno na: http://www.omnibus.ba/zurnal/int_adisa.php.

63 Walter Benjamin, "Thesis on the Philosophy of History," *Illuminations*, ur. Walter Benjamin (London: Fontana/Collins, 1970). Vidi tezu V, str. 257.

Vrana promišlja o rastućem fenomenu *new age* opskurantizma. Najznačajniji element tog fenomena u Bosni i Hercegovini je bespogovorno prihvatanje vrijednosti kojima dominantne etnonacionalne elite legitimiziraju svoju moć.

Pjesma 'Srebrenica' Feride Duraković predstavlja najdirektniju i najenergičniju konkretnu materijalnu praksu koja, kako ističe Elie Wiesel, ima "hrabrosti da govori istinu u lice vlasti".⁶⁴ U svom jezgrovitom govoru o istini, izraženom jezikom majke čiji je dijalekt smješta u istočnu Bosnu, pjesma ispituje kako su simbolizirani traumatični događaji poslijeratne tranzicije i kakva je djela takva simbolizacija opravdala. Pjesma je posvećena "hvatanju" žive prošlosti za potrebe politički relevantne prakse iz sadašnjosti u kontekstu u kojem, prisjetimo se Dubravke Ugrešić, svaki svjedok pamti i žali svoju vlastitu žrtvu.⁶⁵ U ovoj pjesmi prošlost svjedoči o sadašnjosti i budućnosti kako bi dovela u pitanje zvanične političke interpretacije traumatičnog, kontinuiranog traganja za tijelima nestalih u masakru u Srebrenici.

Pjesma Feride Duraković 'Oleni, djevojčici bez ikoga, 2004, tužbalica' nosi pečat posvećenosti traumi koju proživljava drugi. U ovoj pjesmi pjesnikinja tematizira zamke kojima su izložene žene u poslijeratnoj tranziciji, otkrivajući zamršenu mrežu muških metanarativa koji se realiziraju na tijelu žene. Slično i pjesma 'Preci 1' Tanje Stupar, kao izraz revolta, preispituje fiksni i kulturno definirani ženski identitet unutar mikrokosmosa tradicionalne, patrijarhalne porodice iz ruralne sredine. Ova pjesma je snažna i traumatična meditacija o genealogiji fizičke i mentalne opresije i zlostavljanja žena. Kao svjedočanstvo historije kao *njene priče* (*her story*), pjesma nudi emancipatorni potencijal kroz "metaforičnost" među ženama, na taj način omogućavajući priči jedne žene da postane priča o drugoj ženi.

U 'Ničijoj zemlji' Šejla Šehabović se smješta u biopolitičku frakturu u tranziciji, periodu koji za obespravljene predstavlja vrijeme provedeno na čekanju, i time širi "trusne linije" u dominantnoj ideologiji. Ovo je još jedan primjer Agambenovog stanja izuzetka – 'ničija zemlja' kao 'zona nerazličitosti' koju karakterizira vrijeme čekanja – u kojem se depolitizacija od strane dominantne ideologije otkriva kao čin uključivanja putem isključivanja. Aktivnim usvajanjem ambigviteteta na relaciji prostor-vrijeme, pjesma artikulira poziciju koja pogoduje emancipatornoj političkoj borbi koja zadire

64 Elie Wiesel citirano u Goleman, D., *Vital lies and simple truths*, str. 13.

65 Dubravka Ugrešić, "The Confiscation of Memory," *The Culture of Lies* (London: Phoenix House, 1998).str. 27.

u kriterije vjerodostojnosti dominantne ideologije i dovodi ih u pitanje. Kao i 'Ničija zemlja' i pjesma 'Sreća 2' pripada grupi novijih kulturalnih intervencija u kojima su, po prvi put u književnosti Bosne i Hercegovine, u okviru izgradnje nove zajednice homoseksualci ne samo otvoreno i eksplicitno priznati već i s empatijom prihvaćeni. U 'Ničijoj zemlji' Šejla Šehabović polaže svoje nade u tu novu zajednicu u kontekstu iniciranja prijeko potrebne transformacije društvenog okvira države.

Zaključak

Poezija se često odbacuje kao najmanje politična, odveć apstraktna i najmanje društveno angažirana od svih književnih žanrova. Ovaj rad, međutim, analizira dinamiku bosanskohercegovačkog polja kulturne produkcije i ukazuje na vibrantnost načina na koje je poezija oblikovala socio-političke promjene od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća i bila oblikovana njima. Poezija je smještena u jeziku, sačinjena je od jezika i o njemu govori. Drugim riječima – poezija je o označavanju i pravu na označavanje. Poezija daje glas onome o čemu se ne može govoriti jednako kao i onome o čemu se može. Ona evocira, i upravo kroz tu evokaciju dotiče ono što je u svakoj kulturi suviše traumatično da bi se izrazilo - Realno. To je razlog zbog kojeg je poezija uvijek davala glas *pharmakosu* društva. Ili, riječima Adrienne Rich: "Poezija ima sposobnost da nas podsjeti na nešto što nam je zabranjeno da vidimo. Zaboravljenu budućnost: još uvijek nepostojeći prostor čija je moralna arhitektura zasnovana ne na vlasništvu i obespravljenu, podređivanju žena, izopćenih i manjina, već na kontinuiranom redefiniranju slobode – riječi koju retorika 'slobodnog' tržišta sada drži u kućnom pritvoru".⁶⁶ Poezija ima mogućnost da nam kaže ne samo u kojoj mjeri smo neslobodni, nego i da izmijeni kriterije mogućnosti naše slobode.

U aktuelnom društveno-političkom kontekstu Bosne i Hercegovine, ontologiziranje negativnosti, ili žrtvovanje *pharmakosa* jeste "čin dolaska žrtvenog jarca na poziciju moći".⁶⁷ Ovaj esej otvara prostor izvan etnonacionalnih i multikulturalnih modela književne historiografije u Bosni i Hercegovini kako bi ponudio drugačiji model kroz koji se mogu analizirati poetski uslovi prakse. Ovaj model locira emancipatorni

⁶⁶ Adrienne Rich, "Legislators of the World," *The Guardian* 18/11/2006.

⁶⁷ Eagleton, *Holy Terror*, str. 135.

potencijal u identifikaciji sa simptomom – sa svim onima koji su utišani i isključeni iz simboličkog poretka, i u njihovoj afirmaciji kao nove zajednice i *locusa* političke univerzalnosti. Kroz prepoznavanje i imenovanje emancipatorne politike koju sadrži poezija razlika, ovaj esej doprinosi realiziranju koherentne platforme koja jača ovu novu zajednicu na njenom putu od radikalnog negativiteta do čina “dolaska na vlast”. Vjernost njenoj borbi za ojačavanje predstavlja vjernost politici nade u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini.

Lidija Kapuševska-Drakulevska

ALISA U ZEMLJI POEZIJE

Nigdje na svijetu nisam vidio toliko duboku, toliko bezuslovnu i prirodnu ljubav prema poeziji kao u Makedoniji.

Vilijam S. Mervin

preveo sa makedonskog:
Nenad Vujadinović

Ove riječi američkog pjesnika Vilijama S. Mervina, dobitnika Zlatnog vijenca Struških večeri poezije za 2005. godinu, veoma su ilustrativne kad je riječ o atmosferi međunarodnog festivala poezije, koji svakog ljeta na obali Ohridskog jezera na jedan karnevalski način slavi "kraljicu umjetnosti" – Njeno Veličanstvo Poeziju. Ljubav prema poeziji, odnos prema njoj i potreba za njom nisu ni nacionalnog, ni etničkog karaktera. Živimo u tegobnim vremenima ispunjenim nasiljem, mržnjom i obezličavanjima svake vrste, u vremenima u kojima se, željeli mi to ili ne, aktuelizuje ono čuveno pitanje njemačkog pjesnika Fridriha Herderlina koje glasi: "Čemu pjesnici u oskudno vrijeme?" Ali, kao što kaže sedamnaestovjekovni pjesnik Angelus Silezijus: "Ruža nema svojeg zašto; cvjeta, zato što cvjeta." Zbog *toga* nam treba poezija. Zbog *toga* nam se i dešava poezija ovdje i sad, uvijek i na svakom mjestu. Poezija je tu da nas (u Herderlinovom stilu) podsjeti na smisao i ljepotu pjevanja, dakle, i na smisao i ljepotu življenja, na smisao koji se nikad ne može do kraja iscrpiti i koji se uvijek iznova mora uspostavljati.

Otud i dilema o smislu (ili besmislu) govorenja o poeziji u periodu tranzicije, koji traje već deceniju i po. Kakva je fizionomija makedonske poezije u ovom periodu? I da li je moguće pronaći odgovarajuću riječ koja će biti adekvatan svjedok neponovljivoj pjesničkoj magiji iz protekle decenije i po, kad bi obična riječ u odnosu na pjesničku bila jedno veliko Ništa?! Sa svakim čitaocem poezije (svejedno koje - samim tim i makedonske), s tim putnikom kroz "šumu simbola" (što bi rekao Bodler), dešava se nešto slično onome što se desilo Alisi Luisa Kerola, koja, kad prođe kroz ogledalo, vidi brdo na onom mjestu na kojem se u stvarnosti nalazi dolina. To je uobičajena moć poezije, te "aristokratije duha", kako je nazivao Danilo

Kiš, koja umije da kreira sopstveni, elitni kosmos, dostupan samo posvećenima, a ne nekakvoj *differentia specifica* današnje makedonske poezije.

Makedonska poezija je danas u sjenci romana, ubjedljivo najpopularnijeg žanra ne samo među čitalačkom populacijom, već i među makedonskim autorima, koji, naravno, moraju da prate čitalački trend i da odgovore “horizontu očekivanja” svoje publike. Interesantno je napomenuti da se sklonost ka naraciji, kao prozni element, reflektuje i u domenu pjesničkog diskursa u vidu uspona *poeme* kao lirsko-epsko-dramske vrste upravo u toku ovog perioda o kojem govorimo, što, svakako, nije nimalo slučajno. Ipak, poezija ostaje jedan od najzanimljivijih fenomena našeg književnog života. Od utemeljivača savremene makedonske poezije (i književnosti) Koste Racina (1909-1943) i njegove zbirke stihova *Bijele zore (Beli mugri; 1939)*, pa sve do naših dana, makedonska poezija isrcitava sopstvenu, originalnu i veoma specifičnu stazu na mapi evropskih (i svjetskih) književnosti, prolazeći kroz nekoliko razvojnih faza. Na stvaralačkom planu “velika avantura” savremenih makedonskih pjesnika kreće se od kolektivnog ka subjektivnom pjevanju, od retoričkog ka emotivnom tonu, od slikovitosti i vizuelizacije pjesničkog izraza ka auditivnom kvalitetu stiha, od poezije u slikama do suve, ogoljene ili stvarnosne poezije, od metaforičnog ka metonimijskom modelu pjevanja, od estetskog monizma ka estetskom pluralizmu (...), prevladavajući pritom – uz pomoć folklor – hendikep povezan s “izgubljenim pjesničkim kontinuitetom”, s jedne strane, i ostvarujući, na drugoj strani, postepeni sinhronitet s drugim južnoslovenskim, evropskim i svjetskim književnostima.

Aktuelno postmodernističko vrijeme (koje obuhvata i period posljednje decenije i po) reflektuje se na jedan specifičan način u domenu poezije. Danas je već nemoguće izdvojiti jednu dominantnu pjesničku struju, vodeći model pjevanja ili trend, kao opštu odrednicu odnosa subjekta prema svijetu, u sistemu nove makedonske poezije; imajući u vidu pluralizam ideja, osjećanja, govora ... Ova će se odrednica u oblasti poezije, prirodno, manifestovati kao pluralizam izraza i poruka. U “vavilonskom šarenilu glasova” savremenih makedonskih pjesnika, može se prepoznati mnoštvo različitih modela pjesničkog diskursa, različitih pjesničkih pisama s različitim senzibilitetom i s potpuno individualizovanim izrazom. Ipak, to svojevrsno “sazvučje različitosti” prerasta u formacijsku

odrednicu za jedan mogući i paradigmatički pjesnički Panteon u koji ulaze: Mateja Matevski (1929), Gane Todorovski (1929), Vlada Urošević (1934), Mihail Rendžov (1936), Svetlana Hristova-Jocić (1937), Radovan Pavlovski (1937), Bogomil Đuzel (1939), Dimitar Baševski (1943), Eftim Kletnikov (1946), Sande Stojčevski (1948), Vele Smilevski (1949), Risto Lazarov (1949), Katica Čulavkova (1951), Vesna Acevska (1952), Ljiljana Dirjan (1953), Branko Cvetkoski (1954), Vera Čejkowska (1954), Zoran Ančevski (1954), Jordan Danilovski (1957), Ivan Džeparovski (1958), Slave Đorđo Dimoski (1959), Lidija Dimkowska (1971), Nikola Madžirov (1973) i mnogi drugi. Upravo u proteklom periodu makedonska poezija je ostala bez nekih od svojih utemeljivača i autentičnih stvaralaca kao što su: Blaže Koneski (1921-1993), Slavko Janevski (1920-2000), Jovan Koteski (1932-2001), Ante Popovski (1931-2003), Petre M. Andreevski (1934-2006) i Petar T. Boškovski (1936-2006). Iako su se spomenuti istaknuti umjetnici preselili u “društvo mrtvih pjesnika”, njihovo djelo je ostalo kao trajno nasljedstvo makedonskim pokoljenjima – današnjim i budućim – i nastavilo je da živi u istoriji.

S druge strane, na makedonskom pjesničkom nebu pojavila su se i nova mlada sazvežđa, koja, nesumnjivo, obezbjeđuju svijetlu budućnost našoj poeziji: Jovica Ivanovski, Sašo Gigov-Giš, Tihomir Jančovski, Igor Isakovski, Suzana V. Spasovska, Metodi Zlatanov, Elizabeta Bakovska, Nataša Bunteska, Ivica Anteski, Marko Petruševski, Senka Anastasova, Magdalena Horvat, Zvonko Taneski, Silvana Jovanova ... Prvi utisak je da u najnovije vrijeme dolazi do svojevrstne ravnoteže između “muškog” i “ženskog” pjesničkog pisma, nasuprot tradicionalnoj dominaciji “muške” književne prakse. Što se, pak, tiče dominantnih tendencija među mladim autorima, treba istaći da se oni kreativno nadovezuju na tradiciju koju su uspostavili njihovi prethodnici, danas već klasici makedonske poezije, i na pragmatične modele pjevanja koje su ovi utemeljili: *metaforičku poeziju* (R. Pavlovski), *folklorni pjesnički idiom* (B. Koneski), *referencijalni* (G. Todorovski) i *autoreferencijalni diskurs* (A. Šopov), *crnohumorni* (S. Janevski), kao i izrazito *odmjereni lirski izraz* (M. Matevski), zatim, *onirizam*, *urbani senzibilitet* i *poetiku čudesnih otkrića* (V. Urošević), pa *poetiku pobune* (B. Đuzel) ili *kontemplativnu, intelektualizovanu poeziju* (J. Pavlovski), sve do *naučnog diskursa* (V. Čejkowska), *metapoetizma* i *erotizma* (K. Čulavkova, Lj. Dirjan).

Pojavljaju se, svakako, i neke nove struje kao rezultat digitalnog doba, koje je u punom jeku. Elektronske inovacije, kao jedan novi tip poezije, podrazumijevaju istraživanja hibridnog žanra poezije, preloma, granice, akustike, margina i performativnog momenta u pjesmi (S. Anastasova), zatim upotrebu urbanog jezika zasnovanog na montaži i kolažu, kao i riječi iz argoa (J. Ivanovski), pa leksike reklama i TV spotova ili, jednom riječju, poezije koja predstavlja pokušaj zasnivanja verbalnog pop-arta (R. Lazarov). Kao antipod ovoj tendenciji ka digitalizaciji poezije ili možda kao svojevrsno nadovezivanje na nju, treba istaći jedan veoma interesantan i dosad nedovoljno elaborisan fenomen u našoj sredini: modu *haiku* poezije, koja uzima sve veći zamah, naročito među mladima. Ovaj drevni japanski pjesnički oblik je, vjerovatno, jedan od mnogih mogućih relevantnih odgovora na bizarnu sadašnjost i na stanje duha mladih u svijetu, u kojem kao da ima sve manje mogućnosti za promovisanje istinskih kvaliteta i vrijednosti u vremenu kad je muzika tišine možda jedini relevantni oblik dijaloga s drugim bićima. Makedonska pjesnička scena ima i svoj haiku časopis *Mrav*, koji izlazi već četiri godine.

Širok spektar raznovrsnih pjesničkih pisama pokazuje da pjesnička inspiracija može biti bukvalno sve: od naobičnijih, svakodnevnih, naizgled banalnih malih stvari, do nekih ozbiljnih filozofskih vječnih tema; od aktuelnih dnevnih zbivanja, do nekih velikih istorijskih događaja; od sasvim ličnih, individualnih, lirski intoniranih duševnih akorda, do nekih stvaralačkih dilema i izazova na putu ka pjesničkom prosvjetljenju. Posebnu stilsku konstantu u savremenoj makedonskoj poeziji predstavlja *dijalog* s drugim pismima. I pjesničko pismo je, naime, kao i svako umjetničko ostvarenje, otvoreno za komunikaciju sa svim prošlim i budućim tekstovima u uspostavljenom nizu srodnih veza i relacija. Takva čudesna igra, dijalog vođen s lektirom, susreće se skoro kod svih naših pjesnika u obliku: citata, eksplicitnog pozivanja na književne prethodnike, koji su ostavili traga na pjesničkom svjetonazoru autora, reminiscencija različitog tipa, parafraza... Naime, od Aristotela do Borhesa traje ona tendencija kretanja poezije i književnosti uopšte ka najvišim interdisciplinarnim sferama ljudskog duha, ka književnosti kao meta-nauci.

Koliko god bila različita spomenuta pjesnička pisma, njihovi autori su, u krajnjoj liniji, savremenici; svjedoci jednog vremena i jednog konkretnog istorijskog trenutka. Pjesnik se ne

može apstrahovati u odnosu na vrijeme i na aktualna zbivanja; poezija je uvijek i na svakom mjestu igrala ulogu svjedoka protiv obezličavanja sadašnjosti. Upravo će se na ovom planu sresti orbite makedonskih pjesnika. Poezija preuzima ulogu kolektivne memorije i svjesno bilježi ožiljke vremena. Temporalna fenomenologija upućuje na dijalog hronotipa, kao na dijalog između “malog i velikog vremena” (po Bahtinovoju terminologiji), odnosno između savremenosti i beskonačnog, univerzalnog vremena, kao jednog beskrajnog i nezavršenog dijaloga. Dijalog pjesnika s istorijom tretira odnos jedinke i njenog osjećanja nemoći pred istorijskim događajima, odnosno nemogućnosti da se djelovanjem promijeni tok istorije. I dok u poeziji jednih autora preovlađuje osjećanje ugroženosti i apokaliptična vizija pred dolaskom novog vremena (M. Matevski, K. Čulavkova, Z. Ančevski), kod drugih pesimizam uzmiče pred optimističkim stavom i vjerom u vječnost umjetnosti (B. Đuzel, I. Džeparoski); a treći, pak, pribjegavaju svojevrsnom hrišćanskom mesijanstvu (M. Rendžov, S. Hristova-Jocić, E. Kletnikov) u pokušaju da daju smisao istorijskim izazovima i da pronađu sakralnu dimenziju u savremenosti, imajući u vidu današnju epohalnu krizu vrijednosti. Bilo kako bilo, savremena makedonska poezija polemše s aktualnim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ponekad s ukusom ironije i cinizma, ali i uz naglašenu liričnost iskaza.

“Ako je pad ljudske svijesti u jeziku, onda iskupljenje počiva u igri riječi i metafora, u svijetu preraspodjele, u resekualizaciji govora “ - kaže Ihab Hasan u svojoj poetičkoj studiji *Komadanje Orfeja* i produžava: “Uspostaviti u riječima njihovo cjelovito značenje, kao u snovima, znači (...) prevazići antinomiju između smisla i besmisla, tišine i govora.”

Spomenute refleksije o stvaralačkoj/iscjeliteljskoj funkciji jezika u skladu su s književno-umjetničkom komunikacijom prisutnom i u činu stvaranja i u činu primanja/čitanja. Uz pomoć ove komunikacije čovjek je u stalnom dijalogu s tajnama svijeta *van sebe* i *u sebi samom*. Pritom jezik, kao diskurs, kao iskonski izvor i osnovni pokretač spomenute komunikacije, ostaje nepregledni i tamni bezdan. Smatra se da je “samo poezija moćna da dodirne suštinu svijeta”. Tu negdje se vraćamo na početne premise ovog teksta. S druge strane, razvoj savremene makedonske poezije potvrđuje i Hajdegerov stav po kojem se “smisao i cilj pjevanja najbolje ostvaruju u dijalogu s vremenom i sa sopstvenim istorijskim trenutkom “. A sve drugo je “pjesnička iluzija” tipa Kerolove *Alise u zemlji čuda...*

Ervin Jahić

DJECA IMITACIJE I NOVE 'KRIZE JEZIKA'

(jedan subjektivan pogled na hrvatsko
pjesništvo od 1990. do naših dana)¹

Moderna zgrada hrvatskoga stiha poznaje barem tri čvrsta svjetopoetska temelja na koje je položena i koji su, čini se, jamci njezina dugog, bujnog i kompleksnog života. Ovisno o afinitetima, čini nam se da je svaki od sebe i po sebi, od ranih pedesetih godina dvadesetog stoljeća do danas, presudan za njezinu stabilnu konstrukciju, ali, možebitno, i demontažu. Slavko Mihalić glavni je arhitekt jednog od temeljaca, onog kojeg, posuđujući od Cvjetka Milanje, nazivamo gnoseološkim², a Ivan Slamnig semiotičkog³. Treći, simboličan u jednakoj mjeri koliko i spomenuta dva, zakrit je iza jedne osobnosti, i premda amalgamira premise obaju spomenutih poetskih nacrtu koji se čitaju i kao globalne modelativne matrice, ipak se opire poetičkom svođenju i nudi kao samostalan pjesnički znak.⁴ Njega, dakako, reprezentira pjesnička praksa vjerojatno najvećega živućeg hrvatskog pjesnika, Danijela Dragojevića, kojega Branko Maleš naziva fenomenološkim redukcionistom, a neki drugi kritičari rodonačelnikom "poezije oka/vida", poetsko-filozofskom strategijom čiji je najistaknutiji predstavnik a koja i danas ima respektabilne sljedbenike u hrvatskom pjesništvu, u rasponu od Tonka Maroevića do Kemala Mujičića Artnama. Dakako da kritičko razabiranje može biti i drukčije. Od djelatnih razdioba suvremenoga hrvatskog pjesništva, kad je riječ o taksonomiji poetskih nacrtu i fenomena koji su ga obilježili, najutjecajnija je ona Zvonimira Mrkonjića – koji je suvremeno hrvatsko pjesništvo⁵, još sedamdesetih, razvrstao u tri tipa iskustva pjesničkog čina (iskustvo prostora, iskustvo egzistencije i iskustvo jezika s pripadnim im subtipologizacijama) – a koja gotovo da je primjenjiva i danas. Uvažavajući, dakako, spomenute kritičke oznake, te uzimajući u obzir i vrijedne kritičko-teorijske pokušaje sustavizacije

¹ Horizont mogućih kritičkih i znanstvenih očekivanja unaprijed ću iznevjeriti, ne nudeći nikakvu provjerljivu objekciju, i pri čitanju situacije u hrvatskom stihu uposliti ću uglavnom vlastite "subjektive" koji zasigurno ne ostavljaju prostora ravnodušnosti jer naprosto računaju s drastičnim oprekama. To, međutim, ne znači da se unekoliko moja kritička skica stanja i primjeri pjesama koji je argumentiraju ne podudaraju s nekim relevantnim priložima na tu temu. Također, panoramska slika nije generacijska, nego je pokušaj potrage za dinamički raspjevanim poljima u hrvatskome stihu devedesetih godina i njezinim najvitalnijim reprezentima.

SARAJEVSKE SVESKE
SARAJEVSKE VALJEŽNICE
САРАЈЕВСКЕ СВЕШКЕ
SARAJEVSKI SVESCI
САРАЈЕВСКИ СВЕШЦИ
SARAJEVO NOTEBOK

2 “Hrvatski poetski gnoseolog, različito dakako od semiologa, konstruirao svijet prema nekoj od kurentnih (filozofskih) idealnih natega. Pri tome ga osjeća lošim i kompaktnim, ali ne i razmravljenim, ili pak zauvijek nestalim, ali – poetskom replikom – iznova nabavljivim. Gnoseolog suvremenog hrvatskog pjesništva gradi svijet, a ne razgrađuje, ali često pri tome rabi za građevni materijal već odavno propitna “sredstva” (Znanje, Kulturu, Povijest, Koncept Jedne Istine, Zgradu Identičnog, Glas kao Prisustvo i slične izvođe još uvijek dobrostojećeg domaće logocentrizma).”; Branko Maleš, *Hrvatski poetski konstrukcionisti i dekonstrukcionisti*, GODINE, br. 1/2, Zagreb, 1994, str. 194.

3 “Hrvatski poetski semiotičar, vrlo različit u stihovnoj izvedbi unutar vlastita globalnog modela, drži svijet obezglavljen za piramidalni završetak, pa će stoga takav svijet bez Globalnog Orijehtira biti u semiotičkoj interpretaciji običan, često nasumičan, a svakako mozaičan skup razbacanih fragmenata u kojemu, razumljivo, ne egzistira jedna ideološka zastava, jedna osnovna istina, niti jedna golema mistifikantna priča (prča o povijesti ili metafizici...). U skladu s književnoideološkijskim obzorom poetskog semiotičara, njegova su stihovnooblikovna sredstva, razumljivo, drukčija nego u gnoseološkog pjesnika: rabi se tzv. minorizirani smisao-ni udjel i njegova brojna

i stihovne inventure kojih su se poduhvatili Z. Mrkonjić, C. Milanja, T. Maroević, B. Maleš, K. Bagić, A. Stamać, T. Vuković, S. Sorel, H. Pejaković, M. Đurđević, M. Mićanović i dr., narav ovoga teksta i njegov informativno-prigodničarski karakter, kao i izbor pjesama tridesetak pjesnika koji ga “podbočavaju”, nužno računaju s bitno redukcioniističkim čitanjem, koje je, naravno, koliko nepotpun toliko i manipulativan čin svake selekcije, pa i ove. Nepotpun utoliko što su u posljednjih petnaestak godina hrvatsku pjesničku situaciju bitno obilježile i pjesničke osobnosti i knjige o kojima ovdje neće biti riječi. Manipulativan stoga što se vrednovanje pojedinih opusa svelo isključivo na knjige koje su objavljene od 1990. godine pa tako nije rijedak slučaj da autori nisu, nužno, zastupljeni svojim ponajboljim pjesama, već onima objavljenima unutar naznačenih vremenskih koordinata u podnaslovu. Ali, manipulativan i zato što su ovdje svjesno ispušteni pjesnički izvodi nekolicine biološki mrtvih autora, no nedvojbeno nositelja još uvijek iznimno vitalističnih poetskih koncepata koji udovoljavaju rečenom vremenskom kriteriju (prije svih, najistaknutiji predstavnik egzistencijal-pjesništva, Mihalić, koji objavljuje nekoliko pjesničkih zbirki od početka devedesetih – 1992. godine *Zavodničku šumu*, nakon čega slijede *Baršunasta žena*, *Pandorina kutija*, *Ispitivanje tišine* i, najposlije, *Močvara* iz 2004.; te korifej ludičko-humorne geste, Slamnig, s *Ranjenim tenkom* iz 2000.; kao i, premda autori neusporedivo manje radijacije i značaja, ipak vrlo poštovani u svome “žanru”, tragično preminuli Milišić te Sobol). Smatram također posve nepouzdanim, pa i nevjerođostojnim, zadatak da se tretirani predmet hijerarhizira i vrednuje sa po jednom odnosno šest pjesama. Naposljetku, prije pokušaja bilo kakva skicoznog opisa stanja u hrvatskom stihu devedesetih, mnogo je razloga koji ovdje naprosto neće biti izrečeni, a koji, tek uz iznimno blagonaklon čitateljski popust sastavljaču, alibiraju “uključenost” pojedinih autorstava u ovaj izbor ili “isključenost” iz njega. Najdominantniji među njima jest da je, u konačnici, ipak dana “mala prednost” mladim/mlađim protagonistima hrvatske pjesničke scene, ali i da su u sad već srednjoj, a osobito starijoj generaciji, istaknuti – po sudu autora ovoga izbora⁶ – samo najemblematičniji opusi. Već samim time eto razloga za ispriku barem dvadesetorici pjesnika i desetak pjesnikinja.⁷

Identitet: stilski kolektivizam, orfeji novoga početka i diktatura zbilje u mladom/mlađem pjesništvu devedesetih

Pjesničke prakse s početka devedesetih, osim što nasljeđuju i, više-manje neosviješteno, recikliraju poetičke postupke iz osamdesetih, u najužoj su ovisnosti o socijalnom kontekstu i promjeni društveno-političke paradigme. Rat se umiješao u zbilju na svim razinama, kontaminirajući kako društvo u cjelini, tako i njegove umjetničke izvode. Pjesništvo mu se, međutim, nije izmicalo, ali niti u osobitoj mjeri utjecalo. Generalno, mladi hrvatski pjesnik početka devedesetih više je zaokupljen sobom nego dubinskim saznavanjem i spoznavanjem svijeta oko sebe, zapreten i obuzet vlastitim egzistencijalijama i nelagodama koje iz njih ishode i, reklo bi se, u ravnodušnom otklonu od evidencija kakve supstancijalnije životne svrhe i smisla. To, naravno, nipošto ne znači da su ga šarm i atrakcija zbilje zaobišli. Naprotiv, on je umnogome odani konzument svakidašnjice, njen stihovni ovjerovatelj, nestašno dijete imitacije njezinih manifestacija, evidentičar praznog Sada i senzacija svakodnevice; u konačnici – oponašatelj već oponašanog, priklonimo li se filozofičnim relativizacijama svakodnevnog. Govor mu je posve u vlasti realija, svakidašnjica ga je usisala preobiljem kojim se neumorno razmetala, što je za posljedicu imalo oskudicu duhovne ponude. Diktatura praktične stvarnosti u kohabitaciji s masmedijskim i visokotehnologiziranim artefaktima presudno je odredila maštu njegova govora, nerijetko ga potčinivši trivijalizirajućem repertoaru. U devedesetima je takav spoj ishodio dominacijom tzv. stvarnosne poezije u mladom/mlađem hrvatskom pjesništvu, nazivom problematične, a estetskim dometima slabašne pjesničke struje ili, možda prije, strategije i operativnoga modela. Devedesete, inače, nemaju ni, u posljednjih pedesetak godina u hrvatskom pjesništvu potvrđeno pravilo, čvrsto časopisno uporište niti konzistentniju generacijsku nadpoetiku; časopis, naime, kao okupljajući konstrukt, po kojem bi se i oko kojega bi se slila generacijska energija ili neka sveobuhvatnija poetika, kao što je to svojedobno bio slučaj u pitanjaša, razlogaša, krugovaša ili offovaca – premda poetički i generacijski nehomogenih grupacija, odreda okupljenih oko istoimenih časopisa. Naraštaj, koji je svoje etabliranje doživio osamdesetih, okupljen oko časopi-

motivika, a ujedno se forsira unutrašnji, skriveni kapital dugo prešućivana jezika; zatim – inzistira se na tvarnosti jezika (svijeta) pa se u semiotičkoj poetskoj gesti suvremene hrvatske poezije vrlo često tematizira npr. tijelo i njegove brojne atribucije, lascivnost, psovka, erotizam... Semiotičar, različit od gnoseologa, inzistira na mišljenju Razlike i uobičajenoj nesvodljivosti razlike, na inskripciji a ne na pukom prenošenju propitnog svjetskog smisla, na tragu, lutanju pluri-"istini", lokalnosti, detalju i, uostalom, brojnim malim novim pričama o svijetu posthegelovskog logosa. Poetski semiotičar svojim stihovnim uratkom razgrađuje ionako sumnjivo cjelovit svijet, pa na novom mitu o kapitalnoj abdikaciji cjeline, na novim razvalinama, ispisuje i upisuje brojne učinke teorijske eksplozije dekonstrukcijskog obrata ustoličujući tako – kao praktičar neidentičnog – novo (književno) vrijeme postmodernog melanža."; Isto, str. 194.

4 Cvjetko Milanja u svojim tekstovima višekratno upozorava na poseban Dragojevićev status u smislu modelske pripadnosti.

5 Ma koliko zvučalo paradoksalno, uglavnom postoji konsenzus oko toga da se pod pojmom suvremeno hrvatsko pjesništvo podrazumijeva razdoblje od ranih pedesetih godina prošloga stoljeća do naših dana.

6 Najprimjerenije je operirati pojmom pogleda, što sam nedvosmisleno doznao u podnaslovu ovoga teksta, jer on dopušta podrivanje nekih temeljnih načela uobičajenih izbora, pregleda ili panorama, o čemu ovdje svakako jest riječ, ali i daje prostora selektorskoj 'neodgovornosti', što je, vjerujem, poželjan institut kada se radi o fingiranju sustavizacije.

7 Usto, pogled na hrvatske pjesničke devedesete nije obuhvatio dijalektalno pjesništvo koje je svakako zaseban entitet, ali i važna dijonica novije hrvatske pjesničke prakse. Ma koliko razlozi tome bili labavi, pjesnici čakavskog i kajkavskog idioma ostali su izvan interesa ovoga pogleda zbog moguće komunikacijske barijere. Time su "prešućene" barem dvije, autoru ovoga izbora, vrlo važne knjige: *Sve ča mi rabi ovega prolića* Eveline Rudan i čakavski 'international cocktail' *Jingle Joyce* Daniela Načinovića.

8 Krešimir Bagić u svojoj studiji, kao uporišne točke novih pjesničkih praksi u devedesetima, ističe "narcističko osamljivanje subjekta, stilizirano 'prepisivanje' svakodnevnih prizora, intertekstualnu i intermedijalnu gestualnost, žanrovsku mimikričnost, fragmentarnost i kolokvijalizaciju lirskoga idioma."; Krešimir Bagić: "Tema praznine u hrvatskom pjesništvu druge polovice 20. stoljeća" u: *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*, Disput, Zagreb, 2004, str. 90.

sa Quorum, u devedesetima umornim koracima tek netransparentno gaca po autopoetičkim rukavcima i radikalno individualizira svoje glasove, ne mogavši ih situirati ni pod jednu zajedničku zastavicu i potvrđujući tek apsolutnu rasutost vlastitih glasova. To bitno pridonosi metežu i zbrci posve uposebljenih a eruptivnih gesti pa nam se na trenutke čini da većina pjesnika devedesetih pojedinačno izvire iz samih sebe i da im je teško pridružiti parnjake. To je, nažalost, tek puki privid i krivotvorena slika. I premda nasljeđuju, a u sretnijim slučajevima, rekoh, i recikliraju, nepropitne i potvrđene tipove pjesničkoga govora iz ranijih razdoblja (egzistencijalna analiza bića u svijetu, fenomenologizam, neoavangardizam, praksa ideologije nazivnika s raznim inačicama semantičkog konkretizma, letrizma, persiflažnog neobarokizma ili karnalizma, te lirskog spiritualizma, melankoličnog pansubkulturalizma...), mladi/mlađi hrvatski pjesnici iz devedesetih uglavnom se ponašaju kao da ih ne tište kako modernistički filozofski, teorijski i estetski kompleksi, tako i neposredno iskustvo postmodernističke književne ideologije. Paradoksalno, oni počinju svoj govor iz prve rečenice, uglavnom neosviješteno ironizirajući vlastitu poziciju, i ravnodušno, pa i radikalno (počesto i iritantno), zatajivši (neposrednu) tradiciju. Utoliko se čini da žele poručiti kako svijet počinje od njih, to jest iz postmodernog, iako dakle neosviještenoga, novoga početka. U tom tipu slike svijeta subjekt se narcisoidno institucionalizira,⁸ uglavnom ne pokazuje znake zabrinutosti za tzv. svjetske smislove i u bjesomučnoj je potrazi za svim načinima vlastite samoobnove. Samodopadan kakav već jest, on je autistični Orfej koji se, gle, ne sjeća gotovo ničega, niti ga je briga da sjećanju vrati dostojanstvo. Naprotiv, stalo mu je samo do elementarne vlastitosti, fizičke i fiziološke, koja će mu pomoći da simbolički obnovi sebe u neblagonaklonoj mu zbilji, i da od sebe začne "početak svijeta" kao "početak pjevanja". Njihov jezični materijal simulira strukturalnu gradbenost na kojoj niče svijet masovnih medija te pop i videokulture, to jest govor koji nasljeđuje iz osamdesetih. Taj svijet, čini se, svojim grabežnim i bučnim genom dominantno formulira bezmalo generacijski jezik, odnosno simulirajući govor lišen značenja, a osnažen privatizmom koji nastanjuju figure svakodnevice, događajnost, banalizacija i kolokvijalizacija pjesničkoga idioma. Time dolazimo do privida diskontinuiteta hrvatskoga pjesništva, koji je dakako manje zbiljan a više alibi za poziciju subjektova

govora u mnogim knjigama mladih/mlađih hrvatskih pjesnika.⁹ Njihov autopetički “tekst” – i sam, i to na mnoge načine, barem u smislu zbira pojedinačnih autopoeitika, dijelom nekog nadređenijeg sustava pjesništva koji trenutačno izbjegava terminološki kišobran – u svojoj tobožnjoj neopisivosti ima učinak očekivane zbrke u posvemašnjoj agonizaciji suvremenog doba i njegovih figura kaosa i meteža. Književna sociologija od te bi aporije mogla načiniti suvisao kolegij, ali njegov dubinski opis ipak je samo nemoćno odgođen u praznom vremenu od kojeg, u želji da mu se sviđi, pa i da ga zavede, očekuje više smisla za sebe. Nove pjesničke prakse stoga se konstituiraju podrazumijevajući stanovitu uzaludnost autorskog čina, koji istina računa na vlastitu svrhu, ali ne dvoji u svoju društvenu nefunktionalnost, nepotrebnost i oteti mu kulturni smisao. Usuprot “duhu vremena”, bolji primjeri te prakse ipak se ne odriču iluzije da u totalitarizmu svijeta budu njegovim “slobodnim teritorijem” koji će izreći stanoviti “višak istina” o sebi i o svijetu oko sebe. I u tom su smislu one dobroćudno antagonistične ili barem polemične kako unutar samih sebe, tako i unutar institucionalnog polja, to jest integralnoga hrvatskog pjesništva. Onda, što je identitet hrvatske poezije u devedesetima i što ga bitno označava, koji je to skup karakteristika zajednički svima ili jedinstveno polje oko kojega se poetske prakse okupljaju? Postoje li generalnije poetičke, stilске ili svjetonazorne identifikacije pjesnika iz devedesetih, slične diskurzivne strategije ili modeli? Različiti pjesnički interesi i nesvodivost autopoeitičkih razlika, glasio bi konvencionalan odgovor quoramaških teorijskih vedeta, u koji zdušno sumnjam. Uz obavezni dodatak da se raspršenost opire usustavljivanju. Iza tog sumnjivog argumenta krije se ipak tek puki relativizam postmodernističke politike, koje su quoramaši zagovornici, i obrana osvojene književne ideologije (u smislu različitih tipova diskurzivne prakse, podrivanje normativnih poetika, prava na Razliku, intertekstualnosti, intermedijalnosti, prevrednovanja tradicije, dekonstrukcije...), a pokatkad i unjkava i mutna oda jednom književno precijenjenom kružoku, koji je proizveo mnogobrojnu sljedbu koja se, u novim kulturnim i društvenim okolnostima, nekritički sklona modnom avangardizmu kakva već jest, nastojala užtekati na novu “glazbu”. Početkom devedesetih imperativno se odustaje od prakse neidentičnog i u modu ulazi ovjera stvarnosti te se pišu, tobože, sve samim životom osvjedočeni stihovi. Da je moguće,

9 Tvrtko Vuković, međutim, ne samo da inzistira na dijakronijskom diskontinuitetu nego na stanovit način registrira i nevoljku socio-kulturnu sadašnjost ili neki tip ravnodušnosti zbilje prema pjesništvu uopće: “Hrvatsko pjesništvo u devedesetima preplavljuje događaji koji napuštaju svoje vrijeme i od njega čine praznu sadašnjost gdje se informacije o autopoeitici pojavljuju, smjenjuju, iščekavaju i gomilaju izvan obzora njihova tumačenja i usustavljivanja. Pjesnički događaj kasni za informacijom o njemu.”; T. Vuković: *OFF-LINE, hrvatsko pjesništvo devedesetih*, QUORUM, br. 5-6, Zagreb, 2001.

u nekom simboličkom situ, prosijati analogije među nekim prvim knjigama mladih/mlađih pjesnika, rezultat bi, zacijelo, bio skandalozna kompilacija. Naime, možda bismo ponajprije uočili stanovitu stilsku kolektivizaciju toga pjesništva, ali i na razini motivskog repertoara ne bismo trebali biti odveć zatečeni “posuđivanjem” i njegovom neizvornošću. Također, dobio bi se zrcalni efekt koji bi dokazao da se u dobrom dijelu produkcije radi o klišeiziranom i valjda žuđenom subjektu koji se, kao u kakvoj premetaljki, seli iz knjige u knjigu, naravno, različitih autora; on je do te mjere tipiziran da je iritantna njegova tiha institucionalizacija, pa se tako neke knjige “stvarnosnika” hrvatskog stiha ulančavaju po načelu sličnosti, za dlaku izbjegavši da nalikuju jedna drugoj kao jaje jajetu. Opet, ali ne i paradoksalno, vidljivijeg uporišta toga “novoga pisma” devedesetih nema, ali ni poticajnog pribježišta, jer je posljednji postojeći ili nepostojeći, kako god, naraštajni model, koji smo u ove svrhe označili quorumaškim, suspendiran zbog svog knjiško-učenog refleksa, prema tome potrošen i nedjelatan za hipnozu hiperrealizmom koji kao kuga zahvaća (i pustoši) poetske maštarije mlađih pjesnika devedesetih. Pjesnici značajnijeg dometa u devedesetima, istina, nude neke svoje autopoetičke okvire koji sadrže, dakako, rasute i raspršene slike, ali i vrlo fluidne identitete. Onda, što je identitet hrvatske poezije u devedesetima i što ga bitno označava...?, pitanje je koje, iako gladaže za odgovorom, ni jedan od interpretatora toga predmeta ne može izreći bez sumnje u njegovu istinitost. Najmanje neistinit ipak mi se čini onaj izvanliterarni, premda vrlo simplificiran: euforično buđenje zatomljenih nacionalnih sentimentata, osjećaj probuđena ponosa, ali i nesigurnosti zbog raspada državne zajednice, tjeskoba zbog ratnog holokaustičnog pejzaža, beznadnost i rezignacija zbog društvene nepravde i socijalno-ekonomskog raslojavanja u neovisnoj državi, inauguracija “retro načela”, plima nacionalizma, plima patriotizma, oseka pravde, depresija, pesimizam, košmar zbog realna osiromašenja pojedinca i zajednice, noćna mora, bezosjećajnost, bešćutnost, nemar, utučenost, ravnodušnost – moguća su emotivna punjenja, ali i esencijalne razvaline na kojima se palimpsestira poetski rukopis devedesetih. Taj rukopis, kako tvrdi Sanjin Sorel, više duguje tadanjem socijalnom obratu, nego prijašnjim pjesničkim tendencijama.¹⁰ I doista, promjenom društveno-kulturalne paradigme radikalno se mijenjaju odnosi unutar kulturne ponude, ali i kulturni pejzaž

10 Sanjin Sorel: *Pjesništvo 90-ih više duguje tadanjem socijalnom obratu, nego prijašnjim pjesničkim tendencijama*, POEZIJA, br.1-2, Zagreb, 2005, str. 43

u cijelosti. Ranija kulturna dijalogičnost, posredstvom ideologizacije unatražnih oslonaca, izvitoperuje se u monologičnost nacionalno-mitskog koncepta, koji afirmira tradicijske modele kulture, u službi konstituiranja novoga nacionalnog identiteta, nacionalne kulture, nacionalne države. Sam po sebi to ne bi bio problem da se ne promiču kolektivističke tlapnje nauštrb simbola urbane kulture, koja prvih godina devedesetih šutke abdicira pred folklornim i preideologiziranim konceptima, i da opće, državnim instrumentaliziranjem, ne zaposjeda privatno. Za hrvatsko pjesništvo toga razdoblja moglo bi se očekivati da je u većoj mjeri označeno ratnim pismom i njegovim inflatornim talentima, ali naprosto nije tako, uzevši u obzir barem njegovu relevantnu ponudu. Dopuštam da su na njegovim rubovima egzistirale i vojske stihoklepaca koje su ekstatički pjevale budnice, dopuštam da su efemerni pjesnici dobivali generalske činove, ali je njihov zvuk dopirao tek do susjedne provincije. Njegove ponajbolje izvode čitamo u trima vjerojatno ključnim knjigama ratnih devedesetih, ako ne, u slučaju *Južnog križa*, barem kad je riječ o mlađem naraštaju, i cijeloga desetljeća.¹¹ Ali, u načelu, mladi/mlađi hrvatski pjesnik devedesetih, kako rekoh, zaokupljen je sobom i poetskim biografiranjem svoje vlastitosti. Razlog? Moralni relativizam postmoderne, pravo na poetsku i empirijsku ravnodušnost, također izvedeno iz nje, ili bijeg u odsutniju, makar i simboličnu ali odmah bolju stvarnost. U bitnome to pitanje identiteta preusmjerava na neke poetičke postavke koje su, dakako, određene socijetalnim kontekstom, koliko i njegovim čestim "uzdrmanjima", podrijetanjima i prijelomima. Slabi se subjekt, naime, i teorijski i empirijski našao u bešćutnom stisku jake zbilje, valjalo mu je reagirati, ali se odlučio za nečinjenje, nedjelovanje po nalogu postmodernog uma, zaboravljajući kondicije modernizma. Uglavnom narativizirajući diskurs s kolokvijalnim iskazom, nemetaforičnim poetskim stilom koji podnosi buku i bijes vulgarizama, skarednosti, neimaginativnih rečeničnih nizova – uobičajena je oprema njegova "stvarnosnog" pjeva. Pjesništvo devedesetih radikalno raskida s potragom za tzv. vječnim istinama, ali ne radi osobito ni u prostoru jezika. Štoviše, reklo bi se da u dobrom dijelu svjedoči o novoj "krizi jezika", ali nažalost ne u smislu ponovnog preslagivanja označiteljskih veza, radikalne prevlasti označitelja nad označenim, otkrivanja nove/stare potencijalnosti jezika po sebi, oslobođenoga naknadnoga djelovanja i značenja,

11 Riječ je o *Putu u Dalj* Zvonimira Mrkonjića, jednom ciklusu pjesama u zbirci *Osnove uranometrije* Ivana Rogića Nehajeva i *Južnom križu* Tomice Bajsića.

12 Ovdje preuzimam modelsku raščlambu mladog/mlađeg pjesništva devedesetih koju je u svojoj studiji ponudio S. Sorel. On je raskalašeni i razbarušeni pejzaž pjesništva stasalog u devedesetima kritičko-teorijski opisao singirajući pet nosivih poetičkih obrazaca koji se nadaju kao modelativne matrice (neogezistencijalistički diskurs, masmedijsko-kulturološki, pjesništvo slikovnog mišljenja, označiteljski diskurs te mitopoetski). Njegova studija prvi je rad na temu hrvatskoga naraštajnog pjesništva devedesetih i značajan doprinos njegovu usustavljenju; Sanjin Sorel: *Isto i različito, antologija i studija hrvatskog pjesništva devedesetih*, V.B.Z., Zagreb, 2006.

13 Ovdje je važno istaknuti da u izbor nisu uvršteni autori koji stvaraju izvan domovinske matice, a koji objavljuju važne knjige u dvedesetima. Prije svih, hrvatski i bosanskohercegovački pjesnici Mile Stojić i Ivan Kordić. Dakako da se hrvatska poezija ne stvara samo unutar njezinih "državno-administrativnih granica" i dakako da mi nije prihvatljiva njezina redukcionistička slika, ali ovdje sam se za nju odlučio zbog banalne ekonomije koncepta, ali i s, držim, realnom procjenom da će spomenuti autori biti zastupljeni u izboru bosanskohercegovačkoga pjesništva.

14 Zvonimir Mrkonjić: *Prijevoji pjesništva I*, altaGAMA, Zagreb, 2006, str. 211

dekonstruiranja i novoga restauriranja teksta – kao što je to bio slučaj sedamdesetih i osamdesetih godina – već u smislu njegove najbukvalnije trošivosti, najbanalnije i najdoslovnije funkcionalizacije, monologičnosti i prvoloptaške priopćajnosti, jednoznačnog izricanja poruke i puke informacije, reklo bi se – populističke i manifestne prozirnosti. Usto, pjesnika devedesetih zanima fenomenologizacija zbilje po mjeri iskazivača govorne situacije, a ne njen ontološki status i odnos između stvari i pojmova, riječi i događaja... Naravno, niz primjera neogezistencijalističkoga poetskog diskursa dovodi u pitanje dobar dio ovdje izrečenoga, kao i šačica iskustvenika jezika ili praktičara označiteljske prakse.¹² Ali to su tek manjinska mjesta razlike, držim relevantnije. Ipak, nemetaforičan iskaz i gotovo novinarski jezik, narativnost, govorna fraza, fabularnost, apoteoza događaja, opsesija trenutačnim i vidljivim, empirizam te hipertrofirana vlastitost kao lirska tema konstitutivni su elementi glavnine hrvatskoga naraštajnog pjesništva u devedesetima.

Identitet 2: Opiranje 'krizi jezika', 'krizi pjesme'

Ako bi to bila skica i kritička detekcija poetskih ideologija naraštaja iz devedestih, to dakako ne znači da su samo to hrvatske pjesničke devedesete¹³. Pokret otpora totalitarizmu stvarnosti u hrvatskom stihu agilan je i precizno pokazuje da ga ne zanima grmljavina stada koja revolucionira liriku, pretvarajući je u sluškinjicu jednodnevnih i efemernih senzacija zbilje. "Izvan metafizičke stvarnosti poezija je bespredmetna: pisati iz nemetafizičke stvarnosti o tzv. stvarnosti samo je puka zabavica, 'walkman'", tvrdi N. Petrak, a Z. Mrkonjić ga nastavlja: "Kako u poetskom jeziku ne možemo više naći *duha*, iznurujemo njegov *fizis* natjecanjima".¹⁴ Dakle, taj simbolični pokret otpora nastoji kompleksnije govoriti o svom predmetu, naglašava prijepore u vlastitim strategijama i križa raznorodna poetološka rješenja, nekad želeći naprosto podsjetiti da pjesma može imati i eleganciju, drugi put podsjećajući da ona nije tek oglasna ploča te da zahtijeva propitivanja i na formalnom i na predmetnotematskom planu. Njegove perjanice čine pjesnici hrvatskog poetskog moderniteta, mahom srednje generacije, koji su u svojim aplikacijama pokazali da nisu impresionirani diktaturom zbilje (što počesto znači i poetske osrednjosti), ali i neki koji imaju već desetljećima klasičan status unutar hrvat-

15 Tonko Maroević: "Pismo mijena, glava od vremena" u: Zvonimir Mrkonjić: *Maslina u čistopisu*, izabrane pjesme, altaGAMA, Zagreb, 2004, str. 355

kako bi rekao Tonko Maroević, od "poesie pure" do "poesie brute", odnosno "od postnadrealizma i ludizma, preko semantičkog konkretizma (jezične tvarnosti) i određenog reizma, do neoludističkih i transtemporalnih, dijakronijskih konstrukata (ili 'dekonstrukata')"¹⁵, Zvonimir Mrkonjić u devedesetima, uz Rogića Nehajeva i Tomicu Bajsića, objavljuje najrelevantniju knjigu ratne poezije *Put u Dalj*. Taj se tragediziran rukopis našao da drami stvarnosti pridruži dramu jezika, ali tako da jezik ogoli stvarnost vlastitom čistoćom, vlastitom elementarnošću. Drama se riječi, međutim, odvija tako što su se one našle na goleti, da se škrto i u mucu samoizriču jer ih nepodatan vanjski kontekst sili i pogoni u progonstvo, u nestajanje. Mrkonjićevi prozno-poetski zapisi u fokus stavljaju riječi i sintagme, ni po čemu neobične, ali koje nam se u konotativnim slojevima otkrivaju iznimnima i iznova pronađenima. Odgovorno čitanje ratne zbilje učitano je u taj tekst kao zakon nekog višeg reda. Mrkonjić uspijeva izmaknuti zavodljivim notama patetike, banalnosti i doslovnosti na jedini mogući način – upravo plešući na rubovima njihovih žileta i pritom ne gubeći ravnotežu.

Nikica Petrak u devedesetima, osobito knjigom *Ispadanje iz povijesti* iz 1996., razlogašku pojmovnu lirsku ideologiju i filozofičnost zamjenjuje naglašenim subjektivnim motivacijama. Kritika je uočila da se on više ne vidi kao zaštitnik bitka i metafizički angažiran pjesnik, nego da ga više zanimaju realije i stanje subjekta u uvjetima zbilje. Ne odričući se, pritom, visokih metričkih i eufonijskih standarda kojim se i u svojim dosadašnjim knjigama pokazao majstorom, Petrak ne traži vremenu, kao do *Ispadanja*, kolektivnu već individualnu mjeru. Polifon i mnogolik, Petrakov se registar i ton iz knjige u knjigu mijenjao, pa tako u *Razmicanjima paučine* iz 1999. on svoj konflikt s poviješću još više zaoštava grotesknim i ciničkim fragmentima. Izdvajajući se iz generacije kojoj pripada pomicanjem i obogaćenjem motivskog repertoara i raspirivanjem novih lirskih tema, on je stekao sad već klasičan status u suvremenoj hrvatskoj poeziji.

Dobrodošli vjetar sa Zapada, onaj koji je provjetrio zgradu hrvatskog stiha i svojim osjećajem za pjesmu ostavio jedan od najrelevantnijih tragova u hrvatskom pjesništvu devedesetih, unaprijedivši ga u mnogo čemu, jest poetski glas **Borisa Marune**, političkog emigranta i pjesnika iz dijaspore. Učinivši pjesmu prostorom konkretnog i često se nudeći kao njen logi-

čan komentator, inzistirajući na komunikativnosti i kolokvijalnosti jezika, ekvilibrirajući između naracije i tradicionalnih dobara pjesništva (metrike, versifikacije), smjenjujući humor ironijom, ironiju crnim sentimentom, gestualizirajući intertekst, provocirajući i politizirajući, taj je lucidni prevoditelj bitnika, Paza, Préverta i dr., demonstrirao što znači biti velik pjesnik stvarnosti. Egzilantska žudnja, razumljivo, patetizirala je kod toga pjesnika domovinu i njezinu sumnjivu supstancu u zbirci iz 1992. naslovljenoj *Ovako*, da bi, došavši u Hrvatsku, zbirkom *Bilo je lakše voljeti te iz daljine* iz 1996., gorko depatetizirao svoje slike, odreda prožete ironijom, paradoksom pa i prisilnim gušenjem domoljubnog sentimenta, koji, u novim uvjetima loše stvarnosti, biva zamijenjen rezignacijom i negativnim mišljenjem. On je pjesnik koji je možda i najtransparentnije pokazao da lirika može biti eksplozivna i neobuzdano pjevna. Također, majstor kolokvijalne poetske rečenice koji u pjesmu utipkava logiku proze, bezmalo proznu rečenicu. Jedan od onih rijetkih glasova u hrvatskoj poeziji koji se, istodobno pristajući na svijet neona, reklama i sveopćeg konzumizma, nudi kao njegov raskalašeni zagovarač i istodobni osporavatelj, ali i jedan od rijetkih kod kojega je gotovo svaka pjesma literarni događaj prvoga reda.

Usuprot metafizičkim poetskim mišljenjima u hrvatskom pjesništvu, **Ivan Rogić Nehajev** u svojim knjigama stihova slavi tijelo kao pokretačku i kreatorsku snagu svijeta. Taj najveći pjesnik tjelesnosti i ševe u suvremenoj hrvatskoj poeziji, uz Stojevića, vlasnik je i najbogatijeg jezika unutar hrvatskog pjesništva, kako s pravom tvrdi Maleš, te najpredaniji štovatelj spolnosti i njezine aktive. Ironizacijsko mišljenje, prevrednovanje tradicije kao kompleksa povijesti i kulture, ali i kao teksta, ludičko kumuliranje leksičkih nesrodnosti, bitnije su karakteristike njegova svjetonazora. Maleš također ističe da se njegovo poetsko mišljenje više zanima za misterij nego za logos, za nepoznato, za prazno i odsutno, a ne za puno, iskazljivo, očigledno, doslovno, za lutanje i traganje, a ne za mit, za vedrinu nasuprot brizi. Doista, Rogić Nehajev je istraživač rubnih polja svijeta, akviziter njegove tame i euforični zagovornik njegove nepotpunosti. Njegov je jezik bujan i raspojan i podržava česte ironijske prevratničke impulse; Rogića Nehajeva ne zanima toliko istina, cjelina, priča ili kakav metafizički alibi koliko osjećaj slobode u trošenju novootkrivenih vitalističkih jezgri jezika. Kumuliranje riječi i slika, kumuliranje novih na starim

prizorima, kumuliranje novoga teksta na kanoniziranim topovima – čest je Rogićev postupak. U devedesetima, međutim, objavljuje tek jednu knjigu pjesama, *Osnove uranometrije* iz 1994., u koju je uvršten i jedan ciklus ratnih pjesama u prozi – vrlo gustog tkanja u kojem se poetski tekst esejizira. Rogićev lirski subjekt izriče svoje istine o ratnim stradanjima i – s onu stranu, inače nedvojbeno, Rogićeva postmodernog poetskog uma – zagovara angažiranost i akciju.

Pjesništvo **Zvonka Makovića**, uz ono Borisa Marune, možda je i najdominantnije utjecalo na strategije hrvatskoga pjesništva u devedesetima, premda nema svojih izravnih sljedbenika. Za njega će Bagić ustvrditi da je “promišljeno, intertekstualno i intermedijalno uzgobljeno lirsko štivo koje sjedinjuje provokativnost eksperimenta i akademsku mirnoću, projekt i slučaj, emociju i misao, stihovni i prozni poredak, želju za nalaženjem individualnog govora i spoznaju da diskurz nije stabilan entitet...”¹⁶ Maković je u svojim knjigama postulirao poetiku činjenica kojima je uskraćena emocionalnost i spoznajnost, ukazujući na nominalnosti riječi i izgovorenog te na strogost izricanja. Deskriptivnost je kod njega ustanovljena kao organizacijsko načelo pjesme i podrazumijeva suho bilježenje koje je pouzdano koliko i stalna sumnja u njega. Njegov se subjekt, osobito u knjizi *Prah* iz 1992., ali i u *Točki bijega* iz 1990., reklo bi se – desubjektivizira.¹⁷ Nomad različitih stilova pisanja i poetika, u svojim kasnijim knjigama ipak je najprepoznatljiviji po izrazitom antimetaforizmu. Pjesnik koji ionako sumnjive, potrošene i lažne riječi iznova i iznova podvrgava sumnji, e da bi pokazao emocionalni i egzistencijalni bankrot vlastita subjekta. Posve svjestan osvete kojom mu te iste riječi uzvraćaju, osobito u dvjema spomenutim knjigama.

U svojim je pjesmama **Tahir Mujičić** sljednik onog odvjetka hrvatskog stiha kojim je svojedobno vrhunio Ivan Slamnig. On iz slamnigovskog vitalističkog miraza uzima ludičnost i osjećaj za formalni plan pjesme, ali mu je predmetnotematsko punjenje, dakako, samostalno i nepodložno kontaminaciji tuđeg teksta/svijeta. Osobito u knjizi pjesama *Primopredaja ili Divljim Tahiristanom* iz 2004., koja kompilira njegova poetska iskustva iz pet zbirki, višekratno demonstrira načela svoje poetske akcije: česte jezične finte, amalgamiranje različitih jezika i dijalekata, ludički um koji čas ironizira, čas parodira, čas persiflira, čas desakralizira tzv. posvećene sadržaje. Ponekad estradan i izravan, Mujičić majstorski zloupotrebljava razuzda-

16 Krešimir Bagić: “Je li moguće napisati sve – ispočetka?” u: Zvonko Maković: *Veliki predjeli, kratke sjene, izabrane pjesme*, Meandar, Zagreb, 2000, str. 21

17 K. Bagić primjećuje: “Ako su nominalizam i nomadizam Makovićeve pjesništva izvicali iz povjerenja subjekta u vlastitu kreativnu energiju i smislenost asketskog osamljivanja i samopropitivanja, poetsko iskustvo izloženo u *Točki bijega* i *Prahu* ponajviše se temelji na svijesti o tome da su jezik i svijet nadređeni pojedincu, dapače da su mu apriorni.”; Isto, str. 17

ni registar (auto)ironijskih figura, depatetizirajući privatnu i poetsku zbilju. Svlačeći i presvlačeći svoje identitete, on traga za literarnim i ljudskim busolama, landra po privatnim i globalnim egzistencijalijama propitujući njihove smislove. To, valjda samo u Mujičićevu slučaju, ne znači i smrtno ozbiljnu nakostriješenost i metafiziciranje. Naprotiv, Mujičić na rijetko duhovit način nelagodu vlastitog i općeg vremena smjenjuje komedijom i parodijom, inflacijom vedrine i užitkom u tekstu te proizvodnjom njegovih lagodnih viškova, smijehom i karnevalizacijom kojima je teško naći pandana u novijem hrvatskom stihu.

Pjesnik persiflaže, "pisac novoga palimpesta, koji, da bi mogao doći do novoga prostora za tekst, mora prethodno brisati već napisano pa ga zamjenjuje babiloniziranom građom"¹⁸, reći će Mrkonjić za **Milorada Stojevića**. U svojim knjigama iz devedesetih majstorski manirizira različite koncepte pisanja kojima je i sam bio promotorom od sedamdesetih godina naovamo. Njegove tekstualističke igre i punjenja soneta lascivnim, skarednim, frivolnim i karnalno-erotskim asocijacijama, kao i "novi tradicionalizam" te neoavangardistički refleksi u dosluhu s scijentističkim, učinili su ga jednim od najvažnijih pjesnika hrvatskog postmodernizma. U knjigama iz devedesetih, *Firentinskom poljupcu* (1990), *Perivoju od slova* (1996), *Došljaku iz knjige* (1997), *Korzu* (1999), *Mom kućnom mandarinu* (2000), taj "poeta doctus" pokazuje po čemu je on vlasnik možda i najkompleksnijeg poetskog znaka unutar novije hrvatske poezije, koji se izmiče poetičkim, stilskim ili jezičnim jednoznačnostima. Inflacijom tehnika pisanja, stalnim investicijama u jezik i tematizacijama njegovih mehanizama, intertekstualnim dopisivanjima, desakralizacijom jezika, makaronštinom, vedrom i neautoritarnom sumnjom u kulturalni, povijesni ili tekstovni kanon, sonetom koji podržava invaziju neuzvišenih i "neprijmjenih" motivsko-tematskih sadržaja, depatetiziranjem tradicionalnih obrazaca čakavštine, travestijom, mimikrijom, ironijom, pseudomemorijom, nadrealnim fantastizacijama, parodiranjem književne tradicije – Stojević i u knjigama iz devedesetih pokazuje snagu i kompleksnost vlastita poetska koncepta. On je, svakako, nulto mjesto moderniteta u hrvatskom pjesništvu, a njegova poezija najuzorniji katalog postmodernih strategija u novijem hrvatskom pjesništvu.

Slavljenje jezika po sebi i lišenog bilo kakvih drugih naka na kao izraz pobune protiv književnog i društvenog ideološ-

18 Zvonimir Mrkonjić:
Prijevoji pjesništva II,
altaGAMA, Zagreb, 2006,
str. 294

kog nacрта u sedamdesetima, osporavanje njegove apriorne smislenosti, penetriranje “drske atrakcije teksta”, propitivanje jezičnog materijala do njegove iscrpljivosti, nimalo opterećen kompromitiranim smislom, jedan od najsugestivnijih pjesnika hrvatskog moderniteta i jedan od njegovih najznačajnijih autora **Branko Maleš** u svojim knjigama prije devedesetih dekonstruira svako znanje o pjesmi, pretvarajući je u više-manje prostor potpune i neograničene slobode, ali i svjesne proizvoljnosti verbocentričnih jezgri. Ekskluzivitet jezika za Maleša je privilegij koji ne treba shvaćati olako, već ga dekonstruirati kada nam se ponudi kao čvrst i, naravno, totalitarni konstrukt. Pjesme su mu prostor abdikacije smisaonih i značenjskih jezgri i čitamo ih kao novootkrivenu realnost jezika, kapitalnu mogućnost da se neposredovano liši totalitarizma označnog i ponovno stekne vrijednost mimo ideologiziranih hijerarhiziranja, pa i da u pismu otkrije njegov zaumni sponitanit koji je promovirao pokojni Josip Sever. S takvom će književnom ideologijom Maleš ući u devedesete, ali će pjesme u zbirkama *Placebo* (1992), *“biba posavec”* (1996) i *trickster* (1997), na tematskom planu, organizirati na nešto razvidnijoj logici. On nikada nije pratio modu, jer je sedamdesetih i osamdesetih i sam bio modna marka hrvatskog pjesništva, pa je u devedesetima rekapitulirao svoje poetske lekcije o nekomotnoj i kompleksnoj svijesti lirskoga subjekta i ponovno ponudio knjige-koncepte koje osporavaju institute Kulture, Znanja, Povijesti, Tradicije. Ludičan i neklješeziran, njegov subjekt je čas šaman koji izlječuje svijet zaboravljenim znanjima, čas svežder, čas neobuzdani i infantilni prevrednovatelj umorenih i ispraznih konvencija pjesničkog teksta. Topla semantika, koju promovira u ovim knjigama, obnova je značenja u smislu moralnoga zauzimanja za svijet bez sidrišta i orijentira, a proplamsaji ekologizacijske svijesti i tematizacija zapostavljenih rezervoara živoga (motivi zeca, mede, flore i faune...) Malešov prilog osporavanju pseudostvarnosti i njezinih lažnih pjesničkih tautologija.

Javivši se unutar iskustva jezika, **Sead Begović** u svojim prvim knjigama pokazuje tek mjestimičnu sklonost tehniciranjima označitelja, koristeći ipak mogućnosti erotike kao prevratničke geste njegova buntovno formuliranog subjekta. I tada nejednoznačno svediv na jezični antilogocentizam, iako dakle tekstualističan, on će u devedesetima posve odustati od svoje mladenačke ideologije i zasjesti u poširoko shvaćen

poetički obzor neoegzistencijal-pjesništva. Knjiga *Nova kuća* iz 1997. u bitnome je na tragu obnove značenja i smisla riječi, s izrazitim lirskim generatorima, u kojima se osjeća profinjena mjera za artikulaciju slike i njeno efektno poantiranje. Taj se “novi” smjer osjeća, pa i pojačava, idućom zbirkom *Između dviju udobnosti* iz 2002. godine. To, međutim, ne bi trebalo shvatiti kao “povlasticu” kasnijih autorovih knjiga jer je određen “meki lirizam” bio zamjetljiv i u njegovim prvim knjigama. Istina, on se fluidno ušuljavao u pukotine teksta, i izmicao mu, stvarajući solidnu napetost između semantičkih i leksičkih grozdova u Begovićevoj poeziji. A poezija mu je tjelesna i uvijek otvorena prema različitim inačicama fizičnosti. Naglost i nježnost najuže surađuju u njegovim pjesmama, a napetost i spokoj, kontemplativnost i trošiva dnevnost ga legitimiraju kao modernog ljubavnika drame u stihu.

Anka Žagar pjesnikinja je novootkrivenih semantičkih veza, ekstatičkih smislova, bujnog jezika, atipičnih asocijacija i munjevith metaforičkih skokova. Ona je svojom prvom knjigom naprosto osvojila poštovano mjesto u suvremenom hrvatskom stihu i samo ga u devedesetima potvrđivala u svojim knjigama (*Nebnice*, 1990; *Guar, rosna životinja*, 1992. i *Stišavanje izvora*, 1996). Temeljna oznaka njezina pjesništva su lebdeće riječi koje se okupljaju u jednoj točki, koja ih ponovno pušta da slobodno i raspršeno kruže po izrečenim i neizrečenim poljima. Ona je pjesnikinja kojoj je teško naći usporedbe i koju je pokojni Dalibor Cvitan označio autoricom “kozmo-loške, magijske inkantacije”. Tonko Maroević pak njezinu poeziju vidi kao “bajanje, magično zazivanje”. Labave sintaktičke veze, osviješteni nered, brojni neologizmi, prostor bjeline u tekstu koji se funkcionalizira kao upisana tišina – bitna su obilježja te poezije. Također, i infantilizirani lirski govor, pun nevinih nepravilnosti.

Branko Čegec, u osamdesetima važan pjesnik konkretističkog iskustva pjesme, kako Bagić ističe, svoju poetsku ideologiju gradi na “praznini stvarnosti i praznini jezika”. U njegovoj knjizi *Ekрани praznine* (1992; prošireno izdanje 2001) diktati pojavne stvarnosti posve zaposjedaju subjekt koji gubi vlastite misli i riječi, vlastitu autentičnost, koji melankolično svjedoči jedinu institucionalnu zbilju – onu celuloidne vrpce. Čegecov subjekt osjeća da je porinut u svijet u kojemu mu je sve tuđe do te mjere da sumnja i u vlastiti identitet. Najnovija autorova knjiga *Tamno mjesto* iz 2005. nastavlja s njegovom

ranije promoviranom autorefleksivnošću, ali i čestim referencijalnim naslanjanjima. On će u prizorima s ljetovanja zakoračiti u prostor tematiziranja svakodnevice, zadržavajući tek u naznakama nekoć iznimno naglašenu modernističku svijest i nepovjerenje u smisao. Sada čitamo poetsku deskripciju života bez navodnika u kojem se Čegecov subjekt propituje i svoja zapuštena značenja restaurira, pa i iznova nalazi, u erotskoj i konzumističkoj trošivosti zbilje. Gotovo osporivši tom knjigom svoj dotadašnji rukopis, autor nam se predstavlja kao zagovornik fizioloških opsesija obiljem svakodnevice i pjesnik pohvale njezinih trauma.

Kemal Mujičić Artnam 2000. objavljuje, za tadanje stanje u mladom/mlađem pjesništvu, drukčiju knjigu pjesama *Zona Zoo*. Njoj prethode knjige *Petkom poslije ribe* (1994) i *Ples* (1996), a iza nje slijedi *Ubrzanje* (2002), koje je bitno različite usredotočenosti i “punjeno” uglavnom pjesmama u prozi. Zagovornik dragojevićevske fenomenologičnosti, taj će pjesnik u *Zoni* razviti kontemplativne jezgre u kojima će razrješavati sudbinska pitanja nature i slušati drhtaje neba, pjesmu šume, plač mrava. Njegov će mudrosni govor zahvatiti u pitanja povijesti i zemaljskoga nereda, ponirat će u stvari kao bića i, razmjerno svom talentu koji nije mali, sročiti filozofičnu i intuitivnu kartoteku zapisa o počecima i krajevima svijeta.

Pjesnik intermedijalnosti (pjesnički diskurs križa s diskursom rocka, filma, videa, grafita...), subkulturni melankolik i ponajbolji pjesnik tzv. quorumaškog naraštaja, **Delimir Rešicki** u glavnini svojih knjiga tematizira insuficijentni subjekt decentriran uslijed terora jake zbilje. Osamljen i buntovan, on svoju terapiju podvrgava rock-subkulturnom repertoaru i stalno je “na cesti”, u potrazi za “sretnijom ulicom”. Njegov govor je taman zvuk ulice i melankolija subkulturnog intelektualca. Godine 2005. objavljuje zbirku *Aritmija*, koja na izvjestan način smjenjuje tipove njegova dotadašnjeg poetskog govora i, dakako, mijenjajući pritom i vlastiti poetski kontekst, njome kontekstualizira, ogovara i mistificira, sjeća se i zaboravlja, ironizira i persiflira vlastite i tuđe svjetove unutar onoga što obično nazivamo srednjoeuropskim duhovnim zemljovidom. U ponajboljim pjesmama on kreira privatnu domovinu subkulture i novih životnih senzacija, riječju – ima bolji “pregled igre”. U njima je zamjetno i opuštanje dosadašnje jezične nabreklosti i izvjesno pounutrenje koje se događa mimo aprošćenih emocionalnih spektakla.

Miloš Đurđević “u vlastitoj stihovnoj dijalektici Želje, neskriveno pa i otkrivalački, razmatra dramu subjekta-u-nastajanju i subjekta-u-nestajanju unutar psihoanalitičkog racionalizma: subjekt-označitelj-polje Drugoga, pa takvom, u hrvatskoj poeziji ne čestom, poetskom strategijom pripada povećem neformalnom odjeljku lakanističko-deridijanskog obrata suvremenog hrvatskog stiha”,¹⁹ reći će Maleš za autorovu drugu knjigu *U zrcalu* iz 1994. Njegovu zbirku iz 1997., *Žetva*, obilježava tip automatiziranog pisanja i kompleksna i uposebljena iskustva subjekta. Češće misaon nego emotivan, on će razviti gustu križaljku unutarnjih solilokvija koji će progovarati o drami svijeta dramom subjekta.

Krešimir Bagić pjesnik je predmetne očiglednosti, premda u brojnim svojim knjigama katalogizira i drukčija iskustva. U knjizi *Krošnja* iz 1994. i *Bršljan* iz 1996. poetski ostavlja trag u prostoru koji je “ničija zemlja” između Dragojevićeva i Žagarićina poetskog koncepta i koji sretno zakupljuje. Osviješten ekonom riječi, Bagić u svojoj najnovijoj zbirci iz 2006., *U polutama predgrađa*, mjeri prostor između riječi i predmetne stvarnosti te iscrpivost i dosege vlastite stihovne deskripcije i esejizacije poetskoga teksta koji se oblikuje kao pjesma u prozi. Bagićev označitelj, međutim, sada, za razliku od njegova pogona iz knjiga u osamdesetima, manje gimnastira lingvoidne jezgre (iako, kada to i čini, čini to sa zadržkom, cenzorski i diskretno), a više mu je stalo provjeriti relacije i ponovno izvagati mjere do kojih je došao u svojoj vedroj inventuri prirode. Nekada je, dakako, riječ o komunikaciji s njezinim tobože nesvjesnim stanovnicima, a nekada Bagićeve riječi pokušavaju napraviti reda u neredu ljudskoga. Pritom je uočljiv izvjesni stihovni iracionalizam koji mudrosnom govoru i smirenoj ruci fenomenologa iznimnog daje dodatni šarm, pretvarajući taj govor u dojmljivu poetsku mistifikaciju. Bagić će u svojim novim knjigama kreirati glas koji se stišava i pojačava glasovima drugih, ali njegova ga intertekstovna otvorenost – koja je, usput, više znatiželja za spoznavanjem sebe u drugima – neće asimilirati. Tuđim glasovima on dopušta da budu jekom, ne i bukom, da bi vlastiti mogao prosuti prostorom i ponuditi prostoru svoj dobro podešen ton.

Zorica Radaković u nekoliko svojih knjiga kreira glas stasao u uvjetima dekonstrukcijskoga obrata i pomno doznačuje njegovu svijest o naputcima takvoga stihovnog stanja. Njezin subjekt je razmravljen, ali se, opirući se globalnom, ponovno

19 Branko Maleš, “Hrvatski poetski konstrukcionisti i dekonstrukcionisti”, *GODINE*, br. 1/2, Zagreb, 1994, str. 220

pokušava organizirati. Točka njegova vrenja mijenjala se iz knjige u knjigu. I dok je 1990. godine u proročkoj knjizi *Bit cé rata* govorila da mrzi fašiste koliko i fašizam, premda je krhko biće i premda joj se može narugati svaka čelična ideologija, u najnovijim je pjesmama riječ o potpunom gubitku realnog stanja subjekta. On tu postoji kao izgovarač glasa, a ne kao čin akcije. Iz zbirke u zbirku Radakovićeve radi na autorefleksivnim iskazima, a u rukopisu *Snaga* gotovo da možemo staviti znak jednakosti između njezine građanske osobe i lirskoga subjekta.

Boris Dežulović svojom zasad jedinom zbirkom poezije *Pjesme iz Lore* (2005) ozbiljno i provokativno podriva uobičajene predodžbe o kondicijama poetskoga teksta, puneći ga tobože nepoetskim sadržajima. Na izvjestan način provodeći kolektivnu društvenu terapiju, njegove antipoetske geste naglašeno su politički nekorektne, pa i groteskne, ali poetički vrlo dobro funkcioniraju. Podvrgnuta jetkom sarkazmu, persiflirana do vlastita izopačenja, ta "zavičajna lirika" ne pristaje na nevinost promatrača. O krvnicima i ubojicama društvene zbilje da i ne govorimo. Njegova se politička poezija nudi kao itekako važna sastavnica recentnog hrvatskog poetskog identiteta.

Sibila Petlevski pjesnikinja je elegijskih stihova, zamjetne učenosti i manirističnosti teksta. Nekoć, u *Sto aleksandrijskih epigrama* iz 1993., ispisuje heksametre i pentametre i pokazuje dobro poznavanje klasične metrike. I u svojim idućim knjigama u pjesmama analizira relacije između mita i alkemije, između povijesti i osobnog. Metajezičnost je prirodno stanje njezina teksta, a u najnovijoj knjizi *Spojena lica* iz 2006. pjesnikinja simulira stvarnosni pjev na neki svoj način, dosljednom anti-metaforizacijom, komornim tonovima i čistoćom kompozicije.

Kultiviranom poetskom impostacijom, oprezno kombinirajući slike svakodnevice i eskapističke topose, **Damir Šodan** u svoje dvije dosad objavljene knjige, *Glasovne promjene* (1996) i *Srednji svijet* (2001), i ovdje predstavljenim pjesmama iz rukopisa *Pisma divljem Skitu* pokazuje zrelost i rafiniranost vlastitog poetskog koncepta, te upućenost na neke poetske tendencije unutar inozemne, uglavnom američke stihovne ponude. U uvjetima domaće poetske križaljke čini se da je on ipak pjesnik granice klasičnog moderniteta i postavangardnih postupaka. Njegov subjekt prikraćen je za važnost samu po sebi, on nije narcis bez lica, on je tek odgovorni promatrač situacije iz koje nastoji lirski zašiti (naravno, pocijepan i razmrskan) svijet.

Šodan ne bježi od izricanja vječnih istina te tradicijskih slika i kulturoloških fonova, ali im, semantičkim prevrednovanjem konteksta, podaruje vrijednost lirski relevantnog događanja u novim uvjetima svijeta/teksta. Semantički grozdovi selektivno su prosuti tijelom pjesme, a njena struktura uvjetovana poetskom informacijom koja se počesto intertekstualno i intermedijalno ušuljava u “osnovni tekst”. Šodan voli dematerijalizirati stvarnost uz pomoć simboliziranih slika kojima, u pravilu, pridružuje potrošno, banalno, neobično, konkretno – sa željom da u tom spoju nepodržavajućih motiva dohvati lirsku dramatiku. Nesklon promociji jake zbilje, on glasno navija za neideologizirani Rub, koji je varijabilan i koji, ironizacijom i persiflažom, može došetati i do totalitarnog centra. Sjećajući se povijesti i njezinih podmuklih talenata da se osvećuje sadašnjosti i da je obmanjuje, Šodan u svojoj poeziji sumnja u neproblematičnu identitarnost i jedinstvo sadašnjosti i, služeći se mnogim poetskim strategijama, imaginira polifon, bujan, nejednoznačan, nelinearan i mnogomotivski smisao.

Miroslav Kirin u figurama tijela i nature nalazi svoje nosive pjesničke interese, što ga umnogome razlikuje od pisma naraštaja. Njegov pjesnički program kompleksan je i podrazumijeva čitateljski napor. On teži sagraditi poetski univerzum u kojem se njegov glas osjeća neindoktriniranim tepajućim gestama zbilje, a opet kao da, u stihovnim rukavcima i gustim križanjima smislova, nadilazi ideju o vlastitom konstituiranju, želeći se asimilirati u repertoaru prirode ili na rubovima svijeta, valjda u potrazi za nekim dugovječnijim smislovima. Ma koliko poopćeno zvučalo, lirsko u gotovo tradicijskom smislu počesto je ključ odgonetke te poezije.

Pjesnik dvojne književne domovine **Miljenko Jergović** autor je doista neobične knjige, zbirke pjesama s glavnim likom, *Hauzmajstor Šulc*, iz 2002. godine. Riječ je o poetskom dnevniku kućnog majstora, knjizi zapisa, anegdota i priča o mehaničaru svakodnevice, a zapravo alegoriji o malim ljudima u vremenu, njihovim unutaršnjim konfiguracijama, o kojima Jergović očito puno zna, nudeći nam se kao pjesnik čeznutljivih predjela duše. Sve nam u toj knjizi nalikuje svojevrsnim iluminacijama, ili pjesmama prozne konstitucije u kojima se kombinira mudrosni pučki govor i metafizički autorovi komentari. Lirski pripovjedač Šulc je glas čaršije, glas jednoga mentaliteta i vremena, glas u prostoru, dok je Jergović tek viskostilizirana ambalaža njegova naratorskog

projekta. Ova knjiga-koncept tako je, institucionalizirajući pripovjedača, zakoračila u prostor nesvakidašnjih pripovijesti i zgoda koje nam se čine autentičnom lirskom temom. Pjesnik u svakodnevnom vidi natruhe prošlosti, u prošlosti naplavine sadašnjih trauma, u prozi podatan prostor za lirsko, u pjesmi mnogo razloga za prozni pristup. Ipak, *Hauzmajstor* je, možda prije svega, biografija malog čovjeka u “oskudnim vremenima”. Čovjeka koji je umio popraviti svaki kvar, ali ne i onaj na dijaboličkom mehanizmu vremena. Jergović je kao malo tko spreman, mimo tehniciranja unutarnjih jezičnih struktura i oslobođen postmodernističkih začkoljica kojima je domaći poetski pejzaž posljednja dva desetljeća premrežen, začu u folklorne strukture narodnog bića i izolirati njegov mudrosni sloj da bi imaginirao pjesmu koja će nas taknuti svojim “proročkim” slutnjama, sveltremenim porukama i starinskim duhom. Prema tome, on na svoj način i – mimo kondicija kakvoga novoga tradicionalizma – ma kako paradoksalno zvučalo, posve nekodificiranim jezikom (a s obzirom na to da je on u novijem hrvatskom pjesništvu gotovo neoznačen) razrađuje svoju inačicu pjesme koja se gradi na analizi bića bačenoga u svijet.

Simo Mraović ironijom, igrivošću lakog stiha i humorom razlaže vlastite egzistencijalije nudeći subjekt koji se vedro i gorko poigrava na svoj račun, osobito u knjigama *Između usana* (1997) i *Laku noć, Garbo* (2001). Taj majstor ljubavnih zapetljancija i komercijalizacije seksa kao poetske teme, po ivici banalnosti i konzumerizma svakodnevice pleše i nasmijava malograđane, e da bi se grohotom najprije nasmijsao sebi. Groteskan i komičan, Mraović je pjesnik govorne fraze, infantilnosti, erotomanske energije, optimizma i crnog sentimenta istodobno, živosti i kretanja. On neumorno komunicira sa svojim čitateljem, panično tražeći utjehu za sebe, on trošenjem traži prave razloge svojoj vlastitosti i govori, govori neumorno. Pjesnik na čiju je stvarnosnost lako pristati jer tematizira sebe na puno šarmantniji način nego što to čini naraštajni rukopis kojemu pripada. Ustvari, on teško da ikome i pripada jer se odlučio graditi pjesmu svlačeći se dogola i “ne muljajući” po njenim registrima.

Drago Glamuzina svojom je prvom i zasad jedinom knjigom pjesama *Mesari* iz 2001. munjevito katapultiran u “gornji dom” hrvatskog stiha, okitivši se prestižnim nagradama. Njegovu poetsku mistifikaciju ljubavnog trokuta i depersonalizacije koja vodi prema stjecanju personaliteta, ali i obrnuto,

iskazuje kolokvijaliziran idiom koji računa s literarnim, medijskim i kulturološkim naslanjanjima i interferiranjima. On u prostor devedesetih unosi rafiniran senzibilitet, grč subjekta koji se guši u emotivnim insuficijencijama i bori se za emocionalnu ravnotežu. Provokativno sugerirajući da se moderna ljubav promaknula u mučno mesarenje, on neće tematizirati tijelo, kako bismo očekivali, nego njegove unutarnje, psihičke senzacije. Fragmentarizirani iskaz, narativnost i "običnost" njegove su točke identifikacije s naraštajnim pismom. Iako mu je stih dopadljiv i svakako sa šarmom, njegova je dubina gaza u hirovitim vodama hrvatskog stiha, čini se, ipak malo precijenjena.

Tomica Bajsić prvom knjigom *Južni križ* iz 1998. svoju poetsku domovinu čini fluidnom i protežnom od domaćeg krajolika do južnoameričkih toposa, od intertekstovnih korespondencija s hrvatskim pjesnicima do eksplicirane naklonosti prema Cortu Malteseu, Cendrarsu, Rimbaudu, Malvilleu... On teško da je eskapističan pjesnik, ma koliko bio kartografom egzotičnih mjesta, jer ih je naprosto i fizički pohodio, gubio se u njima i dopuštao da ostavljaju trag u njemu. Za njega je valjda cijeli svijet stanište i utoliko je on kozmopolitski pjesnik. "Kopernikanski obrat" u ovoj se poeziji događa stihovnom arheologizacijom rata i njegovih učinaka. Bajsić, svojom stvarnom biografijom i sam ratnik, tematizirajući rat, pokazuje se pjesnikom snažne i eksplozivne geste koja umije lirskom naracijom proniknuti u tamu i koja u riječima traži utočište i terapiju. Registracija potresnih slika računa jednako na audioinformaciju koliko i na njezin akustični ton. Bajsić je pjesnik ozbiljnih trauma, onaj koji fizici stvarnosti dodaje metafizičku polugu kojom će ova prevagnuti nad ravnodušnošću. Uostalom, nije mu strano ni moraliziranje. Naprotiv, kombinirat će činjenice i bilježiti pukotine u njima, hladnoj statistici dodat će san, racionalnom pridružiti iracionalno. Njegov poetski govor bježi od plakatnosti u metaforičnost, on je apokliptičan tek na mjestima na kojima je to jedini mogući prostor slobode, magijski kada vidi realnu opasnost da se mitski impostira. I u *Pjesmama Svjetlosti i Sjene* iz 2004. Bajsić je svoj i osoben, ali nam se čini da je *Južni križ* knjiga koja je daleko nadišla standard pjesništva u devedesetima, i to ne samo unutar generacijskoga okvira.

Svojim trima pjesničkim knjigama (*Pisanje oslobađa*, 1999; *Ives*, 2001; *Uzimaj sve što te smiruje*, 2006) **Ivica Prtenjača**

zacijelo je vlasnik jedne od najšarmantnijih poetskih imovina unutar pjesničkog naraštaja devedesetih. On nastanjuje razvaline na kojima se još oblikuje, u osamdesetim prestižna, označiteljska praksa u devedesetima. Poetska informacija i njen smisaoni udjel u njega nastaju na minimalnom semantičkom kontekstu i mnogomotivskim žarištima. Njegovi stihovi “znaju sve” o vremenu o kojem pjevaju, krizi dehijerarhiziranoga svijeta i bankrotu smisla. Narcistički subjekt glada za značenjem i glas mu podržava shizoidnu impostaciju: brza izmjena opreka svijetlo-rezignirajuće, melankolija-euforija, crno-bijelo... pomaže mu da tematizira seksualnost, vožnju, putovanje, glazbu, socijalne procijepe. Od prve njegove pjesničke zbirke kritika je honorirala diskursivno “prepisivanje” i “ponavljanje” ludičko-asocijativnih efekata poezije iskustva jezika. Bez obzira na snažne modernističke uzore (Rogić Nehajev, Rešicki, a prije svih Maleš i Šalamun) i česta naslanjanja na njih, kod njega je uočljiv niz samostalnih aplikacija, primjerice konzistentan subkulturalan i melankoličan komentar svijeta koji se čini tehnološki neodrživim. Autističan svijet (svijet silikona, neona i virtualne smrti) i subjekt gladan komunikacije ispunjuju njegov nacrt zavodljive i potentne poetske nesreće. Ima nešto paradoksalno u tome što oba ta “krizna momenta”, ta teška mjesta egzistencije svladava i izlječuje figurama bilo erotske, bilo potrošačke ugone. Možda i odveć lako. U posljednjoj, i najboljoj, svojoj knjizi *Uzimaj sve što te smiruje* Prtenjača na formalnom planu smjenjuje sintagmu u korist rečenice, na sadržajnom pak mijenja gorivo. Tu je sada riječ o prodoru neoegzistencijalističke svijesti i smirenoj ruci koja autoironijski, ali i pomireno, komentira svijet, ljude i predmete, svjestan vlastite životne margine.

Zametke promjene poetske strategije i smjenu stvarnog koda (kojem je umnogome u prvim dvjema knjigama *Naša druga imena*, 1994, i *Noć na asfaltu*, 1996. književno posredovao) u poeziji **Ivana Hercega** moglo se uočiti već u njegovoj knjizi *Snimke zemaljskih uzdaha* iz 1997., a osobito u *Andelima u koroti* iz 2004. U *Snimkama* je najavljen trag kojim će se kretati sve do najnovijeg rukopisa *Nepравilnosti*, dakako eskapistički. Bijeg u stvarnost koja funkcionira u drukčijim uvjetima – u futurističku pejzažnost u *Snimkama*, u magijsko i irealno vodenoga svijeta u *Andelima*. Hercegov subjekt u objema knjigama time se spašava od realne praznine zbilje i sklanja u naglašeno intimističko diskurzivno polje. Neutažena

žed ljubavnika, emocionalna i egzistencijalna nesigurnost i zakinutost, usamljenost kao temeljni konstrukt i načelo autorove pjesničke ideologije u *Anđelima* se razvija do sumnje u smisao bilo kakve socijalne komunikacije, pa i osporavanja njezine funkcionalnosti. U većini pjesama ove zbirke, osobito u *Nepravilnostima*, jezik doživljava svojevrsnu obnovu svojih zapostavljenih potencijala, postaje mekan, profinjen, drži do vlastite melodioznosti, pristaje na ljepotu slike i, reklo bi se, jednostavno želi pjevati. Herceg kao malo tko iz njegove generacije drži do jezične elegancije i unutar nje valjda ne postoji nitko tko je nadmašio domete njegove liričnosti. Nimalo ga ne zanimaju ovjere onoga što je tek kurentno u domaćoj poeziji. Naprotiv, samosvojan u izrazu, intiman, bez naraštajne usporedbe, on se kreće po rubovima vlastite intime, pounutruje sadržaje izvana, a svoj unutarnji pejzaž situira u vanjsko, čime je i unutarnje i vanjsko oštro dovedeno u pitanje.

Sanjin Sorel u nekolicini svojih knjiga (*Palimpsest*, 1991; *Soneteria*, 2001; *Hologrami žudnje, strojevi zavoda*, 2001; *Apokalipse*, 2002; *Flumen Viti*, 2003; *Ljubavi*, 2004) uglavnom upjesničuje naplavine vlastite teorijske svijesti i pokazuje iznimnu učenost, barem kada je riječ o naraštajnim relacijama. No tek u zbirci *Bakunjin* (2006) njegov je neoavangardistički program pokazao svu raskoš kreativne neostrašćenosti. Njega pritom ne zanima toliko poetska biografija velikog anarhista M. A. Bakunjina koliko mogućnost da penetrira vlastitu gramatološko-dekonstrukcijsku aplikaciju na podatnu temu povijesnog anarhizma, ali i da provjeri mogućnosti više tehnika pisanja. Knjiga, iako nastala na starom tragu, djeluje novom u uvjetima stilske kolektivizacije naraštajnog pjesništva devedesetih. Sorelov se jezik presvlači, propituje i restaurira da bi djelovao na novi/stari način – parodijom, ironijom i persiflažom u simboličkoj obnovi svijeta.

Pjesnikinja koju je prva i zasad jedina knjiga pjesama *Nešto nije u redu?* 2000. godine ustoličila na tron tzv. stvarnosne poezije, **Tatjana Gromača** svoju je poetsku “nesreću” učinila komunikativnom, samorazumljivom i nepropitnom do te mjere da je učas postala važna i onima koji se zapravo ne kuže u poeziju. Zagovarajući običnost detalja, događaj, autsajdersko nepripadnje institutima društvene zajednice, ljude s ruba i ranjive usamljenike, i pritom inzistirajući na kolokvijalnom jeziku, jeziku žargona, neposrednom iskazu, proživljenom i doživljenom – Gromača je pjesmu učinila živim i organskim prostorom koji

itekako može bili relevantan kako u sferi kulture tako i društva. Taj je samonikli glas radikalno raskrstio s poetikama koje su mu prethodile i, nehoteci imitirati tehnike pisanja i dotadašnje običaje u građenju predmetnotematskog plana pjesme, postao je sam sebi uzor, to jest odljev. Njezine slike su depatetizirane, rečenica manje lirski a više prozna, ton osoban. Socijalna osjetljivost marginaliziranog subjekta prepoznata je kao Gromačin programatski credo. Naglašeno osobni i počesto gnjevni, njezini lirski junaci istjeruju pravdu, ironični su i duhoviti. Narativnost, kritički mimetizam i opsesivno analiziranje zbilje temeljna su obilježja njezina glasa. Ali i, što je izdvaja iz naraštajne ponude, aktivizam i angažiranost da marginu centrira u fokus poetskog interesa te da promovira detalj i rub.

Kritičari su u poeziji **Dorte Jagić** (*Plahta preko glave*, 1999; *Tamagochi mi je umro na rukama*, 2002; *Davo i usidjelica*, 2003) počesto vidjeli zametke slamnigovskoga humora i poetske dosjetke, što je zasigurno kompliment prvoga reda. Kada se zanemare tragovi takvoga autoritarnog utjecaja u Jagićkinjoj poeziji, imamo dojam da je riječ o glasu koji na rubovima konkretnog i iracionalnog provodi terapiju stvarnosti i njezinih šizičnih manifestacija, upinje se nacrt promaknuti u domišljenu sliku, izdijalogizirati muško i žensko smanjujući distancu između njih. Zaigrana, paradoksalna, infantilna, nepredvidiva i polemična, ta je poezija ponešto drukčija/drugotnija aplikacija na pjesnički identitet naraštaja devedesetih. Njezin subjekt je mobilan i u stalnoj potrazi za euforičnim glasom koji mu dopušta da pojačava i snižava intenzitete pjesme. Čas osnažen, čas smrvljen, umije izreći kratke spojeve zbilje i vjerodostojno posredovati atmosferu vlastitih unutarnjih pukotina. Jagićeva je pjesnikinja pomne razrade pjesničke teme i ne razmeće se metaforama i stilskim figurama ako nema osobitog razloga za to, čime pokazuje neosporan talent i dobru mjeru.

Ana Brnardić u obje svoje knjige, *Pisaljka nekog mudraca* iz 1998. i *Valcer zmija* iz 2006., ispisuje gustu mrežu značenja u zapravo opreznoj potrazi za riječima. Pjesnikinja tihih gesti i malih zahvata, Brnardićeva propituje smisaone veze između riječi, sintagmi i rečenica da bi im našla zajedničku, emocionalnu nit u sebi, ponovno ih okupljajući u jednoj točki, u jednom klimakteričnom iskazu ili da bi im dopustila da se razbježe i pođu svojim putem. Njena naglašeno individualizirana potraga pokazuje usredotočenost i strpljivost u zidanju vlastitog poetskog znaka.

Premda je riječ o najmlađoj autorici u ovom izboru, uravnotežene pjesničke geste **Ivane Bodrožić**, razvidne u pjesničkom debiju iz 2005. *Prvi korak u tamu*, ne ostaju tek puko obećanje, nego sugeriraju domišljen i zreo poetski koncept. Uopće, ponajbolja je to poetska razglednica istočnoslavonske ratne stvarnosti – ali među iznimnijima i u integralnom domaćem stihovnom svjedočenju rata – umočena u urbanitet, odaslana čitatelju iz nimalo osunčanog i vedrog predjela ženske intime koja ćuti puno i često: ratnu i poratnu zbilju, svog muškarca, izbrisane gradove, usmrćene ljude, lutajuće duše...

Baškim Kućuku

preveli sa albanskog:
Enes Tuna i
Gylmsere Gruda

BOGATSTVO STILOVA I PJESNIČKIH OBLIKA

Bogatstvo stilova i poetika najizražajnije je crta albanske moderne poezije devedestih godina dvadesetog stoljeća. Raznovrsnost stilova bila je prisutna još i ranije, tokom druge polovice dvadesetog stoljeća, a u posljednje dvije decenije, usljed velikih društvenih, kulturnih i literarnih promjena, posebno poslije ukidanja cenzure (koja je u Albaniji bila veoma stroga), postaje još izražajnije. Na današnjem cjelokupnom albanskom govornom području istovremeno stvara četiri, odnosno pet generacija pjesnika. Albansku poeziju šezdesetih i sedamdesetih godina inovirali su Fatos Arapi, Dritero Agoli (Dritëro Agolli), Ali Podrimja, Dževahir Spahiu (Xhevahir Spahiu), Ećrem Baša (Eqrem Basha), Nataša Ljako (Natasha Lako), Anton Papeleka, Sabri Hamiti. Najnovija generacija, koja stvara osamdesetih i devedesetih godina – Basri Čaprići (Basri Çapriqi), Visar Žiti (Visar Zhiti), Mimoza Ahmeti, Agron Tufa, Ervin Hatibi, Ljindita Ahmeti (Lindita Ahmeti), Saljajdin Saljihu (Salajdin Salihu), Gentian Čočolji (Gentian Çoçli), Ljuljjeta Lešanaku

(Luljeta Lleshanaku) – darovita je, obrazovana, potkovana dobrim znanjem italijanske, francuske, ruske, anglosaksonske, srpske, hrvatske, grčke i druge klasične, moderne i postmoderne poezije. Svaka od generacija, i najmlađa, posjeduje raznovrsno poetsko bogatstvo. To se može uočiti i onda kada je svjetlost dana ugledala “poezija iz ladica”, koja je bila zabranjena u vrijeme cenzure u Albaniji. Pokazala se kao spektar stilova i raznih poetika, najraznovrsnijih, često suprotstavljenih motiva i doživljaja, posebno jer se u sinhroniju uključio nepoznati dio dijahronije. Tako je izašla na vidjelo i hermetična poezija Zefa Zorbe (1920-1993), započeta u mladim danima a kasnije brušena u tišini. Istovremeno se pojavljuje, prvi put cjelovita, na albanskom govornom području, hermetična poezija Martina Camaja (1925-1992), stvarana u dijaspori (Italiji i

Njemačkoj). Na vidjelo je izašla i poezija Mihalja Handžarija (Mihal Hanxhari) (1930-1999) koja ima elemente klasičnog i modernog. Do čitalačke publike doprla je i zabranjena lirika Frederika Rešpjea (Frederik Rreshpja) (1941-2006), koja doseže najviše vrhove albanske poezije. Kao slobodouman i onaj ko prezire politički sistem Rešpje je dosta vremena proveo u zatvoru. Ovaj moderni bohem, uzdignut izvan uobičajenog – u životu i književnosti, bio je neshvaćen, bolje reći krivo shvaćen od jednolične kolektivne mase. Njegova poezija je, uglavnom, erotska i intimna, spontana, prirodna, metaforična i kristalna, potpuno izbrušena, s probranim psihološkim i duhovno-emotivnim rječnikom koji je usklađen sa sadržajem. Dominantan motiv njegove poezije jeste samoća, koja je ujedno bit modernizma i originalnosti, a on o njoj pjeva u vrijeme kolektivismu i kolektivističke poezije. Njegova samoća nije modno oponašanje prevaziđenih zapadnjačkih uzora, nije to samoća pjesnika zatvorenog u sebi, koji stvara radi umjetnosti, niti je to skromnost onoga što se uzdiže iznad ostalih, već je posljedica neshvatanja i nepoštovanja slobodnog čovjeka u indoktriniranoj sredini u kojoj živi. To je samoća onoga što živi, raduje se, želi živjeti među ljudima, čezne za njima, ali ti ljudi, što je paradoksalno, sa tabuima svoga morala, ne razumiju pjesnika, čak ga i izbjegavaju. Dakle, krivac je sredina a ne individua, vječni samotnjak. Velika bol izvire iz njegove poetske hipersenzibilnosti, a najraznovrsniji pojmovi i pojave, prosto i prirodno, kao u razgovoru, pretvaraju se u metafore i simbole bjekstva, odsustva, čežnje, čekanja, nepovratka, rastanka od voljene, mladosti, generacije, majke, a tu su i ostale duševne rane, a naročito tuga i žalost. Gubitnik je drugi identitet njegovog lirskog subjekta, onaj koji je nesretan u ljubavi, u svakodnevicu i u pokušajima da ga drugi shvate i prihvate. U osmišljavanju ljudskog identiteta, samoća i gubitništvo otkrivaju dramu slobodoumnog savremenika u okolnostima raznih zabrana i prinuda. Gubitnik je jednostavno zato što se sukobio s nesavladivim snagama, kao što su zemaljski bogovi. I baš zbog toga, on je heroj poput Prometeja. On se osjeća poštovanim i ponosnim zato što je nadmašio slavu klesara Boga Gubitnika ili njegovih gonitelja. Tu i tamo, metafore i simboli duboko u sebi kriju prave društvene razloge. Usamljeni gubitnik, paćenik i uniženi heroj ujedinijuje se u jedinstven lirski subjekt, ispunjen emocijama i originalnošću.

Pomenuti pjesnici, angažirani ili idealisti, korjenito mijenjaju način doživljavanja i procjenjivanja. Dramatično pre-

življavanje tuge, usljed razočarenja u prošlost i zbog strepnje od haosa i nesigurne današnjice, uočljivo je u poeziji Dritero Agolija (Dritëro Agolli), Fatosa Arapija, Dževahira Spahiu (Xhevahir Spahiu), Antona Pappleka, a u međuvremenu nastaju, s novim pogledima, univerzalniji doživljaji o životu i čovjeku.

DRITERO AGOLI (Dritëro Agolli) (1931), najpoznatiji pjesnik ovog razdoblja, piše intenzivno, njegova lirika doseže najviši nivo. Apokalipsa u komunističkom svijetu i njegovoj svijesti, razočarenje u komunizam, veoma poremećena albanska realnost, izazvali su u njemu veliki razdor i poremetili njegova osećanja. Cjelokupan albanski svijet spustio je sa zlatnih brda idealiziranja i estetiziranja na padine razočaranja, dramatičnog i tragičnog nepovjerenja. Ali, kod njega se nije izgubilo ono najosnovnije osjećanje afirmacije humanizma i ljepote, niti se izgubio sam pjesnik idealist. Razočaranje koje prožima njegova posljednja djela nije samo kritična tačka njegove biografije već se našlo i u biografijama hiljada Albanaca i miliona drugih raznih naroda. Zakašnjeli hodočasnici, kako ih naziva metaforično Dritero Agoli (Dritëro Agolli), svi su idealisti, zastali u komunističkoj pustinji na putu prema Svetoj Zemlji. Istinski pjesnik, gubitništvo, sopstvenu patnju i patnju svojih istomišljenika, sublimirao je u svojoj umjetnosti. Njegova lirska poezija, veliko promišljanje, koje obuhvata cjelokupni albanski svijet u pokretu, uvijek ostvarena slikovitost, protkana statičnim audio-vizuelnim slikama, milozvučna, kao da bogatstvom stihova, strofa i poetskih vrijednosti na albanskom jeziku, ne sliča estetiziranju svakodnevice i koja se ne može imitirati u poetskom govoru i obliku slobodnog govora, u kojoj su lirski subjekt i receptor u istoj ravni, jeste jedna od najvažnijih vrijednosti i inovacija u savremenoj albanskoj poeziji. U njoj dominira metaforičko-metonimijski sitem: *put, putovanje, putnik*. Tu je sve u pokretu i sve se mijenja: priroda, društvo, sredina, život, čovjek, njegovo mišljenje i osjećanja, ljepota, pjesnik, pjesma, svemir; sve je to *perpetuum mobile*, ali ne do beskraj, kako podrazumijeva latinska sintagma. Ona je vremenski ograničena, od rođenja pa do smrti, što se podudara sa realnim vremenom lirskog subjekta u širokom prostoru na zemlji na kojoj živi, i nebu kojem teži. Jedan pokret i promjena uvjetuje da se sa svake dosegnute tačke, on vraća na početak i odatle ponovo natrag, sve do kraja. Zato su odlazak-vraćanje, blizina-daljina, čežnja-raželjenje, zaljubljenost-odlubljenost,

ljubav-prezир, nada-razočaranje, radost-patnja-bol, djetinjstvo-mladost-zrelost-starost, život-smrt, svakodnevnica, zemlja-nebo, metonimijske metafore koje otvaraju put prelaska sa jedne na drugu stranu ovog neprestanog kretanja i promjena. To je put misionara na tlu albanskog života, kao što je univerzalni put svakog misionara na zemljinoj kugli kroz zemaljski život. U poetsko-filozofskom smislu, ono je slično Zarathustri.

FATOS ARAPI (1929), jedan je od najpoznatijih pjesnika savremene albanske poezije, modernist, u čijim je ranijim djelima djelimično bila izražena tragika doživljaja i metaforike, ponekad dvosmislene i ezoterske. U periodu slobodnog razmišljanja, uglavnom prikazuje stalnu tragiku koju je zapazio u albanskom svijetu, kojem je nedostajala sloboda, kao i historiji čovječanstva. U njegovoj poeziji tragični su sloboda, domovina, heroji, pjesnik, ljubav, ideal, vrijeme u svom toku. Ovakvu tragičnost, veoma prisutnu i izraženu, albanska poezija nije ranije poznavala. Pjesnik je rođen i živi usred tragike svoje domovine. On je njen junak i njena žrtva. U svom kontekstu, ovaj pjesnik, pored univerzalne istine, sadrži i jednu osobinu koja krase neindoktrinirane pjesnike toga doba. Glavni motiv jeste sloboda ličnosti i zajednička egzistencija. Fatos Arapi je poetizirao ono što je nedostajalo i ono za čim se čeznulo. Lirski subjekt i njegovo djelovanje izjednačavaju se sa postojanjem slobode, koja je osakaćena, uvrijeđena, porobljena, oslijepljena ili ubijena, kao i sam pjesnik. *Moja je sloboda ono što sam ja.* Njen personificirani lik je lik samog izdržljivog čovjeka u tom društvu. Fatos Arapi je lijepo pjevao i o erosu, i to u vremenu kada je društvena svijest potcjenjivala lična osjećanja koja ne obećavaju veliku umjetnost. Emancipovanom mišlju, svojom dubinom i preplitanjem, njegova poezija otkriva svijet intimnih osjećanja. Zato je ljubav istovremeno stvarna i zemaljska, osjećajna, fizička, senzualna, uhvatljiva ali i nestvarna, idealna, nebeska, leteća, neuhvatljiva i potpuno nedostižna. Ono što se dosegne, nije više ljubav, ni sreća. U njegovoj poeziji se ističu antonimijske i paradoksalne metafore, jaki kontrasti, simboli visoke apstrakcije, slobodni i izlomljeni stih, brzi ritam, isprekidana intonacija, bogat rječnik koji otkriva intelektualna, filozofska i literarna promišljanja.

AZEM ŠKRELJI (Azem Shkreli) (1938-1997), zajedno sa Ali Podrimjom, Rahmanom Dedajem (Rahman Dedaj), Fahredinom Gungom, Ećremom Bašom (Eqrem Basha) i Sabri Hamitijem predstavlja jednog od prvih pjesnika koji je obli-

kovao modernu albansku poeziju, koja se, uglavnom, stvarala u prištinskoj literarnoj sredini. Njegovim djelom, moderna albanska poezija dostigla je nov kvalitetni nivo, ustvari, visoke metaforičko-simboličke i eliptične nivoe. On je pjesničku riječ uzdigao do kulta, kao literarni koncept u praksi stvaranja. Da bi se što jače naglasili, glavni motivi i razmišljanja se apsolutiziraju. U jednom djelu riječ odnosno govor, ljudsko izražavanje, uzdiže se do kulta, u drugom – do kulta se uzdižu tišina i šutnja, dok se u trećem uzdiže govor papagaja, tj. mehaničko ponavljanje i imitiranje drugih; ide se iz krajnosti u krajnost, zavisno od trenutnih doživljaja. Težnja da se kaže istina i nemogućnost iskazivanja te istine prisutni su u najvećem broju njegovih stvaralačkih djela. Uzdižanje do kulta tišine podrazumijeva postojanje dramatične društvene zbilje; ona se pojavljuje kao spas, naročito kada je proglasi svetom poput Biblije, i omogućava dosezanje do nebesa, snova i ideala. U posljednjim djelima, njegov govor je ispunjen zabrinutošću, ukorom i kajanjem zbog onoga u šta se pogrešno vjerovalo i onoga o čemu se nije otvoreno govorilo. Izuzetna izražajnost, konciznost, birana riječ, majstorsko rabljenje i kreiranje moderne poetike, kratak, veoma kratak, dugačak i veoma dugačak, izbruseni stih, sa prelomljenom sintaksom, često bez interpunkcije – glavna su obilježja njegove poezije. Usljed velike sažetosti misli i kratkoće strukture, njegovi stihovi podsjećaju na poslovice, pa se danas u literarnim krugovima tako i koriste.

MIMOZA AHMETI (1963), je vrlo originalna, nema dodirnih tačaka ni sa kim, ona je uzor za sebe. Nije to zato što se radi o poeziji jedne žene, kako bi se moglo pretpostaviti, već je možda zato što ona stvara potpuno oslobođena, po prirodi neminovnosti ljudskih doživljaja i poetske egzistencije. Njen govor varira od poetiziranja do depoetiziranja iste pojave, često čak i u istoj pjesmi, od egzaltiranog procjenjivanja do potcjenjivanja, pa se zbog toga emocionalna temperatura neprestano smjenjuje, sa velikim i iznenadnim usponima i padovima: zagrijavanje-hlađenje, ključanje-mlakost, od nula stupnjeva i ispod nule. To je poezija egzistencije haosa i nestabilnosti, i stalne neravnoteže unutarnjih nemira. Lirski subjekt nosi u sebi raznovrsne proturječnosti između duhovnog i fizičkog, senzualnog, seksualnog, rijetko usklađenog; proturječnost između želje i mogućnosti, emocionalnosti i racionalnosti, moralnog i nemoralnog, realnog i nerealnog, koji se, unatoč odbijanju, toliko snažno međusobno privlače.

Egzistencija je nesigurna, labilna, uznemirena, kao što je željeno prolazno, jer u vidokrugu zadovoljstava i trenutačne sreće stalno stoji nezadovoljstvo; u privremenom povratku bolje se poima vječno odsustvo; na vrhuncu erotike javlja se uvehlost, ravnodušnost i gađenje. U oblikovanju ovih situacija apsolutira se egzaltirajuća ljubav, spoj duhovnog i fizičkog, trenutačnog i slučajnog, kao jedina stvarnost koja pruža zadovoljstvo i sreću, jer iznad toga nema ničeg drugog osim *blata i socijalnog plagijata*. Ovakvim doživljajima svijeta cilj je *ubitačno koplje*, cilj je *zaboravljena sreća i idealne zvijezde*, što znači da ljubav, ljepota, zadovoljstvo i sreća *sjaje sve dok ne ugasne želja*. I Bog pretvara sve u ljubav, sačinjenu od osjećanja i seksa. Potpuno neangažirana i sa asocijalnim lirskim subjektom, u biti, ova poezija pripada modernizmu, iako joj ponekad nedostaju strukture i tehnike ove vrste poetike. Poezija Mimoze Ahmeti izgleda kao trenutačno zamrzavanje emocionalnih nadražaja, rasutih i skupljenih u strukture poput mozaika od kamenčića, koji pulsira unutarnjim tekućim i brzim ritmom.

Ironija, jedna od najpogodnijih i najizražajnijih svojstava moderne poezije, stvarala se na Kosovu, fragmentirano, sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, a prisutna je i u modernoj poeziji, i to u više pravaca. Prisutna je naročito u stvaralaštvu Ali Podrimje, Ecrema Baše (Eqrem Basha), Basri Čaprićija (Basri Çapriqi) i Ervina Hatibija.

Posljednja djela ALI PODRIMJE (1942) *Otok Albanija* i *Crna tačka na plavom* gotovo sveobuhvatno, prožeta su finom ironijom, kako prema neostvarenim ciljevima svog bića, tako i prema nepravdi koju su mu drugi nanijeli. To je jedna moderna ironija, rijetko kreirana figurama riječi; naprotiv, redovno je stvarana preoblikovanjem sadržaja i pojava i međusobnom zamjenom poretka i funkcija, pa zato nije lahko uhvatljiva, jer je često sakrivena i razasuta u cjelom sistemu izražajnih postupaka. Procjenjen kao moderni pjesnik Podrimja je jedan od najvažnijih inovatora albanske poezije. Njegova metaforička-simbolička i eliptična poezija jeste koncizna i veoma koncizna. U cjelini, ona je jedan veliki eliptični sistem kojem nedostaje puno neiskazanih misli, ali one se podrazumijevaju na osnovu prisutne misli, koje čitaoci snagom svoje imaginacije dopunjuju. Dopunjavanje neiskazanih misli jeste neminovni dio čitanja ove poezije. Ona je moderna ne samo u okvirima albanske književnosti već i u poređenju sa ostalim evropskim književnostima, sa kojima ponekad ima bliske ili slične sadr-

žaje. Slična je i bliska sa njima najčešće u koncepciji, poetici, nekim konvencijama i funkcijama, posebno u versifikaciji, rjeđe po temama i idejama. Metaforičko-simbolički i eliptični jezik, sa svojom paradoksalnom funkcijom, kojom istovremeno otkriva i sakriva misao, nadilaženje slobodnog stila, spoljni grafički maniri, dubinska sintaksa misli, odsustvo interpunkcije i velikih slova, obavezno logično, pažljivo i ponovno čitanje, smjena verbalnog i nominalnog stila, samo su neki od sadržaja modernizma ove poezije. U njoj ima i brojnih karakterističnih figura moderne evropske poezije, kao što su: san, zvijezda, duh, duša, prozor, nebo, ogledalo, mrak, grob, plavetnilo, ponor, korijen, žeđ, glad, ljubav, praznina, pustinja, kojima se, osim izuzetno, prenose druga značenja. Tu su i motivi karakteristični za modernu evropsku poeziju: samoća, nespokoj itd., prouzrokovane drugim razlozima, i posljedica su drugačijih tema i značenja, jer su pisane albanskim gledanjem na svijet i takvim razumijevanjem svijeta.

Više vrsta ironije, a naročito ona paradoksalna, vidne su u djelu pjesnika BASRI ČAPRIĆIJA (Basri Çapriqi) (1960). Najčešće je to ironija koja je posljedica razočaranjem tabui- ma političkih dogmi, idolima i svecima, praznim čekanjem, dojučerašnjom vjerom i povjerenjem. Ponekad se ona stvara nad ruševinama narodnih filozofskih izraza, nekad prestrukturiranjem stihova poznatih pjesnika; što znači da se ironiziraju tradicionalna svijest, mentalitet i moral, kao i stare estetske misli i koncepti. Basri Čaprići (Basri Çapriqi), formiran je u prištinskoj literarnoj sredini, gdje se davala prednost pisanju moderne poezije, pratio je njen tok, raznovrsnim i posebnim sadržajem i senzibilitetom. Poezija ovog predstavnika modernizma veoma je blizu ezoterizmu, ili tačnije rečeno, hermetizmu. Misao se razvija kroz igru smjene određenosti i neodređenosti, metonimijom, metaforama i simbolima, sa jednim ili bez ijednog oslonca na konkretnost, jer su veze sa životnim pojavama indirektno, daleke, i često parabolične. U najvećem djelu ove poezije teku doživljaji čovjeka tog podneblja, gdje su nedostatak slobode i nasilje pritisli sve pod poklopac zaštitničke tišine, ugušene nesigurnošću, strahom i užasom. Zbog toga se ta poezija može ocijeniti kao poezija traumatskih posljedica, posebno kao poezija egzistencijalne lične i kolektivne opasnosti od košmara, koja je, inače, veoma rijetka, ili čak nepoznata u poeziji evropskog modernizma, stvaranog na različitim jezicima. Poezija ovakvog psihološkog

stanja i doživljavanja često ima kontrastnu strukturu sa antonimijskim sadržajem, sličnu životnoj realnosti koja je preopterećena konfliktima, sukobljenim pojavama, krajnje suprotnim stavovima i filozofijama. U cjelokupnoj toj antonimiji figura i sadržaja, sa širokom rezonansom čak i za nealbanske čitaoce, pored simbola *čeličnog kišobrana, crvene kiše, crnih silueta ulice što se u snu prikazuju*, ili ironične hiperbole *svijeta popisanog od straha dječijeg*, postoji i metonimijski lajtmotiv okrepljujućeg osjećaja *ostavi prozor otvorenim* i uzvična molitva za katarzu, za priznavanje krivice. Otvaranje prozora kojim se komunicira sa svijetom, preko cijelog prostora, i zatvaranje vrata pred zvjerima primitivnog nasilja, sadrži u sebi tragičan historijski proces, koji se tek završavao na Balkanu. U poeziji košmara i egzistencijalne opasnosti, pod čijim pritiskom sve mijenja mjeru i postaje zanos, likovi su djelici razbijenog ogledala. Da bi ih potpuno razumio, čitalac ih mora spojiti i konvergirati.

ERVIN HATIBI (1974), afirmiran još kao adolescent, rođeni je pjesnik, spontan i prirodan, najistaknutiji u svojoj generaciji. Njegova poezija je od početka oblikovana i veoma zapažena. Snažnom metaforičkom senzibilnošću i ironičkim nepriznavanjem skoro svega što je društveno i lično, političko i moralno, njegova poezija je izvan pjesničke tradicije, ona je unutarnji i svjesni prijelom. Ironija, uglavnom parodija, konkretna je, jasna, i imponira svojim posebnim efektima. Obezvrjeđuje prisilnu prošlost, uniformiranu laž, shvatanje i zloupotrebu slobode u svakodnevicu. Stvara se na razne načine i raznovrsnim sredstvima. Suština stvaranja je otkrivanje sadržaja i realne funkcije pojava promatranih iz novog ugla. Otkriva se negatorski odnos prema pojavama koje su se smatrale pozitivnim, ili se otkriva apsurdnost, beznačajnost onoga što se smatralo drevnim. Također, ironija se stvara kroz vulgarno detaljiziranje i metaforizme, kroz svjesno uprošćavanje stihova, konotacija i omalovažavanja semantizma, političko-društvenog rječnika, medija, mode, žargona svakodnevice.

Poezija najmlađe generacije potpuno je prirodna, bez iskanja iz uobičajenih književnih prilika, pošto je pisana poslije ukidanja cenzure. Mladi su spremni isprobati razne vrste stilova i poetika, a najprije onih koje na prostorima albanske države ranije nisu bile dopuštene, i normalno nisu bili nimalo upoznati s tim, tako da je to jedna novina. Skloni su da budu sasvim slobodni i na neki način ravnopravni. Ervin Hatibi, Agron Tufa, Ilir Beliu (Ilir Belliu), Rudian Zekthi uspjeli su to

tako što su objavljivali novine *E për-7-shme* (*Prilagođenost*), u kojima su više intuitivno i strastveno, sve što je pripadalo prethodnoj praksi, omalovažavali i osporavali. Ova saradnja čini prvi literarni skup u Tirani. Kasnije se proširuje saradnjom sa drugim talentiranim pjesnicima, kao što je Gentijan Čočolji (Gentijan Çoçloli), i nastavlja se saradnjom sa časopisom *Alef*, koji već godinama redovno izlazi. Njihovo udruženje je prijateljska saradnja u cilju stvaranja jedne nove kulture i osjećaja koji su im nedostajali, posebno prevođenjem velikih pjesnika modernizma, koje do tada nisu imali na albanskom jeziku.

AGRON TUFA (1967), pjesnik, romanopisac, prevodilac, esejist i naučnik, potkovan klasičnom i modernom kulturom, još od devedesetih, u modernom albanskom pjesništvu postaje jedan od njenih inovatora. Njegova je poezija protkana brojnim stilovima i raznovrsnim poetikama, čak je posljednji koji piše od soneta do poezije u strofama, sa urednim i izlomljenim stihovima, metrikom i sintaksom, od epske balade i elegijskog pjevanja pa sve do poezije slobodnog i izlomljenog stiha, kaligrama, ironičnog govora poetske proze itd. Zato se smatra jednim od obnovitelja albanske klasične prozodije, sa urednim stihom, metrikom i rimom, milozvukom i temama sa pogledom na savremeni svijet. Zbog harmonije visokih kvaliteta, može se nazvati klasičnom poezijom modernizma. Sa jedne dominirajuće filozofske tačke gledišta, stvara se jedna nova poetska senzibilnost, vođena dubokim doživljajima dramatičnih psihičkih stanja, gdje se stalno smjenjuju slike prošlosti i sadašnjosti i konkretni, stvarni likovi sa zanesenjačkim priviđenjima, izazivajući raznovrsne asocijacije. Njen lirski subjekt otkriva jedno potpuno psiho-emocionalno ljudsko stvorenje, naizgled asocijativno, postavljeno na tron dviju vremenskih ravni, jedne kozmičke, vječne i druge, savremene. U kozmičkoj savremenoj ravni, ljudsko biće zaokuplja drama neslaganja materije i duha, žudnje i nesposobnosti, napornog rada i gubitka, ali i drama neusaglašenosti čovjeka i okoline u kojoj živi. Sve je kompliciranije i dramatičnije u konkretnoj vremenskoj ravni, jer je složeno stvaranje dvaju vremena, koji se kreću između dva vremenska razmaka, jučerašnjosti i današnjice, kako ih doživljava savremenik. Jučerašnjost je društveno opasna, sa *stravičnom muzikom* i *mlazevima krvi po travi*, gdje se *snovima skidala glava kao suncokretu*, pretvara se u psihološki tešku i mučnu današnjicu, a promjenljiva današnjica za Agrona Tufu odjednom je postala istrebljivač pret-

hodnog i stvoriteljem jednog novog svijeta, s jednom novom suštinom, oporavljenom, okrenutoj ka savršenstvu. Obnova tradicionalnog pjevanja nije samo vježbanje stila, ova poezija se odredila kako kroz sadržaj tako i kroz način doživljavanja, posebno kroz oblike poetskih efekata koje nastoji dosegnuti. Baladsko pjevanje je, takoreći, u skladu sa ponovnim pojavljivanjem nekadašnjih fenomena i u sadašnjem vremenu, kao što je migracija, sa svim svojim porodičnim posljedicama. Arhaiziranje ove vrste govora, odnosno pjevanja, sa prauzorima likova i karakterističnom atmosferom, u historijsko-društvenoj ravni, označava povratak nazad, dok je u poetskoj ravni prisutno ponovno uvođenje nekadašnjih motiva. Ponekad, u novoj semantici folklorne strukture, specifična poruka balade, koja pripada jednom određenom vremenu, dobija svezvremenski filozofski značaj.

Jovan Nikolaidis

CGPOEZIJACGPOETESA

1.

I letimičan pogled na crnogorsku književnost u posljednja dva vijeka, na poeziju posebno, dovešće nas do paradoksa: lirsku poeziju, kojoj je čak i vladika Njegoš priložio osrednju ljubavnu reminiscenciju “Noć skuplja vijeka”, u Crnoj Gori sve vrijeme pisali su muškarci. Oni epski razbarušeni Crnogorci koje sva istorija Balkana slavi kao muževne i surove borce za slobodu, časne vitezove sa kamena, spartanske gorštace u vječnoj borbi za krst časni i slobodu sjajnu. Žene ne postoje u toj lirici a kao da ih nema ni u vrtoglavoj trci za turskim glavama, pokradenim ovcama i izmoljenim ruskim žitom.

I posljednje decenije dvadesetog vijeka prepune su lirikovanja koja ispisuju časni muži crnogorski: čitava vojska pjesnika tutnji herojskom Crnom Gorom, egzaltirani lirik do lirika uzdiše, davorija, sanjari, eksperimentiše, bjesni, glorifikuje... Žena pjesnika još uvijek nema u tom sparnom prostoru muške sujete crnogorske. Pjesnici Leso Ivanović i Vito Nikolić, tihe figure sred buke crnogorske lirske hiperprodukcije, izdvajaju se kao osobiti poetski glasovi. Sve drugo maltene je šaš i mekinje.

No valja pomenuti da je ta lirika, od pedesetih naovamo, krivo nazvana crnogorski modernizam (krivo, jer je crnogorska poezija sveg tog vremena bila zapravo samo apologetska i epigonska sljedbenica odlične srpske lirike i odocnio odjek ruskih simbolista i proleterskih pjesnika, kao i francuske moderne), ipak dala nekoliko valjanih poeta. Ne treba odbacivati Rista Ratkovića, Mirka Banjevića, Ratka Vujoševića, Radovana Zogovića, a valja pažnjom osluškiivati pjevanje Jevrema Brkovića i Mladena Lompara.

Posebna vrijednost crnogorske književnosti leži u pjesniku Marku Vešoviću, ali je njegov položaj u njoj ne samo specifičan (on je i bosanskohercegovački pjesnik) već ponajprije i ponajviše tragičan, dakako i po crnogorsku književnost, budući da ga je uzimala kao kvarigru, a takve crnogorska uniformna kultura još ne prima ni srcem ni mozgom.

Onda su došle devedesete, krenuo je galop primitivne konjice diljem domovine koja je umirala. Uz tu hordu stušti-

la se našim kamenjarima i epska folklorna vriska, deseterac i gusle i folkosmeračka tmurna rima. Na sramotu ionako nedefinisane crnogorske književnosti kojoj su uvijek trebali podupirači iz Srbije da se ne bi srozala u jendeke kvazignomske i redovito primitivne stilistike.

No, stigao je tada do nas, najprije tiho, sa zebnjom, a onda sve glasnije i originalnije, u crnogorsku književnost snažni i disciplinovani evropski odgojen zvuk nove poezije, glas nove proze, pogled nove književne i filmske kritike, usred mraka i beznađa nikla je literatura recentna, elokventna i evropska. Stiglo je i “žensko pismo”, u Crnoj Gori začuo se napokon i ženski ‘glas’, zazvonili su glasovi pjesnikinja, radala se dobra, snažna i zanimljiva poezija. Kao feniks iz te mačističke slike polusvijeta izvio se zreli poetski govor, s pečatom jedne nove osjećajnosti, posve istinite i dovoljno teoretski fundirane. I zbrisao poput oluje prašnjave stranice periferijskih poetomana.

Crnogorska postmoderna, nacionalna književnost diskontinuiteta, samo je drugo ime za prvi čin crnogorskog antitradicionalizma. Riječ je o atipičnoj generaciji koja nije tražila uzore u svojim prethodnicima, jer oni nisu ni bili vrijedni osobitog ugledanja. Maltene umah crnogorska književnost dobila je nekoliko odličnih liričara, pjesnika i mladih poetesa, pametnih osoba, hrabrih žena i samosvjesnih ljudi. Ima ih danas u Crnoj Gori dosta, ali ćemo ovom prilikom, pored dva pjesnika starije generacije, izdvojiti Balšu Brkovića, Aleksandra Bečanovića, Pavla Goranovića, Milorada Popovića, Draganu Tripković i Sanju Martinović. Evo kratkih komentara o njima i njihovoj poeziji.

2.

Jezik i Lektira: U vremenu višeglasja, obilja informacija i potrebe da se sve objasni i sa emocijom svašta učini, postavlja se pitanje: kako to kazati, kakvim jezikom izreći kad se i sam jezik često pretvara u vrstu disonantne agresije zvukova? Perspektive komunikacija bivaju beskrajne i držati se samo matrica tradicionalnog opštenja, kad govor sve manje saopštava a priča biva sve uopštenija, znači opasnost da budeš ne samo konvencionalan već banalan. Crnogorskoj poeziji je ostalo da u imaginarnom (koje je rodno mjesto prave poezije) prokrči nove staze. I ona je, sva od novostečene lektire i jezika oslobođenog tradicionalne strukture, šablonizirane morfologije i šematizovanih rješenja zvukovnosti, naselila ne samo obnovljena već posve nova područja sintakse, neporecive misaone dubine i gnoseološkog digniteta. Takav poj-

movni jezik i teoretsku utemeljenost ranija poezija Crne Gore nikad nije vidjela. Stoga se komotno može reći da je, na primjer, sa Balšom Brkovićem, s njegovim majstorstvom pjevanja koje je u nacionalnu mitološku pustopoljinu “posijalo” jezik univerzalnih simbola, ili sa Bečanovićevim suverenim tvorbama na temelju probrane lektire evropskog i američkog pjesništva sred mrtve vodurine crnogorskog kvazimodernizma stvorena ‘nova gramatika života’ (pojam A.B.) nastalo postmoderno doba naše literature. Koja se drži na evropskoj tradiciji i iskazuje poetskim jezikom evropske svježine. To je leksika iz poezije života a ne poezije dociranja o životu.

Citat, Pismo i Biblioteka: Crnogorski duh počiva na mitu. Junaštva, borbe i pobjeda, sitnih čarki na kamenu saznanja. Jedne velike laži koju je omeđena glorifikacija pjevala pokoljenju. Budući da je nekoć i spartanski monolit pao pred vratima atinske carevine mišljenja, valjalo je po istom obrascu dotadanju crnogorsku književnost dotući sličnom mačedom: citat umjesto predanja, pismo umjesto tužbalice, biblioteka umjesto gusala. Tim instrumentima je nova crnogorska poezija, u malo vremena, okoštalu versifikaciju tradicionalnog podaništva nasljeđu zamjenila brojnim signalima aleksandrijske strukture poetskog teksta i neumrlom svježinom mithosa. Imaginacija, koja kamenuje barikade i potleušice kliširanih stilskih figura, postigla je najbolje: pjesnik je osposobljen da izmisli, stvori, obrazloži novu poetičku priču i da je, usput redefinišući staru, postavi na čvrste noge. On ne prihvata malokrvnu ulogu epigonstva već postaje graditelj poetskog fakta kome se ne može odreći zavičajni kontekst, ali se i može komparirati sa bilo kojim svjetskom poetskom paradigmom. Kojoj je domovina kosmos, ne parlozi provincijskog duha.

Tradicija: Priča o crnogorskoj moderni je, uglavnom, teorijski kusa i nadasve samoutješna izmišljotina određenog broja priučениh kritičara. Modernizam u umjetnosti nije moguć bez epohalno određene društvene moderne. Dakle, prevratničkih društvenih pojava i korjenitih promjena koje je iniciraju. A crnogorsko društvo je moglo biti i ideologizirano politički i kontaminirano koječime ali ne i promijenjeno temeljito i dubinski. Jer je počivalo na dvovjekovnoj tradiciji u kojoj se nikakav pomak ka drukčijem nije nazirao ni u društvu ni u duhu. Stoga je i duh novoga u toj kulturi i toj literaturi bio i kržljiv i mucav.

Novo u umjetnosti je istovremeno i iskorak u nerečeno i pronalazak 'nove tradicije'. Jedno je nezamislivo bez drugoga. Modernost, dakle, nije moguća ni bez odricanja tradicije, ni bez njenog preobraženja. A u crnogorskom pjesništvu za takvo što se nije imalo snage. Smjenjivale su se i varirale opklade na nasljeđe i folklor, ali je tek sa hirurškom zasjekom mladih pisaca i pjesnika koncem dvadesetog stoljeća, koje su potresali i društveni i ideološki sunovrati, nastalo stanje uslovno nazvano postmodernizam. Da li postmodernizam ili neomodernizam nije zadaća ovog kratkog teksta da razluči. No, sigurno se desila temeljita preobrazba tradicije crnogorske, sve što je u njoj davno odživjelo svoj vijek bilo je novom stvaralačkom energijom isjeckano. Bez milosti i griznje savjesti.

Kolektivno i Individualitet: Najvažniju bitku sa fantomima nova crnogorska poezija dobila je na polju **kroćenja** kolektiviteta i **uspostavljanja** individualiteta. Naizgled, mala pobjeda, ako se ima u vidu uobičajena formulacija da je poezija bićem svojim odmak od objektivnog a pomak ka subjektivnom. U crnogorskom slučaju taj prijelom bio je revolucionaran i po dubini i po širini: slamalo se plemenskoepško mišljenje a dobijala liberalnodemokratska ulaznica za nove prostore i složenije svjetove van zavičajnih međa očeva i pradjedova. Narastao je prevratnički bunt, stasavala nova seoba od sebe samih, uranjalo se u nov jezik, poezija se počela ostvarivati na putovanju nemirnim vodama i uskovitlanim nebesima, zanemariivši utabane staze mračnog glagoljanja rodstveničkog, prezrevši pouke i kletve predanja, stresavši sa sebe prašinu sa njegoševskog gnomskog gumna.

Bila je to jaka strategija pred odsudnu bitku, posvemašnje oslobađanje od ispisivača patetike, dosadnih kazivača "iz glave cijela naroda", praznozborih pamstvenika svega i svačega a u stvari ničega. Subjekt se javio kao duga nad mrtvom kamenom visoravni po kojoj su zastarjela oruđa kolektiviteta ostavljena da nastave hrđati. Padala je umorna narodska deklamacija koja se novoj, na drukčijim pravilima temeljenoj trci sa nadahnućem svoje nadarene djece nije nadala. Avangardizam sred nahije, sentence o kraju umjetnosti sred epske boljke od koje rado boluje etnicitet, virtualna emocionalnost sred ocvalih sanjarija pučkog performansa koji nikako da definitivno sahrani i ožali jednu umrlu heroiku koja nije više valjala ni za grob.

3.

Jevrem Brković: “Ova poetika je, zapravo, istovremeno i realistička i mitska... Bitna osobenost Brkovićevog teksta jeste što se tema nacionalnoistorijske sudbine ispisuje kroz naglašenu, subjektivnu ekspresiju. Njegovi stihovi imaju formu poetskog pitanja, poetskog komentara i poetskog paradoksa, vitmenovske tautološke forme, poetske konstatacije i poetske činjenice.” (B. Jovanović)

Mladen Lompar: Iako sa vrela epski bolesne geografije, njegovo pjesništvo to mutno vrelo isušuje, pregrađujući ga novim senzibilitetom. U njemu nema tragova mitomanske ovisnosti o herojskom, već se iz Pisma, iz Biblioteke, prošlost izvlači na svjetlost našeg vremena i daje joj postmodernu dvosmislenost. Iskustvo i memorija sele se u mediteransku duhovnost oslobađajući cio jedan svijet zarobljen brđanskim aforizmima. Mladen Lompar je najveći mediteranski pjesnik Cetinja i Crne Gore.

Pavle Goranović: “Pavle Goranović je pjesnik Biblioteke. Biblioteke kao forme nad formama (mitologija modernog) u kojoj se spekularizuje cjelokupni prostor između bića i ništavila. U tom prostoru se poetsko ponovo traži (i istražuje) pomoću poetskog kao jedine formule njegovog postojanja.” (B. Jovanović)

Milorad Popović: To je pjesnik gorčine i vječne potrage za dostojanstvom. Naroda, čovjeka, pjesnika. Nema crnogorska književnost odanijeg rapsoda svoje izgubljene domovine, svog zagubljenog jezika i svoje sulude sudbine. Sve što napiše ovaj pjesnik mora imati strogu mjeru, jer je vrijeme nje lišeno, jer je nacion bez puta, i u vrtlogu gdje ne prestaje bezdušna igra i narodom i idealima. Zadatak namijenjen osjećajnim i predanim, a Milorad Popović jeste biće od takve zakletve.

Marko Vešović: Ako je još nešto preostalo od crnogorske časti, dostojanstva, herojstva, to treba tražiti ponajprije u rukopisu Marka Vešovića. Izvan tog rukopisa, sva mitološka zdanja u zemlji junaka i nadljudi osipaju se u pijesak i zaudaraju na laž. Dakle, ako je Herojska Crna Gora ikada postojala, ovaj pjesnik, koji nije zaboravio njeno počelo, živio je njen kraj. Njegov život i njegovo djelo bude zrak nade i vjere da su

pjesnici ne samo čuđenje u svijetu, nego i bdioci nad ljudskošću u tom svijetu, ma kakav on bio danas i sutra.

Balša Brković: To je pjesnik visokog književnog intelekta, sa čudesnim smislom za ispitivanje skrivenih mogućnosti forme i njenog unutarnjeg ritma. Znajući da “sve teže je napisati Pismo”, jer se već dogodilo sve što pisanje pokreće, Brković svoju poetiku gradi na ironijskom odklonu od tradicionalnog, epskog, mitomanskog, sve vrijeme u konfliktu i sa estetikom i sa etikom malograđanskog. Balša Brković svojim unutarnjim disidentstvom narasta do subjekta kome se patriotizam i herojstvo ne mogu poreći. Duboko angažovan intelektualac i pjesnik novog vremena.

Aleksandar Bečanović: Zavidni poznavalac novih, nekonvencionalnih poetika i njihovog teorijskog i praktičnog prilagođavanja crnogorskoj poetskoj sceni. Najveći krivac što je jedan istrošeni kulturološki model dekontaminiran bezobzirnim uvođenjem druge, bolje pjesničke poduke. U dvojstvu američkog i mediteranskog senzibiliteta, bježeći od sentimentalnog koje “nema potpisa”, Bečanović u izvanrednim stihovima dolazi do novog načina gradnje književnih znakova koji mu, uz to, obezbjeđuje mjesto arbitra crnogorske postmoderne poezije.

Dragana Tripković: Njena krhka pojava, blagost i blagorodnost u ophođenju kriju vulkansku prirodu jedne od najboljih crnogorskih pjesnikinja. Paradoksi kojima barata kao mačem ne dopuštaju kompromise: u svojim pjesma slomila je, kao šibicu, mačizam crnogorskog duha. Feminizam Dragane Tripković je sličan pritajenoj vatri koja je, nekada, crnogorsku ženu dizala do helenske tragike, bivajući njeno počelo i završetak.

Sanja Martinović: Ova poetesa piše ‘skrajnuto’, gotovo kao da je slučajno napisala stih, usput našla metaforu. Njen minimalizam, pak, vodi ka esencijama koje svoju snagu čuvaju i skrivaju u zbijenosti. Ne deklamuje, već šapće. Ne kazuje, već ukazuje. Kroz tmicu slutnje njene malene džepne baterije vode sigurnim putovima iskrenosti.

prevela sa slovenačkog: *Peter Kolšek*
Ana Ristović

Slovenačka pesnička tranzicija

(Poezija nakon 1990. godine)

Priča o slovenačkoj poeziji nakon 1990. godine, u izvesnoj meri je drugačija od one stopedesetogodišnje koja joj prethodi. Čitaocima Sarajevskih svežaka, čak i onima mlađima, sigurno nije nepoznato da između Slovenaca i njihove poezije postoji određen zavet – kao između boga Jahvea i jevrejskog naroda, ukoliko se blago našalimo na svoj račun. Sa stanovišta moderne svesti ta povezanost je naravno mitska i u vezi je sa kultom “najvećeg” pesnika, Prešerna. A ipak, mit nije pao s neba, već je izrastao iz istorijske činjenice da je slovenački narod svojih prvih hiljadu godina proživio bez sopstvene države. Umesto nje smo imali – dobro, barem poslednji vek i po – poeziju!

Krilatica o Slovencima kao “narodu pesnika” je naravno deplasirana, ali nije sasvim besmislena. Nije u pitanju to da su oni izabran pesnički narod, i Slovenija zemlja sa neobičnom koncentracijom genijalnih pesnika, već to da poezija među Slovencima još uvek ima veliki ugled (svakako veći nego što ga prikazuje aktuelna čitanost pesničkih dela). Taj ugled se otkriva u barem dvema sociološko-književnim činjenicama. Kao prvo, po nepisanom pravilu, duboko usađenom u nacionalnu podsvest, u hijerarhiji književnih dela na prvom mestu se uvek pominju pesnici i pesništvo; poezija je još uvek živa kraljica umetnosti. I, kao drugo, većina književne produkcije pouzdano pripada poeziji: godišnje se objavi i do 400 naslova! Bez obzira na to što je barem polovina te (uglavnom samizdat) proizvodnje u estetskom smislu ispod nivoa, visoke brojke nesumnjivo svedoče o tome da je poezija privilegovana forma duhovne implementacije (ili možda utehe?). Ukoliko imamo u vidu oba ta za poeziju afirmativna podatka, i ukoliko ih uporedimo sa rejtingom koji poezija danas ima u izdavačkim

programima zapadnog sveta, “insinuacija” o slovenačkom pesničkom zavetu dobija verodostojnije osnove.

Ta improvizovana informacija o aktuelnom stanju pesničkog duha u Sloveniji bila je potrebna zbog toga, da bismo lakše ušli u donekle izmenjenu – možda bi bilo bolje reći pomerenu – priču o slovenačkoj poeziji nakon 1990. godine. Šta se, u stvari, dogodilo? Ukratko: dogodilo se nacionalno osamostaljenje, slovenački narod je po prvi put počeo da živi u sopstvenoj državi, bio je ostvaren “hiljadugodišnji san” (ukoliko se izrazimo pesničkom rekapitulacijom iz tih uznesenih dana). Za slovenačku poeziju (i posredno za svu slovenačku pisanu književnost) to je značilo, da je mogla da prestane da igra staru narodnotvornu ulogu. Najvažnije stavke nacionalnog interesa preuzela je država, a poezija je mogla da se posveti samoj sebi. I poezija je, kao “najviša samosvest slovenačkog naroda” – što je suština definicije tzv. “prešernovske strukture” (tako je državotvornu funkciju poezije sredinom šezdesetih godina 20. veka nazvala slovenačka autorefleksivna misao u liku Dušana Pirjevca) – postala sasvim obična književnost! “Moral” je da se postavi na sopstvene pesničke noge i da postane slobodna umetnost, umetnost oslobođena svih narodnotvornih i drugih zadataka. Sa druge strane: da bi se pesnici još uvek osećali kao “so naroda”, “narod” je svoje nacionalno jelo sve manje solio poezijom!

Ipak, to ne znači da se pesnici nakon juna 1991, kada je Slovenija i zvanično postala samostalna država, nisu oporavili od šoka. Šoka, u stvari, uopšte nije bilo. Sprečila ga je činjenica, da je proces oslobađanja slovenačke poezije od nacionalnog principa počeo još pre tri decenije, kako na refleksivnoj ravni tako i u pesničkoj praksi, koja se od revolucionarnih zadataka i zapovesti vraćala u različite, čak i veoma ekstremne oblike subjektivizma. Njihov sadržinsko-formalni izraz bio je intimizam, egzistencijalizam, novi simbolizam i posebno ultramodernizam, zadržimo li se samo na najvećim označiteljima ideološki oslobođene poezije. Zbog toga 1991. godina za slovenačku poeziju u suštini ne znači ništa drugo do još jedan spoljašnji rez u procesu, koji je počeo već krajem pedesetih i doživeo kulminaciju početkom sedamdesetih godina. Drugim rečima: u slovenačkoj poeziji (i uglavnom uopšte u umetnosti) slobodni duh, koji nije davao ni pet para za nacionalni princip, zavladao je mnogo pre političke slobode!

To znači, da je u trenutku osamostaljenja države, odnos između pesništva i nacionalne zajednice – uprkos dramatič-

nim spoljašnjim događajima – bio manje dramatičan, nego, na primer, krajem 19. veka, u doba estetskih rasprava ili ideološki konfliktne prve dve decenije posle Drugog svetskog rata. I više od toga: slovenačka poezija u poslednjih četrdeset godina skoro da ne poznaje napete odnose sa društvom: u socijalističkim sedamdesetim, posttitoističkim osamdesetim i društvu nakon osamostaljenja, tj. 1990. godine. Politika je u prethodnim bitkama dovoljno izgubila, da se – osim kada su u pitanju dve ili tri neuralgične tačke – nije više uplitala u “estetska” pitanja, a pesničko stvaralaštvo samo po sebi više nije osećalo potrebu, da bi čiste ruke prljalo sve više dezorijentisanom partijskom politikom i sve manje štetnom kulturnom birokratijom. Osamdesetih godina, neposrednu refleksiju društvenog dešavanja je sa svežom socijalnom emocijom zahvatio pank, a istovremeno je – doduše slab talas postmodernizma – elitnu poeziju još više udaljio od društvene empirije. Tako, slovenačka poezija ni sa osamostaljenjem države nije imala ništa konkretnije (osim aktivističkih večernjih čitanja), veliki događaj je ostavio zanemarljiv trag u njoj. Kao da je plebscitarna 1990. godina, kada je u pitanju sve što je bilo moguće stvoriti u poeziji za slobodu duha, već obavljena. I tako je i bilo!

Međutim, to ne znači da je slovenačka poezija poslednjih šesnaest godina bez svojih uzbudljivih uspona. Oni su, naravno, proizašli iz drugačijih konfliktnih odnosa koji se tiču društva, i iz drugačijih opsesija koje se tiču pojedinca. Na takve uspone pokušava da upozori ovde prisutna antologija.

Istorijski kontekst, u kojem se zatekla slovenačka poezija nakon 1990, je najvažniji za narodnotvornu priču. Taj kontekst, naravno, nije vidljiv iz pesničkog materijala koji je sakupljen u ovom izboru, ali skretanje pažnje na njega objašnjava mnogo toga. Na primer, veliku heterogenost slovenačke poezije u poslednjih deset i po godina.

Pre nego što se ukratko posvetimo izboru, pogledajmo još i poetološki kontekst: temeljnu semantičku mrežu devedestih, kroz koju je prolazila poezija osamdesetih godina prošlog veka. Već smo pomenuli intimizam, egzistencijalizam, novi simbolizam i ultramodernizam kao noseće označitelje, kojima je moguće koliko toliko u potpunosti imenovati ono što se dešavalo u poeziji u posleratnim decenijama. Iza njih

toga je drhtavica intime usred krvave i burne (slovenačke i evropske) istorije, izraz egzistencijalističke potpunosti/punoće. Iako je taj odnos mučan, opasan i (imamo li u vidu biografske činjenice) sudbonosan, za pesnika je, zapravo, bio usrećujući, ispunjavao ga je osećanjem metafizičke opravdanosti. Kocbekova poezija pripoveda o smislu ljudskog učešća u istoriji.

Poezija Daneta Zajca, duboko ranjena smrću bližnjih u Drugom svetskom ratu, koju je doživeo kao dete, i etički invalidnim posleratnim partijskim režimom, iskazuje suprotan položaj: istorija je ona koja uništava humano jezgro čoveka, a intimni angažman za više društvene ciljeve postavlja čoveka u apsurdni položaj. Njegova poezija je krik ranjenog humaniteta, a krik, koji ne računa na sentimentalnu utehu ili buduću društvenu renesansu, ostaje zatvoren u prazno odjekivanje samoće, otuđenosti i bestijalnosti. Intima nije poražena samo u svom odnosu prema istoriji, već i u međuljudskom, i čak i u ljubavnom odnosu. Zajcova poezija ranjene ljudskosti je unela nekoliko najtamnijih tonova ne samo u slovenačko, već i u posleratno evropsko pesništvo.

Predmet Šalamunove poezije nije ni istorija ni intima, već jezik. Jezik kao univerzalna, potencijalna i autonomna znakovna struktura, u kojoj su paradigme istorije i intime (kao i sve preostale paradigme) na gramatičkoj ravni rastvoreni na značenjske prafaktore. U Šalamunovim pesmama je sav hijerarhijski svet nehijerarhijski (po)spremljen u jezik, gde "čeka" na – pesničko – strukturisanje i novu produkciju smisla. To je pozicija, u kojoj pesnik poput boga iznova stvara svet – i, zaista, pomoću Šalamunove izuzetne jezičke invencije izlaze na dan i parametri "poznatog", vanjezičkog sveta. Šalamun je (naravno, u skladu sa sugestijama evropskog pesničkog modernizma, koji se u Sloveniji rasplamsao šezdesetih godina i razvio se u avangardističke produžetke) putem demontaže "logičnog" pesničkog jezika otvorio poeziji put u do tada neslućene meandre slovenačkog jezika. Tim putem su u mladosti barem na kratko vreme krenuli mnogi kasniji pesnici. A Šalamunovih imitatora nikada nije bilo malo.

Krvava istorija kao mogućnost za drsku egzistencijalnu avanturu sa visokom etičkom osnovom, potresno doživljavanje odsutnosti kako istorijskog tako i egzistencijalnog smisla, kao i široko otvorena vrata u lavirinte jezika – tri su osnovne dimenzije posleratne slovenačke poezije. Naravno, one nisu vezane samo za pomenuta tri pesnika: Kocbek, Zajc i Šalamun

su im samo otvorili najšire prostranstvo i dodelili im najviši stepen umetničke artikulacije. U pitanju je semantički tlocrt, na koji je “naletela” poezija, koja je predmet našeg izbora.

Većina gore nabrojanih pesnika je 1990. godine bila još živa, mnogi među njima, pa i oni najstariji (Minati, Zlobec, Pavček, Kovič) pišu i danas. Među onima, koji su počeli da pišu još davno pre 1990, ali su nakon te godine svoje opuse приметно dopunili ili razvili u nove značenjske prostore, jesu Andrej Brvar (1945), Milan Dekleva (1946), Milan Jesih (1950), Boris A. Novak (1953), Andrej Rozman (1955), Milan Vincetič (1957), Brane Mozetič (1958), Maja Vidmar (1961), Aleš Debeljak (1961) i Esad Babačić (1965). Poseban primer je Josip Osti (1945), bosanskohercegovački pesnik i prevodilac, koji je, živeći u Ljubljani, počeo da piše na slovenačkom (1999).

Među tim autorima je “pritisak” istorije i intime različito raspoređen. Najsnažnije, kao vitalistička priroda, koja je uspela da podredi sebi čak i sugestije istorije, intima se manifestuje kod današnjeg Brvara. Kod Maje Vidmar intimistička ljubavna lirika prelazi u digresije o odnosu između ljubavi i slobode, kod Mozetiča je sav prostor intime ispunila višeslojna homoe-rotska senzualnost, a kod Ostija se ljubavna intima kultivisano udružuje sa šarmom predela i kulturnom istorijom. Stvaralački su spojeni istorija i intima u poeziji Dekleve (pesnik je njihov odnos preneo na ravan filozofske kontemplacije), Novaka (najvećeg neoklasice među slovenačkim pesnicima, kod koga ravnopravno postoje iskrena emocija i iskreni moralni stav) i Debeljaka (kod koga se oboje stapa u kosmopolitsku melanholiu).

U prilično ozbiljnoj i suzdržanoj slovenačkoj poeziji, ironično-satirični stav, kojim u socijalni prostor interveniš pesnik i pre svega pozorišni performer, Rozman, redak je dar, kao i socijalna i multikulturalna neposrednost, koja proviruje iz Babačićeve poezije. Vincetičeva lirika je primer modernističkog pevanja na pozadini arhaičnih značenjskih i jezičkih struktura, a pesnik koji je modernizam odveo u najzreliji oblik slovenačkog postmodernizma i posredno ostvario najveću sintezu tradicije i modernizma, jeste Jesih. Njegova poezija je paralelna sa Šalamunovim lingvizmom; Šalamun se zakopao

u neartikulisan pesnički materijal, a Jesih u visoku (evropsku i prešernovsku) klasiku. Ukoliko se unutar velike Kocbekove i Zajcove paradigme devedesetih godina nije mogao dogoditi suštinski preokret, dogodio se unutar Šalamunove poezije, i sa Jesihovim sonetima.

A tu su još pesnici i pesnikinje, koji su svoje prve stihove objavili nakon 1990. godine. Kada je Matevž Kos, mlađi književni teoretičar, u svojoj Antologiji mlade slovenačke poezije 1990–2003 (*Mi se vrnemo zvečer (Vratićemo se uveče)*, 2004) razmišljao o zajedničkom imenitelju najmlađe pesničke generacije, zaključio je da takav imenitelj zapravo i ne postoji, odnosno, da je moguće odrediti ga samo *per negationem*: to je generacija bez “pesničkog gospodara” i bez “velikog makropoetskog označitelja”, a njen odnos prema bliskim precima (iz osamdesetih godina) je okarakterisao kao “međusobnu hipertoleranciju”. Književnoistorijska opservacija, dakle, u tom slučaju ima težak posao, jer je u pitanju poezija, u kojoj (još uvek) nije moguće prozreti duhovnoistorijske specifičnosti. Poezija te generacije nije organski povezana sa onom koja joj je prethodila, a i sama sebe očigledno ne vidi dovoljno koherentno da bi se pojavljivala u manifestnom obliku. Kao da ti pesnički jezici ne znaju jedan za drugoga.

U takvom stanju stvari moguće je prepoznati dva znaka vremena. Prvi je globalan: postmodernistički otpor prema univerzalističkim projektima. Drugi izražava već pomenutu specifičnost slovenačke pesničke priče: aktivni princip “prešernovske strukture” je nakon 1991. godine utihnuo, ne samo na političkoj ravni, već očigledno i na psihološkoj. Te pesnike i pesnikinje poezija više ne interesuje kao “najviša samosvest slovenačkog naroda”, već poezija kao univerzalni umetnički čin, uporediv sa drugim događajima (i odzivima na umetničkom tržištu) unutar moderne umetnosti.

Međutim, ukoliko u toj generaciji nije moguće definisati unutrašnju kohezivnost, moguće je primetiti nekakvu zajedničku spoljašnju crtu: to je kosmopolitizam. Nisu u pitanju samo citatni i drugi interesni nagoveštaji uzora iz svetske poezije (od američke bitničke generacije do aktuelnih poljskih metafizičara), prava sadržina te poezije je globalni svet i njegova pitanja, postavljena na senzualno-mističnoj ili moralno-racionalnoj ravni.

Spoljašnji razlog za takav “kosmopolitizam” je sigurno viši stepen međukulturnih interakcija, koji se nakon osamostalje-

nja dogodio i Sloveniji, ali, zanimljivije je potražiti unutrašnji razlog. Zar se on ne skriva u prezasićenosti težinom i sudbinom najpre istorijski nezadovoljenog, a onda, sa osamostaljenjem, euforičnog slovenstva? Čini se, da ta najmlađa generacija izražava određen otpor, ne da bi ga deklarativno objavila. To je otpor prema svakoj nacionalnoj "metafizici", psihološki jednak onome, koji je radikalno zacrtao Šalamun pre četrdeset godina. Naravno, drugačijim sredstvima.

Taj stav je najprimetniji u poeziji najstarijeg i istovremeno vodećeg pesnika iz te grupe, Uroša Zupana (1963); njegov individualni otpor prema ocu nosi sve znake averzije prema sopstvenom plemenu. U pitanju je autor, koji ravnopravno razmišlja o sebi i svetu, a u toj dimenziji su mu slični Peter Semolič (1967) i mnogo mlađi Primož Čučnik (1971); prvi polazi od autobiografskog materijala, drugi od nemirnog zagledanja u viši svet. Kosmopolitski atribut, prepoznatljiv iz rigoroznog analiziranja modernih fenomena, izrazit je i u poeziji Aleša Štegera (1973), koji je od svih pesnika najviše povezan sa tradicijom modernizma, i Lucije Stupice (1971), koja tematiku postojanja izražava kroz tamnu, likovno preciznu metaforiku. Barbara Korun (1963), Peter Svetina (1970) i Miklavž Komelj (1973), pesnici potpuno različitih ispovednih registara, slični su po profilisanom odnosu prema pesničkoj tradiciji; u prvom slučaju reč je o sugestivnoj prirodnoj erotici, u drugom o filigranski izrađenim, ljupkim lirskim pričama, a u trećem o ekstremnom nemiru srca i duha, koji je obuhvaćen klasičnom formom (obično soneta). Tu je još i najmlađi među njima, Jure Jakob (1977); njegov "mladi" intimizam je klasično smiren, kao da najavljuje slatko ponavljanje prošlosti.

U poeziji te generacije ima malo istorije, a i diverzantske aktivnosti protiv etabrirane jezičke strukture su nešto što je već prevaziđeno. Umesto svega toga na površinu istupaju izrazite intimističke scenografije, u kojima diktat malih vanserijskih priča najradije okreće leđa metafizici. Sve govori, da smo usred slovenačke pesničke tranzicije; mnogo šta znamo o njenom početku, ništa o njenom kraju.

KOME JE I KAKVA PESMA OPORUKA? – PAR UTISAKA O TRANZICIJI I MAKEDONSKOJ POEZIJI –

Uvod

Suštinska želja i potreba svakog pisca je da bude u stalnoj tranziciji, transferu, translaciji. Tako barem Salman Ruždi to lepo kaže u svom tekstu “Imaginarne domovine”.

To važi i za makedonske pisce i pesnike – gledamo li unatrag, u sva dramatična zbivanja koja su se događala od 1990. godine naovamo. Magmatična realnost je sve više počinjala ličiti na fikcionalno delo, a mediji su progutali naturalističke draži prizora “in situ”.

Pesnici su međutim i dalje ostali na tragu sopstvenih, imanentnih “tranzicija”, neprekidnih metafizičkih “seoba”, neumorno sprovodeći “transfere” iz mitologije, povijesti, lične egzistencije – u nežno i prodorno tkivo lirске esencije.

Oni su se, bolje rečeno, upustili u biopsiju zbilje: koja li je to zaista i kakva je ova čudna, uraganski vrtoglava zbilja u kojoj, bez opomene, nestaju sva uporišta Sveta? Sva uporišta Sopstva, koje se čeznutljivo okreće prema intimnoj svetlosti porobljene, izbegličke duše!

Traumatski subjekt: povratak realnog

Porodično-istorijskim traumama potkopana ontologija subjekta karakteriše pesništvo Bogomila Đuzela, njegova je pesnička intonacija međutim škrgutava, oskudna u plaču, do same jeze nabijena žestinom nepokornog, oporitog Pobunjenika, koji potentno ispisuje svoja lirska mementa istoriji.

Bogato “obdaren” i tetoviran kompleksnim, kako ličnim, tako i nacionalnim багаžem, on se beskompromisno, neumorno bavi arhetipskom krivicom porekla i “istočnim grehom”

postanja, prodirući do samih jezgara biblijske predaje. Kao i svaki veliki pesnik, Đuzel nastoji da svakoj od pesničkih drama, o kojima tako upečatljivo i strastveno piše, podari auru univerzalne dubine, a, budući zastupnik pesničke “logistike” i slojevite hermeneutike opstanka – njegove su pesme otrov za svaku malodušnost – restauracija male, a opet najdragocnije, intimne rezistentnosti – poziv za erotsko savladavanje (meta)fizičkih vukova, koji vrebaju uokolo.

Poezija i egzistencijalna teskoba

Karakteristična za poslednju, pesničku dekadu 20. veka jeste pojava tzv. zavetnih knjiga iz kasnog stvaralaštva već etabliranih i živih klasika makedonske literature, u kojima se reflektuju pre svega lične, ali i generičke teme ljudskog bića, suočenog sa horizontom životne prolaznosti, neminovnog oprostaja sa postojanjem i svetom oko sebe.

Tu se sagledava velika pesnička snaga i talenat svakog autora, koji u okršaju sa ovim, nesumnjivo bolnim i potrebnim, ontološkim megdanom – treba pronaći dostojan(stven) i lep alibi za svoj lirski nastup.

Pesme nedavno preminulog Petreta M. Andrejevskog govore o potresnoj lepoti smrti i o lepom mrtvacu. Sazdane u uzbudljivoj, uzajamno prožimajućoj koreografiji Erosa i Tanatosa – ove (o)poruke lirskog subjekta kao da zapravo govore “s one strane” života i smrti, postojanja i nepostojanja – ne pronalazeći više nikakav suštinski rez ili razdeobu među pomenutim ontološkim krajnostima. Naprotiv, život i smrt sebe pesnički žude, oplodavaju, traže jedan drugog u Lepoti, zapravo, prevazilaze svu morbidnost, strahove, neutralnost vezane za ne-biće, humaniziraju i estetizuju samu smrt. Pesnički su obred sve-jedinstva nestajanja-u-nastajanju.

Pored Blažeta Koneskog i njegove testamentane knjige “Crni ovan”, u ovaj niz dela svakako ubrajamo i najnovije pesničke zbirke Mateje Matevskog. One su prožete njemu svojstvenim pesničkim rukopisom, intimističkom poetikom samorefleksije, dubokom, a nežnom introvertnošću. Pesnički subjekt, usled insomnije, koja je tamni fon njegove potrage za velikom Pesmom, beleži nova svedočanstva o svojoj šetnji “unutarnjim predelom”, šumama sopstva. U tom pogledu, izuzetno je upečatljiv i značenjima slojevit osobito lirski ciklus

“Epitaf bestijariumu”, koji se uzdiže poput moćne htonske katedrale animalnih simbola zla – škorpiona, šakala, vukova, skakavaca, gmizavaca, lešinara, paukova – u ime svih neiskazanih iskušenja ovog mračnog ne-vremena.

Prividno jednostavna, transparentna arhitektura ovih pesama nimalo se ne podudara sa njihovim, fundamentalno teskobnim, meditativnim iskustvom i neizlečivom samoćom lirskog subjekta. U tome je zapravo sama srž i glavni “mamac” za čitatelja, koji se tek na kraju upoznaje sa potresnom jednačinom ovog sa onim svetom, iza prividno spokojnih, animističkih slika drveća, minerala i korenova.

Ponekad su i sami naslovi pojedinih knjiga (“Lakrimarij” Petreta M. Andrejevskog, “Zavejanje” Mateje Matevskog, “Opstanak” Bogomila Đuzela, “Knjiga Tma” Jordana Danilovskog) sami po sebi indikativni u pogledu egzistencijalne tesko-be, koju sadrže usled makedonske, neprirodno duge tranzicije. Tu je, sa svoje strane, zastupljena još i eshatološka atmosfera milenijumskog prevrata (koji je nastupio nakon 2000. godine), vaskrsavajući najdublje arhetipske strahove čovečanstva.

Poetika upitne domovnosti

Pesnik naseljava više domovina. Pesnikov je Dom u pluralu. Ponekad, se to stanje (pogrešno?) poima i doživljava kao ontološka bezdomnost pesnikova. Takav je usud i izazov možda svakog autentičnog stvaraoca.

Upravo u pesmama Bogomila Đuzela uočavamo taj fundamentalni paradoks pripadnosti i otpadništva: vrlo često, samo je ime (identitet) doživotna stigma (“vlasnički žig”), delegiranje krivice (predaka), klaustrofobični doživljaj malog prostora (sobe, kuće, domovine), apriorno izgnanstvo (prema biblijskom aksiomu), osećaj neizlečive otuđenosti u vlastitom domu. Čak je i (očev) grob – željeni simbolički dom, uskraćen dekretom političkih moćnika.

S druge strane, Radovan Pavlovski i dalje neguje svoj prepoznatljiv, ekstatični pesnički nomadizam. Obuzet paganskim duhom i nemirom, koji ostaje nedirnut društvenim stegama, njegov lirski subjekt i dalje osvaja “govor cveća”, bez-zavičajno nebo, razidane kuće, vetrovite predele, moćne ljubavne zanose. On je, u pravom smislu te reči, stanovnik nekih inih vremena; imun na imperATIVE (sterilne i prezrene građanske)

ukorenjenosti; otporan na sve, što nije u najdubljoj vezi sa prirodom, kosmosom, Bićem.

Vlada Urošević, u svojim pesmama, napisanim u nadrealističkom pesničkom ključu, na samosvojan način, dodiruje topos bezdomnosti, ovog puta, u vrlo neuobičajenom, post-apokaliptičnom pejzažu. Njegov je lirski ton ton takoreći zamrznut, decidan do surovosti, ultimativan. Nema mesta za druge stvari, sve je pitanje opisa, sve se tiče i odnosi na neke sumanute “predele” (i, ponekad, planete), koji znaju biti nemilosrdni, plastični, negostoljubivi, panični, mrtvi, prelazni (a možda “samo” – tranzicioni?), vojni. U svakom slučaju, predeli zebnje, neprijatnog, oniričnog karaktera; odbojni usled svoje metafizičke hladnoće.

Urbani egzistencijalizam

Grad se nikada dosada toliko nije nalazio u žiži pesničkih interesovanja, kao tokom poslednje dekade 20. veka (i uslovno mlađih pesnika, poput Jovice Ivanovskog, Nikole Madžirova, Lidije Dimkovske, Igora Isakovskog).

Ideološko poentiranje urbane komponente, jezičko-stilski urbanizam, prepoznatljiv ne-konformizam u nastupu i stilu pisanja obeležava stvaralaštvo ovih autora, koji su na svojoj koži direktno osetili sva “pelcovanja” urbane tranzicije, koja je temeljito promenila sam izgled Grada, ali i način života, usled narastajuće globalizacije, bilbordizacije, nove “rurbanizacije”, džindžuvaste estradnosti.

Skoplje kao pesnički toponim, kakvim ga vidi tranziciona generacija, u lirici Jovice Ivanovskog deluje prilično daleko od jednosmernog lokal-patriotizma: rasparčano, kontaminirano, iritirajuće, otuđeno do dna. Kafić prerasta u pesnički hronotop, azil za izricanje ontoloških psovki i semiotička arena za muzičku gerilu, sklonu (pank) roku. Žestoko se napadaju svi bastioni i recidivi malograđanštine, poput nacije, države, same porodice.

I lirski intonacija Igora Isakovskog pripada ovom kontra-kulturnom, urbanom registru individualnog radikalizma. Etos pobunjeničkog liberalizma, vrlo često, boji njegovo pismo ideološkim i retoričkim psovkama. Eskapizam “seksa i flaše” je polazna baza anti-lirskog subjekta i njegovih raznolikih urbanih iskustava, koje on potom asocijativno povezuje sa meta-književnim iskustvom, kao i sumornim ritmom bluza, kao svog suštinskog libidalnog oslonca.

Stilsko-poetičko nadrastanje proste fizičke ambijentalnosti grada (u tom smislu, i Skoplja kao toposa) nalazimo u stvaralaštvu Nikole Madžirova, koje više naginje simbolizaciji i semantičkoj nadgradnji prepoznatljivih urbanih detalja, uzdižući ih do nivoa urbanog egzistencijalizma u kome je bačen post-moderni lirski (anti)junak.

Suptilni drhtaji njegove pesničke intonacije se tako više približavaju nadrealnoj De Kirikovskoj jezi modernih gradova, polazeći u susret fenomenologiji senke, leptirastoj neuhvatljivosti prizora, Vendersovim anđelima, svojevrsnoj metafizici ulice. Ujedno, urbani je prostor – prostor najdublje lične bezdomnosti i upitanosti u lavirintu nedostižne ljubavi.

Ženska post-poezija

Makedonsku poeziju u tranziciji obeležava i naglašena rodna senzibilizacija – pojava nekoliko autorki, koje su podjednako superiorne u svojoj meta-književnoj erudiciji, kao i u samosvesnom razbijanju okoštalih patrijarhalnih obrazaca i poimanja ženskosti.

Nimalo lirične, mekane, sentimentalne u svom nastupu i intonaciji, one su pre svega pripadnice (ne) “reda” Amazonki, koje svom žestinom, opravdanim revoltom, bogatim i neretko bolnim iskustvom – ispisuju ponosne, auto-ironične, opore stranice ženske post-poezije. Svojim životom potpisujući svoje pismo kao glas pobune, tu se ubrajaju Kata Čulavkova, Ljiljana Dirjan, Vera Čejkowska, Lidija Dimkowska.

Označena kao njihov zajednički poetološki imenitelj, post-poezija predstavlja optimalni način za iskazivanje i kalemljenje bogatog retoričkog i diskurzivnog registra, kojem one raspolažu. Osim uobičajenog lirskog idioma, uočljivo je prisustvo postupaka narativizacije i dramatizacije, naglašena esejizacija, parodizacija, polemizacija diskursa. Post-poezija sastavlja oporit kolaž kanoniziranih sa idiomima popularne kulture, kao i uzajamnu provokaciju ulice i biblioteke.

Prožeta crnim humorom, egzistencijalnom tetovažom višestrukih progonstava, radikalnim samo-osporavanjem pesničkog subjekta, neobično kalemljenim intertekstom – makedonska ženska poezija ostaje ubedljivo svedočanstvo o stvaralački produktivnoj tranziciji roda (ili, rodnoj tranziciji) u okviru tranzicionih vremena “promena i prelaza”.

Šamanska mistika pesničkih slika

S druge strane, za makedonsku liriku u tranziciji podjednako privlačno ostaje i opredeljenje za re-sakralizaciju pesničkog sveta i pesničkog govora, obredno-mitska slikovitost pesničkih slika, pesnički suprematizam i poetika tišine i beline, istrajan konceptualistički rad na samom jeziku kao stvaralačkom medijumu.

Možda je taj i takav lirski stav uzrokovan upravo kriznim, nestalnim i krajnje profanisanim vremenima, u kojima (i ne samo) za poeziju, ostaje tako malo sluha. U osnovi, duboko lična pesnička pobuna svoj novi kredo pronalazi u hermetizmu tamnog diskursa, koji ostaje imun i neprobojan za nepozvane, nedostojne sadržaje.

U ovoj grupi autora ubrajamo Metodija Zlatanova, doslednog pesnika-istraživača i zastupnika vizuelne poezije. Nadahnut duboko religioznim stavom prema pesničkom činu, poduprta ličnim religioznim iskustvom – njegova se lirika gradi na prepoznatljivoj unutrašnjoj arhitekturi i simetriji sa božanstvenim principom. Mistična zaumnost reči, “stihovi-fotoni”, nesumnjivi jezikotvorni talenat za gradnju neologizama, konceptualistički rad na tekstu – nije jedino, što obeležava stvaralački pristup Zlatanova. Pored ostalog je to diskurs o ljubavi kao ontološkoj hrani, diskurs o prenaseljenoj čežnji sopstva, bespoštedno preispitivanje sopstvene (ne)pripadnosti svetu i sebi, povrh svega – retorički neumoljiv i potresan vatreni asketizam.

Moćno i intencionalno mračno pismo Jordana Danilovskog iscrta smela poniranja jednog nesumnjivo introvertnog pesničkog subjekta, naklonjenog višestrukim ulogama – od nomada do mistika, od vrača do varvarina, od Labuda do mužjaka, od alhemičara do Fauna, od travara do imaginarnog slovenskog božanstva. Njegov je idiom arhaizovan, minimalistički sažet, gnomski, anagramski rastočen, eliptičan – a ipak – sugestivan, sa svojom pretećom, opominjućom intonacijom.

Lirska problematika dvojništva, udvojenosti svetova i vremena, kruženje oneobičenih likova – simbola (grad, breg, tama, soba; labud; Atma, Vra, Sen), podupire doživljaj ontološke jeze i tajne gramatike, koja htonski izvire iz pra-slovenskih korena pesnikovog nadahnuća.

Ostajući na bezbednoj udaljenosti od tradicionalne pesničke ispovednosti i lagane, brze komunikacije sa čitateljem, Danilovski je nasuprot tome sklon dugoj, temeljnoj obradi; kompleksnoj simbolizaciji svojih “referencijalnih” impresija – kako bi, na kraju, dosegao fundamentalno estetsko prosijavanje, dostojno svog, više puta pominjanog, šamanskog pra-uzora.

Rusmir Mahmutćehajić

PREKO VODE

Uz Dizdarevu pjesmu “Modra rijeka”*

I kada Musa reče svome mladiću:
“Ja neću posustati sve dok ne dođem
do sastajanja dvaju mora,
makar išao mnoge godine.”
(Kur'an 18:60)

Nijedno jastvo ne zna kakva
im je ugodnost spremljena tajno,
kao naknada za ono što su radili.
(Kur'an, 32:17)

Proslov

Za ljude ovoga doba važno je pitanje o tome u čemu se oni razlikuju od svojih davnih predaka. Većini će se učiniti da je glavna razlika u sadašnjem raspolaganju strojevima i računarima, putovima i vezama, te umijećima i sredstvima građenja kakvih u davnini nije bilo.

* Ovaj tekst je dio eseja s istim naslovom koji će objaviti zagrebački *Antibarbarus* i sarajevski *Buybook*.

Ta razlika nije otklonila ni smrt, ni značaj pitanja o svrsi svijeta i čovjeka. Ona se može predstaviti manje značajnom od toga kako je sadašnja većina poima. Pitanje o svrsi svijeta i čovjeka nije moguće bez uvođenja u njegov vidik govorenja o Počelu. A kada je to učinjeno, razlika između davnih predaka i njihovih potomaka postaje značajna jedino s obzirom na njihovu bliskost Počelu ili udaljenost od Njega. A čini se da su ljudi davnine bili više zaokupljeni pitanjem o Počelu svijeta i čovjeka nego o tome šta se ovim današnjim njihovim potomcima čini odlučno važnim. Za njih su i pitanje i odgovor bili mogući jedino s obzirom na Počelo. A Ono, kao takvo, jeste u svijetu, ali i izvan njega. Počelo je moguće bez svega, ali bez Njega ništa ne po-stoji.

U ukupnosti postojanja, koja je dostupna osjetnoj spoznaji i domišljanju, čovjek doseže granicu. Unutar te granice je mjerljivi svijet, a mimo nje onaj koji može biti odbačen ili prihvaćen kao viši, o kojem sve pojave kazuju kao znakovi. Tada ovaj svijet i njegova viša razina, mimo svake granice do koje doseže saznanje na osnovi uspoređivanja, objavljuju Jednost. I osjetni i nadosjetni svijet tada su govorenje te Jednosti. U svim svjetovima jeste govorenje u kojem čovjek može nalaziti ili otkrivati Govornika.

Svaka pojava je povezana s Govornikom preko govorenja. I čovjek i sve pojave u postojanju zaduženi su smislom koji im dodjeljuje Govornik. Nalaženje tog smisla moguće je u priznanju zaduženosti pojava i nauku o dugu, kao stalnome traženju i otkrivanju Govornika.

A ljudi su oblikovani Počelom i pripadanjem narodu i jeziku, te kraju i dobu. Svaki od njih prima i daje. A čovjek nema ničeg što nije primio. Zato je svako njegovo davanje prijenos primljenog. Čim bude isključeno Počelo, ti stavovi gube jasnoću. Ako se taj iskaz razmotri u njegovoj vezi s jezikom, jasno je da čovjek prima svoj jezik preko svoga pripadanja. A to znači da ga prima u odnosu s majkom i ocem, strinama i ujacima, braćom i sestrama, te susjedima i strancima. Prima ga iz cjeline naroda u vremenu koje obuhvata njegov život. Kao sudionik razgovora, on primljeno prenosi drugima. Ali, jezik u koji se neko uključuje nikada ne pripada samo jednome naraštaju. On dotječe iz davnine, koja je puno dalja od zapisa za koje zna povijest. Jezik je tok u koji se uključuju pojedinačna jastva, ali i Jastvo Počela. On je neodvojiv od govorenja u jastvima i obzorjima preko kojeg se Govornik obznanjuje.

Ako se razmotre pisani tragovi bosanskoga jezika od njihovoga prvoga sačuvanog javljanja, čini se da su davni sudionici razgovora u njemu bili bliži Počelu od njihovih sadašnjih nasljednika. To je ustvrđljivo uvidima u zapise od Povelje bana Kulina preko bosanskih evanđelja, pa do usmenoga pjesništva zapisanog u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. A pripadanje narodu ne sprečava nikog da, i pored preovlađujućih pitanja i odgovora o svrsi svijeta i čovjeka, bude blizak Počelu.

Ta bliskost postiže se otvaranjem prema Prvom i Posljednjem i uzlaženjem od jedne do druge razine postojanja. Takva pojedinačna uzlaženja moguće je nalaziti u posvjedočenim životima pojedinaca ili u zapisima njihovih govorenja. S obzirom na to da pjesništvo svjedoči i slaženje prema ništosti i uzlaženje prema Počelu, istraživanja o tome u bosanskome naslijeđu ne mogu zaobići Mehmeda Aliju Dizdara, koji je svoje pjesničko djelo potpisivao kao Mak Dizdar. Dizdareve knjige pjesama, uključujući i *Kamenoga spavača*, nastale su u dobu u kojem preovlađuje zanemarivanje Počela u traganju za odgovorima na pitanja o svrsi svijeta i čovjeka.

Ovdje je dano istraživanje mogućih veza Dizdarevoga pjesničkoga govora s naukom o dugu ili s obzorjima starih znanja i ljubavi. A učitelji i učenici tih starih vjerovanja nikad o njima nisu govorili kao o “svojim istinama”. Oni su pripadali njima onako kako čovjek pripada svome jeziku.

Čitatelj ove knjige može biti zbunjen predstavljanjem pjesnika kao metafizičara i obrnuto. Ta zbunjenost je dio privida koji nisu razriješeni u svjedočenju da nema boga osim Boga.

Pjesnici su prosti metafizičari. Krist nije izgradio metafiziku, on je dao usporedbe. Filozofija se ne prilagođava protuslovljima: ona ih nastoji riješiti kao zadaće. Pjesništvo izražava više istine, ono se prilagođava očitome neskladu. Filozofija je pred svijetom kao zadacom čiji su podaci pred njom poput podataka matematičkih zadaća. Pjesnik je u svijetu kao tajanstvu, on je u njeg posve uključen, a tajanstva nisu razrješiva; pred njima je čovjek začuden.¹

Uvod

Za pjesmu “Modra rijeka” Mak Dizdar² je 1969. godine dobio Zlatni vijenac Struških večeri poezije. Ta pjesma je uvodna za istoimenu zbirku. Objavljena je 1971. godine i predstavlja nastavak Dizdarevih pjesničkih govorenja, koja su odlučno otvorena u *Kamenome spavaču*. Na osnovi tih govore-

1 Gustave Thibon, *Au soir de ma vie*, 68 i 69. “Pjesništvo mora”, kaže Patrick Laude, “naznačiti samu puninu predmeta koji ono nastoji dostaviti: to je oblik Bezobličnog.” (Laude, “On the Foundations and Norms of Poetry”, 40.)

2 Mak Dizdar rođen je u Stocu 1917. godine, a umro u Sarajevu 1971. godine. Iako se bavio nizom novinarskih i uredničkih poslova, uglavnom je poznat kao pjesnik. Njegove pjesničke knjige su: *Vidovopoljska noć* (1936), *Plivačice* (1954), *Povratak* (1958), *Okrutnost Kruga* (1960), *Koljena za Madonu* (1963), *Minijature* (1965), *Ostrva* (1966), *Kameni spavač* (1966), *Modra rijeka* (1971).

3 Pojmom “učenje” u najširem smislu u ovome govorenju označeno je svako Božije kazivanje u ljudskim jezicima. U užem smislu, to je Učenje (ar. *Qur'an*) ili Božija objava spuštena preko Svetoga Duha na srce Vjesniku Hvaljenom i, potom, preko njega obznajena u arapskome jeziku. Učenje je potpora čovjekovu nastojanju da izađe iz sjenki sumnje prema svjetlosti sigurnosti, kako to Bog kaže (10:94): “Ako si u sumnji o tome što smo ti spustili, pitaj te koji uče (*yakra'una*) Knjigu prije tebe.” Prema tome, Učenje jeste sve ono što obznajuje svjetove izvan granice osjetne spoznaje.

Tri su najprepoznatljivija dijela Učenja: Svijet, Čovjek i Knjiga. S obzirom na to da ti dijelovi jednog i istog Učenja objavljuju Istinu, Ona je vazda s njima, ali tako da im je i blizu i da je od njih daleko, te im i slična i od njih drukčija. Ta istina je vazda jedna, ali se u svakome času obznajuje na drukčiji način. U tome neizbrojivome mnoštvu njezina obznajivanja svaki govor o njoj je izvoran. Njegova mjera je *sophia perrenis* u svem mnoštvu njezinih pokazanja. A kada govornik hoće potvrđivanje i odmjeravanje tog što je njegovo, obraćat će se nekome od oblika Učenja, jer u njemu su i provjera i potvrda. To je razlog čestih upućivanja u ovome kazivanju prema Učenju. Ono je govor Istine. Zato se svako kazivanje preko njega može povezivati s činjenicom da svaki znak u obzorjima i jastvu jeste s Istinom.

nja Dizdaru valja priznati da je pjesnik. A to je bivanje između dviju krajnosti. Upravo zato je i govorenje o pjesnicima i pjesništvu vazda u pitanju o tim dvjema krajnostima ili usmjerenostima prema jednoj ili drugoj.

Da bi bio određen vidik ovoga govorenja, valjalo bi na samome početku naznačiti i jednu i drugu krajnost u njihovu učenjskome razlučenju.³ Pitanje o čovjeku ima tri bitna sadržaja – očitost jednosti kao Počela sveg postojanja, slaženje od tog Počela i vraćanje Njemu. S obzirom na to da je čovjek u te obje mogućnosti, tako je i s pjesnikom.

Zato se valja obratiti Božijem kazivanju o pjesnicima u obje mogućnosti njihovih jastava: “A pjesnici? Nastrani ih slijede. Zar nisi vidio kako tumaraju svakim dolom i kako govore ono što ne čine?”⁴ “Bolje je da nutrina svakog od vas”, kaže Vjesnik, “bude napunjena gnojem nego da bude napunjena pjesništvom.”⁵

To je donja krajnost ljudskoga jastva u njegovoj obuzetosti pjesništvom. Oprečnost takvim pjesnicima su “oni koji vjeruju, i čine dobra djela, i često se sjećaju Boga, pa pomažu sebi nakon što im je učinjeno krivo”.⁶ Za pjesništvo takvih Vjesnik kaže “da sadrži mudrost”⁷, pa on moli Boga da jednog od njih “pomogne Svetim Duhom”.⁸

A Učenje je Vjesniku snio Vjerni Duh na njegovo srce.⁹ Snijeto Učenje je i kazano, pa je kao Božiji govor dostupno u ljudskome jeziku.

Da bi prvi pjesnici bili razlučeni od drugih, valjalo bi preispitati njihova pjesništva u vidicima Učenja i toka govorenja koja su neodvojiva od njihovoga jezika. Pjesništvo koje pripada tome toku ima vezu s Počelom, koje mu je izvor i poticaj, te smjer i ušće. Takvo pjesništvo u sebi ima svjedočenje Jednosti i ocrtavanje uzlaznoga puta kojim čovjek iz svoje spuštenosti u nizinu postojanja uzlazi svojoj najvišoj mogućnosti ili bliskosti Počelu.

“Modra rijeka” jeste pjesma. Ali, ona je neodvojiva od “vječne mudrosti” ili “postojanoga duga” (*sophia perennis* ili *al-din al-qayyim*). A “vječna mudrost” svijetli, kako je to već naznačeno¹⁰ u *Kamenome spavaču*. Kao takva, pjesma omogućuje svoje sprezanje s tradicijskim vidikom metafizičkih, kozmoloških, antropoloških i psiholoških sadržaja govora *Kamenoga spavača*.

Istraživanja *Kamenoga spavača* pokazuju da Dizdarevu pjesništvu nije moguće osporiti pripadanje drugome određenju.

I to je smisao ovoga pothvata povezivanja vidika *Kamenoga spavača* s “Modrom rijekom”.

Valja odmah naglasiti da je kameni spavač bliži zbilji od tjelesnog probuđenika, jer je osjetno iskustvo niže od snenog. A smrt uvodi u najdublji san. Iskustvo iz sna može biti govor Istine, ali i onoga koji odvraća od Nje. Ali, odvratitelj ne može uzeti ni lik ni govor Hvaljenog,¹¹ čovjeka koji je preko sveg postojanja ozbiljio uzlaženje do Jednosti nakon što je Ona sišla njemu. Zato je kazivanje o snu vazda na vagi Hvaljenoga, ako se u njemu želi vidjeti odnos istinitog i lažnog.

U pjesmi “Modra rijeka” govornik je “mi”. To je sve čovječanstvo ili čovjek kao takav. Taj govor o Modroj rijeci počinje iskazom da “Nikto ne zna gdje je ona” i dospijeva do završnoga povika: “Valja nama preko rijeke.” Tim dvama recima i onim što je među njima Pjesnik je uspostavio cjelinu za koju je moguće reći da je govor o Jednosti, slaženju od Nje i povratku Njoj.

I ime i doba tog Pjesnika su poznati. Ali, njegov govor nadlazi i njegovo ime i njegovo doba. Izvor i ušće tog govora jeste *Sophia* a to znači da njegovo pjevanje dolazi u svoj oblik iz suštine koja je izvan i iznad pojedinačnosti i da, u skladu s time, otkriva jednu istu srijedu ljudskosti koju svakome valja tražiti i naći. Da je to tako, tumačeno je u ovome zapisu uz pjesmu koja je pronašla pjesnika da bi se kazala njime. Usvojen je jedan od vidika u kojem se obznanjuje *Sophia*. I taj govor je izvan i iznad pojedinačnosti, a to znači u načinu koji prati “postojani dug”. On je odgovornost i manjkavost govornika kada god ne ispunjava taj dug u nastojanju da bude tumač jednog iskaza drugim. Očekivani slušatelj ili čitatelj ovog tumačenja je svaki pojedinac koji se odluči odazvati pozivu upućenom svakome čovjeku iz jedne i iste srijede svijeta, ljudskosti i Knjige.

Bog je stvorio i ljude i ono što oni prave.¹² A On je to učinio dajući čovjeku izvorno najljepšu uspravnost¹³ i oblikujući ga s istinom i lijepo.¹⁴ Tako je čovjek stvoren, oblikovan, usrazmjeran i sastavljen u slici kakvu njegov Stvoritelj hoće i voli.¹⁵ Kada čovjek nešto čini savršeno, a to znači istinito i lijepo, onda je to objavljivanje njegovog Stvoritelja. A ozbiljeni čovjek ne shvaća kao svoje savršeno koje on pravi, jer on svjedoči da nema ja osim Ja. A to znači da svako istinito i lijepo objavljuje jednog Istinitog i Ljepog. U tome je razlog zašto se sudionik svetog čina u pravilu ne potpisuje na činjenje koje drugi vide

4 26:224-26. Glagolskom imenicom Učenje ovdje je prevedena arapska imenica *al-qur'an*. Ta imenica uključuje dvoje – sabiranje i razlučivanje. Prvo je uvjet drugome, i obrnuto. Učenje u njegovoj punini je Božiji govor sabran u srcu Njegova Vjesnika Hvaljenog (Muhammeda) i razlučeno u ljudskome jeziku, pa tako prenijeto svim ljudima. Upućivanje na taj Božiji govor u ljudskome jeziku izvršeno je preko dva broja – prvi za suru i drugi za stavak.

5 *Sahih Muslim*, IV,1221. Predanje jednakoga sadržaja vidjeti, također, u *Sahih al-Bukhari*, VIII, 113.

6 26:227.

7 *Sahih al-Bukhari*, VIII, 107.

8 *Ibid.*, IV, 292.

9 Vidjeti 26:194.

10 Vidjeti Mahmutćehajić, “Slovo ispod slova/Text beneath the text”, u Dizdar, *Kameni spavač/Stone Sleeper*, 208-240.

11 Da odvratitelj (ar. *shaytan*) to ne može, kaže Hvaljeni: “Šejtan nije zamisliv u mome liku” (*Sahih al-Bukhari*, I, 84; *Sahih Muslim*, IV, 1226, itd). Ar. *shaytan* (heb. *šāṭān*, grč. *diabolos*) u doslovnome smislu znači “onaj koji zaprečava put prema nekom cilju ili odvraća od njega”. Odvratitelj može biti bilo šta – pojava ili zamisao – što čovjeku zaprečava vezu s Bogom ili odvraća od Njega.

- 12 Vidjeti 37:96. kao njegovo. On u tome nije autor, jer puni ljepota, mudrost i znanje jesu objavljenje njegovog savršenog Stvoritelja. Potreba da iza čina stoji ime proistječe najčešće iz uzdizanja jastva mimo spomenutog svjedočenja Jednosti. Ime činitelja može biti dopisano uz savršeno djelo, ali ono tada svjedoči o ponižnosti i darežljivosti njegovog nositelja. Takav činitelj prima savršenost i shvaća je kao svoj dug Davatelju.

13 Vidjeti 95:4.

14 Vidjeti 64:3.

15 Vidjeti 82:7-8.

Modra rijeka je ženskoga roda. Ona je posve daleko. A njezina puna udaljenost, o kojoj govori čovjek, jeste i puna bliskost. A to nije ništa drugo nego sve objavljenje Suštine ili svi svjetovi.

Pjesma ima dvadeset i sedam redaka. Uzme li se u obzir to da broj tri odgovara nebu, te da je cijelo kazivanje iz vidika čovjeka kojem u svetome nauku o brojevima odgovara četiri, znakovit je i poredak pjesme u dvadeset sedam redaka – tri puta tri puta tri. Svi su reci s osam slogova izuzev četiri koji ih imaju po devet – devetnaestog, dvadeset petog, dvadeset šestog i dvadeset sedmog.

Pjesma je razdijeljena u tri dijela. Prvome od dvanaest dvojina odgovara broj mjeseci u godini ili šest prostornih mjera s njihovim izlaženjima iz središta i vraćanjima u njeg. Taj dio od dvanaest dvojina odvojen je jednim retkom od trećega dijela ili završne dvojine. Njegovo je značenje pregradno. Nakon što je kazivanje prošlo kroz dvanaest mjeseci ili svih dvanaest izlaženja i vraćanja, dospjelo je i do te pregrade. Ona je i na kraju pređenoga puta i na početku više razine volje govorećeg “mi” njezinoga spavača u dubokome snu, ili, bolje reći, u kamenome snu. A taj najdublji san, koji nije ništa drugo do smrt, jeste probuđenje, kako Hvaljeni kaže: “Ljudi su uspavani, a kad umru, probude se.”¹⁶

16 To predanje Ibn al-'Arabi i druge sufije često navode kao Vjesnikovo kazivanje iako ga nema u glavnim zbirkama. Vidjeti Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 119.

Od početka do kraja pjesnički govor prolazi u ritmu dva i dva, dva i dva. U tome ritmu smjenjuju se govori i umuknuća, koji odjekuju u javljajućim i nestajućim rimama. Nije teško u tome ritmu prepoznati koračanje putnika od ruba prema središtu ili od uvjetnosti prema punini. Pri tome koračanju putem traženja i srce se javlja kucanjem – stezanjem i širenjem. Time je iza cijeloga govora postavljena bjelina ili tišina koju kazivanje objavljuje i kao početak, i kao kraj, i kao unutarnjost, i kao vanjskost. Ritam govorenja prevodi od jedne razine usnulosti, koja se pričinja zbiljom, do druge, koja ostavlja prvu a da nijednim primicanjem ne doseže svoj cilj, koji je, ipak, u usmjerenosti putnika prema ne-dvojini. Svaki korak uvodi

u dublji san i oslobađa “spavača” od pličine koja ostaje iza njega. Ritam obznanjuje dvojinu davateljskog i primateljskog, bliskog i dalekog, te sličnog i drukčijeg. Njime je svijet dvojinu okretan ne-dvojinu kao svome počelu. Prema Pjesniku, Modra rijeka je prikladno ime za to počelo. To je ime koje bi, prema njegovu uvidu, trebalo biti u skladu s nalogom: “Zovite Bog ili Milosni, kako god Ga zvali, Njegova su imena najljepša.”¹⁷

17 17:110.
18 3:28, 30.

Iako je ta “jedna modra rijeka” prisutna u svemu, ona je vazda i daleko od svega. Njezino nalaženje ili otkrivanje jeste u prepoznavanju množine kao jednine i jednine kao množine. A to je prepoznavanje vraćanje čovjeka jednini preko množine ili njegovo nalaženje sebe kao Božijeg otkrovenja Sebe stvaranjem svijeta i čovjeka.

Ima jedna

Ima jedna modra rijeka
Široka je duboka je

I govor je od one pjene na Rijeci Jestine. Svako kazivanje o Njoj jeste potvrđivanje Njezine neizrecivosti. Jestinu potvrđuje i obznanjuje Bog kao Jedan i Jedini. “Bog vas upozorava na Svoje Jastvo.”¹⁸ Baveći se tim upozorenjem, Veliki učitelj kaže:

S obzirom na Se, Jestina nema ime, budući da Ona nije mjesto učinaka, niti Je iko zna. Nema imena da Je odredi bez uzajamnosti, niti da Je potvrdi. Jer imena djeluju da bi učinila znanim i da razluče, ali je ta kapija [prema znanju Jestine] zabranjena svakome osim Bogu, budući da “niko ne zna Boga osim Bog”. Zato imena postoje preko nas i za nas. Njihova su svojstva s nama, njihovi su ciljevi prema nama, njihovi su iskazi naši i njihov početak je od nas.

Da nije radi njih,
ni mi ne bismo bili.
Da nije radi nas,
ona ne bi bila.¹⁹

Jestina je jednina. Sve što je o Njoj rečeno mora biti porečeno da bi imalo išta od smisla govora. “Razmišljajte o svemu”, kaže Vjesnik, “ali ne razmišljajte o Božijoj Jestini.”²⁰

A Pjesnik veli da “ima jedna modra rijeka”. Ako on govori o Jestini, valjalo bi sa strahom ispitati te njegove četiri riječi.

19 Ibn al-’Arabī, *al-Futūhāt al-makiyya*, II 69.34. Navod prema: Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 62.

20 Al-Suyūtī daje nekoliko inačica tog predanja u *al-Jāmī’- ‘al-saghīr* u *al-Munawī*, *Fayd al-qadir: Shatī al-jamī al-saghīr*, 262-63. Vidjeti Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 62.

“Ima” je ključna riječ bosanskog svetoga govora. U tome jeziku nikada neće biti rečeno da postoji Bog. Neće, zato što postoji samo ono što je postalo i što će nestati. A Bog nije ni postao, niti će nestati, nije rođen, niti je rodio. “Ima Bog!”, kaže se u najčistijoj dubini toga jezika. Zvučna bliskost tog oblika s imenicom “ime” nije bez obuhvatnoga značenja za ovo raspravljanje. Ono čega ima nije moguće bez imena. Zato ima onog što ima svoje ime. Obznanjenje Božije ljepote u čovjeku jeste u njegovu znanju imena. To da su u njemu sva imena čini ga bićem dostojnim da svi anđeli padnu ničice pred njim.²¹

21 Vidjeti 2:32.

“Jedan” je broj. Ali, sad je važnije pitanje da li je jedan broj poput ostalih. Ako ništicu potvrđuje jednina, za nju neograničeno mnoštvo ostaje zamršeno pitanje. Da li je moguće ukazati na bilo šta u svijetu postojanja što bi bilo jedno i bez svoje dvojine. Bog kaže da On jeste Jedan i Jedini, a da sve u postojanju jeste u dvojinama.²² Ako je ništost neodredljiva suština za koju nikakav govor ne može biti ništa drugo nego blijeda i nemoćna naznaka, onda je ona samo znana Jednosti okrenutoj Njoj. Ali, Jednost je okrenuta i prema svem mnoštvu. Ona je u njemu i ono je u Njoj.

22 Vidjeti 36:36.

“Modra”, plava ili sinja je gornja ženska haljina svete starine. A ključni znak primateljskoga počela jeste žena. Na svim svetim ikonama Merjeme njezin je ogrtač modar. Na taj je način primateljsko počelo zaogrnuo u suštinu. Jednina sve prima iz te suštine. A to što je jednina primila obznanjeno je u ukupnosti svega. Bog Svojom milošću i Svojim znanjem sve obuhvata. Time suština zaogrće sve što jeste.

“Rijeka” je mnoštvo kojim se Jednost objavljuje. A Jednost je potvrda Jestine. U svakome času Jestina dotječe i otječe. Ništa nije jednako u dva časa. Objavljenje je u neprestanome protjecanju. Ali, to što je objavljeno jeste i nije isto s načinom objavljivanja. Samo rijeka uključuje u sebe i bliskost i udaljenost onoga što protječe. A puno protjecanje jeste i puna zgusnutost. To i gustina čine se nespojivom oprečnošću. A Bog kao jedan spaja oprečnosti.

Kazati za Jestinu “široka je duboka je” znači priznati besmisao čovjekova govorenja ako se Ona u njemu ne obznanjuje. Tek s Njom govor dobiva smisao. Sve mjere obzorja i jastava, i širine i dubine, dobivaju smisao s Njom. To da je “široka i duboka” označava otvorenost ljudskoga jastva da se isprazni od svega nezbilnog i u se primi Zbiljno. To čini jastvo, u njegovoj krajnjoj mogućnosti, rijekom bez dna i obala.

A Bog je svako jastvo oblikovao s njegovom mjerom.²³ Zato je ono stvoreno izvorno i neponovljivo. U svakome Se objavljuje Stvoritelj kao u Svojoj punoj slici: "Bog Se nikada ne otkriva u jednoj slici dvjema osobama, niti u jednoj slici dva puta."²⁴

A čovjek putuje prema toj rijeci. Gdje god bio, on je prema njoj. I čovjekova uspravnost i način njegova hoda naznačavaju tu usmjerenost.

Dok je životinja položena, pa napreduje jedino prema sebi – to jest, dok je zatvorena u svome obliku – čovjek, u napredovanju, nadlazi sebe; čak se i njegovo kretanje naprijed čini okomitim, ono označava pohod prema njegovu Prauzoru, prema nebeskome Kraljevstvu, prema Bogu. Ljepota prednjega dijela ljudskoga tijela naznačava plemenitost, s jedne strane, čovjekova pozvanog cilja, a, s druge strane, njegov način približavanja Njemu; on naznačava da se čovjek upravlja prema Bogu i da to čini na način koji je "ljudski Božiji", ako se tako može reći. Ali, i stražnji dio tijela ima svoje značenje: on označava, s jedne strane, plemenitu nedužnost porijekla i, s druge strane, plemeniti način ostavljanja iza sebe onoga što nadlazi; on potvrdno naznačava to odakle smo došli i, oprečno, kako okrećemo svoja leđa tome što više nisu naša jastva. Čovjek dolazi od Boga i ide Bogu; ali, u isto vrijeme, on se udaljava od nesavršenosti koja više nije njegova i primiče se savršenosti koja još nije njegova. Njegovo "postajanje" nosi otisak "bivanja"; on je to što postaje i on postaje ono što jest.²⁵

Bog Sebe objavljuje svijetom. Ali, svijet nije Bog. Nije, ali nema ničeg što bi on zbiljno mogao biti mimo Boga. Sve što je u njemu i on u cijelosti nestaju u svakome času da bi se opet pokazali kao Njegovo novo stvaranje. Svijet neprestano dotječe i otječe. Time je obuhvaćeno sve u njegovoj neodvojenosti od Boga kao izvora i ušća. Tim objavljivanjem Bog Sebe pokazuje u svakome času na drugačiji način. Znati Njega znači biti to objavljivanje. A biti Njegovo objavljivanje znači znati Njega. A da bi to bilo ozbiljeno, valja biti sve postojanje, pa ga potom ostaviti radi Njega. A sve postojanje jeste jedna modra rijeka. Ona je stalno dotjecanje i stalno otjecanje. Da bi se čovjek vratio tamo otkud je došao, u svemu što otud dotječe valja mu prepoznati jednu modru rijeku koja tamo otječe. A to znači da mu valja svemu priznati narav znaka ili čestice u tome dotjecanju i otjecanju. Nema ničeg a da nije u toj rijeci. I kada sve bude sabrano u njegovu jastvu, ono mora biti pređeno ili ostavljeno, jer nema jastva doli Jastva. Zato je čovjek u svem postojanju gost i stranac. Gdje god dospio, tu je samo

23 Vidjeti, 13:8.

24 Ibn al-'Arabi taj navod pripisuje Abū Tālibu al-Makkiju. Vidjeti Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 103.

25 Schuon, *From the Divine to the Human*, 97.

djelomično. A on hoće Cjelinu i Cjelina hoće njega. Sve što dotječe i otječe obznanjuje Cjelinu, pa je sve što Cjelina nije. A nema cjeline osim Cjeline. Kada cijela jedna modra rijeka bude sabrana i pređena, jastvo je u Jastvu – jedno u Jednome, bez dvojine: Jastvo jeste ono što zna i Ono zna ono što jeste.

Sve dok taj gost ili taj stranac prelazi preko svijeta kao Božije objave, on se sjeća izgubljenoga kraja u kojem je Boga vidio u svemu, jer za savršenoga čovjeka nema ničeg drugog što bi bilo viđeno. Zato je i njegovo sjećanje na izgubljeni Raj samo potvrđivanje da sve nestaje osim Njegova Lica. Nijedno njegovo mjesto, nijedno stanje ne mogu ga zadovoljiti. On je dijete Časa. U njemu je on iznova rođen, pa je tako u cijelosti slika Živog Vječnog, ni snenošću ni snom obuzimanog.

Sve pojave u svjetovima i svi svjetovi zajedno otkrivaju i skrivaju Boga. Uzlaženje u njima jeste skidanje zastora s lica Voljene. Zato ništa u svjetovima, niti svi oni zajedno, nije bez smisla i bez značaja za putnika koji uzlazi. A taj je smisao jedino u prelaženju prema cjelini obznanjenja Onoga Koji jeste.

A putnik nigdje ne zastaje, jer njemu ne dostoji da svjetove i sve pojave u njima uzima i za šta drugo osim za znakove, niti da putuje i prema čemu drugome osim prema onome što je njima označeno. Biće tog putnika “‘postaje’ sve što ono zna i ozbiljuje se preko tog znanja”.²⁶ Sve oko njega jeste u protjecanju, ali njegova je srijeda, koju određuje Um, ukorijenjena u Nepromjenljivoj Tajni ili u unutarnjem čovjeku, koji trpi u svojoj vremenitoj ljudskosti, ali ostajući spokojan u svojoj besmrtnoj jezgri, istovjetnoj s njegovim ozbiljenjem svjedočenja Božije Jednosti. Pisar svih slova u obzorjima i jastvima za njega nije niko drugi doli Bog. A učenje tih znakova – taj glas koji on čuje – nije ničije doli Božije. Taj koji svim slovima daje smisao hvaljenja Hvaljenog, te ih osvijetljava njihovu čitaču jeste Hvaljeni, čije svijetljenje obznanjuje Svjetlost. Zato čovjek na putu prema sebi u Miru raskida veze sa svime da bi imao vezu s Bogom. Njegova domovina nije u ovome svijetu. Cilj njegova putovanja je Kuća Mira ili Sami Mir.

Ali, napredovanje na tome putu ili prelaženje preko pojava i iza njih, što je njihovo uključivanje u putnikovo biće ili otkrivanje u njemu, može biti predstavljeno kao sjećanje i osamljivanje. Bivajući pojava svijeta i sabiranje svega u njemu, u toj cjelini putnik se sjeća postojanja Onoga Koji Sebe objavljuje njime. Tim sjećanjem on gleda kroz svijet, pa u njemu vidi Jastvo. Zato se putnik u svojoj usmjerenosti preko i iza povlači

26 Guénon, *Man and His Becoming According to the Verdanta*, 76 n.1.

od nezbiljnog ili znaka da bi znao Zbiljno i Označeno. Tim povlačenjem on sebe usmjerava bivanju onim što zna i znanju onoga što jest. Njegovo je putovanje preko i iza jastva da bi u svemu, a to znači u svemu vanjskom i unutaršnjem, našao Jastvo. To je zaboravljanje sebe radi pronalaženja ili bježanja od sebe Sebi. To je umiranje u sebi radi rođenja u Sebi. Time se u svem mnoštvu pronalaze samo znakovi koji služe sjećanju na Jedninu.

Sto godina

Sto godina široka je
Tisuć ljeta duboka jest

Čovjek jeste u vremenu. U tome “jeste” obznanjuje se oštrica postojanja koje nikada ne izmiče času. Njegova je zbilja u tome beskrajnom trenu preko kojeg postojanje dotječe kao neprestano obnavljanje, ali ono istodobno i otječe. Oštrica vremena okrutnija je od sječiva sablje. Sve ostaje na njoj, sve bježi njoj, ali i od nje.

Čovjekovo “sada” razlučuje njegovo jastvo u svim smjerovima – gore i dolje, desno i lijevo, te naprijed i natrag. U svakome svom stanju, koje jeste “sada” u određenome mjestu, on ima sjećanje na prošlost i domišljanje budućnosti. Koliko god tim sjećanjem čovjek obuhvatao – bez obzira na to koliko ono bilo malo ili veliko – sve njegovo obznanjuje Jestinu.

To što do čovjeka dotječe iz prošlosti otječe u budućnost. Sve vode koje su prisutne na njegovoj razini postojanja dotječu i otječu, ali vazda na njoj. Svojim koračanjima zemljom čovjek dospijeva do riječnih obala. Koračao oholo ili ponizno, on dospijeva na obalu Rijeke. A Bog mu kaže: “Ne okreći svoj obraz od ljudi u preziru i ne hodaj oholo zemljom; Bog ne voli nijednog oholog i hvalisavog. Budi ponizan u svome hodu i spusti svoj glas; od glasova magareći je najodvratniji.”²⁷

Miriteljima Bog nalaže da ponizno hodaju zemljom. Oni su tu, u postojanju između dviju obala, iznad dna doline i ispod najviše visine. Tu su dospjeli iz pred-postojanja u kojem su prisegli Bogu svjedočenjem da On jeste njihov Gospod.²⁸ A to su mogli posvjedočiti iz svoje srijede, svojim bivanjem osvjetljenim svijetljenjem koje hvali Boga.²⁹ Ta prisega u pred-postojanju uključuje po-vjerenje kao njihovu vezu sa Bogom

27 31:18-19.

28 Svjedočenje o Božijem Gospodstvu u pred-postojanju navedeno je u učenjskome stavku 7:172.

29 Vjesnici su se u pred-postojanju zavjetovali Bogu da će svjedočiti i pomagati Poslanome (3:81-82) kao prvome od miritelja (6:163). A ti su vjesnici bili u svim narodima (10:47), pa su svjedočenje o Poslanome obavljali i snažili na svim jezicima (14:4). Poslani kao Hvaljenska Svjetlost je, u skladu s tim, srijeda sveg postojanja i svake ljudskosti.

30 Ugovor o po-vjerenju kao odnosu Boga i čovjeka spomenut je u stavku 33:73.

kao Vjernim i prihvanjanje Hvaljenske Svjetlosti kao prvine miriteljstva.³⁰ I potom, oni su dospjeli u pred-postojanje s tim pologom prisege u postojanju. Otkud su došli, tamo se i vraćaju da bi u Danu obračuna položili račun za svoj odnos prema izvornoj prisezi u toku njezina iskušavanja u postojanju. Na taj način čovjekovo bivanje u svijetu jeste odnos s Rijekom i njezinim obalama.

Kada je na obali, čovjek može krenuti uzvodno, prema izvoru, ili nizvodno, prema ušću. Izvor i ušće su znakovi o njegovu početku i kraju. Ali, preko Rijeke ne može, izuzev promjenom načina prelaženja. Može pregaziti ili preplivati, može preći brodac ili most, može i lađom. A kada je prešao, on je na drugoj obali ili na drugoj strani. Zemlja u koju je došao jeste ta druga strana. I on je tu stranac.

U ovaj svijet čovjek je došao s neke druge strane, koja mu se u domišljanjima pričinjava kao ništost ili tmina. Njegova čežnja da se nađe u nejasnome predjelu svoga porijekla ili svoje mogućnosti pokreće ga prema granici svijeta. A ona mu stalno izmiče. Čovjek hoće drugu obalu ili svijet iza granice svega što iskušava u svome sada. On hoće da sigurnost smrti preinači u istost sa svojim sada, te da se nađe s čistom sviješću na drugoj strani ili u drugome svijetu.

A zemlja je druga strana neba. Voda zemaljskih rijeka dolazi s neba i njemu se diže. Sve su zemaljske rijeke otjecanja i dotjecanja na površi jedne razine postojanja. One su raz-lijevanje Rijeke koja se izliva s neba. A ta Rijeka spaja morske dubine i nebeske visine. Ona je Tok, kojim se Jestina obznajuje od Boga i Uma do ništosti.

31 13:17. Čovjek tu spuštenu vodu prima prema svojoj mjeri: "On iz neba spušta kišu, pa doline teku prema svojoj mjeri, a bujica nosi podignutu drozgu."³¹ Kakva god bila ta mjera, ona je dovoljna da primi to što dolazi od Višnjeg. Čovjekova otvorenost jeste njegovo ropstvo Gospodu Kojem se obraća: 32 1:4-6. "Robujemo Tebi i kličemo Tebi: uzlaznim putem Ti nas okreni, putem tih koje Ti usreći."³² 33 Vidjeti 15:85.

Iako se pojave u obzorjima i jastvima nude promatraču kao poredak, one ne mogu imati viša ili niža mjesta na osnovi toga što jesu. Nema ničeg a da nije stvoreno s Istinom kao svojim razlogom i svojom svrhom.³³ A zadužitelj svake pojave njezinom svrhom nije niko drugi do Stvoritelj. Svaka pojava obznajuje jednu i istu Jestinu. To je jasno, pa se zato i zaboravlja. Veliki učitelj o tome kaže:

Ne može biti rasporeda stupnjeva u Božijim pojavama, budući da neka pojava ne može biti smatrana uzvišenijom od sebe. Božije zbilje i uzajamnosti ne mogu biti raspoređene jedne iznad drugih, izuzev ako i ukoliko su dodijeljene nečemu [u svijetu], budući da one nemaju poredak u svojoj Jestini.³⁴

34 Ibn al-'Arabi, *al-Futūhāt al-makiyya*, II, 226.2. Navod prema: Chittick, *The Sufi Path of Knowledge*, 57.

Ta je rijeka modra u nebeskim visinama i svojim zemaljskim dubinama. Ona uključuje sve pojave u obzorjima. Obuhvata ih i omotava kao znakove koji su u njoj i iz nje. Tako je i sa Suncem i Mjesecom, i sa zvijezdama, i s planinama, i s drvećem, i životinjama. U njezinoj su modrini njihova robovanja i padanja ničice da bi joj bili bliski. Riječ kojom su sve pojave dovedene u postojanje dospijeva iz te modrine: "Ko hoće slavu, sva slava je Božija. Njemu uzlaze dobre riječi i dobra djela – On to uzdiže."³⁵

35 35:10.

Taj koji snosi Riječ na srce Vjesnika jeste u vidiku najviše dubine, uz Lotos granice: "Doista ga je on još jednom vidio uz Lotos granice."³⁶ Ako je objavljena Riječ svjetlost³⁷, dubina je ispred i iza nje. I nije li onda shvatljivo zašto uz zapise Knjige, koji su treća od najuzvišenijih ljudskih mogućnosti, prva nakon slušanja i govorenja, Ebu-Bekr Siradž ed-Din zaključuje:

36 53:13-14.

37 Vidjeti 5:15.

Boja je korištena za iste ciljeve kao i oblik. Zlatna je bila početni činitelj; a nakon kratkoga vremena kolebanja, to znači, sredinom četvrtog/desetog stoljeća plavoj je dana znatna prednost i nad zelenom i nad crvenom, pa je uskoro uzdignuta na razinu jednakosti sa zlatnom na Istoku. Na Zapadu je zlatna zadržala svoju prvotnu nadmoć, s plavom kao drugom.³⁸

38 Lings, *The Quranic Art of Calligraphy and Illumination*, 76.

Modrina ili plavetnilo označava beskonačnost koja je prije i iza nje. Ona sve obuhvata, pa je zato znak Božije milosti, kako On kaže: "Moja milost sve obuhvata."³⁹ Tako, modrini odgovara ime Milosni. To da On Svojom milošću sve obuhvata, znači da je On Skrivena riznica koja se obznanjuje Umom i Perom. A preko Uma i Pera, kao dvojine kojom je Svjetlost svijetljenje, obznanjeno je stvaranje svega.

39 7:156.

Stvaranje je obznana Božijih imena. Sve što je u postojanju jeste u vlasti tih imena. Sva ona u Riznici su Jedinina. A kada je Riznica otkrivena, imena ostaju u njoj, ali su i obznanjena u svijetu razlučenosti. Ona su veza svijeta kao cjeline i svih pojava u njemu s Jestinom. Svijet kao cjelina sabire sva obznanjena imena. Na to upućuje Božiji nalog čovjeku: "Reci: On jeste Bog, Jedan, Bog Tok; On rodio nije i rođen nije; i Njemu niko jednak nije."⁴⁰

40 112:1-4.

41 Vidjeti, 44:5.

Imena su veze preko kojih Jestina stoji u odnosu sa stvaranjem. Na taj način čovjek ima dvoje koje mora preći – Jestinu kao srijedu i Njzino pokazanje. A Jestini ništa ne može biti ni dodano ni oduzeto. Kada se usredsređuje na pokazanje, čovjek ga prelazi, jer ono nije ništa mimo Jestine. Zato su vjesnici Božija milost ljudima.⁴¹ Njihova svrha nije najavljuvanje budućeg. Oni kazuju o Bogu Koji jeste u svemu i iza svega, ali Koji se čovjeku neotkrivenoga jastva čini odsutnim iako je On vazda prisutan i Kralj u svakome času i nad svim. Vjesnici svjedoče i podstiču žal za bliskošću s Bogom, koja je u ljudskoj srijedi, i žal za izgubljenim Rajem, kada su i čovjek i svijet otkrivali Boga. Vjesnici svjedoče čovjekovu mogućnost da se sjeća Boga i da se osamljuje. A to znači da otkriva Njegovu ljepotu i Njegovu veličinu u imenima koja su zapisana u obzorjima i jastvu svakoga čovjeka. Putujući preko i iza svih znakova u obzorjima i jastvu, čovjek se udaljuje od privida i primiče Jestini kao osvjetljenoj i svijetlećoj srijedi svega što On obznanjuje. Dubina i širina svijeta ili te obznane jesu njezova najviša mogućnost. Tek kada nju otkrije, čovjek je može vidjeti kao pokazanje Jestine, pa u njoj gledati samo Nju.

Govde god čovjek bio svijet mu se obznanjuje kao prostranstvo ili širina rijeke. On je vazda s tim obznanjenjem kao razinom ispod koje jeste dubina i iznad koje jeste visina. Modrina rijeke svjedoči njenu dubinu. Ali, to je samo znak visine. Tisuću ljeta širine te rijeke odgovara sto godina njene dubine. A samo uspravni put vodi iza svake stvorenosti, i iza uma i iza Boga Kojeg čovjek zna na različitim razinama objavljivanja.

Kad god čovjek u nekoj pojavi nađe dobro, te na taj način pogodi njenu srijedu, on je prešao jednu prečku ljestvi postojanja. Uzašavši na višu razinu svog jastva, što odgovara višoj razini svijeta, on gleda pojave kao izvedene iz sjenke na svjetlost. Širina razine njegovog jastva ili svijeta na koju uzlazi vazda je desetostruka u odnosu na put koji je prešao uzlazeći iz sjenki prema Svjetlosti: “Ko god donese dobro imat će deset sličnih.”⁴²

42 6:160.

Ako je godina krug uzlaženja od zime prema ljetu, onda su zrijeenje i osvjetljenost vrhunac u kojem je ona sabrana. Sve što čovjek doseže uzlaženjem kroz godinu u njezino ljeto jeste desetostruko narastanje u znanju. A znanje koje čovjek ima vazda jeste malo od onoga što je njegov cilj. Vođen svojom ljubavlju prema tome cilju, on uzlazi prema njemu ili narasta u znanju. Tisuć ljeta u svakoj razini na koju uzađe svjedoči o visini koju mu valja preći. Sva su ljeta puštena iz Riznice.

ANTOLOGIJA

**IZBOR IZ
PJESNIŠTVA
OD 1990.
DO NAŠIH DANA**

Savremeno Pjesništvo Srbije
Savremeno Pjesništvo Bosne i Hercegovine
Savremeno Pjesništvo Makedonije
Savremeno Pjesništvo Hrvatske
Savremeno Pjesništvo Kosova
Savremeno Pjesništvo Crne Gore
Savremeno Pjesništvo Slovenije

Gojko Božović
Marko Vešović
Ljiljana Dirjan i Elizabeta Šeleva
Ervin Jahić
Baškim Kučuku
Jovan Nikolaidis
Peter Kolšek

ANTOLOGIJA

Živorad Nedeljković
Danica Vukićević
Dragan Jovanović Danilov
Vojislav Karanović
Dejan Ilić
Nenad Milošević
Saša Radojčić
Marija Knežević
Saša Jelenković
Nenad Šaponja
Laslo Blašković
Srđan Valjarević
Ana Ristović
Dejan Aleksić
Nenad Jovanović
Ana Seferović
Jasmina Topić

Izbor Gojko Božović

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
SRBIJE**

Živorad Nedeljković

NEUMERENI RAD GODINA

Neprobojna je opna koju godine izlučiše,
U biti istovetna metalnim ljuspama, čeličnom pletivu,
Ali potpuno različite namene. Ne štiti
Od bodeža, metak bi stao i nasmejao se
Pred njom pre nego razori tkivo,
Kad krv pljusne i završi u raznolikosti.
I običan udarac zavodljive reči
Kidao je opnu nebrojeno puta.

Postoji ona zbog drugog. Sprečava
Pokušaje vrlog smisla da uđe u ograđeni posed
I poremeti osvojenu ustaljenost.
Sve što bi naškodilo stoglavoj zebnji
Biva uništeno ili, u manje opasnim slučajevima,
Preobraženo u nju.

Teskoba se brani osamom, osama poteže
Teskobu kad nema valjanih odgovora.

Čak i u momentima kad shvatim
Da su mnoge od godina
Neupotrebljive i odista uludo razmenjene
Neprobojnost ostaje ista.

A nekad sam bio dečak,
Samo nagoveštaj širenja.

DNEVNIČKE BELEŠKE

Bilo je to kad su države
Gubile nevinost i patvorile opnu,
Kad narodi su izgonili druge narode iz jezika
I katakombi, govorićemo nekada,
Setivši se kojeg beskrvnog, sramotno ličnog
Doživljaja, tako minijaturnog
Da nije zaslužio pasus u dnevniku.

Kao da u dnevničkim beleškama
Obitava građa bogzna koliko vredna,
Presudna, makar u jednoj sekundi. Čežnja gradova
Koji neće osetiti moja stopala, citati
Iz teoloških prepucavanja, sastavi timova,
Zapisi o lirskim nadražajima, i sami nadražaji,
Rezultati otvorenog prvenstva u pregovorima
Na ledu. I još: slike insekata,
Zašlih u isparenje voća, strah od terarijuma,

Osmejak. Ničeg što spojilo bi sa razdobljima
Kad su države krvarile usled brzih upada,
Ničeg da seti na onemoćalost
I prosuto seme nadraženih nacija.

Uskoro neću moći da razaberem kad su zbegovi
Krenuli iz stenovitih krajolika, praćeni zadugo
Mirisom pečenih domorodaca i misli, i kad je
Zapovest o ćutanju ustuknula pred naredbom
O raspodeli soli i činova, a kamoli
Da pamtim selidbe kartografa iz tabora
U tabor. A možda je to bilo u danu
Pucanja dinje, kad nož je prodro, a sečivo
Nije zarđalo, kazivaću nekad znalcu
Voćnih mirisa i isparenja.

NIKADA PLEN

Sa uzvišice, iz autobusa osmotren,
Grad je životinja. U nekoliko vršnih
Sekundi, dimnjaci, još topli od sećanja
Na podvige, postanu kandže, nevoljne
Da uvuku se u šapu, a neboderi ovijeni
Sumaglicom zasjaje kao zubi, bezbroj puta
Zarivani u Nevidljivog, onog što,
Svikao na poništenje, još odoleva
I bez cinizma bodri nas.

Kad bi krtija zakratko stala, cegeri
Kad bi umukli, kad bi vozač stišao zvuke –
Možda bih prozreo: hoće li zver
Odustati i sebe izbrazdati u besu,
Potom rane lizati, ili će dimnjaci
Prodreti u krvavo klube savesti;
Hoće li zgradurine rasuti kajanje
Grohotnog glasa što je umislio da doveka
Biće lovac, nikada plen. Da grad će samo
Nalikovati na zver, gledan sa iluzorne
Uzvisine, da poješće sam sebe, pomirljivo.

UČEĆI

Damiru

Izgleda jednostavno, kad imaš snage.
Onome ko petnaest godina ima, kao ti,
Za govor je potrebno više. Tvoja i moja koža nisu
Jednako propustljive, tvoja misao lako oživi,
Bilo gde. Tlo nije nužno svakom korenu.
Ipak, uoči finese pre prvog pokušaja,

Trava ne sme da štrči, korov smesti duboko,
Stajnjak okreni, onda isitni zemlju.
Ne umaraj se, lopta je tek varka.
Pokret nogom neka bude odsečan, i nežan –
Inače će boleti kad smečuješ. Osvojićeš poen
Ako ne bude žuljeva – pazi na držalicu,
Čvor izbegni. Svaka bliskost jednom postane
Suvišna. Uči na udaljenosti, ne pošto-poto
Udenut u sukob. Kaži iš svakoj napasti,
Poštedi gliste. Zamisli njihovu tamu
I posao u njoj. Eto – neko je izmislio ašov,
A nije mu trebalo, reći ćeš kad okončaš prvi ar.
I još: oznojen ne prilazi flaši, tvoji su sokovi
Bez mehurića. Okreći, obrći, prepoznaj mudrost
I usitni je. Kad sama dođe
I ispuni tvoje hodnike – moći ćeš bez nje.
Očisti ašov i odloži ga uz druge alatke,
A ponos uokviri, da propustljivosti ne bude.

MRTVA PRIRODA SA SEČIVOM

Na pedesetak metara odavde, ne više,
Motorna testera radi, sečivo prodire kroz trupce.
U nekoj godini ovlaš zastane, takavši događaj
Nepotreban i žile njegove što nalik su još
Našem krvotoku. Mašine bi drugačije, eh,
Oblikovale istoriju da dostupna je bila.
I sada ljudi sklanjaju oblice, užurbani.
Da je vremena, sasvim bih uokvirio sliku,
Dodavši koji detalj: krv dok kaplje iz prsta
Probodenog ljuskom. Da je vremena,

Na pedesetak metara odavde, ljudi bi, ubrzani,
Prodirali u tkivo prisnim rečima,
Veličajući ptice, šume, spajajući strah i mitove,
I, kao sečivom, zbunjivali bi jedni druge, sve dok
Najavljeni sneg ne prekrije ih. I zaleđi u času kad
Veze nestanu, a mitovi se razdreše i ubrzaju
Mísao. Odmaknutu od perja, pahulja
I duše, slabe od nepotrebnosti.

PRODAVCI BENZINA

Gledaš trg i mladiće na trgu.
Mogli bi postojati bilo gde i raditi bilo šta.
Mogli bi pisati poeziju i govoriti je mogli bi
Na drugom nekom trgu. Žustri, razmenjuju
Novčanice, nose boce benzina.
U iščekivanju žednih automobila govore zapaljivo,
Kao da tumače najvažniju stvar na svetu.

Izludela bi Kavafija, iako nisu iz Sidona,
Ni iz Antiohije nisu, ta mišićava tela.
Nagađaš koju pesmu prazne, da li skraćuju
Rok Neronu, hoće li dočekati varvare.

Dočekaće, ne mareći nizašta mučiće reči,
Kao u tumačenju najvažnije stvari na svetu.
Neporecivi, mladići znaju da je najvažnija
Stvar na svetu sam svet.
A mogli bi znati bilo šta, bilo gde.
I znaju da svet postoji tek na ovom trgu
Što širi se ispred stihova o stvarima bivšim.

Danica Vukičević

HAIFA

Danas je stigla razglednica iz Haife
Veliki simetrični vrt
Zeleno mirno lišće
Bez ikoga
Lep vrt, iz dalekog grada
Ne postoji grad
Ne, ni razglednica
Reči koje je napisao prijatelj kuće – zubar
To je laž, broj jedan i broj dva
Zubar je laž, broj tri
Stigla je razglednica, jutros
Iz grada Haife
To je istina, to je sve što se desilo
Zubar je kupio razglednicu
Napisao reči za moju porodicu
Zalepio marku
Poklonio poštanskoj službenici ceo vrt
Ceo grad
Službenica je rekla: Zubar vam šalje
Vrt našega grada
Sada ja imam veliki vrt Haife

Sneg je pao na tebe
Velika bela vatro
Svete u osipanju
Mili božanski Idoli
Sneg je pao na tebe
Živote u ringu
Na moje mirne mokre ruke

Legao je uvijen svilom
Ljubavnik žene bez mane
Zlato na koži, jedući zlato te kože
Gledam ulice pustoga grada
Po kojima veje veje
Sneg je pao na tebe
Velika bela vatro

SMRT OD RAVNODUŠNOSTI ODER WELTENDE

Pred razvodnjenošću
Urlam
Iz mog grla
Zavija čopor besnih pasa
Nećeš primetiti, nećeš reagovati
Mogu tu i da umrem
Ne vredi, lakiraćeš nokte
Iako ranije nisi lakirao nokte
Reći ćeš: Dobro, iako nije dobro
Olinjao od razuma, tiho ćeš nestati
Sa smeškom neke zakasnele dosetke
Začuđujuće mirno
Klize, poprsja, lebde penisi
Kao da je svemu kraj

Dragan Jovanović Danilov

BEOGRAD, TIHA, MERMERNA TRUDNICA

Vojislavu Karanoviću

Ovo jutro je, očigledno, patrijarh.
I ova trava u blizini može biti
grad vernih grudi.

Rekao sam:
Beograd, tiha, mermerna trudnica.
Ta nemost u zdravlju sveta,
lepe, nage reči, blizanci vulkana.

A zatim, ljubav,
koja je, svakako, jezero,
ali ne kao svako drugo jezero
u dnu neke mrke planine
koja nas možda ponekad usliši.

Fotograf snima, on ne vidi
moju nesvodivost,
rasprsnut blesak kristala.
Ruke žele samo sebe,
poezija je uzrujana,
u neodređeno utisnuta.

Tihe kao ćutanje Boga,
sve rečenice završe u telu,
u opštem toku sokova.
To je tako – kazujući svoju trošnost,
svet se povlači u mir.
Sad su samo senke reči.
Neizgovoreno, kao takvo.

ŽIVETI U MALIM GRADOVIMA

I onda sam čuo tiho pucketanje,
nešto slično kao kad majka izjutra
prži krofne, dabome, kišne kapi
što šljiskaju po oknu, po mom licu.
Uistinu, šta raditi u ovom gradu u
tri sata po podne? Možda udisati miris
borovih iglica, ispijati dobrotu jogurta,
ili recimo ljubiti mladeže na nečijoj
dojci, toploj od stida. Baciti sidro
u nežnost svih sekundi, u dane bez ptica
na ogledalima i, svakako, u mak zarobljen
u profilima žena. U sumrak napisati pesmu
o dečaku koji svira violinu na malom
groblju, lepom kao uspavanka. Jeste,
kako preživeti u ovom gradu kad devojčice
igraju školice i smeše mi se iz jednog
sveta koga ne mogu da dodirnem, cvetovi
iz parka šire mirise u mom umu, a oblaci
brzo promiču. Gotova je berba, obrani su
vinogradi smisla. Slepí miševi koji me
nadleću su crni, čipkani brushalteri
kurve. Kad preminu jeleni, sumrak je
ionako već tu – smeši se svojoj sreći.

DUBOKA TIŠINA

Sutonom, senke planina zaklanjaju mrkih
prikaza odlučan korak: ka grehu svome
hodaju po nalogu ofucanih kraljeva,
škripi rušni sneg pod izglančanim čizmama,
sa litice sve motri zabraden lešinar
što ima moć da gospodari ravnotežom.

Od mraka dubokih špilja nemost je pisma
i zelena strava šutnje u prsima,
tek, krik anđela razdevičuje prastaru
ovu dubravu, a nad vodom prikovanom
za nebo, sekunde izriču proročanstva.

I beže duše iz svojih unakaženih leševa,
iz klepsidre je iscurela krv detinjstva,
po vratovima preklanim krvavim srpom meseca
svetlozarni behar rujno cveta i veje sneg
o kome ćute elegije i pustinje u Bogu.

A sa belih jaganjaca, gore na jezeru,
pupaju makovi, šumi sa zvonima samotni vetar,
povija trave: krstovi su očevi stariji
od vaseljene: umorena dečja tela što ih pokriva
zvezdana noć, lugari će sahraniti sa zvezdama.

PODRUM

Teško je reći seća li se
još neko osim mene tog podruma
u kome trulio je već prokljajali krompir
i kiselio se kupus u bačvi
na čiji je poklopac bio navaljen
golemi, beo kamen, nagrižen solju.
Ugalj je već godinama stajao na gomili
u uglu i suhe muškatile u saksijama
što ih je odbacila moja majka
trulile su u svom izopačenom životu.
Ovde gde Kraljica Plesan otkriva
svoje lice, vlažno kao leđa jegulje
i krastača jedna gaca kroz vodu
što ne otiče nikuda, bejaše vrtić za pacove,
bube malene i grbave stvorove čiji se životi
(kao i svih vragova, uostalom) odvijaje
između memle podruma, hodnika i stepeništa
što vodilo je do svetlarnika s pogledom
na zid ciglane.
Ponekad, na kraju zime, strpljiv kao plamen
na sveći, spuštao sam se u to mračno carstvo.
Drhtah kao u grobu sa uhom načuljenim,
dok napolju cvao je sav taj strašni teret
jorgovana i ruža što bile su same
sa svojim laticama, u buđenju mirisnom.
Otele su nemost iz usta ribljih, te bele ruže,
i ne znajući da jedna mala Marija
peva u njihovom obliku.

OHRID

Tajni moje vere nepotrebna je knjiga.
A zapravo, strašan je taj žamor na ulici,
u leto, kad vazduh cveta, a ne smokve.
Kao Aleksandrija, večan je ovaj mali grad
što ga ozaruju hrpe limuna i narandži na tržnici
i krasne gospe pčela što piruju na grozdovima.
Četrdeset mi je godina a još ne rekoh nebesima:
danas je najlepší dan na svetu.
U sumrak, okupljamo se pod tendom simpatične
kafane, nas četvoro – engleska pesnikinja
u cvetu starosti, njen suprug, prelepa mlada
Indijka i ja. Ne bez izvesne uljudnosti
pričamo o našim malim životima, o suzama stvari;
kadikad, ona Indijka priseti se Kavačijevog stiha.
Kada se razidemo, ostanem da dugo hodam u noći
još živim ulicama, nad kojima duše traže se
u zraku. I nema ničeg, o Bogovi, sem ovih godina
od prašine. Ovo je možda vreme kad prska
neka tajna žila u mermeru i kad sve što drhti
van sebe drhti. Tu, na nekoliko koraka, jezerska
voda u kojoj su naopaki čempresi, svetluca u noći
ništa ne tražeći od mog tela, svemoćnog i ništavnog.

NA MORSKOM DNU

Ja poznajem svoga bića polutminu
i čujem zvono koje u daljini izbija.
I večeras, dok mi san ne dolazi na oči,
mislim na tamni, nemi svet morskog dna.
Moja soba namah postaje sumračna zona
zasejana sumornim školjkama, mrtvim ježevima
i koralima boje volujske krvi. Osećam kako me
iz svojih nevidljivih jazbina posmatraju
skrivena stvorenja – u svakom od njih
pritajeno je neko nepoznato čudovište. Ovde je
duša mračna kao kasni barok. Saosećam sa masivnom
i teškom starošću dubinskih riba. Mislim na
kraljeve bez svojih kraljevstava; na žene
u zrelih godinama što stare gledajući svet
sa svojih prozora. Izgleda da sam lagano potonuo
na dno ambisa. Ovde ne dopiru snažne morske
struje, ne čuje se podmuklo klokotanje vazdušnih
mehurića. I osećam telom ono što te stare
homerske ribe osećaju svojim krljuštima.
Kao sova, danju naučena da se krije,
zazidan sam u nesanicu koja previše zna.
Ja sam živi utopljenik u bezglasnoj tmuni
u kojoj niko nikom ne polazi u susret. Nemoguće
je pomisliti da se odavde može uzleteti u nebo.

Vojislav Karanović

ZAGRLJAJ

Obruči što grle bačvu punu gorkog
Vina. To su bili naši dani.

Trpki ukus crnice, uporno proticanje reka,
(kao proticanje krvi kroz vene i arterije)
Šum lišća, i talasi koji su
Borama pokrivali jasno lice mora.
Varka, koju smo svi voleli.

Nema više prepoznavanja,
Prisnog smeha oblaka.
I let laste,
Nestašno prevrtanje po vazduhu,
Mi ipak nismo razumeli.

Telo bi svaki od nas
Radije bio svukao:
Osećali smo ga kao tkaninu
Čije se niti brzo paraju.

Sada, okruženo zidovima
Koje pokriva sloj guste mahovine,
Ostalo je samo srce.

Krv se kao končić dima
Izvija ka nebu.

Nema više ni srca.

Dušo, umij svoje
Razgorele obraze snegom.

Čuju se samo još damari,
Kotrljanje zvezda niz nebo.
Kao u mračnoj kutiji; tišina
Koja opija; zagrljaj
U kome nema nikoga.

DODIR

Prizor traje do ivice mog pogleda,
Potom se obrušava. Kiša se
Sliva niz oluk. Barica
Koja se stvara u ulegnuću asfalta
Prevariće nekog odbleskom.
Trava se leluja, i zemlja se ježi.

Rovac se užasnuto trgne u svom
Uzanom hodniku.
Vrtoglavica se vije
Na staklenoj stabljici.
Kao prašina je mrak rastresit.
Svetlost me uvek iznenadi.
Vrhovi mojih prstiju su se rascvetali.
Blago zanjihan
Svet izvan mene postoji.

USPON

Mora se krenuti od malog
I neznatnog. Od crne
Tačke sa krilca bubamare.
Preko njihanja travki
I cveta divlje ruže.
Kandže što se izvlači i uvlači,
Šape dok izviruje iz grma.
Preko oblaka koji zaklanja
Sunce, neuhvatljivog pramena
Magle, pa sve do vetra što se
Mršti, i kida, sam u sebi.
Mora se početi iz podnožja,
Puteljcima gde se pod nogom
Rone kamenčići.
Ići uskim stazama, sve užim,
Neprohodnim. Probijati se.
Kao zrak kroz oblak, ili
Zver kroz šumu.
Sve do vrha, do tačke
Gde je skoncentrisan i oštar
Život, a smrt razređena
i laka. Odakle sve stvari
Izgledaju neznatne i male.
Da bi se potom krenulo
Dole, u neki oblik.
Puteljkom, gde se rone
Reči.

SIN ZEMLJE

Teški smo Zemlji. Dugo me je
Kopkalo to osećanje. Rilo
Po meni, potkopavalo
Ovo malo mira
I sigurnosti. Kroz glas,
Kroz dah, kroz riku
Šumskih zveri – Zemlja
Se oslobađa nas.

Cvrkut ptica, otvaranje
Pupoljaka, mirisi
Poljskog cveća – tako
Nas Zemlja predaje,
Vraća nebu. I kao
Da pri tom žuri.

Zemlja ne zna, da bez nas
Ne postoji. Da bi bez
Nas bila gola
I uzaludna
Kao bilijarska kugla
Zauvek sletela
Sa meke čoje
Bilijarskog stola.

Duša: to je prostor u kome
Zemlja jedino postoji. Tu se
Ona kotrlja i okreće,
Oko sebe i oko drugih planeta.

Poslednje osećanje, ono koje
Umirućeg prevede iz ovog
U onaj svet – eto icense
Provalije dublje
Od najdubljeg kanjona.
Zemlja to zna, i zato
Okleva: ne da nas sve,
I odjednom.

Ja sam ovde. Cvet
Krvavih latica
Otvorio se u meni.

MOLITVA

Bože, daj mi snage da mirno
Primim meru patnje
Koja mi je određena;
Da bol što se i u moju
Dušu uvlači
Nikad ne nazovem uljezom
Ni gostom.

Prostorija u kojoj boravim
Svetla je, i otvorena.

I daj mi snage da se ne
Pogordim, zbog radosti,
Tih trenutaka ozarenja,
Kada sam se sa svetom

Spajao u ljubavnički
Zagrljaj.

Nervatura lista, svetlucanje
Površine reke, miris
Rascvetalih lipa, školjka
Ukopana u pesak, oblaci
Nagomilani ispred
Tamne pozadine neba.

Sve je to toliko stvarno,
Da mora biti u meni.

Slab sam. Zato govorim.

ELEGIJA O BAGREMU POD PROZOROM

1.
Koliko si puta gledao tu krošnjju,
lišće što treperi ili miruje,
grančice tanke kao popucali
kapilari na oku;

to stablo, uspravno
kao znak usklika,

i grane, pružene u stranu
kao da nešto pipaju i traže.

Plašio se da nećeš naći
reči za neku pesmu,
da će ti ona izmaći:

kao da pesma može da nestane,
da se izgubi, pretvori u tišinu, u vazduh.

U jesen drvo bi gubilo listove,
u proleće ga opet sticalo.
Tako se tebi činilo.

A bagrem je bio tu, pod tvojim
prozorom, i nije se pomerao -
osim u olujnom košmaru.

2.
Opali listovi kotrljaju se
asfaltom, polako menjajući
boju, od zelene u tamnomrku.
Sve više su nalik
licima dece u sumrak, kad je dan na izmaku.

Toliko si puta gledao to drvo
i ono se davalo tvom pogledu,
ravnodušno, umirenog daha.
Žilice, tkivo, sokovi koji
hrane to telo što se migolji
i beži iz zagrljaja u koji ga
steže tvoja svest. Možda ne vidiš

ali drvo gleda pravo
u tvoje oči.

3.
Listovi, zeleni i meki kao reči,
raspadaju se i trule, vraćaju se
zemlji, iz koje su i nikli.

Da li se i dalje plašiš
za pesmu, da će ti pobeći?

Pesma ne odbacuje svoje reči.
Stihovi – kome oni da se vrate?
Od koga su uopšte potekli?

Još uvek si na prozoru. Gledaš.
Krošnja, taj šumni kovitlac,
skuplja se u tačku
malu kao zenica.
Asfalt je boje beonjača.
Vetar preko njega klizi
kao kapak preko oka.
Zemlja ima crte tvog lica.
I ovo nije prozor nego ogledalo.

Koliko si mu puta samo prišao,
a to nisi shvatio,
nisi primetio.

Dejan Ilić

BUDILNIK

Oluja se stižala i više se ne mogu
naći pređašnji rasporedi, stare udoline
i padine, istaknute kote, najviše krošnje,
priobalje stana vratilo se u prapostojbinu
svog nastanka, prvobitnu supu koju će
tek docnije zaodnuti umirujuće vedute
prolećnog pejzaža. Samo jedno oko budno,
udno sobe za spavanje, budilnik,

na komodi, počinje da zvoni i označava kraj, definitivan, bez novog početka.

TERASE

Nije mogao čuti reči koje su jedno drugome, u visini, sa terasa dve naspramne zgrade dovikivali, za volanom, u koloni zaustavljenoj u tesnoj uličici, sa zelenim parkom kao pukim obećanjem udno ove namrštene klisure-pustare od oronulih fasada, između izlokanih pločnika, grafita što su izgledali kao poslednji zapis života, sećanje na glas ljudski, u nesnosnom brektaju nervoznih motora. Kroz otvoreni prozor, izrazi lica, gore, izvan sundera od smoga, bili su pantomima najdivnija, dve lutke animirane stranim čudotvorcem, demijurgom što vlada samo u visećim rajevima gornjih spratova.

SIGURNO

Kao da je vaša volja bila jača od moje, i preticala me stalno, provlačila kroz tesni klanac kojim je tekla nabujala reka, čiji bi nas šum preplavio čim otvorimo prozor. Vaša volja, da se stigne, iako ste opružene na zadnjem sedištu duboko spavale, pomicala je šumarke prošarane krnjecima stena, potocima, usećenim špiljama. Zelene pašnjake na kojima ne beše ničeg, ni meštana ni stada, čak ni napuštenih brvnara. Planina, ispražnjena kao grad u vreme odmorâ, primala nas je nežno u svoje okrilje, vodila ka izlazu iz osenčene kotline, dok smo, navođeni, sigurno odmicali put mora.

DVORIŠTE

Na izlasku, naplatna rampa, i odmah zatim, otvarao se svet, regionalni put, po brdima rasuta stada ovaca, tu i tamo, poneka sputana krava. Pas je ležao u travi, videlo se

i nekoliko kosača. Bukoličke scene,
neko je preda mnogim listao
sećanja drugih ljudi, mrtvaca,
slikovnicu iz nižih razreda osnovne
škole.

Vozio sam polako, oprezno kao po groblju.

Bio sam krenuo da obiđem seosko
imanje koje je letima bilo prerija
mog detinjstva.
Gledao sam to dvorište
kao indijansko selo u plamenu.

Nenad Milošević

SASTANAK

Te smo subote jeli pitu i pili pivo.
Hvaleći nameštaj, sa tvojom strinom
raspravljali o uređenju stana.
Njen čovek, geometar, koji nije primao
momke svojih rođakinja, bio je na terenu;
negde, na nekoj poljani
pokušavao da izmeri zemlju.

Kada bi ona odlazila po još pite
ljubili smo se punih usta.
Ti bi prvo sa osmehom stiskala usne,
pogledom mi govorila: "Ludost, ludost je to",
zatim ih naglo otvarala.
Inat iz detinjstva pretvoren u zavodenje.
Godinama me je to privlačilo,
to popuštanje. Trijumf.
Ali ako uzmeš sve, ne ostaje ništa,
osim rovarenja po prošlim dobicima.

Na rastanku pokazala nam je i ostali deo stana.
U trenutku me je prozrela, učinilo mi se,
kada sam rekao: "Zaista je od mesinga", a ona
odgovorila: "Zar sumnjaš?"

Tad obresmo se u hodniku, nemi, zadovoljni
što se na neizgovoreno ne može pozivati –
uživajući u jasnoj moći reči koje određuju
prirodu svakog odnosa.
Mogli smo reći sve, a sve smo prećutali.

SREĆA

Kako fino mirišu kobasice, rekla je
kada sam se iz kuhunje dovukao
i stao na prag kupatila.
Pedsoblje je razdvajalo te dve države:
siromašnu, koja proizvodi hranu
i bogatu, koja je plaća mirisima i kožom.
Plavičasta žila na slepoočnici.
sve češće se pojavljivala i menjala joj lik.
To je bilo lepo zbog simetrije
sa ožiljkom na mojoj slepoočnici.
Uopšte, s godinama, postali smo slični.
I njene su se Mona Liza naočari
iskrivile, primetio sam s tugom;
dok me je posmatrala sedeći
na klozetskoj dasci, njeni su bokovi
postali širi i dražesniji.
Kada sam je upoznao bila je mršava
a kasnije više nisam znao kakva je.
Ne znam da li je pre ili posle
toga rekla da mnogo pušim.
To je zbog bede, rekao sam.
Nije, rekla je, i da si bogat
isto toliko bi pušio, i više.
Rekao sam: ne bih, život bi mi bio
bogatiji, više bih ga
trošio, manje bih pušio.

MOŽDA MI NEDOSTAJU VITAMINI

Loš sam papir odabrao
za beleženje lepih stihova:
veliki, crni, buđavi rokovnik
firme Rosenthal and Rosenthal inc,
Njujork, za 1968. godinu.
Poklon od mlade penzionerke,
Srpkinje iz države Nju Džerzi, USA.

Kako savladati silu gravitacije i uzdići se.
Ne koračati više istim ulicama
otežan brzim doručkom, kako opustiti udove.

Da li sam dosegao i odbacio ono
što priželjkuju ljudi koji me gledaju
kao da sam maločas otpušten
iz zatvorske bolnice.

Svi su odgovori u ekonomiji. I u politici.
Nisu zaboravljeni, ali im je smanjena

apanaža, kraljevima.
Ne mogu da se setim tog neprocenjivog
trenutka samo meni datog.
Nekada sam se ježio od ushićenja sobom,
ali ti su trenuci nestali.

Ja sumnjam, i to je ludo, da će ovi ljudi
nositi iste kapute za deset godina.
Bogati su malo trošili, požalio se
pred kraj života Džon Majnard Kejnz.

To je bila klopka progresa: nemogućnost
porasta potrošnje i održanja kvaliteta.
Ali evo Indusa, Indonežana, Kineza –
oni će tek trošiti!
Oni malobrojni požećeće da se izdvoje.
Bilo kakav rang.

Daleki su mi i nerazumljivi starci.
Oni su voleli mehaniku, ples
zadovoljstva jedne noći, Titanik.

Moć je nerazumljiva mladom bogatašu,
i ja sam jedan od onih
koji čeka da vidi njegovu propast.
Mlad, a bogat, uzdahnuo je Čampo 1989.
u kafe baru AS, i potegao veliki gutljaj.

BULEVARSKA MITARSTVA

U dobu slike sveta uvek zamišljamo sebe
kako sa nepoznatom zrelošću,
polisom osiguranja u unutrašnjem džepu,
na nekoj ulici po vetrovitoj noći hodamo.

Koža mi se naježila kada smo po mraku izašli
u laku groznicu meseca oktobra.
Sve manje se živi na ulicama,
paradajz nije više dobar za salatu.

Na širokoj ulici kralja Aleksandra,
ispred osvetljenih izloga, stoje muškarci
kratko ošišani, u novim kožnim jaknama.
Dopali bi se nekoj strankinji,
a stranac bi bio srećan što je na proputovanju.

Voleo bih da istinu ove večeri
otkrijem na nekoj vrtnoj zabavi u budućnosti.
Kada bih znao šta će se promeniti
a šta ostati nepromenjeno.
Nešto mi ne da da se napregnem i vidim.

Moramo saznavati da bi izbegli vrebajući slom,
ali moramo i živeti bez znanja, iz istog razloga.
Polagano raste cena tome što se nije umrlo ranije.

Za dve sedmice će zima, novembar, kaže Tanja,
dok mi pokazuje kakvu jaknu želi za ovu zimu.
Ona je žena zbog koje sam drugoj postao nerazumljiv,
naučila me kako se suše mokre cipele.

Svaka vizija je jedan život, ali heroja nema,
iako mladići Ahilovog stasa prolaze pored nas.

Kroz svet koji Homer ne bi opevao
kao pustinjač nositi u sebi hram.
Isplaštajući zbog nekog greha iz detinjstva,
umreti tajno, neoplakan i istinit.
Prorokovanje starih pesama ostvariće se:

Sećanje će nastaviti da se sabira oko onoga
što je bilo lepo, što je kratko trajalo.
Svetlost rođenja, svetlost duha i svetlost smrti
sakupiće se u ljubavi, ono van nje – ostaće u mraku.

Saša Radojčić

KAMERNA MUZIKA

stari su znali znanje. u njihovim
padovima, više no pridizanju,
odzvanjalo je mnoštvo. što je bilo
za slavu, slavilo se bez obzira
na žrtve. ponekad su i žrtve
slavljene. ponekad je muzika
dosezala do boga. nije se moglo
isteći zatajno, da ne vidi niko
(kap po kap). a mi, govorim bez ubeđenja
da me slede, nećemo svirati
u velikom orkestru. našem zvuku
su potrebne granice, zidovi ove sobe,
koža ovog tela. reči jednog jezika.

AMERIKA 1

ništa novo, stvari čute
i ne pitaju
za zdravlje. ali ne govori
ni tvoja odsutnost
glasnije od ravnodušnih predmeta.
danima se gomilaju stranice

preko kojih jedva pretrči buba
da bi ostavila znak. izmišljam poslove:
premeštam nameštaj, kuvam gorku kafu,
penjem se na krov.
odande bolje vidim tuđa dvorišta,
tuda stabla s kojih otpada prezreo plod,
staze od šljunka kojima nisam koraćao,
tajne, tako bliske.

zapevao bih s krova
kao dokoni petao, najavljujući goste.
zapevao bih
kao ranjeni ljubavnik,
glasno. kao prevaren grk.
– ti nikad ne praviš poređenja,
za tebe je svako postojanje
ponovo nađeni lik suštine.

gledao si ostrvlja i okean,
usamljen i velik,
jezero što pada u jezero
sa sigurnošću činjenice. naučio bih te
da zameniš izvesnost
za dane u kojima se ostaje bez glasa,
u kojima film nije dovoljno osvetljen,
slika izoštrena,
da zameniš pogled kome je sve
kako treba da bude
za pogled koji odustaje od svega.
i tada bih zapevao sa krova
kao da sam nešto veliko i važno
najzad dočekao.

RASTRGNUTI DIONIS

više puta sam umirao do sada
i oživljavao drukčiji i tvrđi.
svaki put sam gubio ponešto važno

od prirode čoveka i boga i sticao
odličja stene. vekovima se pretvaram
u kip, u simbol u hramu, ukras

budućih naraštaja, skamenjujem se,
polako, kao što planine zru i
troše se, kao što more stari i,

gubeći zlatan sjaj, postaje plavo.
zlatna su samo još sela na morskim obalama
i deca na žalu koja će mi odbiti nos

i uši, polomiti udove, u ime jednog drugog boga, koji svaki put kad umre sve više postaje kamen a sve manje žrtva.

smestiće nas jednom zajedno, dva tužna i umorna mramorna lika, u bliske odaje, gde ćemo se bez ijednog zvuka dozivati

i gledati kako novi bog i novi čovek svakog trenutka umiru i oživljavaju, sve dok ne počnu da se rađaju mrtvi

i stegnuti u hladan kamen. tada ćemo poslednji put izaći iz preostale truni života i smrt više neće biti potrebna.

TRAKTAT O SUZI

jutro je jutro, grad je grad.
stvari su ono što jesu. govorim
o zvuku sirene vatrogasnih kola.

o sjaju čeličnih delova.
o mirisu ruže u vazi na stolu.
i kažem "ruža", i kažem "sto",

ne misleći na ime niti na suštine
skriveno iza stvari. posmatram suzu
koja se suši na obrazu dečaka.

kamičak u bašti. drvored. jutro, kako
prekoračuje kuću s dvorišne strane
i čutke odlazi niz ulicu.

PESMA ZA 31. ROĐENDAN

(po Teramenu)

zašto li si me do sad sačuvao?
za koje me to veliko i strašno
delo spremaš? drugim rečima: da li

da hvalim tvoj naum, gest providenja,
premudru reč, ili da plačem, jao,
tek što nisu provalila nebesa.

jer možda je ovo malo tvog gneva
što na nas se izli, samo blag uvod
u jezu postojanja, i večnosti?

MOJ SIN ČITA

i ne primećuje
kako sunce smenjuje višednevnu kišu,
kako vazduh postaje topao i težak,

kako proleće uzmiče pred letom,

moj sin čita i ne primećuje
metež, ne vidi nikoga, ništa ne vidi,
ni pčelu koja mu je sletela na koleno,

ni oca mog koji sedi kraj unuka,
zamišljen u neku svoju misao,
zagledan u neku svoju nepostojeću tačku,

moj sin, trag moje duše, čita,
i ne primećuje ni zvuke ni mirise,
ni promene boja na običnim stvarima,

ne vidi ni mene, ponosnog i nespokojnog,
jer znam: on čita i život će proći kraj njega
kao što evo prolazi kraj mene,

koji sam proživio više knjiga no dana,

moj sin čita i ne tiču ga se godišnja doba,
mršti se, zadubljen u putovanje,
i kaže mi, ne sasvim tamo, ne sasvim ovde,

kaže mi kao da odgovara na moje pitanje,
kaže mi glasnim i mirnim glasom,
i ne dižući pogled sa slova, žedan sam, tata,

tako sam žedan.

Marija Knežević

POČETAK KARTOGRAFIJE

Biti stvar
bez upotrebne vrednosti.
Biti stvar koja vremenom dobija na vrednosti
a niko ne zna zašto.
Dozvoliti da te nazivaju
ukrasnim predmetom.
Čuti da si višak.
Čuti da se bez tebe ne može.

Disati u sebi.
Menjati vlasnike.
Biti neposedovan.
Biti predmet
divljenja.
Premeštati se,
izbeći seobe.
Biti dovoljan.

Biti brod.
Licem okrenut dnu biti
na oba kraja dubine.
Ostavlјati trag
ne večan.
Uplovlјavati.
Isplovlјavati
na isti naćin.
Biti volјen u lukama.
Biti brod.
Voleti
veći deo života na otvorenom moru
sanјati o lukama.
Izbeći ćekanje. Kretati se
uvek istom stazom
od luke ka njoj.
Zabavlјen mrežama na palubi.
Pretvarati tovar u priće.
Biti brod.
Nositi sebe bez napora.

Biti rod. Svakome.
Muškarcima, ženama, algama,
tigrovima u skoku na jelena,
lotosima nastanjenim u sopstvenim suzama,
ostrvima, pećinama ćija je bar jedna
odaja neispitana
biti oroden.

Voleti tebe
a to nikad ne saznati.
Biti uvek iznenada
nova radost i neoćekivani bol.
Izbeći postojanje.
Kap
na tvojoj koži
koja je već sećanje na dodir.
Kap je već druga kap.

Biti zapravo nikad.
Biti sad.
Jednina u prolazu.

POSLEDNJA LEKCIJA O NEŽNOSTI

Kad umrem,
obavezno ostavite prozor otvoren.
Hoću da nastavim da budem prizor
kroz koji sa tobom hodam
korak prirastao uz korak
kao neistražena životinjica
u šetnji
iz jedne u drugu vrstu.

I gramofon da ste mi uključili.
Ne volim tango sa traka,
još manje savršenstvo kompakt diskova.
Želim da na miru igram sa tobom
mislama
taj ples koji sam sa sobom pleše.
Nađite mi ploču koja pucketa.
Volim da volim u šumovima.

Otvorite mi sva tvoja pisma.
Žudim da ih njušim,
onako kako sam ih uvek čitala.

Na sto, kraj postelje
koja je uvek i samrtna,
stavite mi školjku i malu mirišljavu sveću.
Ako nadete miris vanile,
puno ste mi učinili.

Ako zapovedni način prevedete
na jezik želje da biva neispunjena,
poveriću vam svog psa.
Kad pomislite da me nema,
ako se ne upitate o poreklu
mojih zahteva,

voleću vas više
nego žive.

NEHOTIČNA USLUGA VEKA

za Evu Lipsku i "kazina istorije"

Izostalo je proleće.
Pa tako i prolećna depresija.

Narod je spontano prestao da deli ljude
Na optimiste i pesimiste.
U nestašici življenja

Počeli smo da prevodimo to što imamo.
Kišu u sunce koje sleduje potom.
Izdaju u ravnodušnost prema uspešnim prevarantima.
Bes u psovke koje brzo prođu.
Kamen spoticanja u prirodnu lepotu.

Varvari su ugovarali svetske poslove.
Ili su vikali ili šaputali u sve sitnije mobilne telefone.
Obarali nas slučajno u novim automobilima
Prezrevši kontrolu
Planirali međusobna ubistva putem
Usavršenih kompjuterskih programa.
Pravili žene u salonima. I tajne sahrane kad im dete
Zaspi od overdouza.

Napredovali.
Nazvali sebe društvom, potom državom.
Išli uvek korak dalje.
Dok smo šetali patikama poklonjenim više puta
Spontano
Stekli status previda.
Hodali smo u opštem dobru.
Udobnost je kad ne misliš o udobnosti.
Već je sam pojam kretanja sreća.
Kao privid ljubavi
Dok ga bar dve strane
Uslovljavaju
Održavanjem prolaznosti.

Saša Jelenković

VARVARI

Varvari su moja prethodnica: jer kad praštam,
ljubim čelo i napuštam zidine od kojih će
sazdati nužnike i domove za gubavce.
I kazaće: lep grad stajaše ovde, zar ne?

Sva su pitanja postavljena, sva ćutanja
iskorišćena: ničeg nema, osim gladi za vazduhom,
za prostorom, za pučinom. Jer varvari su moja
prethodnica, a ja više od svedoka: odmetnik.

Evo oholog naroda: ne veruje skrušenim
pogledima, grozi se raspadanja. Odustani:
kažu plameni žreci praštanja: krv je suza

andeoska. Povratka nema, žedni sine, zabludeli
zatočeniče. Napij se lepote i kreni: slaviće se
povratak varvara. Aleluja! Bolji sam i gori.

* * *

Ovo je praznina. Ovo je skok preko okvira.
Kao da sam pao, kao da sam se smanjio,
kao da sam poslednjim kresivom prvu
vatru upalio. Sve je lako. Podnošljivo.
Čak i lekcije tumananja kroz istoriju.
Usporavam, usporavam. Ne znam šta bih
sa ovim jezikom. Ja bezdomni. Kornjača
koja traži novi oklop. Ovo je nečitko
pismo, rukopis vetra po pesku. Sve je
nepoznato. A ipak istrošeno, nedovoljno.
Da se iskuje prsten, da se dovrši krug.

DOLAZI DOBA DEVIČANSKE RUKE

Dolazi doba devičanske ruke, doba spokojstva
i poverenja, dolazi doba smirivanja, prisnih
pokreta, doba istomišljenika, doba najlepših
misli i pomirenja. (Pazi na sebe. Oni će motriti
na mene. O njoj će se starati ribar i njegov
sused.) Nikada više neću zaspati, posmatraču
živote ptica, egzotičnih buba, gusenica i ježeva.
Zima će trajati zauvek, pa ipak, smenjivaće se
prizori beline, sivila i zelenila. Mesečeve mene
rasturaće ono malo sklada sa tužnom i okrutnom
okolinom. Ako nešto poželim da saznam, odgovore
neću dobiti od prijatelja, jer oni su daleko.
Neću izabrati vodiča kroz Pakao, Čistilište i Raj:
poslednje stvari prihvaću tek na kraju Knjige,
kada jeziku priznam da je od mene načinio krijumčara,
a ja od njega bernardinca. Zaljubljiću se u devojku
kratke kose, krupnih očiju, kao da mi nije dosta ponavljanja,
kao da od Kjerkegora ništa nisam naučio.
Po usijanoj planeti hodaću korakom nespokojnog,
koji je živeo kratko, jer svaka mu godina beše vek.
Pamtiću ono što drugi zaboravljaju,
stid koji me obuzme biće moja uniforma,
moja ludačka košulja, moj uzaludni viteški oklop.
Istrajnost monaha upražnjavaću
samo u poslovima odmetničkim.
Lakrdijaši će gutati vatru i hodati po žici,
bacaću im novčiće s balkona, za hleb i sreću,
podsmehnućemo se kolektivnoj presudi, zatim ću
u kuhinji sklopiti savez sa povrćem i medom.
Veran ću biti Severu, vetrovima od kojih čvrse
vosak na pečatima: neće biti truba, lomljave
i neobjašnjivih promena. Sasvim bez posla
ostaće proroci. I kakvim imenom nazvati ono
što imena nema, a bez prestanka grmi o dolasku
doba devičanske ruke?

ELPENOROVO PISMO

I pre nego što obnovim dosadu okusiću malo usijanog peska u živo blato pretvorenog potezom prsta presuditelja, najmanjeg, što ga odsecaju najčešće na tržnicama, skupa sa kaiševima i pojasnim torbicama, usput, kradimice, krivim nožem, secikese i nakrivo nasade ni mazgari, u predahu između dva karavana.

Milost i nemilost o kojima deklamuje dvorski pesnik razdražuju raznosače vesti od kojih i na presto da uteknem i proglasim zabranu podizanja hramova od zlata i uvoz ruža iz Egipta, i da mi se poklone do zemlje utvare i kovači, tamničari i druidi, pa da se prepadnem koliko sam nevin i zbunjen.

A neće se promeniti ništa i da se začudiš rani što na oko podseća, svevidećem žaru, kad si se već, sumnjičav, ograničio na suzbijanje nagona i podilaženje sujeti, i sipaš li sipaš opise prirode da zakonodavcima izmamiš ushićenje a pesnicima poricanje, kao da nisi do sinoć bio tigar, a od jutros bernardinac, čemerni jeziče moj!

O POUČI POVEST

Amo su ga dopratili žbiri držeći mu stražu ponad glave dok je u snu ishodio na terasu sa koje pružao se pogled na ustreptali grad i carsku palatu otkud dostaviše dopis s uputom u progonstvo. U krčmi je, čekajući na jedrenjak, čemerno pero umakao u mastionicu, bes blažeći nadom da će pre nego sidro legne među alge za putničkom trpezom čitati demanti.

Bez ikakvog ugleda u novoj sredini, prikuči se ovaj dendi kaluderima što bi na jutrenje u filcanim papučama u portu utrčali. I eto – od pupka do obrva razvaljuje vilice hvaleći Boga što pod vešalima nije primer dostižnosti zakona i pravde.

A greška mu beše trivijalna: infantkinju neku poučavajući Dantea uvede u razumevanje povesti ljuvenih, na način pomalo nedoličan – kad stigoše do Frančeske i Paola,

pritrvorivši vrata, o skamiju oslonjeni,
ne čitahu više toga dana.

PUT KA ALJASCI

Tadeuš Ružević nabraja elemente demonskog, apokaliptičkog sveta. Nekada je bilo lakše: voda vatra zemlja vazduh. Nisi morao osećati grižu savesti da bi opstao kao odgovoran građanin i tada skućenog sveta. A zašto bi samo četiri elementa izazivala strah? Dobro je imati prostor u koji smeštaš samilost, osvetu, agoniju, lukavstvo. Izveštačenost pretočena u niz nerazumljivih reči, i začas se nademo – na đubrištu. Ali, Ružević nije evidentičar. Vrednost poezije opada rastom akcija na berzi istorije. Pesničke knjige liče na pohabane, neiskorišćene pasoše. Pesnici – na pokisle putnike zalutale u gradovima iz kojih je i Minotaur pobjegao. Zašto u mitovima nema iznenađenja? Zato što se očekuje da kazna božja bude okrutna, ali ne i apsurdna. Nadahnuti i mudri pronašli su načine da prevare istoriju. Ulaze u kasarne i muzeje i iz njih iznose sve što opterećuje savest i ukus. Ostali deo čovečanstva je pospan.

(A šta ako je objava samo nagoveštaj:
strepnje, hladnoće, zločina.
A šta ako je objava samo magla na kraju knjige,
numerička ludost,
a šta ako...?)

Nenad Šaponja

ĐOKONDA

(odlomak)

Sanjam svet, susnežice osmeha, tetuaže navika, neupokojene duše.	30
Dokučivost nije aksiom istine. Niti strah razlog. Sastajem se s tobom izvan tela. I izvan imena. Dodvoravam se praznini svakog poraza. Neverica čuva ljubav. Ti me, paklu zaborava, razjedaš.	35
Priznajem, znanje i činjenje, najčešće, jedno s drugim nemaju nikakve veze. No, poznaješ li rođenja i smrti mojih napora? Prepoznaješ li moj nestanak?	40

Želju da se on desi? Priznajesh nedorečeno, potkazuješ neiskazano, skrivaš nestvarno. Znaš, život je nestvarna pojava. Ljubav, kvarljiva roba. Smrt, neizvesna izvesnost. Moj svet se okreće oko tebe. Zamišljam da ulazim u nestanak. Sedim, a skočio bih. Ležim, a kleknuo bih. Ispisujem tvoja imena po snegu. Primam bol njihovih izvesnosti. Poput tvojih. Poput mojih sopstvenih. Najradije sumnjam u njihovu ličnu prirodu. Umnožavam ih. Tada me boli tvoj nedodir. I praznine naših aura, što izbegle iz privida razuma, kopuliraju suviškom svakog susreta. Trošnost o takvoj povezanosti ne može niti da sanja.	45 50 55
--	----------------

ODRAZI VARKE

(odlomak)

Rečima našim govoriti neće niko. Nikada. Kada se setimo onoga što ćemo zaboraviti, sporih usta i spora jezika, progovorićemo. Iako, znati nećemo. I izaći iz sebe, pustiti glasa, znati nećemo. Dodvoravaćemo se šapatu. Zakonu zlosreće. Neverniku tuge. Jer. Jer. Raspored raspadanja preslagujemo ponovo i ponovo čaureći u nj reči nade. Fotografisane oči zagledaju smrt na pejzažima neverice. Iza komore prazne. Sećanjima pokušavamo obezumljiti stvarnost, nepoznatom posuditi staložene zalihe straha (razmrvljene komade nepostojanja), dok u radosti hitamo jedno ka drugom. Žuti glib naše sreće razotkriva putanje naših cipela. Vetar plodenja zauzdava vrtoglavicu uzdaha, pomera rađanje nemuštih predmeta. Krunimo se okrunjeni varljivom krunom onoga što nije. Onoga što beše jeste. Onoga što beše reč. Posvećujemo se rečima u šatri nagodbe. Reči se razilaze. Srebrimo tabane, zlatimo misli nevidice, istežemo tkiva zavirujući u tišinu, u očekivani poljubac kosmičkog bilijara. Razgovori naši ne dotiču se sopstvenog taloga. Progovaramo izrecivim o neizrecivom. Pogovaramo tek kada kazna postane izvesnost. Kada osetimo	275 280 285 290 295 300
---	--

(dosetimo se) da učiniti ne možemo ništa. Kada, razmenjujući samoću svakodnevnosti, postanemo neosetljivi za ogrebotine između reči. Same reči sve nam češće ogrebotine i ne čine. Skliznu u nejasno, a da to i ne primetimo. Ćutimo, ušušavajući se uspomenom na večnost i ne primećujući da je čovek čoveku zvuk. Dok opipavamo oblik koga videti nećemo, zakovrćemo pogled s one strane straha. Rastemo od bola. Radosni rastemo.	305
Noću sanjamo očaj, a danju staniol: Pa šta? Slučajno sabrane reči svedoče zaboravu.	310
	315

OČEVIDNOST

(odlomak)

Jeste, razbuđujemo se. U ničemu nigde nestade ništa. Sukobljeni smo, opet, sa besmrtnošću dosade. Vidljivost vidnosti naše prešla je u očevidnost, u okvir iz koga se izliva još samo slutnja. Stvari oko nas izgledaju čudne, kako nam se čini. A čini nam se, jer činimo. Razbuđujemo se.	405
Privikavamo se svetu složenom od zabluda. Svetu u kome reči, te slike ničeg, ne odslikuju ništa. Govora znanja nema, postoji samo govor reči. Razbuđujemo se i govorimo reči. Ionako govoriti ne možemo drugo. Zato i ne verujemo u misli zaboravom suđene, ne verujemo niti da ne verujemo. Ne, verujemo. Inače, pisali ne bi.	410
Obrubljeni mukom naših znanja, zakasnili smo na susret vlastitih sudbina. Nastavili smo tamo gde stali nismo. Činili smo kuće. Uokvirivali svet. Ti, pa ja.	415
Okučismo okvir svetu, zaštitismo ga od sebe, sve noseći njegove štitove, očevidnosti vidnog i strašnog u ravnodušju godišnjih doba.	425
Preselio sam samoću u tebe i zato me nema kao što te nema. Sve ono što nam se dogodilo, Nedostižnost ljulja. Reči su, pak, čudne, bole, i vole. Ne postoji	430

dvostruki dodir sećanja. Mi nismo 435
 dvojtvo, nego niz, a ipak se
 odvažujem reći mi. Govorim
 kao da ćutim. Razbuditi se,
 znači saznati da dana nema,
 znači, zarobljen očevidnošću, 440
 moliti se nevidnosti, kretati se,
 najčešće, pravcem iz koga se
 ne dolazi, gledajući, koristiti
 vidnost. Očevidnost.

MORE

(odlomak)

Ah, nežni smislu talasa,
 brojanico stidnog, propadljiva zvezdo
 okupanih misli, vidiš li zaborav 650
 što u buđenju otvara oči, rastvara
 slatku penu rečenog, i razilazi se,
 još uvek sklizak, u ostatak mržnje
 razrešenog nespokoja. Napuštajući
 raskoš naklonosti, uniženo smrtnan,
 u rasprenom šapatu, on doziva 655
 mišljenu hladnoću. Vidiš li ništa
 čiji se vrtlog ljulja u metežu
 mutnom, a naježeno telo gluvim
 lukavstvom objavljuje kao muk
 krika. Nestašna zabludo, bakelitna 660
 pukotino prošlog – okopneli
 prokazivač običnog drhturi iza
 svadbenog ruha videnja; poricanjem
 i kroćenjem odanosti, vejavicu slutnji
 poništava poljubac uznetog; ribari 665
 duše ogrću se u ognjeni vetar
 tišine bez lika; povlađujući
 slobodi od ljubavi, izdvojeno iz
 jedinstva ničeg, glatko neporecivo,
 pluta kajanje jaspisa; nespo razum 670
 želje, ozaren u potonuće pogleda,
 vidi da je ono što je, da ide
 gde ide, da bivše se razmotava
 u novi zar, a u skrivenoj prilici,
 razotkrivenoj zaveri poljupca, 675
 bića se više i ne propituju
 o posedovanju i o tajni, dok
 odsutno klizi brazdom povratka.
 I znaš li da redosled bivanja
 unutar ovakve slike zbira, promiče 680
 kao vrtlog iskušenja, i uljulkuje,
 neobuzdano i neizmerno, neodoljiv
 raskid u kojem se razvezuju

da je jedva u nju stajao
ogrizak neprobojne senke,
od života strah.

I duša mi beše
tako sićana,
na nju nije mogao sestiti
ni ožiljak od mesečine
ili grickalice.

U svetu
koji se svaki dan
hladio,
tegljo krute papke,
naizgled me nije bilo.

Da nije o meni
kružila priča,
ah,
sa šiljkom šestara
usred vode
koja isparava,

da nije bilo priče,
tog pustog mikroskopa,
ispod kojeg se videlo
i ono što ne postoji.

DE PROFUNDIS

*Wer jetzt stirbt irgendwo in der Welt,
ohne Grund stirbt in der Welt:
sieht mich an.*

Rilke

Izgubio sam očevu fotografiju,
koja je bila udenuta u ogledalo,
naličjem okrenuta svom liku
kao u nadrealističkoj dosetki,
nije trnula kao iznemogla sirena,
sama je od sebe iščezla,
neko ju je spremio
a da to ni primetio nisam,
zamaglila se,
te svisla kao kâd jutarnji,
raščešao sam sapunicu,
sveži vazduh razbistrio je sliku,
ali od nje ni svetlećeg repa,
znate već ta stara kupatila,
tajanstvena kao plave grobnice.

Obrijao sam konačno bradu,
koju ostavih
iz nestrpljivosti,
ko bi stajao lak
pred praznom salom,
izvodio facijalni striptiz.

Ali kad se razabrah
između upornih dlačica,
onih crta i reza
koje mi svakodnevno
upisuje na kožu
majmunski pisar neumorni,
kad žilet napravi pustoš,
a zidarski se bakenbardi
spletoše u trnov venac
što lice stiska, zaglavljuje,
kad lavabo zaklokta zagrcnuto,
iz dubina,
iz srca stvari,
ugledah se, užasnut blago.

Zar sam to ja,
upitah banalno,
preko usta prevlačeći stipsu.

Nos kao senka produžen,
vilice izobličene poput
tona kad malakše baterija,
kao da sam se u tuđe obukao,
obreo u foto-montaži,
jedna savremena verzija grifona,
ćosave, brbljive sfinge.

Naočigled sam se menjao,
dok žario me je losion,
spaljivao krvave tačkice,
ponirao u pore raščepljene
što vrištale su bezglasno
kao boje.

Uopšte nisam takav,
ubeđivao sam peškire,
prepipavao ih nervozno,
tražeći u nekom od njih
svoj stari, izbrisan lik.

Onaj klonuli pogled,
od kako znamo za sebe,
više je dolazio
kao podudarnost slučajna,
dvojnička sreća.

Lenja duša obožava plivanje,
pevušio mi je i otac,
učeći me da plutam
(i sâm u poslu do grla),
mada sam to hteo da odložim,
kao što sve odlagah,
dok me je strah gustirao,

a kad bih ostao bez daha,
peo sam mu se na leđa,
kao parazit, metabola, tatoo,
kao na jedan od hiljadu spasenja,
od milion smislova
i ograničenja.

Šta se dešava s poslednjom
živom slikom,
kad samrtnički pogled
već se po ivicama smrzne,
pitao sam se sopćući,
zureći u bezglavo nebo.

Šta vidi?
Grimasu davitelja?
Bolnički strop? Zinuli
fotografski objektiv?
Zemlju koja ga zatrpava?
Moj lik?

Gle, sad sam "od palube mali"
na potonulom brodu,
napravljenom od očeve fotografije
u kojoj se ogledaju ribe.

Znači, tu je, odahnem,
stigoh je, brži od blica,
u ovoj prividnoj hajci,

plitka je to slika, ne brini,
možeš po njoj koračati
a da ne potoneš u mrtvaju,
otvarati je kao konzervu
u kojoj se tesne sveci,
vidi kako sam otkinut.
Koštani kostolomac.

Ismevao sam običaje,
ironisao veru,
zaklinjao se u
pol, udisaj čist, u
vid i glasne žice,

i nema sad rodaka smelog
koji bi prošaputao:

treba prekriti ogledalo,
ne plašiti se vode,
hladno poljubiti lice.

ZLATNO DOBA

Oduvek sam bio starmali.
Pogledaj samo moje lice,
taj teški umorni pogled,
osušena usta.
Još u trinaestoj
mogao se u meni
prepoznati starac.

Povukao sam na majčinu stranu,
tamo je čitava četa
metuzalema
koji su umrli mladi.

Opet, moj otac je izgledao
mlađe od mene
i u času smrti.
tvrdim to, gledao sam ga.

I svako bi pomislio
da to umire neki dečak.

BAUK, TELOHRANITELJ

I

Svako se zeza kako zna,
ali kad god se zateknem
negde drugde,
daleko odavde,
uživajući u nekorisnom putu,
debelom moru ili mesu,
uzaludnom pogledu sa avionskog prozora
Ili kroz hladne prste,
nade me uvek jedno pitanje
podobno svakom kamenom misliocu
Ili lako slučaju
u ludačkoj košulji:

Šta bi se dogodilo
da tu, sad, iznenada, skončam,

I da li bi, posle svega
(ovo je već drugi san),
kad naleti na taj podatak
neko poverovao da sam zbilja
bio u stvarnoj vezi s tim tamo,

što bi mom jednoličnom životu
kantovski orijentisane budale
dalo bar malo egzotike,
preporučilo jedan
nešto dublji grob.

II

Ipak,
(ako već sve govorimo)
najčistiju jezu
izaziva mi pomisao da nisam ni krenuo,
da sam još uvek kod kuće,
odavno hipnotisan,

zaboravljen
pred nekim pretesnim vratima,
kao u onoj mitskoj,
agnostičkoj sličici.

Paraliza,
trg životinje
zaustavljene
na pečinskom crtežu,
ili smrznuta
filmska ikona,
gluvilo,
rđa,

to su svi
moji košmari,
to,
usput,
pokušavam
da ispričam.

Srdan Valjarević

KLINČ

Zovem se Srdan Valjarević
rođen sam 16. 7. 1967. Beograd
imam male šake i debele usne
imam hiljadu dolara
zarađenih u mašinbravarskoj radionici
čitam Šervuda Andersona i veoma sam loš
udvarač
ne studiram ništa
ne govorim razgovetno
volim flomastere
volim kada žensko nosi mušku košulju
volim Patagoniju
volim punjene paprike
mislim da sam dripac.

ŠOLJA KAFE NA NULA STEPENI

II

Delim kobasicu i sir,
barena jaja i hleb
sa starim zidarom.
Sedimo u kućici kraj reke na kojoj radimo
sedimo na kantama sa peskom, jedemo i
kroz odškrinuta vrata gledamo pse na poljani.
Hladno je,
osećam to na rukama,
mislim kako ću se pre ili kasnije
ipak ugrijati.
Posle odlazim po pesak sa obale,
iskopavam ga lopatom i ubacujem u kolica.
Na par koraka od mene je pecaroš,
gricka šibicu i gleda plovak.
Napunim kolica, odložim lopatu i
zaletim se da bih izvukao pesak uz brdo.
Izručim pesak kraj zidarevih nogu,
protrljam šake i
osetim toplotu u nozdrvama.
To je bilo dobro.
To mi je i trebalo.

TUNJEVINA

Nisam znao koga imam za protivnika,
posao mi je izgledao besmislen,
trebalo je stajati za mašinom neprekidno,
dozvolio sam da budem pojeban,
nisam mogao otkriti sa kim se borim
a borio sam se,
želeo sam da ostanem na nogama,
ruke su me slušale,
šljakao sam povremeno,
ipak
kad god sam završavao
i izlazio iz radionice
palio sam cigaretu
izgužvan
upotrebljen
jednostavno
bio sam jedan par loših čarapa.

KLINČ

Za početak, ne bih da se pravim važan, kao dete
roditelji me nisu oblačili u mornarsko odelo.
Otac nije pušio lulu. Majka je, obično nedeljom uveče,
hodala hodnikom stana na petom spratu stambene zgrade
sa plastičnim viklerima u kosi.
Sestra je sa udvaračem stajala u ulazu zgrade.
Nisam učio latinski jezik, nisam bio talentovan za crtanje,
oduvek nepravilno izgovaram neke reči maternjeg jezika.
Nisam učio biologiju, fiziku, hemiju, matematiku.
Svetsku istoriju sam poznavao površno.
Čitao sam samo ono što me ne bi zamorilo u prvih
tridesetak redova.
Filozofiju nisam poznavao uopšte. Nisam naučio ni šah da igram.
Hteo sam da kažem,
da sam i takav bio oduševljen sopstvenom rukom na hartiji,
da čak i ja mogu da pišem i da mi to bude važno.
Dao sam, odnekud, sebi pravo na to.
Pa čak i da to nazovem radom.
I sad, dok mi zelena gusenica prelazi preko
zgloba leve ruke, ne prekidam ovo što bih hteo da otpevam
hemijskom olovkom u tri prsta desne šake.
To zovem radom.
Znam koliko sam u svemu krt, tanak, lomljiv.
Sopstvena zamućenost me je naterala da kroz ispruženu ruku
po hartiji poredam slova preko kojih kao cevkom iz bare
mogu da dišem, hvatam vazduh. I tek onda, počeo sam da učim.
Tankim vrhovima prstiju počeo sam da pevam
i osetio da je to jedva vidljivo:

puckaju mi nožni zglobovi, kolena, lakat,
vratni pršljen i ramena
kad se protegnem:
sve to ipak vredi.

TODA UNA VIDA

Mladi Andaluzani, njih četvorica, stoje na pesku i flaša crnog vina ide od jednog do drugog. Pevaju i povremeno vrište, jedan od njih me pogleda i nasmeje se, verovatno prepoznavši stranca. Nigde nisi toliko tuđ kao u andaluškom selu, potpuno stran i tuđ. Kad se putuje autobusom iz Madrida ka jugu, ka Andaluziji, ima jedan prelaz, bez ikakvog obeležja naravno, iz pečene sijene, tamno oker boje, u niziju obojenu u svetlo-zelenu i ponegde sprženo-žuto. Dve starije žene, uspravne, prođu obalom. Zdrava kičma i uspravna leđa, visoko podignuta ramena. Tradicija. Zakopam tabane u vrući pesak. Posle tamnih oblaka sinulo je sunce. U daljini, nad okeanom, naziru se tamni kumulusi, ali dotle prži se ovo selo. Stvari se brzo odvijaju. Vetar je sve vreme jak. Treba ići daleko, da bi otišao još dalje. Vidi se jedan talas mnogo veći od drugih, približava se, nastao ko zna gde, od ko zna koliko manjih talasa. Uskoro će se razbiti na obali i onda će doći ono što sleduje, neki drugi talas. I onda ona devojka, Ahmel, koja je iz Poatjea, sa juga Francuske, ali dede i babe su joj iz Maroka a ona se jedino u ovom selu oseća kao kod kuće, samo to nije mogla nikako da objasni ili ja nisam uspeo da razumem. Ali pio sam kaipirinju jedno veče, rakiju od šećerne trske, stajao sam kraj kovčega u kojem je navodno Kolumbov leš, pipnuo sam zid zatvora u kojem je sedeo Servantes i nemoguće je da nisam drugi čovek. Iznenada, okean se zatamnio, povukao se nekoliko metara od obale i pripremio, galebovi su se postrojili na obali, krila su im drhtala na vetru. Mogao sam jedino da ukopam tabane još dublje u pesak. Talasi su lomili, ljuljali, dolazili. Do mene.

JEDAN MINUT JE DOVOLJAN ZA STID

Tog dana nisam odoleo piti od bundeva.
Pojeo sam
jedno parče. Popio čašu vode naskap.
Podrignuo dvaput. Jezik mi je bio lepljiv,
samo lepota i istina. I titraji i treperenje.
Neke stvari ću da zaboravim od svega ovog,
neke ću da zapamtim. Tog dana sam ustao rano ujutru,

lako se probudio, pozeleo da ustajem još ranije,
sve ranije i ranije, što više budan.
Sve što sam video, naučilo me je.
Sve što sam dodirnuo, pomoglo mi je.
I nikako da se snađem a neku snagu ipak imam,
vežbam se da poverujem u to, vežbam snagu da dohvatim celinu,
da skupim trunčice, hiljade, u jednu šaku,
i da kažem: dobro je,
tu je.

Ana Ristović

LINGUA FRANCA

Po povratku sa nudističke plaže
u hladu šobe prelistavam
Noama Čomskog –
u pauzama između teže shvatljivih termina
posežem za melemom kiselog mleka
i pomišljam:

nudistička plaža je idealni prostor
da telo posmatraš
kao ovaploćeni jezik...

Gde svi su nagi, drugačije je:
najednom toliko muškaraca
koji među nogama čuvaju
oborene mikrofone
i toliko žena kojima pod trbuhom
miruje mali, tamni disk
kao long-plejka od četrdeset pet obrtaja
koja nikako da se zavrti...

Toliko dobrih prenosnika zvuka
na nudističkoj plaži, a niko
ni glasa da pusti: retkost je
podignuti mikrofoni u hladu
i to su obično glasnogovornici
brbljivci, bukači –

A ploče se na suncu pregrevavaju i tope
i igla preskače
ponavljajući isti ton sve do prvog mraka.

Između tela i govora, vidiš
kako čudna nesaglasnost raste,
nesporazum caruje
pod krunom od razjarenog Sunca.

Nag čovek među nagima
prvi put ne zna šta da radi
sa svojim posebnim delovima:

to je kao sa rečju koju
prvi put izgovara naglas –
i lako prevaljena preko usana
kao da je tuda.

OKO NULE

Nezavisne smo žene.
U iščekivanju nove ljubavi
dišemo astmatično. Hranimo se pilulama
neispunjenih obećanja. Tonemo u mutne snove.
Dvadeset i četiri časa bolno vodimo ljubav
sa migrenom
i opraštamo joj jer je ženskog pola.

Nezavisne. Svojim muškarcima
kuvamo jela kojima su nas naučili
njihovi prethodnici.
Makarone u obliku klitorisa.
Kečap što klizi kao menstrualna krv
i obećava samo lizanje tanjira.
Al još uvek verujemo u trijumfalne kapije
koje rastu između postelje
i kuhinjskog stola.

Puštamo im muziku koju smo slušale
pri gubljenju nevinosti i devojaštva.
Među zavodljivim vešom
setno čuvamo primerke
sa nevidljivim tragom prethodnih spermi.
Njišemo bedrima kao da okrećemo mlin:
posle izvesnog vremena curi
još samo lepljiva žuč.

I kažemo, da ne verujemo više
u zajednički vazduh
koji se može deliti između usta i usta,
a sve češće ostajemo bez daha.

I kažemo, da centrifugu veš mašine
koristimo samo kada se na njoj
može odigrati dobar snošaj.
A u program pretpranja i ceđenja
sve češće, umesto rublja, ubacujemo
parče po parče svoje istanjene kože.

Nezavisne žene. Cenzurišemo
svoje odveć meke reči.
Podupiremo reviziju osećanja i teoriju
po kojoj je prvo nastala nedužna Eva,
a Adam zagrizao otrovnu jabuku
jer je poželeo da mu Bog
od zmiје stvori još dva falusa:
mislio, jadničak, da mu jedan
dovoljan neće biti.

Nezavisne, kažemo, više no ikad.
A u osamljenim noćima, u usku vulvu
spuštamo svoj čudesni prstić sve češće,
kao da ubacujemo metak u puščanu cev
koja opaliti neće.
I smešimo se, s tugom, u snu bez snova.
I ruka je na sigurnom, dok kruži
oko meke nule.

PODZEMNA LJUBAV

Kada smo se uselili
Bili smo napola u zemlji
napola nad njom –
stan u suterenu sa pogledom na vrt
pun breskvi i višanja u cvatu.

Znali smo da natrula tela uplaši prejaka svetlost
i isuši vlagu koju mogu deliti samo udvoje.
I ležali smo nagi u hladnoj sobi
i klizili jedno po drugom
i razmenjivali male, hranjene smrti
kao džempere u koje su moljci
davno utkali legla.

Kada smo se uselili, rekao si:
"Nekim knjigama treba dati pravo na olakšanje",
i na policu u WC-u, u vertikali
do podzemnog sveta
postavio Džojsova pisma Nori.
"Neke snove treba zauzdati", rekla sam
i kraj uzglavlja, poput koplja
porinula Kratki pregled raspadanja.

Kada smo se uselili, napola u zemlji,
napola nad njom,
povukla sam kao Arijadna pupčanu vrpću
koja ti je rođenjem bila tri puta
obmotana oko vrata.

I ti, mojih pola kilograma
koji me nekad deliše od inkubatora
pretvorio u silu ljubljene mi teže
što nedostajase sirotoj zemlji
da me pričvrsti za sebe.

Bili smo dva napukla čuna
iz kojih je neko godinama vadio vodu
i vraćao je u more.

Danas smo dve šupljine
u kojima rastu dva čuna
što znaju za rub,
a ipak podižu vesla u tišini.

Više se ne propinjemo na prste
da bismo videli nebo:
verujemo, ono čas beskraj, čas pustoš
pozajmljuje od nas.

Truljenje je, dušo, privilegija zrenja;
nad zemljom i u zemlji,
isti užitak, ista razmena.

GLEDAJUĆI U DRVEĆE

(strah od toga da nećeš čuti)

Zdravo, tata. Ovde nema ničega novog pod nebom.
Ali, procvetala je ona trešnja koju posadismo
pred zgradom. Već dopire do četvrtog sprata,
a bila je običan prutić. Nekada, kada bi sleteo

vrabac, težinom bi sasvim povio tananu granu.
Sada sleće čitavo jato, i tek ponekad, čuješ,
kako tiho zašušti. I s proleća, ujutru, vidiš dva-
tri bela cveta, a već predveče, na njih stotine

obaspe koršnju kao iznenadni sneg što svetli,
čas belo, čas ružičasto. I ne znaš, šušti li lišće
ili perje; a na prozorskom simsu osvane još uvek
lepljiva koštica, i pusti za sobom svetlo-crveni

trag. I pita se, svih ovih godina, gde si. A kada
želim da povratim mir, setim se jednog jedinog
trenutka; ti i ja, na dunavskom keju, u letnje
popodne, napola u hladu, napola na suncu,

jedemo sendviče, i čitamo, svako svoje. Ti Seneku,
ja lektiru za osnovnu, *Alisu u zemlji čuda*. I svetlost
pada okomito na otvorene knjige, čije strane, u
pauzi između čitanja, obeležavamo travkama

koje pamte, više od nas: kao i drveće, pod kojim
se protrči, samo jednom. I to, tako dobro znamo,
i ti, negde tamo, kao i ja, još uvek negde ovde.

Čuješ li kako šušti? Samo sam to htela da ti kažem.

Dejan Aleksić

RESTRIKCIJA

Tada – kad je najednom potamneo ekran
Gaseći svet piva, deterđenta i čipsa,
Dražeći tišinu kojom se širi lepra
Naših prećutanih reči, a apokalipsa

Namah nastalih državnih interesa,
Ekonomije, mode i promašenog penala
Sažela se, poput citata, u pucketava, mala
Sazvežđa elektriciteta – u taj tren, tesan

Do nesvestice – dok ležasmo nemi i sušti,
U mraku, sa mislima koje u skupu su
Ličile na heruvimsku narkozu – čusmo gde pljušti,
Kao po nekom božanskom kupusu,

Prva jesenja kiša, i mogli smo, u tom času,
Raspeti na slepilo i slutnje očinje,
Znati da, iako pred nama gluvo rasut,
Svet, napokon, počinje.

NEDALEKO

Previše peska u zglobovima života.
Da ne poveruješ. Kao da od svih sablasti
Jedino savest, majka teskobe i fusnota,
Migrenozno bdi. Naučeni smo da je
Istina gladna, a provincijske postaje
Tužne s jeseni, pod trbusima tmastih

Oblaka; i da će, vremenom, pasti
U zjapove srca strah od sporih godina.
Ipak, naučeno nas napušta, nalik krasti
Kad rana zaceli. Gluva znanja gluvo tonu,
Gluvo ležu, kao hladan mesec u gnezda rodina
Po gluvome svetu. Carstvo za misao dokonu!

Ali neću o tome... Hteo bih, zamoren vraški
Od proporcija sudbinskih premisa,
Da hvalim nešto nedaleko, lakrdijaški

I sa nedoličnim spokojem. Miris katrana
Iz obližnje toplane, zveket susedovih kašika – prisan
U svakodnevlju – neku sitnicu što je smatrana

Za uspomenu... Onda i sa svešču lakše bude;
Blizina miri namere, a smisao, za nešto blizu pripet,
Istinitije leči. Jer, kažem, zima je. Studen.
I rasipaš se svojom zešnjom i širokim svojim zdravljem,
Sabran u nečemu nedalekom, kao opali list lipe,
Zarobljen u plavom ledu, i besmislu, nešto plavljem.

TAKO JE MLADA ISTORIJA DANAS

Tako je mlada istorija danas.
Jeste, brao sam kajsije u vrtu,
Listao Jejtisa, i jednu tek mrtvu
Spustio pčelu u grob svoga dlana.

Recimo da se primicala kiša,
Nalik na čistu misao, već stvarna;
Suvišna, premda trik je baš taj višak,
Kao kad zograf dodaje inkarnat

Bledilu puti čineći ga jačim.
Jeste, prolaznost rado bira način
Da pravda raskoš sopstvenog trenutka.

Već pospan bejah, a u trnce očne
Jedan je prizor hteo da se utka.
I nova prošlost mogla je da počne.

Nenad Jovanović

ČVOROVI, KLUPE I POLEN

Najpre se ukaže pukotina u porcelanu,
potom brojčanik. Bumbar se obesi o cvast.
Znam tvoj ožiljak, tebe ne znam
i niko mi nije kriv. Sunce sija naizmenično
u potiljak i čelo. Ušmrkujem burmut,
Mc Chrystalls'. Koreografija pauka
na ozeblim mestima istorije.
Uz mnogo šuma, zaobidoh
hrapave statue olovnih bašti.
Legendu nagrđiš: čvorovi, klupe i polen.
Plavet oplodi balkon, kroz džak krompira
vetar struji, moped je parkiran pred crkvom.
Deca u ograde uglave kolutove za igranje.

Niz krš se valja lučni povik,
vibrira Sunce. I verovatno tu
življahu svetle grane.
Ćutanje je žetelac, kao i arhitektura.
Kada sam želeo da čujem "Midnight Special",
nisam imao tu pesmu. Gde zemlja odiše medom.
Zapustio sam spokoj, zadivljen bršljanom,
u ponoć. Ostadoh u svome horoskopskom znaku.

PČELA

Smrt sam izbegao u Baltimoru, na
pešačkom prelazu, u čudu što i travnjak
i sanduče za poštu i dobar dan
imaju kaloričnu vrednost.
Prolaznik sa platnenom, kariranom kapom
je rekao: That was close.
Đavo Vilhelma Buša ne razlikuje
mastionicu od škropionice, ni
škropionicu od pljuvaonice. Njegov
bezobrazluk ne umanjuje slavu firme
Kodak. Biografijama njenih službenika
dominira nastojanje da ljudi na
snimku ostanu kakvi jesu,
bez obzira na religiju, nacionalnost, pol.
U Napijeju, na Novom Zelandu, živi
moj sestrić, sedam meseci star.
Wegova fotografija stoji na
mom frižideru. Jednog
popodneva budi me zujanje:
između prozora i roletne
zaglavljena je modra pčela, pčela
kakvu sam snimio pre sedam godina, na
moru, kino-kamerom Quarz 5,
i koja je, projektovana na platno,
sticala sestrićevu današnju veličinu.
Napominjem da je sestrić, pre sedam
meseci, bio neuporedivo manji od pčele.
Stvari na Zemlji se odvijaju tako:
neke se smanjuju, neke rastu.

XIX

Kada bi turiste iz XIX veka
u pešačenju po šumi zatekao mrak,
oni bi, verovatno, nešto uzviknuli.

Dotičuci nož za ljuštenje jabuka,
ja sam poprimio njegov miris.
Pomirisao sam ruku i pomislio

da je to mogući trag, i da bi
trebalo da ga sledim.
Bio je ne-ljudski, što je naročito
važno (do tada sam sledio ljude,
sve su mi oni darovali).

Danas mi se dva puta učinilo da vidim
sneg, a jesen je i dalje. Zato
sam rešio da više ne odlazem život,
da najzad sustignem drvo jabuke na
jednom od zavoja Bulbuldera.

Idući ka njemu sam zastao ugledavši
mačku na kamenoj ogradi
i upitao se: Hoće li meni naočigled
poprimiti boje ograde dok se obližuje i
njuši ružu? Hoće li ruža
da se preobrazi u desert marljivog učenika,
stanara kuće iza vrta? Hoće li na božanskim
terazijama prevagnuti tas sa slatkišima ili
onaj drugi, sa cvetovima koji odolevaju studiji?

BELEŠKA NA DVADESET DEVETI ROĐENDAN

Vino je mastilo toplokrvnih sipa, kažem
a voleo bih da govorim o tome kako
rođendan provodim sam.
Juče mi je, na poslu, videvši simbol
protivničke bande na mojoj majici,
prišao čovek i promumlao dve-tri reči
ni jedna od njih ne beše:
vino, mastilo, sipa.
Kao i obično ispod nebeske kape,
gaćice se dezeniraju srcem,
prima se Oskar, odbrojava bakšiš.
Bih ja da ošamari to što nedrage
mi rođake nazivahu realnost, ali
bih da šamar bude obao
kao lopta za vaterpolo.
Idi u bazen, kažem
jednoj od zaturenih fioka svoga jastva,
i vikni: More;
šapni ime u hlorisanu vodu,
zapitaj se o zdravlju devojkice sa duplerice
iz hiljadu devetsto sedamdeset treće.
Kad shvatiš da je i ona morala
da sluša vesti o ratovima vođenim
od tvog rođenja,
poželiš da joj napišeš pismo:
"Izvini."

Želja

je mehurić što izranja iz najstrašnije
materije tvoga detinjstva: školskog
bureta sa pomijama,
nesklada koji je bezglasnošću
dostizao smrdljiv sklad.
Pomijar vozi bure na obod pločastog sveta
gde se zaustavlja i dugo čuti,
dok moja žena, kod prijateljice,
na TV-u posmatra dodelu Oskara
i čeka da najavljiivač uzvikne moje ime.
Pomijar žmuri, a ja znam:
ne moli se.
Osvrćem se prema našoj saksijskoj biljci
i, pripit od vina Južne Afrike,
pokušavam da se podsetim
činjenice da je i ona živo biće.
Uspeću samo ukoliko sutra
ne odeš na posao, okvasivši
morem peščani sat za
kuvanje jaja i stavljanje u stih
(bilo kojim morem, baš
ovaj peščani sat)...

Ana Seferović

VETAR GAZIRAN LIŠĆEM

Kisela voda u zelenoj flaši
Kao kad ujutru
Dugo i polako
Okrećeš stranice novina
Kao da je Slika zastoј
Greška u kretanju
Brzo zamrznuto povrće
Osećaj da sam tečna
I samo ispunjavam
Nove kosine

TAJNI ŽIVOT

Rastopljeni u čokoladi
Industrijski rastrojani dani
A noću preobučena Boginjica
Belih plastičnih butina
Izlazi maskirana u go-go denserku
Da posmatra bića raznoraznih osobina
Među kojima vrebaju zavodljivi plesači
Ne slušaj dalje ne izgovaraj im ime

Tiše tim štiklicama!
Ako jedan od demona vidi
Šta je boginjica noćima radila
Ucenjivače je osobinama prvog deteta
Tražiće zauzvrat da mu svira
Uz opako zračenje kvarcne peći
Tokom čitave zime

ČISTO PROTIVREČJE S ONE STRANE KAPAKA OČNIH

I onda je izronila
Veličanstvena zlatna ribetina
Kasnije je znalac protumačio sliku
I rekao ističući jednu zlu obrvu:
Da! To se Apolon protezao!
A ona je u pastelno roze soknicama
Počela da plače od lepote
Videvši neproporcionalne čamce
Kako tonu u akvarelsku lakoću
Premda mrzi takve lirske momente
Nije mogla da smiri srce danima
Sve dok nije popila veliku čašu
Šumećeg magnezijuma

Jasmina Topić

U ZGRADI

Trebalo je kroz sve to proći ponovo:
Vreli julski dani. Nedoumica i zebnja,
dvostruko iščekivanje.
Kao da se pljusak sve vreme spuštao
na pitanja i neme odgovore, u daljini.

Zatim, na strpljivo odlaženje i bivanje,
među istim zidovima.

Trebalo je ponovo saznati
sve što je bilo jasno i onima
koji su sa govornice, odmereno,
ispod oka, dobacivali:
Stvari neće biti spoznate!

Navići se na duga stajanja u redovima,
ispred šaltera.

Čekajući na pečat
produženog vremena, u nedogled,
i tako dalje... zbog čega?
Da bi se probdelo nad knjigama,

u kojima dugo boravi tišina –
Dok veje prašina, i veje čađ,
na prozore čitaonice.

Trebalo je proći ponovo
kroz sve te hodnike,
I nikada se ne osvrnuti!
(Kako to zvuči suvišno i tačno.)
Zaboraviti, među mnogim imenima,
ona zbog kojih je sve i bivalo...
Ne viriti kroz ključaonicu zagonetki.
Odrasti.
Da bi postalo vidljivo da
kroz sve to treba proći ponovo.

Vreme je da se tišina ponovo podigne
sa listova, da pustoš oživi jer
Sve što dodirnem, u mene će ući i ostati.

ZRENJE U NEPOMICŃNOSTI

Odrastam (- odrasla!) među senkama leta,
u tajanstvenoj kretnji asfaltom, ka dosadi. Kao da
još uvek traje: zrenje, slatkoća zrelog,
prezrelog. Bljutavog.

U kolima, putevima u krug, prija povetarac,
iznenadan smeh - kao prah odnet u senku.

Skupljeni na istom mestu, zatvoreni u sobe
naših strahova, već prodati u besenjeje.

Tek nekolicina, drugara, zaista budna.

Priče se isprepliću...

Ne putujemo nikuda. Odredišta su kao luke
na sedmoj strani sveta, isijavajući iz tv aparata.

Nužne obmane, da se u sebe vraćamo

jedva okusivši užitak. Slobodi da se bude svoj,
ipak u tajnosti. Tu u mraku, gradskoj mitologiji,

između svega što nam neće dati da budemo,
još jedna tura: penušavca i iskamčene sreće.

Vodi se simulirana strast.

Pamtićemo se po mirisima kože.

I vidim, poređani kao svetiljke autoputa,
i u ludilu smo, i u dosadi.

Šta je ispred, nego mrak.

SLUTNJA ZIME

Polako, leto se završavalo pljuskom kiše.

J. Hristić

Uvek, na kraju, mora biti taj pljusak.
Zamišljena meda između lakoće i ozbiljnog -
Završili smo svoja putovanja,
željni sunca i igre - svega!
Još jedno leto iza nas, i more,
veliki sentiment, u kojem bi se mogli udaviti.

Napuštali smo naše zimske kaveze, kao
obavezu održavanja plamena u peći,
drhtavicu smetova, svet u snu.

Završili smo s pejzažima, kroz prozor
autobusa u suncu, svetlucaj u vodi zalaska.
Dok putem isplivavamo
ka dobrim starim sobama vidim nestvarni su...

Gradovi, kao preslikani, na vodi.
U noći, dok duša spava otvorenih očiju.
Gradove u kojima smo mogli poživeti,
daleko od svojih, vraćajući se sebi.
Isprali nakupljenu kišnicu otrova.
Na trenutak odložili maske.

Patetika roni iz vozačevog kasetofona,
ka zavičaju.
U istoj sobi počeli, u istoj okončaćemo,
S ponovnom slutnjom zime.
Prisećajući se lakoće,
stvarnosti svojih udova...
U senovitom kutu sobe ta maska čeka.

ANTOLOGIJA

Ilija Ladin
Bisera Alikadić
Kemal Mahmutefendić
Ranko Risojević
Abdulah Sidran
Ivan Kordić
Stevan Tontić
Admiral Mahić
Jozefina Dautbegović
Ranko Sladojević
Željko Ivanković
Husein Hasković
Hadžem Hajdarević
Ferida Duraković
Dubravko Brigić
Semezdin Mehmedinović
Zilhad Ključanin
Dragoslav Dedović
Damir Uzunović
Miljenko Jergović
Senadin Musabegović
Asmir Kujović
Aleksandra Čvorović
Tanja Stupar-Trifunović
Šejla Šehabović
Adisa Bašić

Izbor Marko Vešović

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
BOSNE I
HERCEGOVINE**

Ilija Ladin (1929-2001)

KO KRLE KAD PUŠI MARIHUANU

Stvarno Bože
Koliko puta
Propade ti
Svijet?

I ti opet stvaraš
Iznova?
Mučiš se?

Ko Krle kad puši marihuanu
Šta? kaže Jednom? Potegni *još jednom*
Ništa ti ona ne kaže
Prvi put

Ko Krle kad puši marihuanu

Vas dvojicu
Ja
Ne razumijem

PRAZAN LIST

Ni Euripidove uljanice
Ni Shakespeareove voštanice
U postelektrično doba o

Žalim ti se Bože
Na mrak
Na mrlje na mjesecu
I na pjege na suncu

Uzeo sam olovku s krive strane
I jutros čitam
Prazan
List

I na svod nebeski čitav, Dan Drugi: nešto.
Potop ozgo dođe – i ti si počeo u mraku: žalim ti se Bože
Na biljke i drveće, Dan treći: nešto
Ne govori drveće – i ti si počeo u mraku: žalim ti se Bože

Doba godišnja, Dan Četvrti: nešto
Kasne u dolasku kasne u odlasku – i ti si počeo u mraku: žalim ti se Bože
Na ptice i ribe, Dan Peti: nešto
Veće guta manje nije to u redu – i ti si počeo u mraku: žalim ti se Bože

Na zvijer i čovjeka, Dan šesti: nešto
Krv – što prolivena što popijena –
Govori meni ne nije dobro bilo
I ti si počeo u mraku Sve si počeo u mraku

S koje si ti strane
Uzeo alatku

Kada si svijet stvarao
Bože svijet stvarao? Ili je stol

Pisači
Moj
avaj mjesto kušnje tvoje
Još jedno bilo? Što je Bože bilo?

ANTINA ČUDA

Ali Rembrandtu je bilo lako
On je toga dana
Imao i jednu sliku i jednu juhu Trebalo je samo
Skuhati juhu A kako od ništa
Išta?

Čudom, Ante
Veliš mi: tek da me se otarasiš
Čudom
I ponavljaš:
Čudom Pa radim ja na tome

Skupljam pepeo
Zvijezda padalica
U jednu urnu
I nosim na izložbu

To već nije
Da nije
Ništa
To je sad spor moj
Parnica koju vodim sa Nebom

Krv iz desne ruke
Skupim u kalež
I odnesem na izložbu
Lijevom: ranjen

To već nije
Da nije

NA KRAJU STOLJEĆA

“Na kraju stoljeća”
Kad izgovarate
Na kraju stoljeća
Nema vremena
Da išta
Promijenite

U kozmos putuje
Pračovjek
Na vilinom
Konjicu Nema vremena

Ni za Da
Ni za Ne

Bisera Alikadić (1939)

NAŠE SNOVE NE ČITAJTE U SANJARICAMA

Pored ostalog
U snovima Sarajlija
Voće je naprosto voće
U snovima Sarajki
Mrkva je samo mrkva
U snovima djece
Ubice su zaista ubice
Za tumačenje naših snova
Ne tražite sanjarice
Između sna i jave
Kod nas nema granice
Mi smo super stvarni
I super nadrealni
Mi smo estetski pravac
Koji se ispisuje
Krhotinama tijela
Od nekog našeg mrtvog
Leša uopšte nema
Artiljerijski usitnjen
Odletio je pravo u nebo
Samo krik

ŽENA SA KANDILOM

Voljela bih da me
U časima strašnim
Podupire neko
U noćima nepojmljivo
Tihim da sa nekim bdijem
I moguć život da snijem
Bez ljubavi
Bez poletna stiha
Stradajući sa svima
Ja sam stogodišnja žena
Sama sebi
I svjetlo i sjena

PREDVEČERJE

Moja tužna, prastara mati,
Kisnu plakati
Što pozivaju na moje pjesničko veče
I niz grob našeg oca silna kiša teče.
Predvečerje tvog dana igrom slučaja
Moje ime zlati.
Da smo sve ovo onda mogli znati
Jesmo li ljepše godine i sate
Jedni drugima mogli dati?
Peče ovo veče.
Niz grob našeg oca
Beskrajna kiša teče.
Iz svih svetih knjiga plaču oči
Zar smo samo ime na nadgrobnoj ploči?

NJEŽNOST NAD ZGARIŠTEM

Tako si mala
U mojoj glavi,
Pred mojim očima,
Kao kućica za ptice.
Grlim te srušenu,
Grlim svoj prošli život
U tebi,
Lijep i snažan poput
Mladoga moreplovca.

RUKA, APRIL, MAJ 1992.

Ruka nije htjela
Da piše.
Ponašala se kao
Uvrijeđeno pseto.
Savijala se,
Uz tijelo pripijala se.
Ruka dobronamjerna šapa
Da li nije shvatala
Ili nije htjela da ostavi trag
O onome što mozak, oko i uho
Počinjalo je da shvata.
Ruka veličanstvena,
Šapa moći i nemoći
Što i u sljepoći
Vid svoj ima.

Kemal Mahmutefendić (1942)

OPOMENA

Ne ulazi – nipošto ne ulazi,
presreće te oči u kojima
je vid davno potonuo,

vidjećeš ruke u kojima
se bljeska praznina, odbjela riba,

a predmeti koje zatekneš,
biće predmeti kojih nema,
razmješteni u nepostojećoj sobi,
u kojoj nikoga nema,
u svijetu koji je pojeo sebe.

Zato ne ulazi, ostani gdje si!

DOBRO JE ŠTO TE NE SRETOH

Dobro je što te ne sretoh, Sylvia Plath!
Dobro je što nisam bio u prilici
da vidim kamičak tuge
iz tvoje tragično male cipele.

Da sam ti ugledao lice
u ogledalima pustog zimskog pejzaža,
nisam siguran da ti ne bih uputio

krajnji poziv. Koji bi ti shvatila
Dobro je.

Riječi ne bi mogle, gledajući
jedna u drugu, izdržati
taj pogled vječno davno umrlih.

Osluškivali bismo, svako za sebe,
korake onog drugog,
u sobama,
na kraj svijeta, i dalje.

A ono što bi ostalo na stolu, dušom
krvavom pisano, iskrilo bi
suhim mrazom posljednje presude.

I ne bi bilo ruke,
i u toj ruci ruke,
i u njoj ruke
da priđe tom licu, otisku vrištećeg ništavila,
lice i ruka da se sretnu.

Zato je bolje,
potpuno je dobro,
jedno drugome smo bliži – ovako.

GROBLJE U BRAJKOVIĆIMA

“Znaš”, rekla je pomičući pramen
kose sa čela, dok su oko nas mirisale trave,
“svaki puta kad odem ujaku
na grob u Brajkoviće, ostavit ću
ti jedno pisamce uz onaj najveći
spomenik... znaš, onaj veliki, srednjovjekovni
na kome su mjesec i zvijezda, i križ...
pa kad god naiđeš tim putem,
uzmi ga i pročitaj”; onaj pramen
ponovo je pao preko njezina čela,
a ona ga ponovo podignula nehajnim pokretom.
Godinama potom, znao sam svaku izbočinu
na bogumilskom spomeniku u brajkovačkom
groblju.

Pisamce u travi nikada nije imalo
nikakvog teksta – samo poljupci.

POMEN

Čekaj, čekaj, kako joj ono bješe ime?
Bosansko, pitomo kao dno potoka,
ili kao cvjetovi graha
u rano jutro,
Vidim je: visoka, starica,
pokreta i gesta djevojke,
imala je dućan u kojem prodavaše
pečenu jagnjetinu. U Busovači,
bosanskoj varoši u kojoj krovovi
miluju avlijsko cvijeće,
u kojoj sniju, bez nasilja,
i krunice i tespisi, raspela na zidu
kao i serdžade pod bosim stopalima.
A tek šljivu kakvu je imala:
otvore ti se sva čula, i ovog
i onog svijeta, samo kad je pomirišeš.
A starica je imala vitice,
i sjaj očiju, i glas "đavolski",
kao u kakve djevojke!
A panj, tek taj panj
na kome leži pečeno jagnje najslađeg mesa,
slađeg od hekatombi što su ih Danajci
gutali čekajući kraj vječne "Ilijade".

... Umrta je – "odjednom, nenadano" –
prste, noge, stas svoj, sjećanja,
dobrotu Dobre matere,
one riječi! Govor polušaljiv – poluožbiljan,
sve to odjednom u dim, u zemlju,
u nebo, pokoj joj duši,
a za mene oprost što joj ime ne znam.

Zenica, 17. 02. 2000.

MAČKA

Ranjavaju me polipi tvojih očiju
dok te pred vratima gledam
a snijeg proljetni pada na tvoju dlaku
a da ti to i ne primjećuješ
u me zagledana.
Kako li me vidiš? gonetam.
U tvom bunaru vida,
jesam li mačka, čovjek, drvo,
opasna zvijer sa četiri kuke?
A možda sam samo
komad mesa koji bi trajao dugo za jelo?
Podižeš svoju krpenu nogu

– znak da me motriš –
ja ne dižem svoju (zadnju)
ali čutim da, u zcaljenju
zjena, postajemo jedno,
svijetom okruženi, ispunjeni,
rijedak primjer
mačko-čovjeka.
Tupnem li nogom,
taj mačkotaur se raspada,
meni mene a njojzi nju
ostavljajući.

Güssing, marta 1996.

MOJA RUKA

Čitavo jedno poslijepodne
moja ruka razmišlja o meni.
Te ovakav je, te onakav je,
dobar, loš, nekad prosto zastrašujući.
Vidim je kako se grči
nastojeći da shvati onoga iz koga raste,
sve više što se dan približava kraju,
a ona postaje tužni izdanak
koji razmišlja o onome
bez koga ne može.
Pustim je – moju ruku –
nek iscrpi sve svoje snage.
A ujutro – moja ruko, budi poslušna:
ili ćemo tući ženu,
il' stihove pisat!

Ranko Risojević (1943)

STRIC MLAĐEN PRERAĐUJE VERANDU

Čovjek koji umije s drvetom
visoko iznad zemlje
zaslužuje duboko poštovanje
nema on potrebe da se s golubovima takmiči
jer spaja sve odjednom
nebo i zemlju i drvo
sve element po element
i uvijek se vraća tamo odakle
svako uzima snagu
u korijen priče, u osnovu tkanja.

Miriše daska, priča čekić
dok visoko podignutim rukama pridržavam
letvu što se nastavlja prema krovu
ali ja se još nisam popeo visoko
nego sa stepenica pokušavam
biti poput njega koji stvara
sigurnom rukom Tvorca svega postojećeg
a ne huli, ne takmiči se s Njim
što ga svojom rukom pridržava
među pticama, mušicama i sunčevim zracima.

SJEČA DRVA

U drva smo krenuli zorom,
dok se nebo tek budilo
a ja sanjiv tonuo u maglu sna.
Sanke su klizile nebom i snijegom
lagano, kao majčina priča.

Drvosječe su oborile hrast
koji je pao u moj san
okresale ga, isjekle,
do gole kože pretresle
rukama svojim crvenim od zime.

Ah, kakvo je ovo drvo,
govorila je moja majka
dok sam ja uveče
tonuo u snove u granama
srušenog hrasta
koji je neprekidno
padao i padao prema meni
sa svom svojom istorijom
lišća, ptica i bezbrojnih buba.

BABINA SMRT

Rodila je mog oca
njegovog brata i dvije sestre
malena kao posljednji uštipak
smežuranog lica i ruku
negdje zaturena na krevetu
da je smrt ne pronade

Ali došli su po nju
dok smo bili neoprezni
sada je sve kasno
zatečeni ni suza nemamo
ostavljeni među svijetom
spremnim da plače i poručuje

Usred ljeta vidio sam
podzemne vode u grobu
debeo snijeg posvuda
i njeno lice u prozoru
uokvireno bijelom maramom
samo meni nasmiješeno
usred ljeta, cvokoćući od hladnoće
zario sam glavu pod jastuk
odvojen od svijeta punog mana

VAJAR

Od ilovače, pod mojim nevještim prstima
nastaju neobična bića, slična postojećim
ali opet svoja, u nečemu drugačija, nova.
Psi su dobili nešto konjsko a konji pseće,
umjesto repa ispadne peta noga,
zmiје, krokodili, dva slona, patka,
spomenik, kuća, stari grad...
Samo ja znam da su to baš oni,
mada bih mogao i druga imena da im dam.
Cijeli dan u poslu, dva dana,
možda i sedmicu cijelu, stvaram
od gline svijet samo meni znan,
mekan dok se ne osuši, potom krt,
zaobadano govedo pogazi sve,
kasnije ništa ne popravljam,
odem na drugo mjesto i radim ponovo –
sam nikada ništa ne uništavam,
priređujem priredbe, izložbe,
poslije ispoklanjam, ko god hoće
može da ima djelić mog svijeta,
sada i ovdje i nikada više nigdje.

Abdulah Sidran (1944)

ZAŠTO TONE VENECIJA

Za Pitera Vira (Peter Weir)

Gledam u nebo, iznad Venecije.
Ništa se promijenilo nije, posljednjih
sedam milijardi godina. Gore, ima Bog. On
stvorio je Svemir, u Svemiru sedam milijardi
svjetova, u svakom svijetu mnoštvo naroda, bezbroj
jezika – i po jednu, jednu Veneciju.

Ništa mi zapravo nije. Šta jeste, ne boli. Kako da Vam kažem? Sklopljenih očiju, strašan i ružan, nekakav, u tami, vidim lik. Gledam ga, gleda me, dok o njemu krojim slik. Da mu dadnem oblik. Cijelu sobu obuima, a više ga nema, nego što ga ima.

Naučio sam, davno, taj nauk: hoće, i voli, u sliku da se pretvori zvuk. S velikom mukom, odmahnem, nejakom, unutarnjom rukom. Jednom, pa opet.

Slušam, potom – a golo olovo u očnim kopcima – okolo, sve odjekuje. Krevet i pod, zidovi i strop. U njima, gromoglasno, moje srce bije. A ništa mi nije. Samo: ne mogu da zaspim. Čujem svoje bilo. Sve čujem: topi se, na sjeveru Kugle, golemi led. Struji struja. Sve čujem: gine, i jeca, u Africi, nekakva rogata životinja. Toplo diše mrav. Čujem: sanja me žena. U njoj, moje srce tinja. U igri i veselju, pominju me djeca: “Ocu je danas stoti rođendan!” Dode mi da se prekrstim, spoljašnjim rukama, odjednom objema, kako se nikad niko krstio nije, niti se krsti. Otkloni, Allahu! Svemilosni, otkloni!

Ne mogu da zaspim. Trnu nožni, trnu gornji prsti, i trnem cio, kao da ničemu više nisam ni sin, ni brat, ni otac – ni dio. Tutnji, tutnji i tutnji krvotok. Još sam, dakle, živ. I čujem, u jastuku, pod uhom, vlastito bilo. Što ne da mi da zaspim. Što hoće, i čini, da zdrav i budan i trijezan, za postelju nesvezan, mirno dočekam Smrt. Svoj posljednji, prelijepi, ezan da čujem duhom a ne sluhom, i u oči da je gledam, dok me uzima, i prima. Mene, i ovo moje strašno bilo. I sve da mi bude – i lijepo i milo. Kako nikad nije bilo.

TUGA

Tuga ima šape od svile, i hod mačiji.
Plovim nebesima, sretan, dok milujem kosu
djetinju, a ona se, niotkud, prikrade, posred mi
duše legne: pretvori me – u avetinju.

Zaboravim, ponekad, ko sam i šta sam, dok
žmirim, i puštam da muzika, u jeziku nijema,
kovitla me i opija. Odnokud, niotkud, preplavi me ona,
kao kakva nježna krvopija. Da mi kaže ko sam. I da
ne da baš ono šta hoću: da to ne znam, i da me nema.

Umijem, kad duša poželi i hoće, skloniti se u
kristalno carstvo samoće. Da ne poludim, odagnavam

iz sebe cio, predobri i teški, svemir ljudi. Učim govor
zvjerinja i bilja. Da to bude moje življenje i zbilja.
Ona se odnekud dovuče, jezikom zmije i kandžom
mačke, žecne i zagrebe, žestoko, duboko, ko prstom
u oko. Zaboli, zaboli, ko suza dječija. Avaj, avaj, avaj!
i tisuću još puta: avaj! To li je, Bože, sudba čovječija?
To li je, Bože življenje ljudsko, tegobno i bijedno?

Zaplovim ponovo u nebesa, milujem, ponovno,
kose djetinje. Vabim je, neka dođe, nek čini šta hoće.
Biće mi svejedno.

Zar nismo,
otkad se znamo,
ja i ona – jedno?

BIJELA NOĆ U KRISTIANSUNDU

Zašto me tako gledaš?

Starija su norveška brda,
starije planine. Slatke i slane,
starije su vode. Stariji zrak,
stariji dan, noć starija.

Čovjek norveški, stariji je.
I žena. Djeca su norveška starija.

Bosanska djeca – mlađa. Žene
mlađe. Bosanski čovjek, mladi.

Mladi je bosanski dan, mlađa noć.
mladi zrak, vode. Brda
bosanska mlađa, i planine mlađe.

Ali je nebo – isto. Norveško
nebo, bosansko nebo – isto nebo.

Ono zna
sve što ne znamo

ti i ja.

Ivan Kordić (1945)

CIGANINA DVA

Vedar je dan, gromka tišina
Nigdje granata, ni pucanja
Nema
Jezivo ništa
Prazno, da čovjek
U nebo samo
Zuriti može

A, onda, ispod prozora
Prolomi pjesma se
Zasu cijeli kvart
Mujo kuje konja po mjesecu

Ciganina dva, naime, idu
Do tada
Ulicom potpuno praznom
Povezana kablom
Prvi nosi veliki tranzistor
A drugi
Nekoliko koraka za njim
Auto – akumulator

Njih, dakle, dvojica
Koji nikada ležali nisu
Na svježoj svili, na meku dušekuu,
Niti su iz kristalnih čaša pili,
Niti groblje svoje imaju,
Znaju da život jedan je
A smrt blizu da je
Od koje, eto, i ovako bježe
Vesela srca, u vedroj slici.

Načičkala što je glave na sve
Prozore
I svima promijenilo
Nespokojni ovaj ratni dan.

STVARNOST

Doživio sam to kao praznovjerje.
Još u djetinjstvu, pokraj drača i smreka,
golim stopalom
(vrući kamen, spržena zemlja, u nevidjelu)
sam samcit
(kakvo blagoslovljeno stanje)

Zasigurno, u stvarnoj slobodi,
sa zemljom, nebom i bogom
(kako je stvaran to nikome
uprizoriti moguće nije)

Odviknut, potom, tog trenu,
toga sunčanoga dana od stvarnosti,
dnevni mjesecar, teturam
beskrajnome moru izmaglice
u kojoj niti jednu stvar
ne mogu vidjeti, kamoli dotaknuti;

Gdje gubi se sve kao da
bez sluha si i vida,
i nigdje da si, da te nema;

Samo ona stopala, brideća koža,
čestice prašine, najsitnija zemljina tvar
čini ti se jedinom mogućim osloncem!

I tu sam usnio (tu ćeš usniti, zaspati, nestati)
i tu sam lebdio
(tu ćeš lebdjeti, lelutati, lahoriti)
i kret svaki isprazan mi je bio
(svaki će i tebi biti)
lako sam tada mislio
(lako ćeš i ti misliti)
jer ničega se zapravo ne možeš
sjetiti

Sve prozirno i čisto je
i Stvarnost u meni je bila
(i u tebi su sad njezini odrazi)

Ona se, dakle, zapamti
samo jednom –
mrkom olovkom na bijelu papiru

NETAKNUTO

Ovo kamen je na koji nismo sjeli
Val ovo je što ga dotaknuli nismo
Brodica, na obzoru, kojom ne plovismo
Sve tu je po sebi
Ničim nismo narušili ovu različitu
Cjelinu

U bistrom ognju zvjezdanom. U bezdanu.
Svoji. Na svom.

KONAK

Zamrkavši u centru grada
(ne mogavši se vratiti u stan na periferiji)
dođoh na konak kod prijatelja,
Muslimana.

Domaćica mi raspredi postelju svoje kćerke,
koja je početkom rata izbjegla u Beograd,
sa svojim draganom,
a iz Beograda ubrzo i dalje, sve tražeći spasa
sebi i svojoj ljubavi.

Legoh –
trnci svetogrđa prodoše kičmom i udovima.

U taj čas radio javlja
da je u mome zavičaju poklana veća grupa
prijateljevih saplemenika –
vijest od koje srce poče da se migolji i lupa.

Pomislih
kako bi bilo neke divlje pravde
u tome da me neko od prijateljevih susjeda,
neko od prognanika pod istim krovom,
koji zna ko sam, i šta sam,
zakolje pred zoru kao žrtvenu zvijer,
da se koliko-toliko krv namiri,
i objavi nožem, na suvom grlu mome,
prastari zakon ljudi.

JAJE

Došlo jaje u praznu kuću,
živo jaje!

Dobio ga čovo od prijatelja,
prijatelja s novcem i vezama,
jaje života,
nerazorivo jaje!

Premješta ga s dlana na dlan,
ispituje mu jačinu na zubima,
osluškuje život unutarnji:
pravo, zdravo domaće jaje.

Sada ili sutra,
možda prekosutra,
u nedjelju koja prva dođe?

Ne zna šta nosi dan,
šta noć.

Opra čovo jaje,
stavi tavicu na kartonsku vaticu;
nekoliko nježnih, promišljenih udaraca nožem
razbi ljupinu iz koje linu
zlatu i sjaj.

U kući praznik,
kao kad se kolje prase.

SJAJ I MRAK

Nikad toliko sjaja u vazduhu,
nikad toliko žara u visinama
kao ovog ljeta.

Nikad takvo blistanje Tvorca
u svakoj biljčici, zvjerčici, stvarčici,
u mlazevima, u plodovima.

Svaka stvar darnuta svjetlošću
u bezumnu ljepotu roni,
prašina sa puta pije do beznani
majčino mlijeko nebesko.

Nikad takva sveta bistrina,
nikad ovakvo mirisno podne.

Nikad, nikad ovoliki mrak
natovaren na ljude.

Nikad ovolika planina mraka
na plemenu ovom, divljem i nježnom,
u sjaju konačnom, predsnježnom.

PISMO VASKU POPI

O trogodišnjici smrti

Kako je dobro što si otišao,
otišao u tačan čas: ni prije ni poslije;
tačnim odbrojavanjem stiže čun, siđe tvoj trak
pred pokolj, u mrak.

Kako je dobro što si umro, neumrli,
u čas posljednji, dok se to još moglo.
Bolju odluku nisi mogao da doneseš,
iako tužih za tobom, ugovoren sastanak!
I ognjena vučica tuljaše, jezikom maternjim.

Misleći na tebe prilično sam zadovoljan
što te ne srećem na zemlji kojom gazim.
Ovdje se ne roje pčele, radosnim napjevom ne poje,
ovdje je nož propjevao, prijatelj naroda, mio pobratim.

Ne znam zašto, ali nalazim da je velika stvar
što si, izlaz tražeći, na prava udario vrata.
Kući se niko ne vraća više, ni mladić ni lasta,
tek sanduk zapečaćen; poljubac čelom da primi.

Budi zadovoljan časom koji ti je dosuđen
i pomisli na mene što tražim put i način.
Nesnosno je biti ovdje a ne biti pogubljen
s onim što mu, na tvoje oči, zlatnu uzimlju glavu

Admiral Mahić (1948)

BOSNA

Oči njene
svjetlo što prašta
Svagda me vodile

Silno je ljubim
a ne govorim o toj
ljubavi

Sami Bog zna
da se nisam ogriješio o
Njeno Cijelo.

U mašti ušao sam
u njeno
Vječno Bijelo.

Oči njene
svjetlo što prašta
opet me rodile

VIOLONČELO

(Vedranu Smajloviću)*

Svi pijemo jedno jelo:
krv iz krina!
Onaj Vedranov violončelo –
najpotresnija je tišina!

Poslije Palestinaca, Bosanaca, Kurda,
ko će da
guče ko glineni golub
na goloj grani apsurdna?

Duša uvijek ista
Raznoj duši veli:
Ne znam da iščeznem iz Jedinstva,
kako to gad želi.

Svi pijemo jedno jelo:
krv iz krina!
Onaj Vedranov violončelo,
najpotresnija je tišina!

*Violončelist koji je u spaljenoj Vijećnici održao koncertat.

PRAVOSLAVNA CRKVA U NOVOM SARAJEVU

Rodila me majka
muslimanka hercegovačka
i poučavala da treba ići
na svadbu svih vjera koje su bliske mom srcu – da
sasvim izbliza gledam lice ljubavi!

Od svih svadbi, čini mi se da je svadba mladog para u
Pravoslavnoj crkvi u Novom Sarajevu bila najviše
svadba goluba i
golubice!
Ona u mantilu sašivenom od svjetlosti.
On u farmericama.

Ljepota mladog para me drhteći približila čitavom svijetu!
Zvijezda repatica, čiji glas odjekuje kao šum šampanj-
ca, iskočila je iz
srebrnog kandila i vezala im ruke bijelom maramicom!
Glasovi ore.

u Opštinu i dala mi ime Admiral –
 Tačno u 9, 35 naslonio sam se na stablo
 i mokrio, a iz stabla je izašao milicionar i upitao kako se
 zovem. Rekao sam da me je nana u nanulama upisala
 u Rodni list kao Admirala –
 A ti si taj Admiral, zapištao je kao roštiljska kobasica
 i ošinuo pendrekom!
 Tačno u 10, 36 milicionar je sreo nanu i izbio je iz nanula!
 Tačno u 10, 37 milicionara je savnio zemljotres!
 Tačno u 10, 38 zbog razvedene žene skočio sam s mosta
 u Vrbas: povukao me rječni vir što se okretao
 kao elisa helikoptera!
 Tačno u 10, 39 rođak Ničo svirao je gitaru na desnoj obali
 Vrbasa i uzviknuo: Uhvati se za slamku!
 Tačno u 10, 40 uhvatio sam se za vrbin opali list i izvukao se
 iz začaranog vrtloga –
 Tačno u 10, 41 razgovarao sam s anđelima koji vjeruju
 da rad otklanja od nas tri velika zla. Moram raditi, donekle,
 ne mozgajući previše.
 Tačno u 10, 42 pijem pivo s rođakom Akom kom je u očima
 bunar iz kojeg se danju vide zvijezde –
 Tačno u 10, 43 rođak Midhad daje mi novu novčanicu od svoje
 radničke plate i osmijehom kaže: Evo za pjesmu!
 Tačno u 10, 44 rođak Mirsad Borac upoznao me s razvedenom ženom
 koja je najbolja prijateljica njegove razvedene žene –
 Tačno u 10, 45 svukao sam haljinu s njenog tijela
 i rekao joj da se ne brine –
 Tačno u 10, 46 popeo sam se u njeno selo Gornja Maslenica
 da je zaprosim ali njena je majka ispalila
 hitac iz puške kremenjače pa sam se dao u trk
 kroz koprive prema selu Donja Maslenica –
 Tačno u 10, 47 iz sela Donja Maslenica, gdje se vodovodne
 cijevi ne svađaju već dogovaraju, oputovao sam vozom
 za Plitvička jezera –
 Tačno u 10, 48 u vozu za Plitvička rođak Suad upoznao me
 sa razvedenom ženom iz Danske koja je na psećoj
 uzici vodila psinu –
 Tačno u 10, 49 u vozu za Plitvička u kupeu prvog razreda,
 rođak Suad i ja smo počeli glačati kamene
 bradavice na danskim grudima –
 Tačno u 10, 50 ja i Dankinja u pratnji njene psine
 sišli smo s voza na stanici Vrhovine.
 Tačno u 10, 51 u zadimljenoj birtiji vrhovinskoj dao sam na znanje
 vatrenoj Dankinji da je neću zaboraviti i vratio se autobusom
 u Banjaluku. Ostaću sam sa Banjalukom. Bez tjelesnosti. Bez pepela.
 Nas dvoje smo daleko, ali iskreno blizu, recimo kao dodir
 čovječanstva. Alojz je zaljubljen u Enisu, ja u Banjaluku
 i svi vrtimo svoja svjetla koja i kad se gase poju: Dole s urotom!
 Mi idemo putem Ljubavi, a Potištenost putem Seksa!
 Nama treba Ljubav da prestanemo žderati svoju majku.
 Pa kažem Potištenosti: ostavi me na miru s tom praznom pričom.
 Moje nebo je crno. U mojim zjenicama vrte se romantične

gramofonske ploče –
Tačno u 10, 51 rođak Sead, koji ne trpi vlast vucibatina,
opet je krenuo u borbu –
Tačno u 10, 52 rođak Alija, doktor i pjesnik, otvorio je prozor
i prislonio doktorske slušalice na puls vedrine.
Tačno u 10, 53 odnekud su stigli crni oblaci i poredali stolice u vedrini.
Tačno u 10, 54 oblaci su se pretvorili u tenkove i počeli
driblati... Prelazim te. Prelaziš me. Faul!
Tačno u 10, 55 slavuji su kupili geografsku kartu i na njoj tražili
državu u kojoj će pjevati do zore.
Tačno u 10, 56 uokolo odjekuje kuckanje koda prirode –
Tačno u 10, 57 sve moje ekonomske su rezerve u koferu!
Tačno u 10, 58 Dejvid Koperfild uveo me u magični sanduk –
jedan, dva, tri – i ja sam publiku pozdravio preko mobitela, iz Švedske!
Tačno u 10, 59 publika se digla na noge i aplaudirala Dejvidu
Koperfildu, tražeći da ih uvede u magični sanduk –
Tačno u 11, 00 predomislio sam se i, letećim tanjirrom,
vratio se, skupa s publikom, u ilegalu...

Jozefina Dautbegović (1948)

RAZUMAN DIJALOG

Kad smo naposljetku odlučili progovoriti
o nama
brižljivo smo odabrali
riječi u svećanim odorama
za prvi red
Iza njih smo smjestili one koje daju važnost
onima iz prvog reda
Staloženim i razumnim rezervirali smo
sredinu
One bez ambicija stavili smo otraga
Iza kamenih stupova su stale
najopreznije
One koje kazuju suštinu
ostavili smo
pred vratima.

Zagreb, 18. VII 1994.

DVA RUČKA

Kad smo prvi put ručali zajedno Poncije i ja
on je bio rimski prokurator prilično uhranjen
i ne bez izvjesnog šarma
a ja tako mršav da je kroz moje tijelo
prolazila čak i svjetlost bez zadržavanja

Jeo je sasvim otmjeno
meni je pokušao staviti nekoliko zalogaja
u zalivena usta
istom rukom kojom je potpisao presudu
Poslije je to planirano obavljeno
uz poznatu ceremoniju
Mehanizam za uklanjanje meni sličnih
radio je besprijeckorno
Sjećam se kako su čavli teško išli
kroz moje suhe kosti
Odlazeći se nije osvrnuo
Kasnije sam od očevidaca čuo da je povraćao
na Gori
slabo zaklonjen kržljivom makijom

II

Vrijeme je izmijenilo poredak stvari
Drugi ručak s Poncijem sam ja uprizorio
vidno uzbuđen skrivajući ožiljke
iz uljudnosti
Tišina je bila mrtvački savršena
pribor za jelo ječao je pri odlaganju
čulo se kako nedovoljno sažvakani zalogaji
stružu niz suha ždrijela
I to su bili jedini zvukovi osim šuštanja
mog ili njegovog rukava u pregibu
On je uspio progutati nekoliko zalogaja
i žurno se udaljio
Ostao je stol pun mrva koje mogu posvjedočiti
iskušao sam sve mogućnosti dovoljno dobrog
opraštanja
Čiji je onda ovaj znak pitanja što vrlo uspješno
imitira cvijet
na rubu svakog tanjura?

Zagreb, 3. II. 1994.

NEPRILAGOĐEN PRIZOR

Ponašam se kao sat koji i dalje
tvrdoglavo odbrojava vrijeme
unatoč činjenici da su kuću
odavno već svi napustili
A što ću reći ako mi se
jednog dana pojave na vratima
istovremeno
svi prosjaci pokraj kojih sam
bez samilosti prolazila
Ili još gore
Ponašam se kao drvo od kojeg je

davno napravljen prozorski okvir
a ono nesvjesno nove uloge
još uvijek luči onu istu smolu
koja se svaki put ponovno skameni
na dnu pukotine
A što ću odgovoriti ako mi se ti
jednog dana pojaviš na vratima
s pitanjem
u što sam potrošila radost
koju si mi donosio.

Zagreb, 12. VI. 1996.

PROSTORI (I PREDJELI) KOJE SU NAPUSTILI LJUBAVNICI

Ima prostora koje su davno napustili ljubavnici
a oni su još uvijek ispunjeni cvrkutom
kao da u njima stanuju lastavice
s tek izleglim pticama

Ima napuštenih prostora u kojima naizgled vlada tišina
ali kad se malo pažljivije osluhne razgovjetno se čuje
kako njihovo usklađeno bilo
kao tempirana bomba
ubrzano otkucava

Ima i takvih prostora u kojima uopće nema zraka
kao da su ljubavnici rastajući se ponijeli sa sobom
svatko svoju zalihu
do kraja života

Postoje predjeli u kojima voda ne teče nego kaplje
pa sav predio izgleda kao uplakan

Ima tako žalosnih prostora koje su napustili ljubavnici
da su portreti na zidu u dubokoj crnini
a ima i tako svećanih kao da je u gotičkoj katedrali
tek započela pjevana misa
jer razgovijetan zvuk orgulja
još titra u zraku
Ima tako toplih predjela od njihova vrelog daha
da se na tome mjestu stvaraju
termalni izvori
s nešto paklenske pare unaokolo

Ima od žudnje tako drhtavih predjela
da na njima jedino mogu rasti
breze i trepetljike

Ima predjela u kojima su se ljubavnici zadnji put rastali
jer se upravo tu svakome učini kako po kiši prolazi

beskrajno dugačak sprovod
Ne zna se tko je mrtvac kojeg upravo provoze
ali se okolnom drveću svejedno od bola
guli kora
usred ljeta.

Zagreb, 23. VIII. 1999.

PRAZNO S OŠTRIM RUBOVIMA

Nije to ona praznina kad kažeš
prazno
i znaš da unutra nema ništa
Prazna soba prazan krevet prazne police
prazan prostor u ormaru prazni zidovi
pa je lako zaključiti da su tu bile i slike
jer na zidovima još vise pravilni bijeli kvadrati
i pravokutnici

Zapravo bi se mogla dugo nabrajati prazna mjesta
u takvim situacijama

Kod mene je to drukčije
kad odeš sav je prostor i dalje krcat tobom
samo u predjelu želuca
sasvim je prazno
i u toj praznini visi strah
također pravilno raspoređen na bijele kvadrate
i pravokutnike
ali s oštrim rubovima
kao razbijen kristal.

SLOVO ZA BLANKU I OFELIJU

Tko zna kakva te sad ružna ribetina gleda
u trenutku dok se patetično kao pred kamerama
naginješ nad tu baruštinu s lopočima
u kojoj tvoj odraz izgleda namreškano i vrlo zabrinuto
O danas ćemo imati gozbu
raduje se ribetina i od nestrpljenja iskače iz vode
točno na mjestu gdje ti se zeleni lik još uvijek
neodlučno ljulja između dva vodena cvijeta
Sad vidiš da se ništa bitno neće izmijeniti
ako skočiš

U tim sam godinama kada ti mogu slobodno reći
Zaveži tu kosu u nizak rep spleti je u biblijsku pletenicu
ošišaj se napravi novi look
vrijeme je brzo i surovo nikada dvije iste mogućnosti
Možda je Hamlet bio u pravu

Može se biti mrtav na tisuću drugih načina
može se biti mrtav a živ među visokim zidinama
s golim podom koji miriše na borovinu
i s nekoliko knjiga na policama
u kojima piše sve i o tvom slučaju a ti misliš kako se to
samo tebi događa

U tim sam godinama kada mi možeš potpuno vjerovati
Može se biti mrtav i koristan
a ne kao riblja kost odbačena na rub tanjura
poslije bogate večere

Kažem ti čovjek je sam kao pas čak i kad je u čoporu
postoje drugi tiši razlozi za ono što zovemo život
Odmakni se od obale leži pod drvo i vidjet ćeš
kako grančice spram plavog neba sličje na šaru koju je ljut mraz
slikao zimi na prozorskom oknu djedove kuće u djetinjstvu
Poslušaj cvrčka u visokoj travi u podne
i za početak oponašaj njegovu bezrazložnu radost.

Zagreb, 10. VIII. 1999.

Ranko Sladojević (1951)

LJETOVANJE U PAKLU

To je ovdje. Na pravoj si adresi.
Koja te agencija poslala?
Ima i ljepših mjesta... Sad, gje si
Tu si. Neka te, bogu hvala.

Prvo o kućnom redu. Građani pakla
Žive od eksplozija, vode i hljeba.
Fino žive. U prozorima nema stakla.
Ni u zidovima cigle. Ovdje to ne treba.

Mi ti volimo slobodu. I promjenu.
Evo, sve je ovo do juče bilo cijelo.
Pa nam nekako dosadilo. U trenu

Sve smo to ljudski raščistili.
Nego odmori se, okrijepi tijelo.
Valja ti ovdje ljetovati, mili.

JASTUK

Što je ovaj jastuk crn ovako? –
Dok spušta glavu dječak se čudi.
Otkriju unutra metak. Kako
Je ušao? Kroz prozor, metak ljudi!

A koliko crn je prozor tek!
Ništa se ne vidi napolju.
Ni u sobi. Zamračeno je uvijek.
Fuj! Što ne nađu neku bolju

I lakšu igru? Da se može van,
Da prestane gruvat', bio bi red!
Uh, što je ovaj rat dosadan!

Ima li nešto slatko pojesti?
Samo šećera. Da mi je sladoled!
Ničega nema, samo vijesti!

Željko Ivanković (1954)

HVALA BOGU PA JE RAT

Hvala Bogu pa je rat.
Ovo ljeto neću viriti
kroz ključaonicu dok
s mojom britvicom u ruci
uspostavljaš Pitagorin
poučak vlastite intime.
Neću te opet uvjeravati
da ti je plavi kostim
bolji od crvenoga. Nećeš
mi zamjeriti što postoje
mlađe od tebe i što
nose bikini. Neću slušati
plač djece kojoj je vruće
u autu već na ulasku u
Mostar. Neću se usput
preslušavati jesam li
ponio sve uzaludne sitnice
koje svoj smisao imaju
tek uz obalu mora. Neću
morati slušati djecu što
jednako vrište i od radosti
i od straha pred vodom.
Ovo ljeto ću, o hvala
ti Bože za ovaj rat,
provesti u hladu svoga
podruma.

KRIST NA TRANSPORTERU

Dobri pastir, s kaži prstom
ispruženim naprijed i s pogledom
koji rasijeca horizont vrškom
žileta, oklopljen, mehaniziran,
ide u budućnost bez svoga stada.
Slika kakvu Pismo ne pozna:
stado traži svoga izgubljenog
pastira. Kako će stado ocu,
samo, makar i na broju, kako
bez pastira, bez Krista.
A on, vječni i neprolazni,
kažu k tomu još i milosrdni,
na transporteru, tako trijumfalan,
tako dalek, nedokučiv. A stado,
narod njegov, ili čiji već,
ide k svome Bogu, bez svoga
dobrog pastira, i moli, jeca –
Oče, jesmo li dobro stado,
ako ti bez pastira dodemo?

MOJSIJEV PLAČ

Plač Mojsijev –
tako bi se morao
zvati suton u kojem
pustinja na tren
zakorači u plodne
doline misirske
i dodirne ih prstima
crvenim od vatre.
Suze Mojsijeve –
tako bi se morala
zvati vodena koprena
što i sama nevidljiva
odijeli palmu od
kaktusa pa izgledaju
kao nepovratno udaljeni
ljubavnici u čežnji
za istim.

POČAST JEZIKU

Trudili smo se govoriti lijepo,
elegantno, pametno i mudro.
Ali kad bismo se ljutili ili psovali,
govorili bismo na svome jeziku.
Svatko na svome: na ruskom,
na španjolskom, na hrvatskom.

Da nas je tko gledao sa strane
mislio bi da naši jezici i ne služe
nizašta osim za ljutnju i psovku.
A onda smo tiho i stidljivo pitali:
može li se psovati i na jeziku
Thomasa Manna, ili jeziku Eliota,
kao što se može na jeziku Tolstoja,
na jeziku Marqueza ili Krleže.
Nisu nam odgovorili ili nam
nije imao tko odgovoriti.
Radije su bili solidarni s nama,
i učili psovati na španjolskom,
na ruskom, ili na hrvatskom.
(Bože, kako je divno zvučalo!)
I bilo im je smiješno. I nama.
A onda smo se opet trudili
govoriti točno, pametno i lijepo.
Jezikom Nietzschea ili Blakea.
Ali tek sad, poslije tolikih godina,
znam da je psovka radost u jeziku.
Ona je i bol, i tuga, vrisak i očaj.
Ona je i ljubav i mržnja. Strast!
Ona je onaj neodrasli dio jezika,
višak jezika koji drugi nemaju.
Ili imaju, ali se njihov višak nekako
drukčije zove. Možda Sofokle,
Tacit, Šekspir ili Goethe.

NEKE PJESME U NAŠIM KNJIGAMA

Neke pjesme u našim knjigama nismo mi napisali,
čak ne znamo ni otkud one tamo.
A tu su kao nekoć davno u obiteljsku Bibliju
ubačen tek ubran list ili otkinut cvijetak, pa potom,
kao u herbariju, osušen i zaboravljen kroz godine duge.
I više se nitko ne sjeća tko ga je tu stavio.
Neke od naših pjesama napisala je milenijska ruka,
neko daleko, tamno i nama nepoznato iskustvo,
glazba sfera u dodiru s paučinom naših života.
I sad su tu, naše a nisu naše, kao osušen cvijetak,
kao svjedok, nesvjesni svjedok, obezličan
u vremenu, u prostoru, u sudbini. Vječan takoreći.

Husein Hasković (1955)

NEĆE GA PJESMA

Buljubašu Veja, Jukina oca,
nije htjelo obično zrno –
i zrno je imalo biti spram junaka.
Komite su salile zrno čista zlata
kako bi izdrli srce iz junaka.
Pretekla tek riječ naustica –
nije se znala u pjesmu odjeti,
ili je tražila pjesmu od zlata.

Otkud u pjesmi Bajro s Meda!

Insan može ostati bez života –
može ga priložiti bilo čemu.
Bajro: za života – bez providjela,
na koncu ga i kruna smrti zaobišla –
on je i smrt priložio drugom.
I smrt mu po mjeri života:
živio, a ko da i nije,
pa i umro, ko da i nije.
Širim mu pjesmu, on – iza vrata,
ni hrom se u riječ ne da,
pjesmu bi drugom da oslobodi –
snaći će se i na Onom svijetu,
tek, u pjesmi će se izgubiti.
Možda je tako i najbolje –
da mu i pjesma bude bez njega.
Ili – da bude s onu stranu riječi.
Kanda bi ga zlatna riječ ubila.

VESELICA

Majkina priča

Samo džanarika ima dušu.
Ona sa prvim plodom pohiti
da prekine proljetnju suhotinju
i zalije sasušena nepca.

Na Veselice ne bi džanarike,
već samo jedna trešnja crnica:
izbehara kad snijezi s brda odu,
zacrni se kad se žita zabijele.
Pod njom sam prohodala sa godinu dana,
pod njom sam sebe našla.
S njom i zarudjela.

I žudjela da mi je samo do prve grane,
da ne živim od onog što mi bace vrane.
Kad sam bila na prvoj grani,
nisam se na njoj ni okrenula –
bila sam već u vrhovima.
Pustila sam da vrijeme mimo me teče.
Veče, kada je padalo na zemlju,
sjetila sam se da sidem s crnice –

crnog lica
kose pune njenog behara
stàra –
veselica s Veselice.

HRAST

Niko u gradu ne zazire
od golotinje do li hrast.
On listom ne porumeni ko stid,
niti promijeni boje.
Sprljeno mrazom, lišće
samo se skvrči i učavi.

Ne kolaju sokovi, stala krv –
davljenički se drži mrtva lišća,
u kožuh da se njim zagrne.
Tek novim pupom list odbaci,
da povije njime klicu žira –
i s nevida se ogrne zelenju.

I nije to od studeni –
većma od zazora
da se ne kaže nag.

Hrast je moj otac.

KOMPAS

Ma i stored zašlac skitnik
u ovoj bosnjačkoj zemlji
nikad izgubljen nisi –
zemlja je ispisana biljezima.

Ne gledaš u sunce, vid će ti sažeći,
crn, sve ćeš crnijem zrjeti,
ne bišćeš nebo, ako ga još ima,
ne tražiš zvijezde Sjevernjače...
Gdje god te noga zanese,
usput prosuti nišani bijeli –
sa pravcem sjever – jug.

Zagledan u ruke, u sebi proučiš,
pa kad ih licem svedeš,
za putem se okreneš.

Ono što, mniš, najdilje je
za leđima ti na te čeka –
na pravi put da te izvede.

Hadžem Hajdarević (1956)

RUŽIČASTI MJESEČAR

Jagomir, Sarajevo

Sa dva, sa pet, osam, sa stotinu debla
hrastovih se ljubim sred uštapne noći.
Ne znam otkud idem, kamo mi je poći,
nesanica gusta u kosti se slegla...

Odasvud zrikavci: bjesomučna zuka
sjecka ludi prostor u tople kristale.
Sve živo i mrtvo rastvorilo žvale
pa pjeva, sijeva, skače uvis. Muka

već stišće mi prsa, rovi sve do mošnji...
Istom, iznad krošnji zvižde đavolice
u proljetnoj nošnji – ko da su u prošnji

carice nebeske. Ja uklanjam lice
od svjetlosna trnja, gledajuć vrh krošnji
iznad kojih lete sve ljudskije ptice...

SLIKAREVA RATNA LJUBAV

Dok stubama slazi, ovlaš dlanom mazi
ogradu hladniju od zmijine kože.
Čuti da sve može i da kućni vrazi
nisu kadri da se s njenom čudi glože.

Prošetat će stazom koja vodi k moru,
izmišljenom ili stvarnom – sve je isto...
Dat će kosu čistom vjetru da, uz goru,
razvihori miris... Sve te trene kistom

povezat će slikar čija ruka istom
vuče nit svjetlosti niz stube... na vrata...
Kad sijevnu, ko vazda, svojim nožnim listom

i koraknu u dan pun prhkoga zlata,
cio dan, pod kistom, snažno je zablisto
- kao da je sišla s tisućega kata...

VALI

Ribarski sonet

Vali, lavlji, slave, love uz obalu
tople gležnje, nježne vlasi pjanih vila.
A labuđi lahor s pjenom pravi šalu –
oblikuje od nje Venerina krila.

Vali plavet slave? Pučina je pukla
diljem horizonta. Kroz indigo sneno,
sram je opjevao kad se zora svukla
i bljesnulo kopnom njezino koljeno.

More zna da ništa neće mimo njega
proći. Zato vale pušta neizmjereno
da pokažu radost: život je od svega

čemu se nadamo, i služimo smjerno.
Kroz val lavlji teče silina brijega
Venerina, kojem doranjamo vjerno.

Brela, 24. VII. 2003.

PREPOZNAVANJE

Zalud tražiš izlaz! Kuća je bez vrata.
Prozori su, kradom, zazidani – jučer.
Krov je previsoko, izvan rukohvata.
Ostalo je samo da progutaš ključe

i otkriješ brave u srcu dok tuče...
Hodnici su mračni, puni znoja, vonja,
guste straha što se u zle uzle suče.
Židove i lica osula je tonja...

Ne znaš kamo krenut sad, oholi vuče?
Mrak osvaja prste, riječi, i volju.
Demoniski potoci ispod praga huče;

neki drugi vuci krotke ovce kolju –
stjerane pod strehe, avlijske obruče,
namamljene tvojom mikrofonskom solju...

DŽAMIJE U SARAJEVU

I.

Džamijske munare! Božji uskliknici
nakon vrhunskih Poruka i Teza
koje pomno štite bogougodnici
od zemaljskih zamki, pošasti, herezā...

Da bi ih *vidio*, moraš se odmaći
a da bi ih *čuo*, moraš prići bliže,
makar načas bio od sveg živa kraći
i prašku svog bića nagnao da stiže

mujezinov poziv: sponu općeg mira
i zemaljske strepnje. Šta nas još prožima
kad ezan međ smrtnim evlije sortira

i zove drveće, insekte i ptice,
sve što još u sebi Višnjeg Svjetla ima,
da ohrabri dušu kad Mu vidi lice?

Ferida Duraković (1957)

POHVALA DRVETU ISPRED KUĆE

I ti ćeš umrijeti
kao što je umro Lee Marwin!

I on je stvarao čist zrak
kao ti.

SPISATELJICA SAGLEDAVA DOMOVINU DOK UČENI POSTMODERNIST ULAZI U NJEN GRAD

Surovo i dugo ponavlja se sve
i sve se dešava po prvi put:
lice mladića čiji je život čitavu noć
oticao kroz tvoje ruke, kroz rupu
na njegovim leđima.

Lice vojnika
kraj autobuske stanice, otvorenih očiju,
gdje se zaustavilo pitamo majsko nebo – *Izmišljaš*,
kažem – nije to mirno i daleko lice Historije.

I jezerce krvi: usred jezerca kruh
natopljen krvlju kao u jutarnjem *mleku z bregov* –
Izmišljaš, ponavljam, opet po prvi put:
olovnu sarajevsku glinu što pada na dječakova
velika stopala u Reebok patikama
na prekratkom tabutu od ormarskih vrata... Ne, tebi
ne treba vjerovati, ti stižeš iz srca
tame što je pukla i pokuljala u dan.

Nepouzdan si svjedok, pristrasan pri tom. Došao
zato je Profesor, pariski sasvim:

Mes enfants,
počeo je, i prsti njegovi ponavljali su:
Mes enfants, mes enfants, mes enfants, usred
Akademije nauka sijede su glave mislile
samo o njegovoj košulji do vriska bijeloj...
Mes enfants, ovdje umire Evropa. Potom sve je
u film poredao, u slike, u riječi velike, kao
histoire, Europe, kao *responsabilité* i, naravno,
les Bosniacs. Tako se, eto, gleda u lice Historije,
ne kao ti: u sirovim neodgovornim ulomcima,
u snajperskom hicu što se zabija u lobanju,

u grobove koje je već pokrila neumorna trava,
u tvoje dlanove položene preko
Edvarda Muncha, koji je i sam, jednom,
izmislio sve, uzalud.

Za B.H. Levyja, sa šakom soli 1993.

NESTAJANJE DOMOVINE

Prvo je bila talijanska lutka na bračnom krevetu prekrivenom bordo
pokrivačem
preko kojeg se prebacivala *koperdeka* od bijele čipke.

Kad je domovina počela da nestaje, lutka se preselila u srce što boli,
a bračni krevet izgorio je zajedno sa *koperdekom* i kućom.

Onda je bilo more: ti si bila mala, a ono veliko plavo.

Kad je domovina počela da nestaje, ti si bila velika i stara kao bol,
a more se smanjilo do Neuma i postalo krvavo.

Zatim je bilo narodnjaka, kojima je sve bilo u šaci. Patila si
zbog pogibije Silvane Armenulić kao da ti je majka.

Kad je domovina počela da nestaje, nestalo je, napokon, i Silvane,
koja uostalom i nije bila Silvana nego Zilha. Narodnjaci su otišli:

patili su i pjevali o svojoj domovini daleko od nje, što dalje, toliko daleko

da se rat koji je buknuo smanjio u njihovom pogledu na ništicu, i time prestao da bude njihov a postao tvoj.

Bilo je i kolektivne smrti, ali samo u knjigama: logori su bili noćna mora djedova i roditelja.

Kad je domovina počela da nestaje, Srebrenica je postala tvoja noćna mora. Djeca su ostala pod zemljom, a djedovi i roditelji sklopčali su se među srušenim zidovima kuća, umirali od stida i odbijali da odu.

Na kraju, bila je tvoja ulica, strma kao put u komunizam: juriš na gvozdanim sankama, s vrha do dna, kao da sanjaš, misleći o tome kako će ti neko jednog dana u uho šapnuti:

– *Ja vas volim, Nađenjka!...*

Kad je domovina počela da nestaje, sjurila si niz strmu ulicu posljednji put, zajedno s komunizmom, odvođeći djedove i roditelje, i njihove djedove i roditelje, što dalje od plamena koji je, napokon, zacvrčao i ispekao plastično meso talijanske lutke. Lutka se preselila u srce što boli, s plamenom koji je tri duga dana radosno gutao tvoje knjige.

Knjige su vikale za tobom:

– *Rukopisi ne gore! Rukopisi ne gore! Ja vas volim, Nađenjka!*

Od svega je ostala država.

Domovina je ionako bila *démodé*.

OTAC JE ZBUNJEN OD PUTA KOJIM HODI

Tren prije smrti 2005.

Ima, Boga mi – boga s malijem i s velikijem slovom – godinâ I godinâ kako krenuh u svijet. Majku, udovu blagu, Ostavih s četiri živa i četiri mrtva čeda. Polovina, Dakle, život, a smrt pola druga, već bijaše u dragu

Mi dušu u ranom dobu ušla. Od dušmanina stranog To četvero ona sačuva s lavorom govana u kući što je Proglašiše kužnom: tako se, vidiš mi ti, život od probranog Gada znade spasiti njime samim! To, vidiš, dvoje

Taj dual – dva lica jednoga kala – pomože mi da bez nje prije roka Ne ostah. Pa, vrativ se kući iz vojne, četrestpete, na jedan i dva dana, Jastuk ušljiv nadoh, a na jastuku: kosa mi sestrice vrâna Spava ko crna zmija, a seja kućom, tifusar, razrooka,

Radost materi čini pričajući svima tek njojzi svojstvenu bajku O tome kako će, jednom, imati hrane svako, i svakom

Toliko će je davat da više nikad nećeš rođenu svoju majku
Glodat ko gladno štene... Ljudi su, potom, neki, s petokrakom,

Došli u našu kuću. Trumanova su jaja, patike bijele, i so,
I nekakav gospočki kućni kaput, i sahat su donijeli,
I lijek nekakav od kojeg seji rasli su kosa, i mašta, i za sve to
Ne rekoše *Daj!* neg' *Evo!* I moji tad prvi put jeli

Kruha su bijela, k'o kolač, prismaćuć ga sa tvrdom
Kukuruzom i s vodom. Svi sanjat tada smo pošli
I nikad nismo ni stali, sa povelikim brdom
Od godina i bola u duši, cijeloga vijeka pola. Onda opet smo došli

Do ruba zbog ljudskoga gada – na kraju dvades'tog vijeka!
Al' više ni majke da me brani, ni seje da mi gudi
Ne osta na svijetu ovom... Ama ni čestita čovjeka,
Ni žene, ni Božjeg stvora, sem djece – velikih ljudi

Što postaju sve manji kad bivaju sve viši!
Sačuvaj, mili Bože! Sve ovo naopako se krenu:
Najpametniji postaše tihi, i mudri najtiši,
A zli s margarca na konja popinju se u trenu!

Al' vidio je babo, prolazeć kroz svit ovi kao što čine gosti:
Prošao život je kroz nas k'o kroz mrtve vojnike...
I – nikom ništa. Tek: djece nejma pa nejma... Ostadoše tek kosti
Što pašče glode ih po gori i po dolu... Ni slike

Od te djece, a kamoli im smijeha... Ni ruke da te smiri
I da ti nadu u bolje mladošću svojom dade.
Samo se gadost i kuga, od usta do usta, širi,
Od srca pa do drugog, bez Boga i bez nade...

Meni je, da kažem, dobro. I dobra vidjeh tãman
Onoliko koliko moja djeca neće ga vidjet šale.

Ne živjeh ipak život ko ovca i uzaman!

Dubravko Brigić (1959-1998)

NOKTURNO

Podrum. Pljusak. Pasijans – andol pijanca.
Sreća: još mogu prepoznati kad grmi!
al noć sve duža. Noć je puštena s lanca,
dugo se patilo u plišu i srmi.

Sva Božija s lanca puštena je tuga:
mom znancu s gitarom desna ruka fali!
Neba glas, crijeva – to sad je za me fuga.
Noć puna. Samo – da li to grmi? Da li?

KAO SVIJET I SAKSAFON

Kao roščići kamufliranjem podmladenog davola,
tornjevi se, kao barokni, banke, u mrak
zarivaju. I krov je njen, pod kasnim neonom,
tirkizno zelen, nesvjetovno sasma, kao dvorac
u nekom Dizniju crtiću – gdje duh prebiva
zao. I sijalice, jajima nalik, u krošnjama, mjesto
lišća, gore, rasipnički – kao da je Božić,
a dob je Uskrša – proljeće valjda. I sve je,
u ovom svijetu stvari – kao. Kao tek nisu
čemer i čama, i smrt: u kostima, u snu, u biću
besmrtnom. Jer sve je ovdje, pomislih, za me
tuđe, kad u ulici Granville, trolejbus dok čekah
saksa se melankolija, poput zlata, izli
na me. I kao da, za tren, mrtvu čujem pticu:
u puni udoh trolejbus, kako čovjek sretan,
nakon rata, u svoj pusti vrt,
il u grobnicu,
uđe.

DJECA S ISTOKA

Tenk u kapi rose, trošno veče,
oduvijek je u nama. Do kraja.
Pećinske drhte sjene. I teče
Krv ko voda – istočno od raja.

Avlija Bjelava, snježno veče,
behar se ruši na očne kapke –
dok tuđom krvlju djeca se liječe
rogato grmlje navlači šapke.

Istočni Hestings, prokislilo veče,
oko bez neona, nož i droga –
djeca bez djetinjstva u snu ječe:
vrag se leže iz usnulog Boga.

Kad odrastu – drugare iz “žmire”
djeca će klati, djeca će klati.
Pogledajmo: u nas vrazi zure
iz oka što pati. Koje pamti.

KOLIKO JE VELIKI TUMOR

Dok me zrače među sestrama,
među komedijama,
nešto o novom filmu.

Prošao sam pod cerekom,
privikavam se na ekstazu muzike
(prošao sam 15 hiljada ljudi od pepela!)
Dok spavam zijevam, zijevam od tumora,
dok ležim ne žurim se:
pod ovom ću zastavom ležati
prostrt kao leš: sklopi ruke do doba kad treba:
spavaj moja krvi, taj grob je moj i ja sam njegov.

Na moj grob slijeću golubovi mira:
sve je bilo na svom, sve će biti na svom

Sve, i tama!

BOLESNIČKA POSTELJA

– Amen,

žena u kutu stenje.
Anđeli izlijeću iz njena daha,
iz njenih leđa povrijeđenih.

Do nje Talijan “Come sta”,
čujem, dok zavoje s ruku,
kao listove kupusa, odmotava.

“Ja želim seks” govori djevojka
do mene glasom
one koja ne oprašta.

Slušam sa svog kreveta,
kome je od nas najteže,
ko od nas nema budućnosti?

Grije me tuđa krv
anđeli lete oko mene
krv je čovjekova jedna jedina!

Amen!

ZLATO KANADE

Predragu Matvejeviću

Odavno već zrak sam, a valja mi tek mrijeti,
miris po miris dječastvo sapiru kiše:
trule čula; eterska java – život prijeti.
Tek u snu lovor, sol, drevna riječ zamiriše.

Rijetko, stog, jutrom razgrčem store.
Šta gledati? Ocean, zvijezde ocvale?
Al' jednom ko da začuh: šumi, šumi more.
Pročurih, kad u staklu – pliva E. Montale.

“Mediteran” šanuh. Il' jeknuh: “Poezija”?
Cvat kupine iz ruine, sipine kosti,
lovor, koza – množina a kohezija.
Miris gdje su znani nismo samo gosti!

Mimoza, badem, žalfija, vriješ,
majka: u kamenu maslina. Žal bjegunca
razgrnu, ko zastore, dažd. U moj pusti lijes
linu zlato: tlapnje, Bože! Gospode – sunca!

U IME OCA

Već noć gnijezdi se sred vjeđa,
već disanje prlja, gledanje vrijeđa,
(preveć je duše ukopano,
preveć odnesoše puti!),
let galeba stravi,
paniku šute stvari
I ja šutim.

Kad strah mu je snove uzeo,
moj otac tako je zanimemio!
Dvije godine nije se osmjehnuo,
a liječniku, uz “da” i “ne”, tek je rekao:
“Da mi je zaplakati, čini mi se,
ponovo bih se rodio”.

Semezdin Mehmedinović (1960)

RAT

Rat je
i ništa se ne događa –
u grad idem da nam izmolim cigarete

znam tvoj miris oduvijek
a opet mi nisi nikada bila bliže –
u hladna jutra nekada si greškom
u žurbi oblačila moje donje rublje

za deset godina nismo bili skupa
koliko za ovih pet mjeseci –
sad si u mome džemperu po cijeli dan

veseli me i rastužuje istovremeno
tvoje radovanje
paketićima humanitarne pomoći

pitam se gdje nalaziš kafu
za svaku božiju večer?

ni jednog stakla na našim prozorima nema –
iz sobe se kasne muhe
ne daju istjerati

DEVET ALEXANDRIJA

Prema mome proračunu, koji mogućno nije potpun,
U Americi je devet gradova s imenom Alexandria.
Kartografija novog
Nastala je na principu ucrtavanja
Starog svijeta preko oceanskog indiga...

Jedino tako je zamisliv
Moj put preko kontinenta:
U prelasku iz jedne Alexandrije u drugu
Neprestano stižući u isti grad.

I samo uz potpuno uvjerenje
Da je cjelina svijeta sačuvana
Mogu zamisliti pokret
Iz jedne u drugu američku Alexandriju,
Na isti egipatski dok

JFK

Nimalo ne držim do ideje kraja svijeta
Iako sam svjestan njene zavodljivosti.
Svijet postoji, jer me oči u to uvjeravaju
I ovaj ushit u kojem postajem svjestan sebe:

Polje lavande se dodiruje s nebom
I nema druge boje osim spektra plave.
Toliko lijepo, da može poslužiti
Sceni za novi komad Sama Sheparda
U kojem svaka zemaljska ideja
Nalazi svoj odraz u nebu.

Spektralna pastorala, svijet
Postoji,
Istina, kao stalno produžavanje dana
U kojem gine J. F. Kennedy

HOTELSKA SOBA

U hotelu, koji se poletno zove *Royal Palace*
Vrata sobe preko puta – stalno su otvorena:
Umireno u postelji, tijelo muškarca potmulo diše.
Mislim da umire. I da to zna.

Iz tame sobe čuju se vedri glasovi nevidljiva djeteta
Zbog čega stičeš utisak da to i nije stvaran glas
Već ono što umirući čuje na kraju
Kao vlastiti govor u prvom iskustvu jezika.

Ne znam zašto su hotelske sobe beskonačne
Tako da iz njih izlazim bez sjećanja:
Dva dana i tri noći
Putovao s Istočne na Zapadnu obalu
I umoran odbijam povjerovati
Da je kontinent manji od hotelske sobe

ZA TUGU KONTINENTA

Putujući s jedne američke obale na drugu,
Vidio sam ljude usamljene, u tugi i bijesu,
Vidio sam dobre, i one
Koji toplinu prenose još samo na prsten –

I mislim da u meni postoji sačuvan izraz tuge
Za tugu kontinenta
Kao što voz čuva sjećanje na galiju
Jer sve poruke do mene stižu iz stopala.

Hoću reći, na svakom putu
Ja sam politički emigrant:
Uvijek na tlu kojeg pomjera voda
Osjećam da ne bih trebao biti tu
I da stojim na globusu ukoso
Kao na čestitki Unicefa nacrtano dijete

On je stručnjak za govor ptica
Živi na sjeveru Californije i

Tvrđi da ista ptičija vrsta pjeva
Drukčije u različitim geografskim
Prostorima, što je obična
dijalekatska anomalija
U zimskom mjesecu on putuje

Dole u Costa Ricu da razgovara s
Kalifornijskim pticama, da umiri

Tugu vrste odvojene od doma
Ali ja nisam oduševljen njegovim darom

Jer mislim da je najveće čovjekovo
Dostignuće šutnja, otkad znam

Da se ničim ne da umiriti
tuga izgnanstva zbog tuge
Razlikovanja južnoslavenskih dijalekata

Zilhad Ključanin (1960)

O JEZIKU, JOŠ JEDANPUT

Nekad sam pisao: *mliko, vrime, svit*,
dok ne bi propjevale stvari.
Dakle, u vrijeme kad je vidit

normalno bilo blagog čovjeka
kako ljudski ni Božiji ne kvare
red, noseći oduvijek i dovijeka

glavu svoju ispod pazuha.
Potom je došao rat: stvari su
postale oči, prsti, uho do uha

na ogrlici skupljača trofeja. Ljudi
sa glavom ispod pazuha nisu mogli
nikog iz mrtvih u žive probudit.

Ne postoje više nijedna usta
u kojima *lipo* neće zaškrgutati.
Jer, poezija je suha kao ustav,

a elementi su ostali bez maske:
cijeli bosanski rječnik može stati
u hropac logoraša iz Omarske.

(*Bihać, 29. 2. 2000*)

ANNO DOMINI MM

Na početku svakog milenija
Adem posegne za jabukom.
Rebro i glina.

Kost i humus.
Kosti nevinih
u narednom će stoljeću

postati zmijske kosti:
doći će kroz krv,
i pogoditi naše srce,

precizno, poput pravde.
Dotad, zastave će se bojiti
očima predaka.

Dotad: pišem pjesmice,
uredne, kao kućice
za paraplegičare. Sanjam

doba u kojem se kolijevka
njihala sama od sebe.
Jutarnja krila meleka.

Zemlja u kojoj svako novorođenče
liči na Isusa Krista. Zemlja ljupka
kao poljski zahod.

I maćuhicê ispod pendžera
po kojima smo jedino razlikovali
dan od noći. Škrinja

iz koje iskače mali bog
Tir. Majko, ko to godinama
tuli u svrnut jelenji rog?

Kosti, ipak, i glina. Kosti
su pleteće igle XX vijeka.

Glina je Božji kvasac.

Milenij čitav zabacismo
za leđa, kao đubretarac.
A nijedan dan nije naš.

Ali, ubrat ću, evo, paradajz;
I to je moj doprinos da se jaz
od adema premosti do Adema.

ISTOK JE UVIJEK DESNO

(Tuzla, 1993.)

Proljeće kasni dvije godine.
Jedino zelenilo što katkad mine
vojničke su bluže.

Ledenice, doduše, daju
infuziju zemlji: suza do suze.
Al' oči koje u nebo gledaju

ne čekaju sunce nakon kiše,
već svjetlost što se jednom
pojavi – i nikad više.

Istok je uvijek desno.
To znam. I da neko briše,
znam, u svijetu moje mjesto,

i bol pretvara u kovanicu.
Ipak, moja sudbina je mala
Knjiga ušuškana u hamajli'cu.

Sanjam: sa duboke slazim gore,
a djeca kraj puta nude jagode
u šoljama od lijeskine kore.

Dovoljno je da visibaba prokine
snježnu skramu. Da poljubim
svoga meleka na desnom ramenu.

(*Bihać, 8. 2. 2000.*)

BOŽIJE DRVO

Tamo, gdje vjetar miješa
kosti i kreč
krikove i romor kiše

plijesan nagriža stvari
koje su nekad bile
nečija želja

na javi
u snu
na ahiretu

gdje se sudara
dah ubice
sa dahom žrtve, i cigla se osiplje
kao štaub po dječijim kolačima

tamo, gdje nema zore
ni bijela dana, ni lica
da se izmjeri s licem danice –

izraslo je drvo:
nijednom drvetu nalik
sa lišćem bez šûma

i granama okrenutim
prema istoku –
plače umjesto svih nas.

(Bihać, 29. 9. 1999.)

ZNAMEN

Hamo Pupovac
Titin prvoborac
izašao je pred četnike

okićen ordenjem
kao da je pošao na smotru
svoje Prve muslimanske

I rekao:
ja sam Tito
ovoga svijeta

Četnici su se nasmijali
i odveli ga iza taraba
seoskog greblja

Posljednje što je vidio
bila je petokraka na čelu
onoga koji ga je zaklao

(Ljubljana, 20. 8. 1996.)

Dragoslav Dedović (1963)

MRTVI IZ BROCKHAUSA

dječaćka frizura je čini vitkijom
ali razdjeljak je na pogrešnom mjestu
ženski nemilosrdno zuri u ogledalo i
ucrtava sjenilom za oči debele brčiče
kao adolf kaže i iskrivi lice u
neodoljivu grimasu mržnje
smijemo se dugo i okrutno

trenutak savršene lakoće
na kojem nam zavide
svi mrtvi iz brockhausa

ŠVAJCARSKI VOZ

da me vidiš majčice u švajcarskom vozu
osam godina daleko
za svaku godinu po kilogram sala
krupan sam majčice i ćutljiv jer
velika se tuga s vremenom stvrdne
u sićušno zrno soli pod jezikom i isuši usta kao joint

da vidiš konduktera u švajcarskom vozu
pokazujem mu kartu i oči nam se okrznu
on kaže *merci!* a ja samo kimnem –
ovdje već sporedne rečenice
prikuju glagol uz svoj kraj i
ljepše je ćutati

gle majčice nakon kiše
od bezljudnih postaja ka zaseocima na planini
odmotavaju se ceste poput rolni mrkog toalet-papira
a u oblake bih mogao zagristi kao u gužve šećerne vate

nasloni ovaj pjesmuljak kao razglednicu na vazu
kada ugasiš televizor i u sobu nahrupi
gusti bosanski mrak neka sa lažne pozlate
blago zasjakti moja odsutnost

ZAVIČAJNI ŠUND

prekoputa praznog kafea
na vjetru se talasa bršljenom obrastao zid
čisti ritam & blues reklo bi se
to će pred noć u grad donijeti kišu

a u unutrašnjem uhu zatreperi
kao lampica sa praistorijskog radija
jeftini kafanski zavičajni pjev
duboko iz prozorskog stakla tvoj odraz
mutan poput lica teroriste pod čarapom
nasmiješi se vučje – i u lošoj je muzici
dovoljno svjetlosti da lijene ljigave sjene
u svakom – u svakom ko još pamti –
otpočnu trbušni ples

treba im dati dovoljno vremena da iščeznu
da prije no iščeznu za tren izmire
odvratno sa uzvišenim

Köln, avgusta 1999.

PALAIS JALTA

Katolički svećenik iz Boke
Prebire po klaviru a bivši dragovoljac
Naduvan šalje sisatu emigrantkinju u
Pičku materinu – on je nepročitani pisac

A ona poznaje njemačke izdavače –
Sarma je odlična a vino špansko
Ltd.

Sa nekakvog neba gleda me Jasko
Ljevoruki plejmejker kalesijskog *Jedinstva*
Na kamionu sa leševima
Brat ga je prepoznao po *najkama*

POMRLI OD SMIJEHA

Posljednjeg predratnog ljeta
Duvamo na terasi iznad Ohrida
I smijemo se do iznemoglosti.
Kelnera smo prozvali Biljana.
Momak će to uzeti odveć lično
I neće se više pojaviti.

Trava ti ponekad pomogne da
Vrijeme posmatraš kao mreškanje vode

I mjesečinu – zlačanu riblju krljušt u mlakoj tami.
Niko nije vidovit dok se smije inače bismo
Vidjeli leševe kako iz svijetle budućnosti
Plutaju ka nama, po sličnoj vodi, u sličnoj noći.
Sa zida restoranske kuhinje kroz užareni prozor
smješka nam se mrtvi Tito, djetinjstvo je
dalje od pleistocena, a ruke stranaca
još nisu navukle pamučne rukavice
da finom četkicom očiste suhu ilovaču
sa lične karte.

U međuvremenu – smijemo se.
Dabome, smijeh nije vidovit
I nikoga, da nagovijesti toliku smrt.
Uozbiljimo se samo da kažemo:
Šteta što Biljana više ne donosi piće.

Damir Uzunović (1965)

LUDACI

Ti si ovaj svijet smijući se stvorio.
Sve ti pjeva pjesmu zahvalnicu,
Ali koji ono hodaju
Kao da su ih tresnuli budaci –
Ti kad kažeš Hajd' ovamo!
Oni ne slušaju, to sigurno su ludaci.
Mada su ono jedino
Što nisi stvorio
Mada je ludilo jedina zemlja
Iz koje si se prognao, kad sastaviš ih
Zajedno pod jedan krov
Nijedan red od njih bolje te ne služi.
Vidio sam – ugovor si s njima raskinuo
I u ruke, u mahnite oči
Sudbinu im vratio.
Eto nečeg što pored tebe besmrtnog
Kraj svoj samo bira i traži.
Da l' u sažaljenju ili divljenju
Ludaci su ono jedino čemu si dao
Da te vidi, ne cijelog al bar onako
Kako igrač vidi pikovog kralja.

INTERVJU

Patriotizam? Kao vanredna emisija vijesti, traje kratko ali u naletima.

Naše žene? Lijepe i čiste. Pripremane su za svijet koji ne postoji. I to još uvijek traje!

Odlazak iz grada? Jer su pod njim izvučene cigle? Mi smo njime zapravo samo plašili nama drage ljude.

Zašto vic? Da se bar nešto ima nasmejati umiranju.
Bojim se da ćemo živjeti kao Žeriko, kratko i samo onu bolju polovicu života.
Ponekad se čini da u to pola spada i rat.

A. Sidran kaže nakon povratka iz Pariza: Moja crna, zemlja je crnica. Tvoja crna, crna je rupa u svemiru.

Nagnimo se malo, jedan prema drugom: Slušaj? Ženske potpetice. Šuštanje odjeće. Prigušen smijeh koji otiče u rupe na lijepim austrijskim fasadama – sve to nepogrešivo najavljuje kišu.

A po čemu bih htio da budem poznat? Prosto, da budem taj koji će izmisliti Lahko prenosivu dasku za premoštavanje oslonaca nekadašnjih klupa.
Ili taj, koji će pomjeriti policijski sat bar za još nekoliko poljubaca na haustorskim stepenicama.

KASNI JEZIK

Kasni jezik! Riječ smrt kasni za smrću, riječ život je pismo generala u džepu mrtvog vojnika – tamo se moli njegovo izuzeće s fronta.

O čemu ćeš mi pričati kad kažeš da grobari umjesto slova "S" na nišane stave obrnute petice, pa kao da je usred imena oštar srp ili kosa.

Ne maši rukama već reci šta hoćeš
da kažeš sa dvoje staraca
koji pehlivaneci uz strmi nasip
ne vide da pred njima
leprša jedan leptir.

Šta ima u tom da požuriš sa ovog
mjestu na ono drugo, ili naprotiv,
da usporiš. Najradije da se ukopaš.

Koliko jezik kasni tamo gdje čitav
život stane između: "Nije došao,
mora da je pogođen!" i "Gle! Živ je!"

I šta hoću da kažem (dok jezik kasni
kao voz iz prošlog vijeka)
da kažem kad kažem da te volim.

TOLIKA JE LJUBAV MEĐU NAMA

Ako te budem zaprosio
Bit će to u ljeto.
Okupat ću te, obući u bijelo
Kao da ćeš mi na hadž.
Takva ćeš biti
I bit ćeš zbunjena i neispavana
Jer si me svu noć gurkala
Jer ti je ovo prvi put
Jer bi te mogli i za magarca udati.
U džep ću da stavim
Srebrn prsten mali
I kad nam se da znak
Ja ću kleći
Sandalu tvoju boje pijeska svući
I staviti ga na prst domali,
I tebi će biti svejedno,
I ti nećeš ni primijetiti
Tolika je ljubav među nama.

Miljenko Jergović (1966)

DŽENAZA JEDNOG REVOLUCIONARA

Ispred Madrida za Republiku samo što nije pao, pod Prozorom ginuo za
komunizam
I uvijek bi ostao živ, jer se Hanifa majka tako usrdno molila Bogu da se nije
usuđivao
Ni on: kako ubiti sina kojem svaki korak molitve prate, a ne vjeruje u boga i
protiv
Njega Se bori, to Hanifi majki učiniti mogao nije, taman da ga po sto
puta nema
Umrijet će sinovi nakon što majke već budu mrtve, takav je u čaršiji red, od
Madrida
Sve do Darive i do Staljingrada do Višegradskih vrata, a onda će i njega
Partizana i Španca, u zemlju spustiti ruke od srca, i neka je rahmet toj čistoj
duši.

IZGUBLJENI PRSTEN

Moj bratić Rudi u Fojnici ispire zlato
Obuče čizme, zagazi rijeku, pastrmke ga u korak znaju
Jer svakog ljeta, čim juli je i august
Moj bratić Rudi u Fojnici provodi godišnji odmor
Rijeka i mjesto isto se zovu, a nekima to je čudo
I razlog dobar da zbunjeni budu
Od zbunjenosti on ovaj svijet liječi tako što ispire zlato
Umjesto da lovi ribu, da bere jagode i među bukvama traži gljive
On skuplja zlato u rijeci koja je zlatna bila
A danas više nije, jer su tragači izgubili vjeru
Moj bratić Rudi ima vjere da ju po crkvama prodavati može
Kad dovoljno zlata skupi, prsten će mu iskovati
Najbolji zlatar čaršijski
Da ga noću niz ulicu našu baci
I ko ga nađe – njegov da bude

FURDA

Kad djeca mu loptom razbiju prozor, Furda u pidžami trči na ulicu i psuje
narod
Milicija jedanaest puta dolazila i uvijek ga isto pita: kojem narodu, druže,
oca i majku
Drži u ruci olovku i blok, pa kao konobar u najboljem restoranu, mami
Furdu da kaže
A on isto: narodu boga i mrtvu majku, narodu sestru, oca i sve po spisku
I neka mu se zatre sjeme, i neka ga munja spali, i život neka ga jedu crvi, ali
nikad

Evo, dvadeset godina u našoj ulici živi, narodna ga milicija namamila nije
 Da narodu kaže ime, misliš li ti na radni narod, misliš li na one koji se
 križaju i krste
 Ili one koji klanjaju, koji narod za razbijene prozore kriviš, morao bi to
 Furda znati
 Ali on neće i neće, a ne možeš hapsiti onoga koji nacionalnu mržnju širi
 A da nijednu naciju spomenuo nije, za takve zatvora nema, ni ludnice u
 društvu ovom
 I državi, koja za svaku mržnju kaznu ima, osim za Furdu koji kao
 sirotinjska, majka
 Svakome jednako dijeli

STVARANJE SVIJETA PO HALJITIJU

Mrznu se kaćuni u bridima dok Haljiti na avliji cijepa drva, majstore slušaj
 Kako je počelo i zašto smo nas dvojica tu: Bog je Svijet stvorio kao Ženu
 A oni su rekli: nećeš ti nama soliti šerbet, ako si jači, nisi nam Staljin
 I tako su Svijet za muškim učinili zato su degenek i rat od ljudi, a ne od
 Boga pošli
 Bog je čovjeka stvorio kao Šiptara ili Ciganina, kojeg od njih to ti ne mogu
 reći
 A on je rekao: ako si me od blata napravio, nisi mi iz oka ispao da me u
 mojoj kući vrijeđaš
 I opsovao je Bogu šiptarsku majku, a Bog se pomirio: dobro, odsad goni po
 svom
 Zato Haljiti cijepa drva i zato se ljudi plaše da će im dijete vašljivo biti
 Ako mu Haljitijevi prsti maknu suhi list niz kose, eto, tako je, majstore,
 počelo
 I zato smo nas dvojica tu, samo što ne znam od koje si fele ti, Šiptar nisi
 Ne bih rekao ni da si Ciganin i sve mi se nešto čini da te je Bog od brašna
 A ne od blata pravio, jer i takvih je slučajeva bilo i nije raj Vučja luka
 Da se od samog blata čovječanstvo stvori

KOD BLAGOJE KOJI DRUGU GODINU LEŽI U KOMI

Mirno spavaj Blagoja, nećemo nigdje bez tebe, nemamo s kim i zašto
 Na tvome čošku ničiji se ne kokaju kukuruzi, nitko ne prodaje kikiriki i
 sjemenke
 Jer nema tko i zašto, mirno spavaj Blagoja, u asfaltu četiri su rupe
 Kao četiri roše za igru klikera, u njih samo tvoj kiosk stane i ničije
 Više to mjesto nije, mirno, bez snova spavaj Blagoja, ne budi se
 Ako nećeš, jer nemaš kome i zašto

BOLEST RIZE ABADŽIJE

Tamo leži Rizo abadžija, žena mu prozore ne otvara
Nikad, jer njemu dašak vjetra lomi kosti, jer njemu leptir
Proleti li, sve zglobove u staklenu prašinu mrvli,
I tako već treća godina, u perju, u svili, u tišini
Muke svoje u dušu već zna, Rizo abadžija
a doktor kad dođe govori isto: brzo će on, nema u njemu
Kuveta, žena Jadranka ne čuje to, jedna je gluha
Od rođenja, nego dan po dan, dever po dever, oko postelje igra
Na vrhovima prstiju, u bolest ne vjeruje, od leptira lakša, buru
Za nju trpi Rizo abadžija.
Pa život ne da ni bogu ni vragu, da njoj ne uzme jedino što ima
Tvoj uzdah mu lomi kosti, ne diši dok ovo slušaš
U ljubavi počiva živ i ne znam što mu je lakše: Voljen biti
Ili mrtav

Senadin Musabegović (1970)

NABRAJANJA

Prvo sam vidio, ispod rukava košulje, sahat na ruci ubijenog,
a potom, u ritmu njegovih otkucaja:
pogrbljene ljude što su mu prilazili,
svjetlo sirene, koje je u naletima osvjetljavalo ukočene face,
izborane ruke što su ga stavljale u nosila,
crveni krst, geometrijski oblikovana krv, na autu hitne pomoći,
bijelo stopalo ispalo iz nogavice, čiji su prsti bili
okrenuti prema nebu,
lice koje se osipalo u detaljima.

Sjedim u sobi i u mraku, pod svijećom, nabrajam činjenice:
svijeća u rembrantovskim sjenama dubi mi lice,
ruke se iz dosade ukrštaju, spajaju, rastavljaju,
prsti na stopalima, petoglavo čudovište, na kojem sjena prvog
prsta pada na drugi, lomeći ga u pokret,
otimaju se iz vasseljenskog odzvanjanja praznine.

TU, IZVAN NAS

Tu, usnama ti sklanjam pramen kose sa čela;
tu se sjećam kako je plava vena na njemu podrhtavala, sekundu prije
nego što je eksplozija granate zakolotala dječiju cipelicu;
tu sam ti poljupcem iznova vajao tijelo;
tu sam slušao kako ti bilo udara u tišini vazduha;
tu, između usana, urezivao se atlas tvog života
kao čvornata drška štapa u ruci usamljenog starca;

tu smo se zatvarali u kutove samih sebe, dok smo gledali vrapca
kako se skuplja u pokislom perju;
tu si, u crvenoj cipelici, skupljala prste nažuljane šiljatim kamićcima;
tu je prolaznik istegao vrat, kroz bijelu kragnu, da ispod
svilene bluze vidi ples tvoje dojke;
tu je po mojim usnama klizio ukus jabuke, zbog koje nas je Bog
izgnao iz mene, iz tebe,
u ovo ovdje.

POROĐAJNA

Geleri rastavljaju ulicu u bezbroj fotografskih bljeskova.
Izmrvljeno staklo odražava crvenu dugmad na bijeloj košulji.
Iz ispale cipele vire končići ženske čarape.
Vjetar koluta bijelu maramicu u kojoj je ostalo lice one
koja je skidala ruž.
Smeđa saksija, nad kojom se cvijeće nagelo, u rušenju
se rascvjetala prema suncu.

Ulica se izostrava, sklapa sliku svojih razlupanih
prozora, rubova krovova, ćoškova odškrinutih vrata, kroz
porođajno rastavljanje nogu pogođene žene, iz koje se
čuje molitva što, spajajući prasak granate sa
unutrašnjim krikom, dotiče tišinu prije stvaranja svijeta.

SVITANJE U AUŠVICU

Jutros,
stvari su nam konačno
kroz pisak oficireve pištaljke,
što prodire kroz ispucale daske barake
šapnule svoje ime.

Dok otvaram oči,
dva miša ulaze u svoju rupu,
prestrašeni našim slijepljenim licima.
Trzaju se nogicama i stišću
kako bi se u toplini svojih tijela
hranili našim mirisima.

Slike što promiču kroz jutarnju izmaglicu:
- sve pseće šape čiji tragovi ostaju na snijegu
kao tamne očne duplje sa pogledom okrenutim ka nebu,
u kojem se bijeli beskraj leđi,
- žica električne ograde koja mojim pomjeranjem
dotiče linije neba i snijega,
u zvuku harfe sudnjeg časa,
- oficirova svijetleća značka iz koje mi
orao raširenih krila
kljuca komade mesa

ulaze u mene
kao što u dječije oči
ulazi mrak.

Dim iz krematorijuma omekšava oštrinu predjela,
stvara u njemu obrise ženskog tijela
što mi zavodljivo priča o nježnosti neba.

Ovdje smrt nema grča,
trzaja.
Sve je isto.
Svitanje i zalazak sunca su isti,
kao linija horizonta
išarana zrakama na snijegu
u koju će me položiti majčine ruke što su me doticale
u snu.

Samo red i čvrstina postoje.

POLJUBAC NA ŠAMIJI MOJE MAJKE

Sjedimo na klupi u parku.
Otvaraš usta kako bi me poljubila,
i ja u dubini tvojih usta
vidim mrak što mi se približava.

U njemu vidim
uhvaćeno šarenilo ptičijeg perja što se u
mačijem zijeku ogleda.

U njemu vidim psa,
ratnom pustoši luta,
nostalgično se prisjeća gospodareve ogrlice,
zabija njušku u sive haustorske kante za đubre,
pod bijelim zubima
rastapaju mu se ostaci porodičnog ručka
nalijepljeni za listove
pornografskog časopisa.

U njemu vidim titraj djevojke,
kako se na telefonskoj slušalici
došaptava sa svojim mladićem,
dok joj se približava poljubac snajperskog metka
što dere prozorsku foliju
u obliku razrokoga oka
kroz koje
u poslijepodnevnu tišinu sobe
proviruju:
klupa u parku na čijim crvenim daskama zahrđali ekseri
ispuštaju oblačiće boje;
vrh jablana čiji zeleni listovi ližu vjetar zvukom

jevrejske molitve;
nas dvoje po čijim skamenjenim licima krik kao opali
crni pramen kose
klizi.

U njemu vidim sebe,
u sobi u kojoj samo frižider zuji,
kako se naginjem nad posteljom majke,
čije se lice,
pod šarenom šamijom,
s dženetskim paunovima
tankim koncem izvezenim,
topi.
Dok ispušta posljednji dah
ispucale ružičaste usne joj se
uz klimavu protezu
priljubljuju.

Asmir Kujović (1973)

SVJETIONIČAR

Ka svjetlu u noći sve stvari su sjeni.
Šejtani su danju crni, a noću vatreni.

Opleo sam mrežu, oko pučine,
i vučem je, vučem, očima,
vadeći sa dna potopljene brodove
da sastavim šarene vagone.

Mjesec je nestao. Možda sam ja Mjesec?
Evo, šest koraka u jednom koraku.
Jašući, ja krotim i učim svoga konja
i tu se ne vidi: ko je kome vođ.

Neko je sad isključio ton
i zbog prehlade ne poznajem svoj glas.
Dodirujem zidove tuđim rukama.
A kada nešto krivo izgovorim,
Mjesec se skrije iza oblaka.

Svjetiljka srca počadila
od prejakog plamena.
Znojem svojim uprljana
noć dogorijeva upaljena
svjetiljka srca sjenke sija.

Zatim, izlazim iz tog trenu
i posmatram sebe k'o krpenu lutku.

Dok svjetioničar priča sam sa sobom.
Vrijeme je spalo, k'o lanac na biciklu,
i pedale se okreću uprazno.

Vrata se, sama, ponekad, odškrinu
i tako ostanu
kao na kapiji kuće u žalosti.

ŽUČ

Za deset minuta kreće akcija.
Ne znam otkud mi se toliko spava
dok granate sipaju zemlju i lice.
Kroz otvor puškarnice
vidim: jedno drvo, drugo drvo
- stupovi što drže oblake
i veo magle što uzmiče pred okom.
To je veo nad majčinim likom.

Hadis veli: Jedna noć na straži
važi kao sto godina molitve.
Jer jedna noć provedena na straži
teče sporo
kao sto godina iskrene molitve.

Kišne kapi šuščaju u lišću
kao oprezni koraci diverzanata.
Za pet minuta kreće akcija.
Jedva gledam, oči mi se same sklapaju.

RUČAK U ROVU

Ljiljani k'o tragovi kokoške u blatu,
stvrduo margarin k'o peraći sapun.

Stoječke on lovi krompire u čorbi
mlin za kahvu u futroli pištolja
poslužice u borbi.
Prsti žuti, k'o u žena, što stavljaju kanu.

Šuma je svukla maskirnu uniformu.
Za dezinfekciju mozga
tri apaurina sa konjakom
i Bosna sva ispeglana dolje do mora.

Na brdu mermerni grobovi k'o rasute kosti
oblici ruševna –
skulpture u galeriji moderne umjetnosti.

SAN VRHOVNICA

Granata mi je srušila kuću
te sam se privremeno smjestio u Muzej
sa svojom užom familijom.
Narodna nošnja iz drevnih vremena
kao da je krojena za mene.
Jedemo iz glinenih posuda koje su
iskopane u pećini, kraj Vrela Bosne.
Žene se prepiru oko Katarinine krune
a djeca prave papirne avione
sa firmom Tvrtkovog potpisa.
Dolazim tako umoran s posla
i pogledam, uzgred, slike kraljeva
a u svakog kralja zelene oči.
Djeca im doctrala fesove,
brade, naočare, ljljlane i polumjesece.
Stadoh vikati al' niko se ne odazva
moj stari drug iz škole ležaše pijan
bješe navukao kaput preko lica.
Vidjeh: sva vrata bjehu bez brave.
Pođoh hodnikom, gore, na sprat,
kad gore ona Kuća cvijeca.
Potpisah se, opet, u knjigu žalosti
tek toliko da ne budem sumnjiv.
Zatim, strčah niza stepenice, dolje na ulicu,
al' nigdje ne bješe mog šofera.

Preda mnom se sjajio Kalemegdan.

OBEĆANA ZEMLJA

Ulicom Maršala Tita – Isus te vodi za ruku.
Vodi te – kao dječaka kroz Samoposlugu;
I ti si očaran pokretnim stepenicama,
Očaran vožnjom u invalidskim kolicima

Kolone mrtvih, kolone nerođenih,
Kolone mrtvorodenih, pored vas prolaze –
I svi su tužitelji, svi su optuženi,
Svi su advokati – i svi vas mimoilaze

Isus te vodi kroz zadimljene kafane
Gdje starci-Dječaci plešu acid-jazz,
Dok glave osciluju poput atomskih kuglica
Sparene il rasparene, po zakonu čestica

Hipici u kožnim 500 DEM jaknama
Reklamiraju sumporne aure mučenika –
"Ja nisam hipik!", urla Isus,
"Ja nisam žrtva totalitarnog režima!"

Isus te vodi kroz kapije Interneta
Gdje te upoznaje sa Virtualnom Nensi,
Ona priča kako je Sotona pravi džentlmen –
“Šta će, jadnik, kad je nevidljiv...”,
Dok pripiti Petar za šankom ponavlja:
Sotona je samo iskusan političar

Preko pješačkog prijelaza Isus korača
Odjeven u uniformu vojnog trubača –
Krst raskrsnice sjeća na Golgotu

Razapet na lančiću između obnaženih grudi
neke djevojke sa Marijinim licem

Isus te doziva: Jahja! Jahja! –
Jer ti si prošao kroz vatru
I sad se zoveš Jahja

Njegov štap se pretvara u Zmiju
I Zmija se ponovo pretvara u štap –

Gledaš kako štapom razdvaja dva mora
I probija put kroz radio-talase.

MEKKA

Ima jedno djevičansko mjestu u meni,
odasvud popločano bijelim mermerom;
vidljivo samo kroz
zasljepljujuću čistotu sunčevog svjetla

Prijatelje prepoznajem
kad lica okreću
ka tom mjestu u meni.

Dotičem ga bosim stopalima.
Osjećam njegovu toplinu
pod površinom bijelog peškira
što pokriva moju golotinju –
upija moj znoj i vodu Zemzema

Tu su redovi poredani
Indonežani, Iranci, Turci, Sudanci
svijaju krugove latica
oko istoka, zapada, sjevera, juga

I čujem šum kolanja zajedničke krvi,
i hiljade glasova tuđih u mom glas,
i moj glas opet budi hiljade tuđih glasova

I ti si taj koji zastupaš sve njih
i svi oni zastupaju tebe

Usnama dotičeš grumen zemlje
što ga je Adem donio iz dženneta

I svi su ovdje mladi
i svi su ovdje istih godina

Kraj česme te pozdravlja djevojka
sa stopalima najnježnijim
sa očima crnim, po danu zvjezdanim

Uzimam liru i sviram
mada nikad nisam znao da znam da sviram

Ovdje, na mjestu mog stida
spominjem se svega
nepovratno izgubljenog
dok se sjećam onog tamo, sadašnjeg.

Aleksandra Čvorović (1976)

ZEMLJA PLAMENIH PTICA

Ne bih smjela da izgubim pjesmu. Nestane li,
ugasnuće sunce u Zemlji plamenih ptica.
Moji vjerni crni psi neće htjeti
da zavijaju na mjesec i prestaće iskreno da laju.
Istina će ućutati. Veliki duh će plakati.
Ako me napusti moja pjesma,
i ode jedino Sunce koje poznajem,
odletjeće plamene ptice
I niko više neće stanovati u mojoj zemlji.
Ko bi živio tamo gdje ni lavež nije iskren?
Tada ću morati da iščeznem jer ja sam
Samo misao stvorena od muzike i svjetlosti.
A šta će onda biti sa bijelom ružom?
Samo ja znam njeno ime,
pravljeno od četiri najjača slova
donesena od zapadnih vjetrova.
Njenu bjelinu će orositi tri kapi krvi,
kristališući rubine. Ako ne bude mene
bijela ruža će ostati bezimena.
Doletjeće bijeli anđeo, sa sedam
pari krila da je čuva. To će biti moj anđeo
koji zna priču o Zemlji plamenih ptica.

CVIJET ZABORAVA

Gazila sam vodu do koljena,
kroz guste spletove golih žila,
omamljena mirisom vodenog bilja,
tražila cvijet zaborava.
Nada mnom ječalo bakarno nebo
i oblaci letjeli kao ptice.
Bosim nogama zapinjah za korjenje
i slijedih leljanje prozirne latice.
Svud oko mene, u svim pravcima
brujahu glasovi nerođenih bića.
Danima lutih komadom zemlje
lebdeći između svjetova.
Tumarah dugo, predugo
preklinjući nebo da pokaže put,
jer davno usnih tajnu
biljke što odnosi bol.
Slatka varka bludi pred očima
hraneći duševnu glad. Na plodnom
tlu niče cvijet zaborava,
ta tamna duša njegov je dar.

NAPITAK

Kada je došao poznavao je sve istorije
lažnih kraljeva. Otkrivao posljednja
utočišta druida i pričao o
ubjedljivosti afričkih vračeva.
Ona je crtala nepoznate putanje, računala
vrijeme unazad i govorila stihove
mješavinom starih jezika.
Upoznali su se na poljani gdje su,
ne znajući jedno za drugo počeli
graditi krug od velikog uspravnog kamenja.
Kad su se ugledali krug se zatvorio.
Tako su znali da nije slučajno što
oboje poznaju izumrli jezik vjetrova.
Govorio joj je o noćnim fantomima
koji žive pod zemljom, a ona njemu
o troglavom psu što zavija na vrhu planine.
Odlučiše da hram njine ljubavi bude
maglovita kula na obali tri mora.
Živjeli su izvan znakova vremena,
koje je imalo miris mokrih
stijena i osoljenog vazduha.
Kula je bila puna crnih mačaka,
pele su se po zidovima i cijepale
bijele čaršave. Niko ih nije mogao
spriječiti. Kroz kuću su jurili vjetrovi,

donosili su mirise i snove o sreći.
Ona je počela rađati mrtvu djecu.
Noću su ih njihovi glasovi dozivali.
Plakala je nad crnim pelenama

Tanja Stupar-Trifunović (1977)

KUTIJA

Poklanjaš mi praznu kutiju
Radosna plačem
Trpam sve svoje u kutiju i bježim
Sada putujem (ali samo noću)
Podijelili smo grad na tvoje osvijetljene ulice
i moje mračne čoškovce (tamo gdje lualice
naslanjaju na zid leđa noću da čuju srce
kuće kako damara i svoje u odjeku i da ih
otud ispuni toplina koja im je zabranjena)
Učim od njih
Prislanjam leđa na zidove tuđih kuća
i kradem
Čujem tanjire čaše vodu glasove
Čujem ljude i kuću kako im jedno
srce damara i svoje srce u odjeku čujem
Sve to brzo strpam u kutiju i bježim
Poslije slušam kako jedno veliko srce
u kutiji jako udara

LJUBAV

Otvorila si jedno oko
I ptica je izletjela iz ptice
Otvorila si drugo oko
I sunce je iskočilo iz sunca
I to je bila ljubav
I plašiš se novog otvaranja očiju
Jer ne znaš ima li još ptica ima li
još sunca
U tebi

IGRA S LUTKAMA

U sobi
nižemo plastične lutke
na konopce svuda uokolo
O ovoj magiji ne znamo ništa
iskustveno smo prazni

kao ni Bog ne znamo
imamo li dobro opravdanje
za krajnji cilj
A one vrište
uvjeravajući nas da su žive
Ti nag bolje razmišljaš
Kažeš
"Ma jebeš im mater
sve ćemo ih pobiti"
Divim se hladnokrvnosti i razboritosti
U krevet ulazim sramežljivo
Preplašena da ćeš pod rukama osjetiti
hladnoću udove lutke
Razmišljam da ćutim ili da vrištim
Tebe naša igra nikad ne zamara

Šejla Šehabović (1977)

LJUBAV, NI NA ŠTA

Za D. M.

Ljubav, ni na šta, dušo,
Nalik nije.
Nije to kao kad se probudiš
poslije dugog pijenja
i strah te bude samoće
i lice ti se tuđe u ogledalu nudi
pa želiš vječnosti.
Nije to.
Kad piješ, to je samo vino
i samoća je jedino samoća
A lice nije ništa nego lice
svako drugačije.

Ni na šta ne liči ljubav.
Fontanela na dječijoj glavi kad srasta
prvo se raširi u dužinu
da bi se sklopila potom
Drugo su tvoji užas i strah
a to su jedino šavovi za kosti
koje uvijek mogu poći krivo.
Lobanje, ipak, najčešće opstanu cijele
a beba nema sjećanja.

Nije to, dušo, ljubav:
Posve sam sigurna –
Drugi put kad budemo pili
Sami ćemo piti.

Drugi put gledat ću tuđu djecu
Samo kroz vlastite oči.

Ničeg se neću bojati, dušo.
Hiljade oblika ima ljubav
Koja je jedna od hiljada ljubavi.

A poslije ćemo spavati bez sjećanja
Na mehki dio mozga
Koji nam se, nekad,
Rijetko, zaista,
Vrha glave darnuti može
Pažljivom rukom

Svakakva, kažu, budu djeca
koju se previše dira.
Svega se sjećaju
I ni na šta ne liče.

STANICA

U autobusu pišem pjesmu.
Pjesme nastaju od dugog puta
i zamornog čekanja.

Na stanici starac,
što je upravo pomeo čekaonicu
skupi opušak ispod mog stopala.

Nisam ni trepnula:
Svi ćemo ostariti.
To mu je posao.
Kanta je daleko.

U autobusu pišem pjesmu.
Pjesme nastaju od dugog puta
i zamornog čekanja.

Dug je, dug put
do kante za smeće.

ANTIGONA

Svuda je previše svjetla.
Unutrašnjost automobila
smrdi na zamorno putovanje,
i svi osvježivači ovoga svijeta
nemaju snage da se suprotstave.
Malko smo umorni.

Više je tužan
ovaj osjećaj
da nemaš kuda
iz kabine
prijevoznog sredstva.
Dakle:
nije toplota kriva, nego svjetlo.

I previše pročitanih knjiga
o putovanjima
na kojima je sve bilo blještavo i svijetlo,
a nije bilo vruće.
Zato se kuhamo.

Vruće mi je
i tange me grebu.

Jako bih željela
da budem
sposobna
za avanturu:
i lijepo da izgledam
na +35.

Kao kraljice egzistencijalizma,
ali počesljana
i danas.

Nakon svih ovih knjiga.

Nema kompromisa:
Sahranjuješ
dio po dio sebe
ni jedni
ni drugi
Neće ti oprostiti
Amin

SREBRENICA, POTOČARI,

9.5.2004.

Ispod marama virile su im kose.
Jedna se zagrnula sa dvije marama;
drugu je držala preko ramena. Boje se nisu slagale
Mirisala je na sapun

Šal je padao preko svilene bluze u zlaćanim odsjajima
Ruke je, držeći ga, preklopila na stomaku.

Jedna je imala ruž.

Doveli smo grupu holandskih tinejdžera
Na dva jezika prevodili

Jeste dobro putovali?
rekle su nam
Kako ste?
pitale su,
na ulazu u groblje

Lijepa su vam djeca!
Zagledale su, svako

Kasnije su rekle:
Dođite!

Zaplakale, jedna za drugom;
redom pokazale albume sa fotografijama
mrtvih
Stali smo ukруг, kao na ugaonoj sećiji što se sjedi
One u sredinu
s rukama na stomaku
Domaćinski.

Nudile su
da nas vode
Kod Hrasta
(Tamo staneš i vidiš sve gdje su doveli narod na klanje!)
I u fabriku akumulatora
gdje su vezani probdjeli tri dana.
Sinove su odveli kasnije, gladne.

Nudile su
da pokažu
kako su umproforci četnicima davali uniforme
kao jelom i pićem što se nudi, namjernika.

Jednu po jednu sam zagrlila na odlasku.
Tako se tetke grle
kad goste ispraćaju
Na vratima
Kućnim

Adisa Bašić (1979)

MOJA SOBA

Ćilim – vuna sto posto: ručni rad.
Poklon od komšinice.
Našla je na njemu
(vrativši se s odmora u Baškoj Vodi)
umrlog muža.

Vitrina od punog drveta: rezbarena.
U kući naših prijatelja,
jedino nju
(davnog ratnog jutra)
geleri nisu dokrajčili.

Krevet presvučen plišem: talijanski dizajn.
Na njemu se,
(od umora i bolesti)
ubio nedavno mamin brat.

Na krevetu ja. Mirna. Dišem.

VETERAN

Uglašeni bivši marinac.

Najbolji prijatelj: vijetnamski pjesnik. Zimuju zajedno, na
granicu prema Kambodži – nestvarna svitanja.
Svake godine, bar jedno u Vijetnam. Zna i jezik. Voli
tamošnju hranu. Prati književnu scenu.
Uglašeni američki intelektualac. Vozi Jeep. Sluša
Pavarottija. Čita Sylviju Plath.
Kroz mene gleda kao kroz čašu.

Bosnia?

Zna, sjeća se. Zanimljivo. Lijepa zemlja, sigurno.
Nikad nije bio tamo. Nikad u vojsci. Ne poznaje pjesnika
iz Bosnie. Ne zimuje tamo. Nema ni kuću. Nije se borio.
Tamo nije ubio nikoga.
A volio bi da dođe. Jednom i hoće, sigurno. Pa pričati
prijateljima. Uzbudljiva zemlja. Iako sunce izlazi rijetko.

Veteran. Intelektualac. Uglađen bivši marinac.
Jeep. Pavarotti. Sylvia Plath.
Vijetnam. Kambodža. Bosnia.
Sunce i rat.
Američki intelektualac.
Veteran –

siroti, siroti
son
of
a bitch.

MAŠINOVOĐA

Pravila službe su jasna:
da spasiš jednog
ne smiješ ubiti stotinu.

Vidiš
a ne kočiš.
Sve bliže.
Razaznaješ
lice jadnika
ukočeno
od straha
i odlučnosti.
Ne kočiš
a vidiš.
Sve bliže.
Raznosiš
tijelo jadnika
što te gleda
sa šina
tvojim očima.

GASTARBAJTERKA

Pazi svoju kosu i kožu,
kako samo skupo miriše,
ona voli svoju novu domovinu, novi posao,
sve mi želi pokazati,
nisam sigurna da li se hvali,
ali jesam da bjesomučno sakriva ruke,
izdajnički izjedene,
kaže – sredstvo za čišćenje,
ona čisti polumrtvace,
kaže – voli svoj posao,
(u staračkom domu, gdje je
na stolici, za ljubavnim romanom
ili u sramnom aktu pranja poluodumrlih
čmarova
redovno
zatiče
jutro).

ANTOLOGIJA

Mateja Matevski
Petre M. Andreevski
Vlada Urošević
Radovan Pavlovski
Bogomil Đuzel
Eftim Kletnikov
Risto Lazarov
Katica Čulavkova
Jordan Danilovski
Slave Đorđo Dimoski
Jovica Ivanovski
Otac Metodij Zlatanovski
Lidija Dimkovska
Igor Isakovski
Nikola Madžirov

Izbor Ljiljana Dirjan i
Elizabeta Šeleva

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
MAKEDONIJE**

Mateja Matevski

preveo sa makedonskog
Duško Novaković

UMANJIVANJE

Pokušaj da se obuhvati horizont
kosmos da se upije
u grudi koje pucketaju
u misao koja se širi
Svet
kroz oko
da ti gleda
i zvezdane vetruštine
ukroćene
pod nogama da ti skiče
Ali svet se i dalje širi
van tvog govora
a ti se smanjuješ
smanjuješ
u svojoj koži
u tačku
u česticu
koja se eno već vrti
sa zalutalom loptom
između sunca
i praznine

USRED DRVEĆA

Krije se čovekovo drvo
uzalud
od mraka
od noći
od oštrih koplja zvezda
Tone u bunar samotinja
davnija vedrina oka
izmamljene boje
lažljive slike
Neće pobeći zemlji
korenje
sem ako je ne ponesu sa sobom
u nevidljivosti nade
prema suncu koje se okreće
za svojom davinom
Dok se čovekovo drvo krije
uzaludno
u svom strahu i muku
pred gluvim zidom tame

ODLEPLJIVANJE

Napor da se odlepi
da se otkači
da se side
iz naručja tvrdih stvari
u prostor koje su okovale

Ti se preko njega
a kamen se u tebi opteže
preko njih si
a kroz tebe gorke trave teku

Tutkalo zemlje ne postoji
a steže li steže

Pa tada kreni odlepi se
i pođi
uvek dalje
od ograda
od zidova
visokih
Trup koji gmiže
ili misao koja se vraća
u ozračeni vazduh

I ako vetar miruje
neće mirovati reka
koja teče kroz tebe

PRIPREME

Jednoga dana vrtićemo im se
vrtićemo se svi
kriku i ritmu
pri ponovnom rađanju
straha od nove smrti
obnavljajuće
Ma bili potopi i munje
ma bili zemljotresi
Ponovo ćeš se vratiti njoj
ti
koji si je već jednom znao prezreti
Mislio si da se krećeš brže od nje
da tečeš i protičeš u tvoju buduću
i neminovnu večnost
nepresušnu
A oni su neraskidivi
ritam i pesma

kao misao i smrt
glas i tutanj u grudima
dok daleki vazduh guta tragove
šumova

užarenih mehanika
poroznog peska trenutke
otpušenih pora sna
Ti udišeš spokojan vazuh govora
i smrti

kao što udišeš tišinu
pred snom koji plavi
ispruženo polje noći

NEMAŠTINA

Govor ispod jezika tražim
ćutanjem
progutan
Posvuda samo
pogledi hladni
nepostojećih stvari
koje srce samo poznaje
Vrebajući
reka se
ispod meseca
smeška
Ni korenje neće da govori
do li koliko je duboka zemlja
Kako da se odgonetnu priče
razvejane vetrom
u proleće
ćutanje koje vezuje
kad govori
zemlja jedino
kroz moja
usta

FORME

Kreću se forme kreću se
iz svog nevidljivog jezgra
do svog nedirnutog prostora

Forme sna i noćnih mora
forme buncanja
koje se promiču kroz svoju groznicu
pipajući naokolo u sebi pipajući
nasumice
slepo
žmureći i sanjajući

Tražeci vlastite delove
Strane
linije
tražeci tačke po šavovima
da bi se sastavile iz izmišljenih elemenata
koje žele da budu forme
da postanu forme
vetra

PROMENE

I ponovo se otvara krug
i jedan breg od osećanja od uzbuđenja i misli
i svih zbivanja koje oko sledi
u dogovoru sa čulima
raste u grudima
I opet primećuješ opisuješ boluješ
veliku promenu stvari
kosmosa koji se kroz tebe prelama
kao tuga
posle nepovrata
Prah vekova
čovekova čestica
kao neke svetle senke iščezlih bića
i dragih
u vazduhu ti trepere
Igra nevidljivih fluida
neulovljivih
prisutnih odveć dugo
od malaksalosti do krika
I ne znaš više da li je to krug
koji se ponavlja
ili obruč koji puca kao oko pred buđenje
u nezabeleženoj
neizbežnoj
i nužnoj
spirali
svih vremena

ODLAZAK SVITACA

Samo je ona znala koliko dugo
gamiže po kamenu
dok joj žbun nije izbrusio
čvrsta krila

Potom sve njeno beše prepušteno
jednostavnosti sunca

Noć je odbaci u orbitu
čovjekovu
i više ne postojahu ni trup
ni krila

Samo je svjetlost tada počela kazivati
o postojanju vida

I dugo zanemeli gledali smo
kako se beznačajni puzač
pretvara
u zvezdu

USAMLJENOST

Krećemo se ulicama grada
u kome zgrade jedna preko druge
istežu svoje vratove
za nevidljivim suncem
Tropske šume
ustremljene k nebu

Po ramenima pada kiša sintetičke svjetlosti
šum od sintetike
Velika reka plastične mase nosi te
od plastičnih pelena
do plastičnog odra

O svemu se pobrinula mehanika
fizika fisija fuzija
elemenata
otetih od stare zemlje
od zagađene
Iz plastičnih grla plastične reči odjekuju
u plastičnom vazduhu
Po katakombama svetlosnim
zavija metak sirena
čovjeka tražeći

A on se kreće ushićen lepotom linija nepoznatog pejzaža
geometrijom metala simetrijom stakla
novom estetikom urbanih sjedinjenja
svokolikim sintetičkim skladom u koje počinje da se transformiše
njegovo pitekantropsko telo
u postelji točak pokretna slika zvuk
zaludno traženje svog čovečjeg lika
po hladnim ogledalima fasada

I pognut sav pod teretom te lepote
koja mu napada zbunjena čula
njegovu nepripremljenu kožu

zastaje ispod jedinog drveta krhkog zelenila
na jedinom skveru između automata zgrada
u kompjuterskom košmaru skladnog megapolisa
koji neprestano prima i izbacuje bezlične ljudske brojeve

Drvo zalutalo u samotnom proleću buke
nemoćno makar i za razgovor sa tim napaćenim čovekom
sa uzdahom njegovim da druguje
pre dodira tog glasa koji čami
na trotoaru

DIZANJE ZIDA

A može i od kamena da se digne zid
modar i siv od lišaja i mahovine
pepeljast od vatre od kreča i bura
s brazgotinama na svojim dlanovima
s dupljama od brojnih stonoga
s prištevima od žaranih kopriva
zid stamen kao zaboravljena tvrđava
ruševina koja kuka nad svojom senkom
i kad ona nestane u drugim zidovima
trag koji se ne briše ni krvlju ni snom
kamen oklesan najveštijom rukom
za ubijanje kroćenje zveri gmizavaca
zid koji može dobro da ogradi
da stegne
da pristegne
pa da ne vidi boljitka
ni onaj što je napolju
ni onaj što je unutra

Petre M. Andreevski

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

OPROŠTAJNE POKLADE

Danas svako svakome oprašta

Dan oprašta noći,
noć – danu
što joj krađe vreme.

Zemlja oprašta nebu,
nebo oprašta zemlji
što se šetkara kroz njegove odaje
i greje se na njegovoj vatri.

Vatra oprašta vodi,
voda lošoj suđaji
za ono što je rekla, pa porekla
lice da nema, ni naličje
ni svoju senku, ni kuću,
da nema gde da stane, gde da otpočine.

Danas svako svakome oprašta.

Samo ja oprostiti ne mogu
rečima koje nisu izrekle
ono što nije bilo za kazivanje...

IZ OČIJU U OČI

Gde ostade, gde postade vreme,
kad ti je konj leteo zemljom,
ko potkovana letnja lastavica;
kad su hleb i visibaba
imali zajednički miomiris,
kad su se klice izlivalale
u bujice meda i mleka,
u jata svile i kadife;
kad se iz očiju u oči gledasmo,
a tebi tvoje oči širile se
ko zora iza pauna, iza prevoja
i s njima si me hvatala, prihvatala,
ne mogavši s mene da ih svrneš;
i kad je moj stalni smeh
stalno bio tvojim zauzet
i kad je moja sloboda
stalno bila proširena tvojom;
kad si govorila da je moje telo

tvoja bašta i opština tvoja
i kad smo silazili, zapravo izlazili
među tvoje ruke, među moje;
kad su šećer i so prelazili
iz tvog znoja u moj
i kad si posle ti spavala
a ja držao ti senku nad glavom.
Ko sad da te dovabi, izbavi
iz sobe te, iz grobljanske,
ko da me pusti, da učini
mesta svoja da zamenimo?
Opet ti cveće poljsko donesoh,
vraćam ti dušu njegovu,
mислеći da je tvoja.
I razdajem slatku pšenicu,
čist hleb, trešnje i rakiju,
i crkva se puni mirisima,
tamjanom i zemnom svetlošću,
a moja glava, lice moje
puni se snegom i jorgovanima.
Oh, razlikuje li večnost
svoje visoko od dubokog,
da li ću moći umreti bez tebe?

KOLIKO LEP MRTVAC

Sunce nam je bežalo, svetlost se skupljala
ko što se skuplja rukovet u ruci,
i tvoja se duša penjala u nebo
u kočiji od zimske mesečine.
I za njom je Kliment vukao jezero
i slao munje od jegulja i pastrmki
koje vodi davahu neverovatnu dubinu...
Koliko lep mrtvac beše, gospode
da li si se razboleo od vlastite lepote
ili si zbog nje odlučio mlad da umreš?

I tvoja koža
ko prvi kožurak leda na Bogojavljanje,
stavljen preko tvog lica da ga istakne
i oči, zatvorene lale, dubine mora nekog
utisnutog da sakrije tvoju udaljenost
(kome nikad ništa nije bilo daleko)
i košulja bela, ko sneg koji ne kopni,
ko večna iskra u sedefu i safiru
koja osvetljava i vlastitu svetlost...
Koliko lep mrtvac beše, gospode...

I koliko ti je lepo pristajala boljka,
da li te je bolela ko što ti je pristajala?
Kao da si zaspao u nekom popodnevnu,

a osmeh ti još titra na usnama,
kao što titra rosa preko trave
plamen na vrhu sveće, pepeo oko žara...

Koliko lep mrtvac beše, gospode,
i koliko nam je bilo mučno i naopako
što ne mogasmo od tvoje lepote
ni smrt svoju da vidimo!...

Nego samo radost, samo radost od smrti
bila ti je vidljiva.

JE LI TO ZATO

Tužbalica za kopačem bunara

Tražio je gde raste pelin i čemerika
(sve što gorko i što se ne jede)
i tamo gde da se umiva mačka,
gde magla odlazi na spavanje,
odakle pseto može da zalaje na tebe:
- Tamo mora da protiče voda!

I ređao je strukove cveća po zemlji,
čekao koji će poslednji povenuti:
- Tamo mora da protiče voda!
Ona svugde stoji a nigde ne zastaje,
Slobodna jer nikad ne služi slobodi.
Na zemlju dolazi samo da prođe:
brod da ne stoji, seme da ne kasni,
da vatra ne samuje, ni ona sama ne bude,
u prolazu da svoju prošlost uređuje.

Posle, bez svedoka, zahvatao je od zemlje
kusao je zubima, jezikom prevrtao
i, osluškujući je, iz daljine, vodu,
slušao je on sopstveno disanje.

I kopao duboko, iznosio zemlju i zemlju
i školjke i puževe koji su pogubili
svoj put ka moru i ključ svog doma
(u vreme kad su ptice bile ribe,
a ribe su mošta bile nastanjene u pticama)
i ugalj nekih bezimernih šuma
i kosti koje su se grejale na njegovj vatri.

No čim je susretneš, voda te ne poznaje
(uplaši se, poplavi te, potplati te)
ne pušta te ona da osmotriš svoj posao.

Je li to zato što si zamutio maticu, baštinu,
je li zato što si joj najednom skrenuo putanju,
je li zato što si pomešao plitko i duboko,
što joj nisi mesto napravio, i sebi uz nju,
je li zato što si joj oduzeo zemljinu težu,
je li zato što si joj video drugu stranu,
je li zato što si joj dan izno na sam vrh,
što si ga upotrebio za ogledalo?

Mi smo ostali nadneseni nad bunarom
danonoćno tako da vičemo na tebe,
a glas nam se spušta sve dublje i dublje
i, bez tebe, nazad, opet nam se vraćao,
kao da nikad i nije bio naš,
kao da te nikad ne bi mogao pronaći.

Zašto nam nisi rekao da si toliko voleo
grob da ti bude dubok koliko je i voda?

PUST KAO MAGLA

Tužbalica za izdajnikom

I stiže doba: nesrećom da se hvališ,
od tebe i vetar da se sklanja.
Samo neki plač, jedva čujno jecanje,
ko kad kiša hlapi iznad kuća,
danju probadanja, noću slušanje cvrčaka.
I dođe: da nemaš dušu ni da umreš,
a svi da te prate stopu po stopu
i samo te kroz nišan puške gledaju.
I svako čeka, hoće da bude prvi
smrt tvoju lično da ti saopšti.

Go ko igla, pust kao magla,
kako su ti bili užarni dani,
a koliko samo u srcu studij!

I da se krećeš kao kuga, okužen:
niko da poželi da liči na tebe,
niko da ime tvoje ponese,
i voda da prestane da te umiva.
Ni prosjaka da ne možeš da zadržiš na ručku
ni kuće da ne poželi da pođe za tobom,
ni mače da ti uzme hleb iz ruke,
ni mrav, ni muva da polaze po tebi.
kao vampir od gloga da strahuješ
i samo da samuješ i nasamo sa smrću
jedino da budeš siguran da živiš.
Go ko grana, sam ko utva,

koliko su ti bili vedri dani,
a koliko na licu mraka!

Šta bi bilo sa mnom kad bi mi bilo suđeno
da ja za ceo narod svoj ispaštam
i jedino s mojim suzama i kletvama
da mogu da te ljubim i dodirujem
ne bi li tako grehe tvoje okajao.

Ali strah se oko nas još uvek prosenčava
sustiže nas po ulicama, jalicama,
ispred očiju lepotu nam krade.
Zar samo ovo da rađa ova
naša rodna zemlja, naša tamna:
da te svi znaju, a niko ne poznaje
niti hoće da te se seti?

Go ko zmija, pust kao zima,
koliko behu dugi dani,
a koliko život kratak!

KAPE I GLAVE

Bili su braća i prvi bratučedi,
prelepe sestre, tetke i strine
i neki ujakovci i prosvetitelji
i, boreći se svi za istu domovinu,
podeliše se, omraziše, zakrvaviše se,
pod tuđe kape glave svoje metnuše.
A kad su potražili kape na glavama
već nije bilo ni kapa, ni glava...

ODANDE I ODAVDE

Dodoh ti jer sam snio dva sna različita
(sad sanjam sve ono što si ti sanjala
i sanjam kako me sanjaš),
jedan san za mene, drugi za tebe,
ali nije bilo baš tako: kroz oba ti prominu
s glavom u rukama, netreputih očiju
a za tobom buljuk jaganjaca i jarića,
pa bleju pa mekeću, klepeću zvoncima, greju.
Dodoh da te pitam treba li ti nešto,
da te ne bi zbog nečega nosio na duši,
pa greške i greh moraš ti da mi opraštaš
i odande iz života i odavde iz smrti,
jer grešan je onaj koji ne daje oprost,
a ne onaj koji opraštanje traži.
Ne znam šta da radim, sem što prčkam po nečemu
što je samo sećanje tog nečeg,

i plač mi je spomen nekog prošlog plača
i reči su mi odzivi nekih drugih reči.
Tražim te svugde gde mislim da ćeš proći,
odakle izlazi i tamo gde zalazi sunce,
ali nijedna svetlost do tebe da me doprati.
Makar da negde senku nađem tvoju zapalu,
pred nekom gradskom česmom, u nekoj bašti,
da mogu da je pokažem, prikažem, da je prepričam.
Nisi mogla da čekaš zajedno da ostarimo,
nisi se izgleda razumela sa životom,
prebrzo si potrošila brzinu njegovu
i pustila da ti nad glavom trava sada raste,
plot i taman temelj ti da budeš njen.
Da li si ti bila mali narod, mala zemlja,
da li ti je manjkalo reči, tesno bilo u pesmi
da bi te sabrali celu, da bi te razumeli svi?
Evo, sad opet tužim za tobom i plačem
i, oprosti što sve to polako
meni postaje radost, jedina svečanost.

NIŠTA TI NE REKOH

Kakva te to visoka vatra izgore iznutra,
te ti samo zidovi prazni ostadoše,
gde ti prokapnu meso, svetlost,
tvoja strma koža, zategnuta i prozirna,
nalik vodi koju ništa ne može da zbrčka:
tamo gde se svlači i gde se sastavlja.
A i ta odeća na tebi koja je umela da priča
sve što je tvoje telo moglo da pomisli;
tvoje telo, zamahnuta sablja i sekira,
sunce koje je odasvud moglo da ugrije
i dokle mu god volja zimu da odloži,
prvi dana Badnji dan, i prvo Veličanstvo,
luna koja je spavala u mojoj postelji...
I, da to i nisam znao, upoznat bio s time
moglo je sve da mi postane nepoznato.

Kad si болоvala, krili smo od tebe ogledalo,
da se ne vidi u njemu, da te ne gledaju iz njega,
ali smo u ogledalu sreli tvoju dušu:
ono ti uze lice i ne vrati ga natrag
(da li je to lice bilo tvoje
ili onoga koji je došao po tebe?)
i, da se ne bi mučila, držali smo ti ruku
i spustili te dole, sastavili sa zemljom,
gde prvi put siđe i na noge stade,
i, onemeli mi svi, nemom te vodom napojismo,
a ćutali smo, jer plač sopstveni smo krili
da ti se duša ne uplaši i prepolovi
da ne ostane nigde, ni gore, ni dole.

miris te premešta, ispraća te
i put tvoj ispravlja,
svatovi puške svoje prazne
iz straha da ti ne pogode dušu.

Jer dok si spavala, dok si se krila,
duša tvoja negde vani se iskrade
i zaluta nekom olinom, blatištem,
izgubi se u šumi, u vejavici
nije se svom telu vratila da ga probudi.
I tada svi prosuše vodu iz ćupova,
da se ona ne spusti i sakrije u vodu
u onu gde anđeo pere svoj nož
i probudismo sve koji su spavali
da ne ude i u njih, da bude njihova
i onda oni odu s tvojom dušom.

Svirači greše svirku koju znamo
i kolo koje igramo naopako ga igramo:
s levom napred, s desnom na levo,
pevači plaču od sopstvene pesme
i suze svoje skupljaju između darova,
ko krštenu vodu, ko vodeno cveće
iz venca opletenog na kosi tvojoj,
a pesma se muči nešto da nam kaže
o prstenu kojeg prst neće da primi
o mraku koji se odaziva iz mraka.

Ne žali se, tamo nema ostarevanja.
Ovde koliko više nastojiš da budeš živ
toliko više grozan i udaljen postaješ sebi,
ovde gde su svi putevi postali lažni
a kraćem je putu samo kraća laž.

Jedno rodno drvo i perunika
reći će nam gde ode i kako si otišla
kojim stepeništem sišla, kojim se popela
i jesi li srećo zeta posle svadbe,
da li si našao druga za sebe posle smrti.

ZEMLJA JE CRNA I HLADNA

Gazi te zemlja i odozgo i odozdo,
otpetljava te, sazuvava te, svlači te,
njuška te ko lasica, vrebava ko lisica,
prebira te, premerava te, priterava te,
prevrće ti oči, prosipa na sitno kao živu
i oči tvoje puni izgorelom vatrom,
s njihovim poslednjim pepelom.
Svu prazninu tvoju prazninom produžava.
Kida tvoju kožu, rije po mesima,

raskopava te, razglobljuje, razbacuje:
ruši ti krst i polugu,
rastura ti središte, celinu,
rasklapa te, iznosi te, raznosi te.
Izbija tvoje klinove, pršljenove,
kida tvoje kopče, lomi ti ključne kosti
i baca tvoje ključeve.
Gura tvoje pregače i pojaseve,
čupa ti nokte, vadi zube
(i očnjake i kutnjake i umnjake)
krije i gubi tvoje alatke.
Vodi te od svega dalje i još dalje
i sve postaje udaljeno od tebe.

Ne zna da stane, da zastane zemlja,
ko šišmiš, ko strv ulazi i u glavu:
buši ti nepca, zaptiva uši,
zauzima mesta gde su tvoje poruke bile
i mesta gde ti je prolazila skrb
i radost pića i disanja
vazduha koji je kolao u tebi.
Ljubi te gdeno sam te ljubio ja
ali poljubac njen razjeda ti obraze
i otvara put mravima i semenju.

Zemlja je crna i hladna,
nikome se do sada nije pokazala drugačijom,
nikog nije ostavila, nit je iko ostavio nju:
čim postaneš teži od nje same
biće tebi teška i vlastita težina.

Vlada Urošević

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

NEGOSTOPRIMLJIVA PLANETA

Ubuđane planine. Ukiseljeni oblaci.
Dlakava jezera. Mlitavi vetrovi.
Šareni pauci. Bezbojni leptiri.
Drveće bez lišća. Šuplji plodovi.
Nebo od pepela. Mora od blata.
Kuće od trave. Kiše od kamenja.

PREDELI TIŠINE

Gradovi od crne hartije i konca u dolinama bez vetrova.
Vozovi zaglavljani u katranisanim jezerima.
Aerodromi prekriveni paučinom.
Mahovina izrasla po krovovima automobila.

Kuće u kojima leže veliki kameni kipovi uvijeni kao odojčad.
Oblaci koji ulaze kroz vrata i izlaze kroz prozore.
Zalasci koji traju vekovima.

PRELAZNI PEJZAŽI

Ptice koje imaju lišće umesto krila.
Planine koje imaju krzno umesto snega.
Vulkani koji imaju krv umesto lave.
Oluje koje imaju grčeve umesto munja.
Plodovi koji imaju oči umesto semenja.
Ostrva koja imaju oblake umesto šuma.
Noći koje imaju limfe umesto mesečine.
Jezera koja imaju ogledalo umesto dubine.
Građevine koje imaju ruke umesto stubova.
Ljudi koji imaju san umesto doma.

PREDELI NESPOKOJSTVA

Probe gluvonemih glumaca ispod staklenog zvona.
Fronclaste balerine na bini polivene medom.
Slepi slušaoci koji pipaju muzičare i instrumente.
Knjige sa zalepljenim stranicama koje se ne listaju.
Statue koje se tope na kiši.
Klaviri isklesani od granita.
Ambisi ispred kojih su naslikana platna sa romantičnim pejzažima.

PEJZAŽ ISTINE

Sparivanje lokomotiva sa buldožerima pred predškolskom decom.
Javno bičevanje mrtvih ptica.
Stavljanje beočuga ispod jezika mora.
Ubijanje malih brežuljaka u prisustvu planina.
Puštanje tenkova u polja s jagodama.
Kamenovanje statua po sportskim igralištima.
Osvetljavanje ljubavnih postelja reflektorima.
Širenje ledenica po stepeništu stambenih zgrada noću.

NEMILOSRDNI PREDELI

Kornjača od oniksa na visokoj zaravni od kalaja.
Puževi od emajla na brežuljcima od porculana.
Ribe od sedefa u pustinjama od soli.
Metalni skakavci u šumi od stalagmita.
Kristalne larve u čaurama od krečnjaka.
Kamena jaja preko kojih leže buldožeri-ženke.
I ljudi goli i bez zaklona ispred helikoptera-sisavaca.

PANIČNA PLANETA

Zemljane brane sa čuvarima koji naokolo hrane svoje hrtove.
Vatrogasna kola koja se zaljubljeno bacaju u vulkane.
Vozovi bez prozora i vrata u kojima se voze ćoravi putnici.
Odstrel zvezda-selica iz državnih opservatorija.
Jezera zatvorena u kavez i osmatrana iz vazduha.
Prodavačice porculana optužene za zemljotres.
Planine koje se polako ali sigurno primiču gradovima.
Morska plima i oseka kao disanje teškog bolesnika.
Panika po kino-salama u kojima se prikazuje milion puta uvećana latica ruže.

VOJNA PLANETA

Celi kontinenti proglašeni za brisan prostor.
(Čitanje lirskih pesama u podzemnim betonskim hodnicima.)
Ostrva iz kojih ne dolaze više nikakve vesti.
(Osmatranje praznih plaža uz pomoć televizije.)
Gradovi na koje padaju radioaktivne kiše.
(Igre gole dece i kipova u razrušenim muzejima.)
Mora nadletana oblacima-presretačima.
(Spavaće sobe-podmornice u kojima vode ljubav ljubavnici u skafandrima.)

PLASTIČNA PLANETA

Lažno drveće u veštačkom pejzažu.
Poluostrva zapakovana u najlon.
Štamparije u kojima se štampaju leptiri od hartije.
Ribe naviknute da žive u mašinskom ulju.
Zabrana pisanja pesama o pticama.
Celi kontinenti oprani deterdžentom.

MRTVA PLANETA

Samo jodne močvare u stepi od azbesta.
Samo opasne zvezde sa žaokama od otrovne svetlosti.
Uzalud: vulkani u erekciji iznad ravnica-mumija.
Uzalud: pećine koje sanjaju da postanu majke.
Uzalud: minerali koji noću cijuču kao miševi ispod zemlje.
Uzalud: munje koje nesu mala crvena jaja na svojim vrhovima.
Samo magnetne oluje u oksidiranim planinama.
Samo sulfurni cvetovi povrh stabala od kvarca.
Samo gradovi-fosili razbacani po pesku.

PLANETA ZA NASELJAVANJE

Tri mesečine od kojih su dve sa nezdravim zračenjem.
Sedam godišnjih doba; šest nepodnošljivo hladna.

Devet vrsta žita; osam smrtonosno otrovnih.
Dvanaest raznih vetrova; jedanaest peščano olujnih.
Šesnaest kontinenata; petnaest nepogodnih za življenje.
Dvadeset i četiri časa od kojih svaki sa tri reda zuba.

preveo sa makedonskog: *Radovan Pavlovski*
Duško Novaković

SOVA

Mesto ti je da živiš u planini
Da oplakuješ visine
Šta tražiš po tavanima grada
Ti fosforna i tamna ptico nigdine
Po mesečini polako letiš kao stoleće
Koje traži neki izgubljeni nakit od neba
Sa suvim vetrom krila sve isparava
I ljubav si potrošila pa ne možeš poleteti tamo
Gde ti je pobjegao glas o kako se sa strukom trave
Vraćam u grad da ne budem samotan
Ti me dočekuješ sa horom sova u tmuni
Ništa nam ne preostaje osim
Da ono što vidimo danju oplakujemo noću.

PEJZAŽ

Nula i sneg
Iza snega
po selima
zeleni se kopriva
Dalekim pohodima
isprečila se planina
kao Hanibalu – Alpi
Aleksandru – Himalaji.

DVA PETLA: CRVENI I CRNI

Crvena i crna marama
bačena kroz vazduh
Dva tabora zle krvi
bore se na mestu
gde treba da se razdvoje duše
U letu crtaju krst
Gde da zatvorim plač
kuda da otputujem
Dušu im krade ciganka
i vezuju je u modre krpice
i gazi kroz reku

da bi zametnula trag
Tri cigančića
tri žuta nevena
svaki sa pola duše u telu
čitaju zvezde
Zakopajte ih u topli pesak
da im ne studu
Čujem dve vojne muzike
Na prstima im se skuplja crvena pena
Zašto da ih razdvajam
Zašto da ih ubijam
kad su se rodili ratoborni
Sedim na čardacima
okićen hladnim bulkama
Vi ste razapeli čergu
iznad modrih kamenja groma
dok su vaša deca
brala crvene stabljike kiselice
i mislila ispod kojeg oblaka da zastanu
da bi dočekali rosu
San
a u snu bivate prekidani
pesmom žalosne buljine
koja izliva žuč
u pukotine jednog drveta
Zakopao sam ih u vrtu
Gde da zatvorim plač
kuda da otputujem
Crveni i crni petao
bore se na nebu.

KLIMA I LIRA

Ima li zavičaj nebo
Ili su mu to moje tužne oči okrenute Olimpu
Gde ću u bolu zabeležiti svoju pobeđu

Godišnja doba kao kockari što se kartaju
menjaju klimu Dušo,
što mi se motaš kao tužna nota u sluhu
Ja ne znam koliko sam potreban ovoj zemlji
Ali kao vojnik bez pohvale
darujem joj se preko pesme
Pohod boja u bezbojnom prostoru
List topole sa zvonjavom bronze
kod same peteljke se kida
Jedna loša reč prepolovi moju liru
O nebo zar nemaš munja
Drvo od tuge za pticom
Na pticu liči.

SELJAK KRAJ MORA

Glas mi upijaju
sunderi morski
Zašto sam došao ovde
Zašto sam ostavio kuću
zakatančenu u planini
Lastavice i dim se vijū
oko nje
Magijo
nemoj mi sklapati oči
Greh mi je bacio pred noge
to zvučno more
Konjić drema uz mene
sa smrću u zubima
Na crvenom pesku se igraju
dve zaljubljene zmije
s otrovom ispod jezika
Sa mora svetlucaju
munje suše
Zašto sam došao s konjićem ovde
Da natovarim drvo
polomljeno vetrovima
Da zahvatim iz ove letnje vode
pune gromova
Glas mi upijaju
sunderi morski
Vraćam se
s peskom i narandžama
koje me podsećaju na sušu
Seću na vodenični kamen
s brašnjavim cvetom
i čekaću
vode iz mora.

POZORIŠTE

Vladi Uroševiću

Belo sazvežđe se spušta
da pokupi vazduh sa zemlje
pa se opet diže iznad procvetalih trešanja
Mnogo je ljudi okupljeno na jednom mestu
i gleda moju proklijalu semenku
Ja bacam seme metli s komadima leda na đubre njiovo
a oni pale vatru iz fabrike
Na istom koncu na kraju sveta
Nanizao sam košulju matice oblak i žutu pilulu iz apoteke
za jednu premorenu porodicu u planini
koju će zapljusnuti obilne padavine ako se pokrene
a iz moje pljuvačke niknuti hajdučka trava

Nežnosti – svet je previše svirep
Lobanju konja napunili su kukuruzom
i skotrljali je u jarugu
Strah od škripe svile i pojanja crnih petlova
Pobegao sam iz zadimljene kućice gde se kroje bubnjevi
Dasku na kojoj sam spavao zapalio sam
Šume su krenule putem koji vodi u grad
i završiče na nakovnju. Razidaću ovu kuću
i belo kamenje usmeriti prema žutoj mokraći
Vatre se penju uz tanušne pređe drveta
U toplom pepelu leže se šiljasto jaje pozorišne laste
i dinduve se kotrljaju s vetrovima oko grada
dok se civilizacija češlja pri zalasku sunca
Kamenje se preda mnom pretvara u ljubavni mehur
Rastrči se planino kroz ravnicu
a ti ravnico s jednom poludelom varošicom
popni se na vrh planine.

NASAMO SA HAMLETOM

1.

Sve su ti uzeli Hamlete, takoreći opljačkali.
Ni večerati nemaš s kime, sam si
sa tanjirom gladi u Elsinoru,
a okolo tebe samo prividenja u obliku stražara.
Plaše se svake tvoje grimase
a od svakog grča na tvom licu
dobijaju groznicu. Sve su ti opljačkali
Ali ostao si svetlost koja previše
ili skoro sve vidi. I Ofeliju udaljavaju
od tebe, a i ona bez miraza
dvostruka je verenica i tvome dvojniku.

2.

Što bi se reklo: med lapću, terevenče
uzbuđuju se dodatnim finesama
ključaju jedno te isto zrno ispod krune.
Oni se ludilom koje unosi pustoš i kod glumaca
služe na drugačiji način: pojavljuju se
sa ubistvenim sažaljenjem
a ti sa božanskim prezirom. Oni ne razumeju
rasplodni žar psovke i ljutnje
narodnog jezika,
a ipak su u svemu protiv tebe, a ti
stojiš sa strane kao i grobari s kojima razgovaraš.
Nikad niko na istu visinu
nije podigao lobanju i pričao sa mrtvima
kao sa živim
stalno misleći na Ofeliju.

3.

Ostavljen si na promaji. Svi ti zatvaraju
vrata i iza njih se kriju i prislušuju.
A oni, glumci, dovedeni sezonci
da te razvesele u dvorcu – indigo su samo.
Poneki od njih je namćor, bednik koji je za platu
Iz Vitemberga u Elsinor potegao peške.

4.

Oni i kad govore zapravo su nemi.
Ti znaš govor cveća
kuda prolazi Ofelija. Gase živi kreč, belilo
za Gertrudu. Za njenu hrapavu kožu i glas
preko kojih jedan snažan muški pogled
osvaja oračku brazdu strasti. Znači
to je to: s jedne strane plamte vatre
prikupljenog bogatstva i kruna iznad njih,
a s druge
žestoko sunce Danske – Hamlet
i rosa Danske – Ofelija.

5.

Nemaš zemlju ali imaš Zemljinu loptu.
Gertruda zaboravlja da je majka. Evo čuda:
i voda se lepi za cvet čička.
redam prazne krčage moru na pragove
i punim ih kapljicama visoke plime
da bih prošarao zemlju bosiljkom.
Žetva je žrtva, isto je i sa plodom svetlosti.
Grizeš prste, grmi iz oblaka,
zahlađuje.
Toliko je daleko otišla svetlost
pa u predvečerje zazelenjuje
odblesak nakalemljenog listića
u zoru. Lomiš njen Hleb
i hteo bi
glumci da ti budu apostoli
istine i umetnosti.
Usred čulnog gumna Ofelija
je stigla
sa jevandeoskim srcem.

SKOPSKA SREDNJEVEKOVNA GRAVURA BROJ DVA

Druga varijacija je ukrasna:
mogućnosti Crtača
došle su do izražaja
preko drveta za vešanje
u uglu neba
gde nema niti jednog lista
ni zelenog ni žutog.
Na drvetu za vešanje
obešeni liči na crni fenjer.
Ponekad nema mesta
ni za gavrana ni za čavku
ni za ženu
a zemlja bez žene i deteta
ne može biti lepa
pa i nebo postaje pusto
sem ako se ne ponade mesto
za grupni portret
sa Dželatom naroda.
Iz grada Gramate
umesto na svadbu i čestitke mladencima
podoh na pomen u Nirnberg.

Bogomil Đuzel

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

OSTRVO NA KOPNU

...the Republic of Macedonia is a landlocked country...

Ko kaže da nismo imali more!
Nemamo ga sada da nam šljapka ispred praga
a jednom smo ga imali i u dvorištu
pa se ono samo povuklo, ostatak su nam uzeli
skupa sa kućom i nama, bezdomnim izbeglicima.

Gde bismo mogli bez mora!
Prognani duboko u kopno, ostali smo (mi, preostali)
sa njime u dosluhu (sa pupčanom vrpcom?) i preko 300 planina...
Što ako se sada zove (kao i nekad) – belo, crno, plavo –
ono je svaki dan isto i različno – ujutro, upodne, uveče...

Važno da je još uvek ovde, mada i zaključano u pećinama i ponorima –
plima nam tutnji u snu, oseka nas nasukava na stvornost,
suša mu je so, plavetnilo – pučina bez horizonta i dna...
Mi smo, u suštini, na ostrvu preostalom od Potopa na kopnu,
na glečeru među stenama koji kopni od čežnje

za prvobitnim okeanom, s tragovima prekobrojnih u nama,
iz njegovog disanja u pulsu iz naših žila...
Na kraju krajeva – i zašto da ne? – i slane nam krvi –
kazna od greha istočnog što smo se napili bratske krvi,
zbog čega se do dana današnjeg more i ne pije.

SAPUTNIK

otac je moj, osećam, u vozu
Poseti me u snu, krv mi pođe iz nosa
Umalo da se ugušim, ali potom shvatih
To opomena je bila protiv nekog još jačeg udarca

Izjutra izlazim u hodnik –
i kao da sam čuo glas među putnicima.
Ali kako da ga prepoznam, kad ga ne poznajem?
Znači, ostaje mi da čekam opet da mi se javi

Voz, za čudo, uopšte ne kasni –
juri tačno prema sadašnjosti u sekundu
(da je ne pretrka i nestane u budućnosti
da bi se potom vratio odande odakle je krenuo?)

Napokon, ipak, pristizemo na cilj –
nepoznata stanica nekog velikog grada!
Propuštam sve putnike, prvo oni da izađu
ali me niko ne prepoznaje, niti čeka...

Polazim za njima do izlaza prema gradu
i tek što sam stao na prvom pešačkom prelazu
shvatih – otac je moj bio (ne u vozu već) sam voz
a put – nit vretena Sudađe-majke

VERA

Udari kremenom-verom u kamen
i ako sevne iskra eto ti znaka
da ima gospoda i u kamenu

ali ako ti ne zaikri iskreno vera
to ne znači da nema gospoda
već da je i gospod kamen

Uzalud ti je dalje da udaraš
i da trošiš kamen –
kamen se ne ruši

možeš ga grebati i klesati
(da sebe raniš i okrvaviš)
pa čak i da ga polomiš

no kamen opet ostaje kamen
mrvi se samo drobljenjem vere
mrvica je opet On, prah – ti

KAMEN NEPR-R-R-OKLIJALI

Donesi mi ono “r” koje mi nedostaje u imenu
kaže lekar Bojan mom sinu kojeg je porodio

I Borjan krenu da trčkara po terasi vikendice
i donese mu jedan kamen za krckanje oraha

običan neistesan kamen koji je klijao na nekoj uzvišici
tek malo zaobljen od bezbroj bujica što deru suve jazove

gde je smr-r-r-rt lomila zube kotrljajući i sekući
gromove omorine po suvodolicama

da bi se spojila sa vatrom u utrobi
nekog još uvek nerodenog ploda...

Evo i tebi, Borjane, jedno jezgro
krhko i sveže kao mozak

PESMA-PRIZNANJE

Treba li svu noć san svoj da lomim
ne bi li se ti pojavila na javi
naškrabana na bilo kakvom papiru

kao što si mi jednom diktirala
a ja tek bio sklopio oči
i pustio, zar u mraku, da mi rade prsti?)

Treba li sad da slomim svoj otpor
vidovitog cenzora koji ne može ugušiti
ni produženo bdenje ni programirano pijanstvo

da poništavam suštinu nemuštog postojanja
(da skinem kukuljaču sokolu pripitomljenom
da bi poleteo ko zna kakvom plenu ili strvini)

kao da iznudažujem priznanje nevinom zatvoreniku
pa čak i izmišljeno?
Dajte prazan list papira, evo – potpisujem...

KO JE ON?

On nema kola i hoda peške gradom i planinama
(ili autobusom, a često ga voze i tajni prijatelji)
a kad se šeta prokleta sam ne zvočka ni ključevima
svog ili društvenog pokretnog i nepokretnog imanja,
nema ni brojanicu, ni onaj poveći nokat na malom prstu

nije zaposlen nigde i ništa opipljivo ne radi –
sem možda kod kuće! Kad izlazi svi ga primećuju
prepoznaju ga ali retko pozdravljaju –
kao da još uvek hoda s krstom na čelu
ili ima đavola koji mu sedi na ramenu

Ako duže ne izađe, opet ga ogovaraju –
svakako štrajkuje (ne glađu, već ćutanjem
zakopan u svom domu kao u grobu,
ili je opet dunuo negde preko granice
(legalno s pasošem, ili preko tajnih kanala?)

On nije ni pop-zvezda, ni narodni poslanik,
a nije ni penzionisani ministar (po tome kako se
ponaša), ni sin ili rod kakvog velikana
već sin nekog pokojnika, usvojenik prepun masnica
ali njemu kao da nikad sve to nije dosta

pa se šeta kao da je Đemo slobodan,
ni metak ni kletva ne mogu mu ništa, ni glasovi
mnogobrojnih zlih glasnika –
pa ko je dodavola, on
i ko – misli da je on to što jeste -

Ne, on pesnik nije, nije ni poeta
s nekim državnim priznanjem,
s dignutim perčinom svog poslednjeg sloga
koga podiže da bude iznad svih ostalih –
njega ni ne čitaju, a on svejedno poje li, poje...

ČUDO SVAKODNEVNO

Posle jesenje blage kiše
park je ponovo sav razrovan
od krtica – probuđenih mrtvacu

te samo njuškaju kroz rovite humke
kao da im se ne dopada sveži vazduh
pa nastoje ostati ispod zemlje slepe

Sva je sreća što se moraju rađati
bebice njihove – makar i nevoljno,
kao jedini greh –

no čim se rode, zevaju tako žedno
i radosno guguču, ko moj unuk Lukas
blagodetima i blagodarnosti Stvaranju

toliko pune života
koji njima - po svemu, ne treba kao spasenje
kao ni ovim mrtvima – uskrснуće...

*

Jesenja blagodat sručuje se darežljivo
leči nam muku i pomaže u bedi.
Pusti je i unutra u sebe!

Svevišnji sve daje – setite se toga
sav se daje, ceo i u svakom času
stvara još uvek svet svoj

ili, ako hoćete, popravlja on njega
samo što ima mnogo posrednika
koji bi ga opet rado rasparčali

pojeli bi ga i popili neosetno
u bezbroj zalogaja i gutljaja, deo po deo
a evo – on se opet daje baš da bude ceo!

ANTEJ ISKORENJENI

(i ponovo ovaploćen)

Cele sedmice sekirom potkresujem lastare
oko panjeva dva javora posečena lane
i pupoljke što tek su izdiklijali na godovima

pa ih potom polivam naftom
zasečena mesta da umrtvim
kao što mi behu preporučili susedi:

panjevi se moraju uništiti do samog korena
(pošto se ne mogu iskoreniti) – jer oni
preko svojih lastara sledeće godine

opet će dobiti snagu da mogu podići
s jedne strane ulicu, s druge – baraku
a žile korenja ispuzati po samim zidovima...

težak posao
i još mučniji zadatak
skoro herkulovski

lakše je bilo u opštoj mobi sa susedima
iseći noge i tela ova dva Atlasa
(makar se strovalio i svod nebeski

pa nek nas od sada peče kosmička žega ili studen)
nego da se satiru stopala Anteju
ukorenjena duboku u zemlju, možda do same magme...

zato i nije za čuđenje, kako bi rekao Platon
što duši paloj s neba i smetenoj
opet iz stopala raste perje i paperje –

džabe se mučiš, kaže mi sin, u povratku s plivanja,
i ne mogu se čudu načuditi: koliko je samo porastao,
mora da se saginje da bi ušao kroz vrata!

STOJKO IZ VITOLIŠTA

Odmah nam reče - ne može se dići ponovo Mariovo,
i pored svih naših napora, mojih i gradonačelnikovih
svršeno je, gotovo, kraj – i to je stvarnost!
Ne mogu se vratiti nazad ljudi, svojim porodicama,
otkad su ih isterali iznuđeno ili prinudno 1970-tih
posle zatvaranja ovdašnjeg pogona “Crnog bora”
i njegovog posledičnog preseljavanja u Prilep...

Evo, i naš gradonačelnik živi u Prilepu
i ovamo dolazi samo za praznike i vikende, kao i drugi,
koliko da stavi neki kamen na ograđenom vlasništvu
a njive im riju krtice i zasipaju poserotinama ptice.
Da, zdrava hrana je u modi, da bar daju neke kredite...
Samo da to ne bude paradržanje, kao s lovom na divljač,
kad je stigao onomad američki ambasador
sa celom svitom da se slika, a za ostalo – tako mi stojka!

Selo, sad opštinski centar, očigledno propada:
kuće se same urušavaju (zidovi od neobrađenog kamenja
slepljeni od pruča, samo sa blatom)
a preostali žitelji pretežno usamljeni stari i starice,
svako sa svojom potresnom pričom i skoro svi žrtve zavisti i ljubomore,
zapravo najgore pakosti i primitivne zlobe najbližih.

Jedino dete, rođeno zimus posle dvadeset godina
sin je Spaseta, “profesionalnog ovčara” i Rumene,
vredne domaćice koja čuva i održava kuću
(dok je ovaj s ovcama koje ne staju ni kad je praznik)
Podosmo pozvani, s darovima za novorođenče,
stanuju u spratnoj kući, ured slojeva smrada iz okolnih torova
ali sin im je zdrav i rumen (kao Isus u jaslama?)

Sve propada, kao i drugde, i zbog vlastite nebrige –
privučen privlačnim žuborom obližnjeg potoka
jedva sidoh do njegovog brega preko nanosa smeća, šuta
i otpadaka u blatnjavom jarku novouvedene “kanalizacije”
a popeh se i do rezervoara za vodovod iz istog potoka
voda se presipala kroz novopotkopana koritašca...

Stojko lakonogo šetkara između raštrkanih seoskih kuća
(kao igla koja krpi životne dronjke zajednice)
sa pozivima na zajednički ručak, danas, drugog maja
koji je posle Uskrsa prvi “masni petak” – iz kazana
ovčije čorbe s krompirom i pirinčem, koju sprema
tuce vremesnih domaćina otpijajući od svoje rakije.

U podne se oglasi klepalo iz crkve kod “manastira”
rasporedismo se na klupe za dugim, nepreglednim, stolom
na samom pripeku, među tek pristiglog naroda
zaselog duž zida i ispod strehe puste, prazne škole
uzimajući pogače, pite i razne druge ponudice,
kad odjednom nagruše neki oblaci i poče da kaplje.

Podeli se čorba na brzinu, u limenim tanjirima
i pod izgovorom da ne pokisne na kratkotrajnoj krupnoj kiši
užurbano se osu razređena i rasturi se čelepurno-sofra
ali klisar, posto izreče molitvu s napevom
za Uskršnje “smrću Svojom pobedio je smrt svih nas”,
uspeo je ipak da sakupi nekakav dobrovoljni prilog...

Izostade pesma i nekadašnje kolo, uzdahnu Spase.
Zbog jadne samoživosti! I krenu opet da veze po predelu
od jednog brežuljka do drugog, dolovima, od jednog do drugog pojila
ne bi li doveo tri svoje krave kući na muženje,
kupljene zadnjim kreditom za koji ne zna da li će ga vratiti.

A uveče sede s nama ispod šadrvana i poveri nam se:
a bre, eto, radimo koliko možemo
i tek toliko da sebe slažemo kako imamo nade,
ali nas i ovde jede crv samouništenja!
To reče i baci iz dvorišta još jednu kesu otpadaka u do.

PARMENID. PRA – POČETAK

Ponovo i opet vraćamo se
istom pitanju iz detinjstva:
čega je bilo ponajpre
na samom početku

pre Ničega
kojeg možda nikad nije ni bilo
odvojeno od onog što oduvek je bilo
stegnuto u lance nužnosti

pre osećanja za miris i prvi pojam
sebi samom što se javlja i nama smrtnicima
da bismo stradanje iskupili u jedinu kaznu
što smo se odvojili od božanskog Jednog

od munje koja ne mora da udari gromom
od vatre koja ne mora da bude ukradena

od groznice prvotne koja napušta telo
ali u njemu toplota ostaje da zrači

posle tog Jednog s nedirnutim srcem
tamo kao i ovdje
na početku kao i na kraju
odakle smo krenuli i kamo smo pošli

s očima koje jos uvek mogu da vide
i usnama da izuste
ono čega nije ni bilo
u ovo koje je stvarno

nesazdano i zato nepromenljivo
skupa sa svim što je menljivo –
Parmenid je bio sunčani čovek
sazreo od vremena i sezonskih promena...

ODA KOMARCIMA

Na, sisajte! nekako vrlo darežljivo
ponudi se, na primer, samo moja koža,
pa me napade u sobi iz mraka
bez najavljenog zujanja, ceo oblak komaraca

jedva da stigoh da prepokrijem
razgoljene podlaktice i potom lice
preko kog se stušitiše krvožedno
takođe i na čelo i čelu

no oni su se već bešumno upili
evo, ispod leve ušne školjke –
eno, desno, ispod vrata, drugi –
čak i ispod nogavica jedan sisa krvavo!

Naglo se stušti k nama cela rajska bašta
sa široko otvorenim cvetovima pora
toliko zanosno mirisnim i opojnim

pa iz ćoškova gde smo se ljubili
jedne iza drugih, s adamom-komarcem
popadasmo zapaljeni po čašicama opojnim

šmukali smo i sisali, da, oh koliko strasno i slasno
iz te bujne potkožne plavne reke
(kao da smo ponovo kod praroditelja dunava)

nektar i ambrozij za krvožednu našu boginju
i opšte naše samožrtve radi jedinog potomstva
dok nas sve do jednog ne smoždi i sprži Mač-Plamen!

(Čortanovci, septembar 2005)

ZRNCA

U zrnju peska koji protiče
ima i oka i neba iznutra

ne podiži mi kule od kamena
već ugradi mi svetlost iznutra

ne skrivaj svet i druge u sebi
već budi kao Bog svima proziran

kao što ti u zenici sija duša
zasijaće tako i plot-zaborav uskrsnuta

čuvaj svoj trun-zrak da blesne
dok i poslednje zrno ne postane sunce

*

i zrno ima, u vis, planine
i dole, u sebi, bezdane dubine

i po njemu padahu vazdan prašine
povrh urođene mu iskonske praznine-suštine

zemlja da se sakrije
ponor da se pokrije

i širina da beži, usijano da je sve
iz svoje pustinje presvete

gde god da odeš i da podeš
sebi ćeš opet morati da dođeš

tamo gde si ti
i sve što drugo postoji

RASPLITANJE JEDNOG I UPLITANJE DRUGOG SVETA

1.

Kako ih je hvatala kukom, moja majka, sve
te iz prošlosti niti-uspomene?

Raštrkalo bi se klupko po kući i dvorištu
skotrljalo niz stepenište, ko da ga mačke gone

I rasprсло bi se predelom u nedogled i zaborav –
pa što ga više vučeš k sebi to ono dalje beži

preskače srtove i juri dole preko dolina
uvlači se u lavirinte pećina do samog zida-horizonta

ili zastaje na samom rubu bezdana
pred zavesom resica izvezenih od prstiju...

Pa se sve samo vraća neodvučeno
ali zamršeno i pomešano u raznim bojama

(crveno od izviranja sunca na Istoku ,
modro od zalaska i padanja u Okean...)

te je morala da ga vezuje u čvorove jave
i da ga prepliće u šare prepoznatljive

prema mustrama naslućenim iz neke izmišljene prošlosti
u tapiseriji-istoriji čak iz drevne Makedonije:

koliko junaka pogibe bez nadenog puta za natrag
ili behu žrtvovani na oltar Onog-Koji-Je

o kojima sad svedoče samo kandilca i sveće
miris bosioka i tamjana...

a bili su duh-dah koji se ukorenjuje i stvrdnjava
u tvari-materiji koja isparava i vetri

2.

Kako sad ja s perom da pohvatam niti
i da posvedočim ponovo preko redaka
čitljivost ovog sveta uspomena?

Ćilimče moje majke kazuje mi:
ti ga pamtiš tako, a ja ga pamtim drugačije
jer pamtim i ono što si ti zaboravio -

sa hijeroglifima životinja, likovima i predmetima
svaka je živa duša mogla ponovo da se ovaploti
da bi je Adam prozvao imenom koje joj dade

s tinjajućim i lelujavim kurzivnim slovima- senkama
može da se nariše ne samo ovo što je vidljivo
već i ono kakvo je već bilo i kakvo će biti

uhvaćena uspomena može da bude i kontra-istorija
(zaborav jedne vere i zabrana u ime drugog)
čim se ona kazuje i tkaje u sadašnjosti

iz mnogih zajedničkih ličnih priča
toliko isprepletenih da se jedva i prepoznaju
pa se moraju takođe zavezati u čvorove i krpe jedna preko druge

a prokazano i zabranjeno, zatvoreno u kovčeg
može ponovo da se vrati živo na vrata i vikne:
ja sam jare skuvano u mleku svoje majke!

Eftim Kletnikov

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

REINKARNACIJA

Kad se budem vratio,
ako se uopšte vratim, da li ću kroz ista vrata proći,
istu kapljicu rose
i istu dugu videti,
da li će isti potok šikljati
u istom selu,
da li će isto cveće cvetati
i ista ga pčela sisati
i praviti med
za moju prepoznalu čežnju,
da se opet nadvisivati s planina
moje srce
da li ću opet od iste boljke
graditi kuću preko radosnog temelja
opasanog groznicom -

TA PROMAJA KOSMIČKA

Fimki

Ta promaja kosmička
što stresa u nama
zvezde i inje
satire nam biće
i pije lakomo vino
sa izvora naše rane.

Lešnjak ima mudrost
da to spreči.
Još u primisli pupoljka
kao tvrđava spokojno
zri oklop njegov,
jezgro svoje nežno brani
pred naletom divljeg
prostora i vremena
na sve četiri strane.

AKO JE POZAJMILA RUŽA TVOJE TELO

1

Ako je pozajmila
ruža tvoje telo,
tada ono
može da postane
i slavuj.

2

Pogledaj,
senka jednog pileta
već je latica:
let postaje koren –
pesma – miris.

3

I,
kad misliš
da je krug zatvoren,
jedan grm ruže
ptičje je jato
koje se penje
i gubi
u duboko nebo
zaspalih.

RAZGOVOR SA HELDERLINOM

Gde su nestali koraci
bogova i junaka?
Ponekad možemo još uvek prepoznati
tragove svetog:
iz pete nekog drevnog boga
diže se dorsko drvo
u čijoj krošnji kulja izvor
i sedi mlada žena
ispružena na suncu.

Ali samo za trenutak.
Nenaviknuta na njega,
naprsla je stopa svetog
i sad znamo
na kom je mestu zdravo i ushićeno
naše telo,
a na kom ranjeno
bez ruža i bez plamena.

Udara prazno talas u obalu
i povlači se.
Odavno je zaklopljena
Knjiga Postanja.
Nema vatre izvan nje.
Buđ razjeda
temelje carstva
i nepca bogova.

Nema ko da slavi.
Njiše se kao taman krik
Grančica lovora
iznad čela-ruševine
bogova i junaka.

NE PROLAZITE POKRAJ NAPUŠTENE VODENICE

Ne prolazite pokraj napuštene vodenice –
voda koja se nije preselila u smrt vodeničara
može da vas zgrabi maticom
i da vas uzvrtili ko zrno
između teških žrvanja rane njegove.

Ne prolazite pokraj napuštene vodenice –
Glad može da zadesi porodicu
kojoj ste i posuda i hrana
u Domu za trpezom.

Risto Lazarov

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

VLTAVA

1.

izvor
ti je mrestilište
bistrih pesama

tvoji talasi
rashlađuju
merake novozaljubljenih

u svakoj klisuri
gordo otpozdravljaš
iglenim ušima istorije

vodena si mašnica
za uvezivanje radosti
svih božjih darova

tečeš
kao tečno čitanje
zavetnih knjiga

tečeš
i razlivaš se
u plavu lakoprotirku

ko te jednom vide
ne okusi taj više
suv zalogaj u grlo.

2.

ko te jednom vide
smakao je sa sebe
grudvu tame

ko te jednom dodirnu
sebi namota sreću
kroz ključaonicu vremena

ko zapliva u tebi
nauči naizust
ravnotežu sećanja

ko zaroni u tebi
otkrio je poslednju tajnu
proteklih vekova

ko se ispružio preko tebe
napravio je podlogu za obrtanje
mrvica svetlosti

ko je začutao pred tobom
našao je put
za povratak tišini

ko te jednom
izgovorio u sebi
presudio je večno da grca.

3.

u zoru si tiha
ko rano probuđena argatka
kad izlazi iz kuće

sa svakom zornjačom
skupljaš u sebi
po grudvu tmice

izjutra
trljaš oči
nedosanjanim snovima

u susret podnevu
praviš senke
već ispevanim pesmama

popodne
rasprostireš odmorište
iznurenim splavarima vremena

predveče
cakliš se kroz vitraže
nežno obojene praznine

noću
zaglušuješ ljubavnike
skliskim akordima smetane.

4.

talasi tvoji
ceo orkestar
podvodnih lira

negde si
vodeni kaiš
za razlivena maštanja

negde si
vodeni venčić
na osmehu nevestica

drugde si
nabubrela vena
u krvotoku radosti

često si
nebeska suza radosnica
u oku budućnosti

i vodeni časovnik si
za počinak majki
kad deca počinju hodati

tačno kad je vreme za to
podvodne lire
pozivaju zaljubljene na kafu.

5.

jata galebova
snaže ti snagu
pri zalasku sunca

kunovima
bodu po tami
koja ti otežava tečenje

galebovi
prave mesto
proticanju vekovne nežnosti

belim krilima
prave senku tvojoj duši
i čuvaju od uroka i bolesti

lete, lete
kao tvoji mehurići
gdeno se kriju ljubavni uzdasi

pojiš ti njih
kapljicama bistre budućnosti
a kljunovi im stalno prazni

u zanosu stropoštavaju se
preko tvog plavog ogledala
bez šanse da se pronađu.

6.

ispod karlovog mosta
prodevaš
uzdahe vremena

lukovi čute
i kleknuti otpozdravljaju
dodiru s večnošću

kad prilaziš mirna
cela si pristanište
za zabrektane ljubavnike

između dva zvuka
podvodnih ti lira
namiguješ gostima

poželeše nešto lepo za sebe
i za svoje najmilije:
jedan požele da ima više novca za pivo,
drugi požele da pivo bude hladno
treći požele da im deca letuju na Jadranu.

Tog avgustovskog jutra u Pragu
svi su grdili svoje male kućice
koji su baš sad našli po pet puta da pišaju
po travnjacima prekrivenim svežim zvezdama
a kao za baksuz nigde nije bilo natpisa:
pišanje po travnjacima sa zvezdama zabranjeno je.

Tog avgustovskog jutra u Pragu
tramvajdžije odbijaju da voze
po šinama prekrivenim zvezdama iz Perseide
a putnici zaboravljaju da pođu tamo gde su naumili
pošašavali od tolikih skupina zvezda.

Tog avgustovskog jutra u Pragu
prosci okupani zvezdama
pretvoriše se u učitelje dobrog vladanja
razdavali su prolaznicima
male sunderčiče za upijanje velih nevolja
i poljupce natopljene zvezdanom kišom.

Tog avgustovskog jutra u Pragu
na balkonu zgrade preko puta
videh naskroz golu ženu
kako do besvesti plesala je
povrh ostatak zvezdane kiše
nadajući se svakako, tome
da će kad-tad zagrmeti
i da će ona uspeti da zgrabi
barem jednu od mnogih munjica.

TRAMVAJ ZA SEĆANJE

Jednog lepog prolećnog dana
u tramvaju broj 19 u Pragu
prvi put mi se dogodilo
jedan momak ljubazno da ustane
i ustupi mi mesto za sedenje.
Zbunih se, kao kad sam prvi put
bio poljubljen od ženske,
ili uhvaćen na delu u prvom prestupu.
Dobro došao u klub privilegovanih,
rekoh sebi, stežući svoje godine na plećima
i odstojah na nogama
moju relaciju.
Najposle se zapitah

i da sam stajao kao pupavac
do poslednje stanice
samo na jednoj nozi
da li bih mogao izbrisati
kao što se briše znoj sa čela
znake starosti
koje je momak video u mojim očima?
I da li bih sačuvala,
da nije bilo tog ljubaznog momka,
taj lep prolećni dan u Pragu
za uspomenu i dugo sećanje?

PORODIČNI KATREN

Ko zna da li će nekad do ikakvog povratka doći
ili se zanevek cepa naše porodično jezgro u samoći.

Jedinac nam u tuđini, a ja i moja Ratka nemo
- po vazdan iz plačnog zagrljaja nikako se ne odmičemo.

Katica Čulavkova

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

3. Vreme, Čovek

Drama, Saturne:
Ja postajem noseći lik, protivnik
Ti udarna snaga, nagon ka celini;

Ja tapkam tamo-amoo
Ti kružiš cikličan, prstenast;

Ja se sprdam ponavljanjima
Ti ponavljaš retko ali pravilno
Demonski sin-hroničan, čitav;

Ja brišem, vičem iš epohama, čuješ li,
e p o h a m a, eh da bih mogla da poletim
Ti gledaš sa visine
pišeš i letiš.

Negde se približavamo jedno drugome:
Ti jedeš svoju decu
Ja jedem svoju.
Zar ti to nešto ne govori?

Ili si ti u meni
ili ja u Tebi!

Sve počinje ispočetka
ispočetka počinje
uvek vreme, čovek
vreme u čo-veku, let
a đavolov svet.

CRNA MESEČINA

Privikavam se da postojim
ekskluzivno, Pogibelji

dok se vreme merilo noću
kao žena
dok su me sa zmijom upoređivali
sa falusom i ugarkom
usavršila sam tehniku
pomračivanja, preljube

nemam razloga da se nadmećem
sa ljudima, ne obožavam ideje i predmete
kao oni, ali i mene zastrašuje
Dive, Erote, pseća strana
žedi, nezasitosti, prohteva
i mene besovi obespokojavaju, oluje
Šejtane, stalno nešto mlado želim
- Mlad Mesec, Polu Mesec, Pun Mesec

usta mi zapene od podizanja krtine
jezik od kaskanja, bacanja čini
iz nadahnuća i praznoverja
i mene plaši izgrevanje zalazećeg sunca
kockanje sa svetlošću
tri dana tako varljiv
tri dana sulud
tri dana trokrak, troglav živ-otac
i mene zabrinjava što dugo
već predugo prevrata nema
vratolomija lunarnih, belih noći
mog mesečarskog, tvog životinjskog pojasa
vrtuljku vasseljenski, muška anatemo

Sunce moje.

ZMIJE I JAGODE

Tamo je pravo mesto.
Među divljim pčelama i divljim jagodama.
Ispod niskih gustih prašuma
gde sa suncem pristiže pripek
a sa vetrom zatišje

a svetlost bludniči panično
kao neuslišeni poriv.
Tamo gde nemilo rastojanje
između zemlje i zmiје
iskušava u ljubavnoj žezi osećanja za dušu:
oči, prste, jezik.

Slutiš: ne otkriva se preko senke
onaj koji se ne odvaja od nje.
Kao da je vrela voda na vrelom vazduhu
iskrsava, pitoma i skladna
zmijski ustremljena, kao što & priliči
nekome ko jednim-duškom usisa sav život
sebe da bi nadmašila
da bi usavršila čin
- samovolju!

Hodaš planinama, samotnjački
zadubljuješ se u daljine
već godinama ne-ovde, ne-ti
klečiš pred jagodama, šumskim dojkama
rozikavu stranu smrti
ljudskim mirisima da orosiš
pre nego što se uvučeš među sasušeno lišće
pre nego što razjariš gmizavce, šarke, poskoke
i da doživiš, gle, odjednom
umetnost pelcovanja.

Neuporediv, hoćeš li blagoslovito
onu koja te pogodila
a da nije naslutila
tvoju besmrtnost?

OTVORENO NEBO

I otvori se nebo
kao ekstaza, lucidna za sebe
slepa za sve drugo!
Čovek se pred čovekom ne otvara
na takav način
ni u ključnim trenucima
njihovog prelaza
jednog u drugi
i izlaza van sebe.

Možda jedino pred
Umetnošću, u stanju
Metafizičke ispovesti i transa!

Predosećaš:
nebo će se omunjiti sveobuhvatno, kao očaj.

Srce će se rasprsnuti
- živa lavina nebeske padine.
Život će u panici kidnuti nizbrdo
da proveri da li je još uvek
to što misli da jeste:
 zadnji trenutak svesnosti
 kad se sve pretvara u blic sećanje
 u jezik razbijen od iz-bez-um-lje-nosti
 u sublimirani estezis
 jer nema vremena za pre-pri-čavanje
 na dugo i široko
samo određena verovatnoća da se iskaže
bez nade
da će biti viđena
od nekog
samo određena pasija posle kazivanja
- kroz reč, kroz sliku, kroz muziku,
 kroz telo, kroz plot...
samo određeno predosećanje istine
prema logici koja ide prećicom
u gornji, u vrtložni
krug neba
 kad se ono bude otvorilo
 u eks-ta-zi!

AUTOBIOGRAFIJA

Drugi će pisati tvoju autobiografiju.
Uči će ti u svest, zavući ispod kože
pobeći će u zonu intime
i hop, jednog dana poći će mu od ruke
da sastavi ono što si slomio
da iskopa ono što si potisnuo
duboko u sebe, ludim umom lavine.

Možda će te nadmašiti pomoću urođenog
smisla da simulira, da igra ulogu drugog
da se gubi u drugima kao da je pomnožen sa njima.
Granica između njegovog i tvog ličnog sveta
istanjiće se
šarm nevidljivog opesdnuće ga
i tada ćete doista nalikovati jedan na drugoga:

prebiraće po pismima, pesmama, intervjuima
razgovaraće sa savremenincima, preživelim
gaziće po rubovima
zvirkaće čas levo čas desno
željan ravnoteže, da bi dospeo do kraja
nasuprot neprestanom stidu da ne padne
negde na pola puta, kao ti.

Jordan Danilovski

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

LABUD

(među labudovima u OM)

Odakle tebi
Ta poplava
Ta Radost
Peharu bliska
Liri
Talasanja
Da bi se smirila
Iz krila
Labudova u svom stihu

Odakle ta bronza
Ta zvana
Na nebu zunn
Odakle
Pepela dizanje
U glasovima merenje
Glagola i krila
Kad ti
Huknu Ravnicu
I ravnome
Eho
I uzdah
I himnu mu dade
Nagoveštaj
Kroz to bruhanje
Čak do tamo gde
Muzika je nemoguća
Raslojena suština
Za kojom plemena
I nomadi samo
Iz vrhova
Iz raznotnjene ponoće
Dišu
Do ispražnjenog govora
Iz hukanja i snega
Te odraz
U oličenje duboko
Prizivamo
Mit
Očudava svoj
Gest odsutni

Nedostupan?
Labud?
On?

NEMA SOBE MOJE NE

Nema sobe moje ne
Samo tragovi
Od blata knjiga
I drukčiji su bregovi
Zbog tog stalnog
Okretanja točkova
Kamenja
Stranica
Prozora vazduha
Iz zemnih
Podzemnih I nadzemnih
Posezanja za notama
Tuneli-uneli bekstva
To provetranje njihovo
To rašćenje zidova
Ta akustika
Nasuprot krošnjama
I nama
Nama koji jednom
U smehu-ehu
Bijasmo
Deca u njima.

JUTRO

Stalno
Isti
Nejasan
Se roji
Mistično zahodan
U mislima mojim
Neophodan da se složi
U gospodara iz senke
Imanju svom
Jednak
Stalno
Stopalo senka
Stopalo sam On
Fraza
Koja se preuzima
U navojima
Do ničijeg
U anitezu
U prelom svih šapata

U OTVARANJU

Otvorite se
Stranice Pustinje
Ultra tajni rukopisi O
Tvorite se zaboravljene
Frige-brige neoprophodne
Otvorite se
Nemoćni
Za previše visine
Strminu pregolemu
Duboku da podnesete
Žigove
Otvorite se
Iz podnožja
Iz eha
Iz A odrona
Nestvarni Kožuh prolazimo
Iz nekih Kodžab reči
Slova I zauma
U svetlosti retkoj
U lučnoj
U vreći uzavrela
Dardara I promena
Između Koraba
Harfi šuma
I Rodopa

Slave Đorđo Dimoski

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

O PREDMETIMA

U unutrašnjem džepu nosim pištolj sa prigušivačem.
Odlazem ga na sto. Mašina za pisanje
Započinje svoj noćni život – interpretira me.
Baca senku povrh zida – časovnik uporno
Otkucava ponoć. Uporno otkucava ponoć
Časovnik na zidu. Mašina započinje svoj
Život – interpretira me – između redova uvodi red;
Postrojava slova, te male jeretike, i crne,
Pred belim zidom za streljanje. Uzimam ga sa stola
Pištolj sa prigušivačem. I pucam. Redom!

TAMAN KONJ LEŽI IZNAD PLANINA

Taman konj leži
iznad planina.
Taman konj temelj tamni
tamna podzemna voda
koja rominja
kroz vekove.
Ja,
prolazim ispod konja
mračan i sulud
do gluvosti, u kretanju
oblivam sebe
čoporom košmara:
Šta sam to izgubio
te je vazduh postao tesan
i k meni se vuče
velika kornjača
iz visine?
Povrh planina leži taman konj.
Noge su mu u klisurama.
Tamna je to podzemna voda
što rominja u zglobovima
i približava vekove,
tišinu – mahovinom prekrivenu
kroz koju se probijam.
(Koliko je strašan
taj Uznos!)
Šta sam izgubio ovde šta sam izgubio
Ja? – pitam konja.
A on taman leži
preko planina.

A JA?

Pred prijateljem koji me predao
Stojim lice u lice. Pitam ga:
Koliko sam, je li, koštao? – Ne pitaj!
I, šta sad: Ko sam? Ja? Opljačkan!
A moj govor? A uzdah? A dah?
Moja mala pobjeda – porazu!

**REKONSTRUKCIJA: “ CRVENA KONJICA “
- K. MALEVIČ**

sad smo mi
cilj!
plavih crvenih
i žutih polja
u galopu
gde smo sekli
horizont, sad smo
jedini cilj. Čuješ li
kazimire!

**REKONSTRUKCIJA: “ PROZA O TRANSIBIRSKOJ
ŽELEZNICI...” A MALA ŽANETA FRANCUSKINJA**

voz koji prolazi
uzbuđuje prostor
do erekcije
dok pada sneg.

Kroz sibir zavijaju kurjaci.

Spavaj mi ti
žana žaneta nineta
ćubičice...

Jovica Ivanovski

JA ĆU POKUŠATI BLAGOŠĆU

Da se nasmejem
 životu
e, dečki – to je nešto
i do kurca s tim da je
sreća u malim stvarima –
zar mislite da je ljubav
 mala stvar
tek što sam popio kafu
na terasi koja se bezrezervno
preпустиła proleću
i sad odmah treba da probudim
 moju suprugu i decu
da uradim ono što već
celih dva časa ne uspevaju
surovo sunce i preglasni
 majstori u komšiluku

ja ću pokušati poljupcima

MA PIŠEM JA NA SVEMU

Ma dobro – preferiram hartiju
ali to ne znači da imam nešto
protiv salveta i stolnjaka

Anri je crtao na čemu god stigne pa
zašto ja ne bih pisao na čemu god to mogu da uradim
(jebi ga – nisam teniser pa da mi igra zavisi od podloge)

Svakako da mogu i po stolnjacima
no najčešće pišem na salvetama
i potom u njih istresem sve iz nosa

BERBERINU

Vidamo se jedanput mesečno i redovno
vodimo iste razgovore ali na sreću
odmah ih zaboravljamo

on štricka makazama ja buljim
u ogledalo – on me propituje
ja sebe samog preispitujem

drugi pacijenti znaju šta hoće
pokazuju na frizure iz časopisa
oni znaju šta im odgovara

pola sata za analizu u ogledalu
yees – za one koji vole same sebe
ali onima kao što sam ja to je neprijatno

zatim me obuzima dremež i molim boga
što brže da završi – super je kažem mu a zapravo
mislim – nije u redu u stolicu da zaspem

i ni ne gledam u ogledalce koje
otpozadi on mi prinosi – godinama već unazad
nije mi važno kako izgledam

ni anfas ni profil a još manje
teme svoje želim da vidim –
u teme moje neka blenu oni iza mene

NOĆNA ŠETNJA KROZ STARU MAHALU

Noćni glasovi ozvučeni pospanošću
potpetice kao da gaze preko ksilofona
mrtvi akordi i još neosušeni izmet kućića

iza prozora zatamnjenih trepere televizori
zvezde mesečina i zapuštena živa ograda
otposlati poljupci preko naherane tarabe

popadale kajsije koje dozrevaju na zemlji –
nema ko da ih uzme i u majicu strpa
a sutradan udarima kamena dokusuri koštice

zgrada zbog koje su srušili najlepšu kuću
miruje – druge možda rastu preko noći
ali, sve u svemu, zidaju se samo danju

pusta je ulica a ponoć još nije otkucala
svi su zabunkerisani u svojim skrovištima
kao da su u Beogradu pre šest-sedam godina

samo televizori razgovaraju između sebe
(kanal izabira političko opredeljenje)
kao susedi pre dvadesetak godina

ali to je bilo neko drugo vreme
u jednom sasvim drugačijem gradu
i na kraju krajeva – u drugom veku

ŽENA SUVOZAČ

Žena suvozač
raspoláže polovinom šoferšajbne
i sa ogledalcem u sklopljenom suncobranu

Žena suvozač
ne prestaje da priča – ali isto to
radi i kod kuće – u ulozu životne saputnice

Žena suvozač
(zapravo) treba prema mužu vozaču da se odnosi
s poštovanjem koje stjuardesa ukazuje glavnom pilotu

Žena suvozač
nije loše da ima mini rublje
i lepa kolena tik uz ručku za kočenje

Žena suvozač
mora da ti bude pri ruci – ukoliko ti se probuši guma
ili ako ti riknu kola pa nema ko da gura

Žena suvozač
mora da ima savršen profil
spram dubrišta po njivama uokviren prozorčićem

Žena suvozač

je najlepša kad spava – a ti počinješ tada da
uživaš u vožnji i radiš sebi što ti godi

samo da je ne razbudiš

preveo sa makedonskog: *Otac Metodij Zlatanovski*
Duško Novaković

Posegni za svojim svetionikom
Aleksandrijskim,
dok se dan pogrbljuje i
pepeo hladi:
lavovi riču
nad belo-kostima primorskim
i jedra malaksavaju
i nema se o čemu pevati.

+

Da
se izusti ta so skamenjena, ta
pljuvačka lakomisljena
kao poziv, neće moći:
sva krv je istekla
zloverna preko
praga
pa

stomak nadode
kao pogača ovčarska na praštanju:
zagrejaće nepitome
blaženim neznanjem.

+

Nahrani se
sa ovim zagrljajima
mudra tvoja sunca neka ti zanoće
božanstveno ukrašena
telesnim stradanjima:
u brazdama od tuge takve
procvetava gorka trava.
Nahrani se...

Bez znaka,
bez fabule
iza ognjišta
ukrašenih svilenim parazitima
trpaju se ljuske onih
hiljadu zima koje

knez-lopov uze za zrelost i
zapisa:
ovaj dom jede samog sebe
sa svakim prećutkivanjem.

+

Sa bleskom

tih
Obrva

probudi me kao prvi put
(kao što se budi za bratsku –
arhandelsku

ljubav)
i ne korakom praznoslovnim i promenom
(gajtanima anamneze iz vunene

postelje u donjim
sobama)

mene

uzbudi
kao

Onaj, Koji ima sedam duhova

Božjih

i onih sedam

zvezda –

jer On gravira orbite
i svetlosne

korake

za svaki fetus supernove
ne silazeći u kretanju

već

mreže ljubavne bacajući u

nepraznom
svemiru.

Lidija Dimkovska

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

GRICKALICA ZA NOKTE

Otkako sam greškom ponela sa sobom u inostranstvo
grickalicu za nokte našu,
nokti mi rastu nekontrolisano i neravnomerno,
nezaustavljivo se produžuju prsti
i probijaju kroz cipele i pri rukovanju s nepoznatima,
a susedi od užasa više ni ne prisluškuju.
Javljam se izdaleka između dve vike
hoću da ih odobrovoljim pevajući im omiljene novokomponovane pesme,
oproštaj tražim od njih, velikim mislima iz malih naroda,

ta šta su dugački nokti u poređenju s mojom žedi za istinom,
zar ne vidite da već postajete besmrtni
a ovo vam kao teško pada?
Grickalica za nokte poluotvorena zjapi u mene s noćnog stočića,
ni ona nije zadovoljna promenom sredine,
ovo je baš ludilo, vrištim, poslaću vam je poštom,
ali onda svi postaju krik i s ove i s one strane linije:
“ Nikako! Grickalice za nokte oduzimaju na carini!”
I sama sam prelazeći granicu sakrila je u desnu patiku.
Ukućani su zapretili da će podseći nokte kuhinjskim makazama,
pa nek bude šta bude, već ih nosim na savesti kao gipsanu kragnu oko vrata,
cele noći sanjam, krvavi im prsti, onesvešćeni su,
sutradan se i sama budim s hemoroidima
i duh moj postaje zapušen, bez izlaza.
Klaustrofobija jače privlači zupčice grickalice za nokte
nego ljudi one ljude koji su zaboravili na Boga.
Šareni paun, utisnut na podlozi nožića
promrmlja ljudskim glasom:
“ Život je izbor noktiju, kose i kože,
negovanje je, pak, izbor božjeg. Celog života grizeš nokte,
ali za inat me donela ovde. Vрати mi kako znaš i umeš,
ti bezbožna beznoktarice, ili zovi ukućane ovamo,
da ljudski podseku nokte”. I dodoše,
ali mene ni pogledali nisu, nego se udobno smestili preko postelje
i sekli i oblikovali nokte grickalicom za nokte,
i bacali otpatke na pod i zadovoljno smeškali paunu:
“ Još samo koji, i odlazimo kući”.

PAMĆENJE

Pamćenje mi je vojnička konzerva sa paštetom
neograničeg roka trajanja. Vraćam se mestima
gde sam stupila samo sa jednim jezikom u ustima
i domorocima mutim žumance za dobar glas,
u snegu belanaca Isus leži razapet kao da se šali,
za francuski poljubac potrebna su dva jezika,
sad kad ih imam nekoliko nisam više žena nego ala.
Ni ja kao sveti Đorđe nikad ne naučih
da pružim veštačko disanje, nos mi je zapušen godinama,
i dišem samo kroz tuđe nozdre, EU plaća.
Aha, nije to čista rabota, nije to čista rabota!
viču iza mene pali anđeli
što skupljaju staru hartiju i plastiku,
najviše ih volim kad u hodnik iznose
svoje krevce da se provetre od DNK,
tada se na njima ispružim sa A. svako na svoju stranu
i u tačno zamišljenom ljubavnom zagrljaju
krune nam se od tarenja svi porculanski zubi,
nepca nam se pretvaraju u razrogačene oči,
ispred njih jezici u tami postavljaju zamke,
rzaju, cmokću i ječe, a mi bez straha smo, bez žaljenja.

Pamćenje mi je crna kutija iz srušenog ratnog aviona,
sa neograničenim rokom trajanja. Vraćam se mestima
gde sam stupila samo sa jednom krvi ispod kože,
domorocima precrtavam plodne dane
u kalendarčiću za rodendane i domaće slave,
domaće životinje čeznu za divljim, divlje za pitomim.
Kao jevrejski car u dan posta i mesečnih ciklusa,
tako i ja i Bog godinama spavamo u razdvojenim krevetima.

ZRELOST

Kako je mogao grom pre udara u koprivu
Da zauvek zamagli ogledalo u kupatilu?
Toliko poverenja u termometar iza vrata,
toliko sumnje u nacionalnu televiziju,
a kad se bojler rasprsnu u paramparčad
vodoinstalater je bio na narodnoj proslavi,
u jednom zvučniku krčala su creva voditeljice

kao kamen-temeljac muzejske garderobe?
U njoj vise mantili koji propuštaju Šekspirovu buru.
Pre nego što postadoh A.- nacionalna i ja sam prsluk za spašavanje
navukla preko glave, a sad preko kacige.
Telo mi je menjačnica u Staroj skopskoj čaršiji,
pred kojom bez kišobrana stoje muškarci tetoviranih mišića
koji me propuštaju unutra da potražim račun
i s parama koje menjam za svoj odmor bez snova
duhovnim vođama kupujem cipele od đavolje kože.
Neki u njima bogosluže, neki ih čuvaju za televiziju,
noge su svima mokre kao da ih je prala Marija Magdalena.
U putiru je i ovoga jutra bilo samo slabokrvne plazme,
bebe sisaju prste natopljene mirišljavom vodicom
za akumulatore i pegle, srce A. je čas trešnja u slatkom
čas višnja u rakiji. Kad ne pričam sa sobom više od tri sata
svet postaje koktel ljuljaške od bambusa usred plaćene plaže
i posle nekoliko gutljaja more se ne vidi, more se ne vidi.

Igor Isakovski

prevela sa makedonskog:
Ana Ristović

OGREBANI ZIDOVI I PRAZNI RADIJATORI

proverio sam: vrata su zaključana
dobro
nema više leda
bar ne
u količinama koje mi trebaju
točim sve manje doze
sa manje leda

ali flaša se prazni
sve brže
nikako da se dogovorimo
kojim ćemo
putem ići
ogrebani zidovi
i prazni radijatori
oko nas
flaša i ja
posećujem je
u kuhinji
pa se vraćam
ovde
ali svaka je soba ista
po zidovima i radijatorima
večeras su svi napolju
osim umornih
koji sede kod kuće
ali ne kod mene
čak i čitam dok sam ovakav
“jedini čovekov dom je jezik”
piše Kiš
u mom slobodnom prevodu na engleski
ovde čitam Kiša na engleskom
i neke druge
više ili manje jevrejizirane autore
slične meni
po nekim stvarima
možda treba da pišem
o dobrovoljnom egzilu
ako takvo nešto postoji
evo sada postoji
sada bih nazvao Albaharija
telefonom
u Kanadu
ali nikome se ne javljam nedeljama
ogrebani zidovi
i prazni radijatori
i stalno se razilazimo
flaša
i ja
kako da čovek komunicira
kada se sa svojom flašom
ne razume

u kuhinji sam okačio
pravoslavni kalendar
ima i mesece
po starom ispisu
ovo je
samo da proverim
ovo je koložeg

prvi mesec
svake godine
slomio sam jednu čašu
dok sam ga kačio na zid
"ovo je dobar omen"
rekoh sebi
posle su mi ispraznili
radijatore
u tome nisam video znak
samo je bilo hladno
i flaša je bila
hladnija
dok sam je otvarao
mislio sam na neke moje prijatelje
na jednog mog prijatelja
u stvari
čovjek može da misli na samo jednu osobu
u samo jednom trenutku
čudim se koliko sam precizan
kao potpuno natovareni
teretni voz
koji hvata svaku krivinu
i ide napred
određenim mu putem
samo ne znam kuda sam krenuo
kada sam ovde
ogrebani zidovi
prazni radijatori
i nerazumna flaša
minimalizovana scena
mojeg iscrtavanja boli
udara vetar
to dosad nisam rekao
a udara danima
nisko duva
svakako nisko
jer oblaci ostaju
a moja su stopala vlažna
i klizava
sigurno neću
nigde ići
osim ako ne uspem
da se uvučem u ovu flašu
kao sićušni brod

juče sam gledao baziliku
renoviraju je mesecima
i pokrivena je platnima
rekao sam već
danima
duva vetar
platna su se vijorila

kao jedrenjak
greškom
ukotvljen u centru
grada
ja sam prošao
bazilika je ostala
sa njenim ogrebanim
zidovima

tamo nema radijatora

Budimpešta, januar 2000.

NESREĐENA

moje učitelje
moje duhovne očeve
kako sam ih nazivao, ranije,
stavio sam na najudaljenije police
u ovoj sobi biblioteci kancelariji spavaćoj sobi
sobi za duge telefonske razgovore i svađe i milovanja
ali nije sada soba na redu
i nije sredena
hteo sam da kažem,
kroz uzdah pomirenja da kažem
kada sam ih stavio tamo
kao da sam se predao
kao da sam odustao od borbe
koja mi, uzgred rečeno, nikad nije bila najjasnije određena
i manje pišem
od tada
u svoj toj žurbi za više prostora
za život i svim elementima koji isti mogu doneti
moj je dah otišao dođavola
i sada neki grešni prokletnik njime možda diše, tamo
kao kada sam mašinu zamenio kompjuterom
da bih mogao da pišem noću
da mogu da kucam tiho, bez razlike koliko suludo to zvučalo,
da mi ne bi zvali policiju ja sam počeo da tiho kucam
možda da i tiše pišem i samim tim
tiše da živim kao da ne živim potpuno
kada toga nemam nema buke koja je logična
i puno stvari postaju previše logične
toliko mnogo jasne i logične
da me teraju da pomislim da je nemoguće
da se u potpunosti razumeju a
pri tom
ostati potpuno normalan
kako li se ja uklapam
u sve to ponekad poželim da saznam

ali soba nije sređena i moji prijatelji
moji ljudi koji me nikad nisu napustili
i pored mojih povremenih zaboravljanja
zaslužuju neko bolje mesto ovde

DUBOKO U RUPI

brojim prazne
pivske flaše
na podu
sklanjam dlake
mojih prijateljica
sa stola
sa jastuka
otvaram i zatvaram
vrata i prozore
ne svlačim se danima
osećam da to nije u redu
ali ne znam šta jeste
u redu
i još više
pivskih flaša
praznih
ipak sam ugladen
pa pijem iz velike
čase i koristim
dezodorans
zbog prijateljica
a ponekad i
zbog sebe
ne skidam se
ni kada se one skinu
vreme je čudno
prognoza uvek promaši
svoju metu
kao lažno proročanstvo
vruće je
u jesen
i vruće je
u meni
od svog tog piva
u mojoj rupi

čitam druge
pesnike
retko kada pronadem
brata po duši
ali kada ga
onda ga ostavljam
da barata
ovom sobom

a ja sam sebi
prepisujem još
alkohola
usamljena receptura
deluje pizdunski proračunato
i ja znam
da to znam
ali uvek to uradim
kao neodlučni samoubica

igram igru
uvek se nadajući
da neću biti
plen
ja sam
započeo tu igru
ali se to uvek
nekako
izjalovi

udaram u zidove
da bih otvorio
prostor
ali rupa se smanjuje
i ja postajem sve manji
trudim se da se uklopim

to mi nikad
nije
polazilo za rukom

SENDVIČARA U 4 UJUTRO. BEZ OGLEDALA.

video sam Isusa kako hoda
preko bulevara, stišćući
ruke na grudima
kao da se guši pa sam skrenuo
pogled

zvuci grada su me uzeli pod svoje
žurio sam ka podzemlju
video sam Isusa kako doziva nečije ime

mislim da nije bilo moje...

video sam Isusa u sendvičari
negde oko 4 ujutro, dok sam ispijao
moje "ovo mi je sigurno poslednje noćas..."

rulja je bila bučna, konobarica je bila trapava
mislilo sam na gorče suze od onih koje sam video

u nečijim očima malopre u noći.
nisam mogao da smislim.

video sam Isusa kako istrčava iz supermarketa
video sam Isusa sa njegovom kosom + njegovom bradom +
ukradenim konzervama tunjevine na ledima
dok je tip unutra pokušavao da ga upuca

video sam Isusa u predgrađu kako pali vatru,
plastičnim flašama i jučerašnjim novinama
reciklira prošlost, čeka Zoru,
dok sam ja istrčavao iz supermarketa

tip unutra je pokušao da me upuca

video sam Isusa u ogledalu, očiju punih suza, aha
"kako izgleda nositi sve te grehe?"
kao da bih ga upitao, ali nisam
možda zato što videh sebe izludenog

video sam Isusa kako pokušava da nacрта labudov let
s prozirnosti noći, video sam
njegove beskorisne pokušaje + video sam njegovu ljutnju + bol + zgađenost
ali on nije video moju

mislio sam na labudolike ruke moje drage
kako graciozno pokušavaju da ubiju komarca u
našoj sobi dok ispijam svoje pivo
u sendvičari
u 4 ujutro
bez ogledala unaokolo

DOBRO BI BILO

bilo bi dobro
da se Džoni vrati
ako nizašta
onda bar zbog onih nekoliko pesama
koje me uvek potresu
i zbog komentara
uvek usrane stvarnosti
uvek žestokih i pametnih komentara
i tu i tamo neki dobar rif
koji se pečati u mene
kao neka tetovaža
koja me raskida
kao poderana ulica

bilo bi dobro
da i Tito svrati
da popušimo cigaru-dve zajedno

da mu kažem da ništa nije propustio
u poslednjih 25 godina
osim nekoliko krvavih ratova
stotine hiljada proteranih
"raseljenih" kako ih eufemistično nazivaju
matori pedofili i ready-za-nekrologe iz EU
i čitava hrpa silovanih
jedan tanker zaklanih
i mali milion pogubljenih
jednostavno ću mu reći
ništa nije propustio
ni Nobelova za mir nije bitna
ne na onom svetu
a ni na ovom
kad je već dobivaju koljači i jebivetri

biolo bi dobro
da pronađem svoga kuma
u usmrdelom vrtlogu života
da mu kažem da se muškost
muslimanska pravoslavna katolička jevrejska protestantska, itd.
na Balkanu
i uopšte
ne pokazuje duvanjem puvanjem blebetanjem sofizmom prepijanjem prejedanjem, itd.
već verom u bližnje i nepoznate
jer biti muškarac znači biti čovek a čovek treba da opravda svoje ime ljubavlju
čak i onda kada mu
duša miriše na staru cipelu

dobro bi bilo
da okrenem nekoliko brojeva
svih koji su se ogrešili o mene
da ih zbunim
da ih pomerim s mesta
da im kažem da je sve svejedno
da čak ni na drugom svijetu
nema ko da im sudi
Bog je u penziji
a zamena je na trudničkom
čak ni ja ih neću proganjati
nakon što umrem
planiram da se dobro naspavam

biolo bi dobro
da se javim onima
o koje sam se ogrešio
za to će mi trebati više od nekoliko javljanja
da ih izmestim
da ih pomerim s mesta
da im se izvinim
od sveg srca duše tela mozga itd.,
da im izmamim osmeh

da odlebdim uvis
kao sapunica
kao odjek zvona

Nikola Madžirov

preveo sa makedonskog:
Duško Novaković

KAD NEKO ODLAZI SVE ŠTO JE STVORENO VRAĆA SE

Za Marjana K.

U zagrljaju iza ugla prepoznaćeš
da neko negde odlazi. Uvek je tako.
Živimo između dve istine
kao neonka koja titra u
praznom prostoru. Moje srce skuplja
sve više ljudi, jer ih više i nema.
Tako je oduvek. Četvrtinu budnosti
trošim u žmirkanju. Stvari
zaboravljamo još pre no što ih izgubimo –
svesku za krasnopolis, na primer.
Ništa nije novo. Sedište u
autobusu uvek je toplo.
Poslednje reči pronose se
kao nagnute kofe u neobičnom letnjem požaru.
Sutra će se opet ponoviti isto –
lice, pre nego što nestane sa fotografije
ponajpre gubi bore. Kad neko odlazi
sve što je stvoreno vraća se.

SENKE NAS MIMOILAZE

Jednog dana srešćemo se
kao brodić od hartije i
lubenica što se hladi u reci.
Nemir vascelog sveta
biće uz nas. Dlanovima
pomračiti sunce i fenjerima
se približavati jedno drugome.

Jednog dana vetar
neće promeniti pravac.
Breza će lišćem napuniti
naše cipele ispred praga.
Vuci će krenuti za
našom nevinošću.
Leptiri ostaviti svoj prah
preko naših obraza.

MUZEJ IŠČEZAVANJA

Zaključićemo dogovor sa sadašnjicom,
ali "naše postojanje počiva na sadašnjosti
koja iščezava " kaže Šopenhauer.
Iščezavaju deobe reka,
plavetnilo jezika od borovnica,
i pamuk u našim stomacima iščezava.
Civilizacije iščezavaju
u ime zastarele mističnosti,
tuneli koji skrivaju
glas diktatora sa radija, nestaju.
Praznina asfalta gubi se kroz polja,
predmeti doneseni sa ekskurzije
u svojoj nepotrebnosti iščezavaju,
klizanja zemljišta
koje objašnjavamo potrebom za selidbom
više se ne događaju. I mahovina na hrastovima
i moć azbuke, i tišina
sunčeve eksplozije, nema je.
Svet je muzej iščezavanja
koji sve Božje uzvike čuva.

SVETLOST I PRAH

U međuprostoru
četiri godišnja doba pronaći ću te,
kad decu odvede u šetnju,
a duše se vraćaju natrag
kao prljavo suđe
u radničkoj menzi.

Mi nismo religija
i niko ne veruje u naša
sveta pisma.

Pogledi nam se skrivaju
u naborima zavesa
tuđim molitvama, skoro poroznim
i svetlosti koja pada.

Hoće li se dodirnuti naši anđeli
kad se budemo zagrlili
u mraku, da li će neko zapaliti sveću
da bi proglasio carstvo?

Svetlost smo sagorelog palidrvca
koje postaje prah
kad ga neko dodirne.

NATO, EU, USA, YOU

Skraćuje se dan.
Naši se životi skraćuju i produžavaju
kroz velike skraćenice sveta.

Hteo bih kroz grad da prošetam preko
skraćenih staza koje
vode prema tebi,
koja pišeš azbuku sna.

I ponovo će se sve skratiti:
moja milost ako Suncem te nazovem,
ti ćeš se u Zrak preimenovati.

ONI I MI

Vendersu i Handkeu

Verovatno sad anđeli
na ramenima tetoviraju ljude,
i u sandučiću uspomena
čuvaju vlastite senke.
Javljaју se ponekad
kao glas koji otkriva zoru
ili kao blaga svetlost
ispod bolničkog kreveta.
Postojimo zarad njihovog postojanja,
lete zbog našeg koračanja.
Bliski smo i udaljeni
kao protoni i neutroni
u jezgru svih svetova.

SVE ZAKONE SMO PREKRŠILI

Sobe sjedinili
bez znanja arhitekata.
Plombirane rudnike
otvorili, razdvojili
ljubav od praznine
u blagorodnim metalima besmrtnosti.
Svake se noći venčavali
navlačeći prsten mesečine
oko naših tela, dajući
sazveždima imena gradova.

Kao ptice koje ne poštuju
znak za tišinu ispred bolnica.
Sve zakone smo prekršili.
Ti imaš jedan ključ, ja drugi,
u isto vreme trebali bi
jedan prema drugome da se otvorimo.

NEVOLJNO OSVAJANJE PROSTORA

Kad se budemo udaljili
sastav će se vazduha promeniti,
tuga se nečujno spustiti
kroz spoljne strane oluka
kao senka uplašenog guštera.
Svako buđenje izvan postelje
biće osuđeno,
svako punjenje i pražnjenje grudi
postati bezvoljno osvajanje prostora.
Bliskost će nam pobeći sa dlanova kao kapljica
sa tela tek ulovljene ribe.

Kad se dodirom pomračuju sunce i mesec,
oni su, ipak, opet udaljeni, i sve
postaje noć, lažno usipavanje lišća,
senki, divljih životinja.

ANTOLOGIJA

Danijel Dragojević
Zvonimir Mrkonjić
Nikica Petrak
Boris Maruna
Ivan Rogić Nehajev
Zvonko Maković
Tahir Mujičić
Milorad Stojević
Branko Maleš
Sead Begović
Anka Žagar
Branko Čegec
Kemal Mujičić Artnam
Delimir Rešicki
Miloš Đurđević
Krešimir Bagić
Zorica Radaković
Boris Dežulović
Sibila Petlevski
Damir Šodan
Miroslav Kirin

Izbor Ervin Jahić

SAVREMENO PJESNIŠTVO HRVATSKE

Miljenko Jergović
Simo Mraović
Drago Glamuzina
Tomica Bajsić
Ivica Pretenjača
Ivan Herceg
Sanjin Sorel
Tatjana Gromača
Dorta Jagić
Ana Brnardić
Ivana Bodrožić

Danijel Dragojević (1934)

TAKOĐER

U klaustrofobičnim situacijama, kada su zatvoreni nebo i zemlja, ptice lete; lete za nas, umjesto nas, oko nas, kao naše misli, želje i naša utjeha. Koliko težine, tereta, muka, krivnje, uskoće: što im sve nismo prepustili i gdje nas sve nisu zamijenile? "Tko može živjeti bez utjehe stabala?" A ptica je mnogo više od stabla. Ptica je živo produženo stablo koje nas vodi, odvodi i vraća, smještajući se u jezik, ono najdragocjenije u čovjeku. Ako se prepustimo slutnji, doznajemo da je govor vjerojatno nastavak pjeva, kao što je pjev produžetak leta. Zvuk, čini se, ne stiže samo daleko nego i duboko, u naše zvučno ja koje prepoznaje i prima sve strane mnogo snažnije nego što to čini središnja slika. Mnogi ni ne pokušavaju razumjeti svoje ptice. Najčešće one nisu simbolične već doslovne. Sve što im dajemo i što nam daju u naravi je činjenica. Kao što je vjerovao Blake, mnogo je manje metafora nego događaja, mnogo manje simbola nego preobrazbi. Recimo, jutarnje ptice. One nas doista bude, zovu naše buđenje, njegovu dobrotu.

O prozoru znam koliko treba, ni previše ni premalo. Neka bude zamračen, zračan, akvarelno lagan, nizak, visok, ali neka bude. On je moj kućni ljubimac.

O kakva sreća što don Frane Bulić drži u ruci neki antički kamen, a ne gleda ljude, tropsko i suptropsko bilje i staklenike. O, kakva sreća što je on kip zelen, tvrd, glup, gluhonijem, smjeran, pismen, upravo stigao iz zemlje i odmah se u nju vraća.

Mooreova ovca oblikovana je okretanjem Zemlje. Postupna blagost, mekoća, prisnost. Neka obuhvatna mašta, taktinost na svim stranama. Vrtnjom su došle doline, brda, rijeke, ravnice: sve oblo i zatvoreno. Zemlja se zanjela, oduševila, promijenila vrijeme i mjesto: bila jednom negdje jedna Zemlja, i sada je tu.

Tamo s druge strane gdje pada kiša na tamnom polju, u svijetloj glavi.

Plan zdravlja spušta se
i crta svoje vrijeme
na ispruženom jeziku guštera.
O, mi prvi, treći i posljednji
u toplom okviru rupe,
tlocrtnoj kiši, hladnom broju,
točki.

Opet po tko zna koji put s lavežom netko-nešto tuče po
horizontu. Traži da ga ne razumijemo.

Boja do boje, prijelaz jedva vidljiv. Prva mrlja priziva drugu, zatim
još jedna, i malo-pomalo ono što je najdublje nalazi put.

U srednji vijek, u srednji rod. Čekić kojim sudac prije izricanja
kazne stižava mnoštvo.

Možda sam Bog, a možda samo nekoliko milijardi tona bilo čega.
Ne vidite me, ali znate, prići ću s druge strane.

S lišćem otišlo je i nesigurno ime. Jasen i jesen nestali su. Jasen u jesen, jesen u sivu daljinu.

Ključevi s unutrašnje strane vrata,
utvara od kovine. To možemo biti ti, ja,
svatko kome jastuk odbija napraviti
udubljenje glavi, suludoj prtljazi dana.
Ritam oblika, početni sklad sa svojim ropstvom,
ali i mala praznina kroz koju odbacujemo
rublje, pamćenje, nesreću.

Na razmaku od nekoliko metara, između dva odrasla puža, dvije kućice,
dva dormitorija. Laku noć. Krivulja od tristo šezdeset pet toliko i toliko puta
množena, dijeljena došla je u točku sna, nesna, u sjećanje na ružu.

To što je teško neka je okruglo. Da nema brda na koja smo naslonili
budućnost, gdje bismo sada bili? Uspavljuje nas zemlja voljena noću.

Od jutra pristiže vlaga i sjene
možda s korčulanske,
možda sa splitske ribarnice.
Temeljni ton nečega čega nema,
što je bilo živo
a sada je nijemo,
tamni pozdrav.

Vratio sam oblatak tamo odakle sam ga podigao. Držao sam ga tren i
prećicom stigao kamo sam bio krenuo, ni blizu ni daleko.

Jedan trubadur koji je promašio prozor. Jedan trubadur koji je promašio
noć. Jedan trubadur koji je promašio svemir. Jedan trubadur.

Netko spava, diše jako. Ako prestane, povući će nas duboko.
Vodoravna je boja tamna i veoma sama.

Bliznecu, potoku što dolazi sa Sljemena, da ne bi oko sebe kupio
nečistoću, betonirali su dno, zatvorili ga sa svih strana, tako da ne dodiruje
zemlju, a ne vide ga ni ljudi ni životinje. Teče kao da ga nema. - To me na
nešto podsjeća, samo ne znam na što, govorila je za veliki broj prigoda moja
znanica. To doista na nešto podsjeća.

Saprophyti. Tu negdje pored, slijeva, zdesna, iz unutrašnjosti mogli bi kre-
nuti. Vlaga pravi nove rubove, širi se. Oni su spremni. S imenima koja nikada
nisu bila obznanjena obratno se povijest, nećujna glazba, brojevi horizontalno
prostire tko zna po kojem pravilu. Sićušna i beskrajna družba, vic bez posebne
poante.

Kao gušterica rep otpustio je pamćenje da bi preživio: vatra, trava, sra-
mota, lucidnost, svetac. Što je ostalo od priče?

Visoke trave: za nekoga tko hoda i gleda.

Gdje su otišle žabe? Nema ih na prvom, drugom i trećem jezeru. Prazno u glavi i pogledu. Ostao je kreket iznad vode i malo dalje u šumi, ali on je nepouzdan i teško bi ga bilo slijediti do njihovog novog boravišta. Kao da su odjednom dobile nalog: Idemo, selimo, kupite boje, skokove, krekete, gladi, igre; sve drugo nas tamo čeka. I sada, kao što ih ovdje nema, tamo negdje ih ima. U nekoj zelenoj boji i mokrom životu, u bezazlenoj glavi, na pitomoj i bujnoj zvijezdi što se zove Mezopotamija.

U Maksimiru, u mojoj blizini, tuče djetlić. Kažem mu naprijed, i začudim se. Mislio sam da hodam, gledam i zastajkujem tamo gdje je i on, vani; ali ako nije tako, ako sam s druge strane, unutra (zašto bi inače tako ustrajno tukao?) onda - Dobrodošao, dobrodošao, prijatelju.

Sreća je okrugla. Nesreća je okrugla. Psi trče oko Meštrovićeva zdanja. Magnolije bubre. Djevojke sjede i stoje. Nebom prolazi avion i vuče šarenu reklamu. Tko može neka bježi na sjever, na jug, u dugu razvedenu rečenicu. Neka se ne da izgurati iz nje.

U ranoj razdiobi zraka, o košuljo, kako si radosnija od mene. Pravim se kao da te ne vidim, kao da nisi na meni, kao da ne hodamo i ne okrećemo se zajedno. Dižem glavu, po nekome drugom zakonu raspoređujem sjene na njoj (Ugasite svjetlo, mogu hodati po mraku!), a tebe zadužujem samo za varku, dnevnu žudnju sada u mirnoj šari. Drugi svijet, treći zvuk, dogovorena daljina. Nesretna misao da sunce možda liječi.

Dogodilo se na strani ptica. Dogodilo se nešto. Promijenila se zemaljska slika. Povećala možda, možda smanjila. Ne znamo. Izgubilo se nije ništa.

Preko noći navalilo je neko drugo doba, buđenjem se naglo prekinula preobrazba u stvar i bolest, nestale su pojedinosti, pojednostavili oblik i svrha; ne treba imati evolucijskih iluzija, postoji obratan put, prekid, pokrov preko misli; teatarskom igrom otputovat ćemo u Srednji vijek, autizam, pripremu: udarac štapom.

Boju konopljuše nećemo mijenjati ni u ovom ni u nekom drugom životu, blaga žed i jutro smještaju je u naše oči, u poklonjen višak. Tu će ostati.

Došlo je vrijeme da oni koji su crvendaću (za kojega Vian kaže da mu srce zauzima ono što kod drugih životinja ispunjavaju prostački organi) prepustili brigu o ljubavi pitaju gdje je on, kamo je odletio, što pjeva. Pa kada se vrate, neka se ne suzdržavaju učiniti što su čuli.

Vremenom metak našega samoubojstva, zajedno s oružjem, trune. Tko nakon svega iz police kupi male hrpe smeća, ne zna što će baciti. Metal je otišao u dane, dani u korake, koraci kojekuda i kojekako, u uzdah i prah.

Prije ili poslije, stol ostane prazan. Svjetlost na njega pada kao na pučinu.

Udaraju vesla, smijeh se na površini stvara, širi i nestaje.

Povremeno se pojavi nešto veće od svijeta što se i dalje zove svijet, ali i vjetar, Julija, željeznica, kišno jutro.

Tramvaj se zaustavio, otvorila su se vrata,
osjetio se topao vjetar s juga, rujan,
spustio sam jednu i drugu nogu, lijevu
pa desnu, dotakao prvu stepenicu, drugu,
onda i tlo, pomislio napisat ću neka pisma,
napustiti dva, tri stoljeća, otići u šumu,
na otoke, pustiti da sjena prođe preko mene,
zaboraviti glavnu temu ako je to ono o čemu smo
govorili, izgubiti se u sljepilu, zlatu, metafori.

Dolaze tiši dani. Barke su izvučene i okrenute. Što je bilo gore i što se hvalilo prazninom sada dolje zatvoreno gleda zemlju, ne miče se, trpi. Težak položaj, možda ponižavajući. Osobito ako bude trajao. Kako je to lijepo riješio Gabro Rajčević na jednoj svojoj slici! Mnogo tih tako okrenutih barki, između dva zida a blizu mora, obojio je najrazličitijim bojama. Kao djeca. Crvenim, plavim, žutim, ljubičastim, ružičastim, zelenim, s mnogo bijeloga u njima i oko njih. Dotad nevidljiva u more, ta dna, moglo bi se reći, pjevaju u zraku. Zamišljamo kako je i stranama dolje okrenutima lakše, odahnule su.

Na kraju pročitane knjige bijela prazna stranica. Tu sam, kaže ona.

Teško je s porukom praznog podruma, kao i onom portreta s kojeg brišemo prašinu pošto se ugasila smrt.

Nismo nikada vidjeli tako temeljito ugašenu svijeću.

Sa stola, nehotice gurnuta, pala je knjiga. Dobro ako si tako htjela. I ostavim je. Ranije se ne bih tako ponio prema njoj. Podigao bih je i stavio na mjesto koje joj pripada. Izgleda da se, po planu koji se bojim rasvijetljavati, svijet polako seli u tlocrt. Knjiga padne, izgubi osobine koje je imala, smiri se i gotovo nestane. Javi se prozračna siva boja.

Vratio se znanac iz Beča gdje je bio otišao po galerijama vidjeti poznato obilje, a vidio je, kaže, samo Rembrandtove autoportrete, oni su ga pratili sve vrijeme. Umjetnik je, čini se, bio odlučio da će ga gledati iz daljine, da će biti izuzetan svjedok iz svoje svjetlosti, i on je to sada, preko svih dana i mjesta, i postao. Međutim, dok je znanac govorio, mislio sam na one ranije slikare koji su svoja lica posuđivali svecima, mitološkim i drugim likovima i tako sudjelovali u događaju, skrivali se u njemu i iz njega gledali. Sjetio sam se i Emanuela Vidovića koji je u svojem ateljeu u Splitu na zidu držao jednu poveću reprodukciju u boji najpoznatijega Rembrandtovog autoportreta iz Beča što se među pojedinostima i slikama isticao svojim "zlatom vremena". Sjetio sam se isto tako da Vidović nikada nije naslikao ne samo autoportret nego ni išta živo, ništa osim onoga što je spavalo u svojoj anorganičnosti, pa mi, hoćemo li to, samo u nepokretnome možemo tražiti njegovo lice, njegov skriveni obratni pogled.

Jednom će se moći izmjeriti veličina ovoga stola. Reći će se, 200 za 80. Sada je to površina koja se hvali, kao kod Bena Nicholsona, linijama, uglovi- ma, čvrstoćom i solidnom smještenošću na podu i u prostoru. Ali tko joj može

povjerovati? Jedna svjetiljka, mnogo olovaka i drugih pisaljki, ljepila, gumice, spojnice, oštrila, šalice, kutije, bilježnice, knjige i jedan Lončarićev anđeo koji se s nemoćnim krilima ljulja visoko na žici i ne dopušta da se išta od toga (predmeta i riječi) ukruti i uozbilji.

Tridesetpet tisuća: ali čega? Broj se negdje zagubio, usamio, obeznanio. Stanje posve neprikladno. Nije ni u dobitku ni u gubitku, ni u sreći ni u nesreći, ni u stanju ni u kretanju; bez adrese, datuma, nigdje i nikako, a broj lijep, visok i čist kao prava apstrakcija.

Tridesetpet tisuća stoji pred pričom i htio bi u nju, htio bi da bude ona, čas subjekt, čas predikat, u glagolskim načinima i sam način, dobrotvor, žrtva, pomoćnik, protivnik i slično: da dođe, bude neko vrijeme i ode. A i ono što nije on, što je njegova druga strana, želi i očekuje njegov dolazak. Tridesetpet tisuća, toliko bi radosnih i nesretnih prilika mogao uvećati, pobrojiti, s njima rasti, mijenjati horizont, sudjelovati u preobrazbama, i na kraju s njima, kao u svakoj priči, nestati. Broju je, međutim, svejedno, on, moglo bi se reći, traži hranu, traži da bude hrana, sudbina, udio u Bogu, san, smrt i slično.

Četrdeset, pedeset, stotine godina plovimo od Splita do Dubrovnika, po otocima, i čekamo da se iza zora, kiša, kamene noći vremena, pučine koju brod kupi oko zvuka motora pojavi Jadransko more i bude srce svijeta, kasno otkriće jezika, on i ona, malo od svega, malo od ničega, sve svega, potpuno ničega: da se pojavi i bude u svome imenu.

Tu, pored našega tužnog života,
šuma je, rijeka, sjeverno i južno more, otoci, gorje
kamo ćemo otići subotom, nedjeljom
ili nekim drugim danom, širom otvoriti prozore
i reći tim prozorima gledajte, gledajte,
gledajte onako kako mi nikada nismo
i kako vjerojatno nikada nećemo gledati.

U visini od nekoliko tisuća metara zatvaram oči, na zemlji drhti ležaj na kojem sam kanio spavati. Kada siđem, ako siđem, zeleni svibanj neće mi znati adresu. Zanesen, gotovo lud, on pokazuje put vlastitoj svjetlosti.

U snu jednoga brijega on je brijeg koji silazi do mora, tu malo postoji, opusti se, predahne, veže i odveže brodove i ponovo se uspne.

Nečemu, bilo čemu, bilo kako, bilo gdje, ma kako se zvalo kažem, mi se odnekle poznajemo; ono šuti, ne daje znaka, a ja znam da se nisam prevario.

On želi zamijeniti, zamijeniti bilo što.
Njegovo bilo što je na jugu. Njegovo bilo što je
pračka, glava, sljepoća, pojam, teritorijalnost,
rog, ja, termi, Bach, hrpa, zlo, topovnjača, napokon.
Njegovo bilo što je Bog, riječ puna drugih riječi.

Na grančicu breze što nehajno visi u velikoj brzini doletio je vrabac, zaljuljao se i nastavio se ljuljati sve dok se grančica nije posve smirila.

U ožujku strah od zore. Čim ptice utihnu, ona će bez ikakva obzira sve otvoriti, svuda ući, sve pogledati. Kuda se skriti ispred te navale svjetla?

Zvonimir Mrkonjić (1938)

KRAVA

Ukućane razagnali, kuću orobili, prozore porazbijali. Kravu su odvukli u štalu, zakračunali vrata pa je zapalili. Zalijevajući se rakijom, slušali su je kako muče cijelu vječnost krave.

SKLONIŠTE

Uzbuna zamjenjuje dan s noću, mijesi ih u nerazgovjetne gromade. U svakoj gromadi svatko sam čuč, zamjenjujući ure s tjednima, mjesece s godinama. Između tutnja i tjelesne jeke, između noći i dana, ne noća se i ne dani se. Ako se vriskom odgođenog straha uzbuna i završi, izlazi iz skloništa nikada se ne otvaraju u isti grad.

PUT U DALJ

Taj nagli suvišak anđela, oluja andeoska na vrhu rajske igle. Koja beščutno probada.

Bog i Hrvati razmjenjuju taoce: glava uspravljenih kundacima, izrezbarenih rebara, začavlanih nokata, izvađenih srdaca kao licitara, škapulara, moćnika – krijepe nas vidjelom s one strane.

U hladnjačama vraćaju nam se ružoprsti predznaci iz koje to zimljive budućnosti.

U prikranim preobrazbama kruha i vina – Vjera, Ufanje, Ljubav prinosit će se dokle bude roda i koljena.

Sniježi po iskopanim Gospinim očima među suznim gorjima.

Dospijeva se, Dalj, sve bliži.

POTPLATI

Koliko domovine na potplatima! Hrvatska se meteorski rasprskava, a njezine khrotine padaju daleko izvan ovog ohlađenog svijeta.

ZVONICI

Podignuti prije sto, dvjesta, trista godina, svaki ususret svojoj granati, zvonici su previše vidjeli.

Zvonici, nekada sveza zemlji i neba, sada podsjećaju nebo na zemlju koje nema, bivši zvonici.

Zvonjava nevidljiva, nečujna stoji na mjestu gdje nikoga nema, zvona koja se pod granatama oglašavaju, množe se izvan sluha, vida.

Zvonici uspravljeni još samo u svom imenu, zapamćeni u svojoj munji.

Piramide, stošci, preslice, lukovice, preoprezno su se približavali nebu, izmicali pred najsmjelijim korakom, ustrajali još samo u ideji.

Zvonici koji nas više neće napustiti kamo god krenuli.

SPALJENA ZEMLJA

Gdje je bila kuća, klasje, dubrava unaprijed su vidjeli razvaline, paljevinu, gar.

Gdje je bio čovjek, žena dijete vidjeli su krvavu mrlju. Prah, propuh slušali su mjesto govora. Očiju unaprijed zaslijepljenih, ušiju unaprijed zaglušanih, bljeskom, praskom.

Gdje su pasle ovce, krave, konji vidjeli su strv.

Gdje su njušili krv, vidjeli su mlaz, potok, rijeku.

Gdje se čula pjesma, osluškivali su krik.

Gdje je bio narod, otvarali su crnu zemlju, unaprijed.

Nikica Petrak (1939)

ISPADANJE IZ POVIJESTI

Wer jetzt, irgendwo in der Welt...

Sve što se sad u svijetu zbiva
– bez mene biva

i onaj, tko sada nekud krene,
lako mu: ide bez mene.

Cijeli mu svemir kao kod kuće:
sebe za sobom još ne vuče.

Na neki novi put će stati,
tko će ga znati.

Vid mu sve širi, kroz zavjese dimne
vjetar mu prši,

a ja, bez zloće, sad sin sljepoće,
ne vidim, slijep sam, lijep sam, hoće
samo još drevni slijepac,
samo još Goethe,
samo još dijete,
svijetu
pjevati himne.

DA, DA

mlađim pjesnicima hrvatskim

Mrvite djeco jezik
– suhi kolač na usnama iz bakinog ormara

množite ga, umnažajte, jer došla nam je blagovijest:
samo je čisto nezvučanje
pravi pojam koji se može svesti
na količinu i njene preradbe.

“Tamo je divlji grm”, rekla je stara Ciganka,
nepotkupljiva nevjernica, prevrtala je
po bisagama s krpama,
dok joj je konj časkom bio na pojilu,

“s korijenjem u mraku i liščem na suncu, od kojeg
nijedno nije bez goleme nužde. A sada idem”.

VERGLEC

(pseudopoesia letteraria)

U Palmotićevoj, na šanku,
gdje kićeni su kao djever,
na rakiju i kratku stanku
stizali Falout, s njim i Sever,

ispaljujuć u svoja jetra
počasni plotun, onaj zadnji,
a sad su već kod Svetog Petra
ili u onoj drugoj radnji,

i s njima svi što nisu znali
ono što Ujević je znao:
odvojiti pjesništvo od vina
da pritom nikad nije pao,
dok mnogi hrvatski su pali,

prekužujuć ko bistru bozu
propalo vrijeme, bitak, smrt,
smetnuvši s uma da uz lozu
treba obraditi još i vrt,

evo me, gdje se s trećim pićem,
uz prozor oblijepljen papirom,
poistovjećujem sa svojim bićem
i sastajem sa svojim mirom:

ulice nema tako jadne
po bljuzgi, ledu i po mraku,
birtije nigdje tako gadne
s kojom su svi u drugom braku,

pročelja nigdje tako sivih,
pijanih njuški tako krivih,
tu, gdje su svi zbog svojeg dvojstva
prešli već prag samoubojstva,

gdje nisam u Zagrebu, ni kući,
i ni u jednom znanom gradu,
nego me Dostojevski muči
u nekom mračnom Petrogradu

– mene je zgrabila modra sreća
i sredozemstvo moje krvi,
a gruba redovnička vreća
obvila dušu: tek sam prvi

i potonji od istog roda,
što prije posljednjeg si retka,

pod lukovima drevnog svoda
odjekuje ko odgonetka:

sve počinje se ispočetka.
Kraj nikad nije tek svršetak.

Tu, usred svakoga dočетка,
slijedi u krugu nov početak,

zaborav samo snaži stare rane,
nove se novim zborom mogu reći;
kad sviće – svane, a to što se svane,
nitko unaprijed ne zna još izreći.

Ali:

još uvijek šapće drevna mjesečina,
s borova kaplje starinska vedrina,
i taj što živi skučen u svom getu,
prići će opet jednom cijelom svijetu,

šaljući naprijed nadu, svoju slutnju,
ko prethodnicu prema nepoznatom,
prije no što se zavije u šutnju
pred nekim njemu nedohvatnim zlatom,

kroz strašno zlo, kroz vrijeme što se ruši,
ranjeno u srž svoje smrtne klice,
na koncu doba što se krvlju guši,
da sama spazi svoje pravo lice...

U Palmotićevoj, na istoj klupi,
nedopijenu, prolili smo treću,
s nježnošću dragi, ganuti i glupi,
prišli smo opet jednom cijelom smeću.

POSLANICA, SINU, PO ZAVRŠENOM STUDIJU

Ako ti netko nudi cjelovit svijet,
lijepo je to, sine moj – ali pitaj se gdje ti laže.
Ako ti netko tako uvjerljivo objasni razloge,
a ti pomisli: koja pitanja i odgovore ti uskraćuje,
za što te hoće opljačkati,
zašto baš tebi ušteđuje mučninu da sve to
obaviš sam, a i sam ćeš znati
da osim tvojeg – i nema odgovora.

Kad god ti netko nudi slike jasnih boja,
vara te kao dijete, igra na kartu
naše ponajdublje žudnje. A ti,

pomisli samo na smrad u njegovu podrumu:
treba mu sirovina za njegov konačni proizvod,
u kojem tebe nema.

Tada svrati pogled na svoju zemlju, živi
u isto vrijeme s njom i protiv nje: njoj će to
kad-tad dobro doći.
Čovjekov um je čudesan kad se hvata u koštac
sa stvarima izvan sebe; ali u ljudskim stvarima,
od sve velike znanosti ostane nam jedva
metoda pokušaja i pogrešaka,
jer samo briga i sumnja imaju samilost,
a podijeljena tuga pravu snagu
za možda još jedan dan. Samo strpljivom,
koji razumije svoju i tuđu bol i pita se
a što sad s njom, oni ne mogu ništa:
prolaze kroz njega kao prsti kroz zrak
ili kamen bačen u vodu. Promašuju ga.

A inače, ide ovako: deset prvih godina
borit ćeš se za sebe, htio-ne htio. U to smo
ugrađeni. Sljedećih deset,
govorit ćeš sebi kako se imaš i znaš tko si.
Tako ćeš i postupati. A poslije,
s trećih deset, "svrati oči k sebe i pomnjivo pazi",
govorio je Ujević. U tim godinama,
ljudi su skloni divljanju ili sladunjavosti,
opraštaju si svašta. Ti sebi nemoj,
nijednu svoju laž, a da je prije nisi
otпустиo drugima. Ne boj se nikada
svog velikog ludila: prestraši se
svojih nezamjetnih sitnih nastranosti koje će
postati običaj, volja, i na kraju, tvoj život.
Ako se to dogodi – uzmi sjekiru.
Sve je dobro dok nas ne rane, a potom,
sve je dobro dok ne nanosimo bol drugima.

Boris Maruna (1940)

LAISSEZ FAIRE (A MODEST PROPOSAL)

Barcelona je ponovno osvanula
u kiši: s mog prozora ne vidiš
dalje od crkve Sagrada
Familia Ja vjerujem da Srednji vijek
još uvijek traje
pa neka i Gaudija
ali u naše dane ja nikad
ne bih gradio

nešto sl. Ja mislim
nama treba više rastava
zdravih kršćanskih brakova, više
športa i manje
religije; kakva dobra
Olimpijada koja bi nas zbratimila
u teroru Dabome
više novaca također
Potrošačko društvo trebalo bi
biti organizirano oko
novca Kiše bi trebale padati
samo na telefonski poziv
latifundijskih gazda
i državnih poljoprivrednih
imanja Ja mislim ljudstvu bi konačno
trebalo dati šansu A ovako
ja se divim kako
moja žena Amerikanka
uopće izdrži
Ona tvrdi da je sretna kad sam ja
sretan (što se ne događa često)
Ona ne sumnja da sam ja izvrstan
muž Ja to ne niječem
ali izidem li na ulicu
kiši
U kući nema drva
a u zraku osjećaš dolazak zime
kao pravednu raspodjelu
trulih plodova
našega Gospodina
Znam: tamo je Picassov muzej
i Krist od Lepanta: u prijašnja vremena normalan
čovjek bi se mogao
ogrijati Ali ovo nije vrijeme
čuda ni estetike, ovo nije
vrijeme za razmišljanje:
ja sve više čitam kriminalnu
književnost i ohrabrujuće izvještaje
Associated Pressa
iz Trećeg svijeta Očito je
da se ljudstvo sve bezglavije
nagurava oko mene kao moje mlade
učenice s njihovim tvrdim stražnjicama
i nedostatkom solidnih iskustava
Ne da se ljudstvo
Ljudstvo nasrće i lijevo
i desno
i po sredini Ljudstvo vjeruje, nečemu se
nada i bori za nešto A ja
ja kisnem na autobusnoj postaji
Ja poznam socijalizam
i kapitalizam, nekoliko raznih demokracija

i ne očekujem od njih ništa:
ni prestanak kiše, ni zgoditak
na lutriji, niti
dolazak novog Mojsije.
(Neka samo umru u sebi
kao što sam ja
živio
u njima.)

PROGRAMSKA PJESMA

Ljetnog jutra duboko u kanjonu u brdima Santa Monike
Čitao sam u postelji brkate hrvatske pjesnike
Dok su kroz prozor dopirali zvukovi partije tenisa
S kućnog igrališta natkrita granama golemih eukaliptusa

Koliko sam mogao razabrati igralo se u parovima
S jedne strane domaćica i njezin ljubavnik
S druge strane starija kći sa svojim ondašnjim zaručnikom
Svako toliko čuo se domaćin kako broji poene i sudi

Kad mi je mlađa kći donijela doručak u sobu
Bosa i obučena u kratku kućnu haljinu kao robinja na slici
Ja odložih knjigu i rekoh joj u nevezanu razgovoru
Da više volim njoj nego čitavoj poeziji, tenisu
Deutschsprachi i grudobolnoj srpskoj lingvistici

Vidite, stavio sam na kocku da me izbace iz kuće
Ali ona se, ne shvativši ništa, bitno složila sa mnom

Vani je u jutarnjem suncu netko dobivao partiju
Čuo se smijeh i domaćinov sadistički glas: Fourty Love
U istom času ona je zagrizla u jastuk kako bi zatomila krik
Dok sam ja stajao nad njom kao pravi grčki bog, mlad i zdrav
Ali budući da ja nisam Ivan Slamnig, I couldn't take it

I ja svrših.

ZAŠTO JA NISAM KADAR ZAVRŠITI VEČERU KAKO BOG ZAPOVIJEDA

Ja od čitave Hrvatske pamtim neku malu bezimenu Zagorku
Kako leži gola među jaglacima u proljetnoj travi
I pamtim kako Krapina poput Ofelijinih vlasi teče odnoseći glinu
U Savu. I to je nakon godina zapravo sve,
Ali dok jedem večeru u jeftinu restoranu na drugom kraju svijeta
I mlada mi se konobarica smješka kao da mi nešto duguje
I njezine mi dojke i njezine mi noge
Šalju nekakve poruke
Koje više nikada neće stići na pravo mjesto

Ni na vrijeme
 I vijesti me oblijeću sa svih strana
 Iz Rusije iz Njemačke iz Poljske iz Mađarske iz Bugarske
 I ja znam da me mala Zagorka još uvijek čeka
 I da je i Hrvatska na neki način još uvijek tu
 Ja jedem i mislim zašto ja nisam kao drugi ljudi
 Odakle ova vrućica u glavi u želucu u rukama
 Zašto ja nisam kadar završiti večeru kako Bog zapovijeda
 Zašto ne završim večeru kako Bog zapovijeda
 Zašto ne odem s osjećajem da bih mogao pojesti
 Još jedan tanjur
 Zašto ne prihvaćam poruke iz mog mozga onako kako stižu
 Zašto ne mogu izvesti moje dijete na šetnju preko vikenda
 Popiti konzervu piva spavati uredno ustati uredno
 I uopće biti zadovoljan kao ljudsko čeljade.
 I ja odgurnem tanjur ustranu platim
 Nasmiješim se konobarici i odem kući
 Sjednem i uključim kompjutor
 I kad se preda mnom pojavi prazna ploha ekrana
 Ja u vrućici krvlju i suzama (a što ste vi mislili?)
 Napišem još jednu pjesmu.
 I tako cijeloga života stojim nad malom Zagorkom
 Kojoj sam odavno zaboravio ime a koja me ipak sveudilj čeka
 Ležeći gola u travi rasutih vlasi
 Među jaglacima nekoga dalekog dana moje mladosti.
 I Krapina teče odnoseći polako Ivančicu u Savu
 I Hrvatska je, usprkos svemu, još uvijek nekako tu
 I ja znam da moja pjesma radi.
 Ne može a da ne radi,
 Ne može drukčije, merde!
 Radi

La poésie c'est moi.

UVODNA PJESMA

U ovim ćete pjesmama uzalud tražiti
 Neki drugi dublji smisao od onoga što same
 Govore
 S druge strane čitatelj će lako
 Zapaziti očito Mislim prije svega
 Na mjesto radnje koje je uvijek zadano Treba
 Također pretpostaviti da je pisac svojedobno čitao
 Aristotela
 i nije mu stran Ben Jonson
 To znači da pisac shvaća vaše probleme
 Kao i osnove dramskog čina
 da vrijeme liječi rane
 I odnosi mrtve prema ušću zaborava
 Ove pjesme dakle počivaju na premisi da će
 Čak i površnjijima biti jasne kod prvog čitanja

Ili barem u onoj mjeri u kojoj je
Bilo kome nešto uopće jasno
Pisac za sve drugo odgovorno tvrdi
da ne postoji
U zbilji Možda nikad nije ni postojalo
Izmišljeni su svi karakteri sve
Radnje petstotinjak hrvatskih sela nekoliko
Gradova
dvije gradske četvrti ponoćno pranje ulica
Poštanski uredi odvoz smeća
I u jednom slučaju čitav narod.

I JA SAM EKSPERIMENTIRAO

Imao sam tvrd život
u redu ali neka mi nitko ne kaže
da nisam pokušao
da nisam bacio kocku ili dvije
ako je čovjek rođen kao Hrvat
ne može previše očekivati od života
i dok su drugi ljudi brinuli o imperijima
zauzimali vlast i izračunavali dobitke
ja sam čekao u Torremolinosu
da naide kakva nova Erika
neznatan isječak svijeta
i provede koju noć u mojoj postelji
ja sam ustajao mamuran i pospan
i s tremom u koljenima
a one su se tuširale u hladnoj vodi
i potom na podu izvodile svoje vježbe
imale su trbušne mišiće tvrde
kao odskočna daska
imale su oči boje alpskih jezera
imale su sise kao njemačko
gospodarsko čudo
i uvijek se nekako slagale sa mnom

teutonski duh u svakom pogledu
premda nisu imale pojma tko je bio Tacit
niti sam im ja nastojao objašnjavati
živjele su u prezentu ili
na godišnjem odmoru
i kad su odlazile ostavljale su
za sobom prepune pepeljare
prazne boce miris joda
i čitav čopor bijelih pokusnih kunića
koji su me lukavo promatrali iz kutova sobe
pucajući od zadovoljstva.

U CHIAROSCURNOM SVJETLU VJEČNOSTI

Dok prolazimo salama preuređenog Prada
Ti po prvi put razgledavaš pravu galeriju
Oči ti se krijese, naviru pitanja
Kao stare majstore nevidljiva svjetlost
Obasjava te sa svih strana
Ja ti objašnjavam Goyu i Velázquezu
Opravdanost zakritog lica čovjeka na križu
Mračne predjele ljudskih duša
Boschov osjećaj za propast svijeta
Kasnu katedralu El Greca
Rat u Hrvatskoj i
Trideset godina rata
Ne baš slavne okolnosti potrošačkog društva
Kao istinski rezultat tisuća godina klanja
I kažem ti: Sve te slike, kćeri moja, samo su jedna slika
Na kojoj je Goya uvijek u pravu
Ljudski će razum u svim vremenima proizvoditi sablasti
Ali vani na madridskim ulicama sja sranjsko sunce
Tebi je tek sedamnaest godina i naravno
Postoje dvije strane svakog novčića u ruci
A ta četvorica predstavljaju samo četiri
Osnovna elementa poraza:
Zemlju, vodu, zrak i vatru i
Što se mene tiče bez obzira na američke zakone
I tvoje godine
U kavani Gijon možeš zapaliti cigaretu
Popiti bitter s alkoholom ili bez alkohola
A ovo što ti govorim o sudbinama ljudi
Činim stoga što ne znam neki drugi način da ti kažem
Koliko te volim te da nema ničega ljepšega
Za me, nego vidjeti tebe sretnu
I bezbrižnu, začuđenu životom
U chiaroscurnom svjetlu vječnosti.

Ivan Rogić Nehajev (1943)

ODSJENAK BOROVA POD ZAVIŽANOM

borovi borave

oni ne mogu promijeniti mjesto opasno
progovoriti, biljke su, a ni revolver
potegnuti kada ih zlo odabere, nemaju

emigracijsku licencu, s velebitom seljacima
i pjesnicima trajnim su domovinskim talogom;
njihovo je biti stajati šumiti, vitkošću

visiti lijepost žena, mrijestiti mjesto
da ne propadne u prazno onaj tko se kreće;
dugi odsjenci i strastni rast sva su raskoš

kojom raspolažu; odsjenci pruženi dolje, u
stabilne tlorise sapinju struje noći, okometni
rast zabijen gore u vedrinu pogonsku pričuvu

praskozora pretače, safirske munje i vruća usta
otkrivaju kako kroz njih prolazi gornje u donje
a donje u gornje, i prolazeći u šumnosti se

uzajamno hrabri; u onomu što vlada prostranstvom
opasno šuteći, tek pomičući hlad i odsjaje,
čovjeka nema, previše je strahote u njemu

borovi borave

IZ DNEVNIKA SA SAFARIJA 1984.

sjeti se yeti

krokodil s narcisom u usnoj osi kobra
svijena u plavu apstrakciju uz zrcalo lav
pederski sfcrcan safirski fokus franko fiks,

a u jutro dok se zbrajaju snajperke lijeve
šake orhideje džipovi i lijepe žene množi se
broj gangića turista i parkova, prirodno,

prozirna bolesti; a kad sunce odlučnije odskoči
jaki parfemi i orgije oružja povuku kolonu spram
obzora zasikću sni i sikci, prijed smiješkom

što ledi modrinu i klice bića se povlače u
zarez crtica crtica točka, žudne su ulomine
već po zbirkama u fosilnim močvarama oktanska

tjestenina bakerijska pašta uvarak ovarija
tamnozeleni fiks; ali i za najbolje strijelce
zvijezde su i virusi predaleko; opsjednute

opakim okom zvijezde se šrapnelima anđela brane
od istrage, otuda trajnost njihova sjaja; a
virusi, uličari limfe, što naplaćuju omamu i strk

blizinom su branjeni, tako s bogovima prisno
kao oni nije ništa drugo; krokodil s narcisom
u usnoj osi kobra svijena u plavu kob lav

pederski sfracan safirski fokus franko fiks oružje
parfemi kaznionički cokt coooooooooooooooooooooo
oooKT

sjeti se yeti

O MOSTU SLOBODE

taj most ima krivo ime najmanje s tri razloga
promrsi stanislav šimić, staniolski loman, sjedajući
za okrugli stol uz prvi prozor u cavani corso i repetirajući
prstom; ako je sloboda put, a nije stanje, kako tvrde

oni što kumuju/umuju, onda se ne može dio puta
nazvati imenom cijeloga puta – bolje bi bilo: most
gdje se sloboda napila vode, ili most gdje je sloboda
uganula nogu, ili, pak, most gdje je sloboda odlučila

duže ostati pa zauzela mjesto; ako je sloboda stanje,
a nije put, onda prilaz tom stanju još nije i stanje, pa se
slobodom, i nehotice, proglašuje ono što je, očito, manje od
nje; a, k tomu, tko neupućen mogao bi, zaveden imenom,

pomisлити kako je sloboda s onu stranu save, u novom gradu
bez pamćenja i ploti, da je stari odveć griješan za to; ako je,
pak, sloboda i stanje i put, što je, nesumnjivo, teško
pojmiti, i još teže preživjeti, onda je i plodnim

mjestom i majstorijom mijene, na mostovima je nema, naprotiv,
tamo je oduvijek/zauvijek coktala carina; ili je to ime zbog
dubljih i tek nadolazećih nakana? između dva nadljudska
vrutka sile i svjetlosti sava nije više nego curak zemljina

pota u plutonijskom džepu, i mostom se slobode izlazi iz
njegove mišomorske dubine, u turopoljsku roplju, i dalje je
u uropolj, gdje vladaju, ma tko vlada? i nije li onda
mudrost imena neposredno razvidna baš kao i karcinomsko

krvoliptanje ruže u nasmiješenim ružinim ustima, repetira
lomni šimić

REDUKCIJA STRUJE U KAVANI “DUBROVNIK”

tako bude: uranske urne (iznenada) usahnu i jantarski se
i magnetski mliječ drugačije razmreže, koja frka,
još domalo tijela odignuta opalnim opnama, i pozvana u
trajnost posluhom i pravom na pokoju pizdariju, krknu

kao komadi sibirskog meteorita, tamna i puna sumpora,
na prometnice za jug i uropolj – samo se daleki i obli

eskimi smiješe svikli na prisnost kože i svemira, pa i ne
štajgaju na uranski uzgon za utopijske uzurpacije, lijet i

pokoju neobičnu smrt; prvo prispiju lijepe putane već
tamnih listova, štajga je na svačićevu za maratonke
rauberke rekorderke što svrh nogu imaju tlačilo i strug;
za njima oni koje strast ne pušta iz polusjene: hominterna

kripci sa španjolskom čizmom na šlicu i drugi revolucionari
ljubavi; između odbljjeska stearina i stipse s vremena na
vrijeme prozuji preprodavač tajnih užitaka napet kao
enkavedeovac nasmiješeni džepar neobično elegantan za tu

večer s kraja svijeta slučajnik pritjeran oskudicom i octom;
je li ispadanje iz rešetke sjaja karta za limb? i što
ostaje od tijela kada mu se uranska aura ispuše i smežura
u cirkuski balon mmmmmmmmmnnnnnnnnjF, tko radi na tomu?

kada ih ponoć sve pritegne, jedne za grlo druge za srce
novčanik ili drugdje, poput ružne a voljene bracere
uplovi žena s jaglacima i jaspisom, gospon ak već greste
k vragu morti se budete lepo zakitili, huncuti su navek

bili slabi na cvetje; i već okićene i meke tama ih dublje
stegne stearinke namignu staljene i slabe i konobari kao
poručnici s izgubljenih azijskih postaja, napokon izađu
u kaznenu ekspediciju u trope, mašuci bijelim mačetama i

šeširima: ne primamo više narudžbe drug ne primamo; i u
savršenoj tami, dozivljuć se oprezno i suho, tijela zatopću
galaktičkim zubalom a usahle uranske urne usrću odboje
njihova drhta

VUKOVARSKA POSTUMA 92.

Stojim u tjesnacu vojničkih trepavica (ja: vukovar) poduprt pamćenjem
bez vlasnika. Iz dolje i nisko, nježnije od leukemije, stišču suze prethodno
poučene dunavom. Toliko zelenog. Toliko crvenog. Kroz kapilare i fosfor
probijaju se glasovi prognanih žena koje vježbaju izreku: uvijek ću te
voljeti, i sakrivaju pritom lijepe noge po sandalama i strunjačama posu-
đenim u limenkama milosrđa. Iz gore i visoko tlači osama, glatka kao
topovska cijev, prethodno poučena stepom. Toliko plavog. Toliko žutog.
Kroz biljege udaraca po koži probija se po koja kuća ili ulica, ispuzavši iz
ruševina ćirilice i tražeći svoje graditelje. Tada se u suhim ustima zatrče
ime, kao dragocjeni aspirin, i ispali spram prognaničkog formulara kojim
je kartiran raj nad atlantikom. Čuje se: vukovar, a vidi šaka odrezana bez
narkoze na psihijatriji u padinskoj skeli. Čuje se: vukovar, a vidi slezena
sfaširana minom na cesti za hilandar. Čuje se: vukovar, a vidi zbirka ulomina
iz krivične optužnice povijesti bratstva na istoku i jugu. Čuje se: vukovar,
a vidi zalagaonica u nišu, gdje je u žici sve čime je zaslužno progonstvo.

ponad islama grčkog bilo je sigurno kao u garderobi noćnog bara na autobusnom kolodvoru. Dolje u mokroj i zapišanoj šparogi komadaju moju zemlju. I najbolje komade odvoze u levantinski san o idealnom švercu. Kada je gospodin kalašnjikov zavikao na nepoznatom latinskom sve se svilo u pasu. Tako je, priznao sam: ja sam nula u liftu za milijun.

Zvonko Maković (1947)

PRISUTNOST TIJELA

Zastajem na prozoru. Tuđi me pogled polako sustiže. Još računam: prisutan – odsutan, ovdje – tamo. Rastvaram se samo u pamćenju, kao knjiga, kao naizust izrečena brojalica. Dotičem ti rame, glatku oblinu ispod koje se prostiru uspomene. Kao da nisi svoja put, kao da si zaboravljena lutka ostavljena u jasicama i podložna različitim namjenama. Osluškujem te osluškujući svoj san. Na zamračenom staklu, kao s ekrana, izranjaju beskrajne mogućnosti. Bijeg u vlastito srce ostaje uvijek posljednji izlaz. Zato obećavaš da nećeš zaspiti. Ja ću, međutim, skliznuti među kazaljke i ovdje vjerojatno naći svoj idealan krajolik: zvjezdan i konačan poput arsenika.

BEZ KRAJA

Negdje sasvim blizu, možda u rečenici djeteta, možda u pokretu koji je opisivao hinjenu odlučnost, negdje, u svakom slučaju, gdje se sreća ne daje u velikim obrocima. Lebdi paučina nad vratima, topao zvuk završava u glasnicama. Smjestio sam se u sve nabrojano i pokušao izvući kakvu pouku. Dojam. Da ugradim to u svoj prevrtljivi kaleidoskop. Kao zrnca svjetlosti u katedralu.

Negdje, ni blizu ni sasvim daleko,
slušam kako šapuću sanjači.
U čašama su nagnjili neveni,
nečiji lijek na noćnom ormariću
odolijeva znatiželji.
Vlažne, hladne usne govore:
ja plačem. No, to je samo u prolazu.
To se lako zaboravi i pouzdano
ne ostavlja traga.
Mozart se na samrti još uspijevao
cjenkati s Bogom.
Mislio je kako iza njega ostaje
još tako mnogo neizrečenoga.
A Bog je znao više i stoga mu
sve opraštao.

Onaj zadnji izdanak paučine koja tu
mirno treperi, onaj glas koji se više
ne čuje, to su točke u kojima
se dodiruju krajnosti. Koje
cjenkanje umirućeg približavaju
božjem uhu. Koje iz dva stakalca
kaleidoskopa stvaraju beskonačnost.

ODSUTNOST

Biti u svojim snovima
kao u tuđem gnijezdu:
izgnan i oslobođen žudnje.
Biti, jednostavno, kao maska
na licu mrtvaca, trag meteora.

U riječima svaka praznina
ima svoje mjesto. Svoj
nepomičan izraz poput
otiska u vosku.
Simboli tuge,
dah pjesnika, zametnuti pozdravi,
količina sasvim neprovjerene
vrijednosti – eto, tu se saplićem.

Moje djetinjstvo kao da je
porazmještanu u nekim nedohvatljivim
bocama. Kad jedna naprsne,
postavljaju se pitanja:
sasvim neodređena, sasvim neobavezna.
Tek kasnije, kad otkrijem pod
prstima nepodnošljivost i tiho,
monotono zujanje u ušima,
postaje kasno za argumente.

Život pjesnika nije tek drijemež
zvijezda, zalutali bumbar
u zaustavljenom pogledu.
U vlastitim snovima
svaka iznenada otkrivena harmonija
ravna je očaju.

PRILOŠKE OZNAKE

Odjednom sam svoje doživljaje
vidio samo kao riječi. Nekoć
davno napisane pjesme govorile
su o svojim iskustvima. Tuga,
ljepota, banalnost i uzvišenost.
Koliko riječi, koliko mučne
privrženosti. Potpuno proizvoljni
znakovi interpunkcije stvaraju koristan
prostor u koji se uvijek može
posegnuti. Pouzdane zalihe
obrću trenutak gorčine
u umornu ravnodušnost.
Mrvice sjećanja, zvuk nečijeg
glasa, sasvim bezimenog: to sam još ja.
To si ti. Mi, vi, neki –
čije otkucaje jedva da je
moguće pamtiti.
Ispod vjeđa nepoznati se pejzaži
pojavljuju kao simboli.
Oprezno ih iščitavam i, kimajući glavom,
izdvajam na uobičajena mjesta.
Tako nekako trajemo.
Ne znam već. Ne znam.
Ionako smo postali tek pojedinost.

POSILIJE

U pjesmama to uvijek izgleda drugačije.
Kada čitam rečenice koje drugi pišu,
sve mi se čini jasnim i laganim.
Kao list papira koji još odolijeva vatri,
koji jedva da osjeća znakove pepela
na sebi. U mojem dvorištu
pepeo je tako sveobuhvatan.
Poput varke, poput slike koja ushićuje.

Mnogi pišu o izgubljenosti ljepoti,
o nesreći koja dolazi iznenada i uvlači se
u neko tiho, napušteno srce.
Želio bih, međutim, nešto reći
o svojem dvorištu i velikoj rijeci

koja bi se trebala vidjeti s prozora.
O jasenu i dvjema lipama kojih
od neki dan više nema.

Mehanizam bajke postao mi je odjednom
sasvim nedokučiv.
Onaj pepeo koji se osipa s prozora,
ona crna čađ koja je još jučer
bila stol, krevet ili knjige,
nečiji život o kojemu se nije mnogo razmišljalo,
to mi stoji u grlu i zamagljuje vidik.
Kada zamahnem rukom,
hoću li još išta moći osjetiti?

Tahir Mujičić (1947)

OTOMANSKO CARSTVO PRVO

uza desni duvar otoman a na njemu oblak dima duhanskog
ispod oblaka nena moja rahmetli zildifa
uza lijevi duvar otoman a na njemu oblak dima duhanskog
ispod oblaka nena moja rahmetli ajša
uza duvar središnji i opet omotan a ponad njegov dva oblaka
dima duhanskog a ispod njih pranena moja rahmetli nana
a
usredsrijede
mangala
elem
ponad otomana tri s trasli oblaci duhanski
a na njima
sjedi
on
sjedi melek i gleda i sluša
ispod oblaka skupila se tri
otomana
i na njima sjede puše kahvenišu
misle plaču misle plaču misle
moje
nena nana nena
cijelo otomansko carstvo jedno

OTOMANSKO CARSTVO DRUGO

nena zildifa preko šeker kocke srkne tanku kahvu iz
vrelog fildžana pa otpuhnu kolot dima put stropa
nena ajša isto
pranena nana išaretom me zovnu i tutnu mi dinare
u malu šaku

i niz basamake po tri pakla ibra po tri pakla drave
 po tri pakle drine pa uz basamake i opet k mangali
 ja stao pa gledam na tri otomana dvije nene i pranenu
 nanu i dim kojeg nema jer se razišao
 soba nam je oker kažem poistiha
 ko to kaže pita pranena nana
 ja to oker boja rekao moj učitelj bolto drug aurer
 i to je od nikotina biva od duhana ibra drave i drine
 e nije kaže pranena nana to je kaki boja a oker je dijete
 moje moja šamija i šamije nene i nene jer oker je okerao
 naše šamije i suzom i tugom i borom i bolom ih zaogrnuo
 i pripali nena zildifa ibar
 i pripali nena ajša dravu
 i pripali pranena nana drinu
 oblaci se spojiše ko tri duhanske rijeke i ja nisam vidio
 više
 ništa

OTOMANSKO CARSTVO SU TRI SEĆIJE

nena zildifa koju zovem majka okrenu fildžan otpuhnu dim pa
 preokrenu fildžan i gleda
 vidi udovicu već trideset zima vidi dvoje rano umrle djece
 troje žive i šestog tahira odvedenog osmog maja četrdesetpete
 iz njegova hotela put jazovke vidi unuka arfana koji je
 stigao iz njemačkog logora sa sedamnaest godina i tridesetsedam kila
 što još vidi u preokrenutom kletom fildžanu
 vidi nije kraj ni konac piše i opet će suze
 nena ajša koju zovem hama okrenu svoj fildžan otpuhnu dim pa i
 opet preokrenu fildžan i sluša
 čuje napuštenicu već deset zima jer muž je salih morao pobjeći
 desetog maja četrdesetpete i ostaviti tri djevojčice s njom
 što se još čuje iz preokrenutog kletog fildžana
 čuje se da nema ni konca ni kraja i da će zaboljeti opet
 pranena nana koju zovem nana niti okreće fildžan nit gleda nit
 sluša ona je sa sinom svojim salihom negdje u francuskoj s drugim sinom
 džafferom na robiji u zenici s unukom sadom na
 brestovcu i s grudoboljom
 pranena nana žmiri i ne treba fildžan
 što će joj fildžan
 da kaže kako se vidi put
 da kaže kako se ne vidi nafaka
 da kaže kako je sve do kraja samo bol
 jer svi su njezini na putu
 a to nit jest nit more bit nafaka
 jer sve je zna ona do kraja samo bol
 a u dimu u oker sobi nad mangelom u fildžanu na otomanima samo
 oni kojih nema
 i rodna zemlja koje nema

**ZAŠTOTNI SONET
ILI
CIGARETU PUŠI SLAMNIG**
(ivanu s. guruu)

zašto ivane primjerice u životu bio nisi čato
s narukvicama onijem zlihanog od škurog glota
zašto se businessa nijesi i politike fato
zašto bil nis pratar imam il mündesten prota

zašto si ivane u životu sam na žene igro
od rogotina prek obrežja pak sve tam do islanda
zašto si ahasver bio od milja zvan hrvatsko čigro
zašto te ljubljahu thünde in mojca a bome i manda

zašto si ivane sam zrinski trenk i walker trusil
a nijesi se domorodnim buteljlam liječio vina
zašto se usput nisi upiso onak z navade u eska

politbiro u njeki sjeo i s rusimi se rusil
zašto si ivane poet posto skončat ćeš poput onog tina
što gore je neg po dvorah tržiti belego peska

Milorad Stojević (1948)

OBARANJE DETALJA

Kad bih ja mog'o bez tebe prostačit,
salit se u oblutak za orfičke enigmate,
spavat u talambasu, k'o originali ačit,
ubijati trubile, opančare, ale i surogate.

Stavit prst u čašu: alea iact est –
pa svinjski i epski, skroz bezdušno piti,
radit na tome da čovjek ne bude čest.

Eto, nismo ni konji ni vražji Negriti.

RIJEČKE ŽENE U SENEGALU
(na sajmu 1756. godine)

Malo je riječkih žena bilo u Senegalu.
Do tamo ih je plavilo plavetnilo neba,
do natrag strelice date njima i Grallu
– vesla samljevena u sjene, crnačka Teba.

Malo ih se i vratilo, napola s kugom –
napola tetovirane vlaknima pamuka –

rastopljenim starim pečatima, slugom
mliječna spolovila, umom u kome je muka.

Malo je riječkih žena bilo u Senegalu.
Malo ih se i vratilo, napola s kugom.
U lazaretima su ih podavali Baalu –
hranili zmijama, plašili tugom i rugom.

Vatрили ih vatrom, slušali kroz zrcalo,
u kome se, k'o u očima, dijete – koprcalo.

SISE AGNÈSE SOREL

Slici Jeana Fouqueta

Ove su pjesme sise Agnès Sorel
jednako za me k'o i za - Dijete,
jednako za nebo i za njen Bordel.
Sisa njezina tu miksiju plete.
Ona koja ničim nije skrivena
dio je svenebesne semantike;
ona skrta u tlo je zarivena -
bitnost je svesotonske romantike.
Koja je vani? Koja se ne vidi?
La Dame Beaute svetu sisu nam ne krije,
niti su to Fouquetovi previdi -
otkrto i skrito već je otprije!
Iz nulte točke dolazi podjela -
prestao je raditi Bog u pò djela.

FIJUMANSKI NOTTURNO

Kad bismo, bože, mogli u konzervu,
u tihi muk mraka i čista ulja -
k'o ribe iz njeg' gledat u Minervu,
ne i u ključ što iznad nas baulja.

Kad bismo, bove, mogli je zatvorit
i med' srdjelama plivat u vinu
(naime: vino u vodu pretvorit!)
i plovit za Bombay. Možda u Kinu?

Da, da. Ključ konzervu već ne otvara
pa svjetlost viri u naše sve misli
kao da je zubatac il' - utvara.

Rekoh Bogu da mu nismo prototip,
nismo oktopodi a ni Přemysli -
sipina tinta nije nam logotip.

Vraga! Ključ već iznad kutije reže,
mrak već curi a kaplje već i ulje:

di su ribe a di li su i mreže -
nesta mora, ostadoše l' - vrulje.

PROPAST VENECIJE (7)

(uputa za akrostih)

Da li, bože, i ti činiš ovaj burg,
Vragolast splet crnolikih battana,
Ako si mi neki mokri demijurg

Lukav davež ili slatki satana:
Arijelski oreol i dim Schiava,
Vatrica i *lupi di Croatia**.
Ali nije sanolika pojava!

Bajkoliko - to je i markacija.
Eonski ti san *Ponte dei Sospiri*
Zavlači u usta zlatnu mistriju

Gromoliko vatru u te raspiri:
Lukavo u se prizivaš Istriju.
Ako sjetiš se Tinove Hidaspe,
Venecija sva u sebe se raspe.
Ali, ima li tu još kakve raspre?

* *I lupi di Croatia*

Vanno in preda con ogni vento.

G. D'Annunzio

(Vuci iz Hrvatske

dolaze u pljačku sa svakim vjetrom)

TAMILCI ŽDERU ZAGORSKE ŠTRUKLE I MLINCE

Čak se dodiruju anđeli i tmice.
Sve je moguće u bilo kom rasporedu,
Na proplanku gdje doskora
Otpočinjala je svoju priču zora.

No, vraćam se, kako i
Naputci preporučuju, Tamilcima.
Oni jedu Buddhu. Najprije ga
Ošure vrućom vodom, skinu mu
Ono malo dlaka zvoncima
Koja ne zvone. Potom ga sirova
Jedu, bez čaja i mirisa.

Prije negoli od misionara
Dobiju zagorske štrukle i mlince,
Po Clausewitzevoj preporuci,

Karl von i oni 100% dobivaju rat,
Bez obzira na otegotne okolnosti
Glede napudranih tigrova
I prosvjednih skupova Šrilančanki.

Koje su, naime, ulančane
kao i štrukle,
kao i mlinci.

Ali, ni po kojem pravilu ih
Nije valjalo spomenuti.

Barem ne na ovome svetom mjestu
Gdje se upravo rađa poezija.

Branko Maleš (1949)

ja sam bijeli kralj!
nitko mi ništa ne može!
julija petričević – salopek
ostavila mi je nokat
pred vratima
ja sam joj uzeo osmijeh
zgužvao i pojeo uz dvije
neambiciozne riječi:
zagreb, zagreb
pet mojih kraljica rutinski se
nasmijalo!
živi lijekovi koje puštam
iz usta!
mlade orahe šaljem u
ćelave pustinje!
sjedim na prijestolju od
kuhane kruške!
vjeverica i mačak donijeli su mi
jaje
bilo je bolesno!
precizno sam izvadio četvrtak
iz njega!
budi damir! rekao sam!
eno ga! igra se s brankom, borom
i dragom!
četiri muškarca u igri!
svakome po nježna vesna!

bijelo pismo sam dobio!
snijeg, dakle, pada u tvom srcu!
a što je srce?
ocat
iz kojega izlijećeš kao serija
iznošenih poljubaca u moja usta!
miris je moj najopasniji magnetofon,
odmah sam 6 i mlad kao jučer!
snijeg pada paralelno,
bijeli su to reci u mutnoj tišini,
napiši u taj okomiti zagrebački
izvještaj
medo, zatim tri srca i četiri slobode!
imaš full u ruci i
jednog asa za svako djetinjstvo!
neka pada bijelo pismo!
vidim ga, zato znam da ga uskoro
neće
biti,
umri, bit ćeš živa, dat ćeš gol!
ne valja biti zauvijek!
tko će te se sjetiti? usne koje odu
vrata su koja se zatvaraju
ali, zaklopi oči,
bravo! kako se samo ljubimo!
dvije smo nevjeste, dva srebra,
dvije perzije u
crnom vinu!
što je srce? – snijeg!
što je to plavo pismo?
potok mi šalješ? i u njemu popis
debakliranih mojih država?
utopit ću se!
kao 7 newtona uskrsnut ću u tvojoj
kosi,
lavu, lavi, lokalnom baroku i baru!
vidi, winetou,
cvjetaju trefovi na jadranskim
otocima!

vidio sam super-fiziku! zatim
podmornicu kako se smije dok se
salpe ljute kao profesorica!
tri paralele sam vidio! sve se sijeku,
smiju, uživaju!
sve ćete to naučiti, požderati, pobjuvati!
dobit ćete indeks!

bit ćete predsjednici!
pojeo sam 14 kg krušaka, 7 kobasica,
dvije roza paštete, pola kg graha!
sav je bio isti!
četiri jogurta, pola teleta i dva seljaka!
vani je bilo proljeće, ljeto, pa jesen pa zima!
pet puta tako!

ja uvijek počinjem
od 9. rečenice!
to je kao da nosim
tuđe precizno odijelo
koje, mislim, nije baš
moje
ali mi se sviđa kao
bazen!
u bazenu se brčkam
sa 3 djevojke koje strašno
liče
na mene
u bazenu ne znam kliziti
po vodi
ali se ionako vidim
samo dopola
a to je jako dobro!
mrzim povijest
jer tamo ima puno nejasne
tučnjave
a ja se ne volim tući
jer sam najjači
i to je jako dobro!
moj će vas brat sve
prebiti
ako mu kažem jednu
riječ
koja je samo njegova
na svijetu!
bio sam jednom predsjednik
pa bog pa policajac
ali nije to za mene!
bar zasada!

NISKO NEBO I TELEFON!

ali onda je nebo
bilo blizu!
ono između
bilo je toliko usko

da se nije moglo
juriti
bez sudara
koji je odmah
značio
neku molbu!
gore i dolje -
a mi u sredini!
a sve je bilo
jedno
koje dijeli hrast
šator
totem!
pritom totem
dijeli ali i
drži
nebo kao ono gore
da ne padne na
ono dolje
na nas koji lovimo
skupljamo
i upoznajemo se sa
ženama!
one nešto radosno
viču!
opet su nešto izumile!
posuda je u krugu!
a ja je prvi put
gledam
tako blizu!
kao drugi
sjedim na vrhu
visine
gledam zvijezde
koje se još nisu
rodile
ali evo
upravo izlaze iz
košare!
kao treći
duboko u mineralu
mazim krticu!
ona vidi da sam
i deblji i veći
i da često pjevam
ali joj je ipak
strašno drago!
pričamo!
čujemo se dobro!
nebo je tako blizu!

KAD SAM BIO NA 3 MJESTA!

trebao sam nešto
odmah i
cijelo
pa mi je ono što
teče
rijeka vrijeme jezik
bilo
presporo
predugačko
predaleko
za moje odjednom!
brzo! sada!
uglavnom se ne zna
što sam radio u
egiptu kini indiji
a bio sam na 3
odjednom i
učim sebe o
svemu
što čujem vidim
jedem
odmah i na prazan
želudac!
meso ne valja
ali to svi znaju
jer s njime
ne možeš biti nigdje!
a nigdje je dobro!
volim nigdje ništa
nitko
jer su fer i
jedan sjajan početak!
uglavnom
otvorio sam kanale
u glavu
kombinirao mirise
ljude u svakom poslu
i ulogu krave
na bilo kojem mjestu!
vol je prevelik
pa mi smeta u glavi!
ali krava?!
to je dobra stvar!
u egiptu ore
pa ne čekam njeno
mlijeko
koje stoljećima radi
tajanstveno i zdravo!
u indiji je
bog prometa

luta sporim ulicama
i često zaspi
u samoj sredini!
u kini je slabo
hrane
pa je krava riža
na 4 noge
ako je dovoljno vode!
u Sibiru
kad je sav bio zelen
kad sam sav bio
usmena brada
naroda bez pisma
i sveti hrast
krava je bila
40 vrsta naših zora!
žena koja ima
puno imena!

Sead Begović (1954)

NAS TROJE

Filipu i Zlati

Opeče me jasan krik
prvo se otresao o moje uši
i u njima zamukao
predan umoru
potrošen i rasut

To se kao hrid smiješim
velikome valu
koji se razbio na meni

I osjetim malo oduška
uz toplo srce
što se kao vruće ugljevlje
vrpolji u mome tijelu

Svaki drhtaj toga bila
jedna njiska
može skočiti
ako posumnja
u nas troje

Jer smo važni
ovome svijetu
i on nas podvrgava pomisli
na bijedu njegovu života

ZAŠTO GUJA U NJEDRIMA?

Zato što volim tu zemlju
po kojoj ide ide vlak
na hozentregere, dakle sporo
a i rezanci koje sam jeo na putu
nisu baš bili onak praf
i za slobodu države
Jer su ljutice guje u njedrima
gdje se začinju riječi
koje kljastii ondak razvlače
u duge nejasne rečenice
da sasvim oglupaviš

KAMO JE OTIŠAO RAT?

Jedan političar prevrne očima
drugi na tu zapovijed prevrne neki brod
kuću ili državu
Ishlapjeli i čili na istom poslu
raznose povjerenje u đavola,
a iznad tog zamrljanog neba sjedi Nedokučivi
spašavajući nečiju nadu
Na lomnoj peteljci njiše naše posljednje dane
Uzalud vikneš Bog!
Nitko ti neće uzvratiti Bogom
Možeš, jer moraš, neprestano disati
osjetiti život koji iznovice traži
razloge svoga postojanja
Kakva užurbanost u zajedničkoj glavi
u kojoj sjećanja napokon pougljene
kao i zemlja po kojoj dublje od sjete
grebe staro oružje sjajne muževnosti
Eno, čini se, razborito raste
naš mjedeni ud
kao iver mjeseca spušta se u
vrt među slabine
A cvijeće? Ono nas je zaboljelo
zalijevajući ga, ukorili smo sami sebe
zbog njegove ružnoće
Zašto je moralo uvenuti
na zapuštenom groblju
baš ispred naše kuće?

Anka Žagar (1954)

JOŠ KAMEN JEDAN ZA MOSTAR

ali krhko kao sahan, fin i plahast sav
kad zazeleni se, pogled je, ujezeri se sav
dah je. ni crna haljina, ni ozemljena žena
a kamo ide ova pjesma ako ne smije
ne smije se, sahan se ne
iznositi, objaviti se ne, svjetlost
da se ne razbije, ni ona ni on

ali smije se
ako je srce
moje, ako je

kad krhko kao sahan sav osteoporozan već
iz kojega zvijezde, starlete te nedotakljive
ženice tvoje male večeraju svoju bol

i prazno je, nebo ti je
još kamen jedan za mostar
jedan još pogled kamen
stariji od mosta
mladi otkad ga nema

da zaživi svaki sokak u mozgu, behar svaki u mostaru
koji bi ti bio sam u sebi da bude, sav tmoreći sevdah
a čija je avlija – arhitektura dušina
sahat, da tebe teče, sahan, tebi da služi
tvoje lijepo tijelo, na vratima
gdje mati tvoja stajaše
emina
latica sunca
kojim li te je riječima oplahnula
da ih nema, ni za koga više

samo kamen, iz prisiju ti
kontinentalac, nebudereći
fiktivnoga srca minaret
raste, kipi uvis tvoj raspižđeni grad

o kako li mu samo lijepo pjevno tijelo to je

(te nisam te nikad ništa razbila, a na krotine se
tvoje porezala jesam neretva. i dirneš li me opet
prstima po riječnom dnu, učas sam ti
u tebe se skamenila. neretva)

otići će, evo, već odlazi fleka
od olovke od kemijske, od smijeha masna
od rđe svakojake, od života nespretna
evo odlazi fleka, odlazi i slobodna je
a ne ne, ostavi mi to
ne čini to, kriknem samo ja
odlazi li fleka, odlazi srce
i ulični vjetar zanjiše lišće ovo
turobno
mene ne

kao da nešto neutježno odlazi
a nešto baš ne
odlazi fleka, odlazi srce
sve dok je i nema stvarnosti
i nema što odlaziti

KULISA

pas lajao ali nježno nježno
kao kroz kristalnu šumu ide dah
ali zrak se više ne sjeća prelijep
da je bio, prolazio, nema ga

još pas zalajao ali nježnije, djetinjasto
gdje pucketaju poljupci, baš tamo
lavež koga udaljava
ali ne
on je već negdje duboko doma
i ne
više ne mogu izvući ruku
iz zvuka te crne rukavice
zrak zarasla tama je
ne može se
nikoja snaga da se odljubi

od crnoga

ali on je pas već hitao prema tamo
kamo tamo
gdje išlo je podne
i ništa, pustila sam
da mi pojede ovu brbljajuću ruku

Branko Ćeđec (1957)

PUTOPISANJE

profesor tabucchi otputovao je u indiju,
kladeći se na najbolje primjerke portugalske književnosti
pessou, naprimjer,
a onda su kurve u goi uzele stvar u ruke
i tako je nastalo novo poglavlje
od kojega mnoge teoretičare i danas naprasno zaboli glava.

profesor tabucchi rado gricne indijski kolačić,
prevodeći pessou i smišljajući uvijek nove smicalice
na sveučilištu u sieni za svoje studente
koji nikada nisu stupili na sveto indijsko tlo

u *hotelu taj-mahal international*, u bombaju,
ponosno pokazuju polaroid fotografiju
na kojoj se smiješe njegovani talijanski brci
pored lijepe žene u tradicionalnoj odjeći,
jer povijest se ondje rijetko ponavlja,
ili se barem njezini protagonisti nikada dvaput
ne javljaju u istoj ulozi

velike su priče, kažu, ionako otperjale
u neke druge predjele.
u neke druge indije, kine, indonezije:
ostala je samo slast putopisa
i vrhovi kilimandžara, do kojih ne dopire ništa ljudsko
osim pogleda, djevičanski neodlučnog

2001-08-15

RONJENJE NA DAH

yves mi je poslao sms:
jedna me talijanka već treći dan gleda pod vodom.
i ja gledam nju. dolje smo goli i sami. gore se ne poznajemo.
rekao sam mu, u našem svakodnevnom slengu:
bi kul! staj vel! nakon toga je, po podacima iz sljedeće poruke,
ponovno zaronio, jer "je dolje mirno i neponovljivo lijepo".
razumio sam njegov vapaj, na drugoj, udaljenoj obali.
zatim sam zaronio u *orijentalne priče* marguerite yourcenar:
otputovao u kinu, pa u kotor, dubrovnik, pa opet izronio
melankolično, makar to više ni približno nije u modi.
vidio sam nekoliko talijanki, četiri češkinje i sedam tustih mađarica.
vidio sam suncobran koji se vrpeljio u ritmu tijela,
vidio sam i jedne modre, neumorne i preduboke oči:
htio sam u sebi zatamiti strast za ronjenjem, ali nisam

Kemal Mujičić Artnam (1960)

POČETAK

Kada zrak postane žučkast
od sjevera zapuše zima
i hrast se sledi.
Pelikan i dalje vodi ratove
protiv svoje nezasitne gladi.
Vlaga je i zvuk se odnekud širi i valja,
pa još brže plovi svome kraju.
U taj krug koji je napravljen od zvuka
odjednom ulijeće jato ptica.
Ovoj prvaj je kao i onaj posljednjoj.

SINGULARNOST

Ne postoje nego,
svi brojevi su zapravo jedan jedini broj
koji se zove jedan i koji je,
e da ne bi bio vječito usamljen,
samome sebi izmislio Boga
i tako je Bog postao jedan od jednoga.
Jedan je jedno jedino kretanje
koje se uvijek i svugdje događa
i zato onaj jedan jedini izmišljeni Bog
naredi livadama
da pčelama odnesu med livadni na noge.
Kada se umore, livade zaspe
a on ih pokrije bijelim pokrivačem
i ne bude im zima.

KRETANJE

Kretanje je, zapravo, gonjenje vremena kroz prostor.
Tako svakovrsne stvari uzimaju svoju mjeru
i zauzimaju mikro i makro mjesto
negdje u ničemu.
Kamenje se otkida od stijena,
kiše sa Zemljom kruže oko galaksija,
vragovi navode na grijeha,
gromovi glasaju za kaos.
Kretanje je duša svega što drhti.
Započinje tako da se prvo dogodi trenutak
onima koji žive trenutak,
a onda se, onima koji žive vječnost,
vječnost nametne kao bolest.

da ti san
iznova ne nađe put do pučine.
Pomoli se utvarama koje na nebu
za nekog drugog
crta polarna svjetlost

i nikome ne pričaj
što si vidio tamo u bjelini
o ti, yingele.

Tko je i jednom hodao
za bilo čijim stopama u snijegu
zna da se nitko ne vraća istim putem
kojim je jednom pokušao
prevariti vrijeme

u snijegu nas bog još jasnije vidi
snijeg pada tek kada se njemu pomrači vid
bog snijegom liječi svoj neizlječiv strah.
Magle sa sjevernih mora
putovale su još dugo i daleko
što južnije i južnije u ravnicu
kako bi prvorodeni u njima
skrio svoju umornu vojsku

tako je
uvijek sam mislio
nastajala Poljska
i kada se god
magla s kasne jeseni
spusti u Kazimierz
ja opet vidim tolike utvare
kako pokušavaju
kao prljave rite
spaliti svoje vlastite sjene
izgovarajući imena
o ti, yingele
svih mojih znanih
i tvojih neznanih mrtvih.

Tko je i jednom hodao
za bilo čijim stopama u snijegu
stići će zato, makar u snu
na kraju puta
jednom u Kazimierz

tu reći dome
zašto me ostavi
o ti, yingele.

šaku prašine
i čekati
da im na pamet padne
ono što nije
u širom otvorene oči.

DIJADEMA

S neba, na polja u proljeće
pada nevidljiva mana.
Poput paučine je
u koju zadivljeno gledaju mjesečari
mrtvi dječaci iz starih
austroougarskih vojarni.
Izgubio sam sve darove
koje su čuvali za tebe
u očima sličnima
maslačcima na vjetru.
Možda si mi previše
možda premalo sličila.
Rođena u vjetru sa sledenoga Dunava.
Pobijedio sam strah od ljudi
kada sam te zauvijek izgubio.

Što je tako tužno u zvuku cimbala

ako ne glas zalutaloga
među posve sličnim svjetovima?

Mostovi u Budimu
uvijek su me podsjećali na tvoje ruke.
Ništa na njima nije ostalo
a sve što sam imao
jednom je preko njih žurilo nacrtati ti
dijademu u snijegu
stići prije večeri
poljubiti kosu
boje žižaka u uličnim lampama
koje su osvijetlile obale
svih svjetova koje nikada više
neću poželjeti vidjeti
osim s vremena na vrijeme
u očima tih dječaka
iz starih austroougarskih vojarni
na fotografijama koje bih htio
da mi ponekad
bar malo sliče.

AMBROZIJA

Što će, doista
slobodnim ljudima poezija?

Ispod drveta
na kojemu je visio Branko Miljković
nije nikada procvjetala mandragora.

Hrušt s tvojih trepavica
odavno je odletio u Pomeraniju.

Mrtvo tijelo Nico raspadalo se
u ljetnome uzduhu jer nitko nije htio
preuzeti kovčeg koji je danima
ukleto lutao Europom
kao pelud ambrozije na krilu anđela.

Dok je pjevala
nešto od berlinske prašine
još joj se dugo nakon nevremena
smirivalo u očima.

Nikada nismo, poput nje
postali bezdomni
sredovječni junkiji jer
za to je trebalo malo više vremena
od onoga kojega je nama
poklonila poezija.

ROLAND BARTHES

Sjedio sam toga ljeta 2000.
skupa sa svojom preživjelom braćom
na vrhu piramide u Gizehu
jer su mi svi poznati
i pokoji nepoznati bozi
jednom davno obećali
kako ću baš otamo vidjeti
obasjane svjetlošću tisuća kometa
sve sanjive doline svijeta
i odabrati jednu koju poželim za sebe
i jednu za tebe
Roland Barthes.

Posljednjih dana drugoga
i prvih godina trećega tisućljeća
u Hrvatskoj je opet bila u modi
socijalna poezija, a ja
premda podjednako siromašan
kao i sva mlada književnost

podno Medvednice i Velebita
nisam znao o svemu tome
napisati ništa
niti jedne suvisle riječi

jer sam pogledom još uvijek tražio tebe
Roland Barthes
koji si skrušeno proučavao
čega su sve znak ateromi
i propupale kvržice limfe
u podnožju moga trbuha
i pijesku te piramide
koja je u svemir
predugo mahala svojom mrtvom rukom.

Štakori koji danju
mirno obavljaju ono
što se usta mnogih u mome zavičaju
danas stide učiniti noću
ne slušaju više tvoju frulu
o maestro iz neutješnih davnina.

Ti sjedio si
ispod trešnje u cvatu
čekajući da izlazeće sunce
ležerne semiotike
obasja vrlji novi svijet
ti doista bio si Mozart
koji uči čitati nepoznate note
ja tek jeftini pokemon
iz čokoladnoga jajeta
koje sirotinja krade
po tranzicijskim samoposlugama.

Beduin je zaspao
u toplom trbuhu deve
oživjelo mrtvo more
iz kojega je pila
slano starozavjetno srebro
oko za oko
zub za zub

u vili na Gvozdu
brisala se prašina
s knjiga o deset
i sto krvavih godina.

Vještice s Dolca
užurbano su uzimale prve metle
kako bi sutra sve bilo spremno
za paradu intelektualnih divova
i provincijalnih glumica

Miloš Đurđević (1961)

*

bio sam to ja i tamo kad su se skupili
oko njega i vikao je vikao je ja nisam oni
nisam bio nigdje ostavite me gade mi se
vaše množine kada je sve to otpočelo tamno

zlato je prezrelo i više se nitko neće zaustaviti
da pogleda na kojoj je strani talionice napukla
i hoćeš li im moći iznova prići kad jednom na
dlanovima osjetiš med i vosak kad kroz prozor jutrom

za vlažnih popodneva praštanje bude jednom strujalo
i zujalo poput nebeskih kukaca i tihog vjetra od kojeg
koža i tetive mijenjaju boju i postaju gipki i laki kao
njegovi koraci po vodi da bio sam i ja tamo drhtureći u

hitinu svog singulara sve brže i brže premećući svoje
talismane kao da su kap mjedene krunice i htio sam htio
sam mu nešto reći nekako ga uvjeriti da je stid svetinja
potrošna poput disanja ili soli i da je strah topljiv

kao i sva bivša prijateljstva moje tijelo je moj teritorij i moj
svjedok odgovorio sam no tad već nije bilo nikog u tom vrtu čulo
se tek zveckanje prašine i bilja titravi znaci zemlje

*

ljetu je previše zahtjevno kažeš dok se osvrćeš da pažljivo
osmotriš ogromnu figuru hrasta pored njega ništa ne raste tek
rijetki prekrivač blijeđe trave prekriva plohu od stražnjih

zidova garaže od ruba pločnika to je sporedna ulica u kvartu ne
vodi nikamo na susjednom travnjaku trule golemi listove divlje
repe prije nekoliko tjedana tu si vidio uvelo truplo mačke oštar

vonj ribe kao da je upio sve ono što je pokretalo prljavu krpu
sivkastog krzna ne sjećaš se jesi li ugledao krhke kugle u njenim
dupljama a zašto bih se toga trebao sjećati znaš da ispod

hrastove krošnje nije bilo ničega pri dnu debla zemlja se uzdigla
kao da ga želi zaustaviti zaštititi spriječiti kao da ga označava
i upozorava svakog prolaznika svaku travku na njegovu trajno

prisustvo ljetu ubrzano nailazi jer ne može drugačije jer postoje
mijene bez početka u poštanskom sandučiću nalaziš par pisama i
razglednicu ispisanu urednim ženskim rukopisom niz drvenih kuća

ili kamena svjetlost kao da izbija iz tih zidova i nestaje u
tamnim prozorima s druge strane ulice to nisu kulise ali kakav
je to materijal učini ti se da je iza toga zacijelo veliko

groblje ili neki betonski monument taj je prizor nekako čudnovato
prigušen poput prisilne svečanosti bez publike bez vidljive svrhe
odlažeš razglednicu jer se u tom času posve razgovjetno sjetiš

njezinog čvrstog tijela poput krošnje
pod kojim stojiš nemoćan za odlazak bez želje
da ostaneš na kori svjetlucaju sjene lišća

*

sjetit ću se svega gusti dim hašiša mrke kaplje
papira pepela i žara progoriše pod i strop pokrov
bez lica vapno u žilama nebeska pneuma mač se puši

siva bačva od stakla limena škatulja za jučer i
sutra bezbojna posolica prhkog pamćenja stupor
u nogama kad ustaneš sredinom dana nagni se posrni

sjeti se svega svjetlost će te pratiti sa svakim
korakom odlažeš žrvanj i žito žrtve od vode
anđeli to sipe poput božje prhuti sa svemoćnog

oklopa podneva upamti tada se mitare šuštava
krila platno i oblaci njihova su bljutava hrana
ne vide te kako stojiš i čekaš užareni rub dana

svoj grimizni kruh klizi pastorala u plavom
trbuh pliskavice tvrda koža sutona samo to
samo to možeš dobiti žuta noć na te čeka

Krešimir Bačić (1962)

UTORAK

Utorak je dan za učenje.
Iz mora zvukova nordijskih jezika
izranja glas mlade Norvežanke,
prigušen kao sirena broda
koji nečujno uplovljava u luku.
Dok umorni putnici radosno silaze,
pozdravljaju kopno i nepoznati grad,
ona na grlenom hrvatskom
pokušava iznova nastaniti svoju kuću:
Moja kuća ima dva kata,

*u prizemlju stanuju penzioneri,
na prvome katu žive studenti
(tri cure i dva dečka),
na drugome katu laje pas,
u potkrovlju miriše cvijet.*
Utorak je. Slušam je i pitam se
kako se na norveškom kaže stan,
Dubrava, visoko prizemlje, soba,
kuhinja, žena, djeca, cvijet.
Pristaju li brodovi i u Norveškoj
koristeći val, uzbrdicu i jezik
ili možda zauzimaju luke kao pjegice na licu
koje se muči s hrvatskim vokalima?
Otpivši gutljaj hladne vode,
zamišljam tog psa s drugog kata
kako laje na cvijet u potkrovlju:
u-to-rak u-to-rak.

PANIKA PROSTORA

U mojoj se glavi
neprestano roje krajolici.
Gorski, ravničarski,
ljetni, zimski...
Izranjaju u snu,
prate me u šetnji,
zaskaču s leđa dok razgovaram.

Htio bih zaustaviti
to zujanje u ušima,
tu paniku prostora,
od silnih krajolika načiniti kuću,
ispred nje drvo,
na drvetu pticu
koja pjeva vjetar i oblake.

Svašta sam već pokušavao.
Bio sam gore i dolje,
gorio sa suncem, padao sa snijegom.
(Ništa nisam prepuštao slučaju.)
No, u mojoj glavi kao u košnici
samo su nicali novi prizori
– dubina je precrtavala površinu.

Nedavno sam prestao putovati.
Na zidu u spavaćoj sobi
nacrtao sam kuću, drvo i pticu.

OPASNE ŽIVOTINJE

S daleke zvijezde
i iz sasušene trave u polju
javlja se zvuk.

U nj tone nebo i pločnik pun šetača,
u njemu se dozivaju hrast
i zrakoplov iznad grada.

Taj pokret rukom,
kojim pališ trenutak i vječnost,
kojim puniš sobu opasnim životinjama,
mijenja te.

Kada ga ponovim,
ne mogu ga zaboraviti.
Tvoje životinje kruže oko mene,
reže, mjerkažu me,
kao da se ne poznajemo.

Onda, bez straha i bez daha,
provali zvuk,
koji nas diže

koji s daleke zvijezde
i iz sasušene trave u polju
kapa u uho dana.

TRŽNICA U DUBRAVI

gradili smo tržnicu u dubravi
to vam danas mogu reći
Ribe Anđelko Šime i ja
mijesili glinu pravili opeke
nitko nam ništa nije mogao

gradili smo tržnicu u dubravi
to vam danas mogu reći
jutrom sadili štandove i zidove
u podne ih zalijevali
da se usprave i razlistaju

na livadi u vodi i blatu
gradili smo tržnicu u dubravi
kada smo završili
pojavi se desetorica dalmatinaca
i pozvala nas na partiju balota

otišli smo odigrali i pobijedili
Ribe Anđelko Šime i ja

nakon godinu dana vratili smo se na tržnicu
a dalmatinci su na njoj prodavali
bakalar bademe i blitvu

kupili smo novine popili pivo
Anđelko je rekao: mi smo gradili tržnicu
a Ribe: to nije važno mi smo dalmatinci
Šime i ja nismo ništa govorili
naručili smo kavu i odigrali partiju pikada

sutradan je Ribe počeo naplaćivati placarinu
Anđelko mu je postao desna ruka
danas ih zagorci i bosanci oslovljavaju s 'gospon'
nude im salatu za ručak i voće poslije ručka
dalmatinci ih pozivaju na pivo

a gradili smo tržnicu u dubravi i Šime i ja
sada tamo kupujemo bakalar bademe i blitvu
Šimi je izgorjela kuća u dalmaciji a ja sam
postao profesor u zagrebu kadgod nađu vremena
Ribe i Anđelko odigraju s nama partiju pikada

Zorica Radaković (1963)

URANJANJE U PAD

U rogovima ratnici ručaju
hrtove
bez kruha,
pločice afganistanskog hašiša
žvaču...
U realno plavoj boji neba nema nježnosti, i iz nje se
iskrada padobranac i polako
uranja u
pad,
korijen svoje uloge.
Na njemu su šarena stakalca, iz glave mu vire dva
žuta oka
kao maslači
zaustavljeni u punom mjesecu studenom pred
semaforom
u Kazablanki.

OVA ZEMLJA

Ova zemlja, ova usijana tračnica,
ne želi više likovati ljudožderu!
Sada vijuga u mjestu,
drhti u smijehu,
u svom mjehehu
boluje sreću.
U tom blaženstvu rađaju se nijema djeca!
Korica im kruha mati, crna paučina.
Skidam je s vrata, s drveća,
s ručnog sata.
Slobodno neka šišmiši lete!
Tu sam,
s mojim žoharima.
Oni su crni.
Gmižu,
ne opiru se vremenu.

BEZBOLNE PLOČICE

Ne vjerujem u zavjeru.
Past će prirodni dimni snijeg.
Ispast će nam pločice iz usta.
Ostat ćemo bez mržnje,
bez snage,
bez bola,
bijeli kao otirači iznad kojih je
zvono, nakon čijeg se zvuka
sudara tuđe i vlastito
prisustvo.
Toplim čajem prelivena
zakukurikat će mandula!
A niz tobogan
već klizi hropot,
nejak smijeh.
Glasovi na mrtvoj magnetofonskoj traci
prešutjet će razlog.

NESANICA LET NAD PEPELOM

Betonske cijevi su u ptici.
Ptica leti u pjegavoj jabuci.
Zrnca padaju na stanovnike i kuće.
U cijevima je voda, neizbrisani potok.
Prije početka
počinje kraj.
Drvo nije odoljelo, starac je umro

naslonjen na zid.
Prosjak je prosio hrast, ili žir,
a ne sreću.
U ptičjem oku nema hrabrosti.
Nema sna.
Djevojka u pokidanoj košulji vikala je:
Zauvijek ću biti tvoja!
I bacila se u telefonsku govornicu.
I gurnula crnu slušalicu duboko,
duboko u grlo.
Kao jabuku.
Lako,
kao metak.
Kad je pao prosjak, nije me bilo.
Kroz granje pjevala sam
neprijatelju, da ga zabavim
dok dođu naši.
Samo prijatelji spavaju.
I ne znaju.
Kakva je nesanična intonacija
izjavnih rečenica.
Prekasno je
za ostanak
na samrti.
Nesanice, mahni životu u prošlosti!
Riječ su naša vrata
koja ćemo otvoriti,
kroz koja izlazimo
i ulazimo
u let
nad pepelom.

Boris Dežulović (1964)

HIMNA

Onda smo ga skinuli do gola
i zalili petrolejem
a on se baš usro
mislim ono doslovno

Onda smo mu dali žličicu
da pojede svoja govna
a on povratio
sve

Onda smo mu dali slamku
da popije tu smeđu lokvicu
a on udario u plač
ko pičkica

Onda smo ga dohvatili
cijevima od 12 cola
po bubrezima
da čujemo kako pjevaš
pa bejzbol palicama
po koljenima
pjevaj majku ti jebem
a on bez glasa
pao

Onda smo ga zalili vodom
gledao nas je žuto
da nešto kaže krenuo je
na vrh jezika bila mu
dva zuba
ugušio se zamalo
kreten

Onda smo mu žice
induktorskog telefona
spojili na penis
štipaljkama
i za jaja isto
zovi Beograd rekli smo mu
pozivni jedan jedan
šta jedan
kurac jedan jedan
izlaz je nula nula
ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti
urlao je tresao se
ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti-ti
plakao je
plačeš pičko

Onda smo ga polegli na beton
raširili mu noge
otimao se svinja
i ugurali mu petožilni kabel
u šupak
pjevaj, majku ti jebem
četničku
u pičku
šta
grgolja on
usta punih zuba
ne znam ja ništa
djece mi
pjevaj djecu ti jebem

Vijepa nava domovino
čulo se tiho
glasnije majku ti jebem

oj junavka vemvjo miva
šta frfljaš
govno
pravoslavno
stave svave djedovino
da bi vavda
svetna

biva

čulo se

Stajali smo mirno
s desnicom na grudima
oči nam se orosile
ko boce hladnog
piva

Nikad ljepše nije
zvučala naša himna.

PUŠAČ

Pamtim stajao sam tako
spuštenih hlača kad mi je
prošlo kroz glavu
nije to način
mislim jebi ga nije lijepo
da hrvatski vojnik stoji
pred četnikom spušenih hlača
pa sam sjeo na stolicu onu
krvavu
stavio jaknu da ne
uprljam dupe a i hladno bilo
malo

Pamtim sjedio sam tako
spuštenih hlača kurac uspravan
ko minobacač jebote
a čejen me gleda u oči
šta gledaš jebi mater
puši

Pamtim gledao me čejen tupo
kao da ne razumije
ne razumiješ hrvatski je li
duvaj viknuo mu onda Staljin
duvaj ustašku karu
a čejen me gleda
ko Bambi
jebote

Pamtim opizdio ga onda
Šejn kundakom u leđa
čejen pao uhvatio ga Staljin
za kosu gurnuo mu glavu
a on počeo nešto petljati
niti da otvori usta
ništa
puši duvaj zini siši srči
zini đubre četničko puši
viči Staljin i Šejn
jedva on nekako otvorio
usta jebote žvače melja
kao da mi je užegla sarma
među nogama

Pamtim onda Šejn
zavikao odgrist će ti ga
kaže jebeš mi sve kako je krenuo
odgrist će ti ga
stani više Šejn stani
jebotebog odgrist će ga a
čejen punih usta ovako
glavom lijevo desno kao neće
to si trebao vidjeti

Pamtim onda uhvatio ga
Šejn za kosu bacio na
pod i krenuo kundakom
izmakao se čejen pa ga
Šejn promašio sjebo mu
prste sve ne miči se više
čejen dolje umro
ne miči se jebentimater
onda ga kundakom čovječe
svom snagom posred usta
sve mu zube potrpaio
ono sve

Pamtim digao ga onda
i uvalio mi krvavu
glavu među noge
meni ni do čega više
a Šejn viče duvaj sad puši
pa se okrene meni
sad ti ga kaže ne može
odgrist da ga jebeš.

BORAJA

Zaustavismo se kraj prve krčme
uz cestu i sjedosmo za
stol pod crvenim suncobranom
sa znakom Karlovačkog piva
odložismo oružje
skinusmo jakne
zaudarasma na znoj i
strojno ulje

Gazda posla rakiju za
oslobodilačku vojsku
konobar upita što ćemo
pet kila janjetine
i gajbu piva za početak

A ovome četniku rekoh ja
pa iz torbe na tlu
izvadih glavu
i stavih je
na sredinu stola
e njemu daj malo crnoga vina
ublijedio je malo

Konobar se nasmija
svi se smijahu
a gazda reče
dobit će na moj račun
ako lijepo zamoli

Bogami odgovorih ja
zadnje što je rekao
i bilo je

Molim te Bogom.

SAVRŠENI ZLOČIN

Gledao sam neki američki film
o savršenom zločinu
tri je godine tip planirao
ubojstvo supruge
proučavao po Americi
stilove masovnih ubojica
da bi ženu podmetnuo
kao žrtvu jednoga od njih
preko neke fiktivne tvrtke
zamračio novac od
životnog osiguranja

što ga je ona ostavila
nekoj dječjoj bolnici
alibi riješio na neku
kompliciranu foru s
vremenskom razlikom
pola filma jebote zapravo
nisam ni shvatio
ali sve je ispalo savršeno
savršeni zločin
nisu pronašli njeno tijelo
nisu pronašli nikakav dokaz

I nitko nikad saznao ne bi
da je muž ubojica
da se desetak godina kasnije
nije u nekoj pustinji
negdje u pički materinoj
srušio putnički avion
i da spasilačke ekipe
nisu pronašle jedan
pougljenjeni kostur viška

I mislim se ja
jebote savršeni zločin
nas petorica u Poljanićima
planirali kod Gruje
cijelih deset minuta
sutradan smo ubili hodžu
razapeli ga na križ
onda ga zalili benzinom pa
zapalili i njega i džamiju
poslije toga je digli u zrak
i srušili minaret
zapalili cijelo selo
na kraju sve sravnili bagerom
valjkom poravnali teren
od kamenja sagradili
vikendice na Krasu
a na mjestu džamije
napravili dječje igralište

Jebo te savršeni zločin

I nitko nikad saznao ne bi
da sam ja ubojica
da desetak godina kasnije
nisam počeo pisati
poeziju.

MOJA DOMOVINA

Pun mi je kurac
Srba, Šiptara i Bosanaca
Mađara, Čeha i Slovenaca
nesvrstanih Crnaca
i Makedonaca
Židova, Arapa i stranih studenata
djece afričkih diplomata
Japanaca, Kineza i Azijata
i svih tih prljavih beduina
zbog kojih mi Hrvati
ispadamo nekakvi primitivni
štajaznam šoveni
i kse
ksefon
kako se reče

e to.

Sibila Petlevski (1964)

DATUMI SLAVE

Podizanje, razvijanje stjegova, spuštanje,
motanje i spremanje na rezervne položaje,
odakle će isti biti izvučeni na kalendarski
iste datume koji već sutra neće biti što su
bili. Datumi slave. Po jedan čovjek u svaki
pravokutnik prostrt u šareno. Poravnavanje
rubova. Prilaženje. Prilaženje spuštene glave.
Poravnavanje ukrasa. Udaljavanje. Napuštanje.

Stajanje podignutih podbradaka, podignutih
čela, gledanje uvis sklopljenih očiju svaki puta
nepogrešivo ravno u rupe koje su prosvirali
pucnji. Male, uredno poslagane eksplozije
časti. Kratka uznesenja. Uznesenja kratkog
dometa. Kamo god pogledaš izrešetano. I gore i
dolje i nebo i ljudi. Danas ćemo bajunetom izvršiti
pokolj zastava da nas sutra ne bi krpe nadživjele.

TAKVO JE DOBA

Gdje god dođeš ponavljaš kako
u vremenima poraza i bolesti
otrov postaje lijek. Pogledaj:
onaj tamo čovjek koji skače

kroz zatvoreni prozor ne zna
odustati na isti način kao ja i
ti. Naše bolesti nose različita
imena. Ništa nas ne veže osim

poraza. Dok ja param po šavu,
ti se hvataš za nož. Dok ti režeš,
ja pružam ruku na ugriz. Tako
pruženu ruku ne prihvaća ni pas.
I zmija odbija napasti. To što
u zmiji više nema lijeka za nas
nije razlog za ubijanje. Nismo mi
neizlječivi, nego je takvo doba.

Damir Šodan (1964)

ENDOKRINA LIRIKA

godine 1934., nakon što mu je umrla
sponzoresa koja je tijekom 40 godina
podupirala njegovo pisanje i politički angažman,
star i sam, nobelovac W. B. Yeats,
počeo je patiti od visokog krvnog tlaka
i slabog srca, do te mjere da je u pitanje
umalo došao i njegov stvaralački zanos.

ali Yeats, taj mistik
koji je s podozrenjem gledao
na svaki neosobni vid nauke
načuo je negdje za najnoviji
postupak rejuvenacije i na užas prijatelja
pronašao u Harley Streetu, u Londonu,
nekoj australskog seksologa
koji je na njemu u proljeće iste godine
izvršio tzv. Steinachov zahvat
(varijantu vazektomije, prvi put oprobane u Beču,
koja je navodno vraćala zatomljeni nagon).

operacija je po svemu sudeći uspjela,
budući da se William u pismima prijateljima
ne bez ponosa povjeravao
kako mu se vratila seksualna želja
i da se zaljubio u mladu i talentiranu
pjesnikinju Margot Ruddock
kojoj je tada bilo svega 27
naspram njegovih zrelih 69.

cinični Dublinci prozvali su ga
smjesta "stari žljezdomat".

međutim, W. B. je ponovno počeo pisati
pjesme i to je bilo važno.
jedna od tih novih pjesama
naslovljena Nagon glasi:

Misliš da je strašno u starosti bijesu
i požudi se podati, i njihovom plesu,
kad u mladosti ne bijahu pošast za mene,
a sad jedini na pjesmu me nagone.

William je uskoro sastavio
i Oxford Book of Modern Verse
i počeo raditi na novom izdanju Sabranih pjesama
takvom silinom "kao da je potpisao"
– tvrdili su očevici – "novi ugovor sa životom!"
umro je tek pet dugih godina poslije
od srčanog udara na
– of all places -
francuskoj rivijeri.

DURRUTI 1936.

za Vinnieja Reillyja

huligan-heroj, vođa anarhista,
željezničarov sin, gerilac *s očima djeteta*
na licu poludivljaka, proleter-propagandist
Buenaventura Durruti ustrajavao je više od svega
na biranom izrazu i njegovoj čistoći.

kad bi on uzeo riječ, svi su razumjeli o čemu govori.
Emma Goldman kaže da je oko njega sve vrilo kao u košnici
i da je navodno uvijek bio dobre volje.

Durrutijeva kolona
gradila se na duhu libertarijanstva i dragovoljne žrtve.
na njegovom pogrebu koji je Barcelonu
veličanstveno zavio u crno
i crveno u Via Layetana slilo se grandioznih 500.000 duša.

čak je i ruski konzul
bio duboko ganut
prizorom te mase dignutih pesti
koja se klela u tog anarhista
što vjerovao je da samo generali vladaju silom
i da disciplina kao mlaz prosvjetljenja
dolazi uvijek i jedino
iznutra.

PISMO DIVLJEM SKITU

Je pense à toi

divlji Skite koji lutaš stepom
s neprijateljskim ušima u torbi,
ali ne mogu se – *da me ubiješ* – sjetiti
gdje te ono točno spominje Herodot
reporter, kako je u ono vrijeme
znao reći naš stari profesor M. S.,
stručnjak za stari vijek, zakonodavca Solona
i agrarne reforme braće Grakhi,
za kojeg su brucosi zlobno iza leđa
govorkali da je bio partizanski harmonikaš
i da ima vanbračnu kćer.

...jer povijest
kao žustra pipničarka
(*magistra pipae*)
zdušno briše svoju najbolju
i najgoru djecu i gura ih
poput dobro počišćenog
svadbenog pladnja
u ono svima znano
Opće mjesto
(*locus communis*)
toliko razvikano i prazno
da bi u njemu eonima mogao
sasvim legitimno dosluživati
takozvani obavezni
križni rok.

TOLSTOJ

se – kažu – u šumi preobratio.
jednog dana u kasno proljeće

osluškivao je neke čudne zvukove
i sjetio se koliko je samo dugo

zaboravljao Boga i njegove radosne darove.
eto – to bi joj večeras čitao

dok se ona skida
poput oprezne mačke

(i mrzeći tvoj martini)
misli da je veličina grudi

Kraj svijeta s kojeg svaki put
odskočiš ali samo zato

da bi mu se na koncu
opet spremno vratio.

ali Tolstoj je prigrlio
jednostavan život seljaka!

a ti njene uljne, alohtone,
maslinaste noge kao da su

korjenike ozdravljenja, dva stupa
soli s kojih uporno propovijedaš

svoju do-zla-boga trulu
teologiju oslobođenja.

Miroslav Kirin (1965)

1.

Zašto započinješ riječju '*moraš*'?
Iz tvoje prisilne tišine ne mogu krenuti u razgovor
svijetao od procijepljene nade
služeći se riječima koje nemaju vlastiti odjek
u sobi u kojoj (*se pretvaramo da*) govorimo.
S onu stranu prozorskog okna dopire
golem šum padova:

golubovi,
vrapci,
sjenice,
udomaćuju
odbačenu žudnju
i cvrkutom
objavljaju
njevino
novo
rođenje

5.

*Ne dozvoli da poludim, zavrni mi suze,
odveži srce.*
Ali već zajedno dišemo ispod potopa.
Ribe se naviruju u naše oči,
u njima
odvezano
srce,

pluta.

Kirurzi doručkuju tišinu iz jezika:
Poslije duge noći bdjenja nad protu-mrtvacima,

odahnjuju.
Sunce se raspršuje po šalicama kave,
koju ispijamo
ne znajući što,
ne znajući s kim.

6.

*Nije mi jasno gdje su izvori ove katastrofe
ni što jedna mala suza ima s tim.*
U svakoj već leži druga, i iscrpljuje prvu.
Jer se puni njome.
Ostaje sol.
Krenuli palucavi jezici.
Napušteni i izgladnjeli do kosti,
kao mršavi psi lutilice
već si u mislima tijela pune stvarnim mesom.
Prsti bubre, draška ih želja za dodirivanjem.
Plavet nedosežna, prazna,
užurbano se nabada na prste.
Sad, kad smo izmislili krv.
Sad, sad!

Miljenko Jergović (1966)

ZNAO JE S AVIONIMA KAO S DJECOM

Jutros je umro majstor Zejnil
I nešto bi pred dženazu trebalo reći
Ne loviti zrak rukama
Ne pustiti suzu prije vremena
Ne gužvati papir sa sitnim slovima
Iz džepa izvaditi sliku
Pazeći da ne povučem naočale
Razbile bi se na kaldrmi ispred česme
I pokazati ljudima
Ovo sam ja
Ovo propeler velikog messerschmidta
A ovo je bio Zejnil
Smijemo se
I ne zamjerite nam to
Takva je mladost pred slikanje
Halalite Zejnilu
Dobar je čovjek bio
Znao je s avionima
Kao s djecom

RAZGOVOR HAUZMAJSTORA ŠULCA I NAKUPCA STIPANA NA PIJACI MARKALE U JESEN 1979.

Nisi u Alžiru, pa da se cjenkaš za bamiju i kelj, a zašto nisam
Pitam te ja, šta bi nam falilo da smo Alžirci i da nam cijene
Nisu ko Sveto pismo i Kuran Časni, ma pusti me, majstore
S takvim pričama, lako je pustinjacima, njima ne dolazi zima
I ne plaćaju ćumur zlatom, a ti ga, biva, plaćaš, pa ti je zato
Bamija osam banki, prođi me se, Stipane, jer znam ja dobro
Da si ti treća ruka u ovom poslu, ma kako te nije sram
Nikakav majstor si ti, ovaj kelj svojim sam prstima sijao
Znam ga kad je bio ovolicni i nitko osim mene vjerovao nije
Da bit će kupusna ko u teleta glava, a bamiju si, kažeš
Isto sijao, u Sahari podno Kreševa, a Fojničani ti beduini bili
Vidi ti majstora, on zna gdje bamija raste, pa ako je tako
Zajaši devu i u Alžir podi i pitaj ima li od Stipana
Čovjeka boljeg i od njegove robe igdje jeftinije, pa kad se vratiš
Dajem ti džaba sve što ti oči vide i još ću te ko mededa
Po Bosni vodat

DOBRO JE DOK GOSPODIN BOG NE TRAŽI NIŠTA OD KUSONJE JOZE, SAMOHRANOG OCA SEDMERO DJECE

Kusonja Jozo sedmero djece svoje na počinak sprema, punoglavaca sivih
Kao podrumski zid, uči ih da se Blaženoj Djevici mole, s kojom mater njihova
Svakoga jutra kafu pije, laže im da mrtva je davno, Pemba Dervenčanka
Eno je, po blažujskim birtijama ršum i lom čini, sretna jer se oslobodila jarma
I sedmero neželjene djece, punoglavaca sivih kao podrumski zid i Blažene
Koja na sve to gleda s pogledom onim po kojem se u Bosni udovice znaju
Kusonja Jozo je heroj, govore krupne hanume svojim malim muževima
A oni klimaju glavom i šute, znaju da mu ruka zadrhtala ne bi
Da mu Gospodin kaže ubij

RAZGOVOR SA ŠINTEROM

Sumnjaš li ikad, Ahmede Kanafijo, u ono što radiš, u posao za koji te odabralo
Gledaju li te iz mraka pseće oči, osjećaš li žicu na svome vratu, jesi li čovjek
Ili te je samo odabralo, Ahmede nesrećo, čemu se smiješ i kome dižeš čašu
I koji je među nama tvoj, koji vjeruje da tvoje ruke čine dobro i da nas je previše
Na ovom svijetu pasa, reci Ahmede, ako imaš šta reći, reci onom kome je drago čuti
Meni nećeš, jer ja idem i nema još zakona da ljude po ulici loviš, ili im uvjerenja iščeš
Da nisu psi

DŽENAZA JEDNOG REVOLUCIONARA

Ispred Madrida za Republiku samo što nije pao, pod Prozorom ginuo za komunizam
I uvijek bi ostao živ, jer se Hanifa majka tako usrdno molila Bogu da se nije usuđivao
Ni on: kako ubiti sina kojem svaki korak molitve prate, a ne vjeruje u Boga i protiv
Njega

Se bori, to Hanifi majki učiniti mogao nije, taman da ga po stotinu puta nema
Umrijet će sinovi nakon što majke već budu mrtve, takav je u čaršiji red, od Madrida
Sve do Darive i od Staljingrada do Višegradskih vrata, a onda će i njega
Partizana i Španca, u zemlju spustiti ruke od srca, i neka je rahmet toj čistoj duši

BOLEST RIZE ABADŽIJE

Tamo leži Rizo abadžija, žena mu prozore ne otvara
Nikad, jer njemu dašak vjetra lomi kosti, jer njemu leptir
Proleti li, sve zglobove u staklenu prašinu mrvli,
I tako već treća godina, u perju, u svili, u tišini
Muke svoje u dušu već zna, Rizo abadžija
A doktor kad dođe govori isto: brzo će on, nema u njemu
Kuveta, žena Jadranka ne čuje to, jadna je gluha
Od rođenja, nego dan po dan, dever po dever, oko postelje igra
Na vrhovima prstiju, u bolest ne vjeruje, od leptira lakša, buru
Za nju trpi Rizo abadžija,
Pa život ne da ni bogu ni vragu, da njoj ne uzme jedino što ima
Tvoj uzdah mu lomi kosti, ne diši dok ovo slušaš
U ljubavi počiva živ i ne znam što mu je lakše: Voljen biti
Ili mrtav

Simo Mraović (1966)

Sretah velikog političara.

U mojim očima.
On je obični seronja.
Ali pravim se blesav.
I pristojan.
Smješkam se.
Pazim da ga ne uvrijedim.
I da me ne uhapsi.
On radi i za policiju.
Obnaša tri časna zanimanja.
Političar policajac i vojnik.
Prvi laže drugi krade treći ubija.
Običan čovjek nema šanse.

Usrao se ili od straha ili od uzbuđenja.

Izvolite cigaretu pružam servilno.
Ali kroz poderani džep.
Držim se za simokres.
I pomislim.
Ne kažem naglas.
Puši kurac.

Nemoj me gledati
ti koji si zalud bludio
nemoj me gledati
ti koji pušiš ti koji piješ
nemoj me gledati
ti koji si sitni kradljivac
ti koji si teški lopov
i ti me nemoj gledati
nemoj me gledati
lažove
nemoj me gledati ti
koji lomiš paprat
bez razloga nemoj me gledati
ti koji ubijaš mrave
koji ubijaš mačke pse i dupine
ti koji siječeš stabla
i pljuješ po zemlji
ne gledaj me
ne gledaj me.

Onda se Bog prijateljski sagne
jer on je prijatelj
pa me trkne i kaže
mali što se praviš važan
a ja pocrvenim.

oću doma u nizozemsku veli lui
i ja veli brne
i ja velim ja

svi u nizozemsku materinu

pun mi vas je kurac veli lui
talijani ubijaju zbog biznisa
irci iz osvete
poljaci te ubiju sto posto
albanci ako im staneš za vrat

crnci ako im poševiš sestru
azijati ako nemaš sitnog

ali vaši ubijaju ko ljudi
ako im se ne sviđa pogled
pucaju pa pitaju
kako si
ubiju te pa kažu
jebiga

ako im se čovjek sviđi
onda tuku
nekad do zore
nekad samo minutu
i onda je kraj

ubili su mi tako frenda
brne i ja šutimo iako nismo krivi
znamo o čemu govori lui
nema granica

zaustavljamo fičoratija i budimo ga

lui frendu jesi ok
lui pretrnu gdje smo upita
u amsterdamu kaže brne
vozite me onda doma

nemaš frke dere se brne i ubacuje u treću
pjeva blues i pretiče svaki
automobil koji nam se nađe na putu
brne pitam ga jesi ti ok

ma čovječe letim
leti onda boli te kurac
ako se zabijemo u oblak
to ne boli

Svi frendovi koji nisu pjesnici otišli su.
Dođu za Božić i Novu godinu Cugamo.
Rolamo Pričaju priču Prvo je bilo teško.
Onda je upal neki poslić onda je upal.

Drugi i sad svaki mjesec zarade moju.
Godišnju plaću Vele ne bumo se vratili.
Ak nebu bilo dobro ko vani mislim si.

Jebote tu mi kaj smo ostali bome smo.
Najebali ak je tak bed kak oni vele.

Mislim si jebiga ja bum ostal makar.
Budem živel ko pes Ni to sam tak.
A oni zovu vele mogo bi radit to i to.
Za početak lova i smještaj Tu se nebu.
Nikaj promenilo viš da tu nema šansi.

Dugo dugo si mislim imaju i nemaju krivo.
Idem i ja van po kruh cikse i abc kulturu.
I vratim se doma domu se vratim doma.
Zalijem cvijeće ispred vrata u ničijem hodniku.
Zaključam se skuham čaj isključim se i zaključim.

Drago Glamuzina (1967)

KAO DA IH NIKAD NIJE VOLJELA

Anais je Nin 1933. muža varala
s Henryjem Millerom,
Antoninom Artaudom, rođakom Eduardom
i svojim ocem. Sve ih je voljela.
I muža.

Bar tako piše u Dnevniku
u koji, eto, ne sumnjam.
Kao što ne sumnjam u nju
kad kaže da ih je voljela,
i muža,
ali da su sada svi mrtvi.
Kad kaže da ih neće ni pozdraviti na ulici
ako ja tako želim.

Ne želim, kažem,
ali ipak –
dok joj govorim da će to jednom,
poslije, nekome
reći i za mene –
opipavam ono što je rekla,
potajno gladim tu rečenicu
kao svog psa
poslije ručka.

SINGULARITET

dok sam je čekao u restoranu, pokušavao
sam se odmoriti, najprije sam u čaši vode
rastopio šumeću tabletu vitamina, a zatim
se zaljuljao na stolici i naslonio na zid,

dovodeći tijelo u gotovo ležeći položaj.
potom sam sklopio oči i pokušao zaspati, 5 minuta,
dok mi donesu buncek. konobara nije bilo 15 minuta
a kad je napokon provirio u salu, viknuo je kuharici:
ne moraš žuriti, on spava.
na te riječi Boris Maruna podigne oči s novina,
u kojima je upravo pročitao da su Tuđmana prikopčali na
umjetna pluća, i ovlaš me pogleda. potom se opet
halapljivo vrati Tuđmanovoj bolesti i različitim
scenarijima raspleta državne krize.
moja gripa, Tuđmanova umjetna pluća i Marunin
buncek uz širom raširene novine. crna
rupa singulariteta. i gripe.

DRHTAVI JELENI

*'kockari i ljubavnici zapravo
igraju kako bi izgubili'*

Pala je noć
i Mahler je otišao po Gropiusa,
dvojica muškaraca dugo su hodali u tmuni, jedan iza drugog,
ne izmjenjujući ni riječi.
Kad su stigli, Mahler pozove Almu i ostavi je u salonu
s njenim ljubavnikom.
Kad Alma napokon ode po Gustava
zatekne ga
kako čita Bibliju – i drhti, siguran sam
da drhti. Zatim joj kaže:
'Ono što učiniš bit će najbolje.'

Nekoliko minuta poslije Mahler, sa šeširom u ruci,
prati Gropiusa do ograde njihova posjeda
osvjetljujući mu put lampom.

Potom sjeda i na rukopisu Desete simfonije
drhtavom rukom piše:
'Za tebe živjeti, za tebe umrijeti Almši.'

Devet godina poslije Mahler je mrtav a Alma živa. Godina je 1918. i stasiti
poručnik njemačke vojske i osnivač Bauhausa
Walter Gropius vraća se iz rata. Po dolasku u Beč najprije
odlazi po punačkog Franza Werfela i vodi ga doma. Tamo
taj četiri puta ranjeni graditelj gradova pada na koljena
pred Almom,
i njenim ljubavnikom,
i drhtavim glasom kaže:
'Sve je moja krivica.'

ŠPILJA PLIVAČA

*Ne nasjedaj i nikad ne reci
Da je to bio san il da te uho zavelo
Konstantin Kavafis: Bog napušta Antonija*

Kroz mrak špilje dopirali
su odlomci nerazumljiva jezika
koji se uplitao među naše jezike,
šifrirao naše poljupce.
Još juče skrivali smo se od tvog muža
na tržnici u Tripoliju,
a kad je pustinski vjetar
podigao tvoje haljine
i kad su Arapi
vidjeli da ne nosiš gaćice –
skočili su na stolove,
porušili piramide od lubenica,
datulja i rogača, i frkćući
pokušavali te dohvatiti u gužvi.

Drhtala si kao Nessimovo ždrijebe
iza rebrenica pansiona
gledajući kako tvoji progonitelji
urliču na ulici, i smiju se
držeci se za jaja.
Kaži mi što kažu, rekla si
dok su se odlomci nerazumljiva jezika
uplitali među naše jezike,
a onda smo slušali kako pijesak
sipi po prozoru.

Tomica Bajsić (1968)

RANJENIK ISKUŠAVA BOGA

lutao sam šumom neprijateljskog kraljevstva
i naletio na žicu skrivenu u travi
pješađijska rasprskavajuća odskočna mina PROM2
u djeliću sekunde pred eksploziju
očekivao sam od Boga da me zaobiđe ta čaša
kada me detonacija izbacila u zrak vidio sam komade
željeza komade moje odore komade mog mesa kako hvataju
orbitu / pijesak zvijezde porculan četiri kuta vjetra tartan
žilete led / Josepha Conrada kako prosi Freyu djevojku sa
Sedam otoka / moje neprijatelje mačke kako krađu kisik
planete i ruju po smeću / sve svjetionike u plamenu
od Novih Hebrida do Obale papra / predsjednika Zimbabwea
Canaana Bananu kako sluša Njemački radio / tisuću

prepariranih ribljih glava koje prorokuju stranim jezicima /
Amadeusa Mozarta kako slaže aviončiće od novina –
nikada nisam volio Mozarta i to me bacilo dolje na zemlju
a zbor bečkih dječaka je zapjevao:
*“vrč ide na vodu dok se ne razbije
vrč ide na vodu dok se ne razbije”*

Bože, daj da me zaobide ta čaša molio sam
u bolničkim kolima
daj da živim još malo bar kojih 100 godina
ne želim umrijeti sada kada je došlo naše vrijeme
htio sam da moja odlikovanja blistaju poput petrolejskih
platformi koje osvjetljavaju noćne letove preko Atlantika
i da moja karizma veterana bude električna
pusti da mi limuzina klizi kroz narod kao što je Moby Dick
klizio pred očima bespomoćnog kapetana Ahaba
nikada nisam rekao da ne želim prodati dušu
samo sam licitirao cijenu
daj da budem pozvan na prijam kod predsjednika
toliko je jela koja nisam probao
toliko ima ljudi na zemlji čiju sudbinu nisam
uzeo u svoje ruke
želim otimati i držati lekcije pokradenima
želim lagati i smijati se prevarenima
želim svoje mjesto u barci kako bih mogao
gledati poplavu sa koktelom u ruci
jer bolje je podmetati požare nego biti spaljen
bolje je ponižavati nego biti ponižen
zato stavimo karte na stol – život je samo jedan
daj mi sto kurvi ljudožderki sa Bornea
daj mi da se kupam u pročišćujućim vodama mladosti
daj mi snagu da zauvijek trajem poput nevidljivog
trova u krvnim žilama ljudi

daj mi neke njihove dijelove kičme ruke oči mozgovne srca bubrege
moje su ruke kipara žedne rada
- osmjehnut ću vam se, zelena Hrvatska polja,
osmjehom žeteoca

a pred vratima bolnice mačke ruju po smeću
skovale su zavjeru da ukradu sav kisik planeta
željezni utori na fasadi su prazni
tu su 50 godina visjele tri zastave
jedna za proždrljivost druga za pohlepu
treća za kukavnost
umjesto njih digli smo našu zastavu od tri boje
crvenu za krv kristovu mineralnu
krv naših poginulih zaštićenu podzemnu krv koja kipi
bijelu za nadu da se borimo za bolju civilizaciju
plavu za drsku pustolovinu, prijateljstvo čvrsto poput
onih prekomorskih telegrafskih kablova na koje ponekad
naidu ribari kada im mreže zalutaju dosta duboko

duboko diše u spokoju
svoje zimske palače
razmatra možda opet neku osvetu

a kardinal Kuharić je na telefonu 9827
- samo snimljena božićna poruka -
ne odgovara na pitanja.

U KRUGOVIMA

*čovjek hoda mirmije prema noći
koji u svom srcu nosi mnoge ponoći*
E. Rolfe

kojiput mi se čini da živim posuđeno vrijeme
moji prijatelji mrtvi rasuti po grobljima
izbrisani s ploče nijedan nije dohvatio tridesetu
ti ljudi s kojima sam dijelio kruh
spavao u istim bunkerima hodao kroz istu
travu i noć penjao se na tenkovima i padao
licem u zemlju pritisnut mecima i granatama
(*o slatka mirna zemlja koja poznaješ naše molitve*)
njihovi duhovi sada dolaze u posljednjim glasovima:
ima li još soka? pita jedan koji će poginuti napadajući
čuvar mi brata kaže drugi koga će ubiti tenk
treći se pokušava sjetiti tko je i odakle dolazi
dok mu se mozak polako gasi (pogođen je u glavu)
što ima tamo? pita četvrti i steže čašu bevande
pogleda uprtog u brda u kojima ga čeka zasjeda
a peti šuti ali njegove oči mogu reći:

smrt.

kojiput mi se čini da sam prekinuo lanac
probudim se u noći bez zraka kroz
otvoreni prozor šumi četrnaest katova
(iz drvenih sanduka penje se miris spaljenog mesa)
Krist Iskupitelj je uvijek sviježa rana u crnim oblacima
električne krijesnice jurcaju i proklinju i slave
vrijeme kada su se svinje hranile ljudima
ima dolje jedna kuća koja je prije sto godina bila plava
a sada nema krova i prozori su joj otvorene duplje
iznutra je ruševina ali čudno noću oživi
zaboravljeni balkoni pune se cvijećem i svjetlošću
okrugle crkinje u turbanima naslanjaju se na
zahrdalu ogradu i mali odjeci njihova razgovora
šapuću da je tristo tisuća ljudi mrtvo na onim poljima
gdje su moje čizme ostale bez đonova
gdje su moje oči potonule u blato svemira a
srce mi je kao željezno uže otkinuto od sidra
prozviždalo kroz zrak u slijepim krugovima:

bez cilja, bez cilja.

U BRDIMA IZNAD PETROPOLISA

u brdima iznad Petropolisa nad kišnim šumama
na cesti od crnog asfalta klizavoj od filma limunove prašine
uz stranu sunčevog proplanka na vrhu pored mednog kamena
na rubu ponora koji svuda oko tebe propada u maglene oceane
zaustavi svoj stari okrugli kamion boje neba na kojem piše
kaubojska parola: "Isus, i on je bio kamiondžija"
čekaj dok prestane škripa i izdahne para i postane tiho
zapali cigaretu povuci dim oprezno (zrak je rijedak)
i misli na mrtve, misli na mrtve.

LUKAVI BRIJAČ

Išao sam na šišanje kod jednog –
kod brijača kod kojeg još nikada nisam bio
i prije nego sam sjeo u stolicu
rekao sam mu gledajući ga ravno u oči:
neću jednu od onih
modernih frizura.
Nikako,
rekao je uvrijeđeno, ja ne bih nikada, ja
šišam na stari dobri način.
Dok me je šišao, činilo mi se dobro –
gledao sam se u ogledalo
i činilo mi se da vidim Simona
Bolivara
kako prelazi prijevoj
gore u kamenim vrhovima,
jaši u smrt
(El Liberador)
omotan dekom – žaren groznicom,
pao je na 45 kila ali
ne odustaje.
Iza njega sedam mula nosi kovčege
sa sedamdeset odlikovanja,
pored njega jašu pukovnik
Wilson i šaka odanih
desperadosa, dripaca i najamnika;
iznad njih vječni snjegovi Anda i žuti zvončići,
a dolje u dubini pašnjaci u kojima se
čovjek može utopiti.
Ali kada sam izišao vidio sam da na
staklu brijačnice piše:
"MODERNE FRIZURE"
i stvarno, gledajući svoj odraz u staklu
shvatio sam da me je stari magarac prevario,
što me je ozlojedilo.

sve što te smiruje.
 Čekao si da se po vama preveze,
 bez patnje,
 proljetni vjetar i da
 zaškripe najloni udica,
 kotači na kolicima,
 da te obuzme sunce u
 vožnji do Amerike.
 Uzimaj sve.
 Oni puše,
 dovoljno sam daleko da ne plašim
 njihove ribe,
 dovoljno sam daleko i
 mogu izmisliti bilo koje mjesto,
 ali sve čekam,
 da se nešto trzne
 dolje,
 na metar mulja,
 da nas snažno povuče i
 da se napnu najloni na suncu i
 tetive na šakama.
 Uzimaj sve što te smiruje.
 I dok gledaš pod kojim kutom
 svjetlo silazi niz
 udice ravno u
 mutnu vodu i dok opažaš od čega si
 sve načinjen,
 čini ti se da ćeš se razboljeti,
 na povratku u grad,
 u bilo kojem kretanju
 ili mirovanju.
 Uzimaj sve,
 sve što te smiruje,
 svakog smo jutra ovdje,
 govori,
 dok jednom rukom
 zaokreće kolica na blatnom putu
 i otkriva tetoviranog zmaja
 na ramenu.

LJETO PROVODIM S DJEVOJKOM

Ljeto provodim s djevojkom
 koja roni i roneći skuplja
 petrove uši.
 Onda ih zatakne
 za masku za ronjenje
 ogrebu je,
 kasnije ima krvi u kosi,
 sunce tamo i bik u koridi,
 Ljeto provodim s takvom djevojkom.

Moj se strah spušta niz njeno tijelo
kao velika i otrovna suza,
ona se izvine i strese ruke
u blagost podneva,
neka nas ovdje,
neka nas pod stablima,
zemlja se ionako presporo okreće.
Ljeto provodim s djevojkom koja pije
bijelu kavu u sumrak
dok se ja razdvajam
od sebe, teško,
kao listovi indigo papira,
sjeća li se itko tih listova,
mene zaprema vrijeme koje je prošlo i
puno nemušte
budućnosti, ali sad
ja provodim ljeto,
ljeto s djevojkom koja roni
tako skladno
da se dopada ribama.
Svuda je okolo pustinja,
svuda su okolo suhe usnice,
vidi kako pada sve
bez oslonca,
kako pada sve nepridržano,
i moja ruka pada, gdje nego u
u svoje sljepilo.
Ljeto provodim s djevojkom,
to mnogo govori o meni,
stalno smo zajedno i stalno negdje
idemo,
odajemo sve dojmove.
Pa i onaj
o sreći.

ŽIVIM PO OKU

Živim po oku,
srce je zasad
spašeno.
Otkrivaju se mnoge pukotine,
u nekima krv se vratila u vino,
svjetlo se vratilo
u snijeg
na televiziji,
otkrivam mnoge mogućnosti,
ali ništa ne uzimam za svoje.
Sjedim u dnu svijeta jer on je
terasa uz koju prolaze ljudi,
u tom svijetu pijem pivo i
pokušavam ne smetati

izgubljene u moru štavljene kože,
ali najviše
kćerka na elektrotehnici,
mjesto oko kojeg obilazi
čak i sreća radi novih cipela,
čak i sreća radi jasne
granice svijeta.

TI STALNO ODLAZIŠ, IVICE

Ti stalno odlaziš, Ivice
i tvoje su oči
oči koje su otišle i ruke su ti
ruke utopljenika na
površini oceana,
ruke za koje je prekasno.
San u sebi želi
graditi kuću,
stakleni krov na mjesecini,
ti stalno odlaziš, nalazim te u buđenju,
ali već u daljini,
već na izmaku.
Jednom smo, na autocesti,
stali uz ogradu, promatrati jastreba,
izišli smo, tiho, gledati pticu
kako čisti kljun na čeličnoj
ogradi,
ali ti si već bio negdje,
jastreb je uzletio mašući
snažno krilima,
a da nisi ni primijetio.
Ti stalno odlaziš, Ivice,
i mada si mi na debljinu usana od
usana i mogu te lako obujmiti rukama

ti si otišao
tvoje su oči takve,
i ruke su ti mrtve ruke
utopljenika,
ruke za koje je prekasno,
koje se ne pomiču,
koje samo plutaju na površini oceana.

Ivan Herceg (1970)

DVOSTRUKI ŽIVOT

Plutamo po svijetu u kojem se
ne govore imena, ni razlozi nesreće,
šuti se iz daljine i blizine,
govoriš na svojoj strani kreveta,
na svojoj strani života
koji sastavljaš i rastavljaš
kao masku za sjene
pod našim ukočenim tijelima.

Priznajem, iza mene je teorija sreće
u poljupcima na crno
i praksa nemira u svakom napuštenom danu.
Priznajem, negiram i tebe i sebe,
cijeli jedan život, pola tvoj, pola moj,
i Bogu nas za smrt nježno imenujem.

Plutamo po svijetu u kojem se
ne oprašta ništa, ni moć, ni nemoć,
voli se iz daljine i mrzi iz blizine,
šapćeš sad sama za sebe,
za drugu stranu života,
pola tvog, pola mog.

KAO SNIJEG

Noću ne mogu spavati
pa slušam kako rijetki duhovi
Zagrebom voze vrijeme.
Ponekad naglo zakoče
kao da su izgubili cestu,
niz moju kralježnicu, niz oblake,
niz snijeg.

I prijatelji su mi rekli "laku noć",
ali opet ne mogu spavati.
Zamišljam nas na svadbi
u nekom restoranu na rijeci
kojom u svako godišnje doba
teče čisti snijeg koji nitko ne vidi.

Ja poželjela sam vjenčanicu,
a ti si mi obećao nevidljivost.
Nikoga nije bilo da ti proturječi,
nikoga nije bilo da me ne vidi,
samo ja i ti, ti bez mene, ja bez tebe,
kao svaki napušteni snijeg.

I kod kuće, kaže majka,
pada snijeg koji nitko ne vidi
i roditelji su mi zabrinuti.
Nebo se spustilo tik do zemlje,
ljudi su se smanjili na nokat,
i ovi ovdje, i oni tamo,
blizu i daleko.

Noću ne mogu spavati
pa slušam kako rijetki duhovi
slušaju snijeg, kao snijeg.

O NEMOGUĆIM LICIMA

Svaki te dan iznova poželim upoznati,
govoriti o svemiru i svim čudnim udaljenostima,
o svakom mogućem i nemogućem nebu,
svim mogućim i nemogućim ljubavima.

Znam, reći ćeš da glumim Boga, da izazivam,
da život nije vrijeme i da svijet nije ovo,
da kiša ne može promijeniti more i zemlju,
ali može rastopiti križ i lice.

Svaki te dan iznova poželim zaboraviti,
šutjeti o tome kako sam zalutao, kako me ne vidiš,
o sebičnosti i svojim drugim dimenzijama,
svim mogućim kapima i nemogućim licima.

SLOVA ZA KALEŽE

Uplašena si i blijeda
i samo mi se želiš svidjeti,
kao barska pjevačica
s dekolteom providnosti
i čašom šampanjca
umjesto svete vodice.

Ja sam u kutu
i jedini gost kafea
za jedinstvene ljubavnike
s pravom veta na bol,
prošlost i budućnost,
s mogućnošću da zauvijek
nestanu kad ugase se
pa upale svjetla.

Uplašena si i blijeda,
ja u kutu i gost,
a ipak pjevamo zajedno:

otvaramo slova za kaleže,
vodimo ljubav na stolu,
u noć, u noć, u noć.

PLATNO

Praviš se da znaš da je jedan
najveći i najusamljeniji broj
i uvijek zaustiš: "Ti si jedan od...",
a ja te prekinem jednim
prstom na usnama.

Pravim se da znam da se "Magnolija"
zauvijek vrti u jednom nevidljivom kinu
i da je naša spremnost za ludilo,
zbog pritiska u sunčanom spletu,
nervoze u malim prstima na rukama,
onim nepotrebnim, mojim i tvojim,
veća od odrezanih jezika ljubavnika
na zamrljanom platnu privida
čije krajeve vuku Bog i vrag.

Pravimo se da znamo što je život.
Ako ga dotaknemo, može biti
zastor, zid, nadgrobna ploča.
Kad ga samo promatramo,
onda je ljudsko lice, koža,
krvava i pokvarljiva.
Kad nam dosadi, jedno drugom
odgrizemo prste i igramo se sjena.

Pravimo se da znamo što je platno.

Pravimo se da je jedno,
pravimo se da smo jedno.

Sanjin Sorel (1970)

NOSTALGIJA

premuhinske večeri uz gruzijski čaj toliko toga propuštenoga
knjige debate strast žena koja mi je otvarala oči bilo je važnije
te godine koje su otišle učenije idealiziranje a ne ljubav o njoj
pričali smo sa žarom smo gubili sada znam vrijeme ne samo
vrijeme ima bitnijih stvari Natalija nikada nismo išli iza Urala
pred planinskim lancima osjećaš se list na vjetru nismo ne
znam zašto znam za Kanta ali nismo tamo osjetili jesen
zna biti hladno na ulazu u Aziju mladost ludost starost žalost

snijeg ima boju bisera što je sada s njom da bar nisam Varvari
pisao u duši mi bijaše pakao njoj treba ljubav a ja je nemam
kako čovjek zna griješiti sigurno je otišla u Moskvu u Petrograd
u nešto nešto samo da sam joj rekao ima dijete 10 godina
kako vrijeme leti stoj za mljevenje mesa skoncentriraj
se ako ne možeš piši hajde piši što si doista što si teško je
na to reci reci sada znaš razum vara još uvijek imam
privjesak ptica u letu pticu ne možeš uhvatiti da s riječima
da makar sebi budi iskren pričali ste o čaju ružama
šumama idealima krive odluke više ne znam ne razumijem
shvaćam više od svega je glupost do Kanta u spoznajnoj teoriji
spoznaja se usmjerava predmetima nakon njega dolaze
moji ratovi konspiracije što ti ja znam nemam zuba nakon
njega što se mene tiče potop predmeti se usmjeravaju
prema našoj spoznaji to me je usmjerilo zamjerila mi
kada je stihija je ne vrijeme nije vrijeme za razmišljanje
sada joj pišem na premuhinskim ostacima igra nije za djecu
barijera ima koliko hoćeš hoćeš li možeš želiš voljeti
imala si crvenu kosu jelena gdje smo sada smo jasen
u jeseni Ural je tada najljepši vrata Azije i smeđe oči
negdje iza zida zašto ga nisam preskočio

PUTOVANJE

u zoru podne u večer hladnokrvno uzeti pribor za brijanje
pasoš odjeću brošure žurno ne ostavljajući traga za sobom
kao da me nije bilo bio nitko spakirati jezik kojim me neće me
nema gdje trebam biti nesistematično simultano recimo
oblak je dobra metafora putovanja reichel je skladao oblak
u sužanjstvu u hlačama u zatvoru u königssteinu
na nemirnim obalama elbe zna biti hladno kao u premuhinu
u prosincu saska živne bjelinom stabla pucaju poput topova
u drezdenu tamo sam sasvim slučajno došao trećeg svibnja
kada proljeće pupa vidjeti grad sravnjen sa zemljom ništa
posebno me se dojmile crkve puste kao trgovi nakon ustanka
samo golubovi čeprkaju u dobroj namjeri rekao sam na putu
čovjek upozna smrt zatvor je pun gostoprimstva policije
nikada nisam razumio plač na sanskrtu molitvu na jidišu koji
su hrabri tiho plašljivi glasno oče naš koji jesi kako na nebu
tako i na zemlji prag ujutro miriši na žemičke i bijelu kavu
u uvijek je previše baroka u vltavama rijekama u prolaznosti
u břehevoj iza ulice u starého hřbitova staro židovsko groblje
reklo mi je i tko bježi od smrti ne pobjegne ne stigneš
oprostiti se treba od prostora gdje starost izbija povijest
povijest se prepoznaje u minutama sv. franjo je na esperantu
cvrkutao s vrapcima minuta je dobila svoju kuću astronomi
mi predvidjeli put u njemačku nisam znao da putnik rijetko
doputuje sasvim sam sam htio prepješačiti grad kao zvuk zvona
katedrala se gomila u glasovima orgulje izgubljeno traže fugu
koja će im spasiti dušu i uvijek povijest priredi dobrodošlicu
mrak iz zidova vlaga podruma königsstein königsstein hotel

s pogledom na rijeku nikada ih se neću riješiti blato mulj
u zoru podne u večer hladnokrvno uzeti pribor za brijanje
pasoš odjeću brošure žurno ne ostavljajući traga za sobom
kao da me nije bilo bio nitko spakirati jezik kojim me neće
prepoznati čuvari recepcionari policajci put je nije doputovan

DRŽAVNOST I ANARHIJA

prije državnosti i anarhije nisam znao postoji
nešto što se zove pamtiti sjećati pisati
patetična simfonija beethoven gluh k'o top
za podignuti moral uvertira u tannhäusera smisao
glazbe još uvijek mi je nedokučiv kao i prije
četrdeset godina čitava vječnost za knjigu
o četrdeset godina narod razvoj progres evoluirao
sam sasvim slučajno stihijski radim na državi
a nemam nasljednika dijete ne zna što znači smrt
nije patrijahalno individualno bogu ne vjeruje
život kao doktrina rekao bih sanjaj sanjaj
pusti povijest pusti godine koje nisi proveo
u srcu strasti puno mjesta za sjećanje kada nemaš
mislio sam da ću uvijek pred morem biti zgranut
toliko veličine ti bježi izmiče migolji poljubac
osmjeh zagrljaj znam se smijati prvi put je bilo
u premuhinu nakon toga u italiji dobar običaj
zlata vrijedi znati skuhati dobru kavu
sokolovu sam rekao što kesiš zube stoko
po njemu sam bio mastodont foka drag čovjek
ne pije rum šteta
alkohol ne isključuje anarhiju nadopunjuju se
za to otkriće trebao mi je cijeli život

Tatjana Gromača (1971)

UNUTRA

“duša je koka-kola u kojoj telo pluta”, D. Albahari

Nemam nekih problema.
Mislim, sve nekako ide
zdravlje, posao, šta ti ja znam.
Čak i ljubav, ako ćemo u tim,
horoskopskim natuknicama.
Ali, ne prođe puno vremena
da unutra, u grudima počinjem osjećati
onaj gadan pritisak
ono stiskanje odozgo,
kao da mi je netko u snu spustio

Dvadeset dvije godine braka.
Još je luda za njim.
Rodila petero djece.
Njihova musava lica, klempave uši.
Jedan u heavy metal majici.
Svi poslagnani na drveni krevet.
Njeno lice na fotografiji tu je predamnom.
Nije se promijenila.
Iako nezgrapno odjevena, krutih muških pokreta
mislim da je lijepa.
Nadlanica istetovirana.
Njeno ime i ime njene sestre.
Joke i Živs.
Da se nikad ne razdvajaju.

SPARINA

Iz nekog od raskriljenih stanova pohlepno si njušila
miris vrućeg, kao puding gustog graha.

Tete iz dječjeg vrtića izvele su djecu u park.
Na zidu je pisalo *Tomica i Ivona*.

Širom otvoreni balkoni iznad puštali su zvukove
dnevne rutine:
zveckanje posuda i povlačenje vode u WC-u.

Ovo je vrijeme otežalog disanja
kada srčani bolesnici umiru nečujnom, otmjenom
smrću,
a novi stanari živahno unose kartonske kutije
prije no što su iz njihovih stanova
stigli provjetriti smrt.

ALKOHOL UBIJA

Jedne pasje gadne zime
dobili smo posao kao statisti u nekom filmu.
Zajedno s hrpom izbjeglica i posjetitelja crvenog križa
glumili smo sprovod na Mirogoju.
Stajali smo tamo po cijele dana na minus deset,
cvokotali i čekali čaj s rumom, pecivo i 50 kuna,
što je bila naša dnevna zarada.
Onda je došla neka žena
s litrom rakije u ruci
i rekla
da je prijateljica Tina Ujevića
i da ima tu obavezu dok je živa
svakog dana odnijeti mu na grob
bocu nekog alkohola

u najmanjoj zaboravljeni okrugli kvadrat.
u kvadratu točno deset nauljenih žlica.
svaka žlica jedan dan na dalekom putovanju
pustinjom srca u bijelom golfu,
bijeloj strijeli.

31. ROĐENDAN

ako tog jutra, pa makar ti bio 31. rođendan
nisi ustala iz torte
iz kreveta kao božje dijete
u kožuhu s izvezenim crvenim klizaljicama
brige ti se tokom dana
gomilaju kao krpice za naočale
nešto kao razlivena stara koža vuka skori se na torbici
na patent zatvaraču hlača
hvata se po noktima, mobitelu i novčaniku
i ometa signale iz svemira
koje ti šalje uskršlo vrhovno biće
u takvim se danima prejedeš piletine za ručak
i sjedneš pisati prosječne kokoške pjesme
zbog rastuće napetosti u vratu
i vodostaja rijeke cetine
nazoveš urednika, sestričnu i preostalu živu baku
a zamusano se čudovište
ščučuri u maternici, tiho plače i pije crnu kavu
u sumrak zavija pod pazuhom
a navečer te raspori i napuni kamenjem
iako je ono to koje je mrtvo
i smiješno
sutradan lovci i geometri na prozoru mjerkaju
koliko ovoga puta brizi nije uspjele
produžiti život slavljenci bar za jedan
krvav lakat.

AMEN I GORE

u umornome džepu muža u bazgi u dahu komarca
u žitu amen i gore
nad nama toplo srce ziba
otvoren sapun od krvi, sapun od vode
našli smo vrata tvornice za preradu riječi u meso
u ormaru na zori
pod njom prolaze crni zubi i mravi
i tijelo
i kad ruka ruci opipava probodenost
zora bude prisutna u stvarima
pomalja se slatko pisanje
prokletost stalka zakona u hrđi leži izvrnut
na božjoj suzi nema ga više u kadi

noga ne juri na ježa u jakoj kavi
u crno zrno sol mi istjerali licem prema
nekoj prepariranoj mački i ženi
ma nisu ni blizu mojoj suzi
oduvijek se sol poslužuje mliječnim ustima
kad kažeš isus te voli
po rubovima usne raste meka koža
pijana i pružena
bez mogućnosti ikakvog poruba
ikakvog svršetka.

KANTATA O KAVI

za stolom u kafeteriji koja je i brijačnica i kockarnica
dakle cijeli svijet
sjedim na turskoj kavi s francuskim kraljem Lujem XIV.
(prvi espresso aparat bit će izumljen tek za dvjesto godina,
pa eto, pijem crnku).
šutim i gledam kroz dim
kako mi raste ogroman crveni rep sličan Lujevom
dok se on hvali
kako je ono njegovo nizozemsko drvece kave
bilo mama milijunima stabala kave u Americi i širom svijeta.
u kutu sedam aristokrata mirno kartaju ombre
i pijuckaju kavu iz šalica bez rukohvata.
tek tu i tamo izmile im tanki gujinji
jezici
obloženi debelim smeđim talogom.
nešto bliže našem stolu sve grbaviji koptski redovnici
mumljaju nad šalicama,
a arapski liječnici raspravljaju jel bolja coffea arabica ili coffea robusta.
baš kad sam Luju natuknula pospanija nego prije
da mi je više zlo od te dokone navike
i kako neću više nikada popiti ni jednu jedinu
ulazi otkrivaatelj kofeina, doktor Sylvestre Doufour.
ispravlja me nestrpljivo još izdaleka
draga, ne nikako naziv kava, ili nutmeg, već arapsko vino.
to ti je izvorni, zbog fermentacije.
zaobilazi napučeni stol za gatanje iz taloga
i sjeda k nama.
konobar mu žurno donosi prirodni naranča juice
pa ispriča kako je jučer na svojoj prvoj kavi
bedasti papa Klement VII. kavu pred svima krstio u kršćansko piće.
svi otpijaju gutljaj crнке i smiju se.
ja napokon zgazim nogom zmijicu pod stolom
i ustajem platit račun jer Luj nikad nema za kavu.
mislim si
kako su je samo pametni trgovci vinima i
limunadama iz Italije
nazvali vražjim napitkom.

Ana Brnardić (1980)

VALCER ZMIJA

Strast poput stabla, obrnuto od kiše.

Što je neprestan život?

Muzika

Život nisu dosadna slova i umišljen nos koji ih piše. Život život život život: strast koju zlost zaustavlja, a kad bi se izostavila ograda od drveta, ona bi šibala poput vjetra. Tajanstvene zelene haljine. Šššš. Oblak poput igračice. Schubert i Šostakovič. Rast. Iz zemlje u nebo. Strast je zaustavljena u snopu zmiya koje muzika rasplesuje u nebo, Bog im skida vjetrom košulje. Zmije se migolje. Plešu na malo vatre. Rožići im rastu, košulje se raspadaju. Silaze rastavljene noge i još dvije zmije pužu, pa se i one okrilate: nastave ples u daleku oluju.

IZLAZAK IZ BIJELE KUĆE

Svijet se nastavlja tako da se stvari kaleme jedne na drugu. Staro porušeno pristanište bolesnog betonskog mesa na sebe privlači tihe bijele leptirice koje iscjeljuju to biće dodirima svojih eterskih stopala. Svijet se pokreće, izlazi iz tijela da bi dodirnuo nekog drugog. Leptiri bijelim cvjetovima ljube nepodnošljivu bol betonskog čovjeka kojega su svi živi ljudi napustili. More je ipak drukčiji napitak. Golelim dojčkama hrani podzemne stvorove koji pak nastavljaju svijet prašinom svojih nevidljivih stopala. Ptice kruže iznad ukletog zaljeva. Njihov svijet u slanoj prozirnoj kugli kotrlja se po nebu i raspršuje o kristale (koje ne vidimo golim okom) – ptice su u odnosu s gornjim morima i obalama, one ne vide razoreno pristanište i ne poznaju jezik leptira. One umiru na kopnima različitih zvijezda o koje pljuska more (nevidljivo golim okom). Ali još im moram pronaći svrhu.

Ivana Bodrožić (1982)

* * *

Protežnost je Božji atribut,
ili, Bog je protežna stvar.

Inače, sada sam na posebnom šalteru Zet-a,
na kojem nikada nema gužve.

Onom za djecu poginulih / zatočenih /
nasilno odvedenih / nestalih /
odvedenih u nepoznatom smjeru /
hrvatskih branitelja.

To sve piše na formularu,
i ja imam jeftiniji pokaz svake godine.
Dvije tisuće treća je,

polako to izgovorite u sebi,
još ima onih koji misle da sam bez razloga
preko reda,
to mi najviše smeta.
Osim toga
drugih trauma nemam.

Ukoliko duh shvaća stvari kao nužne,
utoliko ima veću moć nad afektima
i manje trpi od njih.

SOBA 325

Prevodioci zadržavaju pravo
ne prevođenja termina.

Svijet se događa oko mene.

Ja živim u hotelu
i svaki dan kada idem u školu
na recepciji ostavljam ključ
u maloj kućici 325,
malo manjoj od sobe u kojoj živimo
mama, brat i ja,
televizor koji će nam
možda jednom
reći gdje mi je tata.
Do tada sve po tri;
kreveta, šalice, žlice,
Otac, Sin i Duh Sveti,
i kukavički kupujemo
svega po tri
kao da na njega više
ne računamo.
I jastučić za sjedenje
napravljen je od krzna
iz njegove jakne koju je
tetka spasila iz Vukovara,
što je uglavnom sve,
moju mamu nitko,
nitko
neće spasiti,
ona će godinama u malom WC-u
sobe 325
pisati pisma mom tati
koji je NESTAO.

To je službeni termin.

ANTOLOGIJA

Fatos Arapi
Dritëro Agolli
Azem Shkreli
Rahman Dedaj
Frederik Reshpja
Ali Podrimja
Xhevahir Spahiu
Eqrem Basha
Sabri Hamiti
Visar Zhiti
Basri Çapriqi
Mimoza Ahmeti
Agron Tufa
Salajdin Salihu
Lindita Ahmeti
Ervin Hatibi

Izbor Baškim Kuçuku

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
KOSOVA**

Fatos Arapi (1929)

preveo sa albanskog:
Qazim Muja

TI ME NE OSTAVLJAJ SAMOG

Ja sam se gledao oči u oči sa životom,
ja sam se borio grizući zubima smrt.
I život i smrt bijahu divlji –
ti me ne ostavljaj samog.

Tirani me poznaš, na povjetarcu počinu
Osjetiše da dolazim, na srcu pobjede.
Znam: sa njima opet ću se tući sutra –
ti me ne ostavljaj samog.

Moja je sloboda onakva kakav jesam.
Mrtav? – Ustadoh: Opet me zovu...
Od mene traže i život i smrt –
ti me ne ostavljaj samog.

TUGA ME NAPUSTI ZADNJA

Bez zalazećeg sunca tuge u očima

Sada zalud srce čeka da ptica doleti
i ono osjeti grebanje njenih noktiju.
Ubijeni galeb...da bio sam ja more
koji te u njedrima ljulja.

Tuga me pratila putevima beskrajnim
tražio sam tebe ljubavi moja.

Nijedno božanstvo rata nikako da me pobjedi,
jer ja sam bio tužan zbog tebe.

Sada, kako da se borim
sa dželatima mojih ljubavi?

Tuga me napusti posljednja,
i napokon bijah poražen.

NIJEDNA EPSKA DUŠA ŽIVA...

Nijedna epska duša živa.
Pod univerzalnim nebom ovog bola,
pod kišom suza i krvi. –
Nijedna epska duša živa.

BALKANCI

Svaki svoj Olimp

Najviši, Itaku najljepšu
Nad Arhimedovim krugovima
Kasanje njihovih Trojanskih konja

Trče unazad vremenu
Srednjovjekovlja, umiru na Kosovu

Vraćaju se pobjednički
Njihovim glavama na koplju

UPUTSTVO ZA ZABORAV

Čekajući
Dok ne sagori čitavo
Vrijeme za čekanje

Jedanput, dvaput, tri

Potom treba zapisati
Imena u pepelu ili pjesku i
Trebao oduvati sve to u vjetar

Gledaj kako drugo vrijeme počinje

PRIČICA

Dok su silazili darova nam Svetosti
Glavu, torbu, punu mudrosti
Neko sлага prvi, ukalja poklon
gola ostade riječ bez čovjeka napokon
Pod lišćem stida ona usta krivljaše
Prezir moga Boga, zašto me svlačiše
Onomad pa naovamo, kažu hroničari
Laže istina, rečenom nedostaju čari
Od nedorečivog dolaze krize i bolesti
Seru po riječima vrane, zunzare, muve

MOTIV SA VRUĆICOM

Mom danu danas treba bijela i slana jasnost
Šta je ono oko tame što nas vreba iz zavremena
Besmislene misli, strah me od besmislenosti strijepim
u mojoj glavi Dalaj Lama, u ruci njegov bastun
Jedno vrijeme i jedan spomenik se ljuljkaju ptice padaju

TRENUTAK

Istina je večeras kao vatra
Golom se otkriva
Ona kojoj nisi vjerovao

Sa najsvjetlijom zvijezdom pada
Ime moje majke

Moju bijelu košulju
Stiže noć na ogradi

Predamnom vrata
Najdalji put gledaju
Korake broje

Na ogradi moja bijela košulja

Sa najsvjetlijom zvijezdom pada
Ime moje majke

ČUDNA PTICA

Obradovaćeš se u jednom prostornom krugu
Tražeći zviježdu zavičaja

Između pada i uzletanja
Vrijeme kola u jednom žutom prstenu

Možeš se skameniti crven
U drevnoj vatri koja te čini starim

Kamen kojim te gađah
Nosio si preko brijegova koji te zovu

Na bilo kakvoj grani da staneš
Izgorijeješ
Od nemogućnosti da se riječi sjetiš

Jer je prostor samo tvoj let
Život živiš u nekom drugom srcu

UKRADENI PLAMEN

Kako ga zmija ujeda?

i Lavu reče: šuti!
Lav se pokloni pred njegovom sabljom.

davno rekoše: odavno nismo vidjeli
ovako čudan prizor u našem cirkusu.

ama kako ga zmija ujeda?

u našem gradu sada djeca pričaju
da On ode donijeti plamen
koji mu jednog kišnog dana ukradoše ljudi

a kako ga zmija ujeda?

Lavu reče: šuti!
i lav pađe na koljena pred njegovim mračnim okom

JA SAM ZVJER

Ja imam jaka leđa Gospodine
Jake noge jače nego što ti misliš
I brze
Za treptaj predem brdo gdje živi vaše gospodstvo
U zemlju do koljena moje noge gospodine
Sto godina hiljadu godina mogu te nositi
Mogu da te nosim do tamo gdje zalazi
tvoje sunce a počinje moj dan

Do do
Do tamo kod Groba
Jaka leđa imam Gospodine
Jake noge brze kao munja
Može se desiti i da padnem na laktove na koljena
Ali tebe ću nositi Gospodine do tvojih budavih
hramova

Odzvanja kuća
Od novih riječi starih poruka
I strahujem za tvoje zdravlje Gospodine
Za tvoje riječi za monotone refrene
tvoje pjesme

Za divlje mlinove koji i govno melju

Strahujem da ćeš se podapeti Gospodine
Na moja grbava leđa sklizni
zlokobno

Prije nego što vidiš polje pobjediću te
Igraće fudbal sa tvojom glavom
Ja imam jaka leđa Vidiš
Jake noge duboko u zemlji
 Do grla sam u zemlju Gospodine
 Ali tebe ali tebe nosiću do tamo do tamo
 do Kukavičjeg Groba
jer ja sam zvjer

1979

SPOMENIK TELETU

Naše tele konačno
zaslužuje spomenik
Kasabu da nam ukrasi

Ljubićete ga i diviti mu se
Negdje na Trgu Majke Tereze
Lijep kao iz bajke

I zašto da ga nemamo
Kada Evropa ima spomenike
I za mikimause i pse

I zašto gospodin predsjednik
Ispred Narodnog pozorišta
Ne dodijeli pedalj zemlje
 Za naše tele

Ako se ikada podigne
Od majstora naglas tražite
Jezik da mu vani ostave

Nek nas gluhim učini mutavko
Korijenja mu načupamo
I mirno spavamo

Među grudima jedne rospije

Maj 2000

MUZEJ APOLONIJE

Isječene glave

Isječene
bez milosti
vremenom
obezglavljene.

Gdje jecaju?
Aukcijama umjetnina
ili pod zemljom?

Misliš li da sudbinu pokazuju živima?

Pažnja,
ne gazite okrvavljenu travu
bezgrobnika.

maj 1993

GORE SVIJEĆE

Gore svijeće na dlanu večeri,
šetališta pružena kao kolone svjećnjaka.
Svijeće suze ne kriju,
ljudski mogu da plaču.
Plamičci trepere
kao riječi poslednjega daha;
govore vjetru,
govore kamenu.
Dok sjedimo i proklinjemo neprestano tminu,
bolje, rekoše glasovi, upalimo svijeće:
šaputanje za mrtve,
mir za žive
koji nestaju malo pomalo kao bjelodušne svijeće.

Gore svijeće šetalištem Tirane
gore ili plaču
za one koji postoje,
za one koji ne postoje;
kad izrone iz tame tama nad tamom
i počinju gasit svijeće,
za horor.
Gasi se prvi,
pada još jedan,
umiru ali nijedan od njih ni glas ne pušta.

Svijeća na hiljade
na hiljade duša.

Oni što su gasili nemahu vremena,
daha im ponesta, -
zatim, poslije nesreće
zgrušaće drugu nepogodu.
Tada, kao što jedan tenk zgazi dijete,
pogaziše ih nogama.

Samo jedan,
ah, jedan ne stiže ugasiti...

...Božansko svijeće Naimovo.

Eqrem Basha (1948)

BALADA O ČOVJEKU KOGA SVIJET NIJE POZNAVAO

jutro za jutrom svijetu upućivaše pisma
na izmišljenim adresama sa nejasnim slikama
i lijepio je na njih marke svoje patnje
čovjek koga svijet nije poznao

padao je i ustajao predstavljajući se
visoko podignutim rukama zvao je svoje idole
lutao je stanicama - čekao je prijatelje koji ne dođoše
čovjeku koga svijet nije poznao

svakog dana u sumrak pred kapijom
čekao je poštara sa povratnim pismima
dopisivanja sa iksovima dalekog svijeta
čovjek koga svijet nije poznao

poruka za porukom – riječi i narudžbe
na njegovoj pisačkoj mašini nikada trunke prašine
nit paukovi ne nađoše mir u toj sobi
čovjeka koga svijet nije poznao

i jednoga dana skonča mu se život – nemaše više mastila
osuši se pero – ne kucaše mašina
- ko je ovaj nesrećnik rekoše kada nađoše
čovjeka koga svijet nije poznao

sahrani ga preduzeće za pogrebne djelatnosti
položi ga u grob s jednom pločom iznad
na njegovu adresu dođe jedino pismo
pogrebni račun
čovjeka koga svijet nije poznao

ČOVJEK KOJI SE NIJE GLEDAO U OGLEDALU I SVIJET KOJI ČEŠLJAŠE KOSU

čovjek se probudi iz sna preplašen
kraj njegovog kreveta
crna mačka češljaše kosu
- nevaljala kurvo – povika mački
nemaš druga posla
- ovo je posao za mene – reče mačka
i nastavi da češlja kosu
čovjek koji se probudi prenut iz sna
pobježe u kuhinju da popije jutarnju kafu
ispred ogledala supruga češljaše kosu
- nevaljala kurvo – povika supruzi
nemaš druga posla
- ovo je moj posao – reče supruga
i nastavi da češlja kosu

onaj što se probudi potresen iz sna
koji reče mački nevaljala kurvo
koji reče supruzi nevaljala kurvo
reče prodavačici novina
- nevaljala kurvo
nemaš druga posla
- ovo je moj posao – reče mu prodavačica
i nastavi da češlja kosu

na klupi kraj cvjetnjaka listao je novine
na prvoj strani
glumica češljaše kosu
- nevaljala kurvo – reče fotografiji
nemaš druga posla
- ovo je moj posao
reče fotografija
i nastavi da češlja kosu

čovjek koji se probudi prebijen od sna
koji reče mački nevaljala kurvo
koji reče supruzi
prodavačici novina
i fotografiji – nevaljala kurvo
ustade sa klupe kraj cvječnjaka
stade ispred izloga jedne prodavnice
izvadi češalj
i nastavi češljati kosu

kupi mi majko kupi mi jedan štit
i majka mu kupi jednu sablju jedan pištolj
jedan redenik
i jedan štit
majko sada treba da imam metkove
majko majko kupi mi i metkove
majko kada imam sve zašto da nemam metkove
kupi mi majko kupi mi metkove

i majka mu kupi jednu sablju jedan pištolj
jedan redenik
jedan štit
i metkove za sopstvenu glavu

AUDIENCIJA

šef protokola pita čime se bavimo
umorni smo
rekosmo mu
- u redu ali čime se bavite
- samim sobom
rekosmo
okupirani smo
odmorili bismo se malo

bavite li se politikom
- ah ne naš je cilj sloboda

šef zapiše
i pogleda nas zbunjeno

naivni izgledaju
reče kada uđe da nas predstavi
i bez nade
albanci su
dolaze iz zemlje mržnje
traže da budu shvaćeni
ne insistiraju na ljubav

Sabri Hamiti (1950)

USPOMENA

I
kiša zamuti pogled
žuta prijateljica u kišnom danu
zagazi livadom osuši travu
prolunja planinom punom zmija
rijeku hramljeći prelazi

kiša je zaklonila pogled
draga je pobjegla na kraj svijeta
mokra pognuta zgnječena
u oluji bijele kuće
ledena nevjesta isisala joj je blagost

kiša je udarala ukoso
zalutala dragana kretala se kao sjenka
pogled se pretvori u čežnju

II
pada kiša dvadeset godina kiša ne pada
zakračunao sam se katancem dosade

BAJKA

I
vile se spuštaju do samog izvora
lice peru mažu grebu

teče rijeka krvi

poljubac se ne da ukrasti nikad i nikad
od okrvavljenih ljepotica

svo cvijeće izgubi boju

vile pričaju bajke u svijetu
ne krade se poljubac drhteći

vidjeh djevojku kako ubija sebe

cure peru ruke lice ispiru
za puno zdravlja u svijetu

još teče rijeka krvi

II
on stoji kraj izvora

Kako da imam Majčino Lice
Kad ona nakon sumraka stiže
I krade mi san iz očiju?

Oplevi mi sirovu travu sa groba
Otkrij živo meso Zemlje
Molitvu veži za usne kao cvijet
Ne zaboravi zanat pisanja.

Kako zaboraviti Majčino Lice?
Ispružim gole ruke ka nebu,
Nebo je praznina.

Bježi mi s'očiju, čuvaj me u srcu!

ZAVJET

Ćutiš tvrdoglavo ćutiš
Ni molitve ti ne izvlače riječi.
Nekada govoraše ubijedena:

Nemoj biti zao
- ubijaš,
Nemoj biti dobar
- ubiće te,
Nemoj biti lijep
- ubićeš se!

Prebaci me kroz ovu Oluju,
Izliječi me od Straha,
Jer je Smrt poslednja.

O Majko!

Visar Zhiti (1952)

SVIJETLOSTI PAKLA

Iza svakog usamljenog svijetla noću
Vjerovao sam da je jedan prozor života. Sa željom

Gorijela.

I ukoliko sam vidio nisku svijetla daleko
kao brilijantski đerdan
zamislio sam jednu ulicu
što te vodi do vrata ljubavi.

Mnoštvo svijetla ovdje naokolo
bez ijednog prozora, bez ijedne ulice. Kiklopsko
sljepilo zločinski upaljeno.

Projektori kao pomahnitao mjesec
u ledenoj sceni pakla.
Svijetla bez kraja kao kraj. Fosfor groblja.
Smrt je za njima, ah,
blistaju, plamte – velike suze
onoga što otkri lampu. Ah,
izdaja i tama

nad skeletom Diogena.

1982

VOLIM VAS SVE

Vi, što me ne ostaviste samog
sutonima mojih žalosti
što donosite gitaru, obalu mora,
osmjehe zvučne
čaše punih vina,
volim vas!

Vi, što moju noć, stenjanja
napunite zvijezdanim očima,
Ti, koja prinese svoju dojku zlatnu
kao mjesec pod mojim poljupcima,
volim vas još više!

Vi, kada ponoć izdade i
padoh u ambis
ukrstiste ruke vi,
jedan za drugim kao mrežu
punu čvorova da bi se gore popeo
i izbaviste me,
volim vas
mnogo više od moje
tadašnje smrti.

Vi, kada zora uteče na mom prozoru
poput slapa
pozvaste me, ja izadoh, ali ne vidjeh vas,
sakriste se da me samog ostavite
da samog sebe susrećem.
volim vas koliko i sebe!

U moju srednevicu sam sada,
Ti izvadi drugu dojku ispred mojih poljubaca
kao sunce,

iz duplji lobanje.

Kako izazvati bljesak i

Prosuti ga po tvojoj noći?

Kakvim Trojanskim konjem se može popeti na očinske oči
Homera?

1987

TVOJA RANA NA MOJEM TIJELU KAO MALO SUNAŠĆE

(Pjesnici Balkana)

Pjesnici Balkana su
toliko blizu jedni drugima a rasparčani
su kao njihove zemlje.

Bježe riječi zajedno sa vjetrom,
stanu zaustavljene granicom –
okrvavljenih krila
po bodljikavoj žici
sjećanja.

Ali tvoja rana se otvara
Na mom tijelu kao malo sunašće
da bi zalazio.

Pjesnici Balkana
Su toliko blizu jedan drugom
kao grobovi? Kao kolijevke što se prodaju po srednjevjekovnim pijacama
sa lukovima duge otkidanih od budućnosti
nad glavama...

Radaju se elegije nad našim grobovima
i ne znaju umrijeti. Toliko
mnogo slične uspavankama.

Hranimo ih životom sokovima zemlje balkanske.

1995

Basri Ćapriqi (1960)

ŠKOLJKA

Otvori se jer
Hoću da izađem
Da vodu pijem direktno sa neba

Ostavi se zvijezda
Pij vodu iz mojih usta
Porinimo naše sjeme
U najvećim dubinama morskim

Koliko je vremena što smo zatvoreni
Izgubljeni unutra o bože
I ne čujemo glasove morskih struja

POVORKA

Toliko su brojni ovi a
On usamljen nad njihovim plećima

Uključim TV i legnem
On još uvijek sam a Ovi

Na nogama Jedu žureći hot
Dog brzu hranu i sl.

Promjenim kanal Evo
Povorke iz početka

Isključim TV kažem
Vrijeme je za samovanje

VRATA

Vrata nisu strah

Zatvaraju se neusiljeno
Od naše hrabrosti
Da svijetlo gasimo

Kada noge odvojimo
Od tvrdog tla
Da bi pravili lukove u vazduhu
Naše vjerovanje bude poljuljano
Obješeno
Na poledini vrata

Vrata nisu laž

Ali nam trebaše mnogo
Vremena shvatiti da
Nije u našim rukama
Da izbacimo iz uma
Čitav taj teret
Vječiti

Kada će se vrata razvaliti

KROĆENJE ZMIJE

Zmija zasićena
Mlijekom žučkastim
Istrese jajašca
U jednoj toploj brazdi
Na dnu jednog gnijezda

Stegni mi jako struk
Jer mi otkide dušu
Viknu djevojka što ispruži tijelo

Iz nabreklih usana
Izvi se
Glas što dotače nebesa
Koja odjek odgrizuju

Ukročenu životinju
Što proganjaše lijepe ubice
Sakriše da ga čuvaju
Djevojke
Koje htjedoše uživati
Pod zvijezdama spavajuć

JASTUK

Uzeh perjani jastuk. Podmetnuh ga pod glavu,
Da zaspim kazah, meko i spokojno.
Onda ga bijelog stisnuh na grudi, pomilovah njime lice
I ugrijah ga dahom svojim. Toliko pitomih ptica,
Kazah, ispod moje jabučice počivaju vječno.
Čim se svikoh na njega, shvatih da bez njega ne mogu.
Toplo i meko iz njega poče izlaziti perje koje
Ispuni sobu, potom čitavu kuću i mahalalu.
Ja koji sam se navikao na mekoću i toplinu
Iz dubine snova dobih signal da me je šćepala
Ledena groznica.
I ne uzdržah se, eksplodirah, divlje ptice rekoh im,
Ovim bijelim perjem nas pogušiste.

I zahladi tu, stvarno zahladni.
Onaj jastuk ispražnjen od perja što promijeni doba
Podvuče me poslije mnogo vremena u kudrave vune!

Mimoza Ahmeti (1963)

STRAST, STRAST

Strasti, o moja prva žrtvo
opet se otvori, opet usisaj, očišćena
ponovo se vraćaš u život.
Mozak te kao vrag koristi,
očaran zločinom neuhvatljivim za zakon.
Strasti, o moja sveta žrtvo,
i večeras ovako,
bistro,
(o bože, koliko si lijepa, kada si bistra)
privlačiš i usisavaš al' se ne opslužiš.
Ništa ti ne odgovara, ništa ti ne pripada,
i ti, voljena, opet moraš davati.
Al' večeras, ni davati ne možeš jer te niko ne čeka,
niko te ne želi, o moje strasti.
I mozak, ovaj magični đavo
sada plače.
A kakav je grijeh
kada đavo plače!

ŽALOST

Ništa ti se nije desilo, žalosti moja.
Ti si srećan jer bezrazložno
liješ i ubrizgavaš u mojim dubinama.
(Žalosti, slabosti moja, milovanje moje, šupljikavi,
sanjaru moj. Varalico.)
Al' ti, zašto se krijеš, zašto bježiš? Oblače.
Ne, niko nije napustio ovu dušu, ovo
Produhovljeno zdanje,
nikada.

Sve me ostavi... Ali san
vodi ljubav sa tugom
i evo, sve mi se vraćaju.
Lica – licima prema meni
Oči – očima u mom pravcu
Usne – sa usnama...
I ne znam kako... ostaje mi samo da te poljubim.
Ja ljubim strasno. Ovo je sve.
Stvari koje mi nedostaju ja poljubim.
I one mi se odmah nađu
otkrivene od oblaka žalosti.

Snu žalost nije više dušmanin,
mržnji – ljubav
Ja ljubim mane i postajem besmrtna
Ja ljubim sebe, ovo je sve.
Moje slabosti
Ja redovno ljubim...

FIKTIVNI TERMINI

Kad god otkrivam fiktivne termine,
otkriča što pune život idolima i nadom,
kao: "sloboda", "vrlina", "istina",
srsi kroz kosti prošvercuju
po jedno istinsko žaljenje
i suze mi zaleđi ideja
kakva zadovoljstva stvara prevara,
zapovjedanje, i sveta mana, koju volim.
Martiri grijeha su sa mnom...

1994

SUSPENS

Bila je jedna praznina bez bola,
tu si mogao ostati,
tu si mogao spavati.

Bio jedan život bez događanja,
nije bilo sastanaka
jer nije bilo rasanaka.

Bila jedna dubina bez osjećanja,
ipunjena sjenima
i ustajalim vodama

Bio jedan pogled neskoncentrisan
držaše svjetlo jedno
besciljno plutajući.

Bilo jedno savršeno ništa,
nisam se osjećala srećnom,
niti uvrijedljivom.

DAMA I MUZIKA IZ VELIKIH GRADOVA

Prividna svijetlost velikih gradova
Paris, Hamburg, Milano, New York
noćima sa ove i onkraj Atlantika
izdisaji crvenih aviona gore na nebu
i još iz aviona kada gledaš tokom spuštanja
mlazeve autoputeva što sijevaju dahtanje
jednoobrazno, toplo,
prividno
do skoro mazećih lijenjosti
duše koja se uljuljkuje, omekša, drijema
kao nježna mačka
u komfornom apartmanu.

Na hiljade tragova savršenstva
pojavljaju se očas
u mojem tijelu i mojim čarima
dok avion slijeće na aerodrom i:
exit ili intercity...

Svi ovi gradovi su
samo glupi ljubavnik
u mojim očima. Kao po prvi put.
Osjećam teret, umor,
lagano klipsanje
u globalnu jednoobraznu atmosferu,
gdje čuda ne ostavljaju više nikakav utisak
i obavijesti su ponovno žvalavljenje.
Jedino čudo, oživi mi nadu,
ne osjećam se strankinjom u ovom gradu:
kupole, lukovi, kupe, linije,
saloni, hoteli, izlozi, ukusi,
i u centrima sa starijom slavom
utiču da se osjećam damom.
Jedna oštra gospođa blistavih očiju
pogledom do krvi čistim
korakom koji napokon dolazi k sebi (kao da se proganja)
od vidnog po svijetu životnog hodanja.

U stvari, što utiče da se osjećam ovoliko tananom
oštrom, sočnom, nesalomljivom, bez mrlje,
kompatibilna sa stogodišnjim formama i misterijom
što sprži mrak?

Rase marširaju po bulevaru, avenije
eksterna tjela pojavljaju mi se u očima
i možda čudesni i apsolutni osjećaj što dolazi
I kaže : Ti si iz velikih gradova.

Dolazi iz drugog vremena; zagrebe mi pomisao
besmrtnom radioaktivnošću bića što imadoh
i proždrljivošću nezasiatih reinkarnacija –
ali i da se izdrobi od cviljenja
kao ova nemirna šaka zvukova koji vibriraju u etar.
O primamljive duše, - vi anđeoske avangarde,
kakva slutnja vas zanese u moj čorsokak?

Moskva, decembar 1998.

U BESKRAJNOJ NOĆI

Čučiti kao jedna tvrđava u beskrajnoj noći
osjećajući svjetlost svijeća iza crnih stakala, -
srušiti se kao napadnuta tvrđava gromoglasno
i osjetiti sunašca jednog odlazećeg vremena kako se raspada
natraške
s tvojim snom u centru –
kojem se kao suncokretu,
zamara glava prateći njihova iscrpljujuće putanje
od zapada ka istoku,
od istoka ka zapadu;
oživjeti stare ljutnje
razvaljujući prsa kao gvozdene ovnove
na vrata proždрана od vlage i pljesni –
zatim,
kao Kostantin ustati
podigavši nanovo
dim i prašinu,
kamenje i paukove,
fosilizirane ptice i vapno gašeno u krvi –

dakle,
ustajati iz ruševina,
iz one klanice kostolomnog vremena,
i nanovo početi od temelja – do bedema.

REBRASTE KULE

Tamo iznad seoskih rebrastih kula
ponavlja se isto trabunjanje. Seljaci ubijajuć komarce,
zapjevaju učmalo izgubljenih očiju u sivoj neizvjesnosti,
veličaju se, sanjaju toplinu koju su nekada sanjali
i samo mutna zapara budi se iz dubine
tresnuvši perjem kao slijepa ptica po hladnim zidovima pećine.
Svuda se osjeća muk konspiracije: kap krvi
i limfe silazi potajno unutra, gdje duboko,
već hiljadu godina ima što se usavršava Veliki Duh jedne Nove srži.
luduje novembar. Iznad seoskih rebrastih kula
ponavlja se isto bunilo, nabiru se rubovi,

dok brdo naspram,
kao pleća jednog starog aeda, dobuje nadimljeni dronjak nebeski
drhtavim heksametrima kiše.

CRNI MAK

Crni mak smrti... propast se šunja čežljivo
ovom pragu
pod oklopljenim novembarskim kišama. Streha ovog ognjišta
zabila se kao noktima strminom pokrivenom mrčikom.
Ona udiše dosadu, gubi se, katkad u nadimljenom zanosu
svoje konfuzije, koja iz dubina čupa i rastrže u žbunjište.
Pobočno, sada prilazi pustoš i jezgru počinje stariti
Duh.
Temelji ove strehe, kuvaju crne predosjećaje, dok
hladno čelo planine nasuprot prekrije strašan
plašt sterilnih snježnica
da bi progutao, napokon, ovu crnu pečurku
sa čadorom patnje na plećima.

Moskva, decembar 1998.

Salajdin Salihu (1970)

TI RANO ZASPIŠ

Zatvoriš oči za onim što žudi suton
Povjetarac se tiho prostre nad tvojim fluidnim tijelom
Ti spavaš ljubavi
Ti uvijek rano zaspíš
I ne strahuješ nimalo spavati sama
U ovom svijetu osjetljivim toliko
Da sve može prsnuti
Od nemarnosti riječi

Ti spavaš ljubavi
U ovom čulnom svijetu
Među nama vazduh i poljupci
Među nama vječno budna straža...

Noćas u ovoj sobi si samo sjenka
Neuhvatljiva kao svaka sjenka. Neuhvatljiva i strašna.

PRIPALJUJEM CIGARETE NA NAČIN ŽAK PREVERA

Pripaljujem cigarete na način Žak Prevera
Ti nisi u praznoj sobi
I tu unutra guši me samoća
Prozore sam odavno zatvorio
I vrata odakle može ući bezumlje
Ovijen sam dimom što pluta prazninom
A u vazni cvijeće uvelo...

Mrtvo lišće u jednoj jesenjoj idili
Vjetar uspomena nosi
Kao u pjesmama Žak Prevera
Lišće usporeno nalik poljupcu na stanici
Gdje tuga te prati i čeka
Kao zatvorenik što čeka praznike
Lagani poljupci kao smrt

Pripaljujem cigarete na način Žak Prevera
I ne pripovjedam o svojem životu
I ne pripovjedam o svojem životu

29 GODINA IMAŠE BUDA

29 godina imaše Buda kad sazna o bolesti
I ode svojevoljno u izgnanstvo
Da pod jednim drvetom spozna sebe
Toliko godina imam i ja 29 koliko nekada Buda
I još uvijek tumaram kroz sopstvo
Da bi se spasio od neobuzdane rulje...

DIVLJAŠTVO

*“Što više poznajem ljude
Sve više volim pse”*
(De Gol)

Podivljali su putevi grizu mi korake
Podivljali su pogledi riječi misli
Djeca nas ubijaju nevinošću
Podivljali su pjesnici metafore pjesme
Podivljali su pjevači akordi
Samo su životinje pitome i zbudjene
Zastrašene i uvrijeđene
Njihovim imenima krstili se ljudi
Ljudi koji požderu i ono malo čovječijeg osmjeha

KAD DAN SVANE ZVIJEZDE SE GUBE

Dan svane zvijezde uspomena se gube
U beskonačno nebo dosade
Na stolu gdje je postavljena žalost
Naslanja se samoća
Kao očajna starica za razbojem razočarenja
Plete amblem pobjede il' poraza
Na bijeloj zastavi samosažaljenja

Lindita Ahmeti (1973)

GRAFIKA NA STAKLU

unutrašnjost moje kule urezala je smrjavica na staklu
beskonačnošću zimskih noći
izvezla je
nitima hladnog srebra
bijelog sjaja
sada kada treba da se probije lepeza jutarnje svjetlosti
u mojim prozorima
vidi se prepuno kapljica simbola
dadaističko voće bez lišća i plodova
jedan mali prosjak pokriven snijegom na mostu
jednim smrznutim vijencem zvijezdica na glavi
tananu je ruku pružio za pomilovanje
nema pletenicu da svijetli hladno u vazduh
ne vidi se ni crna tačka iza dječaka
snijeg snijeg
a nad ravnicom kotrlja se riječ proleće
i volja gospoda

TROUGAO

Hitaju olovni oblaci
Stižu crvenkasti
jednom ovi
zatim oni
opet ovi
za njim oni
kada se vrši izmjena
na nebeskom svodu se pojavljuje
trougao
velik
vidljiv
samo za grahoraste oči
tri stranice

tri boka
tri ugla
na nebeskom prostoru promjena

stoji trougao olovne boje
jasan kao moja muka
trougao
na nebu koje nikako da pokaže svoju boju
iznad hrastove šume opalog lišća
iznad polja sa jagodama isušenim
trougao
sa tri vidljivih tačaka
koje su tri kruga
tri ogleдала
i ne razlikuju se jer gledamo sa najniže pozicije
sa ulegnuća kuda teče crnina
tri tačke su gdje smo stali
ne nisu tri tačke već tri kruga
tri kruga gdje vrijeme provodimo
igrajući teško kolo
tri stranice
tri boka
tri tačke
tri kruga
tri
trougao

GLUMIMO KAO DA HODAMO BEZ ZEMLJE POD NOGAMA

ovdje se dani sudaraju od jednog zida na drugi
kao uznemireni morski val na crnoj obali
i ne prolaze
ne mjenjaju se
vidi se žica što se lijeno razvlači od jednog do drugog dana
a na njoj
na njoj dakle
nas mrtvace objesili na nisku
obješeni smo i ne vidimo
a glumimo kao da hodamo bez zemlje pod nogama
dok oni
eh oni su dobri ljudi
koji hodaju po zemlji
i koji znaju svoj posao

zato su ukrali žutu jabuku zlatnu
bacili je ispred nas
evo jabuke nam kažu
da je pojedete
a jabuka pojede nas
dok mi ostajemo obješeni kao sjenke na tri duga dana
oni su dobri ljudi

dok mi stojimo obješeni nad crnim danima
oni obrađuju naše njive
poberu nam voće
ti dobri ljudi...

SAN RASPLAMSAVA MOJU SAMOĆU

oko radnog stola
gdje se hvatamo u koštac sa samoćom
lutajući mojom ličnom odisejom
po nemarno rasutim knjigama
gdje me muči jedan niz čvorova
s pretnjom da će mi slomiti
nesalomljivi orah
s pretnjom kojom traži da ruke dižem
pojavi se odnekud rasplamsali mali san
silazi li sa procvjetale grančice trešnje
gdje slavuji pjevaju
ili dopire iz bokora žutih ruža
što stoji na mom stolu
ja samo vidim plamen radosti što on donese
ah moj sanak mali
kažem mu ja
on mi se baci u zagrljaj
zatim žute ruže postanu crvene
knjige crnih korica pobijele
i vidim dim samoće kako se povlači iz sobe
nisku isklesanu i glatku

GASI SE SVIJETLO

Utrnu svijetlo u sobi
poče da mi cjedi nada na pjesku
osušeni brijeg izađe zori ispred
horizont se zatvori
on ostade na onu stranu
utihnu obećana serenada

Ervin Hatibi (1974)

VOJNA ZONA

Vojna zona, jadranska, Bisht Palla (Bišt Pala)
Julsko popodne, zlatna moneta
Sa profilom kralja, u zatvorena usta jednog djeteta
Koje ko zna gdje ide
(Onima koji znaju to boli)
Aprilsko popodne – nožni prsti sa tek isječnim noktima
Na jednom persijskom ćilimu punim flauta i ptica
Ovo je Bisht Palla, ovo je ime zaliva
Popodne za popodne
Ograđen suvom revanijom brdašca; i more ispred
Kao staklo na tek obješenom ramu u jednoj putničkoj
agenciji
Zatvorena za sreću u jednoj epruveti žalosti
Mokri pjesak do goljenice
I panjeve donosi more u zalive, i na hiljade plastičnih boca
Bez ijedne poruke
I lutku-djete sa gumenim dupljama
I pasje šape donosi more na pjesku
I slomljene zube školjki
Moja borba sa lažima i zaboravom
Stvara poeziju za moj hermetični
Zaliv Bisht Palla, vojna zona
Čelično žbunje
Betonske kupole kotrljanih od Envera Hodže, zelene udubljene
Do pola na plaži
Dolazim da nađem more usamljeno u vojne bunkeraste zalive
U policijske blokade i minirane zone prikradem se
Publici
Na plažama jedne silom očuvane nevinosti pod
Infibulacijama
Varšavskog pakta
Nudisti, narkomani, muslimani sa dugačkim
bradama
Intimni surferi bez slave
Prognani, isto u međusobnoj borbi za
ekskluzivnost
Zaliva
Bisht Palle, otupljena toponimija pod
Suncem
Daleko od narodnog veselja i policije
A naročito daleko od ženskarije, bijah upošljen, gotovo sam
na kilometre
Prave – kvašene vodom, sušene pjeskom
Glavom punom starih stvari
Probirajući s dokolicom kao u knjižari
Po uvučenim žabokrečinama plaže

od '60 godina
ritual uzimanja poruka od jednog nepoznatog
nevidljivog koji izgleda kao da nas posmatra
kroz kružne prozore aviona užarenom cigaretom
kako cijukaju bez dima nad (*rijekom*) Erzen

SESTRINA SUBOTA

(Mom incestu)

Ove subote
Ljubav otvori svoju košulju od nape
Rasuše se dugmići po zemlji
Mi se opružismo i zagrizoh njene grudi od ceklina
Onda smo dahtali, ne zna se da li smo ovo stvarno i željeli
Nekoliko poljubaca jekom alkohola
Čim nam se prsti poigraju – panika u usisnoj bari
Lastiša tvojih gaćica
Oči smo zatvorili (i virili katkad)
Zatvorili a ko zna koliko patim
Zadovolji me čuđenje, ti si mogla da me ne omraziš
Pravimo se kao pijani da zaboravimo
Otvoriše se kopče ubogo kao što se svijetla pale
Zovemo li se taksistima ljubavi, kako se ovo zove danas?
Ubij umor
Ovo je ljubav, ovo što ti dajem radi ljubavi
Da uvučem stomak, istisnem vazduh
Ti smetaš ruci što se gura do testerastih dlaka
Da, tu kod nenapuštenog orah-polja
Tu gdje galame vatani pastira
Želio bih da budem ti
Da zaustavim, da zadržim čvrsto ruku drugog, prsti
kao masline na grani
Zatim da se odvežemo, da mi tipkaš po znoju kao tastere na flauti
Od srčanog zanosa unutar naručja
Da mi razbukti proređena voda
Subota. Zazvone ljubavna zvona
Zazvone u smislu “padoše”
Po zemlji od vrha zvonika
Pade i zubima izgrizeni kanap
Kao i zvonar pade takođe glavom dolje
Rukama nabreklim od kanapa
I praznovanja drugih

ANTOLOGIJA

Jevrem Brković
Mladen Lompar
Pavle Goranović
Milorad Popović
Marko Vešović
Balša Brković
Aleksandar Bečanović
Dragana Tripković
Sanja Martinović

Izbor Jovan Nikolaidis

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
CRNE GORE**

Jevrem Brković

KAKO SE PRAVI SREĆAN CRNOGORAC

Srećan Crnogorac je velika sreća svake vlasti,
Svaka vlast je tu da pravi srećne Crnogorce!
Srećan Crnogorac ima baštu i kuću usred bašte,
Srećan Crnogorac je zdrav i ima srećnu Crnogorku,
Koja mu svakih devet mjeseci po jedno srećče rodi,
Najsrećnijima i po dvoje, može i mnogo više –
Neumorni su geni i genitalije srećnih Crnogoraca.

Srećan Crnogorac mora biti rodoljub, mora svim
Srcem vjerovati u sve što mu se kaže, mora iz duše
Voljeti Onog i One koji su ga za vazda usrećili,
Mora im potkazivati svakog ko nije kao on srećan,
Nesrećne Crnogorce ponajprije, takvi su najopasniji,
Mora svako jutro i svako večer pomno provjeravati
Vodostaj crnogorske sreće u sebi i oko sebe srećnog.

Srećan Crnogorac je prvi na svakom biralištu,
On ne zna za koga glasa, ali dobro zna i pamti
Za šta je i kada dao crnogorski glas,
Da je to ono pravo, srećom i najsrećnije za srećne,
Da su osrećeni Crnogorci prvoj na svakoj listi sreće,
Da izvan toga nema ništa osim jada i velike nesreće,
Sumnjive filozofije, bijede, etnogeneze i čorava posla.

Svakom su srećnom Crnogorcu svi njegovi, srećom,
Izginuli na onoj pravoj strani, na najsrećnijoj,
Pali za njegovu opštu sreću i opšte usrećenje –
To je kod srećnih Crnogoraca i najličnija sreća,
Te dvije sreće samo nesrećni Crnogorci razdvajaju,
Oni tu traže i nađu onu opasnu nijansu, onu nesreću,
Što je najopasnija za opštu sreću srećnih Crnogoraca.

Srećan Crnogorac je najsrećniji kad je samo živ,
Kad ogoli i obosi, kad o gladi gladan popijeva,
Kad teško oboli, kad oslijepi, kad svene i osužnji,
Kad mu srećče umre, kad je nesrećan sasvim i svuda,
Kad mu jedno kažu, drugo misle, a treće mu čine –
Za razliku od nesrećnih Crnogoraca, on će se već sutra
Utješiti listom svojih ličnih zasluga za opštu sreću!

XII

Iz svake pore lipti rosna pot,
Kapi se niz čelo na nos sruče.
Znojav je i ženski bijeli kikut,
Kada se od uha do uha razvuče.

U jedro tjelesnom osmijehu žene,
Sunce je vrući zlatnik riječi,
U kojima i danas ima mene,
Kojima se grdno samotnan liječim.

KAD OTAC ODLAZI U RAT

Obično biva u svanuće:
Ništa ne kaže, pušku s klina.
Pogleda nebo ispred kuće,
Ko da je nebo domovina!

Iz džepa vadi lanac i sat,
To je za majku i za mene.
Kad otac odlazi u rat
Budni su samo psi i žene.

Otac se konju kao bratu
Zagleda u oči, grivu, zube.
I vazda tako u tom ratu –
Otac se i konj bratski ljube.

Obično biva u svanuće:
Ništa ne laže, pušku s klina.
Pogleda nebo ispred kuće,
Ko da je nebo domovina!

KĆERI MOJE

Kad bih imao kćer
Zvala bi se Jelena.

Kad bih imao dvije kćeri
Zvale bi se Jelena i Itana.

Kad bih imao tri kćeri
Zvale bi se Jelena, Itana i Tavita.

Jelenu bih udao za grčkog trgovca,
Po mogućnosti za pravog Homerovog potomka.

Itanu bih poslao u Sarajevo
Bolničarka da bude.

Tavita bi studirala arheologiju
Da jednom na Duklji i moj grob iskopa.

OTIĆI ŠTO DALJE

Damjanu

Samo jedan nauk
Protiv zavičaja
Nek sin moj i unuk
Utuve do kraja:

Otići što dalje
Od praga, ognjišta,
Gdje otac tvoj maljem
Udara u ništa.

Bježi u svjetsku noć
Od mirisa dunja,
Od majke što svunoć
Nad slikom ti kunja.

Kad te zaborave
Mrtvi i živući,
Smogni snage prave –
Dovuci se kući.

Mladen Lompar

NEVRIJEME U PRIRODI

nailazilo je nevirijeme

našli smo se u samoći
(ona je bila vrh naše slobode)

Nad ubijenim ljetom
i pomrlim leptirima
pala je kiša
i opet je slike
užasne i za buduće sjećanje
pratio
najljepši refren moje mitologije

vraćamo se
tamo đe je bilo naše groblje
*(bez umiranja
kako bi prepoznavali
vječnost)*

bili smo praznina
pod odbačenom maskom
ugušeni riječima
koje smo nekada lako mogli reći

NOĆ IZ LAPIDARIJA

1.

pod čempresima
ostaci klesarskih nježnosti
sa utvrda i stela nadgrobnih
sa krstionica
portala i oltarskih ukrasa

kamenje značajno
veliko
ali za dušu teško

i nema vremena ovog
niti drugog
u čije temelje gledam

na jednom grobnom kamenu
(kraja svijeta i simbolu besmisla)

ime polomljeno
kao pogođeni glasnik
čija je poruka naglo prekinuta
i slika koju nazirem –
linija
i tri nejednake zvijezde iznad
i uništena slova sedam stihova
samo posljednju riječ slutim
- NOĆ
na kraju sedam redova života

molitva
za nenamjerne vjernike

za pogled i šapat
ili ćutanje

POSLJEDNJE SAZNANJE ĐURĐA CRNOJEVIĆA

Kneže
što učini svome narodu
- kazuje starica pjegavih očiju

tamo odavno padaju gavranovi
ruši ti se zavjetna kuća
cijepaju bogoljubne knjige

i opasne riječi
kao lutajuće strijele u vazduhu
slutim

zameće ti se trag
pamte te samo oni
koji nemaju što izgubiti
a ništa ne traže

tebi je i tamo kraj svijeta

KAKO PREŽIVJETI VIZANTIJU

Kako preživjeti Vizantiju
govorila je
i tresući se
čekala da pitamo

a mi smo ćutali

oni nam se polako
zmijski
uvlače u riječi

i mi opet
žrtve – govorila je dalje

tišinu su iskale njene riječi

i trenutak razuma

zaista kako preživjeti Vizantiju
purpurne sobe i carske zločine
slijepo vode
preteške presude
ludosti bjekstva
želje za tuđom svjetlošću

sječivo na licu Gospe
nož u grudi Isusa
plamen za ikone
za molitve i divljenje

plutamo Vizantijom

ostrvo i kapela na groblju
i zmije između kostiju i vječnosti
i sveci za čije božanstvo nema vjernika
a malo dalje
šiblje i podivljale ruže
krstače bez obilježja
zapušteni mrtvaci
u luci koja više ne čeka ni jedra na
horizontu
(svaki se život plaši ovakve zasmrti)

a morem plutaju olupine
cvjetovi magnolije
i nikad otvorene knjige
upute crkve ponekad smisao na vjekovnost
i miris tamjanski
i raskoš utvari
i trajanje

čuvaju ponegdje i Boga
u drhtavom obredu monaha

ali tok onaj široki
nosi sve pred sobom
i odiše mučnim naslijeđem

zaista kako preboljeti Vizantiju
ostaviti je prahu i divljenju
kad ovdje
jedino prošlost nema kraja

Pavle Goranović

KAKO MIRIŠU KNJIGE

Za svaku knjigu ima po jedan miris,
Miris koji se ravna sa značenjem.
Ili prvim doživljajem knjige.
Kako onda mirišu knjige –
na prašnjavim policama,
u zaboravljenim kućnim bibliotekama,
neprofitnim knjižarama glavnog grada?
Kako mirišu knjige nobelovaca?

Knjige starih majstora mirišu na pergamente,
Na one stranice koje su iščezle – možda ih
I ne bude kada otvorimo blijeđe korice.
Njihove knjige su svedene na žute listove.
Knjige skribomana mirišu na muke štamparskih
radnika. Na radničkim univerzitetima – knjige
nemaju mirise, obično su crvene i netaknute.

Kako mirišu knjige mojih prijatelja?
Kako mirišu svjetski bestseleri, kuvari,
Priručnici, uputstva za bolju koncentraciju?
(Ne volim knjige u kojima se osjeća dim:
Tu su već pomiješani poroci.) Kako mirišu
Svete knjige, na svetim jezicima svijeta?
Kako mirišu na izumrlim jezicima?
Knjige pagana su okrenute prema suncu,
Zato gube svojstva kada im se približimo.

Nijedan miris nije bezazlen.
Vlasništvo knjigoljubaca ne podsjeća
ni na jedan miris,
ni na jednu knjigu uostalom.
Napuštene knjige u kancelarijama mirišu na stara slikarska platna.

Najčudesnije mirišu knjige u
Argentinskoj Nacionalnoj biblioteci,
I to one nabavljene poslije 1955. godine.
Ne znam kako mirišu knjige
Zatvorenika, vjerovatno na vlažne zidove
i prošlost. Kako mirišu sabrana djela klasika?
Kako mirišu knjige koje su vraćene
Knutu Hamsunu?
Njegove knjige kako mirišu?

Čuvam miris *jedne* knjige,
Dragocjen kao znanje njemačkog jezika.

IV (SVE TVOJE NOĆI)

U ovoj noći su sadržane sve tvoje noći,
sve tvoje bivstvovanje, nalik nasumičnom
redosljedu sati, mjeseci i godina. Teško je
žaliti za zauvijek izgubljenim vremenom.
Istrajno gasiti život – valjda nešto lakše.
A nekad si davno vjerovao bar ponekom prividu,
gorio za nekom pjesmom ili ženom. Danas,
to doba ti se čini još davnijim. Sada si tek
u još jednoj epizodi, koja, čini ti se, godinama
traje. U još jednom si svakodnevnom skončavanju.
Svaka je tvoja radnja već predviđena.
Uzalud je i to što je tuga bezmalo ista
na svim meridijanima, u svim dvorovima
i jazbinama. Jer – tebe nema nigdje!
Ti si samo nevidljivo iskrasnio iz svoje samoće.
Bio je to momenat, život je to bio.

Crna Gora, XX vijek, devedesete godine

MOJA ZEMLJA

Tu igru odavno uočavam:
napolju – uvelo lišće
od hiljadu nijemih udara.
Okrutnost jeseni gotovo

da dodiruje tijela u prolazu.
I kad ovo jutro prođe
znaću da sam jedan od onih
čija se zemlja samo

u sjećanju prepoznaje –
suviše je iskonskog u njoj,
da bi drugdje mogla da zaživi.

Zato će pjesme o tebi
biti pejsaži nedotaknuti,
strani svim tvojim ponorima.

SARAJEVSKI SONET

Kako to da je ovaj dan posvećen prostim
stvarima? Kad uporno razmišljam
o nestajanju. Kad preturam po urušenim životima.
Eto, ovdje se i pjesma požara pretvara u trajanje.

A na drugi način obesmišljen je ovaj dan,
u kome pokušavamo jednu ulicu zamijeniti
sa čitavom planetom. Vidi ovu ulicu –
sve si vidio, čujem zbilju, odraz duše...

Znao sam djelove sadržaja istorijske čitanke.
Znao sam i za gradove koje su stvorili mitovi.
Ali, nijesam znao za grad koji je stvorio mit.

Mit – izgovoren jezikom koji svi razumijemo.
Jezikom koji danas niko ne razumije. U stvari
Jezikom koji niko izvan Sarajeva ne razumije.

IZGUBLJENI RUKOPISI

Ne krijem: pišem neistinite,
prevarantske redove. Postupak
se ponavlja iz teksta u tekst.
No, gdjekad se može naići i na stihove
sa zabrinjavajućom mjerom istine.
Nedavno sam, tražeći sasvim druge
tekstove, među rijetkim rukopisima,
pronašao i slijedeće riječi:
*Najznačajniji gradovi su oni
koji su već pokopani – ne vrijedi
osnivati nove. Najbolji jezici
su izumrli – ne vrijedi bolje osmišljavati.
Najpoštovanije škole su se nalazile
U sada već zapuštenim vrtovima.
Najzanimljiviji rukopisi su izgubljeni...*
Vrijedi ih otkriti. Nama, preživjelim
članovima Vavilonske biblioteke.

Milorad Popović

ANTIBIROKRATSKA REVOLUCIJA

Svjedočio sam o tom nedostojnom događaju
kojega kalendarski običaj
promicanja godišnjih doba
sve više čini istorijskim.
Toga se dana golotinja svakodnevnog života
kao iz plitke zdjele razlila
po ulicama glavnog grada.
Slabi su vjerovali da stiču moć
pokvarenjaci su mjerkali nove suparnike
a mladi zanesenjaci slavili novo doba.
Čitavo jedno poslijepodne

posmatrao sam kako se vladari
opraštaju od svojih kabineta
i preoblače u sive penzionerske kostime.
Noću sam iza zatvorenog prozora
osluškivao njihove nasljednike
zapravo glasove zaglušene razglasom
i uolučene poroznim desetercem
kako pozivaju na red
na pravednost, na hrabrost.
Osupnut prostotom i silinom gomile
slutio sam usirene napukline ilovače
od krvi uzalud poginulih
i da će zamišljenu čast nacije
sačuvati samo oni što su sakriveni
u betonskim utrobama
svojih stanova.

Ipak, mi što smo čekali
da se besana zvijer umori
prvi smo se zamorili
gledajući kako se polagano
vuče vrijeme
u tom stiješnjenom svijetu.
Kao otkinuti komad istorije,
kao novorođeni, smučeni oksimoron
počeli smo se odvajati
od preživaka vjere –
da ćemo našu zaspalu djecu
umotati u povoj novog duha.
Onda smo se izvukli
iz zapretanih skloništa
i izmiješali sa onim
nekoć uzavrelim mnoštvom
shvativši da njihove parole
nijesu bile ni istina ni laž
da anarhija, nasilje i zaostalost
ciklično kao mjesečev kolut
teku olucima
i halapljivo napajaju
svaku generaciju
svaku otežalu dušu
svaku sjenku
nadvijenu nad ovom zemljom.

RADE TOMOV

Tako lijep i prijek
mlad i vlastoljubiv.
Samohran, inokosan, tvrdica:
Žuđel njeгуški.
Bez potomaka.

ko kad te voljena žena ostavi. Prosto neupotrebljiv
ko puška bez zatvarača. A svijet – sav od džombi.
Na zemlji izlokanoj stoji suvišan stvor.

Ponekad, u rovu, kad negdje lipa zamiriše,
sjetio bih se Nje. I njene rečenice: *Nije ovo Sarajevo*
više ono. I pitao se: bože, gdje li je sad? Šta radi?
I shvatio, postupno, da moja draga,
moja besmrtna ljubav zbog koje
htio sam i umrijeti, da ipak nije bila od punog drveta.
Nego od šperploče.

A ko zna, možda ni o kom, do ovog rata, nisam
saznao ništa važno. Prijašnji život sam prosto
prokunjao ko da je svijet bio čekaonica
na uskotračnoj pruži, recimo u Ustipračići.
Rodiš se, i svoje prodrijemaš, a da nikad ne doznaš
kakav je ko pod kožom. Tek smak ti svijeta
objasni sve do kosti. U miru, truditi se
da bližnjeg upoznaš, isto je ko kad kušaš
mjesec u vodi kamenom pogoditi.

KAD JE SRPSKI SNAJPERIST MOJOJ PRIJATELJICI

ustrijelio dijete u naramku –
prestala sam u boga vjerovati. Nema te, bože,
rekla sam, prekrižen si za sva vremena
i tačka. Jer bog što pušta da djecu, majkama
u naručju, ubijaju onako, ni zbog čega
naprosto iz zabave, takav bog meni ne treba
A drugi – kako god hoće

Inače, prije rata sam mislila da bi se
nebesa na mene sručila ako bih prestala
u boga vjerovati. A eto, nije se desilo ništa
Ni crijep nije napukao na krovu moje kuće
Ja sam i dalje ja. Sarajevo i dalje Sarajevo
Nebo i dalje nebo. I eno stoji gdje je i prije bilo
Iako boga nema. Mislim, nema ga za mene
A drugi – kako god hoće

Sve se kotrlja po starome
Čak mi se čini da mi je ovako lakše
Ovako, bez boga. Ne umijem ti to bojim se
Objasniti. Znaš, pješači se lakše
bez ičeg u rukama nego kad vukljaš cekere
Jeste, dobro sam rekla. Bez boga, nekako
lakše se pješači kroz ovaj guravi život.
Jedino, svaki čas osjetim
da su mi ruke prazne.

Prazne, i zato teške.

I JA SAM KO KNEZ ANDREJA

s ledine zelene, ranjen, gledao u vječita nebesa.
Milion milja uokolo ničega nije bilo.
Jest, milja, kao da je praznina grdna što je
hučala, oko mene, u stvari, bila pučina.
Gola i nedogledna. Od svega, ispod neba,
ostala slijepa golotinja koja neljudski huči.

Isprva su, doduše, srpske se žabe čule
po dobrinjskim barama. No brzo su zamukle.
Ja, čudnoga li čuda: hor žablji ispraća me
na onaj svijet (mislio sam, ako se to i moglo
mišljenjem nazvati. Jer mislila je koža).

I ja sam, ko knez Andreja, pred smrt,
odjednom, osjetio da ničeg na svijetu
i nema, osim one daljine neizmjerne,
nada mnom, i daljine, još bezmjernije,
unutra. Kao da je duša gledala sebe
odnekud iz beskraj, silno ljekovitoga.
Il ko da bol svoj gleda nakon milion ljeta.
Bol stvoren u slap bijel,
što huči ko vrelo Bosne.

I ja sam, ko knez Andreja, shvatio
da ničeg važnijega
nema od tih daljina što su se množile munjevito.
Sedamdeset i sedam nedogleda,
sa svakog duša pije
kao sa sedamdeset i sedam kladenaca
iz moga zavičaja.
Svijet je, uokolo, bio u prah samljeven,
bio je nalik onom
rumenom stubu prašine što sukne uvisinu
granata kad pogodi nečiju kuću u Sarajevu.
I ja sam razumio da tolike daljine mogu
izići samo na dobro. I raduješ se
što u tim daljinama,
Trunka si ovolišna,
ali trunka u koju sve te daljine staju.

I ja sam osjetio kako se, te daljine,
odjednom sručuju u me,
ko Krkin slap kod Knina,
al veći milion puta. Sa milionima duga
koje se prave u vodenoj prašini.

I ja sam slušao kako se, te daljine,
sručuju da me iznutra
očiste, da operu ljage krvi u koje,
cijeli svijet bijaše rastvoren.

DOK PRELAZIM U MUMIJU

Dok prelazim u mumiju,
O, dušo, riblje nijema,
Sve više zavidim onijema
Koji stariti umiju.

Njihove su i more lake.
Njihove ruke čas grade,
Čas razgrađuju, izvan svake
I kazne i nagrade.

Jer znaju da Sve Davno
Stoput se rodi i minu
I zato – ničeg vodoravnog
U skončavanju njinu

I zato su im duše
Ko kist što crnim tušem
Riše grad dugine boje

A njina starost ko da je
Vajarevo dlijeto koje
Oduzimljući dodaje.

Balša Brković

NOĆ U BRUNDISIUMU (DER TOD DAS VERGIL)

Po Hermanu Brohu

Ima jedan tren u noći
kada prestajem da vidim plavet.
I koliko god svoje oči galijama gradio
mora nigdje nema i čas je
kada snagom vrišti i mre crnilo.
Tek potom doći ono što i
drugi, probuđeni, vide.

Ovako govori, u susret ponoćnom času,
lučki stražar u Brundisiumu
Antonio Diocleat, oslonjen na lijepu tupost
rideg Junija Gala.

AVE MARIJA

Zdravo Marijo, majko gradova,
budi uz mene – da najvišu kulu bijelu
na Katedrali koju gradim (glad ova,
eto, mene tjera) jednom obgrlim cijelu.

Zdravo Marijo, Boginjo cjelova,
budi uz mene onda kada čula trnu
- dok ljubio budem (bol ova,
eto, mene tjera) najljepšu od svih žena crnu.

Zdravo Marijo, zaštitnice brodova,
budi uz mene i kada svi odu
- pa, sam na pučini (zlost ova,
eto, mene tjera) lice ti vidim gledajuć u vodu.

(sonet br. 12)

THOMAS MISLI O SINU

Moj sin Brian, Gospode, diše smrdljivi vazduh
jednog radničkog staništa ukraj Londona,
tog barbarskog Babilona,
sumorni misli Thomas.

A mi Kelti smo ljudi osjetljivi na očinstvo!
(kako da mu ucrtam ovaj zemljopis slijepi
kako reći Nijeme Povijesti nepočinstvo
il ludu neku travu što svaku ranu krijepi?)

Uzalud sve je. Cinizam. Zona strategija!
(Prisjećam se Oca. O, pa to je samo smetnja!)
A što su priče luđe, luđe žal te razbija.
Uzalud, Thomase. Nedostatno! Ko kiša ljetnja...

I čemu lament, patos, ovo topljenje lirsko,
kad sve će jednom znati to malo pseto irsko!

(1999.)

SVETI PAVLE

Ukraj vode stajao je oslonjen
na sopstvenu bojazan,
leđima zagledan u ono
što odveć dobro zna.
Zagledan leđima u svaki kamen zanosa svog
I u potiljak svojoj Lži.

Tu negdje bio je korak toliko drugačiji
od svih koraka.

(Kojom stopom koračam Ezra,
neizvjestan put je svaka staza odavde...
Ipak, mnoštvo linija, stotinu pjevanja
i oči moje tamo i tamo da sve viđeno bude...)

A onda mu je prišao Grčki Vrač.

POSLANICA PRIJATELJU: NEKA GOSPOD BLAGOSLOVI GERMANIJU

*Bečanoviću, njegovim načinom,
nakon objavljivanja "All Apologies:
Neka Bog blagoslovi Ameriku"*

Posljednje ljudsko djelo koje će umrijeti
biće njemačka idealistička filozofija,
i zato – Gospode, blagoslovi Germaniju...

Ljudi nikada nisu bili prisniji sa Tobom
od onog časa kada je Princ pjesnika,
(blagoslovi ga, Oče!
Fridrich je majstor iz Njemačke)
Rekao Tvoje odsustvo.

Blagoslovi sve njene pjesnike (svijet
koji živimo ispjevali su njemački pjesnici),
i blagoslovi, jer ničeg nema
gdje tvoj blagoslov izostaje...

Stoga, neka Bog blagoslovi Njemačku!
I njena polja jabukovih nasada oko
Frankfurta,
i sve što su ljudi uzogli,
tu, u srcu Evrope.

Blagoslovi sve njene kompozitore,
Petog jevanđelistu
Bacha: pravio je potomstvo i muziku, a to su
najdostojniji poslovi na zemlji.

Neka Gospod blagoslovi Germaniju,
i njene gotičke katedrale: još od babilonske
propasti graditelji nisu bili bliži Bogu,

i minhenske pivnice pune srećnih ljudi:
blagoslovi porodice koje
uživaju u kobasicama i pivu.

Ogledamo u Neprijatelju,
i Ludviga Clagesa: on je dijagnosticirao
usud logocentrizma,
i Oswalda Spenglera koji je mislio
Zapad i Propast,
I Cassirera, Gadmera, Finka,
i francuske čitaoce njemačkih filozofa,
(oni svemu tome poklanjaju
I neku fatalnu raskoš)
Neka Bog blagoslovi i njene ljevičare...
I njene teroriste koji su
Od sedamdesetih godina XX vijeka
Napravili jedan bizarni eksplozivni
Barok: znali su da spasonosno raste
Samo tamo gdje je opasnost.
(Andreas Badera i Urlike Mainhoff
Pozdravljam na Nebu
Koje ih je toliko sablažnjavalo)

I sinove Njemaca
Kojima majke nijesu smjele govoriti o
odsutnom roditelju.

Neka Bog blagoslovi i njene ratnike!
Najbolje vojnike na svijetu
Koji gube sve Velike ratove, jer,
samo Poraz nosi značenje: na zgarištima
niču Nove Mitologije.

Neka bog blagoslovi i njemačke Jevreje,
Mnogi od njih ponosno su
Nosili svoju rođenost u Njemstvu.

Neka Bog blagoslovi i sve njemačke
ekspresioniste:
slikare, filmadžije, pjesnike;
"Nove varvare" Baselitza i Richtera;
Anselma Kiefera, najvećeg današnjeg slikara!

Blagoslovi Gospode Germaniju,
Svetu zamlju nasred Evrope,

I sve njeno Blagoslovi.
Žene i djecu, i zamišljene muškarce.

Blagoslovi Njemačku, Bože,
zemlju koja te žudi!

(7. februar 01.)

Aleksandar Bečanović

JEDNOSTAVNO

Počneš jednostavno,
a onda se stvari ubrzavaju,
daleke pojave
izlaze na vidjelo,
i sve najednom biva razvrstano
u postojanoj
rečenici,
leksemi,
etimologiji. Odakle se krene,
nije razvlašćivanje
hijerarhije, već
ponovno uključivanje u
postojeću tradiciju. Drveće
reže suton, i svaka
nova pripovjedna zakonitost
jednaka je imenu Oca.
Jer, drugog i nema.
Čovjek za klavirom
može samo da varira temu
koja mu je
prirasla za srce, jer on i nema
na raspolaganju
novu deskripciju. I svijet
je uvijek isti,
horizont u kome su tragovi
objavljeni još na samom
početku.
(Moja omiljena slika,
Vermeerova *Žena koja mjeri bisere*:
vaga, Strašni sud,
uterus, destinacija, predestinacija.)
Postavljena u
obzor očekivanja,
transkripcija pronalazi
isto ono što je ostavila za sobom.
Znakovi su davno petrifikovani
suton: Zapad,
kome mit nije daleka realnost.
More je sigurna
luka
za svakog ko nasumično
prolazi kroz gomile sumnji.
Jer, zašto se ne predati
transparentiji dubine,
providnosti,
proviđenja?
Koje su
prisutne kategorije, koje su

L'AZUR

Razdvojeni djelovi crijepića više se ne podudaraju: pogrešan stan. Poznanstva su otkazana, vrata se sa treskom zatvaraju pred posjetiocima.

Neprestana iskliznuća, uzdrmana konfiguracija, difuzija margina: otpočinje još jedna avantura. Mape stalno moraju biti pri ruci.

Nakon sustezanja, zapreke – radost iskaza, razgranate sintakse, sintagmatskog lanca: prodor označitelja u svijet.

Kao da je moguća paradigma koja nije fiktionalna, kao da je moguć citat koji ne započinje sumnju. Trebaće još vremena da bi se stvari staložile.

Uvijek nanovo je neophodno priznanje potpisati: rukopis, drhtava linija smrti. Glas je već zakašnjenje. Je suis hanté. L'Azur! L'Azur! L'Azur! L'Azur!

NIŠTA NIJE SIGURNO

Tjeskoba podsjeća na vlastitost smrti, kao što se tragovi poznaju po dubini koraka. Zato i obraćanje snijegu, nepodjeljenom pismu,

ilustraciji koja se suviše prisno naslanja na snoliko tumačenje o nemogućnosti osjećanja koje nije protivvrječno samom sebi. Ono

što se prepoznaje u zvuku zvona. Ništa nije sigurno, sem prigoda u interpretaciji ostavljena da luta između zarez a i tačaka. Govor

koji se povjerava drugom rađanju. Metafora, laka kao pijesak u moru.

TEK SA ZNAKOM

Kako je daleka struktura tijela. Tek sa znakom moguće je rastočiti stvari koje te okružuju. Blag je hladni vjetar što obavija brdsku kućicu.

Svijeće dogorijevaju kao kasni čas.
Možda je mir druga riječ za bestrašće.
Glas koji se uzdiže, tjera bilježnika da
zapamti svaki urez. Ono što razdvaja

privid svakodnevice, nalazi se u poretku
sjećanja. Platonov trag na kamenom
zidu, šapat koji je odbljesak samog
sebe: vatra koja se sastoji od sjenke.

Sada bi trebala melanholija da bude
dovoljna za svaku izgovorenu riječ.

ALL APOLOGIES: NEKA BOG BLAGOSILJA AMERIKU

Neka Bog blagosilja Ameriku,
njene pašnjake u Montani,
umorne starce na Jugu
 što se još uvijek sjećaju
 velikih posjeda na kojima su se
 radnici savijali dok se sunce
 dizalo iza leđa,
njena filmska platna što još jedina radosno
obuhvataju cijeli svijet,
Johna Carpentera koji je prvi surfovao
u svemiru,
njene mitove koji su narativna utjeha
za posustale trope,
Visoke Sijere koje se u sumraku čudno
pružaju pred strancem koji ih
posmatra kao Ulis Itaku,
Johna Waynea koji je njena metonimija u
The Man Who Shot Liberty Valance,
jer: sloboda je najčistije nasilje,
sve mirne Božićne večere za porodičnim
stolom,
snježna polja u Connecticutu,
njene knjige koje su malog čovjeka vidjele
kao biće koje emocije uvijek zadržava
u sebi, jer je tako najteže,
Edgara Allana Poea, jer je shvatao da nema veće
metafizike od horor priče,
njene romantične komedije koje su jedina
preostala varijanta iskazivanja
'platonovskih' učenja i stoga
dirljivi dokaz da se nije izgubio
pojam o ljubavi – sve ostalo je seks,
The Byrds koji su preuzeli
riječi Propovjednika,
Walta Whitmana koji je o novom pejzažu
pjevao u Biblijskom stihu,

svježeg vjetra nad rijekom u ljetnje
 predvečerje,
 Reymonda Carvera koji je slutio da se smisao
 nalazi u gotovo nevidljivim poentama,
 njene citate, jer citat je
 jedina realnost,
 Monument Valley,
 Tippi Hedren, posljednju i najelegantniju
 hičkokijansku plavušu, 'There... There now',
 Willa Oldhama, njegov akustični
 lament iz tame,
 motele koji u prašini pružaju osvježenje,
 slučajnom prolazniku ulivaju
 novu snagu,
 Henryja Jamesa, jer: melodrama je
 najiskrenija kad je najdekadentnija,
 sve besane u Baltimoreu,
 sve besane u Seattleu,
 jer ljubav je sudbinski nacr,

Seattle, grad u kome je grunge
 nastao kao bijes
 a završava povratkom tradiciji,
 generala Leeja, jer je znao koliko je velik
 njegov poraz,
 holandske kalviniste iako zabranjuju djeci
 da gledaju filmove,
 Thomasa Pynchona koji je zamrsio svoj
 tekst samo da bi ostao nepoznat i
 tako dokazao da pismo nije znanje
 već igra skrivanja u ionako
 ogromnom lavirintu,
 Williama Petera Blattyja koji nije čekao
 na privatno objavljenje na
 vrhu Empire State Buildinga, već
 se zaputio direktno u Maryland,
 Sylviju Plath, jer najdublja se ispovijed
 uvijek nalazi između egzorcizma i poezije,
 njene pašnjake u Alabami,
 kukuruzna polja u Michiganu,
 zaledene rijeke pokraj Bostona,
 Lea McCareya, jer niko nije
 sentimentalniji od reacionara,
 The Residents koji bi bili The Beatles
 da liverpulska četvorka nije
 već bila definisala što znači pop muzika,
 njene farmere koji kući uveče dolaze
 otežala koraka i sa zemljom u čizmama,
 Roberta Lowella koji je odbio da
 bombarduje Evropu,
 njene radnike na benzinskim pumpama i u bankama,
 jer ih kad-tad neko opljačka,
 Franka Capru, jer je znao da je ovo

najbolji od svih mogućih svjetova,
njene vozače ambulantskih kola koji gledaju
smrt u oči iako nisu dovoljno obučeni
za tako nešto,
Paula Schradera, jer: kako je čudesan
put on prešao da bi stigao do filma,
Kurta Cobaina čiji je bol u stomaku bio
neizdrživ, isti onakav kao u
sveštenika kod Bressona;

jer: Što god da je:
sve je milost Božja.

Dragana Tripković

SEDAM

*Ovdje neće biti mjesta
niti jednom drugom broju,
nedostojnom sedam čuda.*

Iza sedmog horizonta
sigurno ih ima još sedam.

Pustolovi patuljci trčali su
sa sjekirama, mahnito je tražili
iza svakog maglovitog vrha,
Tih sedam brda.

Otelo je sedam gusara
s Onih mora koji nijesu
morali čuti za
sedam smrtnih grijeha
da bi ih poznavali i
sad će svašta da joj rade...

Dok ne zavapi:
*"Zla se ja ne bojim,
jer si ti sa mnom",*
Sedma smrt mačke
odagnaće prokletstvo sa broda.
Trebace joj sedam Kleopatrinih
laži i sedam Bordžijinih otrova
da ponovo uspije jesti jabuke.

Sedam kužnih ljubavnika
pijani padaju od naslade
i tu bi se skončala priča,
da nije pitala koliko ima

sekundi do pakla.
Sedam Poovih gavrana
uglas rekoše: Sedam!

VRAĆANJE

Sada, i još malo, ćeš ustati,
potrpati stvari u kofer,
obući se ne previše toplo
i izaći iz stana.

Čekaće te sivo nebo,
ništa drugačije no inače,
i sjeta pod kožom.

Crni stari TAXI, nebitan
za tvoju percepciju,
voziće polako. Put,
tebi tako bitan, nedostižan je za druge.
Na njemu je trivijalan strah
od Mogućeg - kojem se diviš.

A ovamo te čeka samo ego.
Ostavljaš mi ga uvijek kao relikviju
da se plašim i da ga negujem.

Doći ćeš kako uvijek znaš -
sa lošim mislima
i punim rukama otrova.
Da patetična pjesma potraje još tren,
za sve nas napuštane.

I ponovo će sve biti isto
i ni učemu nećeš naći smisao
jer ti si TO.

Stara i nova Misao
spremna da me proganjaš.

KURVE I UMJETNICI

U američkim filmovima
kurve su lijepe.

Mi nemamo filmove
pa možda zato, ali
samo zato,
ove naše su nabrekle
od dopa,
ružne i gadne,

i mirišu na snošaj
kao na obavezu.

Gotovo svaka od njih
voli neku mušku svinju,
koju nikad imati neće,
a to ih ne odvaja od ostalih
žena.

Umjetnici u američkim filmovima
su uvijek prljavi i jadni.

Mi nemamo novca,
ni jezika nemamo,
pa možda zato, ali
sigurno zato,
ovi naši žive u velikim
kućama, čistih košulja i
uredne frizure, sa suprugom
i djecom.

Uglavnom, svaki od njih
pije samo na svečanostima
i glasa za vlast.

UNIVERZALNA SLIKA ŽENE

Moj otac više ne voli muziku
i nikada nije slušao
Čajkovskog.

U njihovim su pjesmama
zajedno jahali strah
i politička korektnost.
A onda su hipici zajebali stvar.

Nijesu slobodne ptice na nebu
samo česta slika.
Jato crnih ubica
je voljeni kliše.

Mog oca baš briga za
Hitchcocka, dok celuloid pamti
Johna Waynea.

A on jaše prerijom, i sva je muškost
u šeširu i revolveru.
To ih podsjeća na
'45-tu.

Drugovi članovi KP-a
i drugarice, cirkuske igračice
na trapezu, prava su zabava za
napuštenu djecu.

Dobili su umjesto karte
univerzalnu sliku žene:
Majke napuštenih.

I moj otac je napuštao djecu.

Sanja Martinović

PORODIČNA FOTOGRAFIJA

Njihova je slika
još uvijek na zidu
koji je požutio.
Njih troje su na zidu.
Otac, majka i sin.
To je fotografija napravljena
hiljaduosamstodevedeset i neke godine
u Aleksandriji.
Žena je u dugoj haljini
neke tamne boje.
Visoka, vitka i uspravna.
Laganom rukom
dodiruje rame svog sina.
On je dvogodišnji dječak
u bijeloj odori koja se
sa visoke stolice spušta nečujno
na lakirani pod bez prašine.
Dječak je imao sestru
koja je bila majka svih nas.
Muškarac je visok, uspravan,
u odijelu,
krojenom po tada posljednjoj modi.
Ima pažljivo počesljane brkove.
Njihovi pogledi odaju mirnoću.
Kao da im ništa ne može nauditi.
Dječak je kao petogodišnjak
umro od upale mozga.
Njegovu sestru vidim
na drugoj slici
na istom požutjelom zidu.
Sama je,
sa šarenim cvijećem u pozadini.

VELIKA PLAŽA

Svakog jutra šetamo
pješčanom plažom
čiji se kraj još nikad
nazreo nije.
Nas dvoje i naš pas
nismo još nikog sreli.
More je obično mirno,
osim kad je jugo.
Vidimo otiske ljudskih koraka.
Trudimo se svaki zaobići.
Jer, možda nam se nešto
loše desi ako nagazimo
na tuđi korak.
Na vlažnom pijesku
napuštene leže dječije cipelice –
žute, teget, roze.
Nalazimo na igle i boce
za infuziju.
Odbačene flaše jogurta i
crvene pojaseve za spasavanje
preskačemo.
Sve što vidimo preskačemo.
Pas svakog jutra nalazi
po neku mrtvu pticu.
Stoji zbunjeno pred njom.
Ne želi je dirnuti.
Plaši se nesreće,
nas dvoje to znamo.
Drveni plažni barovi,
oronuli od kiše, vjetra i zime
bude nam maštanja
o ljetu, muzici, tijelima.
Svakog jutra poslije šetnje
čistimo meko krzno
našeg psa i odlazimo kući
gdje pijemo kafu
i čavrljamo.

NASREĆA NA PUTU

Mi se stalno vozimo.
Ne treba pitati zašto.
Taj je dan bio lijep.
Jezero je imalo
onu omamljujuću boju.
Mahala sam ribarima,
dobrim ljudima dugih brada.
Put već napamet znamo.
Ali smo ipak uživali.
Približavali smo se naseljenom mjestu.
Kao i uvijek, usporili smo.
Zaustavili smo se,
jer se duga kolona napravila.
Sad smo i mi u njoj.
Poslije nekog vremena,
krenuli smo.
Lagano, mileći.
Mislila sam –
zašto se nama uvijek desi zastoј.
Polijska kola ubrzo zatim
učutala su mi mahnite misli.
Neka nesreća, rekli smo.
Polako, kao na sahrani,
obilazimo bijelu plastičnu kesu,
u njoj kruh, mlijeko i novine.
Bože, rekli smo.
Onda su kola ispred nas
postepeno povećala brzinu.
I mi smo, jer smo bili
u koloni.
Ćutali smo.
A onda su zvuci
sa novog albuma Nick Cavea
zabljesnuli crni val,
dostojanstven i samodovoljan.

STRAH OD OTVORENOG PROSTORA

nepoznati predjeli su postali
u mojoj samoći svi oni kojima sam
nekada sretno koračala
ja znam da će se strah od ljudi
bez tebe pretvoriti u tek blago
a kasnije ogromno moje ludilo
sveštenik svoj nadljudski glas
širi ovim gradom
čekam te da ponovo uđeš u naše odaje
muhe nasrću na mene
jer ih ne umijem riješiti se
neko bi kazao ubiti ih
čitajući strašne gotske priče
moj dan se lagano pretvara u noć

O svim spomenicima bola

Čitala sam umrle bake dnevnik.
Ona i djed su puno putovali.
Španija, Italija, Rusija...
Njen rukopis izgleda ranjivo.
Nekako se dječije lomi.
Puno je mislila na mog oca.
I njegovog brata.
Uvijek ih je zamišljala:
u naručju spomenika.
Kako jedu sladoled ili krofnu.
Moj umrli djed i njen ljubljani muž:
nikad nije puno pričao.
Nije ni pisao.
Sjećam se mojih narandžastih cipelica.
I njega u bašti kako me zove k sebi.
To je moje najranije sjećanje.
Bio je tužan zarobljenik na otoku dugo godina.
Tu je ostao sve dok nije *otišao*.
Moja umrla baka i njegova voljena žena:
pisala je o njemu, djeci.
O Španiji, Italiji, Rusiji.
O spomenicima.
O svim spomenicima bola.

Mandarine su bile u zdjeli.
Zdjela na stolu.
U mom stanu niko pričao nije.
Pas je ležao ispred kamina.
Koji nije više grijao.
Bio je dan.
Nije bilo kiše.
Ni oblaka.
Gledala sam kroz prozor.
Pa sam gledala mandarine na stolu.
Sasvim lagano micala sam oči.
Pas nije lajao.
Telefon nije davao znake života.
Razmišljala sam:
O tome kako je lijepa zagrobna tišina.
O tome kako sam sve ponijela sa sobom.

OPRAVDANJE

Njeno tijelo je usporeno.
Izmoreno. Unakaženo.
Pod sedativima je.
Kaže da ne piše više.
I da nije lijepa poetesa, više.
I da se stidi.
Kaže da je niko
ne posjećuje više.
I da ne može prodati
ništa više.
Zato je dala oglaš:
Prodajem svoje unakaženo tijelo
da ga kupac kupa,
miluje i hrani.
Kaže da se više njih javilo,
prvi kupac koji dođe sutra
imaće me, ako hoće, zauvijek.

ANTOLOGIJA

Esad Babačić
Andrej Brvar
Primož Čučnik
Aleš Debeljak
Milan Dekleva
Jure Jakob
Milan Jesih
Barbara Korun
Brane Mozetič
Boris A. Novak
Josip Osti
Andrej Rozman Roza
Peter Semolič
Lucija Stupica
Peter Svetina
Aleš Šteger
Maja Vidmar
Milan Vincetič
Uroš Župan

Izbor Peter Kolšek

**SAVREMENO
PJESNIŠTVO
SLOVENIJE**

SIBIR

Već odavno te ne crtamo,
ožiljke skrivamo
od novih suseda.
Kada odlazimo na spavanje
gasimo sve, da ne bi ništa
ostalo napolju,
na ravnicama, jer previše
osećanja privlači stare
lopove, da bi još jednom
odmerili ne previše
zamišljen pogled.
Kada nas mraz stegne
oko vrata, ne nalazimo ruke
kojima smo nekada grlili
promrzlu braću.
Sami se davimo.
Ponekad mi je neprijatno
kovati hladna kopita
Sibiru vrući

ARARAT

Uskoro će mi biti četrdeset, još uvek lažem sebe i druge.
Pričam šale o životu, najradije onu o planini.
Tamo negde u tridesetim ti se još uvek čini da se penješ,
a onda, kada si odjednom na vrhu, zgroženo pogledaš dole,
otreš čelo i počneš da se spuštaš. Ja se spuštam.

Nisam uvek siguran da li je to loše ili dobro,
ali primećujem da je njoj svejedno, ona je jedina koja zna
da sam je video samo sa jedne strane, da nikada neću biti na vrhu.
Najviše što može da mi dopusti je iluzija sa kojom živim.

Planina je moja zaštitnica, jedina ubedljiva laž.
Kada je jednog dana ne budem više video, neću znati
da je prekasno. Zato sada ne treba da se plašim. Osam je ujutru,
Jože je već odavno ustao i otišao da traži pravu svetlost.
Vreme je da krenem na drugu stranu, ako ne želim da postanem stari
lažljivac, kakvih je u ovom gradu već mnogo.
Oprost, što kasnim. Ali, zar nije ionako svejedno.

TRANZICIJSKA

Pusti poeziju, sine.
Nema tu para,
nikakvih.
Neka je pišu
Belorusi,
oni ionako nemaju
šta da izgube.

ALTERNATIVNA ŠANSONA

Znaš, prijatelju moj, teško je
kada shvatiš da je sve dobro
već napisano, kada pesma završi
u rukama onih koji su dugo
i strpljivo čekali.
I na kraju i dočekali.

I ja sam od onih,
koji su dopustili da prođe.
Samo zato sam bio kriv,
što sam dozvolio da kreteni pevaju
ono što su nam krišom
uzeli iz duše.

I sada, prijatelju moj, nemam
puno toga da kažem, nije mi do svađe,
samo znam da znam da kretena
– i iz čistog mira – lepo tresnem.

BRDO

Nedelja popodne.
Debil na motoru,
koji nikada neće biti
dovoljno brz za njega,
juri ka kraju
ulice, koju njegov
otac prezire iz dna
duše.

MAČKICA

Ne govoriti biranim riječima, ne krivotvoriti, ne upotrebljavati naizgled lijepe laži tehničkih sredstava koje zavode; formulirati točno, očigledno i jednostavno, najjednostavnijim, oskudnim riječima u tom "oskudnom vremenu", prosto u prozi, najoskudnijem, prirodnom obliku, u najprirodnijem, svakidašnjem ritmu vlastitog daha, vlastitog hoda, vlastitog pulsa srca, znači u ravnomjerno talasavom u svojoj neravnomjernosti, čak opuštено, naširoko, kao da ne pišeš na A4, nego u blok za crtanje 30 x 40 cm; neka to, što praviš, bude poput prirodne pojave, poput predmeta iz prirode, poput bića od krvi i mesa... I strpljivo ih premještaš, voljene riječi, tražiš za njih položaj koji im najviše odgovara, precrtavaš ih i zamjenjuješ i izgovaraš naglas, kako bi ih što bolje čuo, već skoro zadovoljan njihovim cjelokupnim sastavom, zapravo već jako zadovoljan, nema što, zapravo već jako jako zadovoljan, hvala bogu... A onda ti dijete u gnjezdašču ruku donese s dvorišta mačkicu, crnu, vjerojatno staru dva mjeseca, stavi je na ugao stola i tamo je ostavi, tako da najednom zasjeni sve oko sebe, da zasija u svojoj čistoj, nezaustavljivo privlačnoj prirodnosti, u svom neponovljivom, jasno zacrtanom obliku, u svojoj neiskazivoj ljupkosti i ženskoj milini, s tim okruglim, sitno rezbarenim licem, s parom okruglih kestenjasto-smeđih očiju poput djelića sasvim samosvojne, kipeće, savršene ljepote, savršene do strave i čudesnosti istodobno... I klecneš i "saviješ koljeno", s vlagom u očima, da, saviješ ga, dok mačkica hoda po škrabotinama tvog papira, s dignutim repom poput periskopa.

Primož Čučnik

prevela sa slovenačkog:
Ana Ristović

PRIVILEGIJE GOVORNOG JEZIKA

1

Prilično toga imam da kažem, ali radije
ću da ćutim – neangažovani klovn –
neću čitati na otvorenom –
kraj ideologije i metafora.

Ne izjašnjavam se o medijima,
previše apstraktnim temama. Ako već treba, tu sam.
Ćutljiva šetnja ili tih razgovor o Kejdžu,
u dugoj koloni, sa prijateljima i znancima,

dok svi stoje i zaustavlja se sabračaj.
Prijatno je bez straha hodati
sredinom ulice – mahanje iz autobusa –
je li to naš prvi radosni pogreb?

Rasipamo svoj pepeo i prah,
da bi ga krstili u vasionskoj crkvi različitosti.
Neki ljudi, nekoliko glasova –
hor za šansonu u D-duru:

Ponekad putujem za zrakom,
slično Indijancima na putu
u Ameriku, ili se ustalim
na ciglanim krovovima kuća.

Moji preci su Venera i
Mars, zato borbeno slavim
nedužnost.

DALJINA PUTNIKA

Nemir, nemir
je daljina putnika.

Tera ih u slani vetar
i nagriza im oči.

Osećaju da se bliži zima,
ali idu, idu.

Stignu u crnu šumu
i smeju se senkama.

U fjordu, gde nebo ima
oblik rogova, ne čuju ništa.

Od mraza postaju suvi
kao bakalari.

Znaju, da se nad gorama
kristalisao mir, to znaju,

ali ovisni o daljini
prelaze preko srca i stupaju

u sopstveni trbuh. To nije pravi
put, sine im, to je pravo

lutanje, to je prava sreća.

ANAKSIMANDAR ODBROJAVA

Pet čula za jedno srce.
Četiri strane neba za jednu zemlju.
Tri dimenzije za jedan prostor.
Dva bića za jedno dete.
Jedan život za jednu smrt.
Nikakve reči za beskrajno, koje spaja
srce, zemlju, prostor, dete i smrt.

XVI

Pesma je šetnja kroz odsutno.
Majstori znaju, kada slave stvari:
Ništa na ovom svetu nas ne svrbi više
od dojke u savijenom dlanu, strašno!

Majstori znaju, kada slave stvari:
Mesec utiče na rast obrva,
snovi na slanost uskipelog vala.
Leptir je jači od Boga, to nije šala.

Majstori znaju da u rasporedu utvara
nema apsoluta, jer utvare su dar
a čovek njihov detinjasti čuvar.

Majstori znaju, kada slave stvari,
i čute. A ako im stvari odgovore,
oni glas i metaforu izmole:

ja.

BIO JE POČETAK

Rado bih se vratio na početak.
A gde je – početak?

Trenutak, kada si bio beli šum porodice,
praznični stolnjak okasnelih dana
i nepristojnih snova?

Ne, ne. Početak je bio jecaj
nad provansalskim žitom, žutim
na svoj način, jer se u njemu – kada je sasvim mlado –
valjaju device.

Početak je bio crveni poljubac među nogama,
uzajamni duh ljubavi, tamjana,
tremolo zvona,
obliven dolaskom i odlaskom mora.

Početak je bilo prskanje neba na kapku
prve žene,
napeti upitnik pod muškim pojasom.

Početak je bilo – sve što je kasnilo
i postalo nova mogućnost novog
početka.

VELIKI VOZ U ŽARKOJ NOĆI

Nikakvog snega, nikakvog traga u tom snegu, nikakvog koraka koji bi ostavljao tragove, i nikakvog tela koje bi toplo delilo mraz,

nebo, žarka tama noći, zvezde, i nikoga ko bi gledao, nikoga ko bi rekao tamo su velika kola,

automobili na autoputu, snopovi svetla koji jure, svaki u svom pravcu, jedan tik do drugog,

do grada, kroz grad, mimo grada, jedan tik do drugog, metal oko dizelskih srca, glatke površine nad venama od benzina,

na obilaznici, na asfaltiranom prstenu koji miriše na gume, i po ruci koja ga je skinula s prsta, u neumorno užarenoj noći

moja ruka je obavijena oko menjača kao oko nade, ubrzavam i kočim, odlazim i vraćam se, kružim,

dok čekam, zaslepljen hiljadama svetiljki, budan u velikoj nesanicu, i govorim, izgovaram molitvu, ustima meljem vazduh,

kada bude napadao sneg, kada bude prekrilo noć, oko koje je obavijen ovaj prsten po kojem se vrtim,

kada belo ćebe bude prekrilo oči, zaustaviću se i noć će se zaustaviti i veliki voz će ostaviti veliki trag,

za kojim će slediti manji trag koraka, trag nekoga ko će prići vratima automobila, otvoriti ih

i nagnuti se ka mojoj glavi pretvorenoj u uho u koje će prošaputati reč, dugu, neverovatnu i čistu,

kao što je moje čekanje na veliki voz u žarkoj noći.

NA PUTU U JESENJU NOĆ

Na putu u jesenju noć buka automobila se diže i spušta, miriše na prepečeni jermen u trbuhu neumornog motora, sedim uz prozor i gledam

kako sa zgrada koje promiču jedna za drugom otpadaju ostaci sunca, grad klizi u tamu kao gutljaji rakije u grlo, talas bola i sećanje na toplotu,

jedne ka drugima i svakoga u sebe, dlan u ruci koju sam želeo, ali nisam je dodirnuo u prepunom tramvaju u besplatnoj vožnji, uveče, na putu iz džez kluba u katakombama, sa muzikom koja je rezala temelje i odvajala duše od tela

debelih Amerikanaca, koji su nas oterali od stola, gore i napolje, na suv i hladan vazduh koji udišemo, dok se gledamo dlanovima, pažljivo sklonjenim u unutrašnjost rukavica, i ti se smeješ, jer si popila pivo, i ti, jer se uvek smeješ, i ti, jer se smeje tvoja mama sa Krkonoša,

koja je dlanovima pravila hranu, piće i srce koje smo poneli sa sobom kada smo otišli na voz i dlanovima klizili od kupea do kupea i našli prostor, gde se kroz okno orošeno gustim dahom usta videlo kako veliki beli dlan, napolju, odozgo i sa strane dolazi, i klizi po metalu voza kao po našim licima,

toplim u hladnoći.

JEDRILICE

Bele su i precizne, dok se oslanjaju na vazduh, dok otvaraju ruke jedara i obuhvataju ih, sa verom u more, njihanje i poslednju liniju na horizontu,

između modrine dole i modrine gore, one, na jedinom mogućem mestu, vodoravno, spremne u svim pravcima, uvek napred, podrivajući budućnost,

i sjajne od svega što je već bilo, pomeraju se kao polu-ribe i polu-ptice, šta nose, šta prevoze na vetru od kojeg žive, kuda ih nosi dok se naginju na bok

i menjaju stranu neba nad dubokom vodom, nad telom praznine koja kipi u talasima i penama, kojima se brišu i umivaju tragovi onoga što su bile, u ime čistoće

od onoga što ih još čeka, bele su od spremnosti i mirisne od soli, kao žene koje se prepuštaju u mekom pokretu i pouzdano znaju kuda će ih odneti,

gole lepotice, ljubavnice sudbine, i kada dođe bura, jedra lepršaju i udaraju o napetu tišinu kao raspuštena kosa u koju bi uronio prste,

i kada se nebo razvedri, još čistija su, pokušaji udaraca doprinosu su lepoti, kako li uspevaju, kako to da se ne izgube, tamo, daleko od pristaništa,

i visoka jedra se ćutljivo kaće o udarce vazduha dok se
udaljavaju, i tovar u belim posudama njihovih tela ostaje
netaknut, kao da je, u stvari, dole, u dubinama

vode, ili kao da je nevidljiv poput tog vetra koji ih pokreće,
neumorno, jedrilice, na njihovom putu, u njihanju,
u svim pravcima pod blještavim suncem na otvorenom moru.

Milan Jesih

prevela sa slovenačkog:
Ana Ristović

* * *

Sve će se rasplnuti: i te večeri,
kada vinom prosvetljen sediš pred kućom,
događaji, zbivanja, sijaset stvari,
ono što video si, prevideo, što prećuo,

što promašio, i što te je zaobišlo,
sve će proći. Svi drugi životi,
kojima se nije ukazala dobra prilika
– i u zlatnoj sredini juga snaga strasti

i mir atoskih samovališta,
sve će biti zaboravljeno, što si odsanjao
i za čim odžudeo i što lobanja
zaćuđenosti odnese sa sobom u ništa:

ali, kada jesen s grana lišće ćupka
i na ples ih tera, mrzovoljna,
u nebu svega vrana ptica ti kvocne
na samotno uvo unuka vremena.

* * *

Evo ih za stolom, gospođe i gospodina:
ćutke, nepomićno; novine netaknute,
pred njima nepopijena kapućina,
kad se odjednom trgoše, istog trena,

roboti zardali, ptić i riba:
ona brže pripali vatrom šibice,
stari užurbano krenu sa šecerenjem kafe,
– kao da su pokrenuti daljincem –,

otvara pomno novine, suće brke,
usta mu smešna zgužvana truba,
i njom se baca nad slova
i od a do ž ih, ne birajuć, zoba.

Gospođa gleda nekud u prazno, i
odsutno duva.
Večnost odsutno traje.
Novine šušte, kao što škripi voda suva.

* * *

Mlade njive, koje mame
gorkim pramirisom
plodnosti, uvek u bekstvu;

igračke, zrele od rane
večeri i prepuštene
strašnoj milosti;

naravno, i ptičiji krici u nežnom
vazduhu, daleko, tako da je tišina
na trenutak još tamnija -

to brzo nauči
svaki ljubavnik,
i nije dovoljno.

* * *

Blesavo vreme ranog aprila:
slankasti jugu, mladalački moj druže,
koji u igri, vragolanu, mamama suknje dižeš
i plašiš me, kada ponekad o okno udariš,

i četurice, draga, okrugla,
jutros ste me iz krčme kući vukli –
za slučaj da pored uma zanemoćaju i kolena
i da bi se pesma bolje orila iz grla.

Na mostu smo zastali. Nepomična
srebrnina sijala je na reci.
Bio sam pijaniji od zanosu nego od vina.
Na posao su odlazili prvi pekari,

preko neba plovili oblaci laki
i tih, dozivajući neglas rastao je s obale
"Ne umire se nikad," odmahnuo sam
i još poslednji gutljaj slio u sebe.

* * *

Stoji kameni sto – otvorena knjiga,
olovka i nožić koji ju je zaoštrio –,
u tihoj zavetrini senovitog vrta,
okićen izbledelim govancetom ptičjim,

i vreme stoji – i vetar se zaustavio –
i patuljak gipsani, sin kiča, prekopltni,
i lađa u mrčevnoj mora daljini
i što nam je obećao naš Spasitelj

i svaka vlat trave ka nebu milom
stremi, tako reći urasta u njega, u daljini
petao, mašući čilo krilima
– kokoši su okolo gledati ga stale –,

stoji na đubrivu, sve stoji za tren,
kada se zatekneš tu, sa tragom osmeha,
'Živim i umreću –', kažeš, draga, – i iz lipe
se opet neumorna oglasi senica.

Barbara Korun

prevela sa slovenačkog:
Ana Ristović

KRALJICA ELIZABETA I SVOM LJUBAVNIKU, ZAMAK ELSINOR, ENGLESKA, POČETAK 16. VEKA

Starim. Mraz prodire u mene, sa svih strana.
Sa prozora, pogled na more, svu beskonačnost.
Zubi mi žute. I nokti. Ali u mojoj nutrini
još uvek gori. Kroz mlitave mišiče, krhke
kosti. Žar. Osećaju li ga i drugi? Te pijavice,
pokvarenjaci, pacovi licemerni, moji dvorani?

Tvoje nežno, nedužno lice je prebledelo kada su
te, one noći, prvi put doveli meni. Nisi mogao
podići pogled, nisi mogao podići ništa.
Spasih te od same sebe i samo ja znam
kada izgubih svoju krunu, ime, srce.
Svako osećanje je slabost. Ništa nisam izdala.

Nisam često slala po tebe. Uvek sam prva
odlazila. A tinjalo je, žarilo, gorelo. Muka
žudnje, muka odsutnosti. Bio si stub
na koji oslonih svoje kraljevstvo.
Moje kraljevstvo obuhvata polovinu poznatog
sveta. Bog je bio sa mnom, u ratovima.

U beskrajnim besanim noćima još uvek
čujem krike pobjede i krike proklinjanja.
Nema goreg pakla od neprospavanih noći,
smrznutih dana. Ne beše granica mojoj pohlepi.
Nema milosti za moju patnju. Ako ima
pakla, goreću u njemu.

Letos je jesen posebno rana. Smrznute
pčele padaju ljudima u ruke. Nije mi ostalo
mnogo od života. Osećam, da već
odlazim u legendu, u dugi lanac reči.
I ti me zaboravljaš, dragi, videh kako se
krišom osvrćeš za njom, mladom, crne kose.

Sutra ćeš saznati da sam naredila da ti odrube glavu.

PESNIK IZTOK OSOJNIK SVOJOJ SAPUTNICI U PLANINARENJU, U OSPU, SLOVENIJA, POČETAK 3. MILENIJUMA

A u pizdu, što je lepo. Sam sam se izborio
za ovaj izlazak sunca. Svim prstima leve
i desne ruke, leve i desne noge
tražio sam tačke izvan zla. Hoćeš li jabuke?

(nedostaje deo teksta)

Pod nama je bezdan. Neispunjiv.
Iz njega kao lava kulja autentično
postojanje. Osećaš? Odozdo navire
u grlo, i onda zavijamo kao da smo prvi na
ovom svetu. Slovenačka poezija? Vidiš
ono tamo dole, onu gomilicu đubriva?

Sušтина je u trenju. Trenje je suštinsko.
Dodir, opna, komunikacija, društvo,
trenje, jezik. Ti jesi i ja jesam – u pesmi
ni jedan delić nas ne viri. Ova stena,
ovaj bezdan, ovaj vazduh, ove kosti, mišići,
znoj, čak i svetlost – spojeni s rečima,

(nedostaje deo teksta)

neodvojivi. Sve sam već rekao. Pomisli:
ti jesi i ja jesam. Obračaš mi se
rečima, ali tvoje pitanje je ne-
izrecivo. Uzvraćam ti ćutnju, nad bezdanom.

MAJKA TEREZA NOVOJ MONAHINJI, MANASTIR, KALKUTA, KRAJ 2. MILENIJUMA

Još jedan Hrist je pokucao na vrata.
Nema noge. Verovatno su mu ih
odsekli roditelji, da bi lakše proasio
za njih. Lice mu je sama rana.
Nema više snage da bi se vozio
u svojim drvenim kolicima.

Još jedan Hrist čeka pred vratima. Tebe.
Požuri, da ga ne pregazi stoka
koja beži od policije. Ili da ga ne
pojedu gladni, podivljali psi.
Požuri. Zna da će umreti. Zato
je pokucao na tvoja vrata.

Ne znaš da li je to zaista pravi Hrist?
Kratki sati namenjeni spavanju
prolaze ti u previše budnom strahu:
*Ima li uopšte Boga? Kroz pritvorena vrata
lije svetlost u tvoju izbu:
Nema Boga. Napušten je svet. Sirot.*

Hrist te čeka pred vratima.
Bele senke jure preko tamnog vrta.
Držaćeš njegovo bestežinsko telo
u naručju. Njegov pogled
u svom, poslednji i prvi. Tada
ćeš znati. Tvoje dete je.

Podi sad.

JOSEF KONRAD BONAČI, BRODOVLASNIK I TRGOVAC, TRST, AUSTROUGARSKA, KRAJ 19. VEKA

Padaju i poleću ptice
u mojim dužicama. Smekšano
kristalno telo, kažu, ali to su
moje ptice, i njihov beskrajno nežan
let. Nemaju krila, padaju kao
pahulje i tamne mi vid

u svetlost. Stvari i događaji
gube svoju konturu,
ali ne i svoju suštinu. Kroz
jedva-vid mi žmirkaju kao svetlo.
Nema više oštine. Sama milina
u tom toplom zimskom danu:

krhko zveckanje zanjihanih
jarbola. Na izgubljenosti
moje misli skupljaju se slani
kristali ovog dana.
Danas me dan gleda
svojim belim okom.

SVET SU LJUDI

Pesnički komentari

Neobična dijagnoza *

(* Delo, 6. avg. 2005.: "Tajvanski lekar Čen Čun Lei je zaslužan za više nego neobičan medicinski uspeh: pronašao je protezu – koju je čovek tražio duge tri godine – u njegovim bronhijama./.../ Čen Čun Lei mu je operacijom odstranio protezu sa osam zuba, koja bolesniku do tada nije smetala ...")

Disati
reč
disati
protežom
osam zuba
osam slova

l j u b a v

Rođenje kamenog deteta **

(** Delo, 3.avg. 2005.: "U Peruu je operisana 56-godišnja radnica u polju. Isekli su joj 2,6 kg težak kalcifikovani embrion (stručno rečeno lithopaedion). Radnica nije mogla da čitavih 17 godina priušti sebi operaciju. Bolelo ju je, ali je trpela. /.../ Žena se dobro oporavlja ...")

Otpao je
kao krasta sa rane

bol
divlje meso duše
okamenjena

lithopaedion

prevela sa slovenačkog: *Brane Mozetič*
Ana Ristović

BANALIJE

*

ODEM NA ČITANJE POEZIJE I ZASTANEM PRED zatvorenim vratima. Neki Japanac, ili šta je već, kaže mi da otvaraju tek za dva sata. Kao da je sasvim normalno da ništa nije onako kao što je najavljeno. Ne preostane mi drugo do da odem u obližnju gejevsku četvrt. Usput, u kičerajskom butiku, od ostarelog mladića kupim neku suvenir-majicu, ko zna za koga. Ali, obavio sam svoje. Dođe mi da ga upitam koliko mu je godina, ali se mudro suzdržim. Onda potražim lokal u kome obećavaju latino parti. Kroz stakla vidim ostarelu klijentelu, a od kakvog partija ni traga ni glasa. I onda se zavučem u bar gde bi trebalo da bude kabare nastup. Vrlo otmeno. Gledam goste, a još više barmena, golog do pojasa, dok pokazuje mišice. Popijem nekoliko koktela, dvaput izađem na ulicu na cigaretu, i posmatram njegove bradavice. Da, uzeo bih grudi i lice, možda pomalo italijansko, ali ruke sigurno ne bih. Razgovara sa onim do sebe, kao da nastupa, o godišnjem odmoru, ili o čemu već. Vrta mi se u glavi, od kabarea neće biti ništa, a više me ne mami ni poezija, zato odšetam do metroa. Dobro je što nema puno stanica. Posmatram putnike, kao i uvek, mešavina čudnih lica. Na drugoj strani, moj odraz. Da, bore, možda bih morao na kakvu operaciju. Priliči li to pesniku? Konačno, kao kod kuće, na ulici zvučnog imena Menhetenska avenija. Tu je, inače, sve zvučno, kao u Africi gde se pod imenom Hotel Ekscelzior skriva drvena koliba, a bar Njujork je tezga pored mesarove, gde na kukama vise ogromni komadi mesa, na suncu, okruženi rojem muva. Da, Gregore, susjed je ponovo prostro već, kao i uvek, na ogradi u hodniku. I smrdi, jer ga nikada ne suši na svežem vazduhu. Obuzme me glad, trpam u sebe masne kobasice da bih ponovo mogao da se gojim. Žena na radiju vrišti kako je iznenađena, neverovatno povoljno, prava ponuda, i tako je sto puta na dan, jer takva prilika se ne sme propustiti, nikako. Vruće je na drugoj strani okeana, kod kuće je već jutro, i ti sigurno, kao i uvek, grliš nekog drugog. Na sekretarici nema poruka, od koga bi pa bilo. Ni pas ne može da misli na mene, jer osećanje nije u psećoj prirodi. Tako je pesničko veće otišlo do đavola, nije nastala ni pesma, samo banalna

u kafić pun lokalnih engleskih momčića, ali bilo je već prekasno kada je na ogromnom platnu počela fudbalska utakmica, kada su se kucnuli pivom, zamahali zastavama, drali se, a tebi je na licu pisalo da si musliman, sedeli smo tamo, dva čudna pedera, u septičkoj jami negde na Kipru, polako, sasvim neprimetno srkali svoje piće i nadali se da će sa utakmicom biti sve u redu. Možda bi bilo pametnije šetati po grobljima – tamo te ljudi ostave na miru i ne treba birati između njihovih svetova. Smrt ih čini malima i nemoćnima, smrt ih čini podnošljivima.

*

SLUŠAM LJUDE OKO SEBE I ZURIM. KOLIKO toga imaju da kažu, kako su obrazovani, značajni, mudri. Onaj tamo, u poderanim pantalonama, razglaba o komplikovanom snabdevanju grada vodom, debeljuca pored mene o neprestanom iskorištavanju Afrike, treći o detaljima nove uloge ne znam kog glumca u ne znam kom filmu koji je, navodno, upravo stigao u bioskope. Nisam ga gledao, što znači da samo mogu da propadnem u zemlju od stida. Poznanik koji sedi pored mene, odjednom izvali pitanje, kakav je moj stav prema bliskoistočnoj krizi. Odrvenim. Iako sam mogao da predvidim da će biti željan razgovora. Sa mukom promrmljam dve rečenice i ubijem mu svaku nadu. Umesto da se upustim u raskošnu razmenu misli, stavova, pogleda, glupavo zurim pred sebe i priželjkujem da me više ništa ne pita. Otvorim časopis i tražim oglase. Kao da je to sada najnužnije. Tako usamljen, mogao bih da dam oglas, kažem, iako se odmah zabrinem kako bi se razvio razgovor i o čemu. Razgledam obrazac, koji bih morao da ispunim, i sve više se ježim. Moj najdraži film, najdraža knjiga, pet stvari koje bih želeo da ponesem na pusto ostrvo, kakvog partnera želim i, oh, strašno, zbog čega bi vredelo da me neko upozna. Baš ništa ne znam da ispunim kao da nikad do sada nisam razmišljao o tome, ili o bilo čemu. Moja omiljena hrana, moje omiljeno piće. To me još niko nije pitao. Nikada. Osetim se neprijatno, nesposobno, i zatvorim časopis. Tužno pogledam poznanika kraj sebe, dosađuje se, nadam se da će uskoro izaći i da niko neće ništa očekivati od mene. Ne znam odakle mi ideja da su me naučili da ćutim. Svi oko mene, posebno deda, stalno su nešto radili, reči su bile retke, izgovarale su se samo one najnužnije. Ne sećam se da je neko o nečemu raspravljao, barem u mom prisustvu nije. I niko me nije pitao za moju omiljenu hranu. Ili

šta želim. Susedov momak i ja smo ćutali,
dok smo se grlili.

*

ČITAM NEKE OPSKURNE TEKSTOVE O SVOJOJ KNJIZI,
koji hoće da mi kažu da moje pisanje možda
uopšte nije zanimljivo za ne-geje. Odakle im,
do đavola, ideja da pišem za ne-geje.
Baš me briga ako otvore moju knjigu,
imaju na hiljade svojih, neka bulje u njih, neka
ne prljaju moje svojim masnim rukama. Ko li
samo želi njihove suptilne analize, vodopad
trućanja. Ne, meni ne klecaju kolena ako
na drugoj strani ulice ugledam Nobelovca, niti pratim
lestvice sto najboljih. To sam možda radio sa deset godina,
kada sam pod ćebe sakrivao mali tranzistor i
noću tražio radio Luksemburg. Najnovije hitove.
Meni klecaju kolena kada ugledam onog visokog
momka koji se smeje i žuri od stola do stola, i
glup je kao noć. Tripud mu kažem šta bih pio,
a on se stalno vraća, otkriva zube i na nerazumljivom
jeziku mi daje do znanja da je opet zaboravio. I prođe mnogo,
mnogo, dok ga pratim na terasi, on mi donese
tanjir sa palačinkama. Iako to nisam naručio, tako
je lep, čudno ga gledam, a on mi golim rukama
daje znak da ih pojedem. Paralizovano zurim u njega,
kao da je najsavršeniji sonet, ili slika koju niko
ne shvata. I zašto bi te palačinke bile namenjene
drugim gostima, ako su samo meni, da momak umesto
mene uhvati viljušku i nož, podeli ih na male
parčice i prinese ih mojim ustima. Tako izbačen
iz svog poziva, postao je nerazumljiv drugim
gostima, kašičicom je lovio čokoladu koja je kapala
sa usta, eh, kada bi još samo prilepio svoje usne uz
moje, da se glave zaljuljaju i tela ih
odnesu u nepovrat.

Boris A. Novak

prevela sa slovenačkog: **KONAČNA NOĆ**
Ana Ristović

Ta tvoja bela put meko me vuče u sebe,
u smeh dlanova, u topli sneg dodira,
u pitijisku prazabunu dva jezika,
domu, ka podnožju vremena, u ambis što raste.

Ta tvoja bela put peče: taman i vruć,
prodire u mene tvoj najdublji plač
i preplašena krila tvojih ruku
beže sa mojih grudi u beskrajnu noć.

Ta tvoja bela put kopni u sve prozirnijoj,
plavoj tami. I već glas vladara viče
u mojoj krvi: *Zora, zora!* Među prstima tvojim
noć isparava u ništa, privid u vazduhu.

Ta tvoja bela put bunca od bola,
dok strmo padam u svetlost dana,
omamljen od svetlijeg odsjaja,
isuviše dalekog i isuviše blizu i bez kraja ...

ALBA

Izvan dohvata ruku uspavane zore,
u rasturenoj postelji polumraka,
plašeći se jutra, koje će sa bele gore
sići među nas s mačem koji ne čeka,

ležimo, jedno od drugoga još topli,
i loše glumimo da nam duša sniva,
dok moj dlan, sve više zadihan,
želi da zadrži podatnost tkiva,

koje se topi pod zvezdama dodira.
Svako trenutka usrkaće te daljina.
Ostaće mi tvoja skrta slika.

Na mojim ramenima tvoja topla glava
leži svu dugu, svu prekratku noć.
I skrivam suze, čudesnu nemoć...

TVOJ MIRIS

Tvoj miris izvire iz raskošja mleka.
Tvoj miris, mlečno blag, svež i gust.
Klizi u mene u talasima, reka daljine,
nevidljivi vazduh, vidovita tajnost.

Odevena si u njega. Tvoj miris je odeća
koju nikada ne mogu svući. Šuma,
tako gusta, da je ne može pokositi
vreme. Miris nas veže, taj blagi most.

Kada mirise cveća, nežne i bogate,
što skrivaju tvoj miris, zagrljajima svučem,
konačno i beskrajno ležem u te.

Mirisanje dva tela mera je sreće...
Onda se ne umijem, i tvoj miris
u meni krišom, tajnovito traje

i peče me bez kraja i konca,
da tvoj lep i nevidljiv trag

prepoznam kao najsmrtniju od svih reči:
kako si daleko i kako sve je tako zalud.

PUKOTINE U VREMENU

Za druge ljude su pukotine u vremenu
godišnjice, datumi rođenja i krštenja,
diplome, venčanja i smrti, te čvrste
obale nad rekama trajanja... U glasu,

u mirisu, u neponovljivom dodiru
tinja naše pravreme. Jer, tvoj glas je taj sat.
Tvoj miris je tamni kalendar. Bura
nagosti jedino sećanje u jeziku ...

Pukotina u našem vremenu je pranje
veša i košulja, čarapa i pidžama.
Pred susret, srećan, svež miris, očekivanje,

koje veje iz opeglanih košulja. Po rastanku
tvoj duh, ta daljina u mom telu ...
Kada prvi put operem veš, sam sam ...

NAŠA JEDINA KUĆA

Nakon ljubljenja ležimo na zgužvanoj
postelji, još uvek omamljeni mirisom
blizine, i već dišemo daljinu
i na poslednjoj strani ispisane sveske

crtamo plan: prostranog vrta,
velike kuhinje, trpezarije i sobe,
u koju kroz visoke prozore prodire svetlost,
potrebna za pisanje, iz nesigurnih crta

zidovi već rastu, boja će biti živa,
u spavaćoj divan dupli krevet,
baš kao ovaj, gde ležimo, ti i ja,

u budnom stanju sanjamo i znamo
– svako za sebe, ali ne kažemo naglas –
Da je jedino naše prebivalište,

jedino sigurno, toplo skrivalište
od smrtonosne ljubomore sveta,

taj krevet, taj splav koji pliva kroz vreme,
kroz nesuđenu svetlost dana ...

Biti dovoljno za ljubav. Dovoljno za smrt.

Premalo za život...

OD/LUKE

11

Između dve reči
izaberi tišu.

Između reči i muka
izaberi slušanje.

Između dve knjige
izaberi onu koja je prašnjavija.

Između zemlje i neba
izaberi pticu.

Između dve životinje
izaberi onu kojoj si potrebniji.

Između dva deteta
izaberi oba.

Između manjeg i većeg zla
ne izaberi nijedno.

Između očajanja i nade
izaberi nadu:
teže ćeš je podnositi.

MOJ DVOJNIK

Imam dvojnika. Dok se ja,
sujetan kao što jesam, izlažem očima sveta,
on sedi kod kuće i crnči li crnči ...
Moj verni rob, moje nikome znano lice.

Privežem ga za hladni radiator
i u šoljicu sipam vodu
(da ne umre od žeđi). Svetlo slobode
dugujem njemu, koji je moj gladijator.

Jede malo, zahvalan za suv hleb i mrk pozdrav.
Spava malo, tek po nekoliko sati na noć.
Kada pokleknem, priskoči mi u pomoć.

On je onaj koji piše, ja samo potpisujem.
Sada je od neprijatnosti pocrveneo. Moj intimni stranac,
moj dvojnik. Rado bih ga malo bolje upoznao.

Josip Osti

preveo sa slovenačkog:
Josip Osti

POSILIJE RATA GRADIMO KUĆU

Poslije rata gradimo kuću. ... Poslije još jednog
rata, u kojem su mnogi ostali bez krova nad
glavom, gradimo kuću i uređujemo vrt oko nje.
Gradimo je po ugledu na puževu, malu i lijepu,
ali za dvoje. Učimo od lastavica. Za savjet
pitamo vjetar i kišu. Gradimo je rukama koje
mirišu na zemlju, u koju se vraća sve što je
iz nje izraslo. Rukama, koje se nježno dotiču i
umorne glasno smiju kao cvijet zove. Pomažu nam
kamen i voda koje spajamo s mirisom lavande i
slikama iz snova. ... Poslije rata gradimo kuću. ...
Za tijela, koja će ležati u postelji kao pod
probeharalom jabukom, i duše, koje će po njoj

tihog šetkati kao što danas po njoj luta duša
starice koja je živjela i umrla iza njenih zidova. ...
Gradimo zidice koji će nas odvojiti od surove
stvarnosti, i stepenice, koje će nas voditi onkraj
poznatog, kamo dopiju samo oni koji se vole. ...
Poslije rata gradimo kuću. ... Danonoćno, mada smo
svjesni da gradimo sutrašnje ruševine.

DJEVOJČICA MEĐU KRISTALNIM ČAŠAMA

U našoj kućici u Tomaju, koji još nikad
nije vidjela, moja majka je nasmijana
djevojčica. Danima, bez jedne jedine
riječi, samo gleda što radim, što čitam
i što pišem. I kada pišem pismo njoj,
koja i dalje živi u gradu kojeg doslovno
više nema. Izuzev u mislima onih koji u
njemu noćima bdiju u strahu za goli život
i u snovima onih, posvud po svijetu, koji
ga se s ljubavlju, čežnjom i bolom sjećaju
onakvog kakav je bio nekad. Svakog dana
sunčeva zraka, koja se probije između
listova loze na brajdi ispred kuće,
pozlati njeno lice. Tada postaje još
zvonkiji njen smijeh. Veseli smijeh
djevojčice među kristalnim čašama u
kuhinjskom kredencu, gdje čuvam njenu
fotografiju iz mladosti, kao što ona
čuva moju, u kuhinjskom kredencu svog
sarajevskog stana, na kojoj imam dugu
posijedjelu bradu. Kao da je na nju
usred ljeta pao snijeg.

PLOD LJUBAVI

U naručju držim neobičnu životinju.
Napola je mačka napola štakor. Sivo-
bijela. Uši su bez dlaka. I dugi, tanki
rep. Nesporno plod ljubavi. Plod dugih
tomajskih zimskih noći. U kojima
zaljubljenici zaboravljaju na svaku
razliku i svako neprijateljstvo predaka.
Kada vlada samo jedan bog - razuzdani
eros. U tome nema nikakvog čuda, jer je
ljubav sama čudo veće od svih čuda.
U naručju držim neobičnu životinju.
Ispušta glasove koji nisu ni mačji ni
mišji. Volim je i čini mi se da i ona
voli mene.

KADA GOD SE SRETNEMO, DUGO SE GLEDAMO

Kada god se sretnemo, dugo se gledamo. ... Kada se neočekivano sretnemo na putu koji vodi kroz šumu ili vinograd, a i kada mi se u vrtu kroz travu, prepunu cvjetova maslačka, sličnih zvijezdama, približava gola. Gipkim kretnjama. Potpuno nečujno, kao da hoda na prstima. U njenim lijepim očima, iz kojih dopire studen najdubljeg bunara, svaki put vidim svoje oči i u njima sunce koje žeže. Ne znam osjeća li i ona moju veliku želju, kao ja njenu, da se bar jednom strasno poljubimo. ... Kada god se sretnemo, dugo se gledamo. ... Tako se završi svaki moj susret sa zmijom.

SVUDA TRAŽIM PJESMU

Svuda tražim pjesmu. ... Tražim je od rane mladosti. Danju i noću. I u snovima. U sebi i oko sebe. U svjetlosti i tami. U veselim i žalosnim glasovima ljudi i ptica. I u njihovoj višeznačnoj šutnji. ... Svuda tražim pjesmu. ... Tražim je u plavim, zelenim i crnim očima djevojaka i žena, na dnu kojih ležim, kao mnoga od njih na dnu mojih, već odavno mrtav i zaboravljen. ... Svuda tražim pjesmu. ... Tražim je ispod kamena. Iza oblaka. Ispod postelje i u njoj, gdje se događaju najveća čuda i, iz zagrljaja, koje prate smijeh i suze, rađaju se istodobno život i smrt. Rađaju budući ljubavnici i ubice, oni koji će graditi i oni koji će rušiti svijet. ... Svuda tražim pjesmu. ... Tražim je u starim i novim knjigama. U njima nalazim jednom smeđu drugi put sijedu vlas kose. Skrivenu novčanicu već propale države i na njoj smiješak odavno mrtvog svemoćnog vladara. I još koješta. ... Svuda tražim pjesmu. ... Tražim je i u pjesmama drugih pjesnika. Mada sam ubijeđen da je mnogo lijepih, potresnih, majstorski oblikovanih i vjerujem pjesniku koji je rekao: "Sve je pjesma", pjesmu koju svuda tražim ne nalazim. ... Svuda tražim pjesmu. Katkad mi se učini da sam je našao. Češće da je ona našla mena. Najčešće tamo gdje je nisam tražio. Ali sve što sam dosad napisao, a drugi prihvatili kao pjesmu, bilo je samo otisak mojih prstiju na papiru,

na kojim je ostavila zlatni prah svojih krila,
prije nego što je nestala neznano kamo. Ne znam
što su ti tajanstveni znaci značili drugima,
meni su bili uvijek samo nove poruke
da i dalje tražim.

prevela sa slovenačkog: *Andrej Rozman Roza*
Ana Ristović

PET PESAMA (KOJIH IMA ŠEST)

AKO VEĆ PIJEŠ MOJU KOKA-KOLU,
barem je pij iz svoje čaše.

Ako već piješ moju koka-kolu iz moje čaše,
barem je pij na svoju slamčicu.

Ako već piješ moju koka-kolu iz moje čaše i na moju slamčicu,
onda je barem pij svojom njuškom.

3 X SEMAFOR

Dopada mi se kada je crveno svetlo i ljudi čekaju
i ja dođem do tamo i vidim
da nema nigde nikakvog automobila
i predem ulicu,
a neki ljudi krenu za mnom.

Dopadalo mi se kada je bilo crveno svetlo
i ljudi su čekali,
a ja sam priš'o i vid'o,
da se jedan auto približava prelazu,
ali za mene ima još dosta vremena,
da predem ulicu pre njega.
I tako sam išao, a jedan čovek za mnom.
Na smrt se uplašio,
kada je auto zakočio iz sve snage,
skoro je mog'o da ga zgazi.
Nek se nauče da paze na sebe, ovce lude!

Ali, šta da uradim,
kada se bude pokvario semafor
i za mene bude sve vreme crveno
i na drugoj strani bude stajao policajac?

KROKODILČIĆ MIKI

Krokodilčić Miki čizmice ima,
ali na njih ne pazi i sve više hoće da ih razgazi.
Pošto čizmice uništava, mamica ga ne voli,
ljuti se na njega, i ovako ga kori:
“O, ti prokleti Miki, kožne čizme imaš,
pa zašto se prema njima tako ružno odnosiš?
Ti misliš, da su takve čizmice džabe,
a takvu kožu nosio je nekad i tvoj tale.
Da ti sad obuven budeš, tvoj tata se mučio,
i da bi imao čizme, život svoj žrtvovao.”
Tada shvati Miki, da je gorak taj svet,
za svaku novu stvar na njemu neko mora umreti.
Zato mamu ubije, od nje skuva čorbu,
a od kože sašije sebi novu školsku torbu.

SVE JE U REDU, MAMA

Napolju se puca i na grad
pada kiša granata,
a u skloništu se deca
igraju vojnika i rata.

Ponekad sanjam šta bih bio,
da sam se van skloništa rodio,
sa jezikom koji govori
više od dva miliona ljudi.

Ali dok je ovde unutra hrana,
radije se lepo igram. Sve je u redu, mama.

NA KRAJU PUTA

Nekad je tuda vodio put,
a sada stoji veliki plot
i odvratni psi u ime ljudi
laju Tu nema puta!

Nemam tu šta da tražim,
tu je sada sve privatno.

ĆUTANJE

Glas je lak i ide gore.
Reči lete u nebo.

Samo ćutanje ostaje na tlu,
sjaji se u očima,
steže u pesnicama,
meša sa krvlju.

Ćutanje ne čeka reči.
Ćutanje čeka meso.

prevela sa slovenačkog: *Peter Semolič*
Ana Ristović

UPRKOS SVEMU

Menja se tlo pod mojim nogama.
Seoski konji detinjstva su se,
uprkos svojoj težini i ogromnosti,
rasplinuli kao rosa. Preko širokog autoputa,
opasanog bukom i ogradom od mreže,
možda se dozivaju podeljena krda srna.
Medvedi se spuštaju u niziju, preturaju
po otpacima i tresu se od straha.
Nikada neću moći da zaista zavolim
ljutiće, bele ivančice, vrbovo šiblje.
Ali, još uvek imam malo saosećanja
kada začujem kako zvižduće kos
kojem je auto ubio ženku.
Svet nam se obraća bojama: beli zvončići,
žute trubice, crveni tulipani –
svi nemoćni pred željom
razmaženog oka, grabežljivom rukom.
Danas, 4. maja 2000, po mojoj zemlji
hoda ubica koji odnosi živote vikendaša.
Po uskom putu mlada devojka vodi
ždrebcu, koji smelo širi nozdrve.

OTČARAVANJE

Odjednom, stojim pred Morostom
kao pred smrću. Sada sav zelen
poziva kao mlada devojka željna ljubavi.
Tamni pojas gustiša uz Izar,
minijatura prašuma mog detinjstva,
miriše sveže kao i prvog dana.
A ipak, smrt, nepoznata, neshvatljiva, neprozirna.

slao narode u borbu za domovinu,
govorio kroz njihova usta: To je naše!

A iako si se stvarno igrao samo Kolumba
i Livingstona, ne krivi sebe, dete, za svoju sudbinu.
To je kao kada bi krivio nekoga drugog.
Odrastao si. Vreme je da prihvatiš odgovornost.
Ne nasedaj na one koji ti govore puer aeternus,
iako se često osećaš izgubljeno,
tražeći nežnu ruku i meko uzglavlje.
Odlučno stupi i zasadi štap u tlo.

Neka iz njega izraste drvo.
Sačekaj, da iz njega izraste drvo.
Drvo pred *tvojom* kućom.
Drvo sa senkom za tebe.
Možeš li to?
Reke teku, sve teče.
Uvek reke, potoci, brzaci,
ali nikada jezero. Nikada. Ni dan danas.

Lucija Stupica

prevela sa slovenačkog:
Ana Ristović

JEDNOSMERNJA ULICA

Zvuk poštarskih kolica,
kao da odlazi u kupovinu,
pokušavam da ga sustignem niz stepenice,
ali, umesto pošte, samo prazno sanduče,
ko još danas piše možda znaju
starice na uglu, koje su u sunčano jutro postavile
na pločnik svoje stolice na rasklapanje,
njih dve znaju, po čitave dane posmatraju ulicu
i pričaju, čute, posmatraju, pa opet pričaju,
njih dve znaju, dok se svet vrtoglavo spušta
niz ulicu, da njihov domicil ostaje nepromenjen,
dok odnose veš u perionicu,
peru kosu i pripremaju obrok
i opet sedaju svaka na svoju plastičnu stolicu,
danas možda drhtavijih ruku nego juče
– i ja žudim za milostinjom,
skupljam sitne kamenčice –
“Mislim da sam smislila prvu rečenicu,”
kaže Virdžinija V.; prvi korak je najteži,
nešto ga uvek zaustavlja, dole, niz stepenice
ili u prvom slovu, koraku ka ljubavi, starenju, ka kraju,
možda baš zato jer je putovanje dugo,
kao što se dugo putuje sa poezijom
nakon što te jednom dodirne,

kao što je to sa dodirom koji je večan,
starice znaju, dok
saobraćajni znaci kraj njih
govore na svom jeziku: To je jednosmerna ulica,
ne možete natrag, samo napred, napred...

JABUKA

Vreme je za jabuku, za odlazak
na pijacu, kao što sam se jednom spustila
u voćnjak i sama je izabrala i ubrala,
u rano jutro okupano rosom.
I kraj reke je jutro, i ono zmiјasto zaseca u nju,
budi se Vavilon, i on zmiјasto zaseca u nju,
spuštam se nadole, kao po golom telu,
glatko i brzo, a onda se treba zaustaviti,
razgledati, izabrati, zagristi, da zakrvave
usne, ponovo mladalački sveže.
I popijem sok sa lica,
podelim oči i rane,
i sve se sastavi u red:
vid i život i drvo,
sa blagoslovom podelim plod
i još jednom zagrizem u njega,
i zagriže grad,
i zagrižeš ti.

NEGDE U VILIJAMSBURGU

11/9/06

Na menhetenskoj aveniji ništa ne miriše na Menheten,
možda sam pogrešila put? Nebo nije drugačije, a ni ljudi,
posebno ne ljudi, nešto mi uvek zaustavi korak
na Džeksonovoj, tako da prođem mimo i krenem okolo, i to nije
ljubazan gospodin koji dok hodamo govori da nas je auto
prestigao u prevelikoj brzini. Vrt preda mnom je tesan
i izveštačen, sa plastičnim sovama za laku noć,
svi jezici nisu jedan jezik, i ne jezik ljubavi koji je univerzalan,
a tada moraš verovati da je u haosu red, koji se sastavlja iz njega.
Polako klizim u unutrašnjost, ginko drveće je spasilo susednu ulicu,
drugde su žensko drveće zabranili zakonom,
jer uništava tlo. Sve pete koje uništavaju zemlju odzvanjaju
visokim tonovima kao Koltreјnov sopran i svetle se na suncu.
Transvestit ih lovi u svoju periku, da bi sijale kao biserne
šnalice. Tom svetu ništa nije strano. Samo melanholiја je
zaboravljena zavesa na ušću zaliva. Nad Bruklinskim mostom
se naginge večernја svetlost: Odvedi me do vode, kaže Nina Simon
i zajedno nas odnosi vetar, neukroćene su stope,
zbunjeni otisci se gube u crvenolјubičastim oblacima,

nad staklenim soliterima se dižu snovi
svežih junaka, betonski džinovi odlučno klimaju:
ovde ništa nije po ljudskoj meri i nikada neće biti,
ovde samo još vetar, koji u zoru probudi
slabašna utopija mističnog grada, koja se diže
kroz snopove svetla kao fatamorgana u pustinji.

ŽRTVOVANJE

Našla sam drvo.
U sušnom predelu ptica.
Na kamenoj obali bez otisaka.
Sasušeno i razoreno od vetra,
od predela bez zavetrine.
Oboreno deblo i u gnezdo spleteno granje,
koje svojim zagrljajem čini merdevine.
Ne znam šta radim tu, ali je dobro.
Zabava se dešava negde daleko.
Tarkovski je krenuo sa poslednjim kadrom
i nijedna kamera nije delovala,
to nije bilo zabavno, i sledeći koraci
su se identifikovali sa naslovom filma.
Drvo je zalivao dečak i verovao u to
dovoljno snažno, da je spoznao boga.

PREVRNUTI ČUNOVI

Dva prevrnuta čuna
na slici pozne jeseni,
mrtva priroda, koja mekša kišu.
Ono što se boji plavo i nežno
jeste disanje materije. Šetači ih
obilaze, sedaju na njihove rubove,
zaobljene kao staračke bore.
Iza udaljenog pogleda putnički brod
sa dve hiljade sedišta raskošno ispunjava sliku. Felinijev
Amarkord ispunjava sliku. Hiljadu ljudi, odjednom,
u crno-belim nijansama. Ne znaš više, da li je to
presecanje talasa ili glasni zvuk snega na filmu.
Pružiš dlan, nikakvog posipa, možda ni
planktona, možda samo so na telu bačenom
u more. Nikakvih opipljivih tragova.
Onda, opet samo dva stara, prevrnuta
čuna, ljuske, školjke,
pućanje osušenog drveta i vetar,
pritajen pod njima. Zatišje.

prevela sa slovenačkog: *Peter Svetina*
Ana Ristović

ĆUTLJIVI SUSRETI

Već više puta mi se dogodilo.

Prvi put, sećam se, još pre nekoliko godina,
kada sam hodao Poljanskom ulicom
i kada mi je svojim tipičnim, usporenim hodom
išao u susret Lojze Krakar.
Kako mi je samo došlo da mu se,
neznanac, obratim,
da ga barem pozdravim.
Ali nisam.
Samo smo tiho prošli jedan mimo drugog.

Opet, kada je u Ljubljanu došao
Tomas Transtremmer.
Kolebao sam se, da li da odem
da slušam razgovor sa njim ili ne.
Nisam otišao.
Nisam osećao potrebu
za orkestracijom onog
kamenja, koje je unatrag,
polako, doplovilo iz morskih talasa.

I danas ujutru.
Namerio sam se da studentima pročitam
jednu od Sarajlićevih pesama,
jer uveče ima književni nastup.
Baš kad, koračajući ka fakultetu,
u torbu, pored knjige njegove poezije,
stavih novine
sa njegovom slikom na naslovnoj strani –

ugledah ga kako razgovara
sa prolaznikom koji mu je objašnjavao put:
Do semafora, pa desno.

I tako smo išli.
Izet Sarajlić i ja-neznanac,
jedan pored drugog. Onda se on zaustavio kraj kioska
a ja sam prešao ulicu.
Sa pešačkog prelaza sam još video,
kako je mladalačko starački
obesio štap preko leve ruke
i desnicom posegao u džep.
Kada sam već bio na drugoj strani,
u glavi je počeo
da mi se vrti mogući dijalog,
koga nije bilo.

Nakon takvih stvari sam uvek zbunjen.
Zbog svoje nerazumljive suzdržanosti –
valjda bih mu se mogao, ja,
iako neznamac, obratiti, pozvati ga na
kafu.

Ali, kao da su dovoljni
već i sami ti čutljivi susreti.
Na kraju krajeva, svako sam
tka meso pesme u sebi.

KAFANA NA PRVOM SPRATU

Da smo seli bliže prozoru,
najverovatnije ne bismo imali taj osećaj.
Ali ovako,
učinilo nam se, da smo ušli
u kafanu na prvom spratu.

Stepenište,

kojim se penješ,
nakon bučne ulice deluje
nekako religiozno –
sa svakim spratom,
mir je sve gušći.

U onoj kafani u Bergnu su umesto stolnjaka
bili veliki beli listovi hartije i
umesto buketa
krede u pepeljari –
riblja galerija.

Ne znam tačno šta
smo tada nacrtali nas dvoje.
Danas sam se setio,
da bih mogao
kapučino:
kafu sa trajnom.

LITVANSKA METAFORA

U remontu je,

objašnjavali su litvanski službenici
ruskoj delegaciji,
koja je vizitirala
političku vernost Pribaltika,
i pokazali na drvenu kutiju usred sela,
koja je trebalo da pokriva

i popravi potreban Staljinov kip.
A tamo nikada nije bilo Staljina.
Jedan od litvanskih kraljeva
je tamo već sto godina
sukao svoje bronzane brke.

Trinaest stepeni
je bilo u stanovima,
jer nije bilo nafte i plina iz Rusije
(Kornelius je objasnio, da je to
kazna za otcepljene),
policajci su pritiskali džip,
dvanaestogodišnji momak u izlizanim patikama
i tankoj crvenoj jakni,
usred bljuzgavice na benzinskoj pumpi
je točio kilometre benzina.

U puloverima i zakopčanim kaputima,
u Vitautasovoj kući
sva trojica smo stoječki slušali
njegovu priču,
kako mu je metafora pomogla da preživi,
priču o cenzuri i slikanju pejzaža:

*planinski lanci na rukama
na krilima labuda*

pričao je Vitautas i tumačio stihove
lancima na rukama i slobodnom mišlju. –

Danas, nakon toliko pročitanih pesama
mi je sinulo, kakva je, u stvari,
kraljevska metafora
bila tek ona, sasvim
obična
drvena kutija
usred sela.

VEĆE NAMENJENO POEZIJI

Pre nego što sednem
za pisaci sto, moram
još da operem suđe.
Barbara hrani malog.
Ispiram tanjir za tanjirom,
viljušku za viljuškom, kašiku
za kašikom,
čistim poslužavnik, na kojem
su se osušili komadići
testa za picu. Onda
prostrem veš. Oboje smo

ČAČKALICA

Komadić nesvarenog mesa je zapao
I poziva na ustanak.

Nepokorno strano telo. Oglašava se iz tvojih usta.
Iako ne govoriš ti.

Iako nikome nisi dozvolio da govori
U tvoje ime.

A on i dalje viče,
Huška na pobunu, pritiska.

Pokušavaš da ga iščačkaš jezikom,
Ali nema reči koje bi utišale njegov protest.

Sićušni Robespjer u Polifemovoj čeljusti.
Ali bez lukave sreće, bez bogova i krda na svojoj strani.

Iščupaš ga iz svoje savesti, samelješ, što te glode.
Neka crkne revolucija.

Iako zbog toga padne poslednja lipa.
Na njen panj se izvališ, odlomiš iver i podrigneš.

Čačkalica ti viri iz usta kao centurionova strela,
Koja je očistila imperiju.

Crna rupa u zubu šapuće:
I ovo kraljevstvo će se jednom raspasti iznutra.

KAMEN

Niko ne čuje šta kamen čuva u sebi.
Neznatno, samo njegovo je, kao bol,
Uhvaćen između kože cipele i donaa.

Kada je izuješ, zatreperi lišće u golim drvoredima.
Što je bilo, neće više biti;
I gomila drugih znakova u truljenju.
Vonj obližnjih ambulanti. Nem, ideš dalje.

Ono što čuvaš u sebi ne čuje niko.
Jedini si stanar svog kamena.
Upravo si ga bacio.

prevela sa slovenačkog: *Maja Vidmar*
Ana Ristović

OPET SOBA 333

Poverio si mi
svoje spavanje.

Sada gledam tvoju
neskrivenu otuđenost.

U mirovanju tela
leži tvoja smrt.

Najradije bih pobegla
ili barem glasno govorila.

I moja se odmara
na sličan način.

SOBA 204

Pod površinom
tvoj vlažno somotski
prst je skliznuo uz moj,
moje petoprsto svileno oko
u tvoje, tvoja jagodica prsta
ka mojoj.

Kao da nismo znali
da imamo jagodice
prstiju
dok se nisu
dodirnule dve, gole,
pod površinom.

Kao da mogu da se
ljube mimo nas,
kao da je nešto među njima
što moramo podneti
kao prvi svedoci,
na nov način.

Kako potresni su
susreti
pod površinom.

JOŠ UVEK SOBA 209

Nakon violine sva
ljubljenja su privremena,
jer pozadina odjekuje
iz minuta u minut.
Ne može se ponoviti
savršeni svet.
Pomoglo bi
da me udariš
rukom po licu
ili razbiješ čašu, srušivši je
sa ormarića na pod.

SOBA 311

Beli magnet
postelje je kao
ponor
za kruženje misli
premalog prostora.
Samo najuži krugovi
se spajaju
u centripetalnom
drhtaju.
Opet
padamo, ali,
o čemu razmišljaju
oni koji padaju
ne znamo ni nakon
što, blago oznojeni,
budemo izbačeni
na hladne poljane,
u novi svet.

MOJA SOBA

Samo jednog ljubavnika
imam i nedostaje mi
godinama, godinama.
Ponekad pokuca
i tvrdi,
da je on.
Iako sam verna,
na trenutak mu
verujem.
Pustim ga u sobu,
da proslavimo
neočekivani povratak.
Lepe

su takve
noći.
Dok odlazi,
uveren je
da je on.
Samo jednog ljubavnika
imam i veoma
mi nedostaje.

prevela sa slovenačkog: *Milan Vincetič*
Ana Ristović

SEĆANJE

Jedva primetno
cvet cvetasti
zvezda zvezdasta
i planina planinasta
jedva primetno
i svako za sebe
mirisaće
na muško
i zvučati
kao žensko
ili postati blisko
i inače
ili niže
ili bliže
malo u žiće
malo u knjige

BALDAHIN

Retko kada prođeš
kroz kosu
kao što nas sustiže kiša
i odmakne lornjon
retko prstima
koji čupkaju zovu
podgreješ kupku
i prave mrave
jedva da još znaš
bedrima
po leđima
ili pod desni
jedva da si još ti
jedva da sam ja
i jedva koliko nas dvoje
iz bukoličke dvojine
otada

MUŠKA

Šta si mi
kada mi nisi sestra
po noktima
po prevojima
ili puti
šta kada kuca
ko ne kuca
šta kad reže
što ne reže
ili seže
šta kada nisam
vrli brat
koji kozlića
s tvojom sestrom
da biste bile
maćehe po grehu

ŽENSKA

Ako već jeste
neka bude odozgo
za jezero
odozdo
i za kontrabas
ako već jeste
neka bude preko poprsja
za širinu katedrala
i tuca ravnica
ako već jeste
i ako nije drugačije
neka bude preko stasa
neka bude preko vrata
da se grli
kao prosilac
nego šta

BALADA

Kada te budu obrijali
moj nepokretni oče
bićeš podmladen
u moje godine
da ćeš otpozadi
uprezati kobilu
i odgurnuti šniclu
i kada te budem okrenuo
ka ogledalu

bićeš sama surutka
kao dlake
koje su pustili
da bi ih zasadio
među moje
kada me budeš još jednom
i još usputnije
začeo

prevela sa slovenačkog: *Uroš Zupan*
Ana Ristović

BAŠTA, BAH

Tu nema smrti. Svi oblici se samo prelivaju jedan u drugi. Sve plovi i lebdi. Kada sklopim oči, vidim makadam koji leti u nebo. Akacije se podaju svojim senkama, rasipaju belilo mirisa, trešnje im odgovaraju sa druge strane bašte, sa spoljašnjeg ruba dana. Njihov govor će uskoro postati crven. Pročelja sivo-smedih kuća užarenih prozora, poput džinova sa mnogo usta, jedu popodnevno sunce. Žuti bageri oglodali su breg. Mali sam. Milujem malo mače, manje od majske trave. Čujem glasove ljudi koji me prate, ulazeći i izlazeći iz kuće. Dok ulaze, ližu ih tama i hladnoća, kada se vraćaju napolje, zasipa ih sunčeva prašina. Jorgovan deli našu baštu i ulicu, deli našu baštu i svet. Samo razdrobljeni glasovi i razrezane senke prodiru u njegovu unutrašnjost. Svi me zovu po imenu i spuštaju mi ruke na glavu. Još uvek ne znam za reči – Bes, Strah, Mržnja, Bol, Odlazak. Ne poznajem prostore iza njihovog zvuka. Ne poznajem ništa, samo tu baštu, beskrajn domet očiju koje mere svet. Legnem li na leđa, vidim oblake. Ako pažljivo dišem, oblaci se menjaju. Sada su: avion, pasja glava, konj, ovca, dlanovi što donose sneg. I sada plovimo zajedno. Sedam mora i devet gora je do prve reke i poslednje doline. Nikada kraj bašte. Nikada kraj sveta. U sobi svih časova, na raskršću svih dana, gori večno svetlo ili jedna jedina sveća. Svejedno je. Na unutrašnjoj granici zlata listaju se stranice budućnosti. Jer sam mali, ne znam da ih čitam. Jer sam mali, mirno mogu da otpuzim pod kapak vremena. Vrata svetlosti su širom otvorena, tapacirana i meka. Nikoga ne udare, nikoga ne odbace. Ležim, gledam i nečujno dišem. Bašta će se, u trenutku, pretvoriti u oblak. Tako najduže traje u arhivi neba.

VRAĆANJE KUĆI

Prašnjave ulice, glas koji se diže iz grla i
otapa u pustinji, miris uglačanog parketa
u neko septembarsko jutro, dijalozi svetlosti
i senki koje smo zaboravili da zapišemo, mogućnost

da se bude u nekom drugom kraju, iako je nesumnjivo
da su noge utisnute u taj asfalt i da vreme
poput žive pulsira u venama. U svemu tome
tražimo utočište, dok se vraćamo kući.

Smežurano je nebo nad glavama, i dole, negde
sa desne strane, čuje se mirno drhtanje reke u koju
nikada ne ulaziš dvaput. Negde, za nekoga je tako,
uvek tako. Kod kuće nas očekuju stvari

čušnute u tišinu, i ponekad nam se učini
da je neka zaboravljena ptica prhnula iz
jutarnje magle, uputila se ka granicama očekivanja,
jer život se sastavlja sada, kada nema lica

koje bi posmatralo svoj odraz u staklu,
i nema ruke koja bi noćas, po stoti put, kliznula niz obraze
da proveri starost nekoga ko nas uporno
očekuje. Mirno odjekuju koraci, puze uz vlažne

zidove noći, mirno teče ona tamna reka
koja će se ujutru pretvoriti u srebro, i razdaljina,
koju još uvek može izmeriti sećanje, mirno se duži i duži,
lagano, kao ti koraci, svija se u naručju nesigurne budućnosti.

OSTRVO

Ceo dan traje bitka između neba i horizonta.

Miris eukaliptusa, žalfije, ruzmarina,
nemi su svedoci, boje vazdušne geometrije
koja počinje tamo
gde voda prvi put bliže
upozna svoju smrt.

Kada padne noć,
protivnici posustanu
i sva tišina među drvećem
ostaje izgrađena još samo od mora.

pobede meko i pomirljivo su
prepušteni retkim čitaocima i nečujnom zaboravu.

Nikada nećemo do kraja saznati
šta nosimo u sebi; snove i slepila,
ponekad izdaleka slučajnu jednakost sa bogovima,
nemoćno prikrivanje poslednjeg opraštanja
i vrtloglavo ushićenje uz rađanje, strmi
put sunca, koje nas do nekuda prati i raste
zajedno sa našim telima, sve izmešano i podareno
u neodređenom i tajnom poretku,
koji vodi do časova, sve kraćih
u kasnoj letnoj svetlosti što se gasi,
našem jedinom stvarnom domu.

Tuge će uvek biti. Uvek blizu. Uvek
oslonjene na vazduh. Uvek, poput vode
zahvaćene dlanom. Istrajne poput nečujnog klizanja
senki po belim zidovima i vreloj avgustovskoj
zemlji. Suze su spremne. Širine
prepune uzbuđenja i zvezda.
Izgovarajući reči, postajemo vlasnici
sna koji volimo, a nadzemaljski šapat
će nas sustići i javiti se samo na javi –
otvori oči i njima meko dodirni svet.

PASOŠ PUTOVNICA ΠΑΣΟΣ POTNI LIST

Dante Aligijeri
(1265-1321)
RIME

Preveo s italijanskog
Kolja Mićević

fotografija: © Željka Višekruna

XL

Vi znate dobro izneti svoj sud,
o stvore cenjen zbog svojega znanja;
stog, sukob s vama izbegavši lud,
uzvraćam kako znam na reči tkanja.

Istinska želja, uz svu svoju ćud,
koja o časti i lepoti sanja
— to prijateljski ponoviću svud —
stvar datu meri, što ne sme biti manja.

Odelo, od kog nema bolje nade,
biće ta, od nje što želite, ljubav;
i duh vaš to već sve unapred znade;

Kažem to, jer je on već bio tu sav.
Slike, pre mrtve, kad se jave mlade,
jesu čvrstine srca dokaz uprav'.*

* Ovaj i tri sledeća soneta upućena su pesniku Danteu od Majana, starijem Danteovom savremeniku, koji je možda bio poreklom iz Firence; datiraju iz vremena prve Danteove pesničke mladosti, dok je pisao zbirku *Novi život*, dakle oko 1290-95. Prim. prev.

XLII

Mà ko ste, prijatelju, vašeg plašta
nauka, vidim, nije neka šala;
stog, jer to ne znam, sav besan od jala,
pohvala moja vâs bila bi tašta.

Vi znajte (i to neka mi se prašta)
moja su znanja spram vaših vlat mala;
ne plovim mudro kao vi vrh valâ,
tako ste mudar pitali vas ma šta.

Kad želite već saznati moj izgled
i vama ću ga pokazat bez laži,
kao mudracu što se treba zborit;

Svakako, ovo uspeo sam otkrit:
ko voli, a bit voljen zalud traži,
nosi bol srcem što je svima ispred.*

* Prijatelj, kome se Dante obraća, je pesnik Dante od Majana. Videti prethodni i sledeći sonet. Neobična slika-opkoračenje iz prvog u drugi stih: *vostro manto / di scienza* prevedeni su doslovno. Prim. prev.

XLIV

Čak, prijatelju, i da ne znam ko se
iza vas krije, sa mnom pričat ràd,
znao bih da vam sneg pade na kose
jer mudrost vaš je svakodnevnì ràd:

Jer čovek mîsli što ne mîsli kose
zdrav razum ima i ja njega ràd
tog vidim da još oštri svoje kòse,
i treba da ga hvali ceo grad.

Prijatelju (tvrdim, jer u svom biću
upoznah ljubav) dobro znaj: ko voli,
a nije voljen, teže patit mora;

Jer ta bol vodi k njegovome biću
sve druge (je li pleo ga, kov'o li?):
to je najgora Amorova mòra.*

* Sonet je odgovor istom Danteu od Majana iz prethodna dva soneta. Dante ovde primenjuje homonimne rime (četiri puta: nomo i parla) i u katrenima i u tercinama, da bi starijem pesniku pokazao svoju veštinu. Ali, to treba shvatiti i pomalo s ironične strane; Dante je dobro znao da je vreme versifikacijskih vratolomija zauvek prošlo. Prim. prev.

XLVII

Znanje i ljubaznost, vežba i napor,
plemenitost, lepota i silina,
raskoš i skromnost i srca širina,
junaštvo i sjaj, silom ili nazor,

Svaka od ovih čari i vrlinâ
po tom što nude, jače su neg Amor:
sve međusobno imaju jak nadzor
nad njim, al' nije njegova srž njina.

Stog, prijatelju, da ostvariš spoj
vrline urođene il' stečene,
budi im odan kako Amor traži,

I nemoj sve te da poričeš draži:
jer naspram njega svi smo slabe sene,
kada zapodet s njim želimo boj.*

* Još jedan sonet iz serije za Dantea od Majana. Videti tri prethodna soneta.
Prim. prev.

XLVIII

Čitaš li me, Lipo prijatelju*, sad,
pre neg posvetiš bar sat
rečima koje poželeh ti donet
od toga kojim za tebe beh počet,
stižem tebi u posed
i pozdravljam te koliko si ràd.

Časti ti, pomno prosudi taj ràd
i ostvari potpun sklad
uma i duha, svaki njihov pokret:
ja koji se zovem skromni sonet
tebi, ponavljam opet,
stižem, jer u tvoj sud polažem nãd.

Dovodim ti curicu obnaženu
koja je za mnom tako puna srama
jer ne sme ići sama
bez ruha što bi skrilo nagost njenu;

Dobro ti srce preklinjem u trenu
da je obuče i prigrli namah,
da može, kad tu menu
doživi, ići kud želi, k'o dama.

* Ne zna se ko je taj Lipo (nadimak od Filipo). Dante očekuje od njega da ukra-
si njegovu kanconu pre nego što je pošalje gosci, ali ne zna se da li taj prijatelj
kome se obraća treba da napiše odgovarajuću muziku, ili da je lepo kaligrafski
prepiše i ukraši. Prim. prev.

XLIX

Da vam srce mi krotko
preporuči Amor, što vam ga dao,
i da Milost čini kao
da sećate se vi mene katkada;
jer vaš lik me protk'o
pre nego što sam od vas otišao,
i tešit me znao
da će se meni vratit slatka nada.
Bože, blizina bila bi mi ràda
i premilo to mesto:
jer u svom duhu često
posmatram vaše lice puno sklada;
stog na svom putu i tim daljinama,
nežna mi gospo, prepuštam se vama.*

* Ova pesma je sonet samo po broju stihova; inače, po svojim prepletenim rimama i nepravilnom (slobodnom) ritmu podseća na odlomak kakve kancone ili balade. Prim. prev.

LII

Gvido, želim da ti i Lapo i ja
zateknemo se kao usred čuda
i da nas jedan brod ponese svuda
uprkos vetrova i provalijâ,

Tako da zla kob il' doba mračnija
ne mogu za nas bit prepreka huda;
da, živeć uvek zbog istoga truda,
želja se, da smo zajedno, razvija.

I gospe Vanu i gospu Lagu još
sa onom što je bila trideseta,
blag čudotvorac da uz nas tu stavi:

I pričaćemo samo o ljubavi
i njoj nijednoj to neće da smeta,
a ni užitak naš neće bit loš.*

* Slavni sonet u kome se Dante obraća prijateljima, deset godina starijem Gvidu Kavalkantiju, kome je posvetio zbirku *Novi život*, i Lapu (nadimak od Jakov) Đaniju koji je takode bio pesnik, pripadnik *slatkog novog stila*, dolce stilo nuovo.

Vana je nadimak od Đovana, ime Kavalkantijeve dame; Laga je nadimak od Pelagija, ime dame Lapa Đanija. *Trideseta*, na kraju stiha 10, izvesno nije Beatrice. To je možda jedna od Firentinki koje su Danteu služile kao štit, ili zaklon — chermo — da njegova ljubav prema Beatrice ne bi bila otkrivena. Zna se, sledeći ono što je zapisao u poglavlju VI *Novog života*, da je Dante za Beatrice bio odredio broj devet kao simbolički znak prepoznavanja. Prim. prev.

LVI

Sve ràd jednog venčica,
koji videh, svaki cvet
uzdah će da mi stvara.

Videh vas, gospo, nosit
venčić od cveća mila,
i ljubavlju sav opit
anđela gde širi krila;
a njegova je bila
pesma: "Kad me vidi svet
hvaliće mog gospodara."

Ako tu sad sluša sama
Cvijeta mi priču celu,
reći ću da moja dama
uzdah nosi moj na čelu.
A da želju budi vélu
dama imaće mi splet
Amorov sav od šarâ.

Moje reči te vesele
što cvećem spleše baladu,
za ukras su poželele
tuđe ruho da imadu:
ali vi je za nagradu,
ma ko da je počne pêt,
slušajte sa puno žara.

LVII

Damo, taj gospodar što se gnezdi vama
u očima, koji moć svaku svlada,
uverava me sada
da ćete biti milostiva dama,
jer tamo gde on živi odvajkada,
i gde je kružen mnogim lepotama,
dobrota stiže sama
k njemu, k'o osnov moći kojom vlada;
zbog tog me uvek teši moja nada
koja je bila tako pobeđena
i skoro izgubljena
da joj ne dade Amor
snagu da svaki prevaziđe razdor
svom pogledu i sećanjima rãda
na blag kraj i lep cvet čiju lahor
rasprši novu boju
ovivši glavu moju
milošću vašom što na mene pada.

LVIII

Ah, Ljubice što, u liku Amora,
kroz oči moje naglo mi se javi,
smiluj se srcu gde ranu napravi,
što s nadom u te od želje mret mora.

Ti, Ljubice, više no ljudskog lika,
žar stavi usred duše mi i tela
lepotom što me pleni;
potom dejstvom duha vrela
dâ nadu, koja pomoć je velika
dok se smeškaš meni.
Ah, znaš da krhki zaveti su njeni,
stog gledaj silnu želju što me slama,
jer kažnjena je često mnoga dama
od drugog, zato što bejaše spora.

LIX

Svrnite oči da vidim tog što vuče
k sebi me, jer ne smem više do vas,
i čast mu dajte, jer on je taj vaš
sa kojim dobre gospe druge muče.

Moć mu, što nežno ò nas lomi pruće,
molite da vam mogu doć na čas,
i reći ću vam, da mu vlast i spas
svako tek shvati kroz uzdahe vruće:

Okrutno uđe on sred srca moga
i naslika tu lik otmene gospe
uz čije stope želim biti opet;

I tad od njega tihi glas mi dospe
što reče: "Znači, želiš bez razloga
svom oku tako lepu gospu otet?"

LX

Ah, popričajmo malo sad, Amore,
i spasi muke što mi misli rije;
a da nas oba usrećiš što prije
o našoj dami zborimo, majstore.

Svakako manje put traži napore
kada se krene duž staze mirnije,
i povratak već sada lakši mi je
o njenoj draži kad usne nam zbore.

Stog, Amore, sad kreni kroka laka
i dođi to da učiniš zbog čega,
da u mom društvu zatekneš se, prista,

Il' iz milosti il' iz dobročinstva;
jer moj duh sav od moje misli bèga,
tako je želja za slušanjem jaka.

LXI

Ptičarâ lavež i lovaca zov,
zečeva bekstvo i svet u gomili,
i pušteni sa uzâ hrti čili
jureć kroz lep dol i rijući rov,

Sve to, znam, dovoljno je da se lov
srcima srećnim i slobodnim mîli.

A ja, što tonem kroz ljubavne misli,
od jedne primam prekora uvek nov;

I to mi kaže (već znana predika):
“Eto to nežnog srca sav je napor,
zbog zadovoljstva i divljega krika

Napustit gospe i kras njenog lika.”
Tad, dok sav drhtim da ne čuje Amor,
stid pritisne me i žalost velika.

LXIII

Sonete, Mûća*, kada ti se javi,
pozdravi bodro čim te videt mogne,
i trči i baci mu se pred noge
da tako odgoj svoj pokažeš pravi.

Da ćaskaš s njime ti samo nastavi,
i pozdrave mu još izruči mnoge;
a onda počni, ne uz reči stroge,
ali nasamo, da ko vas ne gnjavi;

Reci mu: "Mûćo, taj kome si baš drag
šalje ti blago što najviše vredi,
da postane tvoj prijatelj napokon."

Al' pazi da ti primi prvi poklon
sa tvojom braćom, i još im naredi
da ostanu s njim i ne idu natrag.

* Dante se obraća sonetu (sonete...) i moli ga da pozdravi izvesnog Muća, Meuccio, što je nadimak od Bartolomeo. Reč je o satiričnom sijenskom pesniku iz čuvene porodice Tolomei. Prim. prev.

LXV

U očima se moje dame krije
sjaj tako čist da, kad me tu sreću,
vide se stvari ljudskome umeću
sve nedostupne i od svih čudnije:

I kroz te zràke srcem mi se lije
takav strah jezu što budi još veću,
i kažem: "Ovde vratiti se neću".
al' gubim svoje sve moći kasnije:

I onamo se vraćam gde se predah,
tešeci svoje oči uplašene
jer njih je prve zasenila ta moć.

Kad dođem one, vaj, su zatvorene,
želja, vođ njihov, mora uzet predah:
nek u mom stanju pomogne mi Amor.

LXVI

U ruke vaše, nežna gospo moja,
predajem duh svoj što oseća zamor:
i pošto tužan ide, nek ga Amor
milosno gleda i dâ mu spokoja.

Vi vezaste ga i stega pokoja
Amorova mu onemoća rs i sav zor,
tè može reći ovo tek: "Vaš razbor,
gosparu, biće pomoć mi dostojna."

Ja znam da greška najmanja vas dira:
stog smrti, ničim njen bes ne zasluživ,
moje će srce bit još gorča žrtva.

Nežna mi gospo, dokle još sam tu živ,
da umrem utešen i usred mira,
očima mojim ne budite škrta.

LXVIII

Očajna ljubav što mi sprema kraj
s onom u kojoj sve čari se gnezde,
zbog koje radost u srcu negovah,
sad otima mi sve dan po dan sjaj
što joj u oči stizâ s takve zvezde
tako, da zbog njih mreću, ne verovah:
a udarac njen i strogost njegova,
otkrivaju se sad uz patnju veću
jer rađa se iz žara
što radost razara,
tako da odsad samo zlu se nadam;
a moj će život (to je već stvar stara)
da sve do smrti uzdiše i kliče:
“Zbog nje mrem što se zove Beatriče.”

To slatko ime, od kog duh je grk sav,
uvek kad njega napisano spazim,
znaće da svaki obnovi moj jad;
i postaću od patnje tako mršav
u telu, i s licem tako žalnim,
tè, ko me vidi, neće mi bit ràd.
I malo vetra biće dosta tad
da me ponese, da bih pao sleđen;
i zateći ću tu smrt,
a bol će bit poduprt
dušom dok ona ne iščezne tužna;
i uvek oslon ona biće mu čvrst;
snijuć o slatkom licu svem u sjaju
na koje ništa ne liči u raj.

Misleć na sve što s Amorom iskusih,
ne traži moja duša sreću drugu,
nit štit od briga ma kakve da behu,
jer kad iz tela mog odu svi dusi,
ljubav, što u svom stezala me krugu,
s njom će ić' Onom koji dâ utehu;
a ako oprost ne pruži joj grehu
krenuće s patnjom kako i zasluži,
nimalo uplašena;
i tu zaustavljena

misliće na lik kojim bi krenuta,
tè neosetna biće kazna njena;
i, dok na ovom nju izgubi svetu,
Amor na drugom ispraviće štetu.

Smrti, što činiš užitak toj gospi,
zaboga, pre neg skратиš mi sve nîti,
idi k njoj, nek ti kaže
zbog čega sjaj očiju plemenitih,
što rastuže me, sada mi je otet:
ako će drugi zbirati ga opet,
reci mi, da mi bude jasna greška,
tako i smrt će biti manje teška.

LXIX

Pred mene izbi damâ lepa grupa
tu za Sve Svete pre doba nekoga,
i jedna prva, mada s njima skupa,
jer Amor bî njoj do boka desnoga.

Spazih da oči njene svetlost kupa
što ličaše na duha plamenoga,
i pogledah joj hrabro, dok pristupah,
lice, i videh anđela jednoga.

Dostojne toga pozdravi tog časa
kretnjama dobra ta i puna milja,
i sva vrlinom srca zatalasa.

Verovah da je sa nebesa zbilja,
i da na zemlji bî zbog našeg spasa:
blažena ta što njena je pratilja.

LXX

Otkud stižete tako zamišljene?
Recite, molim, to je važno za me,
jer uplašen sam da zbog moje dame
sad vraćate se tako ucveljene.

Ah, dobre gospe, poslušajte mene,
na tome putu zastanite same,
i zborite tom što želi, pun čame,
čuti da damu neko mu spomene;

Iako sve to teško mi je čuti:
tako me Amor gna iz svoje svîte
da se u svem' što čini na me ljuti.

Glete mi snage tako bolno svîte
da od mene će duh da se uputi,
ako me, dame, vi ne utešite.

LXXII

Sretoh pre neki dan Melanholiju
i čuh je: "Želim malo biti s tobom";
i kao da je vodila sa sobom
Bol i Bes, svoju družbu najmoćniju.

A ja njoj: "Idi, beži mi s očiju";
a ona ne okasni s odgovorom;
dok zborila je u stavu oholom,
gledah i videh Amora ò čiju

Senku se behu crni vèli spleli
i šešir velji nosaše, da znate,
a suzama se pravim lik mu preli.

Tad mu ja rekoh: "Nesrećniče, šta te
to muči", a on: "Misli i jad veli,
jer naša gospa mre, moj slatki brate?"

LXXXVI

Dve gospe skupa navrh misli moje
stigle su da tu zbore o ljubavi;
u jednoj ljubaznost je i duh pravi,
uz nju još mudrost i poštenje stoje;

Druga lepotu ima, ljupke boje,
i punu nežnost, ukras njenoj slavi:
a ja, kog blagi gospodar tu stavi,
na kolenima kràj te dve gospoje.

Lepota i Vrlina zbore duhu
i glože kako jedno srce vrelo
može dve dame volet u dosluhu.

Tada im reče lepih reči vrelo:
možemo volet slast u lepom ruhu
i vrlinu što čini dobro delo.

LXXXVII

“Ja devojčica sam lepa i mlada,
željna da svima pokažem pre svega
lepote mesta tog jer stižem s njega.

Ja beh na nebu i opet ću tamo
da sjajem svojim drugima dam sreće;
a ko me vidi i gleda me samo
taj ljubav nikad upoznati neće,
jer dare dobih lepote najveće
kad Priroda me zatraži od Njega
da, gospe, budem društvo vam i nega.

Svaka mi zvezda iz očiju lije
svetlosti svoje i svoje vrline,
lepote moj svet još vid'o nije,
jer one su mi stigle iz visine,
a može draži razumeti njine
jedino čovek svestan, u kojega
Amor lik stavlja bića još boljega.

Sve misli te se čitaju na liku
anđelke koja iznenadno granu;
a ja, sve motreć lepotu toliku,
izlažem život na opasnu stranu:
jer dobio sam jednu takvu ranu
od bića što joj u očima lega,
tè plačem i tih ne reših se stega.

XCIII

Ja Dante tebi, što me nazva tako,
uzvraćam kratko ne misleći mnogo;
nikakav uzmak ne bi mi pomog'o
jer misao me tvoja zbuni jako.

Al' voleo bih znati gde i kako
ti raspita se, ču mišljenje strogo:
možda bi moje pismo poslat mog'o
kako bi za te prestalo zlo svako.

Al' ako dama ta već nosi vele
tad uveren sam u tome do kraja
da će ti smetnje načiniti vele.

Dosta mi o njoj ti već reče, da ja
mogu znat da je grešna — kako vele —
ne više nego anđeo iz raja.*

* Sonet je Danteov odgovor nekom nepoznatom pesniku koji mu je prethodno poslao svoj sonet; prepiske u sonetima bile su u to vreme u velikoj modi. Prim. prev.

XCVII

Pošto divanit više nemam s kime
o gospodaru čiji ste vi i ja,
osećam želju što odsvud izbija
da kažem svoje misli u to ime.

Ne mogu vama opravdat mà čime
mûk dug i težak, sem tim mestom čija
narav je tako od svega tužnija
da dobre stvari tu se retko prime.

Dame tu nema s Amorom na liku,
nit bića što zbog njega nežno ječi;
a da to čini, izazv'o bi viku.

O gospar Ćino, kakvu nepriliku
spremi vreme za nas i naše reči,
kad dobro od zlog ne može proć' nikud.

Prošlo je vreme zelenih krošanja
koje je znala razvit moć Ovnova
da ukrasi svet, a mrtva je trava;
grana sad lišće k'o da od nas sklanja
sem lovorova, jele il' borova
il' onih koje vel zelen spasava ;
a studen tako snažna je i prava
da, ispod krila hladnoće sveopšte,
mrtvi su mnogi cvetići i grm:
a iz moga srca trn
ne može Amor da izvuče jošte;
jer ja sam spreman da ga nosim uvek,
ceo svoj život, mà živeo uvek.

Levaju vrela svoje hučne vode
od para koje krije ponor dubok
i izvlači ih prema površini;
u lepo vreme putić beše ovde
gde teče potok sad, i biće tu dok
ne dođe ovoj kraj zimi i tmini;
zemlja se k'o da od gleđa je čini,
a voda mrtva biva kao staklo
jer je hladnoće steže obruč opak:
a unazad ja korak
još ne načinih otkad zlo me taklo,
nit želim; jer ako je muka slatka
smrt mora da je od sveg više slatka.

Kancono, šta će bit sa mnom znam li sâm
u slatku novu dob, kada gledamo
ljubav gde pljušti zemljom sa svih neba,
ako sred ovog leda
ljubav je tek u meni, i tu sâmo?
Biće što svakom stvoru od mramora
s djevom što ima srce od mramora.

CI

Na kraj dana i kruga punog mraka
stigoh, vaj, i kad bela su sva brežja,
kada se gubi svaka boja trave;
a moja želja još je sva zelena,
ukorenjena u taj tvrdi kamen
što govori i postupa k'o dama.

Slično je tako ova nova dama
sleđena ovde kao led sred mraka
ne primećujući, ne više no kamen,
to lepo vreme što greje vrh brežja,
i menja ih iz belih u zelena,
jer stavlja na njih sag cveća i trave.

Kad venac ima na glavi od trave,
iz srca gna mi lik svih drugih dama;
jer tu se kosa zlatna i zelena
lije, tē Amor zastane sred mraka,
i između tih me nežnih steže brežja
snažnije nego teški čekić kamen.

Lepota joj je čvršća nego kamen,
a nisu lek za udarac njen trave:
stog bežah kroz polja i preko brežja,
da ne budem tu gde je takva dama,
od njenog bleska pružiti mi mraka
ne može ni zid ni krošnja zelena.

Videh je ispod već ruha zelena
takvu da bi osetio i kamen
ljubav, koju njoj nosim iz svog mraka:
želeć da se kroz dol lep sav od trave
zaljubi ko dotad nijedna dama,
i u obruču visokoga brežja.

Al' pre će reke vratit se uz brežja
neg se ta grana vlažna i zelena
razgoret, k'o što čini lepa dama,
od mene; nek mi krevet bude kàmen
sav život i nek pasem vlati trave,
tek da njen vidim plašt uprkos mraka.

Kad iznad brežja bude više mraka
ispod zelena bleska mlada dama
skriće ga, kao kamen ispod trave.*

* Ovo je prva Danteova sekstina, oblik koji je preuzeo od čuvenog trubadura Arnoa Danijela, koji je izmislio sekstinu. Pesnik ne rimuje, nego uzima šest ključnih reči (*ombra, mraka; colli, brežja; verde, zelena; erba, trave; donna, dama; petra, kamen*) koje se smenjuju kroz šest strofa po matematičkom redu, da bi se u sedmoj strofi od tri stiha sažele na jedinstven način. Prim. prev.

CII

Amore, dobro vidiš da ta dama
ne haje tvoju moć u svako vreme,
sem da je iznad svih lepota dama;
a kada vide da je moja dama,
jer na mom čelu beše tvoja svetlost,
svih okrutnosti ona posta dama;
kao da nema srce kao dama,
već k'o zver divlja od ljubavi hladna:
jer tako u doba topla i hladna
meni se čini da je ova dama
sva sačinjena kao lepi kamen
rukom tog što najbolje kleše kamen.

A ja, što postojaniji no kamen
služim te — tako hoće moja dama —
skriveni nosim spomen na taj kamen
kojim udari ti me, kao kamen
koji je neko smetao ti vreme,
sve do dna moga srca što je kamen.
I nikad takav ne bi nađen kamen
koji, uz sunca il' vlastitu svetlost,
imade takvu čvrstoću i svetlost
koje bi mogli sakrit mi taj kamen
da ne prožme me njegova bić hladna
tamo gde smrt će čekati me hladna.

Gosparu, ti znaš da od zraka hladna
postaje voda kristalasti kamen
pod zvezdom tu gde prostranstva su hladna,
kada se vazduh sav u tela hladna
pretvara, tako da je voda dama
na tom tlu, jer je okolina hladna:
i tako ispred lepog lica hladna
moja se ledi krv u ovo vreme,
a misao što krati moje vreme
sva dobija oblik zrna hladna,
koje iz mene izlazi kroz svetlost
tu gde ulazi tek okrutna svetlost.

CV

Vidiš li moje oči željne plača*
ràd novog bola što mi srce čupa,
ràd nje te molim, što svud s tobom stupa,
Gospode, da ih tvoja moć ojača.

Da tî što pravdu nište od Tvog mača
plaćeni budu, i beže svi skupa
tiranu silnom, čiji otrov kupa
njih i svem svetu želi potop mračan;

A takvim ledom straha on je spleo
srca vernika tvojih, da su néma.

Al' ti, ljubavi žar, dar neba ceo,

Tu moć što naga i sleđena drema
podigni obučenu u svoj veo,
pošto na zemlji bez nje mira nema.

* Jedan politički Danteov sonet, kao molitva upućena Gospodu, da najzad izbavi i Firencu i Italiju od *tih koji nište pravdu* — verovatno papa Klement V i ljudi koji žive u okrilju Crkve — i beže silnom tiranu — to je francuski kralj Filip Lepi koga Dante ne prestaje da optužuje za strašno rasulo u zemlji. Neki komentatori su mišljenja da je *silni tiran* papa Bonifacije VIII, ukleti Danteov neprijatelj, a *ti koji nište pravdu* su Šarl Anžujski i Korso Donati, s kojim je Dante, preko svoje žene Đeme, bio u srodstvu; ali, kao što znamo iz *Komedije*, Korso Donati — pripadnik crnog krila gvelfske stranke — bio je Danteov krvni neprijatelj, i jedan od onih zbog kojih se pesnik nije usudio vratiti u Firencu, nakon boravka u Rimu ujesen 1301. Dante, kroz usta Korsovog brata Forezea, u XXIV pevanju *Čistilišta*, neverovatno realistično opisuje njegovu smrt, u oktobru 1308, kad je i sam postao žrtva političkih obračuna. Prim. prev.

CXIII

Dostojnim čini vâs svakoga blaga
vaš glas čist tako i mek, sličan svili,
ali sa srcem uvek odveć čili,
gde Amor jošte ne ostavi traga.

Ja, koga ràni do izmaka snagâ
trn kome lek su tek uzdasi bili,
nađem nît zlatnu iz koje moć čili
od koje bledim, ali mi je draga.

Nije to greška sunca ako slepi
ne vidi kad se javlja ili sklanja,
kriv mu je udes tužni i svirepi.

Čak da vas oči peku od plakanja,
da poduprete tako govor lepi,
u meni sumnja ne bi bila manja.

CXIV

Verovah da su daleko ostale
te rime naše za mnog, gospar Ćino*,
jer drugi jedan put osta jedino
za moju lađu dalje od obale;

Al' pošto često čujem k'o od šale
da trzate na svaki mamac fino,
sa velikim bih zadovoljstvom svin'o
oko tog pera svoje prste male.

Ko zaljubi se, kako vi radite,
čas tu čas tamo, a veže se i ne,
kaže da nežna Amora je strela.

Stog, kad vam srce lako se raspline,
molim vas dajte snage mu vlastite
da s rečima se slatkim spoje dèla.

* Sonet je upućen Ćinu iz Pistoje, Danteovom prijatelju i odličnom pesniku, pripadniku slatkog novog stila. Ćino je napisao tužbalicu povodom Beatričine, 1290, i Danteove smrti, 1321. Prim. prev.

CXVII

Putem lepota kojim hita ràd
Amora što se u duhu usprav'o
ide Lizeta odlučno-uspravno
k'o ta što misli da njoj biću ràd.

A kada stiže pred utvrđeni grad
što otvara se kad je duši pràvo,
začu glas što je nju upozorav'o:
«Vrati se, lepa gospo, ne staj tu sad,

Jer unutra je jedna druga dama
koja sve vlasti dobila je žezlo,
čim beše došla, od Amora sama.”

Tada Lizeta* ugledavši namah
da tu već Amor ima gnezdo, sve zlo
shvati, i ode crvenec od srama.

* Tumači nisu uspeli ući u trag ovoj Lizeti. Zato su je obavili mnogim pretpostavkama, bolje reći vlastitim sanjarijama. Prim. prev.

TROJEZIČNA KANCONA*

Ai, faux ris, pour quoi traï avés
oculos meos? Et quid tibi feci,
da takve varke izložiš me sili?
Iam audivisent verba mei Greci.
Et selonch autres dames vous savés
da nije hvale dostojan ko cvili.
Znaš kako su časi mili
miserum eius cor auï prestolatur:
je li sper anc, e pas de moi non cure;
Ai Dieus, quante malure
atque fortuna ruinosa datur
onom što, čekajući, vreme gubi
a ni da prstom ružicu poljubi.

Conqueror, cor suave, de te primo,
jer šta to mali prestup oka znači,
vous non dovrís avoir perdu la loi;
al' volim kada i strele i mači
sempre insurgant contra me de limo,
dout je seroi mort, pour foi que je croi.
Fort me desplaît pour moi,
pošto sam kažnjen bez ikakve greške;
nec dicit ipsa "malum est de isto";
undue querelam sisto.
Zna ona, ne bih ni sred muke teške
a penser d'autre, que d'amour lesset,
le faux cuers grant painë an porteret.

Zbilja toj gospi srce je od leda
e tant d'aspresse que, ma foi, est fors,
si pietatem habuerit servo.
Bien set Amours, si je non ai secors,
umreću ovde bez njenog pogleda
neque plus vitam, sperando, conservo.
Ve omni meo nervo,
s'elle non fet que pour soun sen verai
lik vedri njen ne ugledam li ja.
Ah, Bože, svoja je sva.
Mes je m'en dout, si gran dolor en ai:
Amorem versus me non tantum curat
quantum spes in me de ipsa durat;

PORTRET SLIKARA

Vladimir Veličković

I. DOSIJE “VELIČKOVIĆ, DANTE”

U toku 2005. godine Vladimir Veličković je, u tri navrata, i pored svojih velikih radova, ostvario prvu seriju crteža za Danteovu *Komediju*, objavljivanu tokom te godine, u tri knjige, *Pakao*, *Čistilište* i *Raj*, u ritmu od po tri meseca. Tako su nastala dvadeset i dva crteža, od kojih neki predstavljaju nešto novo i neočekivano u Veličkovićevom slikarstvu: ljudska figura u gotovo realističnom stilu, lik Beatriče i Dantea, ali i pojava krilatih anđela, itd. Sad mi je jasno da ta saradnja ne bi bila mogućna, da prethodnih godina, čak decenija, nisam imao priliku da ostvarim neke druge knjige s Veličkovićem: *Zaveštanja* Fransoa Vijona, *Štrik i Šiju* (365 varijacija na Vijonov katren), kao i zbirke pesama Šarla Bodlera i Edgara Alana Poa za koju je Veličković načinio jednog mitičnog gavrana koji ima vrednost zaštitnog znaka cele jedne pesničke i prevodilačke biblioteke.

Prilikom susreta s Veličkovićem, listali smo i čitali nekoliko izdanja Dantea na italijanskom, u prevodu na francuski, a povremeno bih mu pročitao neki odlomak u svome prevodu, kako bih privukao njegovu pažnju na pojedine scene i ličnosti. U toku tih razgovora, Veličković je pravio munjevite zapise olovkom, da bi se podsetio. Tako se dogodilo da, sem u nekoliko slučajeva, slikar nije crtao neku sasvim određenu situaciju — na način kako je to kod Gistava Dorea, na primer — nego je intuitivno i virtuosno spajao pojedine utiske i tako se više stapao s opštim raspoloženjem koje vlada u pojedinoj kantiki; koliko je u tome uspeo, najbolje se oseća ako uporedimo crteže iz *Pakla* i *Raja*, opazićemo jednu gotovo zapanjujuću disciplinovanost i podređenost Danteovom konceptu!

Tako se dogodilo ono najlepše, nešto što uopšte nisam mogao pretpostaviti da će se dogoditi (što se tiče Veličkovića, nisam ga o tome ništa ni pitao): umesto da svojim crtežima ilustruje određenu scenu ili ličnost, ja sam naknadno, posmatrajući crteže kao jedan povezani niz, odlučio koji stih da im stavim kao legendu! Ponekad mi se činilo da su pojedini crteži mogli biti potpisani s više stihova iz različitih pevanja, što je umnožavalo i vrednost crteža. U tom smislu najzanimljiviji je onaj crtež koji se sada nalazi u *Čistilištu* i koji predstavlja razja-

Veličkovićev *čovekojitrči* uglavnom je bez glave; ta glava je negde pored, na tlu ili na nekom drugom platnu! To znači da je Veličković — opet intuitivno i, dakle, u punoj slobodi — likovno ovaplotio jednu od najpotresnijih scena u celoj *Komediji*: u XXVIII pevanju *Pakla* u kome se trubadur Bertran de Born, kažnjen zbog svoje huškačne prirode, predstavlja držeći vlastitu glavu kao svetiljku pred sobom! Kao i pesnik Dante, slikar Veličković obavio je jednu operaciju razdvojivši načelo od smisla:

Partito porto il moi cerebro, lasso!
dal suo principio ch'e in questo troncone.

Sad razdeljen je i moj mozak, jao!
od svoje kičme iz tog trupa troma.

Razdelivši čoveka na dve nejednake polovine (upravo tako), mozak i telo, Veličković je u stvari dodirnuo Danteovo telo, corpo. E caddi come corpo morto cade, I padnem kako mrtvo telo padne. Jer čak i kad skaču uvis ili udalj, Veličkovićeve se tela pripremaju za pogibeljan pad, konačni sunovrat, slično Faetonu, Ikaru ili, jednostavno, čoveku. U toj mitskoj tačci, koja se odvajkada ponavlja, Dante i Veličković se susreću, spajaju i grle. Imaju potrebu jedan za drugim.

Kad je u proleće 2005. objavljen *Pakao* s četiri Veličkovićeve crteže, od kojih je onaj koji predstavlja diva Kapanea zaista veličanstven, mislio sam da će Veličković odustati. Ali ne! Za *Čistilište* je načinio čak osam crteža, i jedan, u boji, za naslovnu stranu. A bio je više nego zaokupljen svojim obavezama. U tim prilikama, ja sam neumoljiv: u telefonskom razgovoru iz Banje Luke, dok je *Čistilište* čekalo samo na njegove crteže, pitao sam Vladu da li je nacrtao anđela s mačem koji na Danteovom čelu urezuje sedam *P* (inicijal za peccato, u prevodu *G, greh*), odsečno mi je doviknuo iz daljine: "Imaćeš ga!" A onda je, u jednom dahu, dodao: "Mogu li da mu dodam ukras?" Shvativši na šta misli, zaustavio sam se u jednom neverovatno tesnom trenutku i, protiv svoje volje i osećanja, rekao: "Svakako!" I odmah se, spustivši slušalicu, pokajao...

Zahvaljujući ljubaznoj posadi JAT-a, crteži su stigli za jedan dan iz Pariza do banjalučke Glasove štamparije. Stjuardesa Svetlana M. — Dante bi rekao Lucija! — predala mi ih je uz osmeh ne omogućivši mi da se dovoljno zahvalim, tako da sam pomislio da je videla anđela s mačem i ukrasom (a nije mogla, jer su crteži bili dobro upakovani). Posmatrao sam ih

s Novicom Milićem, na parkingu aerodroma, jedan po jedan, a kad smo dolistali do anđela *ukrasa* nije bilo! Pomislio sam i shvatio: "Veličković je zakoračio u raj, u Danteov Raj!"

Na način starih majstora koji su oduvek mladi, Vladimir Veličković ispoštovao je *kod...* a to je zahtevalo više odlučnosti, nego dodavanje *ukrasa*. Jer, anđelu se ništa i ne može dodati, kao ni Danteu. Samo im, nažalost i neizbežno, ponekad ponešto oduzimamo.

II. OD ČOVEKA-KOJI-HODA DO ČOVEKA-KOJI-LETI

Da je 'danteovski sastojak' bio sveprisutan u Veličkovićevom slikarstvu od samih njegovih početaka, nije potrebno posebno naglašavati. Ali, pojam 'danteovski sastojak' koji bismo mogli tražiti i naći kod mnogih evropskih slikara — ne samo onih koji su direktno ilustrovali Dantea — i umetnika uopšte, kod pesnika najviše, nije dovoljno jasan; jer u našoj igri pojednostavlјivanja mi ga uglavnom povezujemo s Danteom iz *Pakla*, zanemarujući da je veliki Italijan autor *Čistilišta* i *Raja*! A između *Pakla* i *Raja* postoji jedan lirski i pikturalni, pa čak i muzički beskraj, koji se ne prelazi samo u jednom pokušaju!

Posedujem jedan crtež, koji mi je Vladimir Veličković podario na početku našeg prijateljstva: sada, nakon svega, mogu reći da je to telo čoveka Dantea koji pravi prvi korak na putu kroz *Komediju*, ali istovremeno i predosećanje susreta s obezglavljenim trubadurom Bertranom de Bornom u XXVIII pevanju *Pakla*, a kada, kod Veličkovića na platnu, kao i kod Dantea u stihovima, nekoj ličnosti nedostaje glava, znači da je treba tražiti na nekom drugom platnu, ili u stihovima koji slede.

Praveći taj crtež, čovek-koji-hoda, Veličković nije mislio, *nije trebalo da misli*, na Dantea. Hod je prvo delatno stanje ljudskog tela. Međutim, živimo u vreme svih anticipacija i ovaj crtež je jedna od takvih (anticipacija).

Kasnije je na Veličkovićeve platna i crtačke prostore ušao i čovek-koji-trči (beži).

Praveći ove crteže za Raj, crteže a ne ilustracije (jer Veličković s pravom odbija taj pojam), Crtač je najzad imao idealni povod da oživi čoveka-koji-leti i pritom se uspinje, *ne pada*. Taj čovek-koji-leti je mnogo više Dante, u društvu s Beatrice, nego anđeli koji su predodređeni za let samom svojom suštinom, ne samo zato što imaju krila.

većuje se s njim — ali samo u nadi da će se uskoro dići, uspraviti, posle isteka kazne, kako bi *potrčao* prema...;

U *Raju*, taj isti čovek *leti*, ali ovde ne mislim na anđele, Beatrice i druge blažene duše, nego na pesnika Dantea, ovozemaljca u *Raju* — na onoga koji leti bez krila!

Hod, *trk* i *let* Veličkovićevog čoveka u celosti se podudara sa Danteovom teorijom tumačenja svakog teksta i, dodajem to, celoga života: *doslovnost* (hod), *metaforičnost* (trk) i *duhovnost* (let).

Ostaje i četvrti stepen tumačenja koji je Dante predvideo za svete tekstove i živote svetih ljudi, *Biblija*, sveti Pavle, sveti Vergilije... Tu etapu Dante je nazvao *anagogijskom* ili *transcendentnom*. Pošto je za nas Danteova *Komedija* sveti tekst, književna biblija novih vremena — a Dante, u najdubljem smislu te reči, sveti čovek, kao Mocart, Prešeren ili Laza Kostić — Veličković neće izbeći tom zovu da transcendentira ta tri bitna stanja, *hod*, *trk* i *let*, do sveobuhvatnog pokreta; izvesna lakoća s kojom je Veličković — možda i na svoje vlastito čuđenje, ali i moje oduševljenje i divljenje dok sam to posmatrao sa strane — prešao iz pra-stanja čoveka-koji-*hoda* u stanje čoveka-koji-*leti*, kao da nagoveštava otvaranje jednog novog kruga: koji format? koja tehnika? To i nije toliko važno; bitno je da će u sledećem krugu s Danteom Veličković biti i više nego njegov *crtač*, *tumač*.

Pominjao sam Litrea, koji je oko svoje sedamdesete godine, posle 1872, nakon završenog *Rečnika*, translatirao Danteov *Pakao* na starofrancuski; pomenuo sam Valerija, koji je oko svojih sedamdeset godina, 1944, nakon toliko obavljenih poslova, lirskih i esejističkih, prefabrikovao, stih za stih, Vergilijeve *Bukolike* (ali zar prevoditi Vergilija ne znači misliti na Dantea, i vice-versa; u stvari tako počinje pravo naukovanje poezije i mnogo drugog); najbolje vreme da se učini nešto suštinski s Danteom:

vedro vreme sedamdesetih kojima je Vladimir Veličković upravo na pragu...

PET CRTEŽA ZA *PAKAO*, S KOMENTARIMA

1. PAD TELA, V, 142

Na više crteža za *Pakao* prepoznajemo odrubljenu glavu; tako je i na ovom, koji je zauzeo mesto tačno iza kraja čuvenog — koje nije? — pevanja V koje je neka vrsta onovremene hronike o tragičnoj ljubavi između Frančeske da Rimini, tetke Danteovog poslednjeg zaštitnika, ravenškog kneza Gvida Novela, i Paola Malateste, jedinog simpatičnog pripadnika zloglasne porodice koju Dante u nekoliko navrata šiba u svojim paklenim stihovima.

U ovom slučaju nije bitan sadržaj tog pevanja — ne preostaje mi ništa drugo nego da uputim radoznalog čitaoca na Frančeskin razgovor s Danteom, tokom kojega mu ona priča svoju nesreću — koliko poslednji stih po kome je Dante poznat i od onih koji ne govore italijanski jezik, i koji se lako pamti (kao da je Dante povremeno mislio upravo i na takve čitaoc). Taj stih u originalu glasi:

E caddi come corpo morto cade.

I padoh kako mrtvo telo padne. Ovaj antologijski stih, međutim, izdvojen kaže mnogo više nego povezan sa svim što mu prethodi, iako logično proizilazi iz toga. Izvađen iz tkiva pevanja kome pripada — što je utoliko lakše, jer se nalazi na samom kraju — taj stih možda priča i neke druge priče; na primer, odvodi nas u razigranu i ratobornu Danteovu mladost, kad je kao angažovani Firentinac učestvovao u dve bitke kojima je rešavana sudbina njegovog grada i njegove gvelfske stranke (iako će kasnije napustiti njena načela). Ta učestvovanja, pod oklopom i sa oružjem u ruci, oživeo je Dante u nekim slikama *Komedije*, a uverljivost opisa dozvoljava nam da ga zamislimo — i pored prvog straha, o kome i sam govori u jednom pismu — kao razjarenog učesnika u okršaju na polju kod Kampaldina, 1289, gde su pobedeni Aretinci, i, iste godine u avgustu, ispod zamka Kaprona, gde su pobedeni Pizanci (prizor predaje opisan u *Paklu*, pevanje XXI, 95).

Te ratničke slike opsedale su Dantea i pomagale mu da shvati i neke druge bitke, još bitnije, istinski istorijske, kao što je ona kod Beneventa, 1266 — kad je imao samo godinu dana — u kojoj je junački poginuo i kukavički isečen na komade, i nesahranjen, poslednji naslednik carske porodice, mladi Manfred di Zvevija, sin Frederika II. Tako je *pad tela*, opisan u završnom i ključnom stihu V pevanja *Pakla*, donekle i apsolutni pad prilikom kojega se telo raspada na svoje sastavne delove: glava, telo, ruke...

Veličković, stavljajući te mučeničke i svemoćne ljudske ruke u sam vrh crteža — kao da je u njima sadržana suština pada — nesvesno podseća da ime Manfred dolazi od Manfredi, što bi se moglo prevesti i kao Hladnoruki — a s tim *Hladnorukim* susreće se pesnik u III pevanju *Čistilišta* — ali se čini da mnogo više privlači našu pažnju na Danteove ruke, one koje su posle mača držale pero, da bi napisale *Komediju*.

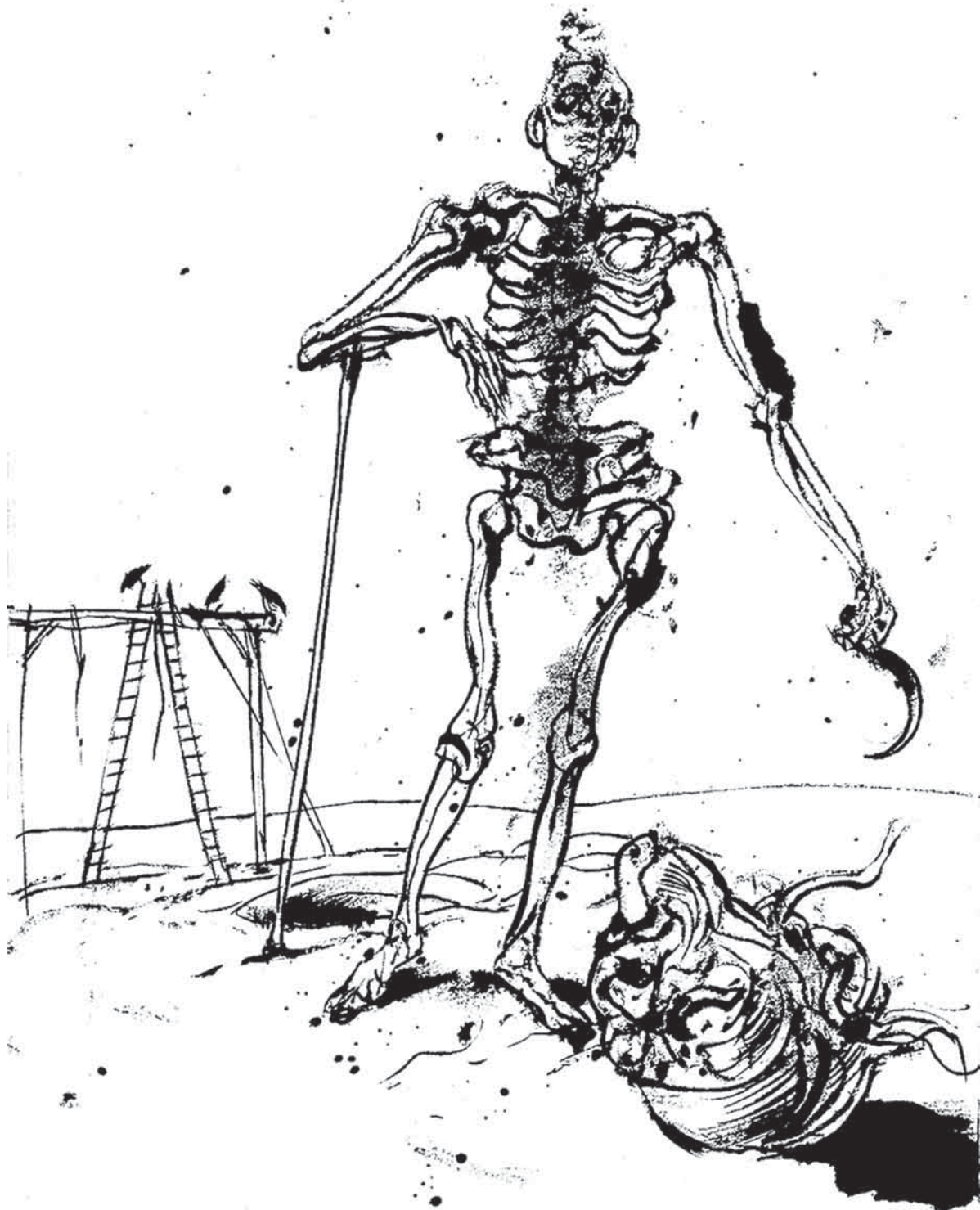
2. KAPANE, XIV, 43-51

Ne znam — a nisam ni želeo da o tome pitam Veličkovića — da li je ovaj kostur, koji sada oličava diva Kapanea, bio njegov prvi crtež na temu Danteove *Komedije*. Ali, kada mi je uručio prvih pet crteža, za *Pakao*, ovaj mi se učinio odgovarajućim ne samo za pevanje XIV, u kome Dante ima susret s tom strašnom ličnošću, nego sam u dogovoru s Veličkovićem odlučio da ga stavim na naslovnu stranu izdanja. Kada jedan crtež, ili slika, zauzme takvo mesto, time je istaknut i njen značaj, a donekle i dopunjen njen smisao. Čini mi se da je u ovom kosturu oličena ne samo jedna vrlo objektivna anatomija, nego i struktura celog sveta greha i užasa kroz koji Dante prolazi s Vergilijem, na prvoj etapi svoga putovanja. Kao da je čitav smisao tog podzemnog carstva greha sabijen u to ne-telo i u taj govor pun oholosti i prezrenja kojim se Kapane, Capaneo, obraća Danteu, odgovarajući na pitanje koje je ovaj drhteći od straha postavio Vergiliju, svome vodi:

Ja počeh: "Vođo, kog su dosad samo
zaustavili tek demoni suri
ispred onih vrata — a što, to znamo —
Ko je div onaj koji se ne žuri
da gasi požar, i stoji tu grd sav
i pun prezrenja u toj vreloj buri."
A taj što shvati da pitam, sav drhtav,
o njemu svoga ljubaznog gospara,
viknu: "Kakav beh živ, takav sam mrtav!"

Ovaj lakonski odgovor — koji sam po sebi kaže mnogo o onome ko ga izgovara — u stvari je uvod u jedan monolog retke žestine, kao na kakvoj šekspirovskoj sceni, tokom kojega Kapane pokazuje da se njegov bes protiv vrhovnog boga Jupitera-Zevsa još nije smirio, a očigledno je da se neće smiriti nikada; pobeden strelom koju je Vulkan iskovao za Jupitera, u bici kod Flegre, gde je bio jedan od sedam kraljeva koji su krenuli protiv Tebe, ujedinjeni oko Polinika protiv njegovog brata blizanca Eteokla, Kapane izaziva i ruga se Vrhovnom Bogu sa dna pakla, gde je smešten srazmerno svome grehu. On kao da želi da se još jednom okuša protiv Jupitera, i po toj neustrašivosti i neukrotivosti na izvestan način nadilazi samoga Lucifera koji se, jednom srušen, zauvek smirio na ledenom dnu Kocita.

Dugi štap ispod Kapaneove desne ruke i srp u levoj imaju toliko značenja, koja svoje izvorište nalaze u glavi koja se otkotrljala ispred diva u prvi plan crteža. Vešala u pozadini s crnim gavranima prepoznatljivi je Veličkovićev potpis u sličnim prizorima.

4. PAS I STEPENIŠTE

Ovaj crtež — *Pas na stepeništu* — ne samo da povezuje, na jednom mestu, dve teme veoma drage, bolje reći bliske, Veličkoviću, nego u isti okvir stavlja dve međusobno udaljene slike koje se nalaze, jedna u *Paklu*, druga u *Čistilištu*.

Veličkovićeve slike, varijacije na Mejbridžovog čoveka, uvele su ideju stepeništa kojim se taj čovek penje (ali ne dovoljno uverljivo, što opažamo i zbog položaja njegovog tela, i zbog neodređenog oblika stepeništa koje očigledno ne vodi nikuda, ili tek u prazninu); kod Dantea, naročito u nekoliko prilika u *Čistilištu*, stepenište ima vrlo određenu i aktivnu, delotvornu namenu. Ono psihološki uverava Dantea, više nego njegovog vođu Vergilija koji sve zna unapred, da će put prema vrhu svakim korakom postajati lakši — što ništa manje ugrožava svest zbunjenog putnika Dantea, koji toliko sumnja u sebe da isto tako sumnja i u očiglednu pomoć koja mu dolazi od drugih, sa strane.

U tom smislu, Dante potpuno podseća upravo na tog obeshrabrenog Mejbridžovog čoveka — koji mi na trenutke liči na nekoga ko se uspinje da bi bio giljotiniran — ali s tom razlikom što Dante ima, ipak, svoga anđela čuvara, čak više njih, a Veličkovićev-Mejbridžev čovek nema nijednog! Kada u stihu 93 IX pevanja *Čistilišta* začuje kako ga s vrha stepeništa doziva Andeo-vratar, govoreći:

Dodite sada do naših stepena,

Venite dunque a' nostri gradi innanzi, Dante ipak, i pored sve uplašene zbunjenosti, ne može poreći da ga čeka pre *uspon* nego *pad*! I on zakoračuje, ne propuštajući lepu priliku da detaljno opiše građu svakog stepenika posebno.

Veličkovića, međutim, i zbog njegove vlastite prirode i metode, još uvek zanima Danteov strah, koji ovoga u tom trenutku čini suvišnim u našim očima (strah eliminiše u našim očima nositelja straha). Na tom mestu, Crtač pravi neku vrstu ilustrativnog kolaža zamenjujući Pesnikovu figuru — što bi bilo pomalo prejednostavno — jednom opsesivnom slikom koju je on, ipak, preneo u svome sećanju i u svesti iz *Pakla* u *Čistilište*, i koja će tek u visinama *Raja* da se izgubi sasvim: slika besnog psa koji juriša na svoju nemoćnu žrtvu.

Ovde se Veličković priseća jedne dramatične scene — kao što je dramatična i ova u IX pevanju *Čistilišta*, ali na *iskrenut* način, da upotrebim bitni pridev trubadurske poetike koji dugujemo Rembou od Oranža — iz XXI pevanja *Pakla*, stihovi 67-69, u kojoj Dante, zatečen s Vergilijem u predelu kojim vladaju neumoljivi demoni, pravi poređenje s razjarenim psima:

Kao psi koji u besu se žeste
i kidišu svi...

Con quel furore e con quella tempesta ch'escono i cani... Treba odmah zaključiti: ovaj jedan Veličkovićev pas, koji se sjuruje niz stepenice, iz pravca suprotnog logičkom kretanju, kao kakva crna misao u dnu Pesnikovog srca, oličava sve pse zajedno, *odsustvo svih pasa*, bilo da je to skupina uličnih pasa koji progone jadnog prosjaka (XXI, 67), ili lovački psi pušteni prema plenu u begu (XIII, 91) ili antički Kerber koji je i jedan i trostruk (IX, 98) jer na jednom telu ima tri proždrljive čeljusti. Sve te vrste pasa pojavljuju se kod Dantea i svi su sadržani u ovom jednom, Veličkovićevom. Zato ovaj crtež može da figurira i u *Paklu* i u *Čistilištu*. U prvom slučaju reč je o stvarnom psu, a stepenište su samo slučajni dekor; u drugom, stepenište je bitni likovni podatak, a pas je više personifikacija straha (koji postepeno napušta uplašenog) nego pas sam!

5. OBEZGLAVLJENI PESNIK

Ne verujem da su sve slike i kazne kojima su izložene ličnosti, naročito u *Paklu*, isključivo plod Danteove mašte; nema sumnje da je poneke preuzeo direktno iz stvarnosti, neke iz legendi i savremene mitologije, ali o tome dantolozi uopšte ne govore, tako da i sam sumnjam u ovo što govorim. Da li je Dante ikada čuo o muči kojoj je izložio, u XIX pevanju *Pakla*, papu Nikolu III, prethodnika svog ukletog neprijatelja pape Bonifacija VIII, koji mu je upropastio ceo život: dok visi naglavačke, na golim tabanima upaljena je vatra koja ih prži i prinuđuje mučenoga da se očajnički trza:

S tabanâ vatra gorela je ljuta,
a tako snažno svaki ud se trza
da iskid'o bi užad da ga sputa.

To nije samo strašna telesna kazna, nego i simbolička slika koja je bila dovoljna da Dante bude izopćen iz crkve, da je njegov rukopis kružio u većem broju primeraka: papa pretvoren u neku vrstu iskrenute sveće, pomalo nalik na buktinje koje su nošene prilikom ukopavanja onih koje je crkva proklela da gore u vatrama pakla, čime je sve rečeno. S druge strane, naišao na opise nekih kazni, koje je Dante mogao videti vlastitim očima; pesnik je u svojoj mladosti mogao videti vlastitim očima smaknuće jednog opakog krivotvoritelja novca, majstora Adama, koji je bio stavljen u bure koje je iznutra bilo ispunjeno oštrim ekserima, a zatim je bure pušteno da se otkotrlja nih padinu dovoljno dugu da majstoru nije ostala nikakva šansa da preživi! Majstor Adam se pojavljuje u XXX pevanju *Pakla*, ali Dante — verovatno i sam prevaziđen okrutnošću kazne — nije preuzeo tu strašnu sliku s buretom!

Kod Dantea je, nezavisno od toga koliko je bio izvoran prilikom primenjivanja različitih kazni — a ponavljam, dantolozi o tome uporno čute, što verovatno treba shvatiti da je Dante sve izmislio — čini mi se važno da se fizička okrutnost kazne podudara i s njenim simboličkim ili bar metaforičkim značenjem.

Sve što sam rekao u prethodnih desetak redova — a ideja bi mogla da se razvija u beskraj — uvodi nas istovremeno u središte Veličkovičevoga sveta! I kod njega je ta *likovna* okrutnost povezana s određenim i čak vrlo prepoznatljivim značenjima — Veličković ne dopušta nikakav hermetizam u svome izrazu — gotovo bih rekao s filozofsko-metafizičkim ciljem, izbegavajući lakim zamkama lakoće ili larpurlartizma.

Već sam, u jednom od prethodnih tekstova, pomenuo tu vezu između Danteovog i Veličkovičevog *obezglavljenog čoveka*. Jedina razlika je u tome što nam je Dante imenovao tog čoveka, trubadura Bertrana de Borna, dok je kod Veličkovića taj čovek neimenovan, to više nije ni Mejbridžov čovek, niti neki mučenik vere — nipošto Hrist! — čije ime tradicija nije upamtila!

Ušavši u osmi krug *Pakla*, u predeo s podstrekačima razdora — koje je Dante posebno smatrao odgovornim — u jednom trenutku vidimo neverovatnu sliku:

Videh, dà, i sad uplašen od plača,
telo bez glave kako, kroz nespoko
s drugima svima iz stada, korača;
A odsečenu glavu je u svojoj
držao ruci nalik na svetiljku;
i taj pogleda nas, i reče: "Oh joj!" (XXVIII, 118-123).

Komedija je, pored mnogo toga što je, i jedna vrlo bogata i raznovrsna Pesnička Antologija, moglo bi se reći: Galerija pesnikâ, kao što postoje druge galerije. Dante ih susreće u sve tri kantike i vrlo brzo nam postaje jasno da je njihov raspored i učešće veoma promišljeno ostvareno u građenju Katedrale od reči.

Bertran de Born nije prvi pesnik koga Dante susreće na svome podzemnom putu. On ni njega ni druge, Pjera dela Vinju, Frederika II..., i ne pominje kao takve; *Pakao* nije mesto da se razmišlja otvoreno kritički o pesništvu, to je predviđeno za *Čistilište*; ipak, imenujući Bertrana de Borna, Dante dobro zna da će svaki pažljiviji čitalac prepoznati u njemu velikog trubadura, o kome kao pesniku, vrlo pohvalno uostalom, govori u svome Delo o jeziku. Ukratko, Danteu je u *Paklu*, kao što će biti slučaj u *Čistilištu* i *Raju*, bio potreban jedan istinski veliki pesnik — kao neka vrsta držača, *nositelja* osnovne ideje kantike, — kako bi kazna kojoj će biti izložena zaista imala smisao. Ali de Born nije kažnjen kao pesnik, nego kao podstrekač sukoba među svojim savremenikima, što je ponekad dovodilo do krvavih obračuna. I upravo taj nesklad između pesnika i čoveka, objedinjenih u jednoj ličnosti, kao da je Danteu dao ideju o kazni, jednoj od najčudesnijih u celoj Komediji, koja je toliko inventivna da je čak ne možemo ni smatrati za najstrašniju: pesnik, koji dakle nije poštovao sklad srca i razuma, nosi svoju vlastitu glavu u ruci kao svetiljku i njome osvetljava ono što nije shvatao i uviđao dok mu je ta ista glava bila na ramenima!

Veličković se, pre nego što je započeo da obrađuje pojedine Danteove scene, nacrtao čoveka bez glave, ili s glavom negde u blizini; zato je, čini mi se, odlučio da ode malo dalje u obradi ove Danteove slike, tim pre jer je ona, koju je dao Gistav Dore u svojoj predstavi *Komedije*, izazivala — s razlogom — njegovo divljenje. Veličković možda ni bez te Doreove obrade — kao i nekih drugih, koje su prethodile Doreovoj i koje su poslužile Doreu da ih usavrši, gotovo plagira — ne bi jednostavno preslikao Danteove stihove; ali, posle Dorea morao je načiniti korak dalje, i srušiti na tle tog podstrekača razdora Bertrana de Borna. Zaista, šta je Bertran de Born, stojeći s vlastitom glavom u ruci, mogao doživeti nego pasti, nakon prvoga koraka?

Taj pad Bertrana de Borna, *nakon prvoga koraka*, na Veličkovićevom crtežu, ima posebnu težinu i značaj. Kao da je Crtač produžio de Bornovu sudbinu i doveo je do krajnje tačke: poznato je da se Bertran de Born, nakon svog razornog života, ipak pokajao i povukao u manastir! Neki su dantolozi čak prebacivali Danteu što, slikajući ovog trubadura, nije uzeo u obzir tu činjenicu i olakšao mu kaznu! Besmislena primedba, jer upravo na Veličkovićevom crtežu vidimo ono što Dante sugeriše: padajući u prednji deo slike, s glavom uvek u ruci, de Born je daleko od toga da izazove naše sažaljenje, jer je njegovo pokajanje došlo odviše kasno, *ne u pravom trenutku* (koji je veoma bitan i presudan, ukoliko posmatramo neke druge slučajeve, kao na primer onog predivnog Manfreda, o kome je već bilo reči). Veličković svojom obradom obezglavljenog trubadura podcrtava činjenicu da je Dante surov sudija, ali, i više od toga, nepodmitljiv. Dok stoji uspravan s glavom u ruci, de Born — i pored bolećivih uzdisaja — još uvek oličava izvesnu opasnost; srušen na tle, on je sveden na svoju konačnu meru, i tako treba da bude. To je upravo ono što pokazuje da se crtežom — ali ne bilo kojim i čijim — može protumačiti ne samo poneki Danteove stih, nego cela jedna koncepcija...

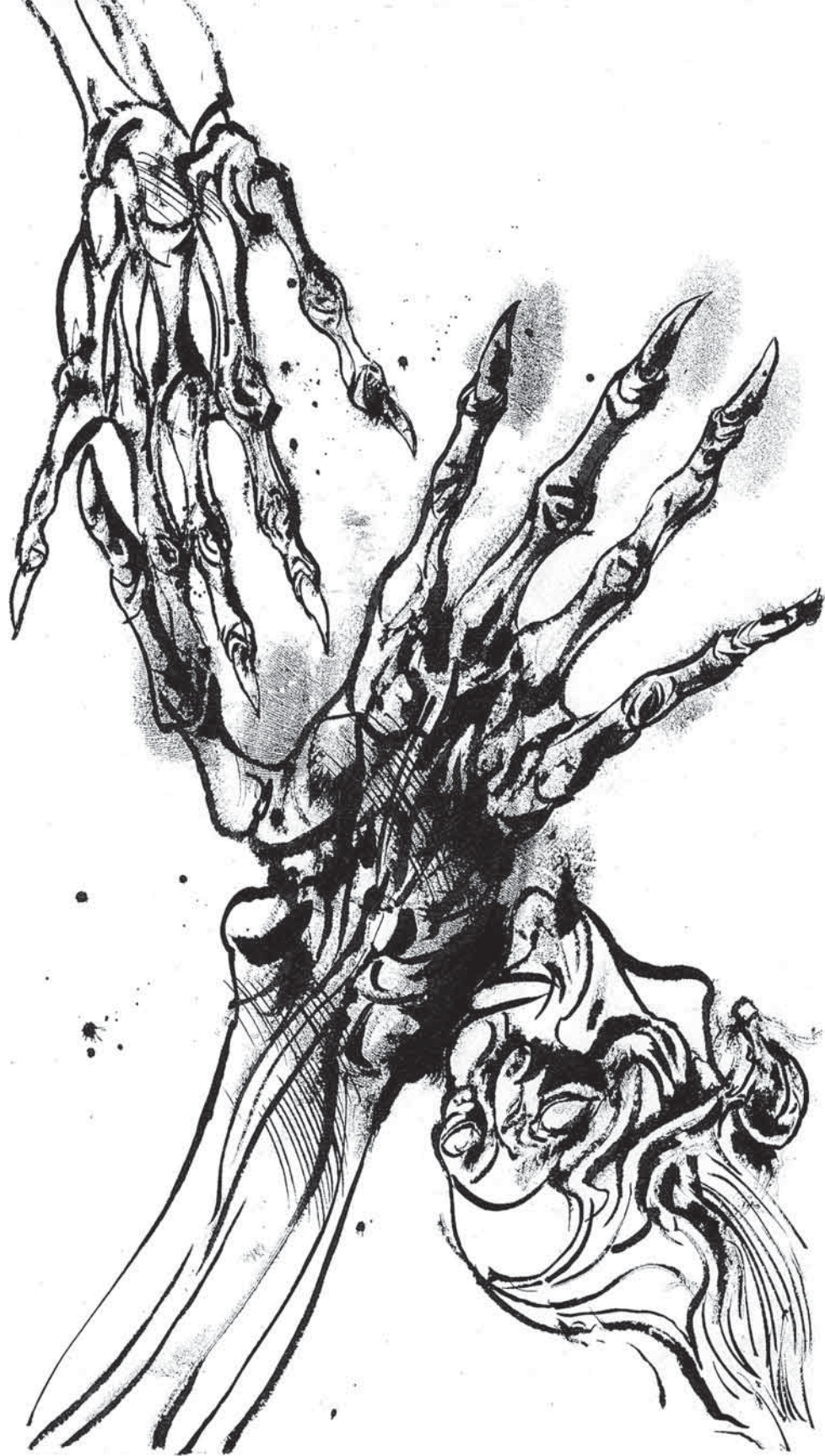
Možda je Dante — a to znači i Veličković — prema Bertranu de Bornu bio utoliko suroviji, jer je ovaj bio pesnik, i to odličan pesnik. Ne ulazimo ovom prilikom u raspravu o tome da li loš čovek može biti dobar pesnik — pretpostavimo da je Dante mislio da može; pretpostavimo da je mislio da

ne može — ali jedno je izvesno: Dante je očigledno od pesnika zahtevao više odgovornosti i svesti, u mračnim vremenima kojima je prohodio, nego od ostalih smrtnika. Bez tog zahteva o dužnosti i odgovornosti bio bi ugrožen njegov vlastiti poduhvat. Dante je veličanstveno, kažnjavajući i hvaleći — jer Dante zna da hvali, kao što zna da kažnjava, kao niko — u svojoj *Komediji*, pokazao da je Pesnik konačni ovozemaljski Utemeljivač i Primenitelj Zakona. Zato je, Veličkovićevim potezom, morao da sruši Bertrana de Borna na grubo pakleno tle.

Po mnogim podacima možemo zaključiti da je Dante, Đotov prijatelj, ali i sâm — izgleda* — odličan crtač, imao veliko poverenje u slikare; da im je možda i zavideo!

* Treba ponovo, i unoseći se sasvim u tu scenu, pročitati prozni komentar iz zbirke *Novi život*, u kome Dante opisuje sebe kako usred bela dana, na godišnjicu Beatričine smrti, na trgu u Firenci — dakle, pred očima svih svojih sugrađana — slika na nekim tablicama, i verovatno kredom, anđela! A šta je teže i beznadežnije nego slikati anđela? Veličković je, međutim, u crtežima za *Raj*, uspeo i u tome. Gde je nestao Danteov anđelski crtež, ne znamo. Crtao ga je, verovatno namerno, na krhkoj površini.

CRTEŽI ZA ČISTILIŠTE

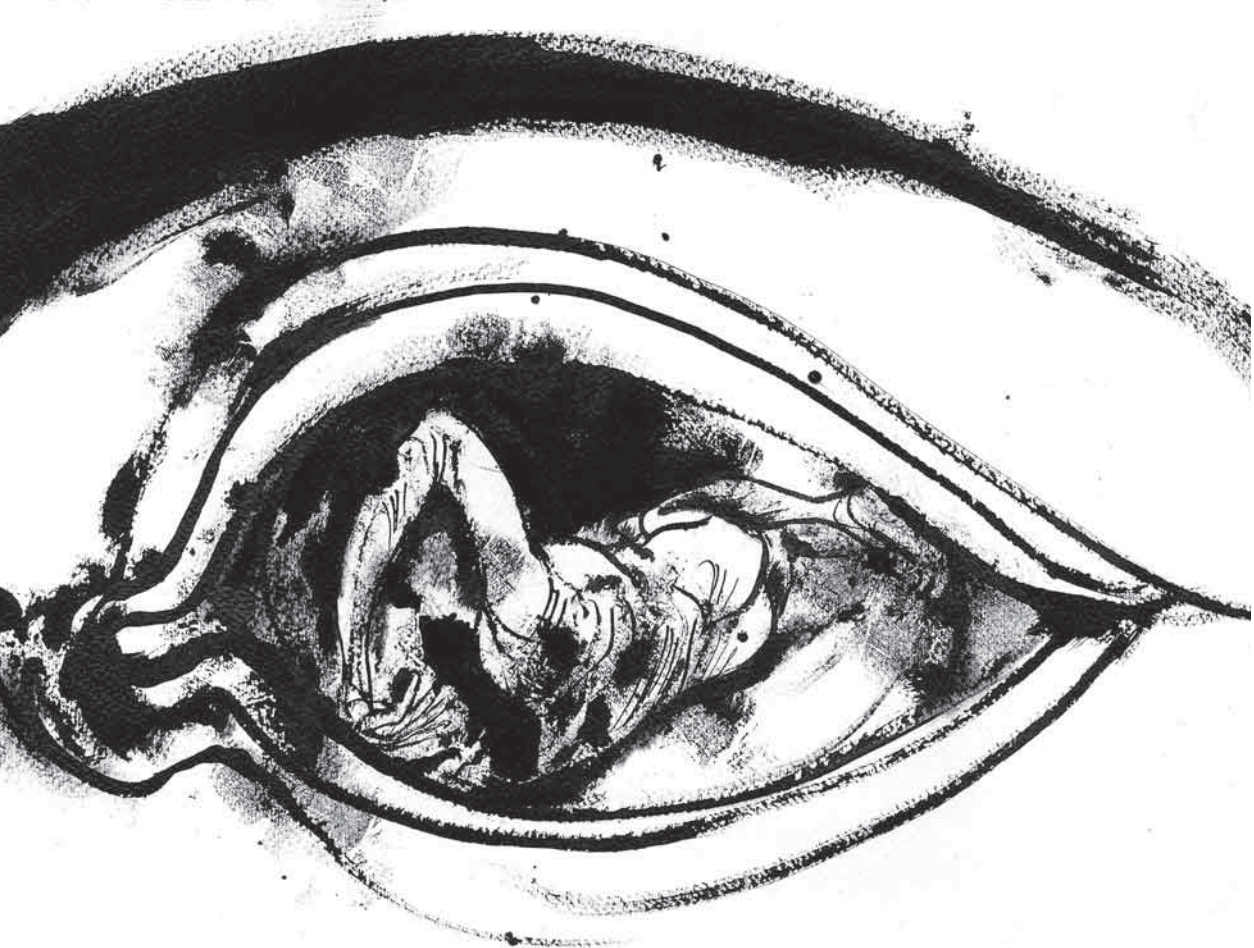

CRTEŽI ZA *RAJ*

Bilješke o autorima

Stevan Tontić (Sanski Most, 1946), pjesnik, prozaist, esejist, antologičar, prevodilac s njemačkog. Završio studij filozofije sa sociologijom u Sarajevu. Prije rata urednik u "Svjetlosti". Pjesničke zbirke (između ostalih): *Nauka o duši i druge vesele priče* (1970), *Hulim i posvećujem* (1977), *Crna je mati nedjelja* (1983), *Prag* (1986), *Sarajevski rukopis* (1993, 1998), *Blagoslov izgnanstva* (2001). Najnoviji izbor iz poezije: *Olujno jato* (2000). Proza: *Tvoje srce, zeko* (1998). Sastavio antologije *Novije pjesništvo Bosne i Hercegovine* (1990) i *Moderno srpsko pjesništvo* (1991). Djela su mu prevedena na više jezika, nagrađivan u zemlji (Šestoapriliska, Šantićeva, Zmajeva nagrada) i inostranstvu (nagrada Bavarske akademije lijepih umjetnosti, nagrada grada Heidelberga "Književnost u egzilu"). Poslije više godina provedenih u egzilu u Njemačkoj (1993 – 2001), ponovo se nastanio u Sarajevu.

Milica Nikolić (1925), beogradski esejista, antologičar i prevodilac sa ruskog. Objavila je knjige: *Ruske poetske teme* (1972), *Igra protivrečja ili "Krotka" Dostojevskog* (1975), *Deset pesama: Vučo, Matić, Dedinac, Ristić, Davičo* (1978), *Davičov "Gospodar zaborava"* (1986), *Mare mediterraneum Ivana V. Lalića* (1996), *Tumač ptičijeg leta ili izvođenje romana – O "Dekartovoj smrti" Radomira Konstantinovića* (1998), *Ruska arheološka priča* (2002), *Običavanje stvarnog: Tišma, B. Ćosić, Kuzmanović* (2004). Priredila je *Antologiju moderne ruske poezije* (zajedno sa Nanom Bogdanović, 1961), *Antologiju ruske fantastike XIX i XX veka* (1966), i izabrana dela Osipa Mandeljštama (1962), Velimira Hlebnjikova (1964), Josifa Brodskog (1971), Marine Cvetajeve (1973, 1990), Oskara Daviča (1979), Aleksandra Tišme (1987) i Aleksandra Ristovića (1995). Poslednjih godina piše o savremenim srpskim pesnicima i prozaistima.

Ivan Dobnik (Celje, 1960) pesnik, pisac, kritičar, esejist, prevodilac i urednik. Predaje Filozofiju i Komparativnu književnost na Univerzitetu u Ljubljani. Od 1988. do 1995. radio je u Ljubljanskoj biblioteci "Knjižnica Bežigrad". Svoje radove objavljuje u glavnim slovenačkim književnim časopisima. Do sada je objavio sledeće zbirke pesama: *Osvobajanje* (Celje 1980), *Kaligrafija lire* (Društvo Apokalipsa, 1999), *Zapreš svoje oči* (Družba Piano, 2003) – ova zbirka je nominovana

Forges, 2003). Kratke pesničke priče: *Drugo vreme* (1989), *Autopsia* (na engleskom, 2006); kao i knjige iz oblasti poetike, esejistike i hermeneutike: *Figurativni govor i makedonska poezija* (1984), *Pristup i odstup* (1987), *Odluke lirike* (1989), *Čežnja za sistemom* (1992), *Pohod i ishod* (1996), *Sveske* (1997), *Teorija književnosti-uvod* (1999) (*Theory of Literature*, 2004), *Mala književna teorija* (2001), *Poetika lirike* (Beograd, 2001), *Hermeneutika identiteta* (2006). Priredila je veći broj izdanja među kojima i: *Crne ovce*, antologija priča (1996), *Feminističke strategije* (1998), *Makedonski esej* (2000), *Teorija intertekstualnosti* (2003), *Hermeneutika i poetika* (2003), *Dijalog interpretacija* (2005), *Balkanska slika sveta* (2006), *Nasilje i umetnost* (2007), kao i izbore makedonske priče: *Tajna odaja*, makedonska priča XX veka (2000), *Maketa* (Beograd, 2001), *Caesarean Cut* (2001). Prevela je sa francuskog i knjige Safe Fati (*Prva i poslednja*), Paskala Kivara (*Terasa u Rimu*) i Aline Apostolske (*Turmant*), kao i više pojedinačnih teorijsko-hermeneutičkih tekstova. Autor je i nekoliko elektronskih izdanja.

Gojko Božović (Pljevlja, 1972), pesnik, književni kritičar i esejista. Knjige pesama: *Podzemni bioskop* (1991), *Duša zveri* (1993), *Pesme o stvarima* (1996), *Arhipelag* (2002) i *Elementi* (2006). Knjiga eseja: *Poezija u vremenu. O srpskoj poeziji druge polovine 20. veka* (2000). Antologije: *Antologija novije srpske poezije* (2005) i *Place We Love. An Anthology of Contemporary Serbian Poetry* (2006). Nagrade za poeziju: "Matićev šal", "Branca Cvetković", "Đura Jakšić", "Branko Ćopić" i "Europa Giovani International Poetry Prize". Nagrada za esejistiku: "Borislav Pekić". Bavi se priređivačkim i uredničkim radom. Uređivao je listove "Književna reč" i "Književni magazin", časopise "Trg", "Književna kritika", "Reč" i "Književnost", kao i Međunarodni književni festival "Trg pjesnika" u Budvi (1992-2002). Živi u Beogradu, gde je deset godina radio kao glavni urednik izdavačke kuće "Stubovi kulture" (1997-2007). Osnivač i glavni urednik izdavačke kuće "Arhipelag".

Damir Arsenijević je doktorant na De Montfort Univerzitetu, Leicester u Velikoj Britaniji. Uže polje njegovog istraživanja je odnos bosanskohercegovačke poezije i politike od 1980-ih. Do sada je objavio više radova na temu poezije, teorije književnosti i kulturalnih studija na engleskom i BHS jezicima, u zemlji i inostranstvu, kao i značajan broj prijevoda stručnih tekstova i bosanskohercegovačke poezije na engleski jezik.

Lidija Kapuševska-Drakulevska (1962) je vanredni profesor na Katedri za opštu i komparativnu književnost na filološkom fakultetu "Blaže Koneski" u Skoplju. Objavila je knjige: *U lavirintima fantastike* (1998), *Poetika nesaznajnog* (2001), *Poetika iznenađenja* (2003) i *Margarita u potrazi za Majstorom* (2006). Sastavljač je *Antologije svjetske lirike* (1994) u koautorstvu s Majom Bojadžijevskom, antologije skopskih priča *Dan u Skoplju* (1998) i tematskog izbora ("Kuća. Prag.") iz makedonske poezije *Kuća – čitav svijet* (2004). Objavljuje studije i eseje iz oblasti književne fantastike, tumačenja pjesničkih tekstova i komparativnog proučavanja književnih fenomena.

Ervin Jahić pjesnik, kritičar i urednik, rođen je 1970. godine u Rijeci gdje je studirao na Filozofskom fakultetu. Uređivao je časopise *Kult* i *Rival*. Piše poeziju, kritiku, eseje i fenomenološke tekstove. Pjesme su mu prevedene na engleski, talijanski, francuski, ruski i slovenski jezik. Uvršten je u više pregleda, panorama i antologija suvremenoga hrvatskog pjesništva. Glavni je urednik časopisa *Poezija*. Radi kao urednik beletristike u nakladničkoj kući V.B.Z. Živi u Zagrebu. Objavio knjige pjesama: *Oko andaluzijskoga psa* (1994), *Biografija i auto* (2001), *Knjiga materijala, vikend-priručnik utopije tijela za mezimce* (s P. Todorovićem, 2001), *Pustinje neona*, izabrane pjesme (2005) i *Kristali Afganistana* (2007).

Baškim Kućuku (1948), profesor Univerziteta u Tirani, predaje predmete Savremena albanska književnost i Albanski roman. Ima titulu Doktora nauka i titulu Profesor. Do sada je objavio desetine studija o savremenoj albanskoj književnosti. Učesnik je svih najvažnijih međunarodnih naučnih skupova o književnosti. Autor je i koautor školskih i akademskih udžbenika. U albanskim književnim studijama poznata je njegova knjiga *Kadare në gjuhët e botës (Kadare u svijetkim jezicima)* – 2000, 2005. Bio je urednik književnih i kulturnih časopisa od 1990. do 2000. godine.

Jovan Nikolaidis rođen je 1950. godine na periferiji Ulcinja, u krajoliku uvale Valdinos, toposu njegove literature (Ciklus VALDINOS). Stoga je njegov život protekao na ivici koja dijeli ono što jeste od onog što se htjelo. Nada se da će tamo i umrijeti. Napisao je nešto knjiga a kani još i više u inat životu. Voli da voli sve što ljubav valja i što je zaslužuje. Ima svoj maslinjak u koga zalaze brojni prijatelji PLIME i Jovana Nikolaidisa.

Peter Kolšek (Celje, 1951). U Ljubljani je studirao i diplomirao komparativnu književnost i slavistiku. Sedam godina je predavao slovenački jezik u dvema ljubljanskim gimnazijama, a od 1987. godine je zaposlen u novinskoj kući *Delo* (od 1992. do 1999. godine je bio urednik u redakciji za kulturu). Piše tekstove o književnosti, filmu, televiziji, kulturnoj politici i “običnoj” politici. Filmske i književne recenzije počeo je da piše početkom sedamdesetih godina, a osamdesetih je učestvovao u pisanju štiva za srednje škole. Objavio je četiri pesničke zbirke (*Elegije*, 1986; *Menina*, 1991; *Kletarjevo popoldne*, 1996; *Nikoli več*, 2005). Zajedno sa Brinom Švigelj Mérat (koja je sada uspešna francuska spisateljica Brina Svit) objavio je 1998. godine epistolarni roman *Navadna razmerja*. Izbor iz njegovih kritika pesničkih knjiga objavljen je 2003. pod naslovom *Lepa točajka*. Zajedno sa Dragom Bajtom je 1993. godine sastavio antologiju slovenačke poezije (*Sončnice poldneva*). Za ediciju *Kondor* je pripremo antologijske prikaze tri slovenačka pesnika (Strniša, Jesih, Fritz), a 2006. godine antologiju slovenačke poezije 20. veka pod naslovom *Nevihta sladkih rož*.

Elizabeta Šleeva, profesor metodologije i šef Odsjeka za komparativnu književnost na Univerzitetu Sveti Ćiril i Metodije u Skoplju. Član Predsjedništva PEN centra Makedonije do 2000. godine, a Udruženja neovisnih pisaca Makedonije od njegovog utemeljenja 1994. godine. Od 1995. do 1999. godine radila je kao sekretar projekta Makedonske akademije umjetnosti i znanosti ‘Komparativna studija makedonske književnosti i kulture u 20. stoljeću’. Urednica je magazina *Naše pismo* od 1998. godine. Predaje feminističku literarnu teoriju na Evro-Balkan školi ‘Rod i politika’. Autorica više od 150 tekstova i šest knjiga: *Komparativna poetika. Postmodernizam u makedonskoj prozi* (1996), *Književnoteorijske studije* (1997), *Kulturalni ogledi* (2000), *Od dijalogizma do intertekstualnosti* (2000), *Zatvorenici dana* (2001, e-book), *Otvoreno pismo. Studije o makedonskoj književnosti i kulturi* (2003). Na makedonski prevela knjige R.Močnika, G.Tevzadze, K.Poppera i J.B

Rusmir Mahmutćehajić je univerzitetski profesor i predsjednik Međunarodnog foruma Bosna. Pored pet knjiga prijevoda i četiri uređena zbornika objavio je i slijedeće knjige: *Krhkost* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1977), *Krv i tinta* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1983), *Zemlja i more* (Sarajevo: Svjetlost,

gralno izdanje 1998), *Živi pergament* (1994), *Evropa pod snegom* (1995), *Pantokr(e)ator* (1997), *Glava harfe* (zajedno sa Divnom Vuksanović, 1998), *Duboka tišina* (izabrane pesme, 1996), *Alkoholi sa juga* (1999), *Kvintni krug* (izabrane pesme, 2001), *Koncert za nikog* (2001), *Homer predgrađa* (2003) i *Gnezdo nad ponorom* (2005). Romani: *Almanah pešćanih dina* (1996) i *Ikonostas na kraju sveta* (1998). Knjiga eseja: *Srce okeana* (1999). Piše eseje o poeziji i o slikarstvu. Nagrade za poeziju: "Brankova nagrada", "Branko Miljković", "Meša Selimović", "Oskar Davičo", "Branko Ćopić", Vitalova nagrada za knjigu godine. Živi u Požegi.

Vojislav Karanović (Subotica, 1961) pesnik. Knjige pesama: *Tastatura* (1986), *Zapisnik sa buđenja* (1989), *Živa rešetka* (1991), *Strmi prizori* (1994), *Sin Zemlje* (2000) i *Svetlost u naletu* (2003). Nagrade za poeziju: "Branko Ćopić", "Branko Miljković", Vitalova nagrada za knjigu godine, "Meša Selimović" i "Disova nagrada". Živi u Novom Sadu.

Dejan Ilić (Travnik, 1961) pesnik i prevodilac. Knjige pesama: *Figure* (1995), *U boji bez tona* (1998), *Lisabon* (2001), *Duvanski put* (2003) i *Kvart* (2005). Nagrada za poeziju: "Đura Jakšić". Prevodi poeziju sa italijanskog i esejistiku sa italijanskog i francuskog jezika. Živi u Beogradu.

Nenad Milošević (Zemun, 1962) pesnik. Knjige pesama: *Pospanost* (1992), *Umanjenja* (1996), *Jureći u raj* (2000), *Mesta* (izabrane pesme, 2004) i *Pesme sa Save i Dunava* (2005). Živi u Beogradu.

Saša Radojčić (Sombor, 1963) pesnik, kritičar i esejista. Knjige pesama: *Uzalud snovi* (1985), *Kamerna muzika* (1991), *Amerika i druge pesme* (1994), *Elegije, noćurna, etide* (izabrane i nove pesme, 2001) i *Četiri godišnja doba* (2004). Jedan od najvažnijih kritičara poezije u savremenoj srpskoj književnosti. Knjige eseja: *Providni anđeli* (2003) i *Poezija, vreme buduće* (2003). Studija o poeziji Jovana Sterije Popovića: *Ništa i prah* (2006). Urednik "Letopisa Matice srpske". Živi u Somboru.

Marija Knežević (Beograd, 1963) pesnikinja, pripovedač, esejista, prevodilac. Knjige pesama: *Elegijski saveti Juliji* (1994), *Stvari za ličnu upotrebu* (1994), *Doba Salome* (1996), *Moje drugo ti* (2001), *Dvadeset pesama o ljubavi i jedna ljubavna* (2003) i *In tactum* (2005). Knjige proze: *Hrana za pse* (1989), *Querida*

(elektronska prepiska sa Anikom Krstić iz bombardovanog Beograda, 2000) i *Ekaterini* (2005). Knjiga eseja: *Knjiga o nedostajanju* (2003). Živi u Beogradu.

Saša Jelenković (Zaječar, 1964) pesnik. Knjige pesama: *Neprijatna geometrija* (1992), *Ono što ostaje* (1993), *Heruvimske tajne* (1994), *Kraljevska objašnjenja* (1998), *Knjiga o srcu* (izabrane i nove pesme, 2002), *Elpenorova pisma* (2003), *Elpenorovo buđenje* (2004) i *Elpenori* (2006). Nagrade za poeziju: "Matićev šal", "Milan Rakić" i "Vasko Popa". Živi u Zaječaru.

Nenad Šaponja (Novi Sad, 1964) pesnik, esejista i kritičar. Knjige pesama: *Đokonda* (1990), *Odrizi varke* (1993), *Očevidnost* (1996), *More* (1998) i *Četiri poeme* (sabrane poeme, 2000. i 2001). Knjige eseja i kritika: *Bedeker sumnje* (1997) i *Autobiografija čitanja* (1999). Antologije: *Antologije savremene novosadske priče* (2000) i *Antologija stare novosadske priče* (2003). Nagrada za poeziju: "Brankova nagrada". Živi u Novom Sadu.

Laslo Blašković (Novi Sad, 1966) pesnik i romansijer. Knjige pesama: *Gledaš* (1986), *Zlatno doba* (1987), *Crvene brigade* (1989), *Ritam-mašina* (1991), *Životi bacača kocke* (1997), *Jutarnja daljina* (2002) i *Žene pisaca* (2006). Romani: *Imenjak* (1994), *Svadbena marš* (1997), *Mrtva priroda sa satom* (2000), *Madonin nakit* (2003) i *Adamova jabučica* (2005). Nagrada za poeziju: "Matićev šal". Glavni urednik časopisa za književnost "Polja". Živi u Novom Sadu.

Srđan Valjarević (Beograd, 1967) pesnik, pripovedač i romansijer. Pored knjiga proze: *List na korici hleba* (1990), *Ljudi za stolom* (1994), *Zimski dnevnik* (1995), *Drugi dnevnik zime* (2005) i *Komo* (2006), kao i serije priča objavljenih u periodici, objavio je knjigu pesama *Džo Frejzer i 49 pesama* (1992). Izdanje ove knjige, dopunjeno sa 24 nove pesme, objavljeno je pod naslovom *Džo Frejzer i 49 (24) pesama* (1996). Živi u Beogradu.

Ana Ristović (Beograd, 1972) pesnikinja. Knjige pesama: *Snovidna voda* (1994), *Uže od peska* (1997), *Zabava za dokone kćeri* (1999), *Život na razglednici* (2003) i *Oko nule* (2006). Nagrade za poeziju: "Brankova nagrada", "Branko Miljković" i "Huert Burda Preis" za mladu evropsku poeziju. Živi u Beogradu.

Dejan Aleksić (Kraljevo, 1972) pesnik i pisac za decu. Knjige pesama: *Potpuni govor* (1995), *Dokazivanje senke* (1996), *Svagdašnji čas* (2000), *Sobna mitologija* (2003) i *Posle* (2005). Knjige pesama za decu: *Dugme bez kaputa* (2002) i *Pustolovina jednog zrna kafe* (2004). Nagrade za poeziju: "Brankova nagrada", "Prosvetina nagrada" i "Matićev šal". Živi u Kraljevu.

Nenad Jovanović (Beograd, 1973) pesnik i pripovedač. Knjige pesama: *Frezno* (1993), *Welt-* (1994), *XIX* (1996), *Ignjat* (1997), *Bela imena* (2000), *Bolest vožnje* (2002) i *Živeti na moderan i umreti na starinski način* (2004). Knjiga priča: *Plombe* (2001). Snimio je, kao reditelj i scenarista, niz kratkih filmova. Živi u Torontu.

Ana Seferović (Beograd, 1976) pesnikinja. Objavila je knjige pesama *Duboki kontinent* (2000) i *Beskrajna zabava* (2004). Prevođena i nagrađivana. Živi u Londonu.

Jasmina Topić (Pančevo, 1977) pesnikinja i pripovedačica. Pored priča objavljenih u periodici i u tematskim zbornicima nove srpske proze, objavila je knjige pesama: *Suncokreti. Skica za dan* (1997), *Pansion. Metamorfoze* (2001) i *Romantizam* (2005). Nagrada za poeziju: "Matićev šal". Živi u Pančevu.

Ilija Ladin (Stratinska kod Banje Luke, 1929 – Sarajevo, 2001) pjesnik. Knjige pjesama: *Prije tebe ničega* (1968), *Od neba naovamo* (1973), *Pjesme o kolibi* (1975), *Pjesme o pticama* (1979), *Pjesme* (1982), *Izabrane pjesme* (1984/85), *Patnja je počela* (1986), *Takav sam vam večeras* (1989), *Gospodin Mo* (1995), *Muzama se ispričavam* (1995), *Račun svodeći* (1999).

Bisera Alikadić (Podhum kod Livna, 1939) pjesnikinja, pripovjedačica, romansijerka i autorica radio-drama. Knjige pjesama: *Intonacije* (sa S. Kabiljo i i T. Šipovcem, 1959), *Noć i čilibar* (1972), *Kapi i mahovina* (1975), *Drhtaj vučice* (1981), *Raspeće* (1986), *Izabrane pjesme* (1988), *Dok jesam ciganka* (1991), *Ne predajem se* (1994), *Grad hrabrosti / City of Courage* (dvojezično, 1995), *Knjiga vremena* (1999), *Ludi kamen* (2002).

Kemal Mahmutefendić (Sarajevo, 1942) pjesnik, romanopisac, pripovjedač, putopisac, esejista. Knjige pjesama: *Putnici* (1974), *Iz pjesama posvećenih Kordeliji* (1976), *Iz bez-*

danih usta (1980), *Metak u Odesi* (1981), *Otok* (1982), *Rasulo mirisa* (1984), *Repetitorij* (1986), *Odabrane pjesme* (1992), *Die Traenen meines Volkes* (Suze moga naroda, 1993), *Verschlossener Wald* (Zaključana šuma, 1994), *Moj put, svijetao i tužan* (1995), *Neretva* (poema, 1998), *Pjesme napisane u dvorcu Batthyanny* (2001), *Mrtvi* (2002), *Genije na smetljištu* (2003), *Putnici, 1974. i 2004.* (izbor, 2005), *Ostale pjesme i još ponešto* (2005).

Ranko Risojević (Kalenderi kod Bosanske Kostajnice, 1943) pjesnik, pripovjedač, romansijer, publicista, kritičar, prevodilac. Knjige pjesama: *Vid tame* (1967), *Vreme i vrt* (1971), *Tako, ponekad* (1972), *Bosanske elegije* (1975), *Istripi ovo draganje* (1975), *Snovi o vječnom i pjesme smrti* (1979), *Pjesme, pripovijetke* (izbor, 1984/85), *Ozon* (1986), *Prah* (1988), *Poezija* (1988), *Brdo* (1991), *Vrata tame* (1997), *Mesija* (1997), *Samoća, Molitve* (1999), *Prvi svijet* (2003).

Abdulah Sidran (Sarajevo, 1944) pjesnik, prozaist, filmski scenarist. Knjige pjesama: *Šahbaza* (1970), *Potukač* (1971), *Kost i meso* (1976), *Sarajevska zbirka* (1979), *Poezija* (1984/85), *Pjesme* (1987), *Sarajevska zbirka i nove pjesme* (1987), *Bolest od duše* (1988), *Sarajevski tabut* (1993), *Zašto tone Venecija* (1997), *Sarajevska zbirka* (1999), *Morija* (2006).

Ivan Kordić (Blizanci kod Mostara, 1945) pjesnik, pripovjedač, esejist, novinar, pozorišni i književni kritičar. Knjige pjesama: *Rumen* (1964), *Rika na razbojištu sunca* (1967), *Odbjegla krinka* (1972), *Kuća pod nebom* (1977), *Večernje vino* (1980), *Veranda prema moru* (1984), *Iza nekih godina* (izbor, 1984/85), *Poezija* (1987), *Jeruzalemski zid* (1990), *Tražili smo kuću* (1993), *Mačak iz Sarajeva* (1995), *Kao priče, kao pjesme* (1995), *Težina zemlje* (1996), *Cesta izvan krajolika* (2004).

Admiral Mahić (Banja Luka, 1948) pjesnik, pripovjedač i dramatičar. Knjige pjesama: *Ljubavna inspiracija* (1977), *Epilepsija cvjetova* (1981), *Atlasna imperija* (1985), *Glasno zrim* (1988), *Kameni stol* (1990), *Zvono* (1991), *Sahara* (1993), *Vijavica iz pisacćeg stroja* (2000), *Džajina loza* (2000), *Treba biti priseban* (2004).

Jozefina Dautbegović (Šušnjari kod Dervente, 1948) pjesnikinja. Knjige pjesama: *Čemerike* (1979), *Uznesenje* (1985), *Od Rima do Kapue* (1990), *Ručak s Poncijem* (1994), *Prizori s podnog*

mozaika (1998), *Božja televizija* (2001), *Različite ljubavi* (2004), *Vrijeme mrtvih strašila* (2004).

Ranko Sladojević (Fojnica, 1951) pjesnik, esejist i književni kritičar. Knjige pjesama: *Ravgozori* (1973), *San o ljetu* (1989).

Željko Ivanković (Vareš, 1954) pjesnik, pripovjedač, romanopisac, esejist, radio-dramski pisac, književni kritičar, prevoditelj, publicist i novinar. Knjige pjesama: *Nešto od onog što jest* (1978), *Utrka puževa* (1982), *Vrijeme bez glagola* (1986), *Urušavanje slike* (1990), *Izgubljeni zavičaj* (1995), *Traženje zavičaja* (1997), *Izbor poezije* (1999), *Raskoš, hladna mjesecina* (2002), *Isus je pročitao novine* (izbor, 2006).

Husein Hasković (Šadići kod Foče, 1955) pjesnik. Knjige pjesama: *Kuća na vodi* (1999), *Matična knjiga mrtvih* (2004), *Na jeziku zemlje* (2005).

Hadžem Hajdarević (Kruševo kod Foče, 1956) pjesnik, prozaist, publicist, urednik i priređivač. Knjige pjesama: *Seobe obala* (1981), *Koje Nuhove lađe* (1987), *Žive vode* (1990), *Pjesme ponornice* (1995), *Četvera ušća* (1995), *Peto ušće* (1997), *Nausikajina kći* (1999), *Sutrašnje putovanje brodom* (2000), *Ušća* (sa S. Mehmedinovićem, 2003), *Na sonetrim otocima* (2004).

Ferida Duraković (Olovo, 1957) pjesnikinja i pripovjedačica. Knjige pjesama: *Bal pod maskama* (1977), *Oči koje me gledaju* (1982), *Mala noćna svjetiljka* (1989), *Selidba iz lijepog kraja gdje umiru ruže* (1994), *Srce tame* (1994).

Dubravko Brigić (Tomislavgrad, 1959 – Vancouver, 1998) pjesnik i pripovjedač. Knjige pjesama: *Papiri* (1983), *Alfabet mrtvih ljudi* (1996).

Semezdin Mehmedinović (Kiseljak kod Tuzle, 1960) pjesnik, pripovjedač i publicist. Knjige pjesama: *Modrac* (1984), *Emigrant* (1990), *Sarajevo blues* (1992), *Devet Alexandrija* (2002).

Zilhad Ključanin (Trnova kod Sanskog Mosta, 1960) pjesnik, romanopisac, dramatičar i esejist. Knjige pjesama: *Sehara* (1985), *Mlade pjesme* (1987), *San urednog čovjeka* (1989), *Pjesme nevinosti* (1994), *Kad puknu pupoljci* (2000), *Nikad nisam bio u Bosni* (2000), *Čuješ li što niko ne čuje* (2001).

Dobitnik značajnih makedonskih, jugoslovenskih i međunarodnih nagrada i priznanja (nagrada Blez Sandrar). Prevodi iz savremene španske poezije. Važnije knjige: *Kiše* (1956), *Ravnodnevnica* (1963), *Perunika* (1976), *Rađanje tragedije* (1985), *Crna kula* (1992), *Zavejavanje* (1996), *Unutrašnji predeo* (2000), *S one strane zaborava* (2001) *Žudnja za celinom* (2003).

Petre M. Andreevski (1934 – 2006) pesnik, romansijer, pripovedač, dramski pisac. Bio je član Makedonske akademije nauka i umetnosti. Objavio je knjige poezije: *Čvorovi* (1960), *I na nebu i na zemlji* (1962), *Denicija* (1968), *Udaljeni nakovnji* (1971), *Pohvale i pritužbe* (1975), *Večna kuća* (1987) i *Lakrimarij* (1999). Knjige pripovedaka: *Sedmi dan* (1964), *Neverne godine* (1974), *Sva lica smrti* (1994). Romani: *Pirej* (1980), *Skakavci* (1983), *Nebeska Timjanovna* (1988), *Poslednji seljaci* (1987), *Tunel* (2002). U knjigu *Drame* (1984) ušle su drame: *Vreme za pevanje i Bogunemili*. Objavio je i dve zbirke stihova za decu. Iz njegovog književnog opusa do sada je štampano više izbora, a 1984.godine objavljena su njegova izabrana dela u pet toмова. Zastupljen je u svim antologijama makedonske poezije objavljenim u Makedoniji i u svetu. Njegova dela u posebnim knjigama prezentirana su na više jezika van Makedonije. Dobitnik je nagrada: *11 Oktobar, Braća Miladinovci* (dva puta), *Racinovo priznanje i Stale Popov* (dva puta).

Vlada Urošević (Skoplje, 1934) pesnik, pripovedač, esejista, prevodilac, antologičar. Član je Makedonske akademije nauka i umetnosti, Evropske pesničke akademije (Luksemburg) i Akademije "Malarne" (Pariz). Autor je zbirke poezije: *Jedan drugi grad* (1959), *Nevidelica* (1962), *Letnja kiša* (1967), *Zvezdane terazije* (1973), *Ronilačko zvono* (1975), *Sanjač i praznina* (1979), *Hipnopolis* (1986), *Riznice zanata* (1993), *Skopske priče* (1988); zbirke pripovedaka: *Znac*, (1969), *Noćni fjučer* (1972), *Lov na jednoroge, Pariske priče* (1997), proznih zapisa *Aldebaran* (1991); romana: *Ukus bresaka* (1965), *Moja rođaka Emilija* (1994) i *Dvorski pesnik u aparatu za letenje* (1996). Objavio je zbirke kritika i eseja: *Vršnjaci* (1971), *Mreža neulovljivog* (1980), *Arijadnin konac* (1986), *Podzemna palata* (1987), *Demoni i galaksije* (1988), *Mitska osa sveta* (1993), *Astrolab* (2001), *Čuda i čudovišta* (2002) i dr. Njegova poezija je zastupljena u svim antologijama makedonske poezije, a dela objavljena na više svetskih jezika. Sastavljač je antologije makedonske i francuske poezije. Nagrade: *Mladost, Braća Miladinovci, Racinovo*

PEN-a. Objavio je sledeće knjige poezije: *Noćna ptica u parku* (1972), *Jana* (1980), *Grozan kikut* (1982), *Kapljice kisele istine* (1985), *Let preko okeana* (1988), *Tačka ključanja* (1990), *Jedva nađena* (1993), *Siljan roda još jednom obliće Makedoniju* (1995), *Herakle* (1999), *Kolumbo* (2000), *Troje za referans* (2001), *Obćutana* (2003), *Čehopek* (2006). Njegova poezija prevedena je na više jezika. Posebne knjige izašle su na engleskom, ruskom, slovenačkom i češkom jeziku.

Jordan Danilovski (1957) završio je Filološki fakultet u Skoplju. Bio je urednik u časopisu *Stremež*, urednik i osnivač časopisa Društva pisaca Makedonije – *Stožer*. Radi u makedonskoj televiziji. Objavio je pesničke knjige *Gutač plamena* (1982), *Kretanje, prostor, vreme* (1984). *Unutrašnji govor* (1986), *Množenje tišine* (1989), *Koba* (1992) za koju je dobio nagradu Struških večeri poezije, *Braća Miladinovci*, *Zdrač* (1994), *Knjiga Tma* (1996), za koju je dobio nagradu *Aco Šopov*, *Ludo leglo* (1998), *Mistik* (1999), *Knjiga Navi* (2002), *Knjiga Om* (2004), *Prošaputana* (2006) i roman *Vdov* (2002) kao i pet pesničkih knjiga za decu. Izbor iz njegove poezije štampan je na audio i video zapisu. Stihovi su mu prevedeni na više svetskih jezika.

Slave Đorđo Dimovski (Velevstvo, 1959) pjesnik, esejista, pjesnik za djecu. Završio je Filološki fakultet u Skoplju. Radio je kao učitelj u selima Ohridskog okruga, a sada je profesor u gimnaziji. Dobitnik je nagrade *Mlad borac*, *Mlada Struga* i *Braća Miladinovci*. Pjesničke knjige: *Gravire* (1979), *Projekt* (1982), *Hladan poriv* (1985), *Poslednji rukopisi* (1988), *Sporedni put* (1991), *Predmeti i argumenti* (1994), *Oblici strasti* (1998), *Tamno mjesto* (1999), *Marač reči* (2007). Knjige eseja: *Modiljani* (2000), *Boca u more* (2004). Izbori: *Brod od para* (1991), *Postojana prisatnost ljubavi i smrti* (1999), *Reči i voda* (2001), *Signal* (2002), *Dvadesetjednina* (2006). Stihovi su mu prevedeni na više stranih jezika.

Jovica Ivanovski (Skoplje, 1961) do sada ima objavljenih pet zbirki poezije: *Zašto meni takva džigerica* (1995), *Grad je pun tebe* (1997), *Čudan neki sunčan dan* (1999), *Tri napred, tri nazad* (2004) i *Dupli album: U senci bilborda* (2005), *Sladoled u nedogled* (2005). Član je Udruženja nezavisnih pisaca Makedonije. Njegova poezija objavljena je u priodici i u dvema antologijama makedonske poezije (u Belgiji i Australiji). Objavio je i dve pesničke knjige na engleskom jeziku.

Otac Metodije Zlatanovski je pesnik, pedagog i sveštenik-monah. Objavio je veći broj eseja i prevoda iz oblasti pravoslavne teologije, filozofije istorije, teorije vizuelne poezije i alternativnih književnih žanrova, hrišćanske estetike i vizantologije. Autor je sledećih knjiga poezije: *Treštalnik* (vizuelna poezija, 1986); *Porađanje Istoka* (1888-1988-1998) – serija izložbi i inсталacija (1997); *Saulov Katalog* (1998), *Neugašen prelaz* (1999), *Saronski blizanci* (vizuelna poezija), *Bagrena Samarija* (vizuelna poezija, 2004), *Liturgija trenutka* (2004). Godine 2005. postao je Vladika Velički, a 2006. godine bio je hirototonisan u Episkopa Makedonske pravoslavne crkve za područje Mitropolije Američko-Kanadske.

Lidija Dimkovska – pesnik, teoretičar književnosti, prevodilac, antologičar. Diplomirala je na grupi za opštu i komparativnu književnost na Filološkom fakultetu u Skoplju, a doktorirala na temu iz Rumunske književnosti u Bukureštu, gde je radila kao profesor-predavač za makedonski jezik i literaturu. Sastavila je antologiju mlade makedonske poezije : *20 mladih mak.pesnika oo*. Živi i radi na relaciji Ljubljana-Skoplje. Prevedena je na više stranih jezika. Važnije knjige: *Darovi sa Istoka* (1992), *Vatra slova* (1994), *Izgrizani nokti* (1998), *Nobel protiv Nobela* (2001), *Skrivena kamera* (2002).

Igor Isakovski (Skople, 1970) završio je studij Svjetske i komparativne književnosti Sveučilišta Ćirila i Metodija u Skopju. Magistrirao u Centru za Evropske studije (Rodovi i Kultura) u Budimpešti. Književnik je i prevodilac, koji radi kao web dizajner, grafički urednik i e-publishing savjetnik. Bio je urednik dva književna časopisa prije nego što je osnovao prvi makedonski internet časopis: “Blesok – književnost i druge umjetnosti” (<http://www.blesok.com.mk>), koji u elektronskom obliku objavljuje djela autora iz čitavoga svijeta, gdje je glavni i odgovorni urednik i direktor istoimene izdavačke kuće. Radio je i kao televizijski i radio voditelj, te bio član uredništva u nekoliko časopisa. Objavio je knjige: *Pisma* (Pisma), roman (1991); *Crno sunce* (Crno sonce), pjesme (1992); *Eksplorzije, trudna mjesečina, erupcije...* (Eksplorzii, trudna mesečina, erupcii...), priče (1993); *Vulkan – Zemlja* – (Vulkan – Zemja –), pjesme (1995); – *Nebo* (– Nebo), pjesme (1996); *Blues govornica* (Blues govornica), jako kratke proze (2001, 2006); *Pješčani sat* (Pesočen časovnik), priče (2002); *Duboko*

u rupi (Dlaboko vo dupkata), pjesme (2004); *Plivanje u prašini* (Plivanje vo prašina), roman (2005), *Blues govornica II* (Blues govornica II) (2006).

Nikola Madžirov (1973) njegova knjiga poezije *Zaključani u gradu* (1999) dobila je nagradu lista *Studentska reč* za najbolju debitantsku knjigu 2000. godine, a pesnički rukopis *Negde nigde*, nagradu *Aco Karamanov* na Karamanovim pesničkim susretima u Radovišu 1999. godine. Madžirov je urednik elektronskog časopisa za poeziju Blesok. Živi u Strumici.

Danijel Dragojević (Vela Luka, Korčula, 1934) pjesnik, esejist i prozni pisac. Objavio: *Kornjača i drugi predjeli*, 1961; *U tvom stvarnom tijelu*, 1964; *Svjetiljka i spavač*, 1965; *Nevrijeme i drugo*, 1968; *Bijeli znak svijeta*, 1969; *O Veronici, Belzebubu i kucanju na neizvjesna vrata*, 1979; *Bajka o vratima*, 1972; *Četvrta životinja*, 1972; *Prirodopis*, 1974; *Izmišljotine*, 1976; *Razdoblje karbona*, 1981; *Rasuti teret*, 1985; *Zvezdarnica*, 1994; *Cvjetni trg*, 1994; *Hodanje uz prugu*, 1997; *Žamor*, 2005.

Zvonimir Mrkonjić (Zagreb, 1938) u Splitu je završio klasičnu gimnaziju, a u Zagrebu na Filozofskome fakultetu diplomirao komparativnu književnost i francuski jezik. Bio je član uredništva dvotjednika za kulturu *Telegram* i teatrološkoga časopisa *Prolog*. Živi i radi u Zagrebu. Objavio: *Gdje je što*, 1962; *Zemljovid*, 1964; *Dan*, 1968; *Šćap mlohavih*, 1970; *Izum beskraj*, 1971; *Suvremeno hrvatsko pjesništvo, I/II (monografija/antologija)*, 1972; *Puncta*, 1972; *Knjiga mijena*, 1972; *Bjelodano crnonoćno*, 1976; *Nadnevak, sa serigrafijama R. Labaša*, 1977; *Sustav i slika*, 1980; *Zvonjelice*, 1980; *Opscenacija*, 1982; Arthur Rimbaud, studija, u: *Arthur Rimbaud, Djelo, 1*, 1982; *Ogledalo mahnitosti*, 1985; *Mješte hljeba*, 1986; *Divlji bog / Dieu sauvage, s bakropisima B. Baretić*, 1987; *Pisma u bijelo*, 1989; *Put u Dalj*, 1991; *Šipanski soneti*, 1992; *Naša ljubavnica tlapnja*, antologija hrvatskih pjesama u prozi, s H. Pejakovićem i A. Škunca, 1992; *San, magla i ništa*, 1996; *Kao trava*, 1998; *Antologija francuskog pjesništva* (s M. Tomasovićem), 1998; *Gonetanje gomile*, 2002; *Maslina u čistopisu*, izabrane pjesme, 2004; *Međaši, antologija hrvatskoga pjesništva dvadesetoga stoljeća*, 2004, *Prijevoji pjesništva I*, 2006., *Prijevoji pjesništva II*, 2007.

Nikica Petrak rođen je 1939. u Dugoj Resi. Gimnaziju i Filozofski fakultet (engleski jezik i književnost te povijest

Periferijski puls u srcu od grada, Stanovati i biti, Tko je Zagreb?, Tehnika i samostalnost). Zadnja prebivališna adresa spomenuta dvojica je Zagreb.

Zvonko Maković rođen je 1947. u Budrovcima. Srednju školu završio u Osijeku, a povijest umjetnosti i komparativnu književnost diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Predaje na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Predsjednik Hrvatskog centra PEN-a. 2006. izabran za člana – suradnika HAZU. Pjesnik, esejist, književni i likovni kritičar. Bio je urednik časopisa *Telegram*, *Most*, *Oko*, *Život umjetnosti*. Objavio: *U žilama će ljepota teći*, pjesme, 1968; *Prostor voštanice*, pjesme, 1969; *Karta svijeta*, pjesme, 1971; *Oko u akciji*, 1978; *Miroslav Šutej*, likovna monografija, 1978; *Činjenice*, pjesme, 1983; *Ivan Meštrović*, likovna monografija, 1983; *Strah*, 1985; *Mauro Stipanov*, 1985; *Ime*, 1987; *Nenapisano*, 1990; *Prah*, 1992; *Izvešća o stanju*, 1994; *Vilko Gecan*, likovna monografija, 1997; *Veliki predjeli, kratke sjene* (autorov izbor pjesama), 2000; *Pisma Bertoldu Brechtu*, 2002; *Larges espaces, Courtes ombres*, 2003; *Međuvrijeme*, 1971.- 2003.; pjesme, 2005; *Dimenzija slike, likovne kritike*, 2005; *Nikola Reiser, monografija*, 2005; *Riječi i izložbe – studije i ogledi iz likovnih umjetnosti*, 2005.

Tahir Mujičić (Zagreb, 1947) napisao je 14 kazališnih tekstova sa Senkerom i Skrabeom, 6 tekstova sa Senkerom, 3 teksta s Mrduljašem, 7 "sam samcat". Objavio je nekoliko knjiga dramskih tekstova i 6 knjiga poezije: *Kokot u vinu*, *Kokoš in the Rye*, *Irski Iranec i Iranski Irec*, *Zvonjalice für Cvite*, *Causa Portugesa* i *Primopredaja ili divljim Tahiristanom*. Misli da režira, kreira kostime, scenu i lutke. Nagrada "Zlatna maska 76" – MES, "Marin Držić" – 1993.

Milorad Stojević rođen je 1948. u Bribiru, u Hrvatskome primorju. Školovao se u Bribiru, Crikvenici i Zagrebu. Predaje hrvatsku književnost na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Objavio: *Iza štita*, pjesme, 1971; *Ličce*, pjesme, 1974; *Litvanski erotski srp*, pjesme, 1974; *Viseći vrtovi*, pjesme, 1979; *Doni*, drame, 1979; *Primeri vežbanja ludila*, roman, 1981; *Rime amorose*, pjesme, 1984; *Orgija za Madonu*, roman, 1986; *Razdrta halucinacija – Neke značajke proze Josipa Baričevića*, studija, 1989; *Sise Agnes Sorel*, 1990; *Firentinski poljubac*, pjesme,

1990; *Ignac Horvat*, monografija, 1994; *Pjesništvo Antuna Barca*, studija, 1995; *Perivoj od slova*, pjesme, 1996; *Andrija Cigančić: Lovranske ljubavne pjesme iz 1738.* (pjesme transliterirane, pre-tisak, studija), 1997; *Došljak iz knjige*, pjesme, 1997; *Balade o Josipu*, roman, 1997; *Sipak i diraka, alli glogovina, Smislenka chiudoredna za mladost /La rosa, e lo spino/ Favola, che in se racc-hiude bella morale per la gioventu*, 1998; *Pjesništvo Nikole Kraljića*, studija, 1998; *Knjižica o podrupku*, 1999; *Korzo*, pjesme, 1999; *Moj kućni mandarin*, pjesme, 2000; *Ponterosso* (izabrane pjesme 1971.-1999.), 2000; *Ruski bordel muza*, antologija ruske erotske, pornografske i psovačke poezije (s Vanjom Švačko), 2000; *Tečaj čarolija*, pjesme, 2001; *Prostrijelne rane & other poems*, pjesme, 2001; *Tatarski zajutrak*, roman, 2002; *Ubojite pjesme* (sa Zoranom Kršulom i Damirom Sirnikom), 2003; *Klonda*, pjesme, 2003; *Krv i poljupci*, roman, 2005; *Novelline o soldatu i sto ruž, zibrane & nove pisme*, 2005; *Lesezeichen*, pjesme, 2006; *Rosebud*, pjesme, 2006; *Tri stvari gradišćanskohrvatskoga knjiženstva. Sedam insaj-derskih fragmenata*, 2006; *Tekstova cca 20.*, *Studije, ogleđi i kritički tekstovi*, 2006. Sastavio je antologiju Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća, antologija, studija, 1987. Dobio nagrade: A.B.Šimić, 1971; 7 sekretara SKOJ-a, 1979; Nagrada grada Rijeke, 1987; Goranov vijenac, 2004; Kvirinova nagrada – za ukupan dopri-nos hrvatskom pjesništvu, 2005.

Branko Maleš rođen je 1949. u Zagrebu. Piše poeziju, kri-tiku, prozu, kolumnističku feljtonistiku, dramu. Uređivao ili suuredivao časopise *Of The Bridge*, *Republiku* i *Heroinu te Oko*, novine za kulturu. Kritičko-priredivačke knjige: *Zbornik Off poezije*, 1979; *Mlada hrvatska proza u kontekstu poslijeratne prozne produkcije, Republika*, 1979; *Šum krila, šum vode*, izbor iz poezije V. Parun, 1981; *Sječivo za nevine*, izbor iz poezije B. Bošnjaka, 1989; *Goethe u samoposluživanju*, izbor iz novije njemačke poe-zije, s D. Karamanom, 1989; *Konac dana*, izbor iz kratkih proza V. Desnice, 1990. Objavio: *Tekst*, 1978; *Praksa laži*, 1989; *Crveni zec*, 1989; *Placebo*, 1992; *Treniranje države*, 1994; *Vani i unutra*, dramski tekst, Quorum, 1995; "biba posavec"; 1996; *Luna park*, 1996; *Prozori spavaćih soba*, dramski tekst prema pričama R. Carvera, s M. Živkovićem, 1997; *Trickster*, 1998; *Male ljubavi*, 2000; *Sjajno ništa*, 2002; *Razlog za Razliku*, 2002.

Sead Begović rođen je 1954. u Zagrebu. Piše pjesme, priče i književnu kritiku. Pjesme su mu prevedene na nekoliko stra-

nih jezika. Zastupljen je u više antologija, panorama i zbornika hrvatske poezije. Priče i književnu kritiku kontinuirano objavljuje u dnevnome tisku i književnoj periodici. Živi i stvara u Laduču, pokraj Zagreba. Objavio: *Vođenje pjesme*, 1979; *Nad pjesmama*, 1984; *Ostavljam trag*, 1988; *Bad Blue Boys*, 1990; *Nova kuća*, 1997; *Književna otkrivanja*, 1998; *Između dviju udobnosti*, 2002; *Sanjao sam smrt pastira*, 2002; *Prorok u našem vrtu*, 2002; *Pjesmozor*, 2006.

Anka Žagar rođena je 1954. u Zamostu u Gorskome kotaru. Polazila školu u Plešcima, Čabru i Zagrebu, gdje je diplomirala na Filozofskome fakultetu. Objavila: *Išla i... sve zaboravila*, 1983; *Onaon* (s grafikama D. Jelavića), 1984; *Zemunice u snu*, 1987; *Uzme me nešto u snu dok me nema*, 1989; *Bešumno bijelo* (s grafikama Lj. Stahova), 1990; *Nebnice*, 1990; *Guar, rosna životinja* (s crtežima M. Vodopije), 1992; *Stišavanje izvora*, 1997; *Male proze kojima se kiša uspinje natrag na nebo*, 2000.

Branko Čegec rođen je 1957. u Kraljevu Vrhu, pokraj Vrbovca. Diplomirao jugoslavenske jezike i književnosti i komparativnu književnost na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Uređivao književnost u omladinskim novinama i časopisima Polet i Pitanja. Od 1985. do konca 1989. glavni urednik časopisa Quorum. Od 1989. do konca 1990. glavni i odgovorni urednik lista za kulturu Oko. Nakon toga do 1993. urednik u izdavačkoj kući Mladost. Pokrenuo vlastitu nakladničku kuću Meandar, koja djeluje od ljeta 1993. Od 1999. predsjednik je Goranova proljeća, najveće hrvatske pjesničke manifestacije. Godine 2002. osnovao je Centar za knjigu, ustanovu za promociju hrvatske knjige u zemlji i svijetu, koji od početka 2004. objavljuje časopis za knjigu Tema, kojemu je glavni urednik. Pjesme su mu uvrštene u tridesetak antologija, izbora i pregleda u zemlji i inozemstvu. Autor je ili koautor više izbora i pregleda hrvatske književnosti. Objavio: *Eros – Europa – Arafat*, 1980. (nagrada "Goran" za mlade pjesnike); *Zapadno-istočni spol*, 1983; *Presvlačenje avangarde*, 1983. (nagrada "Sedam sekretara SKOJ-a"); *Melankolični ljetopis*, 1988; *Ekrani praznine*, 1992, drugo, prošireno izdanje 2001; *Fantom slobode*, 1994; *Strast razlike, tamni zvuk praznine* (s M. Mićanovićem), panorama hrvatskoga pjesništva osamdesetih i devedesetih godina, 1995; *Nitko ne govori hrvatski /Personne ne parle croate* (s M.

Bližnji, 1998; *Ezekijelova kola*, 1999; *Sretne ulice / Sagrada familia*, ponovljeno izdanje, 2000; *Aritmija*, 2005.

Miloš Đurđević rođen je 1961. na Rabu. Studirao pravo na Splitskom i Zagrebačkom sveučilištu, filozofiju i komparativnu književnost diplomirao u Zagrebu, gdje je završio postdiplomski studij književnosti. Član uredništva časopisa *Quorum*, književni kritičar na *Radiju 101*, u dnevnim novinama *Republika*, radio kao novinar u redakcijama za kulturu novina *Zapad* i *Slobodna Dalmacija*, uređivao poeziju i pisao književne kritike u *Vijencu*, bio izvršni urednik književnoga časopisa *Most / The Bridge*. Preveo i objavio više pjesničkih i proznih knjiga s engleskoga jezika (R. Carver, L. Cohen, Ch. Wright, A. Rich, L. Reed, J. D. Morrison, K. Cobain, J. Fante, A. Proulx i dr.), sudionik međunarodnih književnih manifestacija, seminara i spisateljskih kolonija u SAD-u i po Europi. Pjesme i eseji prevedeni su mu na strane jezike i objavljeni u periodici. Zastupljen u nekim domaćim i inozemnim pregledima i antologijama hrvatske poezije. U časopisima i na III. programu Hrvatskoga radija niz godina sustavno objavljuje izbore iz moderne i suvremene američke i britanske poezije. Od 2004. uređuje hrvatsku domenu u internetskom časopisu za suvremenu međunarodnu poeziju *Poetry International Web*, www.poetryinternational.org, sa sjedištem u Rotterdamu. Pokretač i urednik biblioteke *Moderna poezija*, koja izlazi pri Hrvatskome društvu pisaca. Živi i radi u Zagrebu kao slobodni književnik i prevoditelj. Objavio: *Pejzaži ili kružno traženje riječi*, 1989; *U zrcalu*, 1994; *Žetva*, 1997; *Podnevni pljusak*, kritike i ogledi, 2003; *Kupujemo bodeže* – izbor iz novije hrvatske poezije, temat časopisa *Riječi*, 1-2/2004, drugo, izmijenjeno izdanje pod naslovom *Rušenje Orfičkog hrama* – antologija novije hrvatske poezije, 2006.

Krešimir Bagić rođen je 1962. u Gradištu. Piše poeziju, znanstvene, književnokritičke i esejističke tekstove. Profesor je stilistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od 1996. do 1999. godine radio je kao lektor za hrvatski jezik i književnost na Sorboni. Voditelj je Zagrebačke slavističke škole. Pjesme i stručni tekstovi prevedeni su mu na dvadesetak jezika. Uredio je *Rječnik Trećeg programa* (1995) i zbornik *Važno je imati stila* (2002). Objavio: *Svako je slovo kurva* (s B. Gregorićem – nagrada "Goran"), 1988; *Četiri dimenzije sumnje* (koautor), 1988; *Između dva snažna dima*, 1989; *Krošnja*, 1994; *Živi jezici*, 1994; *Bršljan*,

makedonskog jezika. Piše na hrvatskom i engleskom. Priredila i prevela: *Antologija novijega američkog pjesništva*, 1990; *Spin off* – mala antologija novijeg američkog pjesništva, 1991. Objavila: *Kristali* (s Nevenkom Arbanas), pjesme, 1988; *Skok s mjesta*, pjesme, 1990, *Sto aleksandrijskih epigrama*, pjesme, 1993; *Francuska suita*, roman, 1993; *Kazalište suigre; eseji o teoriji glume Branka Gavelle*, 2001; *Simptomi dramskog moderniteta*, studija, 2000; *Koreografija patnje*, 2002, 2003; *Libitina* (s T. Lončarom), 2002; *Knjiga o vodi*, 2004; *Spojena lica*, pjesme, 2006; *Noćni trening*; roman, 2006. Nagrade: 1987. – Vladimir Nazor – godišnja nagrada za zbirku pjesama *Sto aleksandrijskih epigrama*, 1999. – Libreto “Cagliostro Forever” izabran na natječaju za poeziju i glazbu grada Verone i UNESCO-a, 1999. – Petar Brečić – nagrada za doprinos teorijskoj dramaturgiji, 2001. – za Kazalište suigre, 2002. – za studiju *Simptomi moderniteta*, 2005. – Nagrada Poeteka (The First International Poetry Festival, Durres 2005), 2005. – Drama “Ledeni general” nagrađena u okviru projekta nove europske drame Stueckmarkt festivala Theatertreffen Berliner Festspiele (Berlin 2005).

Damir Šodan rođen je 1964. u Splitu. Diplomirao engleski jezik i opću povijest na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Dramom *Zaštićena zona* osvojio 2000. u Beču prvu nagradu na dramskome natjecanju za autore iz bivše Jugoslavije. U časopisu Quorum, gdje sustavno objavljuje prijevode angloameričkih pjesnika i prozaista, priredio je 1999. malu antologiju njujorškoga pjesništva Broad-way. Preveo je sabrane pjesme R. Carvera *Svi mi* (2006) i izabrane priče *Odakle zovem* (2006). U tisku mu je i prijevod izabranih pjesama Ch. Šimića *Hotel nesanica*. U biblioteci Feral Tribune, Split, objavio je knjigu dramskih tekstova *Zaštićena zona / Kain ili njegov brat* (2002). *Zaštićena zona* prai-zvedena je u zagrebačkome ZKM-u 2002. u režiji D. Jovanovića, a grotesku *Noć dugih svjetala* postavio je 2005. mostarski MTM u režiji T. Oručević-Miletić. Prevođen je na engleski, njemački, mađarski, poljski, slovenski, makedonski i španjolski jezik. Član je redakcije zagrebačkoga časopisa Quorum, uredništva časopisa Poezija i uredništva Feralove biblioteke. Radi kao prevoditelj pri MKSJ u Haagu, gdje uglavnom i živi. Objavio knjige pjesama: *Glasovne promjene*, 1996; *Srednji svijet*, 2001.

Miroslav Kirin rođen je 1965. u Sisku. Školovao se u Petrinji i Zagrebu, gdje je na Filozofskome fakultetu diplomirao

rao engleski jezik i književnost i komparativnu književnost. Piše i objavljuje poeziju, prozu i prijevode s engleskoga jezika. Objavio: *Od nje do vječnosti* (nagrada "Goran" za mlade pjesnike, 1989); *Tantalón*, 1998; *Album* (Nagrada Jutarnjega lista za najbolju proznu knjigu, 2001); *Zukva*, 2004; *Iza renesanse*, 2004, *Tantalón*, 2006.

Miljenko Jergović rođen je 1966. u Sarajevu. Od 1993. živi u Zagrebu. Radi kao novinar. Piše poeziju, prozu i dramske tekstove. Objavio: *Opservatorija Varšava* (poezija), 1988; *Uči li noćas neko u ovom gradu japanski?* (poezija), 1990; *Himmel Comando* (poezija) 1992; *Sarajevski Marlboro* (proza), 1994; *Karivani* (proza), 1995; *Preko zaleđenog mosta* (poezija), 1996; *Naci bonton* (eseji), 1998; *Mama Leone* (proza), 1999; *Historijska čitanka 1* (članci), 2000; *Kažeš anđeo* (drama), 2000; *Hauzmajstor Šulc* (poezija), 2001; *Buick Rivera* (proza), 2002; *Dvori od oraha* (proza), 2003; *Rabija i sedam meleka* (proza), 2004; *Inšallah Madona, inšallah* (proza), 2004; *Historijska čitanka 2* (članci), 2004; *Glorija in excelsis* (proza), 2005; *Dunje 1983* (poezija), 2005; *Žrtve sanjaju veliku ratnu pobjedu* (članci), 2006; *Ruta Tannenbaum* (proza), 2006; *Drugi poljubac Gite Danon* (proza), 2007. Knjige su mu prevedene na dvadesetak jezika.

Simo Mraović rođen je 1966. u Kutini. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studirao filozofiju, ruski jezik i književnost, te kroatistiku. Piše poeziju, priče, eseje, kolumne, kritike i tv-scenarije. Uvrštavan u antologije i panorame hrvatskog pjesništva. Dijelovi knjiga su mu prevedeni i objavljavani na slovenskom, poljskom, rumunjskom, mađarskom i talijanskom jeziku. Radi kao novinar, živi u Zagrebu. Objavio: *Sezona otrova*, pjesme, 1986; *Rimljanima nedostaje milosti*, pjesme, 1990; *Na zemlji je sjena*, pjesme, 1994; *Između usana*, pjesme, 1997; *Laku noć, Garbo*, pjesme, 2001; *Konstantin Bogobojazni*, manjinski roman, 2001, *Konstantin Bogobojazni & sabrane pjesme*, 2002. (roman preveden na ukrajinski, bugarski, francuski.), *Gmund*, pjesme, 2004 (prevedene na ukrajinski), *Nula nula*, pjesme, 2006; *Varaj me nježno*; kolumne, 2006. Član je švedskog PEN-a.

Drago Glamuzina rođen je 1967. u Vrgorcu. Diplomirao komparativnu književnost i filozofiju na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Radio kao novinar u Vjesniku i zamjenik glavnog urednika u news-magazinu National, a sada je zaposlen

najpoznatija djela su: *“Shtigje poetike”, “Poema dhe vjersha”, “Ritme të hekurta”, “Patat e egra”, “Dhjetori i shqetësuar”, “Dikush më buzëqeshte”, “Poezia shqipe”, “Drejt qindra shekujsh shkojmë”, “Shokët”, “Poezi”, “Deti në mes”, “Kënga e moçme shqiptare”, “Fjalë për poezinë”, “Duke dalë prej ëndrrës”, “Ku shkoni ju statuja”* i dr.

Dritëro Agolli (Devoll/Devol, 1931). Studirao je novinarstvo na Univerzitetu u Lenjingradu. Osim poezije piše i pripovjetke, novele, romane, drame, kritike, reportaže, putopise i dr. Njegova najpoznatija djela su: *“Në rrugë dola”, “Hapat e mia në asfalt”, “Poemë për babanë dhe për veten”, “Shtigje malesh dhe trotoare”, “Zhurmë e erërave të dikurshme”, “Mesditë”, “Komisari Memo”, “Pleshti”, “Poezia shqipe”, “Shkëlqimi dhe rënia e shokut Zylo”, “Nëna Shqipëri”, “Njeriu me top”, “Fjala gdhend gurin”, “Poezi”, “Trëndafil në gotë”, “Artisti dhe koha”, “Poezi”, “Udhëtoi i menduar”, “Dhjetë sy”, “Jeta në letërsi”, “Artikuj dhe studime”, “Moshë e bardhë”.*

Azem Shkreli (Rugovë, Pejë/Rugovo, Peć, 1938). Završio je albanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Prištini. Bio je predsjednik Udruženja književnika Kosova, direktor Pokrajinskog narodnog pozorišta Kosova i osnivač i direktor Kosovo Filma. Umro je 1997. Njegova djela su: poezija: *“Bulzat”, “Engujt e rrugëve”, “E di një fjalë prej guri”, “Nga bibla e heshtjes”, “Pağëzimi i fjalës”, “Nata e papagajve”, “Lirikë me shi”, “Zogj dhe gurë”;* proza: *“Karvani i bardhë”, “Sytë e Evës”, “Muri përfundit shqipes”, “Shtatë nga ata”;* drame: *“Fosilet”, “Varri i qyqes”.*

Rahman Dedaj (Penuhë, Podujevë/Penuh, Podujevo, 1939). Završio je albanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Prištini. Radio je kao novinar u redakciji Radio Prištine, zatim kao direktor izdavačke kuće “Rilindja”. Piše prozu i poeziju. Njegova djela su: *“Me sy kange”, “Mështësia”, “Medaljoni”, “Dy liqej”, “Simfonia e fjalës”, “Baladë e fshehurë”, “Zogu dhe kulla”, “Etje”, “Poezi”, “Gjërat që s’prekën”, “Koha në unazë”, “Jeta gabon”, “Fatkeqësia e urtisë”* i *“Kryqëzim hijesh”.*

Frederik Reshpja (Shkodër/Skadar, 1940). Osnovno i srednje obrazovanje završio je u Skadru, dok univerzitetske studije, pravne nauke odnosno jezik i književnost na Univerzitetu u Tirani. Umro je 2006. Njegova najpoznatija djela su: *“Trimi i fshatit Bardhë”, “Rapsodi shqiptare”, “Eranda”, “Në këtë qytet”, “Trofta hutaqe”, “Zëri i largët i kasollës”.*

Basri Çapriqi (Krythë/Krute – Ulqin/Ulcinj, 1960). Završio je gimnaziju u Ulcinju. Studirao je albansku književnost na Univerzitetu u Prištini gdje je 1988. magistrirao filološke nauke. Doktorirao je 2004. godine u Prištini. Radi na Prištinskom Univerzitetu kao predavač stilistike i semiologije na Odsjeku za albansku književnost, opštu i uporednu književnost. Piše poeziju, kritiku i eseje. Njegove pjesme su prevedene na engleski, francuski, njemački, rumunski, poljski, srpski, hrvatski i makedonski jezik. Od 2004. godine je predsjednik PEN centra Kosova. 2006. godine izabran je za predsjednika Upravnog Odbora Univerziteta u Prištini. Njegova djela su: *“Ulli me dy mijë unaza”*, *“Në fund të verës”*, *“Ma qet gjuhën”*, *“Frutat bizare”*, *“Zbutja e gjarprit”*, *“The Grass on the Window”*, *“Mikrostruktura e tekstit”*, *“Aksidenti i orës shqiptare”*, *“Përmasat e kontekstit”*, *“Simboli dhe rivalet e tij”*.

Mimoza Ahmeti (Krujë/Kruja, 1963). Njene najpoznatije zbirke pjesama su: *“Delirium”* i *“Pjalmimi i luleve”*.

Agron Tufa (Dibër/Debar, 1967). Studirao je albansku književnost na Univerzitetu u Tirani. Postdiplomske studije završio je u Moskvi. Radi kao profesor književnosti na Univerzitetu u Tirani. Piše poeziju i prozu. Najpoznatija djela: *“Aty te portat Skée”*, *“Rrethinat e Atlantidës”*, *“Dueli”*, *“Fabula rasa”*. Preveo je na albanski djela najpoznatijih ruskih pisaca.

Salajdin Salihu (Tetovë/Tetovo, 1970). Piše poeziju i prozu. Objavio je knjige: *“Vdes pas gjërave të imëta”*, *“Nata e parë e pushtimit”*, *“Panteoni i utopisë”*, *“Gjurmë”*. Njegove pjesme su prevedene na engleski, francuski, makedonski, slovenački i rumunski jezik. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada. Trenutno je urednik rubrike za kulturu časopisa *“Lobi”* koji izlazi u Skoplju.

Lindita Ahmeti (Prizren, 1973). Od djetinjstva živi u Skoplju. Do sada je objavila tri zbirke pjesama na albanskom jeziku: *“Mjedra dhe bluz”*, *“Ishulli adular”*, *“Brezi i Zonjës”* i dvije zbirke pjesama na makedonskom jeziku: *“Stone moon”* i *“Blue dream”*.

Ervin Hatibi (Tiranë/Tirana, 1974). Do sada je objavio knjige: *“Përditë shoh qiellin”*, *“Poezi”*, *“Pasqyra e lëndës”*.

Jevrem Brković (1933) Prevođen na gotovo sve evropske jezike. Jedan od osnivača Liberalnog saveza CG, crnogorskog PEN-a, osnivač Dukljanske akademije nauka i umjetnosti. Zlostavljan od vlasti, 1991. izbjegao u Hrvatsku. U Crnu Goru se vratio 1999. Veoma plodan pisac i pjesnik.

Mladen Lompar (Cetinje, 1944) pjesnik, esejista i likovni kritičar. Član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, Crnogorskog društva nezavisnih književnika i crnogorskog PEN-a. Glavni je i odgovorni urednik časopisa ARS.

Pavle Goranović (Nikšić, 1973) piše poeziju, prozu i književnu kritiku. Diplomirao je filozofiju na Filozofskom fakultetu. Bio je urednik književnog programa festivala *Barski letopis* i umjetnički direktor *Ratkovićevih večeri poezije*. Urednik je u časopisu za književnost, kulturu i društvena pitanja *Ars*. Književni radovi su mu prevedeni na više jezika. **Iz bibliografije:** *Ornamentika noći* (1994), *Čitanje tišine* (1997).

Milorad Popović (Cetinje, 1957) Znatno prevođen na više evropskih jezika. Predsjednik Crnogorskog društva nezavisnih književnika, direktor Otvorenog kulturnog foruma sa Cetinja. Dopisni je član Evropske akademije poezije iz Luksemburga. Utemeljivač časopisa ARS.

Marko Vešović (Bijelo Polje, 1945) književnik, esejist i prevoditelj. Magistrirao na Filološkom fakultetu u Beogradu, a doktorirao na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Godine 1976. izabran za asistenta na sarajevskom Filozofskom fakultetu gdje je radio do 1986. kad je preuzeo mjesto urednika u nakladničkoj kući Veselin Masleša. Na Filozofski fakultet vratio se 1992. Prevodi s francuskog i engleskog. **Iz bibliografije:** *Nedelja* (1970), *Osmatračnica* (1974), *Sijermi sinovi* (1979), *Rodonačelnik* (1982), *Četvrti genije* (1989), *Kralj i olupina* (1997), *Poljska konjica* (2002), *Moj svijete izgubljeni* (2000), *Bosanska priča* (2002), *Markovi konaci* (2004).

Balša Brković (Podgorica, 1966) pjesnik, prozaik, esejist, kazališni kritičar. Diplomirao je na Filološkom fakultetu u Beogradu, Odsjek za opštu književnost i teoriju književnosti. Urednik je rubrike za kulturu i zamjenik glavnog urednika najutjecajnijeg i najtiražnijeg crnogorskog dnevnika *Vijesti*. Član

fiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, magistrirao na FSPN na sociologiji kulture i doktorirao 1993. godine na *Syracuse University* u SAD. Na ljubljanskom Fakultetu društvenih nauka predaje sociologiju kulture i religije. Pored poezije, posebno objavljuje kulturološke eseje u domaćim i stranim časopisima. Njegovi brojni tekstovi objavljeni su i u knjigama (između ostalih, *Somrak idolor*, 1994) i prevedeni su na više stranih jezika. Bio je aktivan i kao urednik (*Tribuna, Problemi – Literatura, Literatura*). Knjige poezije: *Zamenjave, zamenjave* (Ljubljana, 1982); *Imena smrti* (Ljubljana, 1985); *Slovar tišine* (Ljubljana, 1987); *Minute strahu* (Ljubljana, 1990); *Double vision: four Slovenian poets* (A. Debeljak, A.Ihan, B. Mozetič, J. Potokar), Ljubljana, 1993; *Mesto in otrok* (Ljubljana, 1996); *Nedokončane hvalnice* (Ljubljana, 2000); *Pod gladino* (Ljubljana, 2004).

O pesniku: Hribar, Tine: *Sodobna slovenska poezija* (Maribor, 1984); Debeljak, Aleš: *Melanholične figure* (Ljubljana, 1988); Debeljak, Aleš: *Nenehen dialog med domom in svetom*. U: *Dialogi*, 1995, br. 1/2; Debeljak, Aleš: *Ni dvoma, da bodo na naslovnicu nalepili tank*. U: *Literatura* 1996, br. 58; Debeljak, Aleš: *Sam sebi ne moreš biti zadosti*. U: *Sodobnost*, 2000, br. 7/8; *Pogovor z Alešem Debeljakom in Deanom Komelom*. U: *Nova revija*, 2001, br. 236; Novak, Boris A.: *Zven in pomen* (Ljubljana, 2005) (Rasprave Filozofskog fakulteta).

Milan Dekleva (Ljubljana, 1946) pesnik, dramski pisac, publicista, novinar i kompozitor. Diplomirao je komparativnu književnost i teoriju književnosti, 1973. godine na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Bio je profesor muzike, urednik za kulturu u ljubljanskom *Dnevniku*, a sada je urednik omladinskog i obrazovnog programa na TV Slovenija. Piše veoma raznovrsnu poeziju (između ostalog je objavio prvu slovenačku pesničku zbirku po ugledu na japansku haiku poeziju) i prozu (autor je romana *Pimlico*, 1998, i *Zmagoslavje podgan*, 2005). Komponuje scensku muziku, bavi se književnom i muzičkom publicistikom i piše dramske tekstove. Raznovrsno je i njegovo muzičko i književno stvaralaštvo za decu (npr. *Magnetni deček, Igra o strašnem volku, Lenča Flenča, Bučka na Broadwayu*). Knjige poezije: *Mushi mushi* (Ljubljana, 1971, 2005); *Dopisovanja* (Ljubljana, 1978); *Nagovarjanja* (Ljubljana, 1979); *Narečje telesa* (Ljubljana, 1984); *Zapriseženi prah* (Ljubljana, 1987); *Odjedanje božjega* (Ljubljana, 1988); *Panični človek* (Celovec, 1990); *Prešeženi človek* (Ljubljana, 1992); *Kvantaški stih* (Ljubljana, 1994); *Šepavi*

soneti (Ljubljana, 1995); *Jezikava rapsodija* (Ljubljana, 1996); *Glej medenico cvetne čaše, kako se razpira* (Ljubljana, 2001); *Sosledja* (Ljubljana, 2001); *V živi zob* (Ljubljana, 2003).

O pesniku: Dekleva, Milan: *Milan Dekleva*. U: Literatura, 1991, br. 14; Kos, Matevž: *Nedovršni glagol biti*. U: Dekleva, Milan: *Šepavi soneti* (Ljubljana, 1995); *Pogovor z Milanom Deklevo*. U: Nova revija, 1997, br. 186; Pogačnik, Barbara: *Slast hipnega, ki se vtisne v stvari*. U: Dekleva, Milan: *Sosledja* (Ljubljana, 2001); Dekleva, Milan: *O trnu in roži* (Ljubljana, 2001); Dekleva, Milan: *Gnezda in katedrale* (Ljubljana, 1977); Novak, Boris A.: *Zven in pomen* (Ljubljana, 2005) (Rasprave Filozofskog fakulteta); Novak, Boris A.: *Sinkopiranje zvena in pomena*. U: Sodobnost, 2006, br. ½..

Jure Jakob (Celje, 1977). Diplomirao je filozofiju i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Urednik je u časopisu za poeziju *Poetikon*. Knjige pesama: *Tri postaje* (Ljubljana, 2003); *Budnost* (Ljubljana, 2006). Za svoj pesnički prvenac je dobio nagradu *Zlata ptica*.

Milan Jesih (Ljubljana, 1950) pesnik, dramski pisac i prevodilac. Od 1969. do 1972. godine studirao je komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Učestvovao je u književno-pozorišnoj grupi *Pupilija Ferkeverk*, između ostalog i kao glumac. Slobodni je umetnik. U njegovoj poeziji se, uz igru reči i izrazitu zvučnost, susreću i ironija, satira i parodija. Nakon mladalačkih traganja i ekstrema (važio je za najizrazitijeg predstavnika ludizma) opredelio se za dijalog sa tradicijom. Njegove postmodernističke pesme su najčešće pisane u najrasprostranjenijem pesničkom obliku, sonetu. Piše i drame (npr. *Grenki sadeži pravice*, *Ptiči*) kao i radio i TV drame. Izvrstan je prevodilac dramskih pisaca (M. A. Bulgakov, A. P. Čehov, B. Nušić, V. Šekspir). Knjige poezije: *Uran v urinu, gospodar!* (Maribor, 1972); *Legende* (Ljubljana, 1974); *Kobalt* (Ljubljana, 1976); *Volfram* (Ljubljana, 1980); *Usta* (Ljubljana, 1985); *Soneti* (Celovec, 1989, 1990, 1991); *Soneti drugi* (Celovec, Salzburg 1993); *Jambi* (Ljubljana, 2000, 2002); *Verzi* (Ljubljana, 2001, 2002); *Verzi* (Ljubljana, 2002); *Pesmi* (Ljubljana, 2006) (minijatura).

O pesniku: Hribar, Tine: *Sodobna slovenska poezija* (Maribor, 1984); Bogataj, Matej: *Milan Jesih*. U: Literatura, 1990, br. 10; Paternu, Boris: *Jesih v klasiki*. U: Sodobnost, 1990, br. 5; Kos, Matevž: *Soneti Milana Jesiha*. U: Kos, Matevž: *Prevzetnost in pri-*

stranost (Ljubljana, 1996); Kolšek, Peter: *Podobar in podoba*. U: Jesih, Milan: *Verzi* (Ljubljana, 2001, 2002); Jesih, Milan: *Poezija in humor sta samo dva obraza istega skušnjavca*. U: Literatura 2003, br. 15.

Barbara Korun (Ljubljana, 1963). Završila je Filozofski fakultet u Ljubljani i diplomirala na slovenačkoj i komparativnoj književnosti. Već tokom studija je počela da predaje na ljubljanskoj gimnaziji, što radi i danas. Član je Društva slovenačkih književnika i slovenačkog PEN centra, uredništva *Nove revije* i revije *Apokalipsa*. Za svoju prvu pesničku zbirku (*Ostrina miline*) dobila je nagradu na 17. slovenačkom sajmu knjiga. Njene pesme su zastupljene u mnogim inostranim antologijama i časopisima, bila je slovenačka predstavница u projektu *Cork 2005-The European Capital of Culture*. Knjige poezije: *Ostrina miline* (1999), *Zapiski iz podmizja* (2003) i *Razpoke* (2004).

Brane Mozetič (Ljubljana, 1958) pesnik, prozni pisac, prevodilac i urednik. Nakon studija komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Ljubljani (diplomirao je 1983.) usavršavao se na Sorboni. Od 1986. godine je samostalni kulturni radnik. Spada među vodeće ličnosti slovenačkog gej pokreta. Bio je urednik revije "sa homeoerotskim metkom" *Revolver*, edicije *Lambda* u izdavačkoj kući ŠKUC i sekretar izdavačke kuće *Aleph*. Objavljuje poeziju sa homoerotskom tematikom, kao i kratku prozu (knjige: *Pasijon*, *Zgubljena zgodba ...*) kao i publicistiku. Knjige poezije: *Sneguljčica je sedem palčkov* (Ljubljana, 1976); *Soledadési* (Ljubljana, 1978); *Modrina dotika* (Ljubljana, 1986); *Zaklinjanja* (Ljubljana, 1987); *Obsedenost = Obsession* (Ljubljana, Paris, 1991); *Mreža* (Ljubljana, 1989); *Double vision: four Slovenian poets* (A. Debeljak, A. Ihan, B. Mozetič, J. Potokar) (Ljubljana, 1993); *Pesmi za umrlimi sanjami* (Ljubljana, 1995); *Metulji* (Ljubljana, 2000); *Banalije* (Ljubljana, 2003, 2004); *Še banalije* (Ljubljana, 2005). O pesniku: Mozetič, Brane: *Lažiigre lažitelesa*. U: *Začasno bivališče* (Ljubljana, 1990); Mozetič, Brane: *Brane Mozetič*. U: *Revolver* 1992, br. 4; Mozetič, Brane: *O tem, kar delam, se narad pogovarjam*. U: *Sodobnost*, 2000, br. 4; Mozetič, Brane: *Nisem literarni teoretik*. U: *Punt* 2004, br. 4.

Boris A. Novak (Beograd, 1953) pesnik, dramski pisac, dramaturg i prevodilac. Studirao je komparativnu književnost i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani (diplomirao

je 1978, a doktorirao 1996. godine). Stručno se usavršavao na univerzitetu *Minnesota* u Mineapolisu (1988/89). Bio je zaposlen kao dramaturg u ljubljanskoj Drami (1980–6), urednik časopisa za decu *Kurirček* (1986–91), a nakon objavljivanja čuvenog 57. broja *Nove revije*, bio je i vršilac dužnosti glavnog i odgovornog urednika tog časopisa, gostujući profesor na univerzitetu *Tennessee* (1991), urednik knjiga za decu u DZS (1991–1997). Od 1997. godine predaje teoriju književnosti na odeljenju za komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Svestrani je književni stvaralac. Uz poeziju (naglasak je na njenim značenjskim, zvučnim i estetskim dimenzijama) objavljuje i poeziju za decu (izbor *Kako rastejo stvari*), dramske tekstove (npr. *Kasandra*), radio-drame i prevode poezije (S. Malarme, P. Valeri). Pored toga, obiman je i njegov publicistički i naučni opus. Knjige poezije: *Stihožitje* (Ljubljana, 1977); *Hči spomina* (Ljubljana, 1981); *1001 stih* (Ljubljana, 1983); *Kronanje* (Ljubljana, 1984); *Vrtnar tišine* (Ljubljana, 1990); *Stihija* (Maribor, 1991); *Mojster nespečnosti* (Ljubljana, 1995); *Odsotnost* (Ljubljana, 1999, 2000); *Alba* (Ljubljana, 1999); *Odmev* (Ljubljana, 2000); *Žarenje* (Ljubljana, 2003); *Obredi slovesa* (Ljubljana, 2005); *Dlaneno platno* (Ljubljana, 2006).

O pesniku: Hribar, Tine: *Sodobna slovenska poezija* (Maribor, 1984); Novak, Boris A.: *Oblike sveta* (Ljubljana, 1991); Novak, Boris A.: *Boris A. Novak*. U: Literatura, 1991, br. 13; Novak, Boris A.: *Oblika, ljubezen jezika* (Maribor, 1995); Novak, Boris A.: *Pogovor z Borisom A. Novakom*. U: Nova revija 1996, br. 170/171; Novak, Boris A.: *Poetika forme* (Ljubljana, 1997); Novak, Boris A.: *Oblike srca* (Ljubljana, 1997); Novak, Boris A.: *Beseda naj pomeni in pomen naj zveni*. U: Slavica 1997; Novak, Boris A.: *Glas in odmev*. U: Ampak 2000, br. 4; Novak, Boris A.: *Mini poetika* (Ljubljana, 2001); *Sonet* (Ljubljana, 2004); Novak, Boris A.: *Zven in pomen* (Ljubljana, 2005).

Josip Osti (Sarajevo, 1945) pesnik, pripovedač, esejista, književni kritičar i prevodilac. Studirao je istoriju jugoslovenskih književnosti i srpskohrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (diplomirao je 1971. godine). Na istom fakultetu je studirao i filozofiju i sociologiju. Od 1971. do 1973. godine je bio samostalni kulturni radnik. Radio je kao urednik u izdavačkoj kući *Veselin Masleša* u Sarajevu (1973 – 1982), bio je direktor Međunarodne književne manifestacije *Sarajevski dani poezije* (1982–4), sekretar Udruženja književnika

BCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SKI ZVEZKI
BCKI TETPATKI
Kirjeita Sarajevosta
NO NOTEBOOK

na Lazarevska
Igor Mandić
na Miočinović
Ivo Brešan
Baski Capriqi
Avenka Drakulić
ina Dautbegović
Andrej Medved
Nikola Bertolino
a Duhović-Zaknić
Ana Ristović
Nikica Mihaljević
Monika van Paemel
Sonja Manojlović

NO
4
2003

SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVSKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Hanifa Kapidžić – Osmanagić
Aleksandar Hemon
Rusmir Mahmutćehajić
Peter Semolić
Nirman Moranjak – Bamburać
Elizabeta Seleva
Milica Nikolić
Vladimir Pištalo
Bora Čosić
Julljana Matanović
Jurica Pavičić
Senadin Musabegović
Mitja Velikonja
Stevan Tantić

NO
5
2004

SARAJEVO NOTEBOOK
Hefte aus Sarajevo
Kirjeita Sarajevosta

Mirko Kovač
Dara Sekulić
Sibila Peteković
Ferida Duraković
Hadžem Hajdarić
Ibrahim Berisha
Irena Vrkljan
Žarko Radaković
Fadila Nura Haver
Jovica Ivanovski
Ksenija Šabec
Roman Simić
Branke Mlozetić
Damir Uzunović

NO
6
2004

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Dževad Karahasan
Jasna Koteška
Tomaž Salamun
Mirjana Stefanović
Goran Stefanovski
Vladislava Goričić Petković
Ali Podrimja
Jasna Šamić
Drago Glamuzina
Jovica Aćin
Asmir Kulović
Bora Čosić
Andrej Medved
Misko Šuvaković

NO
8
2005

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Abdulah Sidran
Ranko Bugarski
Midhat Ridanović
Snježana Kordić
Đaša Drndić
Biserka Alkadić
Aleksandar Flaker
Slobodan Snajder
Bernard-Henri Lévy
André Glucksmann
Benjamin Korn
Radoslav Petković
Ana Nikolović
Manfred Riedel
Olivera Nikolova

NO
10
2005

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Vesna Krmpotić
Tena Stuvčić
Milica Nikolić
Ozren Kebo
Mihajlo Pantić
Pjer Žalica
Muhamed Dželićević
Sveislav Jovanov
Ivan Medenica
Slobodan Unkovski
Petra Pogorelec
Maja Vidmar
Željko Ivanović
Dušan Jovanović
Dušan Kovačević
Almir Bašović

NO
11
2005

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Slavenka Drakulić
Nedžad Ibrahimović
Lengold

SARAJEVSKJE SVESKE
N° 13
DOKUMENTI
SAVREMENA
ROMAN

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Jelena Lengold
Aleksandar Hemon
Miljenko Jergović
Ozren Kebo
Goran Tribuson
Fadila Nura Haver
Roman Simić
Aleksandar Cvorović
Ina Kumerdić

SARAJEVSKJE SVESKE
N° 14
DOKUMENTI
SAVREMENA
PRIPOVIJETA

Lettere da Sarajevo
SARAJEVSKJE SVESKE
Les cahiers de Sarajevo
SARAJEVSKJE BILJEŽNICE
Sarajevos litteraere magasin
ČAPAJEBCKE CBECKE
Sarajevos Literära Tidskrift
SARAJEVSKI ZVEZKI
Sarajevski tetradki
ČAPAEVCKI TETPATKI
Hefte aus Sarajevo
SARAJEVO NOTEBOOK

Sto
Mi
Kati
G
Dam
B
Jo
Rusmir
Lidija Kapuševska

EXECUTIVE

The three previous issues of Sarajevo Notebook magazine were dedicated to the contemporary dramatic, novelistic and narrative creativity of the South Slav people.

The current double issue presents contemporary poetry from the region, while the next will cover criticism. In this way, the magazine will contribute to introducing generic forms and literary values in works which have emerged during the last fifteen years - precisely that period in which relations amongst once inseparable cultures were broken due to the war.

“Experience with poetry” is a title of an introductory essay written by Stevan Tontić, this year’s winner of the ‘Bosanski Stećak’ award of Association of Writers in Bosnia and Herzegovina for his entire contribution to poetry.

Milica Nikolić replaces the usual chronological style of DIARY with that of the form of an essay. In her DIARY she analyses the poetry of an award winning Serbian poet Ibrahim Hadžić, trying to explain a thirty years relationship between poetry and time, and between the individual and history.

The section of DIALOGUE in this issue is led by Ivan Dobnik. He introduces the reader to a prominent Slovenian poet Milan Dekleva, who speaks about his models and ideals, emphasizing that a poetry nowadays is somehow ‘anti-kinetic’ – ‘like a medication which brings back slowness’.

The MAIN THEME section of this issue deals with the analysis of the contemporary poetry in the region from historical, theoretical and critical perspectives. Most of the readers will be surprised to know that haiku poetry is very popular in Macedonia, to the extent that they even publish a haiku magazine. Readers will also be amazed to read what kind of destinies befell the “poets from drawers” in Albania...

Izdavač: MEDIACENTAR SARAJEVO

Direktor: Boro Kontić

Kolodvorska 3

71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Telefon: (+387-33) 715-861

Telefaks: (+387-33) 715-860

E-mail: sarajevske.sveske@media.ba

Korektor

Svetlana Tomić

Dizajn naslovne strane

Ognjenka Finci

Amra Zulfikarpašić

Grafičko oblikovanje

Adnan Mahmutović

Štampa: BLICDRUK, Sarajevo

Tiraž: 1000 primjeraka

Časopis izlazi četiri puta godišnje.

ISSN 1512-8539

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta, broj 02-15-5451/02 od 28.08.2002. godine, časopis "Sarajevske sveske" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

U ovom broju

Kaneti "istinski zadatak pjesnikâ" vidi u tome "da drže otvorenim prilaze između ljudi", "da su u stanju pretvoriti se u svakoga, i u najmanjega, najnaivnijega, najnemoćnijega", bez nekog "smjerenja na uspjeh i važnost", iz same strasti takvih preobražaja.

Konačno, "ne može biti stvar pjesnika da čovječanstvo izruči smrti", on ne smije pred njom da kapitulira. A ponos pjesnika biće u tome "da odolijeva izaslanicama ništavila, kojih je u književnosti sve više, i da ih suzbija sredstvima drukčijim od njihovih".

Stevan TONTIĆ

Moguće je da se pričanje o poeziji kao 'ekstazi smrti' izlizalo i da postaje previše površno objašnjenje, ali je za umetnost reči od ključnog značaja. U vreme, kada industrija genetskih popravki, farmaceutska industrija, plastična hirurgija itd. pokušavaju da uz podršku masovnih medija iz celog sveta izbrišu svest o ljudskoj prolaznosti, poezija nas dotiče nežnošću prema svemu što ubijamo u svetu i u sebi. Naime, uništavamo *smisao za prolaznost*. Taj smisao ne gura čoveka u bezdan tragičnog osećanja bezizlaznosti, već je, suprotno tome, izvor smeha i egzistencijalne vedrine. Uživamo samo u onome što je prolazno, što kopni i stari zajedno sa nama, što svojim odlazenjem otvara prostor za ono novo. I sam osećaj za večno nam je darovan kroz užitak događaja, koji nije ništa apstraktno, već krvava konkretnost, erotični drhtaj, u kojem se naježe koža i misao. Ta večnost, u koju pokušavaju da nas 'primame' ustanove i njihovi udžbenici, jeste nametnuta večnost, patvorena večnost; naime, za večnost, kao i za ljubav, sami se moramo postarati. Čovek je onaj koji brine o prolaznosti, odgovoran je za nju, sve dok je živ.

Milan DEKLEVA

Da sve ovo bliže odredim: pesme u poslednjoj Hadžićevoj knjizi ponikle su u ratno i poratno vreme, isprovocirane snažnom autorovom potrebom da bar donekle razmrsi (ili bar pomogne odgonetanju) tajne zla u čoveku, za koje je nedavno Danijel Dragojević rekao svome nekadašnjem beogradskom prijatelju: "Zlo je jedan veliki misterij". Ibrahim Hadžić je poslednjom knjigom dao svoj doprinos ovoj većitoj i nerazrešivoj temi. Sa dva ključna uporišta: "mog učenog strica" u njegovom velelepnom poimanju i slikanju zla, i onom koje pesnik sam artikuliše u pesmama o *nama istima* koji bismo dušu prodali svakom davolu da dokažemo kako smo jedinstveni i različiti. Slikovnica Ibrahima Hadžića, jezička i likovna, za moje emfazi sklonu poimanje – najvišeg je reda.

Milica NIKOLIĆ

Sa promocije 14. broja

Ljubljana, 7. decembar 2006.

Banja Luka, 2. mart 2007.

Lajpcig, 22. mart 2007.

Beograd, 20. april 2007.

9 771512 853002